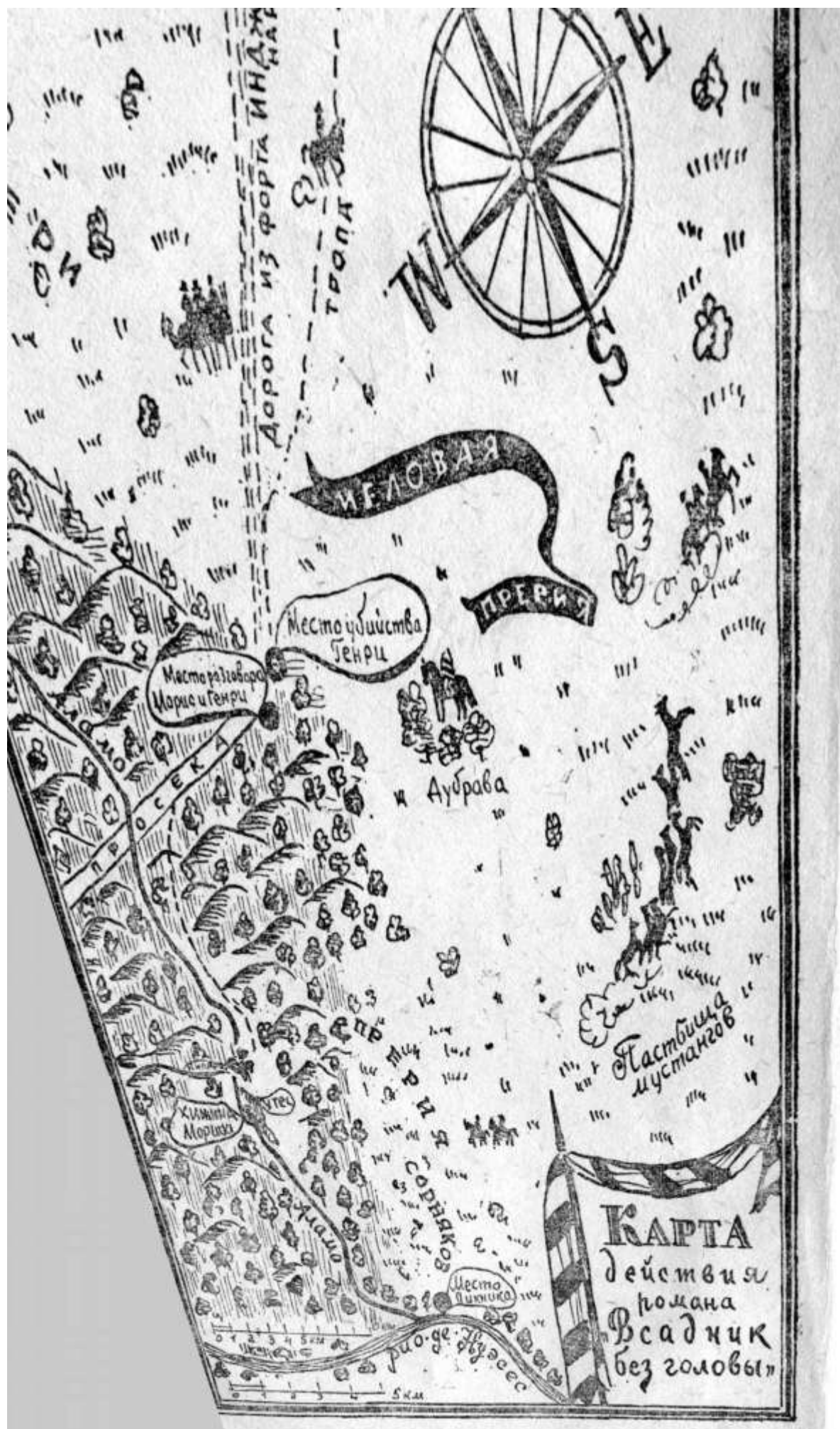

Майң Тиг
**Башы аяк
чабендес**

Р О М А Н

*Орус тилинен которгон
Сүйүнтбек Бектурсунов.*

Экинчи басылышы

ФРУНЗЕ «МЕКТЕП» 1987

84 (7 США)
М 14

Мектеп жашындагы тестиер балдар үчүн
Сүрөт редактору Б. Жайчыбеков.

Майн Рид.

М 14 Башы жок чабендес: Роман: Мектеп жашындагы тестиер балдар үчүн / Которгон Сүйүнтбек Бектурсунов; Сүрөт ред. Б. Жайчыбеков. — 2-бас. — Ф.: Мектеп, 1987.-432 б.

Майн Риддин «Башы жок чабендес» романында өткөн кылымдын орто ченинде Америка Кошмо Штаттарындагы, асыресе Техастагы реалдуу турмуш сүрөттөлөт. Бул чыгармада буржуазиялык Американын адамкерчиликсиз үрп-адаттары айыпталып, ак ниет, кайраттуу адамдар — мустангер Морис Жеральддын, Зеб Стумптун адилетсиздикке каршы күрөшү кеңири ачылат.

Романдын экинчи бул басылышында котормого айрым бир тактоолор киргизилди.

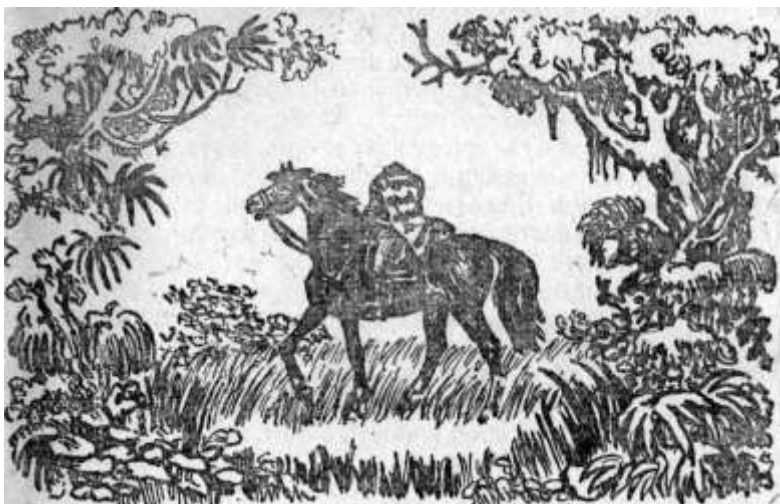
Бул роман биринчи жолу 1959-жылы Кыргызокуупедмамбаста чыккан.

Азыркы чыгышында 1957-жылы Москвада басылган китеби боюнча салыштырылып каралды.

4803020000 – 277
М————— 251.87.
М 452 (17)—86

ББК 84 (7 США)

© «Мектеп» басмасы, 1987

ПРОЛОГ

Саваннадагы¹ бейкут түндө үргүлөп жаткан Техас бугусу аттын дүбүртүн угуп, чочуп кетти. Бирок ал өзү жаткан шибер төшөгүн таштай качкан жок, а түгүл ордунан да түрбады. Эки. жагын элеңдеп карады, көк шиберден мүйүзү гана көрүндү, — коңшулаш жайыттан мустанг² оюн салып келатабы - жокпу дегенсип гана, кулагын түрүп тим болду.

Аттын дүбүртү дагы чыкты. Бул жолу дагы бир добуш: темир таканын ташка тийип чакылдаганы ачык угулду.

Дүбүрттөн бугу үркө баштады. Ордунан каргып түрүп, прерия³ менен чымын-күюн болуп жөнөдү. Бир кыйла жерге жүгүрүп баргандан кийин гана ал токтой калып: түн ичинде менин тынчымды алган бул ким болду экен дегенсип, кылчайып карады.

Түштүк асмандан тийген айдын жарыгында бугу өзүнүн ашкан душманын — кишини тааный койду. Атчан киши жакындап келатты.

Бугу дагы качууга дапдаяр эле, бирок чабендестин кебетесиндеги кандайдыр демейдегидей эмес, өгөй учураган көрүнүш бугуну тык токтотуп койду. Бугу жерге жата калды да, кылчайып карап тура берди; таңыркап корккону балбылдаган кара көзүнөн көрүнүп турду.

Бугунун анчалык узак тигиле карашына эмне себеп болду?

Атпы? Бирок бул жүгөндөлүп, ээр токулган кадимкидей эле ат. Аттын кейпинде таң калдырып, коркуткандай эчтеме деле жок. Балким, бугуну чабендес үркүткөндүр? Ырас эле чабендесте кандайдыр түшүнүксүз, көзгө суук учураган бирдеме бар.

Чабендестин башы жок экен!

Өзүн чочуткан кандай шумдук экенин түшүнүүгө тырышкансып, бугу акыркы жолу элең-элең карады да, талааны аралай дагы качып жөнөдү. Леона суусунан сүзүп өтүп, коркунучтуу чабендес шар аккан суунун аркы өйүзүндө калганда гана өзүн коопсуз сезди.

Бугунун коркконун тапазар албай, кала берсе, анын бар экенин да байкабагансып, башы жок чабендес бастыра берди.

¹ Саванна — Америкадагы чөбү белден чыккан талаа.

² Мустанг — Американын ээн талаасындагы жапайы жылкы.

³ Прерия — Америкадагы ээн талаа.

Атчан да сууну көздөй бет алды, бирок такыр ашыкпагансып, жай, шаан-шөкөт менен бастыргандай саяктанды.

Ойго берилип кеткен чабендес тизгинин коё берет да, аты анда-санда чөп чалып алат. Чөөнүн улуганынан чочуп, кулагын тикчийтип, кошкуруп, тык токтой калганында, ал атын чу-чулап да, теминип да койбойт.

Ал кандайдыр жашырын сырдуу ойго бүтүндөй берилип, айланасында эмне болуп жатканын такыр байкабагансыйт. Бир да дабыш чыгарып сырын билгизбейт.

Чабендестин желкесине салынган серапэси⁴ бар экен, шамал соккондо анысы желбиреп, тулкусунун ар кай жери ачыла калат. Ягуардын⁵ терисинен тигилген суу өтпөс, кончу узун өтүк кийген. Түнкү нымдуулук менен тропиктин кара нөшөр жамгырынан ушинтип сактанган чабендес, төбөсүндөгү бүлбүлдөгөн жылдыздардын сыңары үнсүз, чөптүн арасында чырылдаган чегирткедей, кийимин желпилдеткен талаа желиндей камырабай жүрө берди.

Бир оокумда чабендес чөмүлгөн оюн бирөө бузуп жибергендей боло калды; аты басыгын ылдамдатып, башын чулгуп алып, кубангандай кишенеп жиберди. Мойнун созуп, таноосун дердеңдетип, адегенде желди да, бара-бара таскактай жөнөдү. Көрсө дарыянын жакын экенин билип, ошенткен экен.

Кашка суу капталын жаба бергиче, ат токтогон жок. Ат менен кошо чабендес да бел кырчоосуна чейин сууга кирди.

Баш көтөрбөй суусунун кандыргандан кийин ат дарыянын аркы өйүзүнө чыкты да, өр талаша желип кашатка чыга баштады.

Дөбөгө чыккандан кийин жүнүндөгү сууну ат качан силкинип таштаар экен деп күткөнсүп, башы жок чабендес бир аз аярдай калды да, анан дагы нары кетти.

Дал горизонтко дейре, алды жакта саванна мелтирейт. Саваннанын тармалдашкан рельефи асмандын көгөргөн фонунан даана көрүнүп, айдын кереметтүү күңүрт жарыгында улам нарылаган сайын мунарыктап отуруп, горизонтко жакындаганда көздөн кайым болот.

I глава ӨРТТӨНГӨН ПРЕРИЯ

Чак түштөгү көгүлтүр асманда күн жаркырайт; испандардын Сан-Антонио деген эски шаарынан жүз милядай түштүк жактагы Техастын көйкөлгөн опсуз зор талаасына күн нурун төгүп турат. Ээн прерия үчүн өгөй учураган бир топ нерсе күн нуруна бөлөнүп закымдап көрүнөт. Адам баласынын үй-жайына жышаана болгудай эчтеме көрүнбөгөн жерде кишилер жүргөнү ошол бир топ нерседен билинип турат.

Ошол сөз болуп жаткан нерселерди ыраактан эле ажыратуу да кыйын эмес. Алар саябан арабалар, ар кайсынысынын үстүндө апаппак болотнайды эки жагына ийилип жасалган саябан бар.

Бардыгы он араба. Соода кербени же өкмөт киреси дейин десең — аз. А көрөкчө, Леона дарыясынын боюндагы жаңы кыштактардын бирөөнө бараткан кандайдыр бир башка өлкөдөн көчүп келген кишинин арабалары болууга тийиш.

Каз катар тизилип чубаган саябан арабалар саваннада илкитип өтө жай келаткандыктан, алардын жүргөн жүрбөгөнү байкалбайт десе да болот. Арабалардын чын эле жүрүп келатканын үркө качкан антилопа менен чырылдап учкан кроншнеп

⁴ Серапэ — индеецтердин чаарала шалы жоолугу.

⁵ Ягуар — жолборс сыяктуу, бирок андан кичирээк жырткыч.

гана далилдейт. Бүткүл прерияда кыймылдаган бир да жан: учуп жүргөн куш да, жортуп жүргөн айбанат да көрүнбөйт. Чак түштө жан-жаныбарлардын баары көлөкөдө жуушап, былк этпей жатат. Мансапкордукка, ач көздүккө азгырылып, адам гана кээде тропиктик табияттын закондорун бузат.

Мына, мээ кайнаткан түшкү ысыкка карабастан, саябан арабалардын ээси тынбай жол тартып баратат.

Шаан-шөкөтүнө караганда, ал бай иммигрант⁶ болуу керек. Питтсбургда мыкты жасалган саябан арабанын ар бирине карылуу сегиз качырдан чегилген. Алар эң эле көп азык-түлүк, кооз эмеректерди тартып баратат. Кире менен кошо келаткан кул-негрлер бир кыйла. Күн-негр аялдар балдары менен саябан арабаларда келатат. А эркектери киреге жанаша басып, кээ бирлери туурулуп-жарылган жылаңайлак буттарын араң сүйрөп, арып-чарчап, артта сенделип жөө баратышат. Кентуккинин семиз качырлары, чегилген жеңил карета алда келатат, а ливерия кийип, карета айдаган кул-негр ысыкта жанын коёрго жер таппай далбасалайт.

Түбөлүктүү жаңы журт издеп, түндүк штаттардан көчүп келаткан кедей эмес, сыягы, короо-жай алып, үй-бүлөсү, мал-мүлкү, кул-кутандары менен ошерге түштүктөн бараткан бай экени мына ушунун баарынан көрүнүп турду.

Чынында да кире Вудли Пойндекстер деген плантаторго⁷ таандык; ал Индианолго, Матагорд булуңунун жээгине үй-бүлөсү менен келип түшүп, эми прерияны аралап, өзүнүн менчиктүү жаңы жерине баратат.

Кирени узатып бараткан атчандардын алдында плантатор өзү атчан келатат. Ал — узун бойлуу, арыкчырай, жашы элүүгө келип калган, иреңи кер сары, сурданган кербез киши. Кийими жупуну болсо да баалуу. Кийгени кенен тигилген кафтан, кара атлас желетке, сары шым. Эң жука болотнайдан тигилип, жакасы кара лента менен байланган көйнөгү желеткесинин оюгунан көрүнүп турат. Үзөңгүнү чирене теминген бутунда жумшак булгаарыдан ултарылган ботинка. Кырбусу жазы чий калпагы түштүк» түн куйкалаган күнүнөн бетин калкалап турат.

Анын жанында эки атчан киши бар; бири — оң жагында, бири — сол жагында. Биринчиси — жыйырмадан Жаңы эле ашкан жаш жигит, экинчиси — андан жети жаш чамасында улуураак жигит.

Биринчиси — Пойндекстердин уулу. Сурданган атасы менен гана эмес, үлүрөйгөн үчүнчү атчан киши жээни менен салыштырганда да, жаш жигиттин жайдары шайыр иреңи бөтөнчө татынакай көрүнөт.

Жаш жигиттин кийгени мала көк кездемеден тигилген кең көйнөк, ошондой эле кездемеден тигилген шым, башында жумшак панама⁸. Кийими жаш жигиттин өңүнө жарашканы мындай турсун, түштүктүн климатынын ырайына да абдан ылайыктуу.

Атчан үчүнчү киши — плантатордун жээни. Ал волонтерлордо⁹ болуп, кызматтан чыгып кеткен офицер эле, бирок кара көк сукнодон аскерче тигилген костюм, формалуу сукно фуражка кийип жүрө турган.

Алардан бир аз алдыраак, кирени узатып бараткан дагы бир атчан киши бар. Анын иреңи суугураак, кийими да беркилердикинен жупунураак. Шапалакты шыпылдатып чапканына караганда, аны плантатордун кул-кутандарынын үстүнөн караган көзөмөлчү экен деп айтсак жаңылбас элек.

⁶ Иммигрант — түбөлүк туруу үчүн башка өлкөдөн көчүп келген киши.

⁷ Плантатор — капиталисттик өлкөлөрдөгү ири чарбасы бар капиталист.

⁸ Панама — хурма жалбырагынан токулган калпак.

⁹ Волонтер — өз эрки менен аскер кызматына кирген киши.

Каретанын ичинде эки кыз бар. Биринин эти көз уялгыдай апаппак, экинчисиники — капкара. Алар — Вудли Пойндекстердин жалгыз кызы жана анын нөкөрү.

Жер оодарыштыргандар Миссисипи дарыясынын боюнан, Луизиана штатынан келатышат. Плантатор өзү ушул түштүк штатта туулган эмес; креол¹⁰ эместигин, анын кебетесинен дароо эле байкоого болот. Жүз жыл мурда Атлантика океанын кесип өткөн француз ата-бабаларынын сыны анын баласынын өңүнөн, айрыкча, каретанын пардасынан анда-санда шыкаалап караган кызынын татынакай чырайынан ачык көрүнүп турат.

Вудли Пойндекстер — түштүктөгү эң көрүнүктүү, текеберчилердин бири, кант плантациясы абдан көп, аябаган меймандостугу жагынан атагы чыккан киши. Акыр-аягы ал жакырланып, Луизианадагы плантацияларын таштап, Техастын түштүк-батышындагы ээн прерияларына үй-бүлөсү, кул-кутандары менен көчүп кетүүгө туура келди,

Күн дал төбөгө келди. Өз көлөкөсүн өздөрү басып, жолоочулар жай келатышат. Жан чыдагыс ысыкта талыкшыган ак атчандар унчукпай, ээрлеринде магдырашат. Кала берсе, мээ кайнаткан ысыкка көнүп калган негрлер да күңгүрөнүп, сүйлөшкөндөрүн токтотушту да, топ-топ болуп, саябан арабалардын артынан үнсүз-сөзсүз илкип келатышты.

Бирөөнүн сөөгүн койгону бараткандагыдай, тунжураган жымжыртты шапалактын шакылдаганы менен араба айдаган негрлердин кыйкырганы гана бузат.

Темселеп баскансып, кербен араң эле жылат. Чындыгында, кадимкидей жол да жок. Мурда ушерден өткөн арабалардын дөңгөлөктөрүнүн изинен жапырылган чөптөн улам гана жолду божомолдоп билүүгө болот.

Плантатор бара турган жерибизге жыйырма милядай жол калды деп болжолдоду. Түн киргенче жетүүбүз керек деп ойлоду. Ошондуктан ал чак түшкү ысыкка карабастан, жүрө бергиле деп буюрду.

Аңгыча болбой, көзөмөлчү кирени жаңсап токтотту. Ал жүз ярддай¹¹ алга чыкты да, кандайдыр бир тоскоолго барып такалгансып, токтой калды.

Анан кирени көздөй кайра чапты. Жаңдаганында дүмөктүү бир нерсе бар өңдөнөт. Эмне болуп кетти? Индеецтер жөнүндө адамдын жүрөгүн түшүргөн көп сөз айтылып жүрчү эмес беле?

— Эмне болуп кетти, Сансом? — деп сурады плантатор атчан киши жакын келгенде.

— Чөп өрттөнүп кетиптир. Прерияда өрт болуптур.

— Өрт болсо, азыр прерия күйүп жаткан жок го?

Эч бир жерде түтүн көрүнбөйт.

— Жок, сэр, — деп көзөмөлчү жооп бергенче шашты, — прерия өрттөнүп, жердин баары капкара күл болуп калыптыр дебедимби.

— Өрттөнсө эмне экен? Менимче, көйкөлгөн көк чөп менен жүргөндөй, капкара прерия менен деле жайбаракат кете беребиз.

— Болор-болбос нерсе үчүн дүрбөлөң салуу — кеңкелестик, Жон Сансом! — Пойндекстердин жээни кийлигише кетти. — Эмне үчүн элди жөн жерден коркутасың? Эй, негрлер, чамдагыла! Алга! Ылдамыраак!

¹⁰ Креолдор — Америкага алгач көчүп барган француздардын же испандыктардын ата-бабалары. Алар өздөрүнүн улуттук тилин, салтын сактап келатышат.

¹¹ Ярд — англичандардын узундук өлчөмү, 0,9 метрге барабар.

— Эмесе, айтыңызчы, капитан Кольхаун, — деп каяша сүйлөдү көзөмөлчү, — эми жолду кантип табабыз?

— Жолду эмне үчүн издейбиз? Болбогон кеп! Биз эмне, жолдон адашып калдык беле?

— Адашып калдык го деп корком. Дөңгөлөктүн изи көрүнбөйт; чөп өрттөнүп из жоголгон.

— Өрттөнсө эмне экен? Өрттөнгөн кичинекей жерден из куубай өтүүгө болбойт бекен. Изди наркы өйүздөн таап алабыз.

— Ооба, эгерде наркы тарабы өрттөнбөгөн болсо, — деди чыгыш штаттарда туулуп өскөнү менен, прериянын батыш жагын да жакшы билген көзмөлчү, ишеничтик кылып. — Бирок ат үстүнөн мага такыр эчтеме көрүнбөйт, Канчалык карабагын, аман калган жер жок.

— Чамдагыла, негрлер! Ылдамыраак! — Кольхаун көзөмөлчүгө жооп кайтарбай кыйкырды да, буйрук орундатылууга тийиш дегенсип, атын бир теминди.

Кире кайра дагы жөнөдү, бирок өрттөнгөн прериянын чегине жеткенде, эч кимдин буйругун күтпөстөн эле, дагы токтоп калды.

Эми эмне кылабыз деп акылдашуу үчүн атчан өңү актар четке бастырып чыкты. Бардыгы дүмөктөнүп калды. Көз жеткен жердин баары капкара. Көгөргөн бир да өсүмдүк, бир да чөп, бир да жалбырак жок. Сыягы, өрт жайкы чилде убагында чыккан окшойт. Прериянын бышып турган чөптөрү менен гүлдөрүн оттун аймалаган жалыны күл кылыптыр.

Алды жактан да, сол жактан да, оң жактан да, чексиз ыраакка созулуп, тыптыйпыл болгон талаа гана көрүнөт. Кала берсе, түштүктүн жаркыраган көгүлтүр асманы да эми бүтүндөй карарып тургансыйт. Булут каптабаса да, күн эми бул жерге нурун төккүсү келбегенсыйт. Түнөргөн жерди карап, кабагын бүркөп тургансыйт. Сансом туура айткан экен, жолдун дайны жок, өрттөнгөн чөп менен кошо из да жок болгон.

— Эми эмне кылабыз? — деп сурады плантатор, анын калтаарып калганы үнүнөн билинип турду.

— Эмне кылмак элем, Вудли таяке? Албетте, жүрө бериш керек. Өрттүн наркы тарабында дарыя болууга тийиш. Эгерде жарым милядай аралыктан кечүү таппасак, ылайык келишине жараша, дарыяны бойлоп жогору чыгабыз же төмөн түшөбүз.

— Бирок, кулак салчы Кассий, антсек адашып кетебиз го?

— Андай болушу мүмкүн эмес. Менимче, өрттөнгөн жер анчалык көп эмес. Жолдон бир аз адашсак, эчтеке эмес. Баары бир эртедир-кечтир, дарыяга кезигебиз.

— Болуптур, ардагым, сен жакшыраак билесиң, бел кылганым өзүңсүң.

— Коркпой эле коюңуз. Мындан жаман кырдаалдарда да жол көрсөткүч болуп көргөм, Алга, негрлер! Мени ээрчигиле!

Анан, кызматтан чыккан офицер өзүнө өзү маашыр болгонсуп, карета жакты карап койду. Чоочулап, бир аз кейигенсип кыздын татынакай жүзү парданын нары жагынан кылт көрүнүп калды. Кольхаун атын бир теминди да, мыктысынып, алга таскактатып кетти.

Жабыла шакылдаган шапалактардын дабышына сексен качырдын дүбүртү, дөңгөлөктөрдүн кыйчылдаганы кошула баштады. Саябан арабалар кайра дагы жол тартты.

Качырлар ылдамдап жүрдү. Айбанаттын көзүнө өгөй учураган капкара жер да качырларды куду сүрөөгө алгандай болду. Качырлардын туяктары күлгө тиер замат,

кайра көтөрүлүп жатты. Жаш качырлар коркуп-үркүп, токтой калып турду. Бара-бара алар да жоошуп, кексе качырлардын артынан бир калыпта жүрүп отурду.

Кербен бир милядай жерди ушинтип өттү. Анан дагы токтоду. Ландшафт¹², эгерде аны ушинтип атоого болсо, өзгөрүп кетти, бирок жакшы жагына эмес, горизонтко чейин бардыгы мурдагыдай эле капкара. Бирок жердин бети гана тегиз эмес: адыр-күдүр көбөйө баштады. Бирде адыр, бирде колот болуп алмашып отурду. Көрүнүп турганды дарак экен деп айтууга болбогону менен, аерде жыгач өсүмдүктөрү такыр жок экен дешке да болбойт. Аерде Мексиканын жапыз акациялары бириндеп, топто- шүп өскөн. Анын үлпүлдөгөн жалбырактарынан ыпым калбаптыр, а чала күйгөн сөңгөгү менен карарып калган бутактары түрү суук скелеттей болуп көрүнөт.

— Жолдон адаштыңбы, ардагым? — деп сурады плантатор, жээнине ашыга бастырып келип.

— Жок, таяке, азырынча адаша элекмин. Багытты жакшыраак аныктоо үчүн токтодум. Жол ылдый жактан, тетиги колот менен кетиш керек. Кербен токтобой жүрө берсин. Туура баратабыз. Ан үчүн мен жооп берем.

Кайра дагы жөнөштү. Өрдөн ойго түшүштү да, колот менен жүрүп отурушту. Анан дагы айдөш менен жонго чыгып, дагы токтошту.

— Кантсе да жолдон адаштың окшойсуң, Кассий? — деп, кайта сурады плантатор, жээнинин жанына дагы бастырып келип.

— Шайтандыкы! Ошондой го деп корком. Деги мындай тозоктун арасынан жолду кандай желмогуз издеп таба алат эле? Жок, таба алмак эмес! — деп сөзүн улантты Кольхаун, каретанын жакындап калганын көрө коюп, өзүнүн карбаластаганын билдиргиси келбей. — Мага эми бардыгы ачык болду. Дарыя тээтиги багытта болууга тийиш. Алга!

Ошентип капитан, каякка барууну өзү да билбей атын теминди. Саябан арабалар анын артынан ээрчиди.

Кольхаундун карбаластай түшкөнүн негрлер байкап калды. Кире алга түз кетпей, өрттөнгөн адыр менен колоттордогу көмүрү гана калган бадалдардын арасында ары-бери эле тегеренип жүргөнүн негрлер байкабай коймок беле.

Аңгыча болбой, жол баштаган кишинин кайраттандырган үнү ошо замат баарын үмүттөндүрдү. Жапырт үйрүлгөн шапалактардын шакылдаганы, кубана шаңкылдаган үндөр да жооп кайтаргандай болду.

Дөңгөлөк менен аттын жаңы түшкөн изи көрүнгөн жолго саякатчылар дагы чыкты. Сыягы, куду алардыкындай кире өрттөнгөн прерия менен жакында эле өтсө керек.

Алар сынары, ошол кире да Леонаны көздөй кеткен экен. Ал Инж фортуна¹³ бараткан өкмөт киреси болушу толук ыктымал. Андай болсо, ошол киренин изи менен жүрүш керек.

Андан жакшыраак эчтеме жок сыяктанды. Капитандын көңүлү кайра көтөрүлө түштү да, өзүнө өзү маашыр болгонун жашырбай, илгери жүргүлө деп буйрук берди.

Бир милядай, а балким, андан да көбүрөөктүр, кербен табылган из менен жүрүп отурду. Из алга карай түз кетпестен, күйгөн бадалдарды тегерене берди. Кассий Кольхаундун маашыр болуп өзүнө ишенгени бүтүп, ындыны өчө баштады. Алар кууп келаткан кырк төрт дөңгөлөктүн изи — өздөрүнүн киресинин изи экенин түшүндү ал.

¹² Ландшафт — бир жердин жалпы көрүнүшү.

¹³ Форт — чеп, сепил.

II глава ЛАССОНУН¹⁴ ИЗИ

Вудли Пойндекстердин саябан арабалары өз дөңгөлөктөрүнүн изи менен жүргөнүндө эч кандай шек калган жок.

— Өзүбүздүн изибиз экен! — деп кобурады Кольхаун, каргап-шилеп.

— Өзүбүздүкү дейсиңби? Эмне демекчисиң, Кассий? Чын эле өзүбүздүн...

— Ооба, өзүбүздүн изибиз менен жүрүппүз. Бир тегеренип чыгыппыз. Карагылачы, тигине, менин атымдын арткы туягы — теңи сынган таканын изи, а мына береки биздин негрлердин изи. Кайсы жер экенин да билдим. Баягы акыркы жолу токтогонубуздан кийин ушул дөңдөн ойго түшкөнбүз. Таптакыр жолубуз болгон эмес экен, эки милядай жерди бекер эле жүрүппүз!

Калтаарыганы гана эмес, аябай өкүнүп, уялганы да Кольхаундун өңүнөн көрүнүп турду. Кербенге жол көрсөткөндөй мыкты кишинин болбой калышына ал айыптуу эле. Бизге жол көрсөтүп бергин деп Индианолядан өздөрү чакырган киши мыктысынган капитан менен тартыша кетип, кетип калган болучу.

Ушунун баары Кассий Кольхаундун куйкасын куруштурду. Анын үстүнө, жол баштайм деген милдетин аткара албан уят болду. Карета жакындап, татынакай көз анын калтаарыганын көргөндө, ындыны бүтүндөй өчө баштады.

Пойндекстер эми эчтеме сураштырган жок. Жолдон адашып калышканы эми баарына ачык болду.

Кербен дагы токтоду. Өңү актар алдастап, ат үстүнөн кеңешип калышты.

Абал өтө кыйын. Караңгы түшкөнчө жетебиз го деген мурдагы божомолунан плантатор үмүтүн үзүп койду, Мүмкүн, өрттөнгөн прерияда түнөөгө туура келип, качырларды сугарууга суу табылбас. А балким, бир гана эмес, бир нече жолу түнөөгө туура келер, ким билет?

Ошондой болсо да, жолду кантип табуу керек? ; Күн али бийик турганы менен батышты көздөй эңкее баштады. Түндүк, түштүк, чыгыш, батыш кайда экенин компас менен аныктап билүүгө болор эле. Бирок бараткан багыттарынан адашып калган соң, андан эмне пайда?!

Кольхаун этиятыраак болуп калды. Жол көрсөтөм деп эми дымактанган жок. Мактанганынан, айтканы ордунан чыкпай уят болгонунан кийин антүүгө даай албады.

Кандай абалда калгандарын он минутадай талкуулашты, бирок эч кимиси жүйөөлүү план айта албады. Күн менен асманды гана түнөртпөстөн, чегине киргендердин баарынын ындынын өчүргөн ушул капкара прериядан кантип чыгууну эч кимиси билген жок.

Бир топ айры куйрук асманда калкып жүрдү. Алар улам ылдыйлап уча баштады. Кай бирөөлөрү жерге келип конду. Кай бирөөлөрү адашкан жолоочулардын төбөсүндө айланып жүрдү. Жырткычтардын антишине эмне себеп?

Замананы куурган дагы он минут өттү. Аңгыча болбой, алыстан бир атчан киши көрүндү. Ал тике эле кирени көздөй келатты.

Мындай кубанычты ким күтүптүр! Ушундан жерде киши жолугат экен деп ким ойлоптур! Үмүт чиркин кайра кайтып, көздөрү жадырап жайнай түштү, келаткан кишини жолоочулар өздөрүн балаадан куткаруучу катарында көрдү.

— Тиги бизге келатат го, чынбы ыя? — деп сурады плантатор, начарлап бараткан көзүнө ишенбей.

¹⁴ Лассо — чалма {кыл аркан}.

— Ооба, ата, тике эле бизди көздөй келатат, — деди да, Генри кыйкырып, атчан киши көрсүн деп, калпагын бийик көтөрүп булгалай баштады.

Токтогон кирени атчан киши ансыз деле көргөн болучу. Ал беркилерди көздөй таскактатып калды. Киренин жанынан өтүп, плантаторго, анын жолдошторуна келди.

— Мексикалык экен, — деп күбүрөдү Генрих бейтааныш кишинин кийимине көз чаптырып.

— Мексикалык болсо, андан бетер жакшы, — атасы да күбүрөп жооп кайтарды. — Жолду жакшы билери шек- сиз, бизге ал жардам кыла алат.

— Кийиминен башка мексикалык дегидей эчтемеси жок, — деп кобурады Кольхаун.

— Ким экенин азыр билем....

— Buenos días coballera! Esta Vuestra mexicano?¹⁵ — деп, ал бейтааныш киши менен испан тилинде саламдашты.

— Жок! — деп жооп кайтарды берки жигит күлүмсүрөп. — Мен мексикалык эмесмин. Эгер кааласаңыз, испан тилинде сиз менен сүйлөшүүгө жарайм, бирок англисче сүйлөшсөк, мени жакшыраак түшүнөрсүз деп ойлойм — ал сиздин эне тилиңиз го?

Кольхаун сөзүмөн кандайдыр ката жиберип койдумбу деп ойлоду да, жооп кайтарган жок.

— Ооба, сиз америкалыктарбыз. — Пойндекстер бой көтөрө жооп берди. Жардам күткөн кишибизди таарынтып койбогой элем деп коркуп, анан мындай деп кошумчалады: — Ооба, сэр, баарыбыз америкалык болобуз. Түштүк штаттарданбыз.

— Түштүк штаттардан экениңерди кишилериңизден оңой эле билүүгө болот. — Бейтааныш киши мыйыгынан билинер-билинбес жылмайып, кул-негрлерди жалт карады. — Прерияда биринчи саякаттап жүргөнүңүздөр да көрүнүп турат, — деп кошумчалап койдү. — Жолдон адашып калдыңыздарбы?

— Ооба, сэр, сиз жакшылык кылып, бизге жардам бербесеңиз, жол табуудан үмүтүбүз үзүлдү.

— Жакшылык кылуу жөнүндө тим эле коюңуз. Прерия менен келатып, такыр күтпөгөн жерден силердин изиңерди көрүп калдым. Адашып кеткениңерди билип, силер- ге жардам берейин деп, чапкылап келдим.

— Мунуңуз ашкан айкөлдүк. Сизге абдан ыраазыбыз, сэр. Менин атым Пойндекстер, луизиялык Вудли Пойндекстер деген болом. Леона дарыясынын боюнан, Инжи фортуна жакын жерден короо-жай, жер сатып алгам. Аерге караңгы түшкөнчө жетебиз го деп ойлодум эле. Сиз кандай дейсиз, жете алар бекенбиз?

— Менин айтканымдай кылсаңар, эрте эле жетесиңер, — деп бейтааныш киши бир кыйла жерге бастырып барып, дөбөгө желдирип чыкты.

Жолоочулар кайсы тарапты көздөй жүрүүгө тийиш экенин аныктоого тырышып, ошерден ал ыраак жакты ынтаа коюп карай баштады.

Асмандын фонунда атчан кишинин сөлөкөтү сүрөттөгүдөй көрүндү,

Мингени келишкен тору тобурчак. Андай атка минүүдөн арабдын шейхи да уят болбос эле. Кең көкүрөк, буттары шыңкыйган, соорусу көмкөргөн казандай, куйругу бир кулач. А үстүндөгү кишиси жашы 25 чамасында, сымбаты келишкен, өңү сулуу, кийгени мексикалык ранчеронун¹⁶ чымкый түстүү кийими: баркыт күрмө, багалектери каптал жагынан бүчүлөнгөн шым, бизондун терисинен тигилген шпору бар өтүк, кытай

¹⁵ Саламатсызбы, кавальеро! Сиз мексикалыксызбы?

¹⁶ Ранчеро — мал чарбасы менен тиричилик кылган киши.

крепинен жасалган мала кызыл штарф белин кынап турат; башында алтын позумент менен кооздолуп жылтылдаган кара калпак.

Тобурчак минген ушундай кавальерону элестетип көрсөңөр плантатор жана анын жолдоштору эмне үчүн андан көзүн айырбай калганын ачык түшүнөсүңөр.

Бүтүндөй башкача сезимди ашкерелеген көз каретанын пардасынын ары жагынан атчан жигитке карап турду. Көптөн бери ынтызар болуп жүргөн тилеги жүзөгө ашкансып, баатырдай келбеттүү кишини Луиза Пойндекстер өмүрүндө биринчи жолу көрдү.

Креол кыздын жүрөгүн алеп-желеп кылганын билсе, бейтааныш жигиттин төбөсү көккө жетет болучу. Бирок андай экенин ал кайдан билет? А түгүл, кыз бар экен деп ойлогон да жок! Чаң баскан каретаны үстүртөн карап гана тим болду. Ичинде бермет бар экенин билбей, жаман кутуга назар салбай коюу ушундай болот эмеспи.

— Кусур урсун, силердин өзүңөрдүн жетишиңерге жардам бергидей эч кандай белги таба албадым! Бирок аерге барчы жолду билем, — деди бейтааныш жигит, киренин кожоюнунан бурулуп. — Силерге форттон беш милядай төмөнүрөөк жерден Леона дарыясынан өтүүгө туура келет, дарыядан мен да дал ошол жерден өтүүм керек, ошондуктан менин атымдын изи менен жүрүп отурсаңар болот. Кошкула, жентльмендер!

Капысынан ушинтип коштошуп, бейтааныш жигит шарт теминип, таскактатып жөнөп кетти.

Бейтааныш жигиттин ушундай таң каларлык жоругу плантатор менен анын жолдошторун бушайман кылды.

Бир нече секунда өтө электе, бейтааныш жигит кайта келди.

— Менин атымдын изи силерге көп деле жардам болбойт деп чоочуйм. Өрттөн кийин биерде мустангдар болгон экен. Алардын миң-сандаган изи калыптыр. Ырас, менин атымдын такасы бар, бирок силер из кууп көнгөн эмессиңер, ошондуктан изди ажыратуу силерге кыйын болор, анын үстүнө, кургак күлдө аттардын туягы мустангдардыкы менен бирдей болуп көрүнөт.

— Эми эмне кылабыз? — деп сурады плантатор үмүтүн үзгөнсүгөн үн менен.

— Боорум ооруйт, мистер Пойндекстер, бирок силерди узатып коюуга чамам жок. Өтө керектүү документти фортко тез жеткиришим керек. Эгерде менин изимен адашып калсаңар, күн оң жагыңардан тийип, а көлөкөңөр бараткан багытыңарга карата он беш градус чамасында сол жагыңарга түшүп тургандай кылып жүрүп отургула. Беш милядай түптүз жүрүп отургула. Ошерден кипарис жыгачынын учу көрүнөт. Жыгачты кызыл жалбырагынан тааныйсыңар. Анан тике эле ошону көздөй бет алгыла. Жыгач дарыянын дал жээгинде кечүүдөн алыс эмес.

Бейтааныш жигит дагы жөнөмөкчү болду эле, бирок атынын оозун тартууга аны бирдеме мажбур кылгандай болду. Каретанын пардасынын ары жагынан ал балбылдап карап турган кой көздү көрүп калды.

Көзү балбылдаган кыз көлөкөдө эле, бирок ашкере сулуу кыздын өңүн ачык көрө алгыдай жарык болчу. Балбылдаган көз мээрин төгүп, өзүнө кызыга карап турганын бейтааныш жигит байкай койдү.

Аргасыздан жигит да кубанычы койнуна батпай карады, бирок бул кылыгымды адепсиздик деп ойлошпогой эле деп чочуп кетип, атынын башын шарт бурду да, назар салганы үчүн жаңы эле алкыш айткан плантаторго кайта кайрылды, —

— Алкыш алууга арзыбайм, — деди бейтааныш жигит, — себеби, силерди ээн талаага таштап кетип баратам, айла жок, убактым болсо, минтпес элем.

Жалгыз кетип баратканына кабыргасы кайышып, ал саатына карады.

— Абдан кайрыкер экенсиз, сэр, — деди Пойндекстер. — Сиздин айтканыңызга ээрчип, жолдон адашпаспыз деп ишенем. Күн бизди алдабайт.

— Аба ырайы өзгөрүп кетеби деп чочуйм. Түндүк жакка кара булут чогула баштады. Бир сааттан кийин күндүн көзүн капташы мүмкүн, кандай болсо да, силер кипарис көрүнгөн жерге жете электе каптайт. Ошондой болсо да, токтой туруңузчу, — деди ал бир минутадай ойлонуп туруп, — менин лассомдун изи менен жүргүлө!

Бейтааныш жигит түрүлгөн аркаңды ээринин кашынан алды да, аркандын бир учун ээринин арткы чагарагына байлап, бош учун жерге сүйрөлтүп конду. Анан, калпагын өйдө көтөрүп, карета тарапка сылык жүгүндү да, атын шарт теминип, прерия менен кайта дагы таскактатып кетти.

Сойлогон жыландын изине окшоп, прериянын күл болгон кыртышында аттын артынан сүйрөлүн келаткан аркандын изи калды.

— Адам кызыккандай сонун жигит экен, — деди плантатор буркулдаган кара чаңдан тез эле көрүнбөй калган атчан жигиттин артынан узата карап. — Аты-жөнүн сурасам болмок экен.

— Менимче, өтө эле кербез жигит экен, — деп кобурады, карета тарапка бейтааныш кишинин көз чаптырганын да, таежесинин караганын да байкап турган Кольхаун, — аты-жөнү тууралу болсо, ал баары бир башка атты айтат болчу. Мындай көйрөңдөр Техаста толуп жатат. Буга окшогондор же жазаланып, биерге айдалып келген кылмышкерлер, же өзүнүн чын атын жашырып жүргөн авантюристтер болот.

— Бери карачы, Кассий, — деп сүйлөдү жаш Пойндекстер, — бейтааныш жигит жөнүндө бул айтканың туура эмес. Ал абийирдүү атка арзый турган жентльмен, билимдүү киши өңдөнөт.

— Жентльмен имиш! Жок, кечирип кой, теңир жалгагыр! Мексикалыктын кийим-сийимин кийип жасанган кишинин көйрөң болбогонун такыр көргөн эмесмин. Бул да ошондой, мурдумду туура кесип берейин.

Алар дал ошентип сүйлөшүп жатканда, татынакай креол кыз каретадан башын чыгарды да, суктанганын жашырбай, алыстап бараткан бейтааныш жигитти көзү менен узатып калды. Кольхаун анысын байкай койду.

— Эмне болду, Лу? — деп күбүрөдү ал, каретанын жанына бастырып келип, — сен абдан ашыгып жатасың го дейм? Балким, тиги адепсиз эмени кууп жеткиң келеби? Али да кеч эмес, сага өз атымды берейин?

Сөзгө да, сөздүн айтылган кыязына да өтө нааразы болгон кыз чалкалап кетти, бирок нааразы болгонун жашырбай, шаңкылдап күлүп жиберди.

— Түзүк... түзүк... Сага карап туруп, бир балаа болду го деп ойлодум эле. Кыязы, жанагы чабарманга ашык болуп калган окшойт. Калыбы, кооз кийими менен ал сени сыйкырлап салган го? Бирок билип кой, — ал тоту куштун жүнү менен кооздонгон чоң карга, мага анын жүнүн, мүмкүн, териси менен кошо жүлүүгө туура келер.

— Уялсаң боло, Кассий!

— Сен уялышың керек, Лу. Кайдагы бир селсаякка, жасанган маскарарепозго куштар болгонуң жакшы эмес! Фортто карапайым почтальон болуп иштей турганында шегим жок.

— Почтальон деп ойлойсуңбу? О, ушундай кат ташуучунун колунан сүйгөн кишимин катын алсам кандай сонун болор эле.

— Анда ылдамыраак барып, өзүнө айткын!

— Ха-ха-ха! Ошондойбу! Тамаша кылуу үчүн прернянын ушундай почтальонун кууп жетким келсе да, сенин кашаң чобурун менен кууп жете албас элем. Сен атыңан түшкөнчө, ал көздөн кайым болуп кетет. О, жок! Канчалык кылсам да, баары бир аны кууп жете албайм.

— Байкагын, атаң угуп коюп жүрбөсүн.

— Сен байкагын, сенин сөзүңдү угуп жүрбөсүн, — кыз ага эми чындап сүйлөдү. — Мага жээн болсоң да, атам сени ашкан мыкты деп эсептесе да, сен тууралуу менин пикирим башкача. Муну мен сенден жашырбайм, жашырган да эмесмин.

Кольхаун күйдүргү сөзгө кабагын чытып койду.

— Сен мага жээн болосуң. — Креолка томсоруп сөзүн улантты, — мен үчүн жээн гана экениңди эсиңен чыгарба, бар болгону жээнсиң капитан Кассий Кольхаун. Сен мага акыл үйрөтөм деп убара болбой эле кой. Мен бир кишиден гана кеңеш сурайм, ошо киши гана мага кине коюшу мүмкүн. Ошондуктан сенден сураганым мастер¹⁷ Каш, сен мени жайыма кой. Өзүмө кеңештеш болгудай киши жолукканча, эмне ойлоп, эмне кылганым жөнүндө эч кимге эсеп бербейм. Бирок мага кеңештеш болчу киши сен эмессиң!.

Оозун аппак кылып, кыз жаздыкка дагы чалкалады да, кыжыры келип, жек көргөнсүп, капитанды баштан аяк карап койду. Анан, эми сени менен сүйлөшкүм да келбейт деп ишарат кылгансып, каретасынын пардасын жаап салды.

Араба айдагандардын ызы-чуусу селдейип калган капитанды чоочутуп жиберди. Капкара болуп өрттөлгөн жер менен саябан арабалар дагы жөнөдү. Бул карарган жер Кассий Кольхаундун пикиринен карааак эмес эле.

III глава ПРЕРИЯДАГЫ МАЯК

Жол жөнүндө эми саякатчылар кайгырган жок.

Кыл аркандын жылан сойлогондой изи ушунчалык даана көрүндү, ал изди кубалаган бала да адашпас эле.

Изи тике кетпестен, бадалдардын арасынан ийри-муйру болуп жүрүп отурду. Өсүмдүгү жок жерге келгенде кээде жол четке чыга берип турду.

Бул окусунан болгон иш эмес эле. Мындай жерлерде терең аң, ар түрдүү тоскоолдуктар көп болот. Саябан арабаларга жол көрсөтүп, аркан жыланча буйтап сойлоп отурду.

— Жаш жигиттин мүнүсү кыраакылык болгон экен, — деди Пойндекстер. — Кап, анын атын сурабаганыбызга абдан өкүнөм. Эгерде ал форт менен байланыштуу болсо, аны менен көрүшүүбүз мүмкүн.

— Аны менен көрүшөбүз го деген үмүтүм бар, — деди Генри.

Бул сөздөрдү Луиза да угуп отурду. Ал эчтеке деген жок, бирок Генринин үмүтүнө бүткүл жүрөгү менен ортоктош болду.

Кыйын жол жүрүү тезден бүтүп, жаңы жериме күн батканча жетебиз го деп кубанып, плантатордун көңүлү жайдары болуп турду. Күтпөгөн жерден ал айланасындагыларга деле ырайымдуу болуп кетти. Бой көтөрбөстөн көзөмөлчү менен сүйлөштү, буту ыйлаактап зорго баскан Сиипио карыя менен тамашалашканы токтоду, бала көтөрүп келе жаткан Хлоя кемпирге кайрат айтканы жанына барды. Башка кул

¹⁷ Мастер — (көбүнчө: «масса» деп негрлер аташат) — кожоюндун, төрөнүн баласы; «кожоюн» деген мааниде да айтылат.

ээлерине салыштырганда Вудли Пойндекстерди мээримсиз кожоюн деп айтууга болбойт эле. Негрлер да андан коркуп турушканы менен, аны кандайдыр өздөрүнчө жакшы көрүшөр эле. Кулдарды камчылап жазалоо керек деп эсептегени менен, өз кулдарын сабапкыйноону кеп жакшы көрүүчү эмес. Ошентип эсептегени менен, кыйнап, сабагандан кулдарынын денесинде бир да так болбогондугуна ал мактанчу эле.

Плантатордун көңүлүнүн жайдары болуп турганына өзү менен кошо келаткандардын ортоктош болгону да таң каларлык эмес, кыйын жол тартуудан кийин көп узабай эле дем алабыз го деп бардыгы ишенди, а түгүл, чарчап, кыйналган негрлер да шаттанып кобураша баштады.

Жалгыз капитандын гана кабагына кар жаап, түнөрүп турду.

Бирок тезден эле капылес кырдаал дагы кабатыр кылды.

Бейтааныш киши туура айткан экен: кипарис көрүнгөнчө күндүн көзү көрүнбөй калды.

Бирок бул кырдаал аларды чочутпоо керек, аркандын изи мурдагысындай эле ачык көрүнүп тургандыктан, күнгө карабай эле жол тарта берүүгө болот. Бирок асманды булут каптап калганынын өзү эле жолоочулардын ындынын өчүрдү.

— Күн батып баратат деп ойлоого болор эле, — деди плантатор алтын саатын карап, — бирок саат үч эле болуптур. Бактыбыз бар экен, бейтааныш жигит бизге жардам берди. Эгер ал болбосо, бул өрттөнгөн талаада күн батканча адашып жүрмөк экенбиз. Балким, ушул жерде түнөп да калат белек.

— Төшөнчүбүз да капкара болмок экен! — Генри сөздү дагы көңүлдүүрөөк кылыш үчүн тамашалады, — мындай капкара жерде уктоого туура келсе, абдан коркунучтуу түш көрмөк экенмин.

— Мен да, — деп кошумчалады карындашы парданын арт жагынан шыкаалап, ыраак жакка көз чаптырып. — Тозоктогу Плут¹⁸ менен Прозерпина¹⁹ шексиз түшүмө кирет эле.

— Хи-хи-хи! — деди араба айдап бараткан, Пойндекстердин Плутосу деген ат менен плантациялардын китебинде жазылып жүргөн негр Жаху күлүмсүрөп. — Ушул капкара болгон прерияда жаш мисс менен мени түшүндө көрмөк экен. Эң кызык түш болмок! Хи-хи-хи!

— Күлөр убакты тапкан экенсиңер, — деди Кольхаун, жакын бастырып келип, — чын эле капкара болгон прерияда түнөп кала тургандай болуп турабыз. Андан да жаман бирдеме болбосо эле болду.

— Бул сөзүң менен эмне демекчисиң, Каш? — деп сурады плантатор.

— Менин айтайын дегеним, таяке, жанагы жигит бизди алдады окшойт. Алдады деп үзүл-кесил айта албайм, бирок биздин ишибиз жаман болгон сыяктанат. Беш милядан ашык жол жүрдүк, а кипарис кайда? Менин көзүм абдан курч, бирок алыска канчалык карасам да, кипаристин караанын эч жерден такыр көрө албадым.

— Ал бизди эмне үчүн алдамак эле?

— «Эмне үчүн» дегениңиз кызык экен? Мен кайдан билейин? Балким, алдай турган себептери көптүр.

— Эң болбогондо ошол себептердин бирөөн бизге айтып берчи, — шаңкылдаган добуш каретадан угулду. — Биз сенин сөзүңдү кунт коюп угалы.

¹⁸ Плут — (англисче — плутон) — байыркы грек мифологиясындагы тозоктун кудайы.

¹⁹ Прозерпина — тозоктун кудай энеси.

— Ананчы, жанагы немеге тиешелүү сөздү бөтөнчө кунг коюп угарыңызда шек жок.
— Кольхаун кекээрденип жооп кайтарды. — Эгерде мен оюмду айтсам, анда сиз жок жерден калп айтасың дээр элеңиз.

— Ал сенин сөзүңө жараша болот, мастер Кассий, өзүң үшундай тажрыйбалуу саякатчы, аскер адамы болуп туруп, жок жерден чочутат деп ойлой албайбыз.

Кольхаун ушул кекээрдеген шылдыңды түшүнө койду, эгерде айткын деп плантатор кыстабаса, ал сөзүн улантып, түшүндүрбөс эле.

— Бери карачы, Кассий, деги иштин жөнүн түшүндүр» чү, — деп сурады плантатор.
— Жанагы сенин айтканың жүрөгүбүздү өйкөй баштады. Бизге жалган жеринен жол көрсөткүдөй, бейтааныш жигиттин көздөгөн максаты кайсы?

— Болуптур, таяке, — деди Кольхаун, бирок анын сөзүнүн кыязында мурункудай өзүнө өзү ишенгендик болгон жок. — Мен дал ошондой болот деген жерим жок, жөн эле өзүм болжолдоп жатам.

— Болжолуң кандай?

— Ар кандай болушу мүмкүн! Бул прерияда кербендерге кол салып, өлтүрүп кеткен учурлар аз болбойт.

— Өлчөөсү курусун! — Луиза кара күчкө коркумуш болуп койду.

— Ким, индеецтерби? — деп сурады Пойндекстер.

— Индеецтер болбоо да мүмкүн. Өздөрүн индеецпиз деген актар да, мексикалыктар да табылат. Ал үчүн бир аз гана кара кочкул боёк, жылкынын куйругунан жасалган парик, баш кийимге тагынгандай куштун бир нече канаты гана керек. Бардык маскарад ошол эле «Ак индеецтердин» бандасы бизди карактап алса, ал үчүн биз өзүбүздү гана айыптоого тийишпиз. Көрүнгөн кишиге эле кагылбаган балача ишене бергенибиз үчүн жазабызды тартабыз.

— Койчу, Кассий! Минтип айыптоонун эмне кереги бар? Же бейтааныш жигит алдап, тузакка түшүрдү дегиң келип турабы?

— Жок таяке, антип айткан жерим жок, бирок ошондой окуялар боло турганын билем. Балким, жанагы жигиттин колунан да ошондой иш келер.

— Мүмкүн, бирок андай боло койбос, — кекээрдеп какшыктаган добуш каретадан угулду.

— Жок, — бир аз алды жакта келатса да, сөздү уккан жаш Генрих жооп кайтарды, — сенин шек санаганың туура эмес, Кассий. Мунуң жалаа. Жалаа экенин мен сага далилдей да алам. Тетиги жакты карачы.

Жаш жигит атынын оозун жыйып, бийик кактусту көрсөттү. Анын ширелүү, көпкөк сөңгөгү өрттөн аман калган экен.

Бирок Генри Пойндекстер өзүнүн жолдошторунун көңүлүн тиги өсүмдүккө эмес, анын тикенегине илинүү турган кичинекей ак карточкага бурду.

— Эмне жазылды экен, — карап көрөлүчү, — деп жигит карточкага жакын бастырып келди да: — «Кипарис көрүнүп турат», — деп жарыя окуду.

— Кайда? — деп сурады Пойндекстер.

— Колдун сүрөтү тартылыптыр, — деп жооп кайтарды Генри. — Сөөмөйү менен кипаристи көрсөтүп турганында шек жок.

Карточкада көрсөтүлгөн багытка бардыгы карай баштады.

Күндүн көзү ачык болсо, кипарис адеп караганда эле көрүнмөк. Аңгыча болбой асман кара-көк тартып, горизонттон жыгачтын башына окшогон эч нерсени ажыратууга мүмкүн болбоду.

— Аерде эчтеке жок, — деди Кольхаун көзү жетип тургандай, — жанагы селсаяк бизди дагы бир келеке кылгысы келгени ушу.

— Жаңылышасың, — деди Кассийге улам эле каршы чыга берген добуш, — дүрбү менен карачы. Сонун көрчү курч көзүң бузулуп калбаса, горизонттон дал жыгачка окшогон бирдемени көрөсүң, ошол кипарис болуу керек.

Кольхаун үнчүкпай калды. Луизанын чын айтканын ал биле койду.

Ошондо Пойндекстер дүрбүнү алып, прериядан сороюп турган кипаристи ачык көрдү.

— Туура, — деди ал, — кипарис көрүнүп турат. Бейтааныш кишинин ниети ак экен, ал жөнүндө сенин айтканың адилетсиздик, Каш. Бейтааныш жигит бизди келеке кылып, алдай турган ою жок экенине ишенгем. Эмесе бастыргыла, Мистер Сансом, кирени айдашсын, буйрук бериңиз!

Кольхаун атын теминип, прерия менен чапкылап кетти. Антүүдөн башка анын эч кандай айласы калган жок.

— Теңир жалгаган Генри, карточканы мага берчи, — деди акырын гана Луиза. — Бизге жардам берген стрелканы көргүм келет. Эми багытты билебиз, карточканы кактуста калтыруунун зарылдыгы жок.

Карындашы эмне себептен өзүнө ушундай өтүнүч менен кайрылганын ойлонуп турбастан, Генри карточканы кактустан алып, Луизанын тизесине ыргытып таштады.

— Морис Жеральд! — деп күбүрөдү креолка карточканын арт жагындагы ысымды көрө коюп. — Морис Жеральд, — деп толкунданып, карточканы көкүрөгүнө катып, дагы кайталады. — Ким болбогун, кайдан келбегин, каякка сапар чекпегин, ким болсоң ал бол, азыртан тартып экөөбүздүн тагдырыбыз бир. Төбөмдөгү асманды кандай ачык көрсөм, экөөбүздүн тагдырыбыз да бир болорун дал ошондой ачык көрүп турам.

IV глава КАРА НОРД

Бирөө сыйкырдап койгондой, Луиза кыялга батып отура берди. Эки чыкыйын ипичке колдору менен кысып отурганына караганда эмне болгонун түшүнүүгө, келечекте эмне болорун билүүгө бүткүл көңүлү, бардык күчү багытталгандай сыяктанды.

Бирок көп узабай эле анын кыялын кандайдыр дүмөктүү добуштар бузуп кетти. Бир тууганынын чочуган үнүн уга койду. — Карачы, ата. Тетиги немелерди көрбөй турасыңбы? — Кайда Генри, кайда?

— Тигине саябан арабалардын арты жагында. Эми көрдүнбү?

— Ооба, бирдеме көрдүм, бирок эмне экенин түшүнө албай жатам. Эмнеге окшойт десем... — деп калтаарып, Пойндекстер бир минутага токтоло калды. — Бул эмне экенин чын эле түшүнбөй жатам...

Сол тараптан прериядан күтпөгөн жерден бүтүндөй капкара бир нече колонна көрүндү. Колонналардын ачык-айрым формасы жок экен, көлөмү да, кебетеси да улам-улам өзгөрө берди; бирде ордунда тургандай, бирде өтө эле укмуштуу айкашкандай бир бирине жөлөнүп, эңкейип коньки тээп келаткан алптар сыяктуу нерселер күл баскан жерде жылып жүрдү.

Бул өңдүү нерсени эч качан көрбөгөн кишилердин аябай кооптонгону таң каларлык иш эмес. Кандайдыр коркунучтуу капсалаң каптап келатканын бардыгы түшүнүштү.

Кире токтоп калды. Үрөйү учкандай кыйкырыктар угулду. Аттар кишенеп, качырлар өкүрө баштады.

Кара мунаралар жактан шаркыратманын үнүнө окшогон кандайдыр күрүлдөгөн добуш угулду, кээде мылтыктардын тарсылдаганындай же алыстан күн күркүрөгөндөй добуш чыга калып турду.

Күрүлдөгөн добуш улам күчөп, ачык угула баштады. Белгисиз коркунуч жакындай берди.

Коркконунан алардын бардыгы селдейип калды, капитан да коркпой койгон жок. Бүткүл асманды каптап келаткан коргошундай кара-көк туманга бардыгы карап турду, улам жакындап келаткан кара керемет өздөрүн басып өлтүрчүдөй сыяктанды.

Ушундай мүңкүрөткөн минутада оро-пара жактан кыйкырык угулду; кыйкырык чочутканы менен, беркилердин көңүлүн бир аз тынчтантты. Жолоочулар кылчайып карап, өздөрүн көздөй чымын-күйөн болуп чапкылап келе жаткан атчан кишини көрө коюшту.

Анын аты да, өзү да көө жапкандай капкара экен.

Бирок, ошого карабастан, аны тааный коюшту. Бул баягы кыл арканынын изин калтырган бейтааныш жигит эле.

Каретадагы кыз аны биринчи тааныды.

— Алга! — деп, кербенге жакындаар менен бейтааныш жигит кыйкырды. — Мүмкүн катар ылдамыраак жүргүлө!

— Тиги эмне? — деп сурады үрөйү учкан плантатор, — башыбызга коркунуч түшөбү?

— Ооба. Силерди таштап кеткенимде, мындай болот экен деп күткөн жок элем. Дарыяга жеткенде гана ушул коркунучтун белгисин көрдүм.

— Эмнени, сэр?

— Нордду.

— Катуу бороонду ушинтип атайсыңарбы?

— Ооба.

— Нордду коркунучтуу болот деп мен эч качан уккан эмес элем, деңиздеги кемелерге гана коркунучтуу болсо керек эле, — деп койду Кольхаун. — Мен, албетте, норд чучукка жеткен суукту ала келерин билем, бирок...

— Жалаң суукту гана эмес, сэр... Шашылыш керек. Мистер Пойндекстер, — деп атчан киши плантаторго чыдамсыздык менен шашыла кайрылды, — сиз да, сиздин кишилериңиз да коркунучта. Норд дайым эле коркунучтуу болбойт, бирок мына бул мени абдан чочутуп турат. Тетиги кара күйөндү көрдүңүзбү?

— Биз ошону карап, эмне экенин түшүнө албай жаттык эле.

— Ал катуу бороондун жышанасы, ал өзүнчө коркунучтуу эмес. Бирок тетиги жакты караңызчы. Асманды каптап алган тетиги кара туманды көрдүңүзбү? Сиз мына ошондон коркушуңуз керек. Сизди бекеринен коркуткун келбейт, бирок ал кыргын салып келатканын айтышым керек. Ал бери келатат. Андан ылдам жүрүп гана аман калууга болот. Эгерде шашылбасаңыз, кеч болуп калат. Он минутадан кийин ал биерге жетет да, ошондо... Ылдамдатыңыз, сэр, сизден көптөн-көп сураганым, ылдамдатыңыз! Мүмкүн катары алга айдагыла деп, арабакечтериңиздерге буйрук бериңиз. Сизге асман өзү буйрук берип жатат!

Ушул үзүл-кесил талапка моюн сунуп, плантатор кирени, жаныңардын бардыгынча айдагыла деп буйрук берди.

Араба айдагандар сезген ушул кереметтүү коркунучту аттар да сезип, камчы чаптырган жок.

Карета менен атчан кишилер мурдагысындай эле алдыда баратты. Капсалаңдуу коркунучтан кербенди коргогонсуп, бейтааныш жигит артта бастырып келе жатты.

Ал мезгил-мезгили менен тизгинин жыйып, кылчактап карай берди, караган сайын көбүрөөк чочулаганы байкалып турду. Ошенткенин байкап, плантатор анын жанына бастырып келди да:

— Коркунуч али өтө элекпи? — деп сурады.

— Атаганат, көңүлүңүздү жубаткыдай эч нерсе айта албайм. Шамал багытын өзгөртөр бекен деп ойлодум эле.

— Шамалбы? Менэчкандай шамалды байкаганым жок.

— Биерде жок. Коркунучтуу кара бороон тетиги жакта. Ой тобо, опсуз тез келатат. Өрттөнгөн прериядан өтүп кетүүгө үлгүрө албайт окшойбуз.

— Эмне кылыш керек? — деди үнүн көтөрө чыгарып плантатор коркконунан.

— Качырларыңызды дагы катуурак айдоого болбос бекен?

— Жок. Алар ансыз да арып, жүрбөй кала турган болду.

— Андай болсо, кеч болуп калды го деп корком.

Бейтааныш жигит дагы бир жолу кылчайып, куюндардын кандай тез келатканын эсептегенсип, кара куюнга карады.

— Ырас, кеч болуп калды! — деп жиберди ал. — Куюн бизден алда канча тез келатат... Куюндан кутулууга үмүт кылбай эле коюңуз.

— Кудая тобо, сэр! Чын эле эч кандай арга жокпу? — деп сурады плантатор.

Бейтааныш жигит маалкатып жооп кайтарбады. Бир аз үнчүкпай түнжурап ойлонуп калды.

Ал эми асманга караган жок; анын көзү саябан арабаларга келип токтоду.

— Чын эле коркунучтан кутулууга болбойбу? — деп жиберди плантатор айласы кеткенсип.

— Болот, — деп атчан киши кубана жооп кайтарды: кандайдыр жакшы ой кылт эсине түшө калгандай сыяктанды. — Арга бар. А жөнүндө мурун ойлогон эмес экенмин. Кара бороондон качып кутулууга болбойт, бирок коркунучтан кутула алабыз. Тезирээк, мистер Пойндекстер! Аттар менен качырлардын башын чулгап койгула деп буйрук бериңиз: антпесе алар сокур болуп, кутуруп кетет. Одеяло, жоолук баары жарайт. Алардын башын чулгагандан кийин кишилердин баарысы саябан арабаларга кирсин. Саябан арабалардын жабууларын бардык тарабынан бекем байлаш керек. Калгандары жөнүндө өзүм кам жейм.

Ушундай көрсөтмө бергенден кийин, Пойндекстер көзөмөлчү менен жумушкерлерине буйрук берип жатканда, бейтааныш атчан жигит каретаны көздөй бастырды.

— Азиз бийкеч, — деп атчан киши сүйлөдү каретанын жанына келип, — пардаларыңыздын баарын түшүрүп коюңуз. Арабакечиңиз каретага кирсин. Сиздер да, — деди ал Генри менен Кольхаунга, жаңы эле келген Пойндекстерге кайрылып. — Баарыңарга орун жетет. Теңир жалгагырлар, тезирээк болгула! Убактыны кетирбегиле. Бир нече минутадан кийин кара бороон уюлгуп, бизди каптайт.

— А сизчи, сэр? — деп атайы көңүл бургандай, плантатор өздөрүн кырсыктан куткармакчы болгон кишиден сурады. — Сиз эмне кыласыз?

— Мен жөнүндө кайгырбаңыз. Эмне болоорубузду билем, мындай коркунучтан нечен жолу сактанууга туура -келген. Жашыныңыз, теңир жалгагыр! Бир минутаны текке кетирүүгө болбойт. Улуган добушту угуп жатасыз го. Кара чаң каптаганча, ылдамыраак болуңуз.

Плантатор баласы менен аттан ыргып түшүп каретага киришти.

Кольхаун көгөрүп атынан түшкөн жок. Мексикалыкча кийинген бу киши жашырынбаган, кандайдыр кыялдагы коркунучтан ал эмне үчүн коркушу керек?

Бейтааныш киши кыстаган жок. Ал көзөмөлчүгө жанындагы арабага киргин деди; көзөмөлчү кыңк этпей, анын сөзүнө баш ийди.

Эми өзү жөнүндө ойлоого да болот эле. Бейтааныш жигит серапэсин тез чечип, атынын башына чүмкөп, үчүн мойнуна ороп байлап койду. Кытай крепинен жасалган моюн ороочун шыпылдата чечип, калпагын тегерете ороду да, бир үчүн лентанын астынан тыгып, экинчи үчүн төмөн түшүрүп койду, — анысы чүмбөткө окшоп калды,

Бетин биротоло чүмбөттөөдөн мурун, ал карета жакка дагы бир кылчайып карады да, дагы эле атынан түшпөй турган Кольхаунду көрүп, таң калды. Аны өз ичинен кыртышы сүйбөй турганын басып, бейтааныш киши беркилерден дагы туруктуу талап кылып:

— Каретага дароо кириңиз, болбосо өлөсүз, — деди.

Кольхаун бул жолу моюн сунду. Каптап келаткан кара бороондун жышаанасы өтө ачык эле. Кара күчкө шашпагансып, ал атынан түштү да, кере тартылган пардаларга корголоп, каретага кирди.

Бир аздан кийин эмне болгонун сүрөттөп жазуу өтө кыйын. Капсалаңдан кандай укмуш болгонун эч ким көргөн жок, себеби, ага бет багып кароого эч ким даабады. Эгер даап караса да, баары бир эч ким эчтеме көрө албайт эле.

Качырлардын башын чулгап байлагандан кийин беш минутадай убакыт өткөндө, кербенди көзгө сайса көрүнгүс караңгылык каптап калды.

Жолоочулар кара бороондун башталганын гана көрүштү. Уюлгуп келаткан куюндардын бирөө саябан арабага келип тийип, уюлгутуп, абаны кара топурак менен толтуруп кетти. Анан, домнанын оозунан чыккансып, ысык шамал жаба берди. Анын артынан, улуп-уңшуп, ыркыраган суук жандан өткөн шамал сокту. Шамалдын уңшуганы саябаи арабанын пардасына келип тийгенде зырылдап ышкырганы гана угулду. Коркунучту сезген качырлар былк этпей турду. Кара бороондун күрүлдөгөнүнөн кишилердин добушу угулган жок. Өрттөнгөн прериядан шамал учуруп, тоскоктой болуп майдаланган, бирок өлтүрбөй койбоочу чаңга айланган күл абага толуп кетти.

Буркураган кара күл абаны бир саатка жакын каптап турду. Сыртка кароого батынбай, камактагы эмелерче, жолоочуларыбыз бир саатча былк этпей отурду.

Акырында каретанын дал пардасынын жанынан бей-тааныш кишинин үнү угулду.

— Чыксаңыздар болот, — деди ал моюн ороочун бетинен алып жатып. — Бороон токтолгон жок, дагы бир эки күнгө созулушу мүмкүн, бирок эми корккудай эчтеме жок. Күлдү бүт учуруп кетти. Күлгө Рио-Гранденин берки өйүзүнөн жолуга албайсыңар.

— Сэр, — деди плантатор каретадан шашыла чыгып жатып, — биз сизге милдеткербиз...

— ...Жаныбызды алып калдыңыз! — деп жиберди Генри ылайыктуу сөз таба албай. — Бизге атыңызды айтуудан баш тартпаңыз.

— Морис Жеральд, — деп жооп кайтарды бейтааныш киши. — Бирок фортто мени көбүнчө Морис-мустангер²⁰ деп аташат.

— Мустангер! — деп жектегенсип, Луиза гана уккандай кылып, Кольхаун акырын сүйлөдү.

«Бар болгону мустангер турбайбы» — деп ойлоду ак сөөк Пойндестер; анын алкыш айтмак болуп демеленгени көрүнөө сүүй түштү.

Анын атын укканда, Луиза карточканы көкүрөгүнө басты да, өзүнөн башка эч ким укпагандай кылып, онго баткансып күбүрөдү:

— Морис-мустангер, креолканы сен өзүңө аябай ашык кылдың.

— Эми силерге менин керегим жок, жолду менсиз да, менин чалмамсыз да табасыңар, — деди жапайы жылкы уулаган киши. — Кипарис көрүнүп турат, тике эле ошону көздөй бет алгыла. Дарыядан өткөндөн кийин форттун үстүнөн желбиреген желек көрөсүңөр. Караңгы түшкөнчө барып жетесиңер. Мен шашып жатам, силер менен коштошуум керек.

²⁰ Мустангер — жапайы жылкыны, мустангдарды уулаган киши.

Тозоктун атына минген азырейилди көзүбүзгө элестетсек, плантатор менен анын жолдошторун экинчи жолу таштап кеткенде, Морис-мустангер дал ошого окшогон болор эле. Бирок бейтааныш жигиттин көө болгон бети, карапайым кесиби Луиза Пойндекстердин алдына мустангердин кадырын кемсинте алган жок.

V глава МУСТАНГ УУЛАГАН КИШИНИН КЕПЕСИ

Адырлуу прериядан Рио-де-Нуэсес²¹ өзүнүн суусун жүздөгөн куймаларынан, өзөндөрдөн чогулткан жерде, куду аралдардай болуп, эмен менен жаңгак өскөн чачыранды токойлор бар.

Жээкти бойлото чытырман токой суюлуп кетет, бирок акация менен кошо кактус, жапайы алоэ, копай бальзамы, жыгач сымал юкка²², куду момго окшогон ак гүлдөрү бар жыпар гардения өскөн жерден тикенектүү бадалдарды көрөсүңөр. Бадалдан шыңкыйып бийик өскөн, келишимдүү фукиера²³ куду желпилдеген желек сыяктанып, өзүнүн кызыл гүлүн жайкалтып турат.

Ботаниктер менен жапайы табиятты жакшы көргөн кишилер үчүн буерде кызык нерселер көп. Бирок бул жерлер дыйканды кызыктырбайт; ушул укмуштуу өсүмдүктөрдүн баары арык жерге чыга турганын дыйкан жакшы билет.

Бирок аерде жаңгак, тал, бир нече түрдөгү эмендер өскөн семиз жерлер да бар, кайсы бир жерлерден кипарис менен терек да учурайт.

Ал жерлердеги өзөн суулар кристаллдай таптаза болот да, көпкөк асманды чагылтып көрсөтөт. Күндүн, айдын, жылдыздардын көзүн булут эч качан каптабайт десе да болот. Жан-жаныбардын коркунучтуу душманы болгон ооруларды аерде билишпейт.

Бирок маданияттуу кишилер аерге али көчүп келе элек, мурдагысындай эле токойдун арасындагы чатышкан жалгыз аяк жолдордо жалаң команчилер²⁴ гана кыдырып жүрөт. Ошондуктан жапайы айбанаттар ошол аймактарда жүргөндү жакшы көрө тургандыр?

Аердегидей көп бугу, маралды, коркок жейренди бардык Техастын эч жеринен жолуктура албайсыңар.

Сыны менен түсү жагынан өтө кооз канаттуулар жерди көркүнө чыгарат. Бырпырап квелилер²⁵ асманга атырылып чыгат; король кулаалылары асманда калкып жүрөт; опсуз чоң жапайы күрптөр жаңгак өскөн токойдун четинде жаркыраган төшүн күнгө кактап жатат; шактуу акациянын арасында куйругу ачакей машинечи куштар элес-булас көрүнүп калат; ошол куштарды жергиликтүү калк бейиш кушу деп аташат.

Кулпурган көпөлөктөр канатын кеңири жайып, бирде абада калкып учат, бирде өзүнүн келбети, түсү менен айкалышкан гүлдө конуп отурат. Килейген түктүү аарылар көлөмү жагынан өздөрүнөн кем калышпаган колибриден таттуу ширени талашып, гүлдөгөн бадалдын арасында дыңылдап учуп жүрөт.

Бирок ушул эң сонун табияттын арасында адамдын каардуу душманы бар экени эсиңердедир. Биердегидей эбегейсиз чоң, уулуу жылан бүткүл Түндүк Американын эч

²¹ Рио-де-Нуэсес — испанча «Жаңгактуу дарыя» деген сөз.

²² Юкка — сөңгөгү жыгачтай болгон эбегейсиз зор лилия.

²³ Команчи — индеецтердин жоокер уруусу. Команчи — индеецтердин жоокер уруусу.

²⁴ Фукиера (Fouquiera Splendens) — Мексика менен Техастын сабагы бийик, кызыл, чоң гүлдөрү бар өсүмдүгү.

²⁵ Квели — Америкадагы чулдуктун аты.

жеринен жолукпайт; индеецтер «мокасин» деп аташкан уулуу жылан да көп кезигет. Бөйү, чаян, миңаяктар кадам сайын адамды чагып өлтүрүшү мүмкүн.

Дарыялардын токойлуу жээктеринде чаар ала оцелот²⁶, пума²⁷ жана жергиликтүү жолборс — ягуар жортуп жүрөт. Ягуар жүргөн жердин түндүк чеги ошерден өтөт.

Техастын ач бөрүсү дабышын чыгарбай, майда токой өскөн жерлердин четинен көрүнүп калат; анын тукумдашы коркок койоттор ачык талаада үйүр-тобу менен жортуп жүрөт.

Ошол прериянын от жайыттарында айбанаттардын эң асылы, адамдын төрт буттуу досторунун арасынан эң акылдуусу болгон жылкы жайылып жүрөт. Жылкы аерде жапайы, адамдын кесиринен бузулбай эркин жашайт. Аердеги жылкы жүгөн дегенди билбейт, ээрден жоор да болбойт.

Бирок ошол кастарлуу жерлерде да жылкы кээде өз эрки менен жүрө албайт. Адам жылкыны уулап, кармап үйрөтүүнү үйрөндү. Жапайы бээни — чаар мустангды Морисмустангер деген жигит ошерден кармап, ошерде үйрөттү.

* * *

Рио-де-Нуэсеске куйган өзөндөрдүн бири. Аламонун жээгинде кичинекей бир кооз кепе бар. Андай кепелер Техаста көп болот.

Жыгач сыяктуу юкканын сөңгөктөрүн жара чаап, жерге орнотуп салынган кепе эле. Кепенин үстү ошол эле эбегейсиз чоң лилиянын шиштүү жалбырактары менен жабылган. Орнотулган жыгачтардын арасында Батыш Техастагыдай болбой, ылай менен шыбалган эмес, ич жагы жылкынын териси менен капталып коюлган. Мексиканын столетник деген жыгачынын тикенектери мык ордуна колдонулуп, жылкынын ошол оор терилерин тутуп турат.

Дарыянын бийик кашаттарында кепе үчүн курулуш материалы болгон өсүмдүктөр көп. Аерде жапайы өскөн юкка, столетник, жемиш бербөөчү дагы башка өсүмдүктөр бар, бирок ылдый жактагы семиз өрөөндө эң сонун токой өсөт, анда тыт жыгачы, эмен кеп.

Дарыянын боюндагы калың токойдун арасынан кичирээк шалбаалар, ширелүү чөп, мексикалыктар грама деп атаган дагы чөп өскөн саванналар жолугат. Ошондой өрөөндөр, дарыянын жээгине чыккан токойдун арасында, жанагы биз айткан жөнөкөй кепе турат. Аны дарыя жактан гана көрүүгө болот; ошондо да дал бет маңдайында туруп карасаң гана көрөсүң. Кепенин эң жөнөкөй курулушу, сырынын оңуп кеткени аны андан бетер байкатпайт.

Ал үй маркитанттын²⁸ дүкөнүнөн чоң эмес. Бир жак дубалына салынган кичинекей очоктон чыккан морду эсептебегенде үйдөгү бирден-бир тешик — анын эшиги. Эшиктин босого таягы жылкынын териси менен капталып, ошондой эле кайыш менен эшиктин кашегине бекитилген.

Кепенин арт жагында юкканын жалбырактары менен жабылып жанаша өскөн жыгачтардын сөңгөгүнө байланган чабак жыгачтар менен тосулган кичинекей бастырма бар.

²⁶ Оцелот — Мексикадагы жапайы мышык, мадыл.

²⁷ Пума — (кугуар) — Америкадагы ири жапайы мышыктын бир түрү.

²⁸ Маркитант — аскер кишилерин тамак-аш менен жабды турган майда соодагер.

Кепе менен тик кашаттын ортосунда чоңдугу бир акрга²⁹ жакын участок да ошондой кашаа менен тосуп коюлган. Ал — жапайы жылкыны — мустангдарды камай турган короо.

Чын эле кашаанын ичинде он чакты, мүмкүн андан көбүрөөк ат бар. Алар жакында эле кармалып, туткунга зорго чыдаганы — коркуп, үрккөн көздөрүнөн, туйлаганынан көрүнүп турат.

Кепенин жайгаштырылышы, жасалгасы да анчалык жаман эмес. Мустангдардын жумшак ийленип, жылтыраган кара, тору, тору ала, кардай апаппак терилери бөлмөнү көркүнө чыгарып турат.

Үйдүн эмеректери өтө жөнөкөй: керебет ордуна жылкынын терисин каптаган тактай, сомдолун жасалган эки орундук, юкка жыгачынын тактайынан жасалган стол — үйдөгү бардык жасалга ушул. Үйдүн бурчунан төшөнчүгө окшогон дагы бир нерсе көрүнүп турат.

Китеп коюлган текче, калем уч, сыя челек, кагаз, столдун үстүндөгү газета кандайдыр күтпөгөн жерден ушул кичинекей кепеде көздүн кычуусун кандырат.

Маданиятты 8ске салган кандайдыр буюмдар да бар: жакшынакай жасалган булгаары сандык, кош ооз мылтык, зергер жасаган күмүш стакан, мергенчинин чоору менен узун шапалагы турат.

Полдо көбүнчө калайдан жасалган бир нече ашкана буюмдары турат; бурчтагы — талдан токулган чабырга салынган чоң шишеде Аламо суусунан алда канчалык күчтүүрөөк ичкилик бар сыяктанат.

Калган буюмдар жалпы көрүнүштөн өөн учурабайт. Мексикалыктардын кашы бийик ээри, кылдан эшилген ноктосу менен жүгөн, ошондой эле кыл чылбыр, эки-үч серапэ, бир нече түрмөк аркан — ушунун бары кепенин кебетесине толук жарашып турат. Мустангердин үйү мына ушундай эле.

Бөлмөнүн ортосундагы орундуктардын биринде коюу сары чачы саксайган, өңү кызыл-чийкил, малайга окшогон бир жоон киши отурду. Анын кийгени — плистен тигилген бриджа, ошондой эле гетр. Бир кездеги көк-жашыл өңү небак оңуп кара күрөң болуп калган баркыт күрмөнүн ар түрдүү көлөмдөгү чөнтөктөрү эң эле көп. Кырын өйдө түрүп, бир жагына кыйшайта кийген калпагы анын кийимин толуктап турду. Булардан башка калың коленкор көйнөгүнүн жакасын айландыра ороп койгон кызыл чыт жоолугун, бутундагы ирландыктардын башмагын айта кетүүгө да болот.

Кийими, жүргөн-турганы ал кишинин ирландиялык экенин көрсөтүп турду.

Эгер шек санаган киши болсо, көлтөйгөн киши сүйлөй баштаганда эле, анын ирландиялык экенине көзү жетер эле. Ирландияда Гальвей графствосунда гана ошондой акцент менен сүйлөшөт, Кепеде эч ким жок экенине карабастан, гальвеец кобурап сүйлөй берди. Бирок эч ким жок деп айтууга болбойт эле. Жылтылдап күйүп жаткан очоктун жанында тумшугун отко кактап, жылкынын талпагынын үстүндө бугу тиштеп жүргөн бир чоң тайган жатат. Сүйлөшүп жаткан кишинин тилин ит түшүнө тургандай көрүндү.

— Коош, Тара, ардагым, — деди плис бриджи кийген киши, — кайра Биллибаллахка кеткиң келеби? Аерде барып бир аз семирсең жаман болбос эле. Карачы, кабыргаң жөн эле саналып турат. Ээ, досум, мен өзүм да ошо жакка баргым келет. Бирок кожоюн качан келип, бизди алып кетерин ким билет! Эчтеке эмес, Тара, ал жакында сеттльментке³⁰ барыш керек, картаң дөбөтүм, бизди да ала кетем деген

²⁹ Акр — Америка менен Англияда 4047 чарчы метр келген жер.

³⁰ Сеттльмент — колониячылардын кыштагы.

болчу — эң жок дегенде ошентет деп көңүлүбүздү жубаталы. Шайтан баскырдыкы! Фортто болгонума мына үч айга жакындап калды. Балким аерден кандайдыр бир солдат досумду учуратармын. Мына ошондо ичебиз! Ырас эмеспи, Тара?

Ит түмшугун көтөрүп, жооп кайтаргандай мурдун тартып койду.

— Азыр да тамагымды кичине суулап койсом, жаман болбос эле — деп, гальвеец сөзүн улантты да, чоң бөтөлкө турган жакты суктана карап: — бирок бөтөлкө бошоюн деп калыптыр, жаш кожоюн билип коюшу да мүмкүн. Анын үстүнө сурабай ичүү жакшы эмес. Туурабы, Тара?

Ит түмшугун дагы көтөрүп, дагы мурдун тартып койду.

Гальвеец ордунан туруп, чоң бөтөлкө турган бурчту көздөй басты. Эшикке карай тике кылчайып, ал бир нече секунда тыңшап турду да, өзүн азгырган идишти көтөрүп тыгынын алып, бөтөлкөнүн оозун мурдуна алып барып жыттады.

— Шайтан баскырдыкы! — деп жиберди ал эшикке дагы уурдана карап. — Мындай сонун вискиден ким ичпей тура алат! Кайда кетпеген оокат! Тилимдин үчүн гана суулап коююнчу.

Бөтөлкөнүн оозу эрдине тиер менен чулкулдаган дабыш чыкты.

Кумары кангандай бир нече жолу тамшанып, гальвеец тыгынын тыгып, бөтөлкөнү ордуна койду да, кайра орундука келип отурду.

— Э-э, Тара десе, картаң митаам! Бул күнөөгө сен мени азгырдың. Эчтеке эмес, кожоюн билбейт. Баары бир жакында фортко барып, жаңы запас даярдайт.

Гальвеец бир нече минута унчукпай отурду. Өзүнүн кылган кылыгы жөнүндө ойлодубу, же жөн эле ичкиликтин таасирине жыргап отурдубу, ким билсин?

Ал бир аздан кийин дагы сүйлөй баштады:

— Бул эмне эле биздин кожоюнду сеттльмент тартат да турат? Жанагы чаар мустангды кармар менен ошо жакка барам деди эле. Эмне үчүн күтпөгөн жерден ага чаар ат керек болуп калды? Бул жөнүнөн болгон иш эмес. Ал атты кармамайынча тынбайм дейт. Экөөбүз бир жыл 'бою ушул жерде соксоюп отуруп калбасак эле болгону!., Бул ким?

Тара үргөн бойдон эшикти көздөй жөнөдү.

— Фелим! — деген добуш чыкты сырттан. — Фелим!

— Бу кожоюн экен, — деп күңкүлдөдү Фелим ордунан ыргып туруп, иттин артынан эшикти көздөй кошо жүгүрдү.

VI глава ЧААР МУСТАНГ

Фелим жаңылган эмес экен: бул анын кожоюну Морис Жеральддын добушу эле.

Эшиктен чыгары менен гальвеец атчан турган мустангерди көрө койду. Тору ат аябай тердеп, капкара болуп көрүндү; капталы менен мойну көбүктөнүп турду.

Тору ат жалгыз эмес эле. Ээрдин кашына кере тарта байланган лассо менен туткунга түшкөн жолдошун сүйрөп келди.

Бул өңү-түсү бүтүндөй башка мустанг экен. Прерияда жайылып жүргөн үйүр-үйүр жылкылардын арасынан да андай түстүү жылкы сейрек учурайт турган. Мустанг куду илбирстей ак чаары бар, кула байтал экен. Анын кооз өңү кылтыксыз сымбаты менен шайкеш келип турду — өрүшү омоктуу, соору жупжумуру, шыйрагы шыңкыйып ичке, алма баш, келишкен жаныбар экен.

Ушул сулуу байталды кармайм ден, мустангердин үч жолу талыкпай кууганы оңунан чыккан эмес. Ал төртүнчү жолу гана араң кармады. Жылбышчаак сыйыртмагы бар чалма менен Морис эң акырында чаар мустангды кармады.

Дал ушул байталды кармайм деп кусадар болгону мустангердин жашырын сыры бойдон кала берген.

Беш-алты ат кармап келгенде да, кожоюнунун жүрөгү мындай эргип, кубанып турганын Фелим көргөн эмес эле, Мустангер мындай сулуу жылкыны эч качан кармаган эмес. Чаар мустангды көргөн кандай киши болсо да суктанбай койбос эле.

— Пай-пай, ура! — деп кыйкырды Фелим калпагын асманга ыргытып, — Ыйык Патриктин³¹ өркүнү өссүн, жаш кожоюн акыры чаар байталды кармаган экен! Сулуу байтал экен да!.. Кожоюндун муну кубалап жүргөнү таң каларлык эмес турбайбы. Шайтан баскырдыкы? Биздин Баллинаслоу ярмаркасында бу байталды кандай баага болсо да алышар эле. Эх, сулуу жаныбарым!.. Муну каякка байлайбыз? Кашаанын ичинеби?

— Жок, коркунучтуу, аерден аттар тээп коюшу мүмкүн. Андан көрө бастырманын астына байлайлы. Мейман дос бастырма ээси катарында Кастро өзүнүн ордун берер, өзү бир түнү ачык жерде турса эчтеке болбос. Фелим, деги мындай жылкыны сен көрдүң беле?

— Эч качан, мистер Морис, мындай жылкыны такыр көргөн эмесмин. Адамды ушунчалык суктандырат, жөн эле жутуп жибергиң келет, бирок байкагын, өзүнү жутуп коюп жүрбөсүн. Сиз муну али үйрөткөн эмессиз го?

— Жок, Фелим, бош убактым көбүрөөк болгондо үйрөтөм. Муну кадимкидей үйрөтүш керек. Мындай жаныбарды бузуп коюу абдан коркунучтуу. Сеттльментке алып барар менен үйрөтө баштайм.

— Сеттльментке качан барган жатасыз?

— Эртең. Таң заардан жөнөшүбүз керек.

— А мына ошонуңуз жакшы экен! Өзүм үчүн гана эмес, мастер Морис, сиз үчүн да кубанычтуумун. Вискибиз түгөнөйүн деп калганын билесизби? Жанагы журт куруткан янкилер алдаганга мындай уста болорбу; суу кошуп, анын үстүнө бөксө куюшат экен. Алардын чоң бөтөлкө вискиси көпкө жетпей турганы таң каларлык иш эмес.

— Виски жөнүндө кайгырба, Фелим. Андагы виски бүгүн да, эртең жолго чыкканда флягаларыбызды толтуруу үчүн да жетет. Наалыба, досум! Адегенде барып бу мейманды жайлаштыралы, анан ичкиликтин жаңы запасы жөнүндө сүйлөшө жатарбыз, өзүңдөн кийин дүйнө жүзүндө эң жакшы көргөнүң ичкилик экенин билем.

— А сизчи, мастер Морис? — деп сурады Фелим куудулдана көзүн кысып.

Мустангер мурутунан күлдү да, атынан ыргып түштү.

Чаар бээни бастырманын астына, а Кастрону даракка байлап коюшту.

Алдан тайып чарчаган мустангер кроватька жата кетти. Ушул талаа жылкысын кубалап жүргөндөгүсүндөй, ал ууга чыкканда эч качан мынчалык коп жүргөн эмес эле. Чаар мустангды кармайм деп кусадар болгонунун бир себеби бар болучу; аны Фелим да, анын сырдына аты — Кастро да — мустангердин өзүнөн башка эч ким билчү эмес.

Бир нече күн аттан түшпөй, акыркы үч күнү чаар бээни тынбай кубалап жүрүп, аябай чарчаганына карабастан, мустангер уктай алган жок. Ал мурда да бир нече түнү бою солкулдаган кроватинда ары-бери ооналактап, Фелим малайы гана эмес,

³¹ Ыйык Патрик — Ирландиянын колдоочусу деп эсептелген.

кожоюнунун тынчы кеткенине Тара деген тайганы да таң калгандай болуп жаман уктаган эле.

Ал мезгил-мезгили менен ордунан туруп, бир нерсе такыр санаасын тынчытпагандай, кепеде ары-бери баса баштады.

Ишинин ийгиликтүү болушу көңүлүн тынчытуу ордуна, кайра тескери таасир кылгандай сыяктанды. Эң кеминде, Фелим ошондой го деп түшүндү. Эмчектеш агасы болгондуктан пайдаланып, ал мустангер улам ооналактай баштаганда, эмне үчүн тынчы кеткен себебин билгиси келди.

— Сизге эмне болду, мастер Морис? Себебин айтыңызчы мага?

— Эчтеке деле болгон жок, Фелим. А жөнүндө менден эмне сурайсың?

— Кандайча сурабайм? Сиз акыркы жолу сентльменттен келген күндөн тартып, мен да кирпич кага элекмин. Сиз ошерге жүрөгүңүздү жоготуп келгенсиз го?.. Негедир уйкуңуз качты. Ошердегилер айткандай, мексикалык кыз — мучаче жөнүндө эңсеп жүрбөңүз? Бирок мексикалык кыздар сизге жага койбос.

— Болбогон сөздү койсоңчу, Фелим. Сага дайыма бир деме элестейт да турат. Андан көрө, мага тамак бер. Таң заардан бери наар ала элекмин. Жей турган эмнең бар?

— Чынын айтсам, кладовойдогу запастарыбыз анчалык көп эмес. Сиз мустанг уулап жүргөндөгү үч күндүн ичинде эчтеке кошулган жок. Бугунун бир аз муздак эти, жүгөрүнүн наны бар. Кааласаңыз, жылытып жиберейин.

— Жакшы болот, күтө турайын.

— Адегенде бир стакан шарап жутуп жиберсеңиз, жакшы болуп жүрбөсүн?

— Болуптур, каршы эмесмин.

— Таза алып келейинби, же суу кошоюнбу?

— Бир стакан гог бер. Бирок булактан жаңы муздак суу алып кел,

Фелим күмүш стаканды алып, эшикке чыкмакчы болгондо, Тара арсылдап үрүп эшикти көздөй жулунду: Фелим бир аз чочулап эшикти көздөй басты.

Ит үргөнүн коюп, достордун бирөөн куттуктап жаткандай, кубана кыңшылай баштады.

— Бул картаң Зеб Стумп экен, — деди да Фелим тапшырманы орундатканы кетти.

Бул кепеде турган кишилерге караганда, жаңы келген адамдын кебетеси бүтүндөй башкача эле.

Ал — бою кеминде алты фут, крокодилдин ийленген терисинен өтүк кийген чымыр киши экен; бир кезде кочкул сарыга боёлуп, азыр кирден өңү таанылбай калган таар шымынын багалегин кең кончуна салып алыптыр. Бугунун терисинен тигилген жаргак көйнөктү жалаң этине, калың материалдан тигилген оңуп кеткен абдан эски жашыл камзолду сыртынан кийиптир. Козунун жүнүнөн жасалган эски калпак анын жакыр кийимин толуктап турду.

Зеб Стумптун Түндүк Америкадагы токойлордун аңчылары үчүн каада болгон мергенчилик жарак-жабдыгы да анын кийминдей өтө жупуну экен. Окчон тоюн, дары сала турган ийри мүйүздү арчындап байлаган курунун оң жагына кыстарып коюптур. Камзолунун сыртынан жазы кайыш кур курчаныптыр, курунан бычактын кыны салаң» дап, сабы бугунун мүйүзүнөн жасалган чоң шамшар көрүнүп турду.

Техастык аңчылардын каадасына каршы, анын кийиминде эч кандай жасалга көрүнгөн жок. Ар кандай көйрөңдүктү Зеб жаман көрө тургансып, бардыгы жөнөкөй, одоно иштелиптир.

Кала берсе мылтыгы — анын кесибинин негизги куралы да — эң жөнөкөй иштелген экен. Мылтыгынын узундугу ушунчалык экен, жерге койгондо анын оозу кожоюнунун ийинине жетип турду.

Өңүнө караганда Зеб Стүмп элүүгө келип калган көрүнөт. Өңү кара сур болгону менен адеп караганда кебетеси каардуу сыяктанды. Бирок жакшылап карасаң, бу кишинин анча-мынча куудулдук жайы бар экенин сезе баштайсың. Бүтүгөн көзүнүн жылтылдап, кыбыңдаганы картаң мергенчинин тамашаны түшүнө турганын, өзү да тамаша кыла билгенин айтып турду.

Кай жерлик болосуң деп сураганда, ал дайыма:

«Туулуп өсүп, тарбия алганыма караганда, кентуккилик болом», — дей турган.

Зеб Стүмп Кентукки штатында туулуп өскөн, жалаң гана мергенчилик менен оокат кылып, жаш чагын ылдыйкы Миссисипинин кол тийбеген токойлорунун арасында өткөргөн. Эми, картаң баштаганда, ошол эле кесибин таштабай, түштүк-батыш Техастын чытырман токоюнда мергенчилик кылып жүрдү.

Тара улам-улам секирип, эски мергенчини итчесинен куттуктай берди. Зеб Стүмп менен иттин кожоюну эски дос экени адегенде эле байкалды.

— Амансызбы? — деди Зеб лакыйган денеси менен кепенин эшигин тороп.

— Саламатсызбы, мистер Стүмп, — деди кожоюн меймандын алдынан утурлай туруп. — Келиңиз, отуруңуз.

Мергенчи маалкаткан жок; босогодон аттап, солкулдап турган орундука келип олдоксон отурду. Орундук ушунчалык жапыз эле, Стүмптүн эки тизеси ээгине тие түштү, мылтыгынын узун сөңгөгү куду найза сыяктанып, анын башынан бир нече фут сороюп чыгып турду.

— Каргыш тийгирдин орундуктары! — деп күңкүлдөдү мергенчи өзүнүн ыңгайсыз отурганына көрүнөө нааразы болуп. — Мындан көрө, дөңгөчкө отурсаң, канчалык жакшы: жок дегенде, астыңдагы орундуктун солкулдаганын сезбейсиң.

— Биякка отуруңуз, — деди кожоюн бөлмөнүн бурчун дагы жагданды көрсөтүп. — Биерде солкулдабайт.

Картаң Зеб экинчи айттырбай эле, жагдандын үстүнө барып отурду.

— Каадаңызча жөө келдиңизби, мистер Стүмп?

— Жок, картаң бээни жетелей келдим; аны даракка байлап койдум. Мен аң уулаганым жок.

— Сиз, калыбы, ууга эч качан атчан чыкпасаңыз керек, ыраспы?

— Ат минип ууга чыккандай акмак белем.

— Бирок Техастагылардын баары эле ууга атчан чыгышат экен го.

— Баарыбы, жокпу, атчан аң уулоо акмактардын, жалкоо кеңкелестердин салты. Картаң бээге минип, бир жума бою аң уулагандан көрө, жөө жүрсөм, бир күндө илбээсинди алда канчалык көп атам. Албетте, сиз сыяктуу мустанг уулагандар үчүн ат керек. Бирок аюуну, бугуну же жапайы күрптү тооруп калсаң, аларды ат менен үркүтүп жиберүүгө гана болот. Аткан илбээсиндерди артуу үчүн гана картаң бээмди жетелеп жүрөм.

— Бээңизди ачык жерге койдум дедиңизби? Фелим аны бастырманын астына байлап койсун. Биздикине конуп кетесиз го?

— Ыракмат, Чынымы айтсам, сиздин меймандостугуңузга ишендим эле. Менин бээм жөнүндө кайгырбай эле коюңуз: жакшылап байладым.

— Тамак жегиңиз келбейби? Фелим дал кечки тамакты даярдап жатты эле. Кап, бүгүнүн этинен башка сыйлагандай эчтемем жок.

— Бугунун этинен жакшы эмне болмок эле? Аюунун эти дебесеңиз эле. Этти чокко кактап жиберели, бышырууга мен жардам берейин. Мистер Фелим, эгер кыйналбасаңыз, менин бээме барып, жапайы күрптү алып келиңизчи — ээрдин кашында байлануу турат: жолдо келатып атып алдым эле.

— Сонун болбодубу! — деп жиберди мустангер. — Биздин запастарыбыз түгөнөйүн деп калды. Акыркы үч күндүн ичинде бир сейрек жолугуучу мустангды кубалап жүрүп, колума мылтык алган жок элем. Фелим экөөбүз тең, Тара да ошол күндөн бери ачкабыз.

— А кандай мустанг? — деп кызыгып сурады мергенчи, анын акыркы сөзүнө көңүл бурбай.

— Ак ала чаары бар кула бээ. Эң сонун жылкы.

— Шайтандыкы! Мени биерге айдап келген жумуш дал ошол болчу!

— Ошондойбу?

— Прериядан мен ал мустангды бир нече жолу көргөм. Бээ дейсизби? Бээ экенин билген эмесмин, ал мени жарым милядан жакын жолоткон эмес. Мен сизди дал ошол бээни кармоого аракеттенип көрсүн дедим эле. Эмне үчүн экенин айтып берейин. Экөөбүз баягы акыркы жолу көрүшкөндөн кийин мен Леонадагы сеттльментте болгом. Ошо жерге бир киши келди, аны мен тиги Миссисипиде эле билчүмүн. Ал абдан бай плантатор. Ал кең-кесири туруп, чоң тойду көп бергенинен атагы чыккан киши. Анын ашканасы үчүн далай бугу менен күрптөрдү алып келгем, Анын аты Пойндекстер.

— Пойндекстер дейсизби?

— Ооба. Анын атын Орлеандан тартып, Сан-Луиге чейин Миссисипинин боюндагылардын баары билет. Ошо кезде ал бай эле, азыр да кедей көрүнбөйт; себеби, өзү менен бирге жүзгө жакын негр алып келди. Андан тышкары, доллары көп Кольхаун деген жээни аны менен бирге турат; ал жигит долларды таекесине карыз бергенден башка, кайда коймок эле, бере турган себеби да бар окшойт. Эми, досум, эмне үчүн сизди көргүм келгенин айтып берейин. Жанагы плантатордун Кольхаун ашык болгон жалгыз кызы атты өлгүдөй жакшы көрөт экен. Луизианада кыз жанына адам жолотпогон азоо аттарды минчү. 9 Чаар мустанг жөнүндө чалга сүйлөп жатканымы кызы угуп калган. Ошо күндөн тартып, кыз атасына тынчтык бербейт; атасы да ошол атты кармаган кишиден акча ая- бай, сатып берейин деп кызына убада кылыптыр. Чал ат үчүн эки жүз доллар берем дейт. Албетте, сеттльменттеги мустангерлердин бардыгы ал жөнүндө угаары менен эле ; мустангды кармоого киришет; ошондуктан эч кимге оозуман чыгарбай, картаң бээм менен бул жерге келдим.

— Бери жүрүңүзчү, мистер Стуми. — Ирландиялык жигит ордуна туруп, эшикти көздөй басты.

Күтпөгөн жерден чакырганына бир аз таң калып, мергенчи анын артынан ээрчиди.

— Жанагы сиз айткан мустангга ушул ат окшош бекен, — мистер Стумп?

— Дал ошол мустангдын өзү болбосо, турган жеримде мүрт кетейин! Бүттү, кармалган экен? Эки жүз доллар сиздики болду? Шайтандыкы, бул ат ошол акчага татыйт! Мындай кооз жаныбар болорбу! Мисс Пойндекстер үчүн ашкан кубаныч болот экен! Кубанганынан кыз жинди болуп кетпесе эле болгону!

VII глава ТЫНЧЫ КЕТКЕН ТҮН

Чаар мустанг кармалды деген капылес кабар картаң мергенчинин көңүлүн аябай көтөрдү. Анын көңүлүнүн көтөрүлүшүнө түпсүз чоң бөтөлкөнүн ичиндеги нерсе да бир кыйла себеп болду; Фелимдин чочулаганына карабастан, бөтөлкөдөн жетишкидей виски табылды.

Тамак ичип отуруп, сүйлөшкөн сөздөрү көбүнчө аң уулоого жана индеецтер менен болгон окуяларга тиешелүү болду.

Зеб Стумп аң уулоону эң жакшы билгендиктен, баарынан анын көп сүйлөгөнү таң каларлык эмес. А Фелим болсо өзүнүн таңыркаганын анда-санда гана угуза айтып коюп отурду.

Бирок маектешүү түн ортосу боло электе эле бүттү. Саягы, бошогон чоң бөтөлкө маектешип отургандардын дем алуу жөнүндө ойлошуна көбүрөөк себепкер болгон өңдөндү.

Мергенчи бээсин аркандады да, анын бирден-бир төшөнчүсү болгон ээриндеги саргайган эски одеялын алды.

— Менин кроватима жатыңыз, — деди кожоюн ага, — мен ат талпакты төшөнүп, жерге жатайын.

— Жок, — деп жооп кайтарды мейман. — Зеб Стумп жатып уктаганга сиздин текчелериңиздин бирөө да жарабайт. Мен жерде уктаганды жакшы көрөм, жерде жатсам, уйкум жакшы канат. Анын үстүнө жыгылып кетемби деп «оркпойм да.

— Жакшы көрсөңүз, жерге жатыңыз; мына бу жер жакшыраак болор. Жылкынын талпагын төшөн берейин.

— Теңир жалгасын, жигит, бекер убара болбоңуз. Мага окшогон азаматтар жерге жатып көнбөй коймок беле. Мендей кишинин төшөгү — прериянын көк чөбү.

— Ачык талаага жатмакчы болдуңузбу, — деп таң калды мустангер одеялын ийинине салып, эшикти көздөй басып бара жаткан мейманды көрө коюп.

— Ооба, андан башка жерге жатайын деген оюм да жок.

— Түндө суук болот, үшүп калып жүрбөңүз.

— Болбогон кен. Сасыган үйдө жаткандан көрө, үшүгөнүм артыгыраак.

— Чынын айтып жатасызбы, мистер Стумп?

— Жаш жигит! — деди мергенчи демеленип, — Картаң Зеб Стумп кийинки алты жылдын ичинде бир жолу да тамга кирип жата элек. Эски анжырдын дүмүрүндө бир кезде менин үйгө окшогон үңкүрүм бар эле. Ал бечара кемпирим тирүү кезинде Миссисипиде болчу; аны кемпирим үчүн баш маана кылып жүрчү элем; кемпир өлгөндөн кийин адегенде Луизианага, анан буерге келдим. Ошондон бери күндүр-түндүр мааналаган үйүм — Техастын көпкөк асманы.

— Эгерде тышка жатууну артыгыраак көрсөңүз...

— Ооба, артыгыраак көрөм, — деп мергенчи кыска жооп берди да, босогону аттап, кепе менен суунун ортосундагы чөбү көгөргөн жерди көздөй басты.

Анын колунда жалаң эски одеялы гана эмес, узундугу алты-жети ярд келген, жылкынын кылынан эшилген аркан да бар эле. Ал жөн эле жайытка жылкы аркандай турган гана аркан болучу, бирок азыр ал башка максат үчүн колдонулду.

Айдын жарыгында чөбү көгөргөн жерди кунт коюп карап, мергенчи алкакка окшотуп арканды жерге тегерете керип койду.

Аркандын ичине кирип, одеялын оронуп, Зеб Стумп камырабай жатты да, бир минутада уктап кетти.

Бирок ага көпкө чейин уктоого туура келген жок. Таңыркаган эки көз мергенчинин ар бир кыймылын карап турду: ал караган Фелим О'Нилдин көзү эле.

— Ыйык Патрик, — деп кобурады ал, — бул эмне кылганы? Чал эмне үчүн өзүн тегерете арканды керип койдү?

Адегенде гальвеецтин сонуркаганы сылыктык сезими менен күрөштү, бирок кийин сонуркап кызыкканы жеңип кетти. Мергенчи коңурук тартып уктай баштаганда, гальвеец уурдана басып келди да, кызыккан суроосуна жооп алганы аны тарткылап ойгото баштады.

— Жерге кирген ирландиялык эшек! — деп Стумп ачуулана кыйкырды. — Мен таң атып калган экен десем... Арканды эмне үчүн тегерете керип койдү дейсиңби? Өзүмдү ар кандай ыпластан сактоо үчүн кербегенде, эмне кылмак элем?

— Ыпластан дейсизби, мистер Стумп? Айтайын дегениңиз — жыландан сактануу үчүн го?

— Албетте, жыландан, шайтан алгыр! Бар, уктагын.

Андай кагуу жегенине карабастан, Фелим көңүлү жайланып, кепеге кайра келди. «Техаста жылан индеецтерден бетер көкөйгө тийди, — деп ал өзү менен өзү сүйлөшүп, улам күңкүлдөй берди. — Ушерге келгенимен бери бир жолу да жаным жай алып тынч уктай элекмин. Ойлогонуң да, түшүңө кирген да жылан. Атаганат, тиги дүйнөгө кетер алдында ыйык Патрик ушерге келип кетсе болмок экен!»

Жалгыз кепеде туруп, Фелим эч ким менен жолугушпай, кыл аркандын сыйкырдуу касиети жөнүндө билчү эмес эле.

Бу жаңы эле көрүп, билгенин ал ошол замат пайдалангысы келди. Уктап калган кожоюнун ойготпоюн деп, үйгө уурдана басып кирип, Фелим дубалда илинүү турган кыл арканды алды да, эшикке чыгып, дубалды бойлото арканды тегерете керип койдү.

Ошол жумушун бүткөндөн кийин ирландеец кепенин босогосунан аттап ичинен кобурай баштады: , — Акыр-аягы Фелим О'Нил тынч уктайт экен, Техаста жылан миң сан болсо да, баары бир.

Ошондон бери аздан кийин кепеде жымжырт болуп калды. Ыйык Патриктин жердеши эми жыландан коркпой, жылкынын талпагына керилип жатып, ошол замат уктап кетти.

Тара менен жаңы кармалган мустангды кошо алганда түнкү дем алууда бардыгы бир кыйлага чейин жырғап жаткандай сыяктанды. Стумптун от жерде ширелүү чөптү оттоп жүргөн картаң бээси гана тынчтыкты бузуп турду. ,

Бирок көп узабай эле, картаң мергенчинин уктабаганы ачык билинди. Кандайдыр эсинен чыкпай тажаткан ой-үйкүсүн алгансып, ал улам-улам оонап, тынч жата албады. Ооналактаганынан акырында чыдай албай, Стумп одеялын алып таштап, туруп отурду да, эки жагын кыжырлана карады.

— Жанагы жерге кирген ирландиялык акмакты кара! — деп тиштенип күбүрөдү ал. — Атаңа наалат, үйкүмү качырып жиберди! Аны тиги өзөн сууга ыргытып жибериш керек эле. Кожоюнун сыйлаган үчүн гана ошенткеним жок. Сыягы, таң аткыча уктай албайт окшойм.

Ушинтип кобурап, мергенчи одеялын чүмкөнүп, кайра дагы жатты.

Бирок уктай алган жок. Ал дагы ооналактап, акырын- да ордунан туруп сөгүнүп жиберди.

Ал 20 футтай³² жерден кандайдыр сойлоп келаткан ичке, узун жыланды көрө койду.

— Жылан! — деп күбүрөдү ал ышылдагыч сойлоп келаткан жыланга көзү түшүп. — Кызык, кандай жылан болду экен? Ышылдагыч жылан десем, өтө чоң. Ырас, бул жерлерде чоңдугу ушундай келген мекиян жыландар да кезигет. Жок, ал эмес экен... А-а, түшүндүм. Бул «мекиян» экен, жумуртка издеп жүргөн түрбайбы. Атаны оңбогур ай-я! Тике эле мени көздөй сойлоп келатат.

Анын корккону сөзүнөн сезилген жок. Зеб Стумп кыл аркандан жыландын сойлоп өтпөй турганын, арканга келип тиери менен, отко келип урунгандай кайра качарын жакшы билчү. Эң ашкан уулуу жылан болсо да, мергенчи ал душмандан коркпой, тегерете керилген аркандын ичинде камырабай уктай бере турган. Бирок бу жылан уулуу жылан эмес. Ал жөн эле эч кимге тийбеген, элдин фантазиясы «мекиян» деп ат койгон жыландардын бир түрү болчу.

Зебдин кызыкканы өңүнөн байкала түштү. Кыл арканга жетери менен «мекиян» башын көтөрүп, арканга түмшүгүн тийгизди да, ошо замат бура тартып, кайра сойлоп кетти.

Анын кандайча сойлогонун мергенчи кызыгып карап турду.

— Бечара макулук! Өзүнчө сойлоп артына кетсин, Ырас, бул күрптүн жумурткаларын соруп жеп, күрптөрдүн тукумун азайтат; бирок анын жей турган бирден-бир тамагы ошол; мен анын эмнесине ачууланмак элем. Бирок

жанагы ант урган акмакка куйкам жаман курушуп турат. Ошонун жазасын берер элем... Болду! Күп гана ойлоп таптым!

Ушинтип айтар менен картаң мергенчи ордуна ыргып турду да, сойлоп бараткан сары жыланды көздөй жүгүрдү.

Бир паста сары жылан анын колунда бултактап жатты.

— Кош, мистер Фелим, — деп жиберди Зеб, — эми көрүп алгын. Суу жүрөк шордууну эми таң атканча уктатпайм... Сен аны уктаттырбайсыңбы, «мекиян»?

Ошентип, мергенчи кепени көздөй басты. Акырын барып, Фелим өзүнүн жаткан жерин кылдаттык менен тосуп койгон кыл аркандын ичине сары жыланды кое берди.

Мергенчи көк чөптөгү ордуна кайра келип, одеялын чүмкөндү да, өзүнчө кобурады:

— Эгерде бул жылан жарым сааттан кийин жанагы арландиялык акмактын койнуна сойлоп кирбесе, Зеб Стумп, мен өзүм акмак болгонум... Токто! Бу эмне? Шайтан алгырдыкы, сойлоп кирип барды го?

Аңгыча болбой, чыңырган добуш угулду, анын чыңырганы бир нече миля жердеги жан-жаныбарды ойготушу мүмкүн эле.

Адегенде кыйкырык, тагыраак айтканда, өкүргөн добуш угулду, андай добуш Фелим О'Нилдин көмөкөйүнөн гана чыга алат эле. Анын өкүргөнүнө кошулуп, айбанаттар да чуу салды. Фелимдин өкүргөнү иттин улуп, жылкынын кошкуруп, кишенегени менен аралашып кетти.

— Эмне болду? — деп сурады кожоюну кроваттан секирип туруп, жүрөгү түшкөн жигитин көздөй басып. — Сени кандай шайтан сайды? Эмне, түшүңө арбак кирдиби?

— О, мастер Морис, андан да жаман! Мени жылан чакты. Бүткүл денемди сойлоп чыкты!.. Ыйык Патрик, мен шордуу өлгөн экемин! Азыр өлөт окшойм.

³² Фут — 30,4 сантиметр.

— Жылан чактыбы? Кана, көрсөтчү? — деп сурады Морис шашыла чырак жагып. Ошол арада кепеге кирип келген мергенчи менен кошо, ал Фелимдин денесин карай баштады.

— Жылан чаккан эч кандай белги жок го, — деп сөзүн улантты мустангер жигитинин денесин нары оонатып, бери оонатып, бүт карап чыккандан кийин.

— Эч кандай так да жок, — деп койду Стумп.

— Чакпаптырбы? Жылан бүткүл денемди сойлоп чыкты. Жыландын муздак денесин азыр да сезип турам.

— А бирерде деги жылан болгонбу? — деп сурады Морис; анын шектенгени үнүнөн байкалып турду: — Фелим, жөн эле түшүңө киргендир?

— Кайдагынын түшү, мастер Морис! Кадимки эле жылан болучу. Жылан экени чын, ишенип коюңуз.

— Жылан болсо болгондур, — деп сөзгө кийлигишти мергенчи. — Азыр карап көрөлү, болсо табылар. Үйүңөрдү айландыра кыл аркан жатпайбы, бул аркандан жылан кандайча сойлоп өтөт?.. Токто, тигине! — деп, мергенчи бөлмөнүн бурчунда ийрилип жаткан жыланды көрсөттү.

— Бу кадимки эле «мекиян» турбайбы! — деп сөзүн улантты Стумп. — Бул көгүчкөндөн коркунучтуу эмес. Мындай жылан чакпайт, бирок баары бир азыр жазасын беребиз, — деди да, мергенчи сары жыланды шап кармап, бийик көтөрүп туруп жерге бир урду. Жылан сулк жатып калды.

— Мына эми бүттү, мистер Фелим, — деди ал. Зеб жыландын башын чоң өтүгүнүн такасы менен былчыйта басты. — Эми жаткын да, таң атканча камырабай уктай бер, эми сага эч кандай жылан жакын жолобойт.

Өлгөн жыланды буту менен шилеп, кыбыңдап күлүп, Зеб Стумп кепеден чыгып кетти. Көк чөпкө залкыйган боюн суналтып үчүнчү жолу жатты да акырында уктап кетти.

VIII глава МИҢ АЯК

Жыланды өлтүрүшкөндөн кийин баары тынчып калды Фелимдин өкүргөнү менен кошо иттин үргөнү да токтолду. Мустангдар да дарактардын көлөкөсүндө ылаалап турат.

Кепеде да жымжырт эле: кээде гана кыл аркандын дабаа болоруна ишенбей, гальвеец мустангдын талпагында ооналактап берди.

Кепенин сыртында да жым-жырт эле. Бир гана добуш тымтырстыкты бузуп турду. Ал добуш крокодилдин анча-мынча кышылдаганына, баканын чардаганына анча-мынча окшоду. Ал добуш Зеб Стумптун таноосунан чыгып жаткандыктан, уктап жаткан мергенчинин коңурук тартканынан башка нерсе болушу мүмкүн эмес эле.

Бул концерт бир саатка жакын созулду.

— Жан соога, өлүп баратам! — деп кыйкырды гальвеец күтпөгөн жерден, кепедеги кожоюнун гана эмес, эшикте жаткан мейманды да уйкудан ойготуп. — Кудай эне! Күнөөсү жок бечарага жардам кыла көр! Жанымды сакта! — Жанымды сакта!

— Сени сакташ керекпи? Кимден? — деп сурады Морис Жеральд кроватинан секирип туруп, шашыла чырак жагып. — Эмне болуп кетти?

— Башка жылан экен, урматтуу төрөм. Ох! Кудай урсун, анык кара чаар жылан, жанагы мистер Стумп өлтүргөн жыландан чоңураак. Бүткүл төшүмдү чагып таштады. Бирөө ысык темир менен куйкалап жаткансып, бүткөн боюм өрттөнүп баратат.

— Кара жерге кир! — деп кыйкырды Зеб Стумп одеялын ийнине салып, эшиктен кирип келатып. — Келесоо, мени экинчи жолу ойготтуң! Жаман көрбөңүз, мистер Жеральд. Менимче, бардык өлкөлөрдө, — Америкада да Ирландияда да акмактан көп эме жок, бирок мына бул келесоо немеңиздейди эч жерден көргөн эмесмин. Барып турган балээ экен! Муну өзөн сууга алып барып салбасак, бүгүн уктай ала турган эмеспиз.

— Ох, мистер Стумп, ардагым, антип айтпаңызчы! Кудай урсун, буерде дагы жылан бар. Ушул үйдүн ичинде экенине көзүм жетип турат. Денемден сойлоп өткөнүн мындан бир эле минута илгери сездим.

— Сыягы, түшүңө кирген окшойт, — деди мергенчи, мурдагысынан кичине сылыгыраак, көбүрөөк ишенген кыяз менен. — Техастын бир да жыланы бул кыл аркандан сойлоп өтпөй турганын сага айтпадымбы. Жанагы мурунку жылан кепеге сен аркан жая электе кирип калган го. Кантип эле эки жылан катары менен кирип келсин. Азыр билебиз.

— Ох, жардам кылгыла, өлүп баратам! — деп кыйкырды ирландиялык көйнөгүн денесинен шыпырып. Мына жыландын изи. Дал кабыргаман сойлоп өтүптүр. Же калп айтып жатамбы? О, кудурети кең кудай, эмне болор экемин? Жөн эле отко түшкөн эмедей күйүп баратам!

— Жылан! — деди Стумп үрөйү учкан гальвеецтин жанына келип, чыракты анын төбөсүнө кармап, — Чын эле жылан! Оңбоюн, бул жылан эмес! Андан да жаманыраак!

— Жыландан да жаман бекен? — деп чаңырды Фелим, үмүтүн үзгөндөй.

— Жыландан жаман дейсизби, мистер Стумп? Сиздин оюңузча андан да коркунучтуубу?

— Кандай десем... Бардыгы жакын жерден дары боло турган чөптү табамбы, жокпу, ошого байланыштуу. Эгер- де андай чөп табылбаса, анда мен.. жооптуу боло албайм.

— О, мистер Стумп, коркутпаңызчы!

— Эмне экен? — деп сурады Морис, адегенде эле Фелимдин төшүнөн, бирөө ысык шибеге менен жанып өткөндөй, кызарып турган темгилди көрө коюп, — Деги бул эмне? — деп сурады, таң калгандай такты мергенчи кунт коюп карап жатканын байкай койгондо мурдагысынан бетер чочулап. — Деги мындай эмени көргөн эмесмин. Мындан сиз чоочуп жатасызбы?

— Абдан, мистер Жеральд — деп жооп берди Стумп, мустангерди кепенин эшигине эрчитип чыгып, Фелимге угузбай шыбырап сүйлөдү.

— Деги бу эмне болуптур? — деп кайра сурады жүрөгү элеп-желептенген Морис.

— Миң аяк сойлоп өтүптүр.

— Уулуу миң аякпы? Ырас эле миң аяк чагыптырбы? — Жок, менимче чаккан жок. Анын чагышынын кереги да жок. Миң аяктын сойлоп өткөнүнөн да киши өлөт.

— Жараткан кудай! Ырас эле ушунчалык коркунучтуубу?

— Ооба, мистер Жеральд, ушундай так менен нечен мыкты киши тиги дүйнөгө кеткенин өз көзүм менен көргөм. Тезирээк жардам бериш керек, болбосо эти аябай ысыйт да, кутурган ит капкандан бетер акылынан танып калат. Эмне кылууга болорун тапканымча, оорулуу кишини коркутпоо керек. Бул жерлерде бир өсүмдүк бар. Эгер ошол чөптү тапсам, Фелимди айыктыруу анчалык кыйын болбойт. Кап, ай да батып

кетиптир, эми кармалап-сыйпалап жүрүп табышым керек. Тиги жарда андай дары чөп көп болорун билем. Сиз барып, тиги жигиттин көңүлүн жубатыңыз, эмне кылууга болорун карап көрөйүн. Азыр эле кайра келем.

Берки экөөнүн сыртка чыгып, шыбырашып сүйлөшкөнү Фелимдин кутун учурду.

Картаң мергенчи дары чөптү издегени кетер менен гальвеец өкүрүп-бакырып кепеден чыга качты. Морис алышып жатып, жигитин зорго тынчылты.

Аңгыча болбой, Зеб Стүмп келип калды. Тегиз катар, жыш тикенеге бар көк-жашыл, сүйрү бир нече жалбыракты картаң мергенчи оң колуна кармап кирди. Морис ал өсүмдүктүн жалбырагын көрөр замат тааныды; ал өсүмдүктү *sactiz ogepano*³³ деп аташа турган.

— Коркпогун, мистер Фелим, — деди картаң мергенчи кепенин босогосунан аттап, — эми коркунучтуу эч нерсе жок. Мына бул жалбыракты таап алып келдим, азыр эле каныңдан ысыктын баарын соруп чыгарат. Деги өкүргөнүңдү койчу! Дарыянын боюндагы жыйырма милядай жердеги жан-жаныбарлардын баарын чочуттуң. Минтип өкүрө берсең, команчилердин баары биерге келет, алардын келгени миң аяктан да жаман болот. Мистер Жеральд, мен бу өсүмдүктү эптегенче, байлай турган чүпүрөк даярдап жиберелиз.

Адегенде мергенчи жалбырактан тикенектерин бычак менен алып таштады. Анан жалбырактын кабыгын сыйрып, кактусту калың кылып тилди да, Фелимдин денесинин бөртүп чыккан жерине жаап койду; анан мустангер даярдаган таза чүпүрөк менен байлап салды. Зеб ойлогондой, миң аяк сойлоп өткөндүктөн эмес, уктап жаткан гальвеецтин денесин миң аяк уулуу оозу менен миң жолу соруп өткөндүктөн эле.

Кактус бат эле таасир кылды, кактустун ширеси миң аяктын уусуна жакшы дабаа болот. Бир аз тынчый түшкөн Фелим бат эле уктап кетти. Дармекчи миң аякты из-деп таба албай, жаткан жерине кайра келди да, таң атканча камырабай уктады.

Таң куланөөк болор менен, үчөө тең турду. Күрптүн куурулган этин жегенден кийин Фелим сопсоо болуп калды. Картаң мергенчи менен кошо прерия аркылуу алып өтүүгө ал жапайы аттарды даярдай баштады. Ошол арада Морис өзүнүн атын токуп, чаар бээни камдап койду. Сулуу туткунга ал бөтөнчө көңүл бурду. Чаар бээнин куйрук-жалын жакшылап тарап, жүнүндөгү баткакты тазалап чыкты; бээнин денесине чачыраган баткактан аны чалма менен камоо оңой болбогондугу көрүнүп турду.

— Тим эле коюңуз, — деди Зеб мустангердин бекер убара болуп жатканын таңыркап карап. — Куру эле убара болосуз. Вудли Пойндекстер айткан сөзүнөн танчу кишилерден эмес. Эки жүз доллар аларыңыз шексиз, менин атым Зеб Стүмп болгону чын сыяктуу, анын берери да чын. Шайтандыкы, ошол акчага татый турган мал экен!

Морис эчтеке деген жок, бирок мыйыгынан күлүңдөгөнүнө караганда, чаар мустангга анын кай себептен бөтөнчө көңүл бурганын Зеб Стүмп такыр түшүнбөй калганын билүүгө болот эле.

Сулуу туткунду кыл аркан менен жетелеп, бир саат өтпөстөн Мустангер тор аты менен жолго түштү. Калган мустангдар Фелимдин артынан желип отурду. Зеб Стүмп картаң бээси менен алардын артынан зорго үлгүрүп баратты.

Тикенектүү чөптөн сактанып басып, алардын артынан Тара жортуп отурду.

Кепени кайтарганы эч ким калган жок: прериянын төрт аяктуу жаныбарлары кирбесин деп, жылкынын териси капталган каалганы гана жаап коюшту. Бир кыйлага

³³ Кактустун бир түрү.

чейин созулган тымтырстыкты анда-санда үкүнүн кыйкырганы, пуманын улуганы, ач карышкырдын уңулдап улуганы гана бузуп турду.

IX глава ЧЕК АРАДАГЫ ФОРТ

Инж фортунун төбөсүндө жылдыздары бар желек флагштокто желбирейт; анын калкылдаган көлөкөсү өзүнчө бир таң калардык панорамага түшүп турат.

Бул анык чек арадагы чала-була аскердик, чала-була граждандык жарым-жартылай жапайы, жарым-жартылай маданияттуу турмуштун көрүнүшү эле.

Ар түрдүү кийим кийген, түсү ах, түсү кара, коомдо ар түрдүү даражада турган, ар түрдүү кесип кылган кишилерди дал ушерден көрөсүңөр.

Форттун кебетеси да кандайдыр бөтөнчө. Аерде каземат да, жашырын жол да, аң да, гласис³⁴ да — сепилге окшогудай такыр эчтеме жок. Эки жүз жылкы баткыдай аткана тропиктеги алгаробанын сөңгөгүнөн жасалган жөнөкөй кашаа менен тосулуп коюлган. Кашаанын теребелинде кадимки эле чырпыктан өрүлүп, ылай менен шыбаган, жөнөкөй архитектуранын он чакты курулушу бар; ал үйлөрдүн эң чоңу — казарма. Алардын ары жагында госпиталь, складдар бар; бир тарабында — абак, экинчи жагында — тамаккана, офицерлердин квартиралары бар. Ошонун баары жөнөкөй куралган, бирок жакшы, таза. Дубалдары акиташ менен акталып коюлган.

Инж форту мына ушундай.

Андан арыраак жерде дагы бир топ үй бар: алар форт деп аталган бир топ үйдөн арбын эмес. Бул үйлөр да Американын желегин маанек кылат; ал үйлөрдүн төбөсүндө Американын желеги желпилдеп турбаганы менен, ошол желектин аркасында пайда болуп, доорон сүрүп келатат, Каадада Американын согуштук пунктунун жанында пайда болуп, кийин өрчүп-өсүп, кичине шаар кээде чоң шаар болуп кеткен поселкалардын жаңы түшкөн бирөө ушул эле.

Азыркы кездеги поселкада тургандар кимдер: аскер паёгун албаса да кампасында ичкиликтин запасы бар маркитант: келип-кетип жүргөн арабакечтерди кызыктыруу үчүн тектирчелерине кырдуу бөтөлкөлөрдү жайнатып койгон, асты тактайсыз болсо да, таза араканна менен мейманкананын кожоюну: жергиликтүү гарнизондун чөнтөгүн тазалап туруучу бир топ кумарчы: жыйырма чакты мергенчи, арабакечтер, мустангерлер, деги кайсы өлкөдө болсо да, аскер кыштагынын жанынан кетпеген кесиби белгисиз кишилер.

Ушул кичирээк сеттльменттин үйлөрү бир аз ырааттуу салынган. Сыягы, ошол үйлөрдүн баары бир кожоюндун менчиктүү үйлөрү болуу керек. Ал үйлөр фонарлар илинип, статуялар тургузулган сквердеги тепселген чөптүн арасында куураган узун кипарис, дагы бир нече түп бадалдын айланасында турат.

Ушул жерге келгенде Леона бир аз кичиреет да, кичинекей өзөн суудай болуп форт менен поселоктун арт жагынан агат. Анын алды жагындагы чымкый көпкөк жайкалган тегиз талаа, алыстан дүпүйүп көрүнгөн токойго барып жетет: килейген эмендер, жаңгак жыгачтар, кара жыгачтар, кактустун тикенектүү бадалдары жана дагы эч бир ботаникке белгисиз, сойлоп, чырмалып чыккан мите — өсүмдүктөр менен жанталашып өсөт. Түштүк-чыгыш жактагы жээктин плантацияларында чарбактуу бирин-серин үйлөр бар. Ал үйлөрдүн кай бирөө жакында эле, эч кандай стилсиз салынып, кай бирөө обу жок кооздолуп, небак салынган окшойт. Ошол үйлөрдүн бирөө — төбөсү жалпак, аркайган

³⁴ Гласис — чептин алдындагы топурактан үйүлгөн жал.

брустверлери, үч тарабынан көгөргөн токойдон жаркырап даана көрүнгөн ак дубалдары бар, өзүнө бөтөнчө көңүл бурдурган чоң имарат. Ал Каса дель-Корвонун гасиендасы.³⁵

Мына эми сол жакка бурулсаңар, дөмпөйгөн жалгыз боз бөлтөк көрүнөт. Түз жерден ал бир нече жүз фут бийиктикте турат. Анын ары жагынан түнөргөн асмандан Гвадалуп тоолорунун ийри-муйру чокулары көрүнүп турат. Бул адам басып чыкпаган Лано-Эстакадо бөксө тоосу менен бүтүүчү чоку.

Өйдө карасаңар, бирде жашыл, бирде көк асманды көрөсүңөр. Күндүз кылайган булут жок, таптаза, күндүн алтындай шооласы гана көрүнөт. Түн ичинде таза болот- тон жасалгандай жылдыздар жылтылдайт, дапдаана көрүнгөн ай, дал күмүш табактай болуп турат.

Ай менен жылдыз батып, гүлдүн аңкыган жытын айдаган шамал Матагорд булуңунан соккондо, ылдый жакты карасаңар, кебете-кейпин, өңү-түсүн, кийимдерин сүрөттөп жазууга мүмкүн болбогон эң эле ар түрдүү кызыл-тазыл кубулушту көрөсүңөр.

Кошмо Штаттардын жөө аскерлеринин көк формасын, драгундардын жашыл мундирлерин, аткычтардын көк-жашыл кийимдерин көрөсүңөр. Мундирлерин бүт кийген бир нече дежурный офицерлерди гана жолуктурасыңар. Алардын жолдоштору бош убактыдан пайдаланып, казарманын жанында же бастырма-аткананын тегерегинде кызыл фланель көйнөк; жумшак калпак, тазаланбаган өтүк кийип, ары-бери басып жүрүшөт.

Офицерлер такыр аскерче кийинбеген кишилер менен сүйлөшүп турушат. Алар — бүгүнүн терисинен кийим, ошондой эле крага кийген мергенчилер; койчулар, мексикалыктарча кийинген мустангерлер, ийнине кыл аркан салып, көлбөөргөн шым, жылтылдаган кара калпагын — сомбреросун бырыштырып кыйгач кийген мексикалыктар. Соода иштери боюнча же татуулук ниет менен сүйлөшкөнү келген индеецтер менен офицерлер сүйлөшүп жүрүшөт⁵ индеецтердин чатырлары жакын жерден көрүнүп турат. Колдон токулган кызыл, жашыл, көк чүпүрөк оронгон индеецтердин фигуралары өтө кооз, кала берсе эң сулуу болуп көрүнөт. Өздөрүнүн эттерин бузуп, денесине тарткан сүрөттөр да, кирдеп батташкан жылкынын куйрук-жалын улап өргөн, капкара узун чачтары да алардын келишкен сымбатын бузбайт.

Ар түрдүү улуттук кийим, аскер формасын кийген ушул кызыл-тазыл болуп топтошкон элди элестеп көргүлөчү; теги эфиопиялык түсү кара кишилерди — офицерлердин грумдарын же плантатордун коңшулаш селтльменттен келген чабармандарын да кошуп көргүлөчү, мына ошолордун топ-топ болуп саябан арабалардын арасындагы тегиз жерде аңгемелешип же сандалып басып жүргөнүн, дөңгөлөктүү бир нече оор замбиректи, көйрөңдүк үчүн парусинанын астына жатып уктаганды жакшы көргөн офицерлер түрчү бир-эки чатырды, пирамида кылып тизилген мылтыктарды — ушунун баарын элестетсеңер, Техастын чек арасындагы, маданияттын эң ыраакы жериндеги аскердик форттун көрүнүшү көз алдыңарга келет.

* * *

Луизианадан плантатор жаңы үйүнө көчүп келгенден бир жума өткөндөн кийин, Инж фортунун алдындагы плацпарадда үч офицер Каса-дель-Корво гасиендасы тарапты карап турушту.

³⁵ Гасиенда — поместье, имение; Мексикада, Техаста жана Түштүк Америкада помещиктердин үйүн да ушинтип аташат.

Үчөө тең жаш эле, эң улуусу отузга чыга элек. Эки нашивкасы бар погондон анын капитандык чини, бир нашивкасы бар экинчиси — старший лейтенант экени, жылма погонуна караганда үчүнчүсү — кенже лейтенант экени байкалып турду.

Алар кызматтан бош болгондуктан, Каса-дель-Корвону жаңы жердеген кишилер — плантатор жана үй-бүлөсү жөнүндө сүйлөшүп турушту.

— Жаңы үйгө көчүп келгенине арнап той берет дешет го, — деди пехотанын капитаны; гарнизондун бардык офицери алган чакырык катты эсине түшүрдү. Адегенде тамак берип, анан бий болот экен. Бул эсте каларлык окуя болот! Биз аерде өзүбүздүн ак сөөктөрдү, сеттльменттин ашкан сулууларын көрөбүз.

— Ак сөөктөрдүбү? — деп күлдү драгундар полкунун лейтенанты. — Бизде ак сөөктөр анчалык көп го деп ойлобойм; а сулуулар андан да аз болуу керек.

— Жаңыласыз, Генкок, Леонанын боюнан ак сөөктөрдү да, ашкан сулууларды да табууга болот. Кошмо Штаттардын кээ бир атактуу үй-бүлөлөрү бул жерге көчүп келбедиби. Ошолорду Пойндекстердин тоюнда жолуктурарыбызга шегим жок. Ак сөөктүк болсо, бардык меймандарга тараткыдай кожоюндун өзүндө да жетишет. А сулуулар жөнүндө болсо, мелдешип коёлу, Сабинанын бул өйүзүндөгү бардык кыздардын мыктысы — кожоюндун кызы. Интенданттын ашкан сулуумун деп жүргөн жээни ал кызга жетпейт.

— Ошондойбу? — деди аткыч аскердин лейтенанты чоолжуп. — Демек, мисс Пойндекстер өлгөндөй сулуу болуш керек.

— Акыркы жолу Лофурштун балында көргөнүмөн кийин сын-сымбаты бузулуп кетпесе, бөтөнчө сонун эле деп жатпаймбы. Ошерде бир нече жаш креолдор а кызга жагынмакчы болушуп, дуэлге чыгууга аз эле жерден калышкан.

— Ойсоке го? — деди аткыч.

— Жок, Кроссман. Такыр ойсоке эмес, ишенип коюңуз. Акылдуу кыз, обу жок жалжактаганды жаман көрөт. Ал атасын тартып — кербез. Кербездик Пойндекстердин укум-тукумунан келе жаткан мүнөз.

— Анда мага абдан жага турган кыз экен, — деп тамшанды жаш драгун, — капитан Сломан, сиз айткандай жакшынакай кыз болсо, ага мен ашык болуп калганымда шек жок. Кроссмандыкындай эмес, менин жүрөгүм эркин.

— Кулак салгылачы, Генкок, — деп капитан оор басырык сүйлөдү, — мелдешкенди мен жаман көрөм, бирок ишенип коюңуз, Луиза Пойндекстерди көрөрүңүз менен эле, а кыз жөнүндө мындай сүйлөгөнүңүздү коёсуз.

— Мен жөнүндө, Сломан, кадырыңыз жан болсун. Ашкан сулуулардын ойноктогон көздөрүн нечен жолу көргөм, алардан коркчу мен эмес.

— Бирок алардыкы бу кыздын көзүндөй эместир.

— Шайтан баскырдыкы! Кызды көрө электе эле ашык кыла турган болдуңуз. Сиздин сөзүңүзгө караганда, ал бөтөнчө сонун болуш керек.

— Ырас, жаңылган жоксуз, бирок ашык боло элегиңизде эскертип коёюн, алардын үйүндө бир киши бар, а киши сизге кырсык кылышы мүмкүн.

— Агасыбы? Ага-ини дайыма жолтоо болот.

— А кыздын агасы бар, бирок кеп анда эмес, Пойндекстердин кербездик оорусу бузбаган ал эң сонун жигит.

— Анда ак сөөк атасыбы?

— Жок. Пойндекстер чал да эмес.

— Анда ким?

— Кассий Кольхаун деген жээни. Абдан кебетеси суук эме.

— Ушул атты уксам керек эле.

— Мен да уккам, — деди кенже лейтенант.

— Мексикадагы согушка, башкача айтканда, Скоттун жортуулуна катышкан ар бир киши а жөнүндө укпай койгон эмес. Өзү жөнүндө Кольхаун чоң дарбаан калтырган. Миссисипи штатында туулуп, ал миссисипилик волонтерлор полкунда капитан болгон. Полктун штабынан көрө, тылда кумар ойногон жерде көп жүрө турган. Бреттер³⁶ деп анын атагын чыгарган бир-эки окуясы болсо керек эле. Бирок ал Мексикадагы согуштан мурун эле, ошондой деген атка конгон. Жаңы Орлеанда ал коркунучтуу киши деп атагы чыккан.

— Чыкса эмнеси бар экен? — деп сурады жаш драгун, саал ишенгенсип. — Мистер Кассий Кольхаун коркунучтуу кишиби, момун кишиби, биздин ишибиз эмне? Чынын айтсам, мага баары бир. Аны кыздын жээни деп өзүңүз айтпадыңызбы.

— Жалаң жээни гана эмес. Менимче, ал кызга ашык болуп жүрсө керек.

— Кыз да сүйөт бекен?

— Анысын билбейм. Бирок ал жигитти атасы жакшы көрсө керек. А түгүл, мага жашырып жатып, аны чалдын жакшы көргөн себебин да айтышкан эле. Боло жүргөн кеп да, акча жагынан ага көз каранды эмес. Пойндекстер мурдагысындай жаткан бай эмес, эгерде мурдагысындай бай болсо, аны биз буерден көрбөс элек.

Дал ошол арада эртең мененки кароого чакырган чоордун үнү угулду — бүтүндөй бир армиялык корпус сыяктуу, кичинекей фортто да ушул шаан-шөкөт абдан сакталып жүрчү. Форттун командири майор өткөргөнү жаткан кароого белендегени үч офицер тең өз бөлүгүнө тарап кетти.

X глава КАСА-ДЕЛЬ-КОРВО

Каса-дель-Корво имениеси, же гасиендасы, Леона дарыясынын токойлуу жээктерин бойлой үч миляга жакын, а прерия тарабы, түштүктү карай андан эки эсе көбүрөөк жерди ээлейт.

Гасиенда деп натура аталып жүргөн имениенин үйү Инж фортуна бута атым жерге салынып, анын имараттарынын ак дубалдары алыстан көрүнүп турат. Гасиенданын көп бөлүгү дарыянын жээгин бойлой өскөн бийик дарактардын көлөкөсүнөн жакшы көрүнбөйт. Дарыя ушул жерге келгенде аттын такасындай болуп ийилип агат. «Casa del Corvo» — «Имерилиштеги үй» деген наамды ушул себептен алып жүрөт.

Жерди тандаганда, коргонуу максатын көздөгөнү байкалып турат; себеби индеецтердин кол салуусунан сактанууга туура келген илгерки заманда салынган окшойт; бирок индеецтердин кол салуусунан азыркы күндө да коргонууга туура келет.³⁷

Гасиенданын фасады дал горизонтко чейин көк килемдей болгон прерия тарапты карап турат.

Мексиканын имениелик чоң курулуштары сыяктуу, Каса-дель-Корвонун архитектурасы да, мавр — мексикалык стилде салынган. Төбөсү жалпак перила менен тосулган азотейсы бар бир кабат үй. Курулуштун ичинде жалпак таш төшөлгөн короо —

³⁶ Бреттер — дуэлчи, чатак киши.

³⁷ Колонизаторлордун саясатынын кесепетинен жерлерин тарттырып жиберип, өздөрү жакыр болгону, ырайымсыздык көргөнү үчүн индеецтер өч алып келген. Кошмо Штаттардагы индеецтер азыркы күндө да чындыгында концентрациялык лагерден эч кандай айырмасы жок резервацияларга бөлүнөт; туберкулезден жана башка оорулардан көп кырылып, азайып баратат.

патио, азотейга чыга турган баскычы, фонтаны бар. Оор бурамага бекитилген чоң жыгач дарбаза, дарбазанын эки жагында зым тор менен тосулган эки-үч терезе бар. Кашаанын ары жагында туткун негрлер тура турган көркү сыны жок бир нече жер там турат.

* * *

Луиза Пойндекстер ойлонуп, күзгүнүн алдындагы креслого отурду, өзүнүн малай кызына меймандар келгенче чачымы тарап, кийиндиргин деди.

Пойндекстер жаңы жерге көчүп келгенине арнап бере турган тоюнун башталышына чейин дагы бир сааттай убакыт калган эле. Балким, жаш креолканын бир аз тынчы кетип турган себеби ошондодур? Бирок ал жөнүндө Флоринданын — күң негр кыздын божомолдоп билгендери бар эле, божомолун экөөнүн сүйлөшкөнү далилдеди.

Бирок ал экөөнүн сүйлөшкөнүн сөз деп айтууга да болбос. Луиза жөн эле оюн угуза сүйлөдү, а малай кызы, жаңырык сыяктуу, кожоюн кызынын сөзүн кайталай берди. Орундук: стол, диван, бөлмөдөгү башка эмерек сыяктантып, күңдү жаш креолка өмүрү бою өзүнүн оюн жашырууга болбой турган буюм катарында эсептеп, көнүп калган эле. Айырмасы эле: Флоринда тирүү жүргөн, суроого жооп бере алчу инсан эле.

Бөлмөгө келгенинен он минута өткөндөн кийин Флоринда жаагы тынбай, болор-болбос нерсе жөнүндө сүйлөй берди; а Луизанын сөзгө катышканы айрым эскертүү менен гана чектелди.

— О мисс Луи, — деди негр кыз жаш кожоюн кызынын татынакай чачын жан-дили менен тарап жатып, — чачыңыз кандай сонун! Испаниянын кипарисиндеги салаңдаган моху сыяктуу, чачыңыз сеңселип турат. Бирок сиздин чачыңыздын түсү башкача, кант чөбөгөсүндөй жылтылдайт.

Луиза Пойндекстер креолка эле, ошондуктан, сиздин чачыңыз кара, испаниянын моху сыяктуу сеңселип турат деп кагылбагандык кылганы менен, негр кыздын таап айтканын туура эмес дешке болбойт. Бирок кыздын чачы кара эмес эле. Ал кээде таш баканын же кышында кармалган суусардын өңүнө окшоп кара күрөң болучу.

— Ах — деп, Флоринда сөзүн улантты, — эгерде менин чачым койдун жүнүндөй болбой сиздикиндөй сонун болсо, жанагы жигиттердин бири калбай, аягыма жыгылар эле.

— Эмне жөнүндө айтып жатасың? — деп сурады жаш креолка, куду терең оюнан ойгоно түшкөнсүп. — Эмне дедиң? Сенин аягыңа жыгылат беле? Кимдер?

— Мына, чын эле түшүнбөйсүзбү айтканымы?

— Чын, түшүнгөнүм жок.

— Аларды өзүмө ашык кылаар элем. Менин айтайын дегеним ушул.

— Кимди ашык кылмак элең?

— Жанагы ак жентльмендердин баарын. Жаш плантаторду, форттун офицерлерин — бирин калтырбай, баарын! Сиздин чачыңыз менен, мисс Луи, алардын бардыгын ынтызар кылар элем.

— Ха-ха-ха! — деп Луиза каткырып жиберди Флоринданын уйпаланган чачын каран. — Чачың меникиндөй болсо, сага ашык болбогон бир да эркек калбас эле деп ойлойсуңбу?

— Жок, мисс, менин жалаң эле чачым эмес, өңүм да, чырайым да сиздикиндөй, алебастр сыяктуу аппак болсо, сымбатым сиздикиндөй келишип турса, көзүм да сиздикиндөй болсо... Мына ошондо сонун болор элем! А мисс Луи, сиз жаткан

сулуусуз! Ак жентльмендер сиз жөнүндө сөз кылганын уккам. Алардын айтканын угуунун да кереги жок мага, өзүм көрүп турбайымбы.

— Кошомат кылганды үйрөнгөн экенсиң, Флоринда.

— Жок, мисс, коюңузчу. Кошомат болгудай бир ооз да сез айтканым жок. Арбак урсун! Пайгамбардын каарына калайын, калп айтсам!

Негр кыздын сөзү туура экенин ырастоо үчүн Луизаны караган киши бечаранын бекер эле карганын көрөт болчу.

Луиза Пойндекстерди эң сонун экенсиз деп айтуу — анын тегерегиндеги кишилердин жалпы пикирин гана кайталаганга жатат. Анын жүзүнүн сулуулугун калем менен сүрөттөп жазууга мүмкүн эмес. Анын өңүн кала берсе сүрөтчүнүн кистиси да үстүртөн гана элестетер, себеби кыздын көзүнөн төгүлүп турган сыйкырдуу нурду жансыз кагазга тартып көрсөтүү бир да сүрөтчүнүн колунан келбес,

Флоринданын чындап ишендиргенине кыз кичи пейилдик кылып, күлүп гана тим болду; бирок анын күлкүсүндө кылдай да шектенүү жок болучу. Өзүнүн сулуулугун эсине салуу жаш креолкага керек эмес эле. Негр кыздын кошомат кылып айтканы ага таасир кылган жок. Деле ойго батып кетти.

Флоринда анын анткенинен ийменген жок.

— Ээ, — деп, ал өзү менен өзү сүйлөшүп жаткансып? сөзүн уланта берди, — эгер Флоринда жок дегенде жаш мисстин жарымынчалык эле жакшы болсо, эч кимге карап койбостон, эч кимге ашык болуп үшкүрүгү таш жарбас эле!

— Үшкүрүгү таш жарыппы? — деп кайталады Луиза, негр кыздын сөзүнө тан калып. — Эмне деп айтмакчысың?

— Мисс Луи, Флоринда сиз ойлогондой сокур да, дүлөй да эмес. Бир жерде отуруп алып, үнчүкпай үшкүрө бергендигиңизди небактан бери эле байкап жүрөм. Луизинадагы эски плантацияда турганыбызда эч качан минтчү эмес элеңиз.

— Флоринда! Сен акылдан адаша баштаганың го, же Луизианада эле акылдан адашып калган белең! Биердин климаты сага жаман таасир кылдыбы?

— Чын айтам, мисс Луи, а жөнүндө сиз өзүңүздөн сураңыз. Сиз менен жөнөкөй сүйлөшүп жатканым үчүн ачууланбаңыз. Флоринда сиздин күңүңүз, кара эжеңиз сыңары сизди жакшы көрөт. Сиздин үшкүргөнүңүздү көргөндө зээни кейип, кайгырат. Ошондуктан сиз менен ушинтип сүйлөшүп жатат. Сиз мага ачууланбайсызбы?

— Жок, ачууланбайм. Эмне үчүн сага ачууланмак элем? Ачууланган жерим да жок. Сенин угуп, көргөндөрүң — өзүңүн гана фантазияң. Үшкүрүгүм таш жаргыдай чолом да жок — азыр эле жүзгө жакын мейманды күтүш керек, алардын бардыгы бейтааныш кишилер десе да болот. Чачың меникиндей болсо, алардын арасында сага ашык болуучу жаш плантаторлор менен офицерлер да бар. Ха-ха-ха! Аларды ашык кылгыдай менде эч кандай тилек жок. Аларды сен кызыктыргын!

— О мисс Луи, чын айтасызбы? — деп негр кыз кызык-канын жашырбай сурады. — Ошол жентльмендердин бирөө да мага жакпайт дегиңиз келеби? Бирок эң эле сулуулар да болот. Жанагы жаш плантатор, дагы сулуу эки офицер, — жок үчөө. Билесизби, мен ким жөнүндө айтып жатам? Алар баары сиздин артыңыздан убара болушкан. Ошолордун бирөө жөнүндө да ынтызар болгон жокмун деп ишендиресизби?

— Дагы ынтызарлык жөнүндө баштадың го! — деп Луиза аргасыздан күлүп жиберди. — Болду, Флоринда, убактыны текке кетирбейли. Эсинде болсун, бүгүн биздикинде көп мейман болот, ошондой чоң кабыл алууга даярданыш үчүн мага эң кеминде жарым саат убакыт керек.

— Кайгырбаңыз, мисс Луи, кадырыңыз жан болсун, сизди кийиндирүү кыйын эмес. Сизге кандай кийим болсо да жарашат. Плантациялардагы жумушчу аялдын карапайым кийимин кийсеңиз да, баары бир биринчи сулуусуз.

— Кошомат кылганды аябай үйрөнүпсүң, Флоринда! Менден бирдеме сурамакчы болгонуңу байкап турам. Плуту менен жараштырып кой дегин келип турат го.

— Жок, мисс, Плуту эми мага эч качан дос болбойт. Баягы кара прерияда бизге бороон келип тийгенде, ал абдан коркоктук кылган! О мисс Луи, баягы тору ат минген жаш жентльмен келип калбаса, биз ошондо эмне кылат элек?

— Эгерде ал болбосо, Флоринда, эч кимибиз биерде болбойт элек.

— О, мисс! Ал кандай сулуу жигит! Анын өңү эсиңиздеби? Чачы дал сиздин чачыңыздай коюу экен, бирок тармалдашканы бир аз менин чачыма окшойт. Жаш плантаторду же форттун офицерлерин ага такыр салыштырууга болбойт! Алар орто жолдо калышат. Биз, негрлер, аларды өңү ак салпаяктар деп коебүз. Ошол сулуу жигит сыяктуу киши жөнүндө эңсеп, үшкүрүгү таш жарса, жөнү башка болор эле. Ал ошентүүгө арзый турган жигит.

Акыркы минутага чейин жаш креолка камыраган жок эле. Эми өзгөрүп кетти. Окусунан болдубу, же атайы болдубу, Флоринда жаш кожоюн кызынын кастарлаган оюна тийип кетти. Луиза өзүнүн күң кызына сырын билгизгиси келген жок. Ал короодон катуу добуш чыкканда кубанып кетти. Тезирээк кийинип, өзү жактырбаган сөздү токтотуш үчүн ошол добуш ыңгайлуу себеп болду.

XI глава КАПЫЛЕСТЕН КЕЛҮҮ

— Эй негр, кожоюнуң кайда?

— Мистер Пойндекстерби, сэр? Карт кожоюнбу, жаш кожоюнбу?

— Жаш кожоюнду эмне кылмак элем? Мистер Пойндекстерди сурап жатам. Ал кайда?

— Ооба, ооба, сэр, экөө тең үйдө, жок, экөө тең — карт кожоюн да, жаш мистер Генри да үйдө жок. Алар төмөн жакта, жаңы кашаа жасап жаткан жерде, дарыянын боюнда жүрүшөт. Ооба, экөөн тең ошерден табасыз.

— Төмөн жакта, дарыянын боюнда? Биерден алыспы?

— О, сэр! Негрдин оюнча, эки-үч миля келер, андан да алыс болбосо.

— Үч-төрт миля дейсиңби? Сен жинди болгон эмесиң го? Мистер Пойндекстердин плантациясы ошончолук жерге созулабы? Менин билишимде, а киши башка бирөөнүн жерине кашаа жасоочулардан эмес болуу керек. Андан көрө айтчы, качан келишет? Качан келерин сен билүүгө тийишсиң!

— Экөө тең тез эле келүүгө тийиш — жаш кожоюн да, карт кожоюн да, мистер Кольхаун да. Бүгүн бизде чоң майрам болот, ашканадан чыккан тамактын жытынан эле билбейсизби. Бүгүн бизде дүр-дүнүйө тамакты бышырып жатышат. Бүгүн бизде баягы Луизианада өткөн замандагы тойдон кем болбойт.

— О, мистер Зебулон Стумп, сиз белеңиз! — деп шаңкылдаган добуш угулду да, верандадан Луиза Пойндекстер көрүндү. — Сизсиз го деп ойлодум эле, оюм туура чыкты, — деп Луиза сөзүн улантты жакындай басып, — бирок сизди жакында көрөм го деп күткөн жок элем. Мага алыс сапарга кеткендей көрүндүңүз эле. Сизди биерден көргөнүмө абдан кубанычтуумун. Атам менен Генри да сиздин келгениңизге

кубанышат. Плуту, тиги Клуга барып, билип келчи, мистер Стумпка бергидей эмне тамагы бар экен. Тамак иче электирсиз, ыраспы? Чаң болуптурсуз, алыстан келаткансыз го?.. Флоринда, ичкидей бирдеме алып келчи. Мистер Стумп, абдан чаңкагандырсыз: бүгүн абдан ысык болуп турат. Сиз эмнени жакшы көрөсүз: портвейн, шерри, кларет — кайсынысынан? А эсима түшпөдүбү, сиз мононгахель вискисин жакшы көрчү элеңиз го. Жаңылбасам, бизде бардыр. Флоринда, жүгүрүп барып, тезирээк алып кел. Бери верандага чыгыңыз, мистер Стумп, бери келип отуруңуз. Атама кезигейин дедиңиз беле? Ал азыр келип калат. Атам келгенче, сизге эрмек боло турайын.

Кыз сөзүн мурда бүтүрсө да, баары бир беркидей дароо жооп таба албайт болчу. Азыр да Стумп бир нече секундадан кийин гана сөзгө киришти. Ал кыздан көзүн албай, дудук болгон эмече карап турду.

— Кудуретинден айланайын кудай, мисс Луиза! — деди ал акырында. — Миссисипиде көргөнүмдө, сизди бу дүйнөдөгү эң сонун адам го деп ойлодум эле. Эми сиз бу дүйнөнүн гана эмес, тиги дүйнөнүн да керемети экениңизге көзүм жетти.

Жаш креолканын жаңы эле таралган чачы жылтылдап турду. Муздак суудан кийин анын эки бети албырууда, Жука инд кисеясынан тигилген көйнөгү, келишкен сымбаты Луиза Пойндекстерди чын эле периште сыяктандырды.

— Ой, ой! Мистер Стумп, сизди минтип айтат экен деп күткөн жок элем. Техас сизди да кошомат сүйлөөгө үйрөткөн окшойт. Эгерде дагы ушинтип сүйлөй берсеңиз, мурдагыңыздай жөнөкөй сүйлөгөндү унутуп коер бекен- сиз деп корком. Мындай мактоо сөздөн кийин жакшылап ичишиңиз керек... Кош, эмне турасың? Тезирээк, Флоринда!.. Жаңылбасам, сиз вискини жакшы көрөм деп айтсаңыз керек?

— Айтпасам да ойлодум эле. Айткан да, ойлогон да баары бир эмеспи. Ырас, мисс, чет мамлекеттердин ичкилигинен көрө, өзүмдүн ата мекенимин ичкилигин артыгыраак көрөм.

— Мистер Стумп, суу кошуп ичесизби? — деп сурады Флоринда, кап ортосуна чейин виски куюлган стаканды кармап кирип.

— Жок, садагаң! Мага суунун эмне кереги бар! Суу бүгүн жүрөгүмө сары майдай тийди. Бүгүн таң заардан бери оозума бир тамчы да шарап ала элекмин.

— Ардактуу мистер Стумп, мындай ичүүгө болбойт, тамагыңызды куйкалап кетпейби. Балдан же канттан анча-мынча алыңыз.

— Кымбат оокатты кор кылып эмне кереги бар, мисс? Эчтекке кошпосо да, вискиден мыкты ичкилик жок, айрыкча, сиз бир карагандан кийин вискиге эмне жетсин. Суу кошпой иче алат бекемин, жокпу — азыр көрөсүз. Кана, даамын таталычы?

Картаң мергенчи стаканды оозуна алып келди да, үч-төрт ууртап бош стаканды Флориндага кайра берди. Жаш креолка менен малай кыздын таң калып, эрксиз- ден чыккан добушу мергенчинин тамшанганынан угулган жок.

— Тамагыңызды куйкалап кетет дедиңиз беле? Такыр куйкалаган жок. Виски тамагымы тазалап гана кетти; эми чаар мустанг жөнүндө атаңыз менен сүйлөшүүгө толук жарайм.

— Баса! Такыр унутуп калган турбаймбы... айтайын дегеним башка эле. Сизди али биле элек го деп ойлодум эле. Баягы сулуу ат жөнүндө эч кандай кабар жокпу?

— Сулуу ат дегениңиз абдан туура.

— Баягы биздикине келип-кеткениңизден кийин ошол мустанг жөнүндө эчтеке укканыңыз жокпу?

— Укканым мындай турсун, өз көзүм менен көрүп, мына бу колум менен кармалап чыктым.

— Коюңузчу.

— Ал мустанг кармалды.

— Ырас айтасызбы? Мунуңуз жакшы кабар экен? Ошол сулуу атты көрөрүмө абдан кубанам; ага минип, сейилге чыксам, кандай сонун болор эле. Техаска келгенден бери бир да жакшы ат күтө элекмин, буердеги аттардын баары сокур тыйынга татыбайт. Баасы канча болбосун, ошол атты сатып берем деп атам убада кылды эле. Бирок ал атты кармаган кандай бактылуу жигит экен?

— Албетте, мустангер.

— Мустангерби?

— Ооба, болгондо да бүткүл прерияда ага тең келген- дей эч ким жок. Атта жүрүү, мустангга чалма ыргытуу жагынан ага эч ким тең келе албайт. Балким, сиз өзүңүздүн мексикалыктар жөнүндө айтарсыз. Бирок жапайы жылкы кармоо өнөрү жагынан да, а жигитке бир да мексикалык теңтайлаша албайт.

— Анын аты ким?

— Аты ким дейсизби? Чынын айтсам, фамилиясын эч качан уккан эмесмин, бирок аты — Морис. Форттун тегерегиндегилер аны Морис-Мустангер деп коюшат.

Бирок акыркы суроону бергенде кыздын кандай кызык- канын картаң мергенчи байкаган жок. А түгүл, жигиттин атын укканда, кыздын кызарып кеткенин да байкабай калды.

Бирок кыздын кызарып кеткенин Флоринда байкап турду.

— О, мисс Луи, — деп жиберди Флоринда, — баягы өрттөлгөн прерияда бизди ажалдан сактап калган баатыр жентльмендин аты ошондой турбайбы?

— Ооба, — деп шашыла жооп кайтарды картаң мергенчи. — Мен бери келердин алдында, бүгүн эртең менен эле ошол силердин тарыхыңар жөнүндө ал мага айтып берди. Дал ошол жигит. Жанагы чаар мустангды кармаган да ошол жигит. Ал силердикине келатат, иңир киргенче келип калууга тийиш. Чаар мустанг жөнүндө атаңызга алдан айтайын деп, картаң бээмди өпкөгө тепкилеп эртерээк келдим. Ушунун баарын сиз үчүн иштеп жүрөм, мисс луи.

— Айкөлдүгүңүздө дабаа жок, мистер Стумп! Сизге эки дүйнөдө тең ыраазымын! Кечириниз, бир минутага отура туруңуз. Атам жакында келет. Бүгүн бизде меймандар болот. Тиричилик жөнүнөн анча-мынча буйрук беришим керек... Флоринда, мистер Стумпка тамак алып келишсин. Тезирээк барып айт... Баса, мистер Стумп, — деп кыз мергенчиге жакындап, үнүн басаңдатып сүйлөдү: — эгерде жигит... ошо жигит келгенде, меймандар буерде болсо, — балким, алар менен тааныш эместир, — көз салыңыз, аны күтүп алуу жөнүндө кам жешсин. Мына бу верандада шарап бар, тамак да ошерде болот. Эмне жөнүндө айтып жатканымды түшүнөсүзбү; ардактуу мистер Стумп?

— Мисс Луиза, бирдеме түшүнсөм кудай урсун! Ичкилик, тамак жөнүндө бардыгын түшүнөм, бирок кайсы жигитти айтып жатканыңызды такыр түшүнгөнүм жок.

— Ырас эле түшүнгөнүңүз жокпу? Жанагы мустанг алып келе турган жигитти айтып жатам.

— А-а! Морис-мустангерби! Демек, ошол жөнүндө айтып жатасызбы? Билесизби, мен сизге жакшы көргөнүмөн айтайын, ал жигит башка кишинин колунан сыйланса таарынып калат. Биздин Миссисипиде айтып жүрүшкөндөй, ал «Пойндекстерге окшогон кербез жигит». Кечиресиз, оозуман чыгып кетти. Мисс Пойндекстер менен

сүйлөшүп жаткандыгымы унутуп койгон турбайымбы, — барып турган кербез болбосо да, ошол үй-бүлөнүн эң сулуу мүчөсү менен сүйлөшүп жатканымы эсимен чыгарып коюптурмун.

— О, мистер Стумп, мага каалаганыңыздай сүйлөй бериңиз. Билесизби, биздин сүйкүмдүү алпыбыз сизге таарынбайм. Бирок башка кишинин колунан сыйлангысы келбейт дегенде, эмнени каңкуулап айттыңыз?

— Менин айтайын дегеним эле; сиздин үйүңүздө Морис-мустангерге бирдеме ичип, бирдеме жегин деп айтуу мага ылайык келбейт. Эгер атаңыз ага өз колу менен сыйлап бирдеме бербесе, ал ооз тийбей, чыгып кетет. Билесизби, мисс Луиза, ал ашканага барып, бирдеме жей койгун деп айта турган киши эмес.

Жаш креолка ошол замат эле жооп кайтарган жок, бирдеме жөнүндө гана терең ойлонуп, эмне кыларын билбей калтаарыгансып калды.

— Эчтеме эмес, мистер Стумп, кайгырбаңыз, — деди акырында кыз. — Сиз аны сыйлабай эле коюңуз. Качан келгенин гана мага билдирип коюңуз. Бирок ал тамак убагында келип калса, теңир жалгагыр, жибербей, токтотуп туруңуз. Ошентейин деп убада бересизби?

— Макул, сиз айткан соң, сиздин сөзүңүздү кантип орундатпайын.

— Аны өзүм сыйлайм.

— Бирок, мисс, сизди көргөндө тамакка көңүлү чаппай калабы деп корком. Кала берсе сизди көргөндө же шаңкылдаган үнүңүздү укканда, ач карышкырдын да тамакка пейли тартпай калар. Биерге келгенде курсагым ушунчалык ач эле, тим эле тирүү турган күрптү жутуп, жибергим келген, а мына эми эчтекке жегим келбей калды, Бир ай эт жебеске да кайылмын.

Луиза шаңкылдап, каткырып калды.

Аңгыча болбой, ашкананын эшигинен патнус көтөргөн флоринда көрүндү. Анын артынан ошондой эле патнус, бирок негр кыздыкынан алда канчалык көбүрөөк тамак салынган патнус көтөрүп, Плуту чыкты.

— Эх, мээрман алп — деп зекигенсип сүйлөдү креолка. Бат эле тамак ичкиңиз келбей кала турганына ишене койбойм... Мына Флоринда менен Плуту да келатат, менден көрө, сизге көбүрөөк эрмек болгудай бирдеме алып келатышат окшойт. Саламат болуңуз, Зеб! Азыр келем.

Бул сөздөр өтө шайыр кыял менен сүйлөндү: Луиза көңүлү жай болуп, верандадан өттү да, бөлмөсүнө кайра барганда, дагы терең ойго кетти. «Бул менин тагдырым экен. Ушундай болорун сезгем. Бул тагдырды тосуп чыгуу мага өтө коркунучтуу, бирок андан качууга алым да келбейт. Качкым келбейт, качууга чамам да жок!» — деп өзүнчө күбүрөдү.

XII глава ЖАПАЙЫ АТТЫ ҮЙРӨТҮҮ

Азотея — мексикалыктардын үйүнүн эң жакшы бөлүгү, Анын полугасиенданын төбөсү, а чатыры — көпкөк асман.

Аба ырайы жакшы болуп турганда азотеяны мейманканадан артык көрүшөт, а бул касиеттүү климатта Мексиканын күнү дайыма ачык болот.

Оризаба, Попокатель, Талука тоолорунун мөңгү баскан кырына бараткан күн кызгылт шооласын чачкан маалда, саймалуу көйнөкчөн мексикалык кавальеро татынакай синьорита менен колтукташып, сигаретасын тике эле кыздын бетине

түтөтүп, суйсалып өтөт. Көзү карагаттай донселла сүйүү сөздөрүн жайбаракат угуп басат... Балким, сөздү укпай бирөөгө кусадар болгон жүрөгү өзү сүйгөн кавальеро турган ыраакы гасиенданы самап тургандыр.

Үйдүн төбөсүнө отуруп, иңир кирердеги убактысын өткөрүү — мексикалыктардын үйүнө кирген кишилердин баары туурай турган эски салт. Ошондой жакшы салттан луизианалык плантатордун баш тартпаганы да түшүнүктүү иш.

Ошо күнү кечинде ашкана бошогондон кийин баарысы үйдүн төбөсүнө чогулушту. Шаттанып, аябай жасанган кишилерге батып бараткан күндүн кыйгач нуру түшүп турду. Каса-дель-Корво азотөясында андай кишилер чогулган эмес чыгар.

Меймандар кызыл-тазыл таш төшөлгөн жерде аркы терки басып, топтошуп же болбосо перилалердын жанында катарлашып, ыраак жакты карап турушту. Үйдүн мурунку ээси жергиликтүү гидальголорду³⁸ мейманга чакырган илгерки заманда да, бүгүнкү кечегидей сулуу аялдар менен чакчарылган эркектер биерде мурун болгон эмес.

Вудли Пойндекстердин Техастагы имениесине көчүп келгенин куттуктаган Каса-дель-Корвого чогулгандардын арасында жалаң Леонадагы сеттльменттердин тандамал тобунан гана эмес, ыраакы жерлеоден келген кишилер да бар. Буерде Ганзельстон, Кастровилден, а түгүл Сан- Антониодон келген меймандар да өзү сыяктуу эле плантатордун түштүк-батыш Техаста көчүп келген эски достору да бар болучу. Алардын көбү ушул тойго катышканы жүз милядан ашык жерден атчан келген.

Бүгүнкү тоюн салабаттуу кылуу үчүн плантатор акчасын да, аракетин да аяган жок. Форттун мейман болуп келген офицерлеринин жалтылдаган мундирлери менен погондору, аскер музыкасы, Касса-дель-Корво погребдеринин эң сонун эски шараптары — мына ушунун баары тойду бөтөнчө көркүнө чыгарды. Леонанын боюнда мындай той эч качан болгон эмес эле.

Бирок тойду бөтөнчө көркүнө чыгарган плантатордун татынакай кызы болду. Кыздын сулуулугу жөнүндөгү атак Луизианадан кыз өзү биерге келе электе Техаска жеткен болучу; Луизианада кыз биринчи сулуу болуп эсептелчү эле. Мейман күткөн үй ээси катарында кыз адамдын сугу түшкөндөй күлүндөп, меймандардын арасында ары-бери суйкайып басып жүрдү. Жүздөгөн киши андан көзүн айырбады: кай бирөө кубанып, кай бирөө ичи күйүп карады.

Бирок кыз андан таалайлуу болдубу? Бул суроо таң каларлык болуп көрүнүшү мүмкүн. Достору, сүйгөн жигиттери, жаш плантаторлор, адвокаттар, мансабын жаңы баштаган жана атагы чыгып калган мамлекеттик ишмерлер, аскер формасын кийгендер менен жаңы эле кызматтан чыккандар курчаган кыз бактылуу боло алат беле?

Ушул жасанган меймандардын арасында кызга, башкалардан анын ар бир кыймылына көбүрөөк көз салын, анын ичиндеги сырын билүүгө бөтөнчө тырышкан баарына белгилүү бир жигит бар болчу. Ал кыздын жээни Кассий Кольхаун эле.

Ал тирүү арбактан бетер, улам бир жерге уурданып барып, кыздын артынан ээрчий берди. Бирде жогору чыгып, бирде төмөн түшүп, бирде кара күчкө байкамаксан болуп, бурчка желөнүп турду. Гражданча кийинип, бирөөнү аңдуу үчүн жалданган полисмен сыяктуу, ал татынакай креолкадан такыр көзүн айырган жок.

³⁸ Гидальго (испанча) — испаниялык дворяндар.

Кызык, бир күлүмсүрөп коёр бекен деп, жигиттердин жабыла кошомат сүйлөгөнүнө кыздын кандай жооп кайтарганын да ал таназар алган жок. А түгүл, Генкок деген жаш драгундун көрүнөө көңүл бурганы да Кольхаунду ыза кылган жок.

Бирок меймандардын баары азотейга чыкканда, Кассий Кольхаун сырын билгизип койду. Луиза периланын жанына келип, ыраак жакты күнт коюп карай баштаганда, анын кызды караганын жанында тургандар байкабай койгон жок.

Эмне үчүн кыз ыраак жакты караганын эч ким билген жок, эч кимдин жүрөгүн өйкөгөн да жок. Жалаң Кассий Кольхаундун гана жүрөгүн өйүп шектендирген нерсеси бар эле.

Батып бараткан күндүн прериядагы алтын нурунан кандайдыр топтошкон караан көрүнүп, азотейдан карап тургандар бир нече киши бир үйүр жылкы айдап келатканын байкаганда, экс-капитандын эч кандай шеги калган жок: ошол бир топ атчанды ким баштап келатканын ал ачык түшүндү.

Бир үйүр меймандардын көңүлүн бура электен мурда эле, Луиза аны горизонттогу буркураган чаңдан улам байкаган болчу. Ырас, чаң анда анчалык даана эмес болчу, анан көрүнөт, мына көрүнөт деп, күткөн киши гана көрө алат эле.

— Жапайы жылкы экен! — деди майор, Инж фортунун командири дүрбү менен карап. — Кимдир бирөө айдап келатат, — деди ал экинчи жолу дүрбү менен карап. — А! Эми ачык көрдүм, бу Морис-мустангер турбайбы. А кээде бизге жылкы сатат. Тике эле ушерге келатат окшойт, мистер Пойндекстер.

— Ошо болушу толук мүмкүн, — деди Каса-дель-корвонун ээси. — Ушул мустангер мага жыйырма-отуз ат сатам деди эле, мүмкүн айдап келаткандыр... Ырас, ошол экен, — деди ал дүрбү менен карап.

— Ошол экенине ишенем, — деди плантатордун баласы. — Атчан келаткан Морис Жеральд экен, — тааныдым.

Болуп жаткан окуяга анча-мынча кызыкканын плантатордун кызы билгизген жок. Жээнинин көзү чоктон бетер куйкалап, тиктеп турганын кыз да байкаган.

Акырында бир топ атчан жакындап келди. Аны баштап келаткан чын эле Морис-мустангер экен, чаар мустангды ал аркан менен жетелеп келатыптыр.

— Ушундай да сонун жаныбар болот экен, ээ! — деген бир нече кишинин үнү, кармалган мустангды үйдүң жанына жетелеп келгенде жабыла угулду.

— Мындай мустанг төмөн түшүп кароого да арзыйт, — I деди майордун жалаңдаган зайыбы. — Жүргүлө, төмөн түшөлү, сиз кандай дейсиз, мисс Пойндекстер?

— О, албетте! — деген жаш кожоюн кыздын үнү башка добуштардын арасынан шаңкылдап угулду. — Төмөн ! түшөлү, жүрүңүздөр, тезирээк!

Майордун зайыбы, баштаган аялдар таш баскыч менен төмөн түшүштү. Эркектер алардын артынан ээрчиди.

Дагы эле атынан түшпөгөн мустангер бир-эки минутадан кийин чаар байталды жетелеп, тандамал кишилердин ортосуна келип токтоду.

Генри Пойндекстер баарынан мурун жүгүрүп, мустангер менен эски таанышыңча саламдашты.

Морис менен Луиза саал башын ийип амандашты. Канчалык сыйлап, канчалык макташса да, жылкы сатып соода кылган жигит менен обу жок ачык саламдашканы элдин арасында кызды уят кылат эле.

Аялдардын арасынан майордун зайыбы гана мустангер менен бөтөнчө жандары амандашты, бирок анын амандашканы сылыктык кылгандай сыяктанды. Бирок жаш

креолканын мустангерге көзүнүн кыры менен кыбыңдап амандашканы бөтөнчө сый болду.

Жалгыз Луиза гана ошентип караган жок. Кийими чаң болсо да, мустангер өтө жакшынакай эле. Жыйырма милядан ашык жол жүргөнү аны такыр талыкшытпаган окшоду. Талаанын шамалынан ирландиялык жигиттин бети гана тотуккан. Жакасынын топчусу чыгарылган көйнөгүнөн жигиттин албеттүү сулуулугун далилдеген, күнгө күйүп, карарган, карылуу моюну көрүнүп турат. Ар нерсеге чыдамдуу, күчтүү экени жигиттин кейпинен көрүндү, Интенданттын³⁹ татынакай жээн кызы жигитке кубана күлүңдөдү. Интенданттын зайыбы да ал жигитке көзү түшүп жүрөт дешкен сөз бар эле, бирок бул доктордун бүткүл фортко ушакчы деп дарбааны чыккан зайыбынын ушагы экени байкалып турду.

— Шек жок, — деди Пойндекстер жаңы кармалган мустангды карап чыгып, — баягы Зеб Стумп мага айткан аттын өзү дал ушул экен.

— Ырас, дал өзү, — деди картаң мергенчи, жардам бермекчи болуп Мористин жанына барып. — Туура айтасыз, мистер Пойндекстер, дал ошол байталдын өзү экенине азыр көзүңүз жетет. Мен барып сүйлөшкөнчө эле, байталды бу жигит кармап алыптыр. Сизге мурунраак келип айтканым өтө жакшы болду. Мындай сулуу жаныбар башка бирөөнүн колуна өтүп кетиши мүмкүн эле, анда мисс Луиза өтө капа болмок.

— Мунуңуз туура, мистер Стумп. Сиз мага бөтөнчө ыклас коёсуз. Билбейм, сизге ушул жакшылыгыңыз үчүн кандай алкыш айтарымы таба албай турам, — деди Луиза.

— Алкыш айтарды! Кандайдыр бир жакшылык кылсам дегиңиз келет го? Антип айтуу сизге кыйын эмес. Мен бөтөнчө деле эчтеме кылганым жок; бар болгону — прерияны бир кыдырып чыктым. Мындай сулуу жылкыны, анан башына калпак, шлейф менен юбка кийип, ушул байталга минген сизди көрүп маашыр болгону үчүн, Зеб Стумп аскалуу тоого жүгүрүп барып, кайра жүгүрүп келүүгө да кайыл болор эле.

— О, мистер Стумп, сиз оңбогондой кошоматчы болупсуз! Тегерегиңизди карап чыксаңыз, сиздин кошоматка көбүрөөк арзый тургандай менден мыктыраак аялдарды көрөсүз.

— Макул, макул! — деди Зеб жанында турган аялдарга көңүл кош карап. — Ырас, буерде сулуу ледилер көп экен. Шайтан баскырдыкы, сулуу аялдар көп түрбайбы? Бирок, тиги биздин Луизианада айтышкандай, Луиза Пойндекстер ченде жок жалгыз.

Бир нече аялдын добушу ачыгыраак угулган кыраан-каткы күлкү Зебдин сылык сөзүнө жооп берди.

— Мен сизге эки жүз доллар карызым, — деди плантатор Мориске кайрылып, чаар мустангды көрсөтүп. — Жаңылбасам, мистер Стумп сиз менен ошондой баа жөнүндө сүйлөшсө керек эле?

— Мен андай соодага катышкан эмесмин, — деди мустангер кербездеңе күлүмсүрөп. — Сиздин акчаңызды алалбайм. Мындай жылкы сатылбайт.

— Ырас элеби? — деди плантатор намыстана түшкөндөй кетенчиктей басып.

Плантатордун достору менен форттун офицерлери өтө таң калышканын жашыра алышкан жок.

Кадимки жылкынын баасы он доллардан жыйырма долларга зорго жетсе, бул үйрөтүлө элек мустанг үчүн эки

³⁹ Интендант (французча) — армияны азык-түлүк, кийим-кече менен жабдуу ишин жүргүзгөн офицер же аскер чиновниги.

жүз доллар оңой кеппи! Сыягы, мустангер жинди болгон! окшойт го.

— Мистер Пойндекстер, — деп сөзүн улантты мустангер. — Бул кармала элек кезде да башка мустангдар үчүн мага жакшы төлөдүңүз эле. Ошон үчүн сизге ыракмат айтып, биздин Ирландияда айтышкандай, ак жолтой болсун деп, сизге муну белек кылып берем. Бирок биздин ирландиялыктардын салты боюнча белекти соодалашып жүргөн кишиге бербестен, ошонун үй-бүлөсүндөгү кызга белек кылып беришет. Капа болбосоңуз, ирландиялыктардын ушул салтын Техаста колдонууга да уруксат этиңиз.

— Албетте, эмне үчүн антүүгө болбойт! — деген бир нече добуш чыкты.

— Каршы эмесмин, мистер Жеральд, — деди плантатор, жалпы элдин алдында өзүнүн консерватизминен баш тартып. — Айтканыңыздай кылыңыз.

— Ыракмат, төрөлөр, ыракмат, — деди мустангер чогулгандарга башын ие ыракмат айтып, кадырын сактап. — Бу байтал «ак жолтой» болгону үчүн колума түштү. Эгерде мисс Пойндекстер муну кабыл алууга макул болсо, үч күн катары менен бул жапайы айбанатты кубалап жүргөнүм үчүн алган алкышыман да өйдөрөөк болор. Бул амалкөй жароокер болгон күндө да, аны жоошутуп үйрөтүү анчалык кыйын боло койбос.

— Сиздин белегиңизди кабыл алам, сэр, алганда да, алкыш айтып кабыл алам, — деди жаш креолка алга чыгып. — Бирок менимче, — деп кыз сөзүн улантты мустангга көз чаптырып, мустангердин көзүнө да бүшүркөгөндөй карап, — менимче, сиздин туткунуңуз азырынча үйрөтүлө элек болсо керек? Келечеги кандай болорун билбегендиктен коркуп, калтырап турат, эгерде жактырбаса, жүгөнүн шыпырып кетүүгө тырышаар. Анда мен бечара эмне кылам?

— Туура, Морис, — деди майор, кыздын сөзүнүн каймана маанисин түшүнбөй, сөздүн маанисин түшүнө ала турган гана кишиге кайрылды. — Мисс Пойндекстер туура айтат. Бул мустанг али үйрөтүлө элек экен. Анысы ар кимге көрүнүп турбайбы. Кана, мээрман досум, бир аз үйрөтүңүзчү! — деди да майор жанында тургандарга кайрылды. — Силерге айтсам мындай укмушту көрө элек кишилерге азоо байталды кандай үйрөтөрүн көрүү өтө кызык... миниңиз, Морис, прериянын бул жапайы байталын бизге көрсөтүңүзчү. Сиздин өнөрүңүздү бул байтал өзү да көргүсү келип турат окшойт.

— Туура айтасыз, майор, чын эле көргүсү келип турат! — деди мустангер, төрт аяктуу туткунга эмес, топтошкон элдин арасына кирип, көрүнбөй калган жаш креолкага жалт карап.

— Эчтеке эмес, Морис, эчтеке эмес, — деди майор жооткотуп. — Көзү шайтандыкындай ойноктоп турса да, оң. боюн, жинин бир заматтын ичинде кагасыз. Кана, сынап көрүңүзчү!

Сунушту мустангер кабыл ала албай койгон жок. Бул айткандары аны сынамакчы болушканы эле. Азоону үйрөтүү өнөрү Техаста өтө жогору баалана турган,

Морис макул болду да, атынан ыргып түшүп, Зеб Стүмпка чылбырын берип, чаар мустанг менен убара боло баштады; анан элди окчун тургула деди.

Көз ачып жумганча баарысы кайра азотейга чыгышты.

Кыл арканды мустангдын астыңкы ээгине ороп, башын октологондой арчындап байлады да, Морис Жеральд жайдак байталга ыргып минди.

Жапайы байтал жонуна киши мингенин биринчи жолу сезип, биринчи жолу кор болду. Өзүнүн эркиндигине кол салганга каршы чыккансып, байтал чыңырып, кишеней баштады.

Байтал кош аяктап, бир нече минута сороюп турду. Жонундагы жигит карбаластабай, эки колу менен байталдын мойнун кучактап калды... Муундура кучактап, Морис соорусуна жабышып алды. Эгерде антпесе, байтал ооналактап, үстүндөгү кишини былчыйта басып салмак эле. Эми мустанг үстүндөгү кишини өтө кыйын абалга калтырып тоңкочуктай, мөңкүй баштады. Башка киши болсо, небак ыргып кетмек. Өзүнүн шамдагайлыгына ишенген мустангер ээр токубай, жайдак минген, эгер ээр токуса, мындай болбойт эле; ээр токубаган себеби: жапайы мустангдарды үйрөткөн жигит деген атагынан ажырап, элге уят болмок; бирок жигит жыгылган жок. Байтал тоңкочуктай баштаганда, мустангер бурула калып, эки колу менен байталдын жука чурайынан кармап, эки буту менен байсалдын мойнун кысып алды.

Байтал үстүндөгү жигитти ыргытып жибермекчи болуп, эки-үч жолу мөңкүдү, бирок чабендестин шамдагайлыгына баш ийүүгө аргасыз болду. Акырында, бекер эле убара болгонун түшүнгөнсүп, азоо айбан мөңкүгөнүн койду да, чымын-куюн болуп прерияны көздөй ала качты.

Мористи ана келет, мына келет менен меймандар ордунан козголгон жок. Азотейда отурган кишилер мустангер бир балаа болбогой эле, өлбөсө да — майып болот го деп, өз ара маектешип отурду. Бул отургандардын ичинен аны бир киши өлсө экен деп тиледи, а башка бирөө андан көрө мен өлөйүн деп ойлоду.

Кант плантацияларынын ээси кербез Пойндекстердии кызы, атактуу эң бай кишиге чыга турган белгилүү сулуу Луиза, эмне үчүн Техастын кедей аңчысы жагып калганын өзү да түшүнгөн жок. Ошол укмуштуу кишиге негедир көңүлү түшүп калганын сезип турду. Өзү кезиктирген тандамал кишилердин арасынан ал жигит күнчүлүк өйдө көрүндү. Кызыкканы күн санап суумак тургай, улам күчөй баштаганын кыз өзү да билип жүрдү.

Морис-мустангер ат ойнотуп кайра келгенде, Луизанын жүрөгү мурункусунан бетер туйлады, бирок ат мурункудай азоо эмес, азыр лыпылдап, мустангердин тилин алды; мөңкүп жыккысы келбегени мындай турсун, өзүмдүн кожоюнум деп баш ийгендей жоошуп калды.

— Мисс Пойндекстер, — деди мустангер аттан түшүп жатып, өзүн тосуп, жабыла кол чаап жаткан кишилерге көңүл бурбай, — сизден сураганым — аттын жанына келип, мойнуна аркан байлап, атканага алып барып коё аласызбы? Эгер ошентсеңиз, бул сизди өзүмү үйрөткөн ушул экен го деп, мындан ары сизге баш иет.

Наздуу аял мындай сунуштан тайсалдайт эле, ойсоке кыз анын айтканын кылбайт эле, а жүрөгү жок кыз болсо коркот эле.

Бирок Луиза Пойндекстер бир минутага да тайсалдабай, экиленбей, атүгүл коркпой: ак сөөк досторун таштап, ордунан турду. Мустангердин тилин алып, кыл арканды алды да, мустангер үйрөткөн байталды мойнунан байлап, Каса-дель-Корвонун атканасына жетелеп барды.

Мустангердин сөзү кыздын кулагынан кетпей жүрөгүнө:

«Бул байтал мындан ары сизди өзүн үйрөткөн кишидей көрүп, баш иет», — деп шыбырап тургансыды,

XIII глава ПРЕРИЯДАГЫ ПИКНИК⁴⁰

Жаңы чыккан күндүн кызгылт шооласы Инж фортунун офицерлери турган квартираларынын алдындагы аянттагы бир топ нерсеге түшүп турду.

Мексикалыктардын эки качыр чегилген кичирээк саябан арабасы ошол топтун ортосунда эле. Качырлардын жерди чапчып, чунаңдап шыйпанганына караганда, арабага чегилип бир жерде турганына көп болгону, качан жолго чыгар экенбиз деп күткөнү байкалып турду. Качырлардын тыбырчылап, шыйпанганы аңкоолор жаныбызга келбесин, тээп жиберебиз дегендей өңдөндү.

Бирок андай аңкоолор болгон жок.

Таң заардагы бүлбүл жарыкта бою заңкайган, козунун жүнүнөн жасалган калпак кийип, ошолордун жанында турган бир киши — эски мергенчи Зеб Стумп экенин таануу кыйын эле. Жерге кагып койгондой былк этпей турган картаң бээсине ал небак минип алган.

Айланадагылардын баары чакчелекей түшүп жатты. А жердеги кишилер нары-бери чуркап, саябан арабадан офицерлердин үйлөрүнө, ал жерден саябан арабага шашыла барып келип турду.

⁴⁰ Пикник — шаар калкынын талаага тамак-аш алып барып, көңүл ачкан тан, тамашасы.

Ал жерде он чакты киши бар, алар кийими, өңү жагынан бирине бири окшош эмес. Көпчүлүгү стройдо кызмат кылбаган солдаттар болучу. Экөө ашмачы сыяктанды; калгандары жергиликтүү офицерлердин денщиктери менен малайлары эле.

Кадырлуу эме сыяктанып, жасанган бир негр алардын арасынан көзгө өгөй учурады: ал форттун командири болуп жүргөн майордун малайы эле. Өзүнүн чинине жараша форма кийген сержант ошол топтошкон элге жетекчилик кылды. Ал саябан арабага тамак, ичкилик салууга милдеттенген эле.

Азык-түлүк, шараптын көптүгүнө карабастан, аерде чебеленип жүргөндөрдүн кай бирөөлөрү ыраазы болгон жок. Ошондой нааразы болгондордун бири Зеб Стумп эле.

— Бери карачы — деп, ал сержантка кайрылды, — мен жүгөрүнүн жытын сезбей турам, саябан арабага жүгөрү салынганын көргөнүм жок. Тиги прерияда жанагы «шампэнь» сыяктуу чет мамлекеттик немеден аны жакшыраак көргөндөр да болушу ыктымал, — француздардын шарабын ошентип айтасыңар го.

— Шампанскийден жүгөрүнү жакшы көрөм! Сиз аттар жөнүндө айтып жатасыз го мистер Стумп.

— Аттарың жерге кирсин! Аттардын жеми жөнүндө эч ким айтып жаткан жери жок, — мен жанагы мононгахель вискиси жөнүндө айтып жатам,

— О-о, эми баары түшүнүктүү болду. Туура айтасыз, мистер Стумп, вискини унутууга болбойт. Ушундай пикникке ылайык келе турган бир чоң бөтөлкөнү тиги жерден көрдүм эле.

— Туура айтасыз, сэр, — деген майордун чоң бөтөлкө көтөрүп келаткан денцигинин үнү угулду.

Эми баары чогулуп бүттү го деп, картаң мергенчи жолго чыгууга шашыла баштады.

— Кош, кандай; сержант, баары даяр болдубу? Жөнөй турган убакыт да болду.

— Али даяр боло элек, мистер Стумп. Ашмачы жөжөлөрдү да кууруп бүтөйүн дейт. Азыр ал табага оодарып салды.

— Ошол ашмачы жөжөлөрү менен жерге кирсин! Биздин прериянын жапайы күрпүнө салыштырганда, жөжө сокур тыйынга татыбайт. Майор аны түшүнөт — ал мага семиз күрп аткын деп бекеринен тапшырган жок. Күн көтөрүлүп калганда, кандай канаттуу аттырмак эле. Анын үстүнө мына бу тоңкулдаган араба да артыбыздан ээрчийт. Эмне кылмак элек! Канаттуулар форттун солдаттарындай акмак эмес. Прериядагы жан-жаныбарлардын арасынан эң акылдуусу жапайы күрп, ишенип кой, күрптү атыш үчүн эң кеминде күн чыга электе, кээде андан да эр- те туруш керек.

— Туура айтасыз, мистер Стумп, сиздин өнөрүңүзгө майордун ишенгенин, күрптүн этин жеймин деп үмүт кылганын билем.

— Ананчы, ага жапайы күрп атып берерим мындай турсун, азыр бүткүл Техаста жок, мындан жыйырма жыл мурун жоголгон бизондун тили менен сүрсүгөн этин алып келип берет деп күтүп отурганын да билем. Ырас, европалык жазуучулар, көбүнчө, француздар жаңылып, өз китептеринде башкача жазып жүргөнүн уккам, бирок алардын өзүнө кудай ынсап берсин. Бу жерде азыр бизон жок. Азыр бул жерде аюу, бугу, эчки-теке, жапайы күрп бар, бирок илбээсин атып келип, түшкү тамак жасоо үчүн, эртең мененки тамакты эртерээк ичиш керек. Эмесе, сержант, атактуу меймандарың түштө жапайы күрптүн этин жесин дей турган болсок, жолго чыгууга камдана бергин.

Картаң мергенчинин ынанарлык сөзү сержантка таасир кылды да, көп узабай эле ал жолго түштү; анын өңү ак, өңү кара жардамчылары артынан ээрчиди.

Ушул процессиянын башында картаң бээсин минген Зеб Стумп баратты. Ал Леона менен Жаңгактуу дарыянын ортосундагы кеңири талаа менен жол баштады.

Азык-түлүк салынган саябан араба жөнөр менен, жыйырма минута өтө электе, ошолор турган жерге башка кишилер чогула баштады.

Эркектер — достор же жакындары — атасы, ага-иниси, эри бирге бараткан атчан аялдар көрүндү. Пойндекстердин тоюна катышкандардын баары бүт чогулду десе да болот,

Плантатор өзү да, анын баласы Генри да, жээни Кассий Кольхуан менен кызы Луиза да келди. Бойго жеткен кыз баягы чаар мустангга минип келди.

Пикник Пойндекстердин урматына уюштурулган эле, Майор менен офицерлер пикникке кожоюн, плантатор жана анын достору чакырылган меймандар. Коноктордун көңүлүн ачуу үчүн — эң сейрек учурай турган сонун таң-тамаша кылып, жапайы жылкы кармамакчы болушту.

Андай аң уулоо үчүн жердин эң жакшысы Инж фортунан жыйырма чакты милядагы прерия гана боло алат. Ошондуктан, жолго эртерээк чыгып, жетишерлик азык-түлүк алуу керек болучу.

Леона дарыясынын күзгүдөй жаркыраган бетине күндүн нуру түшөр менен, жыйырма драгун кайтарган экскурсанттар жолго чыгууга даяр болду. Мурун кеткен топ сыяктуу эле, бул чогулгандардын да өзүнүн жол көрсөтө турган кишиси бар болучу, бирок күнгө күйүп, өңү өчкөн кафтан, эски жүн калпак кийген картаң мергенчи эмес, келишкен тобурчак минген, кийими, жүргөн-турганы, кебете-кейпи жагынан ушундай сыпайы кишилерге жетек болууга арзыган жигит баштады.

— Кеттик, Морис! — деп үн салды майор баарынын чогулганын көргөндөн кийин. Анан ошерде тургандарга кайрылып: — Леди менен жентльмендер! Бу жигит биердеги жапайы жылкынын кылык-жоругун эң жакшы билет. Жапайы жылкыны кантип кармоо жагынан бизге бүткүл Техас боюнча Морис-мустангерден артык эч ким эчтеке көрсөтө албайт.

— Сиздин бул мактаганыңызга мен арзыбайм, — деди ирландиялык жигит тургандарга сылык баш ийип. — Мен мустангдардын кайда жүргөнүн көрсөтүүгө гана зорго жарайм.

«Мындай кичи пейил болобу! — деп ойлоду Луиза.

Морис Жеральд баштаган атчандар жөнөп калды.

Прерия менен жыйырма миля жол жүрүү Техаста тургандар үчүн көп эмес. Мындай аралыкты үч сааттан азыраак убакыттын ичинде өтүшөт. Сейилдикке чыккандардын акырында курсагы ачканын эсептебегенде, бул таң-тамашаны эң жакшы өттү деп айтса болот эле.

Бактыга жараша, тамак салынган саябан араба кеп күттүрбөй эле келип жетти да, шайыр компания Рио-де-Нуэсес дарыясынын жээгиндеги опсуз чоң жаңгак дарагынын көлөкөсүнө түш боло электе жайланышты.

XIV глава

МАНАДА

Жапайы жылкы уулоо, ошону менен катар эс алып, көңүл ачуу үчүн, сейилдикке чыккандарды Морис Жеральд ээрчитип келген жерден жакшыраак жайды табуу мүмкүн эмес эле.

Сан-Антонионун жертөлөлөрүнөн немистердин кымбат шарабы ашып-ташып жатты. Шаттанып көңүл ачкандардын шаңкылдаган үндөрү прерияны жаңыртты. Асман демейдегисинен бийигирээк, чөп жашылыраак болуп көрүндү.

— Mustenos! — деп, дозордо жанаша турган мексикалык вакеронун⁴¹ кыйкырган үнү угулду.

Морис стакандагы шарапты шап жутуп жиберип, атына ыргып минди да:

— Cavallada⁴²! — деп кыйкырды.

— Жок, — деп мексикалык жооп кайтарды, — manaba экен.

— Тигилер эмне деп келжиреп жатат? — деп сурады капитан Кольхаун.

— Mustenos — мустангдарды мексикалыктар ошентип атайт, — деди майор, — манада деп алар жапайы бээлерди айтат. Дал ушул маалда бээлер айгырлардан бөлөк жүрөт, эгерде...

— Эгерде дегениңиз кандай? — деп, сөздү бөлүп кеткен капитан сурап калды.

— Эгерде аларга эшектин айгырлары асылбаса, — деп майор байкабай жооп кайтарды.

Баары каткырып жиберди.

Аңгыча болбой, манада жакындай баштады.

— Атыңарга мингиле! — деген добуштар туш-туш жактан чыкты.

Кароолчу турган дөңдөн өтмөкчү болуп, бир үйүр жапайы жылкы келаткан эле.

Кароолчу атчан турган болучу; көз ирмемде ал кыл аркан менен жапайы жылкынын арасына кирмек.

Кошкурган жапайы жылкылар бирөө кубалап келаткансып, чымын-куюн болуп баратты. Алар саябан арабаларды да, атчан кишилерди да көрбөй кеткенден кете берди.

— Буларды бирөө кубалап келаткан окшойт, — деди Морис, үркүп жээлигип келаткан жылкыларды көрүп. — Креси́но, буларга эмне болгон? — деп кыйкырды ал жылкыны ким кубалап келатканын турган жеринен көрүүгө тийиш болгон мексикалыкка.

Жооп күтүп, баары тымтырс боло түштү, Көбү коркуп, өңү өзгөрүп кетти. Бул мустангдарды кубалап келаткан, индеецтер болуп жүрбөсүн?

— Жапайы эшек экен, — деген испанча жооп угулду.

— Болгондо да айгыр эшек экен, — деди Креси́но.

— Ырас! Дал ошондой экен. Ал шүмшүктү токтотуш керек, болбосо жылкы уулаганыбызды бүтүндөй бузат, Жапайы айгыр эшек жапайы бээлерди кубалаганда, токтотууга эч айла жок... Эшек алыс бекен?

— Жапжакын, дон Морисио. Эшек тике эле мени көздөй келатат.

— Мойнуна чалма ыргыткын. Эгерде чалмаң илинбей калса, атып ташта. Кандай болбосун, аны жоготуш керек,

Кубалап келаткан айбанаттын кандай керемети бар экенин тургандардын эч кимиси билген жок десе болот. Жалаң мустангер гана «жапайы айгыр эшек» деген сөздүн маанисин толук түшүндү.

— Айтыңызчы, бу эмне деген кеп, Морис? — деп сурады майор.

— Тети́ги жакты караңызчы, — деп мустангер дөбөнүн чокусун көрсөттү.

Дөбөнүн чокусунда жагалмайдай зыпылдап келаткан айбанат көрүндү, ал айбанатты макоо, кашаң деп көнгөн адат бар эмеспи.

Жапайы айгыр эшек өзү кубалап келаткан мустангдардан кичине эмес экен. Мустангдардын эң эле күлүгүнөн кыйып жүгүрбөсө да, өжөрлөнүп кубалоо жагынан берки жылкыдан анчалык артта калган жок.

⁴¹ Вакеро (испаниялыктарча) — жылкычы.

⁴² Cavallada (испаниялыктарча) — жапайы айгырлар.

Карап тургандар бир нече сөз менен пикир алышып үлгүргөнчө жапайы бээлер аларга жакын келип калды. Аңгыча болбой, топтошуп турган атчандарды дал эми көргөнсүп, мустангдар өзүн кубалап келаткан жек көрүнчү эшекти унутуп, четти көздөй жалт берди.

— Леди менен жентльмендер! Силер ушерде тургула, — деп Жеральд аттарынын оозун коё бергени турган кишилерге кыйкырды. — Булардын жакшы көргөн жайытын мен жакшы билем. Мустангдар ошол жакка качып Кетти. Биз алардын артынан баралы да, кумарыбыз жазылганча аларды ошерден уулап көрөлү. Азыр эле кубалай баштасак, тетиги жакын жердеги токойго кире качып кетишет да, кайра аларды көрбөй калышыбыз ыктымал... Ола, сеньор Кресиано! Тетиги шүмшүк эшекти ат, Дал бута атым жерге келди!

Мексикалык шашыла өзүнүн эскопетасын — кыска мылтыгын — ээринен ала коюп, мээлеп туруп, жапайы эшекти атып калды.

Мылтыктын тарс эткенин угуп, эшек чаңырып жиберди, бирок анысы жөн эле шылдың кылган өңдөндү, Ага ок тийбептир. Кресиано жаздым атып калган экен.

— Муну мен токтотушум керек, — деп кыйкырды Морис, — болбосо бу эшек түнгө чейин жапайы бээлердин артынан калбайт!

Мустангер атып шарт теминип, оозун коё берди. Эчтекеге карабай, өжөрлөнө кууп бараткан эшек жанынан өтөр менен Кастро чымын-күйөн болуп жөнөдү.

Бир нече секирик жасап, күлүк кожоюну чалма салганда жерге жетип калды. Дагы көз ирмемге жетпей, шалпаң кулак эшектин мойнуна чалма ороло түштү.

Чалманы ыргытар менен Морис саал бурула обдулду эле, өзүнүн казыгын айлангансып, Кастро шап бурулду да, эмне болсо тилиңди алууга даярмын дегендей, кулагын тикчийтип токтоп калды.

Эмне болор экен деп күтүп калышты.

Алга жулунган эшек арканды керип мөңкүдү да, туйлаган бойдон кош аяктап тура калып, бирөө дал жүрөккө аткандай, чалкасынан кетти.

Бирок ал жөн эле муунуп калган эле.

Мексикалык жигит эшекке курч шамшарын матырып өлтүрдү.

* * *

Морис мустангер эми эмне кылар экен деп, баары күтүп турду. Аңгыча болбой, Морис түшө калып чалмасын эшектин мойнунан чыгарып алды, бирок кандайдыр дагы бир балаа боло тургансып шашканы ирландиялыктын кыймылынан сезилип калды.

Ал ошол замат эле атына кайра ыргып минди.

Ошерде тургандардын анча-мынчасы гана мустангердин күтпөгөн жерден шашкалактаганын байкады — көпчүлүгүнүн көңүлү тыбырчылап жулунган аттарын токтотуу менен алагды эле. Көргөндөр эмне болорун билбей таң калды. Жапайы эшекти кубалап, мустангер кажырдуулук кылды. Анын эмне үчүн шашкалактап калганынын себебин алар көргөн жок; тиги бир үйүр жапайы жылкыны баарынан мурда кубалап жетмекчи болгонсуп, атчандардын арасынан Луиза Пойндекстер зырылдатып жөнөгөн эле. Жапайы жылкыны кармап жүргөн жигиттен башкасы чаар мустангдын антип ала качканын туура түшүнгөн жок. Чаар мустангды минген кыз тиги жылкыларды кууп жетейин деп шашкалакташы мүмкүн эмес. Чаар мустанг жакында эле ошол бир үйүр бээнин арасынан кармалганын жалгыз Морис гана байкады. Өзүнүн үйүрүн көрүп, аларга кошулмакчы болуп, үстүндөгү кызды ала качканында шек жок.

Морис мустангер дал ошондой ойлоду. Башкалары да көп узабай эле ошондой пикирге келди.

Ар кимиси ашкан кичи пейилдик кылгысы келип, Кольхаун, Генкок менен Кроссман, алардын артынан плантаторлор, адвокаттар, соттор болуп он чакты жигит кыздын артынан аттарынын оозун коё берди. Ат ала качкан кызды кууп жетсек, ак жолтой болор элек деген ар кимисинин ою бар эле.

Бирок чындыгында алардын эч кимиси анчалык кооптонгон жок. Анткени, Луиза Пойндекстердин атка абдан чыйрак экенин баары билише турган.

Цирктин аренасы сыяктуу, тептегиз; учу-кыйрына көз жеткис талаа. Чарчамайынча, чаар мустанг жүгүрө бермек, Луиза бирдеме болгудай коркунуч жок өңдүү.

Бирок бир гана киши башкача ойлоду. Ал мустангер. Чалма кылып ыргыткан арканын түрүп жатып буйдалып, ал эң акырында жөнөдү. Мына эми ал да атына ыргып минип, кыздын артынан чапты.

Аны менен эрегише чапкандар бир кыйла жерге узап кетти. Өзүн да, атын да аябай, Кольхаун чымын-куюн болуп алда баратты; драгун менен аткыч бир аз артта калды, бул жарышкандардан башкалары эң артта баратты.

Тору атчан Морис баарынан озуп өтүп, капитандын алдына чыгып, чаар мустанг минген кызды калкалап калганда, Кольхаун кекенгенинен жыландан бетер кышылдап, мустангерди каргап жиберди.

Түш маалындагы күндүн нуру жер бетин бүтүндөй өзгөрттү. Кеңири прерия менен бир үйүр жапайы жылкы бөтөнчө катуу кетти. Ошол үйүрдөн чыккан бээге минген кыз жылкынын артынан беш жүз кадамдай жерде баратты. Аны кууп жетем деген ниети бар сыяктуу, мексикалыктарча кооз кийим кийген жигит да ошондой эле аралыкта, жигиттин артынан граждандарча, аскерлерче кийинген чабендестер убай-чубай баратты.

Делөөрүгөндөй колдорун шилтеп, кыйкырган эркектер менен аялдардан бөлүнүп чыккан бир эскадрон драгундар эң артта салпактап чапкылоодо.

Жыйырма минутадай убакыт өткөндөн кийин көрүнүш бүтүндөй өзгөрдү. Кетип бараткандар баягы эле кишилер болучу, бирок алардын катары өзгөрүп кетти: чаар мустангдан манаданын жүрүшү мыкты болгону мевен чаар мустанг дагы эле алда. Жарышкандардын башкалары такыр көрүнбөй калды. Алардын кандай баратканын мала-көк асманда калкып жүргөн бүркүт гана кыраакы көз менен ачык ажырата алар.

Жапайы бээлер, кыз минген чаар мустанг, тору ат минген жигит гана учу-кыйрына көз жетпеген саваннада кетип баратты.

XV глава

АТ АЛА КАЧКАН КЫЗДЫ КУУП ЖЕТИШТИ

Дагы бир милядай жерге барышканча, анчалык деле өзгөрүш болгон жок.

V Жапайы бээлер мурункусундай эле зымырап качып отурду, бирок мурдагысындай коркуп, кишенеп, кошкурган жок. Алардын арт жагынан чаар мустангдын кишенегени гана угулду, бирок анын кишенегенин мурунку жолдоштору байкабагандай сыяктанды. Чаар байталга минген кыз эчтемеден коркпогонсуп, камырабай баратты.

Тору ат чоочулагандай көрүндү, а кожоюну, эмне кыларын билбей, андан көбүрөөк карбаластады.

— Чамда, Кастро! — деп кыйкырды Морис шашкалактап. — Бүгүн сага эмне болду? Кыйналса да өткөн жолу бул чаар мустангга кууп жетпедиң беле? Эми анын үстүндө

кыз бар. Ал кыз менин дүйнөмдөгү эң кымбаттуум, ал үчүн өз өмүрүмдү да, сенин өмүрүңдү да аябайм. Кана, ылдамыраак! Чамда!..

«Кыздан адашып калсам, эмне болот? Кыз майып болушу мүмкүн. Бул олуттуу коркунуч. Кыздан адашып калсам, ал кырсыкка учурашы мүмкүн!»

Ушундай ой менен, кыздан көзүн айырбай, Морис чапкылап отурду. Ал элеңдеп, кыз экөөнүн ортосундагы аралыкты көзү менен анда-санда болжолдоп коюп баратты.

«Кыйкырсам эмне болот? — деген ой эсине түшө калды. — Үнүм угулганы менен эмне дегеними, этият бол дегеними укпайт го. Андай болот экен деп ишенүүгө да болбойт».

Анан Морис андай пикиринен баш тартты, анткен себеби биринчиден, ат ала качкан кызды кууп жетемби деген үмүт пайда болду, экинчиден, мустангды сөз менен эмес, аракет менен токтотушу керек экенин билген эле.

Азыр жакындап, чаар мустангдын мойнуна чалма салып, токтотом деген ой менен кайраттанды. Бирок ал үмүтү да бара-бара өчө баштады.

Ошердеги прерияга коюу чыккан токой менен жанаша чытырман бадалдын арасынан манада элес-булас көрүнүп калды.

Ошону көргөндө мустангер дагы чочуду. Атчан кыз ошол чытырман бадалдын арасына кирип, көрүнбөй калышы ыктымал.

Ошондой коркунучтуу көрүнүштөр көңүлүнө улам биринен бири жаманыраак болуп келе баштады.

— О, жараткан! — деген сөз оозунан чыгып кетти. — Жапайы айгырлар буюрге келип калса, эмне болот! Жапайы айгырлардын жакшы көргөн жери ушул жайыт эмес беле. Алар бир жума мурун ушерде болгон. Азыр — дал ушул жерден бээлерге кошулат.

Мустангер торусун дагы теминди. Чымын-куюн болуп бараткан Кастро башын буруп, жектегендей ийининен ашыра карады.

Дал ошол ургаал минутада, жапайы бээлер тору аттын жана анын кожоюнунун көзүнөн кайым болду; чаар мустанг менен анын үстүндөгү кыз да бээлерди көрбөй калды деп ойлоо керек.

Андай болушунда таң калгыдан эч нерсе жок — бээлер токой менен бадалдын арасына кирип кеткен.

Жапайы бээлердин көрүнбөй калганы чаар мустангга сыйкырлагандай таасир кылды — ошол замат жай басты да, бир минутадан кийин такыр токтоп калды.

Морис атын кара терге түшүрүп токойдун четине келгенде, куду мрамордон жасалган статуя өңдөнүп, аны күтүп тургансып, Луиза атында турган.

— Мисс Пойндекстер! — деп ал кыйкырып жиберди жакын келгенде. — Бул байтал сизге дагы баш ийгенине абдан кубандым. Абдан корктум эле...

— Эмне болот деп корктуңуз эле сэр? — деп сурады кыз түшүнбөй.

— Сизге бир балаа болот го деп корктум эле, — деп мустангер бир аз таңыркагандай жооп кайтарды.

— Сизге чоң ыракмат, мистер Жеральд! Бирок мага кандай балаа болмок эле?

— Сизге коркунуч туулган болучу! — деди ирландиялык дагы көбүрөөк таңыркап. — Бу жапайы жылкы мындай ээн талаада сизди ала качып кетиши ыктымал болучу!

— Ала качса эмне болмок эле? Мени жыгып кетет деп ойлодуңуз беле? Мен атка чыйракмын, канчалык ала качса да жыгылбайт болчумун.

— Аныңыз туура, бирок ойлоп көрүңүзчү, токой менен бадалдын арасынан адашып калышыңыз мүмкүн, ушерде туулган техастыктар да бул токойдун арасынан жол табышы өтө кыйын. Сиздин атта мыкты жүргөн өнөрүңүз да жардам кыла албас.

— Мени адашып кетет деп ойлогон экенсиз го? Мага ошондой коркунуч болгон экен да!

— Башка кырсык болушу да ыктымал эле! Кезигишип калышыңыз да...

— Индеецтергеби? — деп, Луиза мустангердин сөзүн бүтүрбөй, шашыла сурап жиберди — Индеецтерге кезиксем эмне болмок эле? Команчалар азыр биз менен жакшы мамиледе эмеспи. Алар мага эч кандай жамандык кылышпас эле — алар жөнүндө айтылып жүргөн сөзгө, атүгүл майорго да ишенбейм. Ошолорго кезигишсем, абдан кубанат элем, чын айтам, эң жок дегенде алардан качпайт болчумун. Өздөрү туулуп-өскөн прерияда чапкылап жүргөн ошол асыл жапайы кишилерди абдан көргүм келет!

— Бул айткан сөзүңүз көркөм, мен да сиздин баатырдыгыңызга абдан кубанам, мисс Пойндекстер, бирок мага достук кылсаңыз, эскертип айтаарым: ошол сиз айткан асыл жапайы киши мындай талаада, сиз ойлогондой, ар дайым эле асыл, акылы ордунда боло бербейт. Эгерде сиз алар менен жолугушуп калсаңыз...

— ...Жолугуп калып, жамандык кылам деп ойлосо, чымын-куюн болуп жолдошторума жетип бармакмын. Менин бул татынакай Лунам сыяктуу, күлүк жаныбар эч кимге жеткизбес. Атүгүл, мистер Жеральд, мага кууп жетүү сизге да оңой болгон жок го? Чынбы?

Көзүн бакырайтып, мустангер креолкага аң-таң болуп карап калды.

— Бирок, — деп акырында мустангер зорго сүйлөдү. — мустангды токтотот элем деп айткыңыз келип турабы? Же ала качпайт беле? Бирок ошенткениңиз...

— Жок, жок, — деп жиберди кыз бир аз ийменгенсип. — Адегенде чын эле ошондой болгон, мустанг чын эле ала качкан, бирок анан тизгиними тартып: токтоторума көзүм жетти. Сиздин көзүңүзчө ошентпедимби, — көрдүңүз го, ыраспы?

— Мурунураак да токтото алат белеңиз?

Бул сөз мустангердин оозунан байкоостон чыгып кетти да, эмне деп жооп кайтарар экен деп күтүп калды.

— Мүмкүн, ыктымал... Тизгинин жыйып, оозун тартууга жарайт элем... Бирок, чынымы айтсам, мистер Жеральд, мен ылдам жүргөндү жакшы көрөм, айрыкча, бирөөнүн тоогун же торопоюн тепсетип кетпегей элем деп корккудай прерияда эч нерсе жок... Чынымы айтсам, — деп кыз жашырып-жаппай, жайдары сөзүн улантты, — ат ала качканына такыр өкүнгөнүм жок. Келжиреген сөздөн, көрүнгөндүн мактаган кошоматынан чарчайт экенсиң. Таза аба жутуп, жалгыз болгум келди. Ошентип, акыр аягы, мистер Жеральд, баары оюмдагыдай болуп чыкты.

— Жалгыз болгуңуз келди беле? — деп сурады мустангер көңүлү кала түшкөнсүп. — Сиздин жалгыз болгуңуз келгенине жолто кылганыма абдан өкүнөм. Ишенип коюңуз, мисс Пойндекстер, бир балаа болуп кетеби деп гана сиздин артыңыздан келдим.

— Сиздин бул кылганыңыз мээримдүүлүк, сэр. Чын эле коркунуч болгонун эми гана билдим, сизге чоң ыракмат. Сиз индеецтер жолугуп калабы дегенсиз го?

— Жок, мен индеецтер жөнүндө ойлогонум жок.

— Анан дагы кандай коркунуч бар эле? Мындан кийин этият болуп жүрөйүн, айтыңызчы.

Морис дароо эле жооп кайтарган жок. Аны кылчайып кароого аргасыз кылган добуш кулагына шак дей түштү.

Маектешип турган кишисинин көңүлүн бирдеме буруп кеткенин креолка түшүнө койду. Кыз да кулак түрүп калды. Бирдеменин чырылдаган добушу, анан дагы, дагы бирдемелер угулду. Анан жылкынын дабырты чыкты.

Жапайы жылкы уулаган жигит үчүн ал табышмак эмес эле, анын оозунан чыккан сөз креолканын берген суроосуна тике жооп болду.

— Жапайы айгырлар! — деген дүмөктүү сөз жигиттин оозунан чыгып кетти. — Жапайы айгырлардын ушул жерде боло турганын билчү элем.

— Жанагы сиз айткан коркунуч ушубу?

— Ооба, мен ошо жөнүндө ойлодум эле.

— Бирок, алар жапайы жылкы да. Алардын эмнесинен коркууга болот?

— Демейде алардан корккудай эчтеме жок. Бирок азыр, дал жылдын ушул маалында, жапайы айгырлардын жолборс сыяктуу абдан айыгышып, коркунучтуу болуп турган кези. Карышкырга, шерге же аюуга караганда айыгышкан жапайы айгырлардан көбүрөөк коркуш керек.

— Эмне кылуубуз керек? — деп сурады Луиза өзүн бир жолу кырсыктан куткарып чыккан жигиттин көзүнө чочугандай карап.

— Эгерде айгырлар тиш салса, — деп жооп кайтарды Морис, — алардан качып кутулуу үчүн бизде эки гана арга бар. Бири — атыбызды аларга кажаттырып таштап, дарак- тын башына чыга качуубуз керек.

— А экинчисичи? — деп сурады креолка, кандай гана кыйынчылык болсо да чыдоого жарай тургандыгы жөнүндө ишарат кылгандай кайраттуу добуш менен камырабай. — Кандай гана кыйынчылык болбосун, аттарды таштап кетким келбейт. Аттарды таштай качканыбыз, — кыйынчылыктан кутулуунун жаман аргасы, жанымды антип ала качкым келбейт.

— Бизге андай кылууга туура да келбейт — жакын жерде дарак жок. Эгерде айгырлар бизге тиш сала турган болсо, өзүбүздүн аттарыбыздын күлүктүгүнө гана ишенүүгө болот. Атаганат — деп, ал адегенде чаар байталга, анан өзүнүн атына карап, сөзүн улантты, — бу эки жылкы бүгүн ансыз да аябай кыйналды. Бул экөөнүн бүгүн көрбөгөнү калган жок. Биздин башыбызга түшкөн негизги кырсык — ушу.

— Эмесе, кечикпей качалыбы?

— Азырынча качпай эле тура туралы. Аттарыбыз кан- чалык эс алса, ошончолук жакшы болот. Балким, айгырлар буюрге келбес. Эгерде келип калса да, алар бизди баса калат экен дегендикке жатпайт. Кеп эле алардын бизден канчалык аралыкта экендигинде. Эгерде алар бири-бири менен алыша баштаса, анда бизге тиш салышы да мүмкүн. Алышып жүргөн кезинде, алар аябай айтышып, минип турган кишисине карабастан, өзүнүн жолдошторун да баса калышат... Тигине! Дал ошондой экен — алышып жатышат. Кишенеп, окуранганын уктуңузбу? Түгөңгүрдүкү, тике эле бери көздөй келатат!

Мистер Жеральд, анда эмне үчүн башка жакты көздөй качпайбыз?

— Азыр качууга болбойт. Алдыбызда ачык талаа, жашынгандай жер жок. Биз анча-мынча узап кеткенче, айгырлар бат эле бизге кууп жетет. Биз мына бу жакка качышыбыз керек — азыр эсиме түшө калган бирден-бир коркунучсуз жер — тиги экинчи тарапта. Айгырлардын кишенегенине караганда, азыр алар дал ошол жакты көздөй жөнөдү. Эгерде аерге эртерээк чыксак, аларга кезигишип калабыз. Ушерде күтө туруп, алардын артынан жөнөөбүз керек. Эгерде ошондой кылсак, алардын артынан

эки милядай жерден желдирип отурабыз да, Каса-дел-Корво кашаасынан көрө, коркунуч азыраак жерге чыгабыз. Мустангыңыздын тизгинин жакшы алып жүрөм деп көзүңүз жетеби?

— Шексиз, — деп креолка тез жооп кайтарды.

XVI глава ЖАПАЙЫ МУСТАНДАР КУБАЛАГАНДА

Экөө тең аттарынан түшкөн жок. Мустангерге караганда Луиза азыраак коркту, себеби, ал мустангерге толук ишенген эле. Өздөрүнө кандай коркунуч туулганын толук билбесе да, кандайдыр бир коркунучтун бар экендигин түшүнгөн соң, коркунучтун зор экени белгилүү эмеспи. Анын дүмөктөнгөнү өзү жөнүндө болгондугун сезүү, эч нерсеге карабастан, кыздын жүрөгүн кубанычка толтурду.

— Эми тобокел кылсам да болот, — деди Морис дагы эле кулагын түрүп, — Биз качып өтө турган талаадан мустангдар өтүп кеткен сыяктанат. Теңир жалгагыр, этият болуңуз! Ээрге бекем отуруп, тизгиниңизди бек кармаңыз. Мүмкүн болгон жолдо мени менен жанаша чабыңыз, куйрук улаштан көбүрөөк артта калбоого тырышыңыз. Жол көрсөтүп мен алдыда жүрөйүн... Тигине, биз өтө турган талаага бет алышты. Талаанын четине да жетип калышты. Аттын оозун коё бере турган убакыт болду!

Прерияда тымтырс болуп турганда күтпөгөн жерден, куду жиндилер толгон үйдөн чыккан добуштай, ызы-чуу үгүлдү. Жапайы айгырлардын кулак тундуруп азынаганы кутурган маниактардын чаңырганына окшоду, бирок алардын азынаганы андан нечен ирет күчтүүрөөк чыкты. Алардын дабырты, качырап сынган бадал, бутактардын дабышы, тиштерин шакылдатып, бирин-бири кажашып, тебишкени, эти ооруганынан каарданып чыңырганы ошол добуштарга кошулуп кетти.

Адамдын кутун учурган ушул дабыштар жапайы айгырлардын кутурган эмедей кармашып жатканын далилдеди. Айгырлар али көрүнө элек, бирок жакындап калган болучу.

Аттын оозун коё берели деп Морис жанданганда, жапайы айгырлар бадалдын арасындагы кууш тилкеден көрүнө калды. Аңгыча болбой, куду тоодон жүргөн селге окшоп, алар ачык талаага оюн салып чыкты.

— Биякка! — деп кыйкырды да, Морис жапайы айгырлардын артынан атынын оозун коё берди. — О, кудай, өзүң сактай көр! Бизди көрүп калышты! Ылдамыраак, ылдамыраак, мисс Пойндекстер! Жаныңызды ала качып баратканыңызды унутпаңыз!

Бирок сөздүн кереги жок. Чаар мустанг менен аны минген кишини ылдамдык гана ажалдан алып кала турганын жапаны айгырлардын кебетеси жетишерлик ачык көрсөттү.

Ачык талаага оюн салып чыгары менен, токулуу аттарды көрө коюп, жапайы айгырлар күтпөгөн жерден алышкандарын токтото койду. Башчысы буйрук бергенсип, алар жапайы душмандарына чабуул коюуда же жалпы коркунучка каяша кылууга даярдалгандай, бир катарга тизиле калды.

Алар таң калгандыгынан токтой калган көрүндү, бирок кандай болсо да алардын токтой калганы качкындарга жакшы болду. Ошол бир нече секунда атчан кишилерге душманды айланып өтүп, кутула турган жолго, анын тылына чыгууга мүмкүндүк берди.

Ажалдан качып кутулуу жолуна деген себебиз, коркунуч беркилерден дагы эле өтө элек. Жапайы айгырлар качкындарды байкай коюп, кошкуруп, кишенеп, алардын артынан түштү.

Киши минген жылкылар менен жапайы жайдак айгырлардын ортосунда, кимибиз күлүк экенбиз дегендей, жан талашкан жарыш башталды.

Морис анда-санда кылчайып карай берди, адегенде бир аз узап кетсе да, ирени мурункудай эле чочугансып турду.

Эгерде ал өзү жалгыз болсо, бир минутага да кабатыр болбос эле. Анын астындагы торусу — а да бир кезде жапайы мустанг болбоду беле — эч кимге жеткирбейт эле. Балаанын баары чаар мустангдын жайыраак жүгүргөнүндө болду — ал демейдегисинен жайыраак чуркады.

«Бу эмнеси?» — деп, мустангер жанындагы жолдошу менен жанашуу үчүн атынын оозун жыйып, таң калды.

— Эгерде бизди бир кырсык токтото турган болсо, — деп ал кызга кайрылды, — анда өлгөнүбүз. Ар бир секунд кымбат.

— Бирок азыр бизди кууп жете албайт го, ыраспы?

— Азырынча кууп жете албайт. Бирок каргаша болуп, алдыбызда чоң тоскоол бар. Атка чыйрак экениңизди билем, бирок сиздин атыңыз... Мен ошого ишене албай турам. Атыңызды сиз жакшы билесиз. Секирип өтө алар бекен тигинден...

— Эмнеден?

— Азыр көрөсүз.

Ошентип, алар минутасына бир милядан жол басып, токтобой чапкылай беришти. Кеңири прериянын ортосунан аңырайган опсуз чоң аңга алар тезден эле жетип калды. Аңдын кеңдиги кеминде он беш фут, тереңдиги андан да көбүрөөк болуп, эки жакка созулганы көзгө зорго илинди. Качып бараткандар он беш футтай жерден секиртип өтүшү керек. Торусу секирип өтө турганын Морис жакшы билди,

мындай жерлерден нечен жолу секиртип өткөн. Бирок чаар байтал кантет?

— Сиздин атыңыз секирип өтө алар бекен? — деп, мустангер аңдын четине жакындап калганда чочугансып сурады.

— Албетте, — деп Луиза ишенгендей жооп кайтарды.

— Бирок, мисс Пойндекстер, — деп мустангер шек санагансып сурады — эгерде секире албай калсачы? Анча- мынча шектенсеңиз, байталды таштаганыңыз жакшы болуп жүрбөсүн. Менин атым экөөбүздү аңдын наркы өйүзүнө аман-эсен алып

чыгарын жакшы билем. Мустангды курман кылып таштасак, тигилердин кубалаганынан да кутулганы турабыз. Жапайы айгырлар... түшүнөсүзбү...

— Лунаны таштайбызбы! Кутурган айгырларга талатуу үчүн таштайбызбы! Жок, жок, мистер Жеральд, Бул мустангды жанымдан артык көрөм. Колубуздан келсе, экөөбүз тең аңдан секирип өтөбүз. Анте албасак, экөөбүз бирге өлөбүз. Кана, жакшынакай жаныбарым! Учуп өтөлү! Сени кубалап жүрүп кармап, үйрөткөн тиги киши. Биротоло кул боло элегиңди, эгерде керек болсо, бирөөнүн достук же душмандык залымдигин ыргытып таштоого жарай

турганыңы көрсөтчү. Экөөбүз нечен жолу секирдик эле, эми ошолордун бирин тигиге көрсөтчү! Кана, жаныбарым, учалы!

Ошентип, эр жүрөк креолка камырабай, аңдын жээгин көздөй бет алды да, наркы өйүзгө тайманбай секиртип кетти.

Луизаны акмалап баратканда, мустангерде үч ой, тагыраак айтканда, үч сезим пайда болду. Биринчиден — таң калды, экинчиден — аздекеп баш ийди, үчүнчүсү — эмне экенин аныктоо оңой болбоду. Ал үчүнчү сезим: «Бул мустангды жанымдан артык көрөм» деген сөздү укканда пайда болгон эле. «Эмне үчүн» — деп, мустангер торусу менен аңдан секиртип баратканда ойлоно калды. Бирок секиртип өткөнү менен, качкындар коркунучтан кутула алган жок, Жапайы айгырларды аң токтотуп коё албайт.

Коркунуч мурдагыдан да катуурак боло баштады. Алардын буйдала калганы беркилерге бир аз артыкчылык берди. Ошол арада айгырлар жакын келип калды. Алар аңдан токтобой эле секирип өтөт болучу.

«Секирип өткөндөн эмне болот» — деп мустангер өзүнө-өзү суроо берди да, жооп таба албай, өңү кубарып кетти.

Аңдан секиртип өтөр менен, мустангер бир минутага да токтобой, чымын-куюн болуп чапкылай берди. Мурдагысындай эле качкын кыз да анын артынан чүкүл жүгүрүп отурду.

Кайра тартмакчы болгонсуп, күтпөгөн жерден Морис атынын оозун жыйып, кайра бурулду.

— Мисс Пойндекстер, — деп ал жанаша келип калган кызга кайрылды, — алга карай жалгыз кете бериңиз.

— Эмне үчүн? — деп сурады кыз мустангды тык токтото коюп.

— Айгырлар бизге жете турган болуп калды. Бул жапайы айбандарды токтотуу үчүн бир айла кылыш керек. Азырынча дагы бир мүмкүндүк бар. Кудай үчүн, эч кандай суроо бербейсиз. Он секунданы текке кетирсек — кеч болуп калат. Тетиги көлмөнү көрдүңүзбү? Тике эле ошону көздөй чабыңыз. Ошерге жеткенде, бийик эки кашаанын ичине киресиз. Көлгө жеткенде эки кашаа кошулуп калат. Ошерден коралды, анын жанында жаткан үстүндү көрөсүз. Эгерде мен үлгүрбөсөм, атыңыздан түшүңүз да, оозун үстүндар менен тосуп коюңуз.

— А сизчи, сэр? Сиз жаныңызды тобокел кылганы туурасызбы?

— Мен үчүн кайгырбаңыз. Бир кишинин тобокел кылганы анчалык коркунучтуу эмес. Тезирээк, алга чабыңыз. Көлмөдөн адашып калбаңыз. Ал сизге маяк болсун. Кашаанын эшигин тосуп коюуну унутпаңыз. Ылдамыраак!

Тезирээк!

Өзүнүн жанын курман кылып, анын жанын сактап калмакчы болгон киши менен ажырашууга батынбай, кыз бир-эки секунда ыргылжың боло калды.

Кудай жалгап Луиза башына кыйынчылык түшкөндө өзүн сактап калган кишини өрткө салуудан кайра тартпаган коркок, акыл-эссиз кыздардан эмес. Ал өзүнө акыл айткан кишинин күчүнө, эмне кылуу керек экенин билгенине толук ишенди да, атынын оозун дагы коё берип, көлмөнү көздөй бет алды. А Морис атын күп дегизе теминип, жаңы эле өздөрү секиртип өткөн аңды көздөй кайра чу койду.

Жанындагы кыздан бөлүнөр менен, мустангер ээриндеги мешогунан прериядагы жан-жаныбарларга каршы сейрек колдонулган мыкты куралды алып чыкты; анысы алты атар Кольт тапанчасы эле.

«Бу айгырлар жанагы биз секирип өткөн кууш жерден секирет» — деп ойлоду да ал дагы эле наркы өйүздө келаткан жапайы айгырлардан көзүн албай. — Эгерде бирөөн атып жыксам, булар токтоп, мустангдын узап кетишине мүмкүнчүлүк болор.

Булардын башкысы тетиги чоң тору айгыр экен. Албетте, ал биринчи секирет. Бул тапанча жүз кадам жерден тиет. Азыр ошону мээлеп көрөйүн!»

Тапанча тарс дей түштү. Өзүнүн денеси менен жолду тороп, айгырлардын эң чоңу күп жыгылды.

Удаа келаткан бир нече мустанг тык токтой калды, алардын артынан башкалары токтоду.

Мустангер экинчи жолу аткан жок. Айгырлардын карбаластай түшкөнүнөн пайдаланып, убактысын текке кетирбей, мустангер батышты көздөй бурулуп, көлмөнү көздөй чу койду. Үстүндөгү кыз менен чаар байтал алыс узап кеткен эле.

Жапайы айгырлар токтоп калды — мүмкүн, башчысынын өлгөнүнөн алар калтаара түшкөндүр же аңдан секирип өтө турган бирден-бир тар жерди өлгөн айгыр бөгөп калгандыр. Прерияда Морис жалгыз калды.

Ал көлмөгө келгенде, Луиза небак ошерде эле. Кыз анын айткандарынын баарын так орундаптыр, бирок кашаанын оозун гана тоскон эмес экен. Кашаанын эшиги ачык, үстүндар жерде жатыптыр. Кыз унчукпай, атчан турган экен; ал жүрөгү алеп-желеп болгонунан, алкыш айтуу үчүн сез таба алган жок.

XVII глава

МУСТАНГ КАРМООЧУ КАШАА

Эми коркунуч өтүп кеткенден кийин жаш креолка сонуркап эки жагын карады.

Ал кичинекей көлдү же ошердеги эл айтып жүргөндөй, көлмөнү көрдү. Көлмөнүн жээгин жылкы тепсеп, чыйыр болуп калган экен. Сыягы, алардын суу ичип, жакшы көргөн жери ошол жер болсо керек. Көлмөнү айлана, тегиз жер менен алыстап эки тарапка созулуп кеткен бийик кашаа бар экен.

— Бул эмне? — деп сурады кыз.

— Мустангдарды кармай турган кашаа ушул, — деди Морис.

— Мустангдарды кармоо үчүн жасалганбы?

— Жапайы жылкы кармоо үчүн иштелген кораль. Жылкы ушул, өзүңүз көрүп тургандай, кеңири жайылып, прерияга ыраак кеткен эки канат кашаанын ичине оттоп киришет. Мустангдардын көбү бул жерге суу ичкени келишет же мустангерлер жөн эле аларды ушул кууш жерден кашаага айдап киришет. Ошондо коралдын оозун тосуп коюшат да, анан чалма салып кармоо биерде анчалык кыйын болбойт.

— Байкуш жаныбарлар! Бул кораль сиздикиби? Сиз мустангер эмессизби? Бизге ошентип айтпадыңыз беле?

— Ооба, мен мустангермин, бирок жапайы жылкыны мен өзүм жалгыз уулайм. Кеминде жыйырма киши керек болгон мындай кашаада мен пайдалана албайм. Менин куралым, эгерде курал деп айтууга ылайык келсе — мына бул кыл аркан.

— Аркандан сиз эң кылдат колдонот экенсиз. А жөнүндө уккам, өзүм да көрбөдүмбү.

— Сиз абдан сылык экенсиз. Бирок мен сиздин мактаганыңызга арзыбайм. Прерияда тубаса чалмачылар — мексикалыктар бар. Жанагы сиздин чебердик деп айтканыңыз — алар үчүн жөн эле тоң моюндук болуп көрүнөр эле.

— Менимче, мистер Жеральд, сиз жөн эле кичи пейилдигиңизден өзүңүз тең-тайлашкан кишилерди ашыра баалап жатасыз. Мен такыр башкача уктум эле.

— Кимден?

— Досуңуз мистер Зебулон Стумптан.

— Ха-ха! Чалма жагынан картаң Зебдин билгичтик баркы анчалык эмес.

— Чалма ыргытууну мен да үйрөнөйүн дедим эле, — деди жаш креолка, — бирок аны аялдардын иши эмес дешет го.

— Аялдардын иши эмес? Бул жанагы коньки тебүү же жаа атуу сыяктуу эле эн жөнөкөй спорт. Бул өнөрдү эң мыкты билген бир кызды билчү элем.

— Кыз америкалыкпы?

— Жок, мексикалык Рио-Грандеге жакын жерде турат. Кээде биздин Леонага да келип кетет, анын туушкандары ушерде турат.

— Жаш кызбы?

— Ооба, сиздин жашыңыз чамасындадыр, мисс Пойндекстер.

— Бою узунбу?

— Бою сизден саал жапызыраак.

— Бирок, менден алда канча сулуу чыгар! Бизден, бечара америкалыктардан, мексикалык аялдар алда канча сулуу келет деп уккам.

— Менимче, креолка ал категорияга кирбейт — деп, Морис дипломаттык кылдаттык менен жооп кайтарды.

— Кызык, чалма ыргытууну мен үйрөнө алар белем? — деп, жаш креолка өзүнө беркинин кошомат кылып сүйлөгөнүн байкабаганын, сөзүн улантты. — Чалма ыргытууну үйрөнө турган убагым өтүп кете элекпи? Чалманы мексикалыктар бала чагынан үйрөнө башташат деп уктум эле. Ошондуктан, алар укмуштай шамдагай болот экен да.

— Албетте, кеч эмес, — деп, Морис жооп кайтарууга шашты. — Бир-эки жыл жатыккандан кийин ашкан чалмачы болосуз. Маселен, мен бул ишти үйрөнгөнүмө үч жыл болду...

Анан Морис унчукпай калды, себеби, ал мактанчаак болуп көрүнгүсү келген жок.

— Эми сиз бүткүл Техаста ашкан чалмачысыз го? — деп, маектешип бараткан кыз беркинин айтпаган оюн биле коюп, сөзүн бүтүрдү.

— Жо-жок! — деп, Морис күлүп, каршы чыкты, — Менин өнөрүм жөнүндө баа берген жанагы картаң Зеб өзүнүн өнөрүн өрнөк катарында ойлоп, ошентип жүргөн окшойт.

«Бул эмне деген оор басырыктык? — деп ойлоду креолка. — Же бул жигит мени шылдың кылып жатабы? Жок, андай болушу мүмкүн эмес. Эгерде ошондой болсо, мен жинди болуп кетер элем».

— Жолдошторуңузга кайра кайткыңыз келип тургандыр, ыраспы? — деди Морис кыздын негедир элеңдеп турганын байкай коюп. — Атаңыз сизди көптөн бери жок деп, капа болуп жаткандыр. Агаңыз, жээниңиз...

— Ырас, туура айтасыз, — деп кыз жооп кайтарууга шашты, анын сөзүнөн өкүнгөндөй же ыза болгондой кыяз байкалып турду. — Мен а жөнүндө ойлогон жок элем, эсиме түшүргөнүңүзгө ыракмат. Кайра кайтууга убакыт болду.

Алар аттарын кайра минди. Луиза тизгинин көңүлсүз алып, кандайдыр маалкаткансып үзөңгүгө бутун салды; мустанг кармай турган ушул жерди ал таштап кеткиси келбегендей өңдөндү.

* * *

Прерияга дагы чыгышты. Морис жанындагы кыз менен пикник болгон жерге төтө жол менен жөнөдү.

Алар эл арасында «отоо чөптөрдүн прериясы» деп аталган, гүлдөн турган шалбаа менен өтүшү керек эле. Алгачкы көчүп келгендер, ылайыктуу сөз табуу жөнүндө ойлобой, ошентип айта салышкан окшойт.

Луизианада туулган кыз айланасынан кулпуруп гүлдөр жайнаган, көпкөк асман менен чектешкен, табият өз колу менен отургузуп, өзү өстүргөн абдан чоң бакты көрдү.

— Биерде сонун экен! — деп кыз кубана айтып жиберди эркисизден атынын оозун жыйып.

— Биер сизге жагабы, мисс Пойндекстер?

— Жагабы дейсизби? Кантип жакпасын, сэр. Мен табияттагы эң сонун, таң калгандай нерсенин баарын көрүп турам: көпкөк чөп, дарак, гүл — ушунун баарын адам зор эмгек кылып жатып өстүрөт эмеспи. Бирок буга тең келгендей нерсеге эч качан жетише албайт. Буга эч нерсе кошуу мүмкүн эмес, бул кылдай кынтыгы жок, барып турган кооз сүрөт турбайбы!

— Биерде үйлөр жетишпейт.

— Бирок үйлөр бул пейзажды бузуп кетер эле. Мага үйлөрдүн, черепица менен жабылган чатырчалардын, дарактардын ушундай кооз сөлөкөттөрүнүн арасынан сороюп турган морлордун көрүнбөгөнү жагат. Ушул бак менен гүлдүн көлөкөсүндө жашагың келет, ушулардын көлөкөсүндө...

«Сүйгүм келет» деген сөз оозунан чыгып кете жаздады. Бирок күтпөгөн жерден токтоп калды, кала берсе өзү үчүн да капилеттен: «өлгүм келет» деген сөз менен алмаштырды.

Анын сезимине ирландиялык да ортоктош болду. Кыздын сөзү анын сезиминин жаңырыгына окшоду.

Бирок анын жообу тоңдоосун, жөнөкөй чыкты:

— Үйсүз, элсиз биерде туруу сизди тажатып жиберет го деп корком, анын үстүнө жанагы...

— А сизчи, сэр? Эмне үчүн сизди тажатпайт? Ушундай турмушта сизди нечен жылдан бери туруп келатат де:, досуңуз мистер Стумп айткан. Мен ага толук ишенем. Ыраспы?

— Абдан туура, башка турмуш мени кызыктырбайт.

— Сиздин турмушуңузга суктанам! Ушундай сонун табияттын кучагында жүрсөм, чексиз бактылуу болор элем деп ишенем. Мени да ушундай турмуш эч качан тажатпас эле.

— Жалгыз жүрсөңүз дагыбы? Досторуңуз болбосо делеби? Үйсүз турууга да кайылсызбы?

— Үй деп айтууга деле арзыбайт, — деп мустангер күлүп жооп кайтарды. — Менин кепем, тагыраак айтканда, хакалем, аймактагы эң кичинекей жупуну үйлөрдүн бири.

— Аныңыз каерде? Бүгүн биз болгон жерден анчалык алыс эмеспи?

— Биерден анчалык деле алыс эмес, ашып кетсе, миң миля болор... Тетиги батыш жактагы карарган дарактарды көрдүңүзбү? Ошол дарактар менин кепемди күндөн, шамалдан сактап турат.

— Ошондой деңиз! Сиздин үйүңүздү бир көрсөм болор эле? Анык кепе дедиңизби?

— Ооба, кадимки кепе.

— Жалгыз турабы?

— Андан он милядай жерде жакын турган бир да үйдү билбейм.

— Дарактын арасындабы? Кооз жердеби?

— Ал ар кимдин пикирине жараша болот.

— Мен да өзүмчө бир пикирде болуу үчүн сиздин кепеңизди көрсөм жакшы болор эле... Биерден бир эле миля жерде дейсизби?

— Биерден бир миля, аерден бир миля — бардыгы эки миля.

— Эмесе, анчалык деле алыс эмес экен. Барып келүүгө жыйырма эле минута кетет.

— Сиздин жакын кишилериңиздин чыдамкайлыгынан обу жок пайдаланып коёбузбу деп корком...

— Балким, сиздин меймандостугуңуздан пайдаланарбыз деп айткыңыз келгендир? Кечиресиз, мистер Жеральд, — деп кыз сөзүн улантты да, капалана түшкөндөй иреңи томсоруп кетти, — бирок мен ал жөнүндө ойлобоптумун. Калыбы, сиз жалгыз турбайсыз го? Сиздин хакалеңизде дагы бирөө бардыр?

— Ананчы! Мени менен өзүмдүн досум турат, баягыдан...

Мустангер сөзүн бүтө электе, анын досу Луизанын көзүнө элестей түштү. Эти колодой жылтыраган саргыч, көзү мистедей сүйрү, тиши берметтей аппак, бети кызыл, чачы Кастронун куйругунан узун, мойнунда шурусусу, колу менен бутунда билериги бар, саймалуу кыска юбка кийген, бутунда мокасини бар, жашы Луизага чамалаш кыз болуу керек. Мустангердин «досун» Луиза ушундай элестетти.

— Балким, меймандардын, айрыкча, бейтааныш кишилердин келгени сиздин досуңузга жакпас?

— Жок, тескерисинче. Ал бейтааныш киши болобу, менин досторум болобу, иши кылып меймандардын келгенине абдан кубанат. Ал менин эмчектеш агам, эңилдеген үйүрсөк киши, бирок ал бечарага азыр эл менен аз көрүшүүгө туура келет.

— Ал сиздин эмчектеш агаңызбы?

— Ооба. Анын аты Фелим О'Нил. Мен сыяктуу, ал да ирландиялык, Гальвей графствосунда туулган. Бирок анын сүйлөгөнү меникинен да жаман.

— О, ошо кишинин сөзүн угар белем! Ошо жакта укмуштай кызык сүйлөшөт. Чынбы?

— А жөнүндө сынатuu мага өтө кыйын, мен өзүм да гальвеец эмесминби? Эгерде Фелимдин меймандостугунан пайдалануу үчүн жарым саатка макул болсоңуз, анда өзүңүзчө пикир айта аласыз.

— Төбөм көккө жетпедиби! Антүү кандай кызык, мен үчүн чоң жаңылык болот! Атам да, башкалар да күтө турушат. Аерде менсиз да аялдар бар, жигиттер болсо, биздин изибизди кууп убара боло беришсин. Мустанг уулайбыз деп күтүшпөдү беле. А сиздин меймандостугуңуздан кубана-кубана пайдаланам.

— Бирок сизди сыйлагыдай эчтемем жок го деп корком. Бир нече күндөн бери Фелим жалгыз калды эле. Ал өзү аңчы эмес, биздин кладовойдо эчтеме деле калып жарыбагандыр. Качар алдыңызда шамшум этип алганыңы жакшы болгон экен.

Албетте, Луиза Пойндекстерди Фелимдин меймандостугу жөнүндөгү сөз багытын өзгөрттүргөн жок. Ирландиялыктар кандай сүйлөгөнү, да кызды анчалык кызыктырбады. Мустангердин кепесин көрсөм экен деп эңсегени да аны азгырбады. Өзү каршы турууга чамасы келбеген, өзүнүн тагдыры сыяктантып ишенткен күчтүүрөөк сезим кызды ошондой кылууга түрттү.

* * *

Луиза Аламодугу жапажалгыз кепеге барды, анын ичине кирип көрдү. Кандайдыр өзүнчө, башкалардыкына окшобогон ушул үй менен таанышууга көрүнөө кызыкты. Кепеден китептерди, кагазды, жазуу аспаптарын, хакаленин кожоюнун аркы-беркинин кылдат ылгагандыгын көрсөткөн дагы башка майда-чүйдөлөрдү көрүп, кыз сүйүнө таң калды. Фелимдин кызык сүйлөгөнүн моокуму канып уктү. Ушундан ооз тийиңиз деп жалбарышкан нерседен — гальвеецтин бөтөлкөсүндөгү ичкиликтин тамчысынан башка, бардык тамактардын даамын татуудан да баш тарткан жок. Акырында көңүлү жайдарыланып, жигердене жүрүп кетти.

Бирок кубанганы көпкө созулган жок. Жаңы таасирлердин аркасында көңүлүнүн эргигени бат эле чөгүп кетти. Гүлдөрү жайнаган прерияга кайра барганда, кыз жаңы эле көргөндөрүн эсине түшүрүп, иргей баштады. Жүрөгүнө муздак суу сепкендей бир ой эсине келе калды.

Атасын, агасын, досторун өзү жөнүндө белгисиз кабатырга калтырып, ушунчалык көп күттүргөнүнө кыйналдыбы?

Жок, Луизанын жүрөгү өйкөгөн башка нерсе болду.

Күнү бою форттон пикник болгон жерге баратканда да, ээн талаада учурашканда да, жапайы айгырлардын укмуштуу кубалаганынан Морис Жеральд өзүн куткарып калганда да, көлдүн жанына келип дем алганда да, прерияда кайра келатканда да, жигиттин үйүнө киргенде да жанындагы жигит кыз менен сылык гана болду, жентльменче адептүүлүк гана кылды.

XVIII глава КҮНҮЛӨШТҮН ИЗ КУУГАНЫ

Луизаны куткарып калмакчы болуп, жабыла чыккан кырк кишинин анча-мынчасы гана алыска кетти. Жапайы жылкыдан, чаар мустанг менен мустангерден адашып, алар бири-бирин таба албай калышты. Көп узабай эле атчандар прерияда бирден-экиден же үч-төрт киши болуп топтошуп калышты. Из куу тажрыйбасы болбогондуктан, көпчүлүгү манаданын изинен да адашты. Алар жолдо адашып, балким, ошол эле манаданын изидир, бирок алда качанкы эски изди кууп келишти.

Бир гана чабендес багыттан адашпай туура баратты, А кишинин мингени анчалык сулуу болбосо да, чыдамдуу, күлүк жээрде ат эле. Аскерче тигилген көк костюм, көк фуражка, ал чабендес башка бирөө эмес, кавалериянын иштен бошогон капитаны Кассий Кольхаун экенин ачык көрсөтүп турду. Ал изден адашпай жүрүп отурду. Кольхаун камчы үстүнө камчы уруп, шпорасын батыра теминип, атын жанынын бардыгынча жүгүрүүгө аргасыз кылды. А өзүн, куду шпорасындай, курч ой айдап отурду — максатына жетүү үчүн аны ошол ой бардык күчүн жумшоого мажбур кылды.

Ач бөрүдөн бетер, ал прерия менен жортуп баратты. Эгерде бир кырдаал болбосо, башкалар сыяктуу, ал да жолдон адашып калат эле. Өзүнө таанымал эки аттын изи ага жакшы жардам берди. Бул чоң туяк ошол турбайбы деп, ал зээни кейип, так эсине түшүрдү. Өрттөнгөн прериянын күл баскан бетинен ал ушул изди көбүрөөк тиктеп, эстеп калууга аргасыз кылган эле, ошондуктан бул изди азыр оңой эле тааныды.

Акырында, экс-капитан бадал өскөн жерге келди да, чаар мустанг күтпөгөн жерден токтогон кичине талаага тык токтоло калды. Ошол жерге чейин издин кайда кеткенин билүү ага анчалык кыйын эмес эле, бирок ошерге жеткенде эмне кыларын билбей калды. Жапайы бээлердин изинин арасынан такаланган аттардын изи дагы эле байкалып турду. Бирок бул катуу жүгүргөн аттардын изи эмес эле. Ошол такаланган эки ат аерге барганда токтоп, жанаша турган экен.

Эми кайда кетти? Манададан калган издердин арасынан таканын изи эми эч жерден байкалган жок. Жердин бети катуу жана майда шагыл экен. Катуу бараткан ат гана из калтырышы мүмкүн эле, бирок жай желдирип бараткан аттан из калбайт болчу. Чаар байтал менен тору ат ошол жерден жүрүп кеткенде, алар жапайы жылкы кармай турган жерди көздөй бет алып чу дегенге чейин, адегенде бир нече ондогон ярд жай бастырыптыр.

Алдастаган из куучу эмне кыларын билбей калды. Жапайы бээлердин изин кууп, ал нары барды, бери келди, чаар мустанг менен тору ат чапкылап кеткен багытты таба албай, бир нече жолу кайра кайтты. Өзүн көздөй келатып, жаман оюп бузуп жиберген атчан кишини көргөндө, ал аң-тан калды.

Жанына келген — бейтааныш киши эмес эле. Эби-сыны жок кийим кийген, терибелиндеги жүз миля жерден зорго табылчудай, чобур минген, заңкыйган киши — эски мергенчи экенин таануу кыйын эмес. Кассий Кольхаун Зебулор Стумпту биле турган, а Зеб Стумп Кассий Кольхаунду Техас жерине келе электен мурун эле билчү.

— Мнстер Кольхаун, жаш леди жөнүндө бирдеке билесизби? — деп сурады картаң мергенчи, демейдегисиндей ыкшоолук кылбай. — Жок, сиз эчтеке билбейсиз, эгерде ушул айтканым чын болбосо, турган жериме житип кетейин, — деп ал сөзүн улантты, Кольхаундун бетине жалт карап, өзүнө кайра тыянак чыгарып. — Жанагы кызды каргыш тийген байтал каякка ала качып кетти? Бул кандайча болду: мисс Пойндекстер атка өтө чыйрак жүрчү эле. Эчтеке эмес, анчалык деле кырсык боло койбос. Мустангер байталды чалма менен кармабай койбойт. А биерге сиз эмне токтолуп калдыңыз.

— Алардын кайсы багытты көздөй чапкылап кетишкенин түшүнө албайм. Мына бу изге караганда, алар ушул жерге токтогон болуу керек. Бирок издин мындан ары каякка кеткенин көрбөй турам.

— Туура, дал ошондой, мистер Кольхаун. Алар ушерде турушкан экен. Турганда да экөө бири-бирине абдан жанаша турушуптур ошенткендери да көрүнүп турат. Мындан ары алар жапайы бээлерди кубалашыптыр. Анткендери ачык. А биерден каякка кетишти?

Кольхаундан эмес, жерден жооп таба тургансып, Зеб Стумп жерди кунт коюп изилдей баштады.

— Эч жерден алардын изин таба албадым, — деди капитан.

— Таба албадыңызбы? А мен таптым. Бери караңызчы! Мына бу уйпаланган чөптөн изди көрбөй турасызбы?

— Жок.

— Мына эмесе! Жакшылап караңызчы! Чоң така, а бул жанындагы кичине така... Алар тетиги жакка кетишкен экен. Демек, алар жапайы бээлерди мындан ары кубалашпаптыр. Дагы нарылап, карап көрүш керек.

— Кандай болбосун издеш керек?

Дагы сүйлөп турбастан, Зеб Стумп жаңы изди кууп жөнөдү.

— А-а, — деп жиберди картаң мергенчи. — Биерде эмне болгон? Бир балаа болгон окшойт.

— Жапайы бээлердин изин гана көрүп турам, — деп жооп кайтарды Кольхаун. — Алар бир айланып чыгып, кайра кетишиптир.

— Атчан кишилер жанынан өткөндөн кийин гана кайра кетишкен тура. Иш тескерисинче айланган болуу керек.

— Эмне демекчисиз?

— Жапайы бээлерди алар кубалабай, бээлер аларды кубалаган тура. Бээлер эмес, шумдук, тобо! Булардын туягы эң эле чоң экен. Чын эле...

— Эмне болду экен?

Түшүндүрүп отурбастан эле, картаң мергенчи алга түштү да, жооп күтүп Кольхаун артынан ээрчип отурду.

«Асылбачы, чолом тийбей жатат» — дегенсип, Зеб колун шилтеп койду.

Бир кыйлага чейин ал изди изилдөөгө бүтүндөй кунт коюп калды. Такаланган аттардын изин ажыратуу оңой эмес эле, себеби, ал изди айгырлардын изи таптап салган болучу. Аңга жакындаганда гана, Зебдин чочуп турганы өңүнөн жок боло түштү. Эми, акырында гана, ал түшүндүрүүгө макул болду. . .

— Бери караңызчы!

— Өлгөн айгыр жатат? Бул эмне деген кеп?

— Айгырды мустангер өлтүрүптүр.

— Калгандарын ушинтип коркуткандыктан, атчандарды айгырлар кубалабай калган болобу?

— Кеп анда деле эмес. Айгырлар кубалабай калганы чын, бирок айгырлар коркконунан токтобой, аларды токтоткон мына бул айгырдын өлүгү турбайбы. Шайтан алгырдыкы, укмуштай секирип өтүшкөн экен!

Экөө жанына келгенде Зеб аңырайган аңды көрсөттү.

— Алар ушерден секиртишти деп ойлойсузбу? — деп сурады Кольхаун. — Буерден секиртип өтүү мүмкүн эмес!

— Аткан октой секиртип өтүшүптүр. Аңдын наркы өйүзүнөн алардын аттарынын изин көрбөй турасызбы. Секирткенде да мисс Пойндекстер биринчи секириптир. Иосафат! Бу эмне деген кыз! Айгырды атып өлтүрүүдөн мурун, экөө тең секиртип өтүүгө тийиш, — антишпесе, секиртип өтө алышпайт эле. Ушерден гана секиртүүгө мүмкүн эле. Азамат мустангер айгырды дал секире берерде сулаткан экен.

— Мустангер менен менин таежем ушул андан бирге секиртип өттү деп ойлойсузбу?

— Тепетең секиртип өтүшүптүр деп айтууга болбойт, — деди Зеб эмне үчүн Кольхаун такып сурап жатканын байкабай. — Чаар байтал биринчи секириптир дебедемби. Тетиги, аңдын наркы өйүзүндөгү изин караңызчы.

— Көрүп турам.

— Байталдын изин мустангердин аты үстүнөн басканын көрдүңүзбү?

— Ырас, дал ошондой экен.

— Айгырлардын бири да наркы өйүзгө секирип чыкпаптыр. Мына, иштин кандай болгону көрүнүп турбайбы. Наркы өйүзгө секиртип чыккан да, жигит мына бул айгырды аткан экен. Калгандары коркуп, кайра качыптыр, Мына, аңды бойлоп кеткен из биерде жатпайбы.

— Балким, айгырлар башка жерден секирип өтүп, аларды куугунтуктагандыр.

— Эгерде андай болсо, аңды бойлой өйдө карай беш миля, ылдый карай беш миля качып, биерге кайра келүү үчүн алар он миля жүрүшү керек эле. Бирок такыр андай болбоптур, мистер Кольхаун. Кадырыңыз жам болсун, айгырлар мисс Луизаны андан кийин куугунтуктаптыр. Аң- дан секиртип өтүшүп, кыз менен мустангер жанаша чапкылап кетишиптир. Алар коркунучтан кутулган экен. Эми алар тамак-аш салынган саябан араба турган жерге кайра кетишкен болуу керек.

— Кеттик, — деди Кольхаун, таежесине олуттуу коркунуч болгондой шашкалактап.

— Жүрүңүз, мистер Стүмп! Мүмкүн катар ылдамыраак!

— Шашпаңыз, сабыр кылыңыз, — деп, Зеб камырабай бээсинен түштү да, бычагын сууруп чыгып. — Мени он чакты минута күтө туруңуз.

— Күтө турайынбы? Эмне үчүн?

— Мына бу айгырдын терисин сыйрып алыш керек, Оңбогондой мыкты тери экен! Биздин сеттльментте бул тери үчүн кеминде беш доллар алам, а прерияда беш доллар талаада жатпайт.

— Тери жерге кирсин! — деп ызырынды Кольхаун. — Кеттик, таштаңыз.

— Кантип таштамак элем, — деди Зеб камырабай өлгөн айгырдын терисин курч бычагы менен курсагынан жирей баштап. — Эгерде сизге керек болсо, мистер Кольхаун, кете бериңиз, а Зеб Стүмп картаң бээсине бул терини артмайынча, кадам шилтебейт.

* * *

Күнүлөө Кассий Кольхаунду кайра шашууга аргасыз кылды. Өрттөнгөн прерияда эле күнүлөө анын жанын жай таптырган эмес болчу. Ошондон тартып күнүлөө сезими улам күчөгөндөн күчөй берди да, эми аны бүтүндөй чулгап алды. Мустангерди өзүнө теңтайлаша турган киши деп эсептебөө үчүн жапайы жылкы уулаган аңчынын төмөнкү даражадагы коомдук ал-абалы Кольхаун үчүн жетишерлик негиз болууга тийиш эле. Луиза Пойндекстердин мүнөзүн жакшы билбесе, Кольхаун анчалык деле күйүп-бышпайт болучу; Луиза жаш чагынан тартып эле эч кимге моюн сунчу эмес, башка аялдар жалтанып калгыдай тоскоолду ал такыр билбей турган.

Ар кандай жаман ой эсине түшүп, ындыны өчкөн Кольхаун пикник болгон жерге чапкылап жөнөдү. Алыстан көрүнгөн эки атчан кишиге жолукканы да аны кубандырган жок, арт жагынан көрсө да, Кольхаун аларды дароо эле тааный койду. Анын сары убайым тартышына себеп болгон ошол эки киши эле.

Алар жанаша бастырып келатышты. Кандайдыр бир кызык сөзгө берилип кеткенсип, прерсиядан өздөрүн көздөй утурлай бастырган жалгыз кишини алар байкаган жок.

Чогулган элге кайра келүүгө анчалык деле шашпасы керек, ал экөө жай гана желдирип келатышты.

Алардын айланасындагы нерселерди таназар албай, шашпай атчан жай келатканы капитандын шектенгенин ого бетер ыргатты. Кольхаун өзүн токтото албоочудай сезді.

Адегенде ал чапкылап барып, экөөнүн сырдашып келатканын бузуп жибергиси келди. Чарчаган атын ал дагы ылдамдата бастырды.

Оюнан кайра айнып калгансып, бир нече секундadan кийин Кольхаун жай бастырды. Капитан эки жүз ярддай жакын келип калса да, берки экөө аттын дүбүртүн уккан жок. Аңгемеде сөз баштаган өңдөнүп, таежесинин шаңкылдаган добушу Кольхаунга угула баштады.

Алардын эмне деп сүйлөшүп келатканын Кольхаун тыңшап угар беле!

Экөө сөзгө ушунчалык берилип кеткен сыяктанды, тын шап угууга да мүмкүн эле. Аердеги чөп баркыттай жумшак, аттын дүбүртү такыр чыкпайт. Экөөнө чукул келип калганда, Кольхаун дагы жайыраак бастырды.

Бирок чарчаган чабдар аттын тарпылдата баскан дабырты Кольхаундун келатканын билгизип койду. Чаар мустанг менен тору ат баштарын чулгуп алып, кишенеп жиберди.

— А! Каш жээним тура! — деп жиберди Луиза, кыздын үнүнөн таң калганынан да өкүнгөнү көбүрөөк сезилди. — Сен биердесиңби? А атам, Генри, башкалар кайда?

— Эмне үчүн менден сурайсың, Лу? Алар жөнүндө сен канчалык билсең, мен да ошончолук билем.

— Мен сени бизди тосуп чыкты го деп ойлодум эле. Атың кара терге түшүптүр. Атыңын кебетесине караганда, биз сыяктуу сен да көптөн бери чапкылап жүргөнсүң го.

— Дал ошондой болду. Адегенде эле сага жардам берейин деген ниет менен артынан чу койгон болчумун.

— Ырас элеби? Артыбыздан келатканыңды билген жок элем. Ыракмат сага, Кассий. Азыр эле мистер Жеральдга Луна экөөбүздү чоң балаадан жанын аябай куткарганы үчүн ыракмат айттым, коркунучтуу өлүмдөн аман алып калды десем да болор эле. Элестеп көрчү, жапайы айгырлар бизди тытып жечүдөй болуп куугунтуктады.

— Ооба, билем.

— Демек, сен алардын кууганын көргөн экенсиң го?

— Жок. Изиңерден билдим.

— Изибизденби? Изибизден ажырата алдынбы?

— Ооба, Зеб Стумп түшүндүргөнүнөн улам.

— О! Ал сени менен бирге болдубу? Бизди узак акмалап жүргөн экенсиңер да?

— Аңга чейин. Сен андан секирип өтүптүрсүң — мага Зеб ошондой деди. Ыраспы?

— Луна секирип өттү.

— Сени менен биргеби?

— Албетте, мени менен бирге. Сурооң кызык экен. Кассий! — деди кыз күлүп. — Сен да секиртип өттүңбү? — деп сурады креолка күтпөгөн жерден өзүнүн кыязын өзгөр- түп. — Анан биздин изибизди кууп жүрүп отурдуңбу?

— Жок, Лу. Менден мурун барасың го деп, андан тике эле ушу жерге келдим.

Луиза ушул жоопко ыраазы болуп калгандай көрүндү.

— Жолукканыбыз жакшы болду. Биз жай келаттык эле. Бечара Луна абдан чарчады. Үйгө кантип жетерибизди билбейм.

Кольхаун менен жолугушкан мезгилден тартып, мустангер бир ооз да сөз сүйлөгөн жок. Жаш креолка менен эзиле сүйлөшкөнүн бузуп жибергенге такыр өкүнбөй таштагансып, жол баштаган милдетине кайра кайткансып, мустангер унчукпай, алдыда бастырып отурду.

Ошого карабастан, капитан сынагансып, андан көзүн айырган жок. Луизанын беркиге кубангандай көз чаптырганын байкаганда же өзүнө ошондой көрүнгөндө, Кольхаундун көзү жутуп жиберчүдөй ойноктоп турду.

Атчан үч кишинин көпкө чейин саякат кылып келатканы жамандык менен бүтүшү мүмкүн эле. Бирок пикникке келатышкандардын көрүнгөнү жамандыктан куткарып кетти. Аларды көрөр замат, ар түрдүү жаман ойлорду бүт эсинен чыгарып жиберип, кубанычы койнуна батпаган кишилер жабыла сүйлөп, кызды тосуп алды.

XIX глава СУУ КОШУЛГАН ВИСКИ

Инж фортунын жанына түшкөн кичинекей шаарда «отель» — мейманкана эн көрүнүктүү имарат. Бу кичинекей шаар жалпы эрежеден тышкары эмес болучу. Техастын ар бир шаарында дээрлик, мейли ал жаны болобу же кырк жыл мурун салынганбы, дал эле ошондой болот.

Илгери келген испаниялыктар менен мексикалыктар салып, сакталып калган анча-мынча шаарларда гана сепилдер менен монастырлар башка имараттардан заңкайып бийик турат. Бирок өткөн замандагы ошол касиеттүү имараттар да көбүнчө тавернага айланып кеткен.

Инж фортунын тавернасы шаарчанын эң бийик имараты болгону менен, көздүн курчун кандыргандай анчалык чоң да эмес. Анын сырткы көрүнүшүнүн архитектуралык стили жагынан анчалык мыкты эмес болучу. Ал «Т» арибинин формасында жыгачтан салынган. Тике кеткен бөлүгүндө тамаккана менен жолоочулар үчүн бөлмөлөрү бар. Үйдүн алдыңкы бөлүгүндөгү чоң бөлмөдө кичинекей ресторан же, Америкада айтышкандай, салун бар эле. Ошол бөлмөдө ичкилик ичип, тамеки тартып, аңгеме чегише турган.

Тавернага кире бериш жерде дубга илинип, салаңдап турган вывеска бар. Ошол вывескага жергиликтүү баатырлардын биринин аскер формасын кийген генералдын сүрөтү тартылган. Сүрөттүн алдында мейманкананын наамы; «Раф-энд-Рэди»⁴³ деп жазылып коюлган.

Америкадагы бардык мейманканалар сыяктуу эле, Техастагы мейманканалар да соода-сатык келишимдерин түзүү жайы жана клуб катарында колдонула турган. «Рафэнд-Рэди» тавернасы да дал ошондой. Техастын башка мейманканаларынан айырмасы аз болгону менен, анын өзүнүн бөтөнчөлүктөрү бар. Анын ээси эпчил янки эмес, ыкшоо немис эле, өз мекенинде фамилиясы Обердофер болуп жүрсө да, жергиликтүү калк аны «картаң Дуффер» деп коюша турган.

Бул тавернанын дагы бир бөтөнчөлүгү бар, ал өзгөчөлүк жалаң гана ага таандык эмес болучу. Жогоруда айтып кеткендей, ал «Т» тамгасына окшотуп салынган,

⁴³ Англисчеден кыргыз тилине маанисин которгондо — ат чалдырып алуу деген сөз.

тавернакын башкы бөлүгүндө салун жайгаштырылган, тике кеткен бөлүгүнө барып кошулган дубалды бойлото дүкөн үстөлү орнотулган. Салундун ар бир четинде скверге чыга турган эшик бар. Эшиктердин мындай жайгаштырылышы жергиликтүү климатка жараша ойлонулган болучу — жарым жыл бою термометр Цельсий боюнча көлөкөдө 30 градусту көрсөтүп турган өлкөдө абанын жакшы алмашып турушу жөнүндө кам жеш керек да.

Калыбы, картаң Дуффер тавернага кире бериш жерге вывеска илген күндөн тартып, биз жазып көрсөткөн пикниктен мурда Инж фортунан мейманканасына бүгүнкүдөй эч качан киши көп чогулган эместир.

Аялдарды кошпогондо, экскурсияга катышкандардын баары кечени бүт дээрлик кичинекей ресторанда өткөрүү зарыл деп эсептешти. Саат он бир боло электе эле, тавернага эл жабыла келе баштады. Форттун офицерлери, жергиликтүү плантаторлор, аскерлер жана жөн эле авантюристтер биринин артынан бири чууруп кирип жатты. Ар кимиси өзү жакшы көргөн ичкилигин сурап, тике эле дүкөн үстөлүн көздөй басты, анан өзүнүн компаниясына барып кошулду.

Келгендердин бир тобу бөтөнчө көзгө урунду. Ал топто сегиз же он чакты киши бар эле. Алардын катарында окуучуларга тааныш үч офицер: пехотанын капитаны, дагы эки лейтенант — драгун Генкок жана аткыч Кроссман бар эле. Майор да ошолор менен бирге болучу.

Алар тартынбай чечилип сүйлөштү. Ошо күнү болгон окуялар жөнүндө аңгемелешти.

— Теңир жалгаган майор, айтыңызчы, — деп сурады Генкок, — мисс Пойндекстердин каерде болгонун сиз биле тургандырсыз?

— Мен кайдан билмек элем — деп, майор жооп кайтарды. — А жөнүндө кыздын жээни мистер Кассий Кольхаундан сураңыз.

— Андан да сурадык, бирок жарыгандай эч жооп ала алганыбыз жок. Ал бизден артык деле билбейт окшойт. Кыз менен жигитти ал кайра келатканда учуратыптыр, учуратканда да биз бивуакка жайланышкан жерден анчалык деле ыраактан учуратпаптыр. Берки экөө көпкө чейин келишкен жок, алардын кара терге түшкөн атына караганда, кайдадыр алыс жакка барышкан окшойт. Ошол убактын ичинде Рио-Грандеге, андан да алыс барып келүүгө болот эле.

— Кайра келгенде Кольхаундун өңү кандай болуп турганын байкадыңарбы? — деп сурады пехотанын капитаны. — Тим эле кабагына кар жаап, бир өтө жаман нерсе санаасын тынчылбай тургандай сыяктанды.

— Ырас, такыр шору кайнагандай көрүндү, — деп майор жооп кайтарды. — Бирок, менимче, капитан Сломан, сиз бирдемени жабыштырганы...

— Күнүлөйт дегиниз келип турабы? Албетте, башка эч нерсе болушу мүмкүн эмес.

— Чын эле Морис-Мустангерден күнүлөйбү? Ха-ха-ха! Мүмкүн эмес. Деги көп ишенүүгө болбойт!

— Эмне үчүн, майор?

— Ардагым Сломан, Луиза Пойндекстер — деди, а Морис Жеральд болсо...

А жөнүндө башка нерсе белгилүү болгону менен, балким жентльмендир.

— Фу, — деди Кроссман кемсинткенсип, — ат сатып соода кылган киши да. Майор туура айтат, андай болушу чындыкка коошпойт, мүмкүн эмес.

— Сиз эмне түшүнмөк элеңиз! — деп пехотанын офицери сөзүн улантты, көп нерсе билген эмече башын чайкап. — Мисс Пойндекстерди силер менчелик билбейсиңер. Ал

жаткан апенди чалыш кыз, андан ашса ашып да кетет. Ошондой экенин өзүңөр да байкагандырсыңар?

— Сүйлөңүз, сүйлөңүз, Сломан, — деди майор, үнүн мыскылдагандай чыгарып. — Саягы, сиз ушактагыңыз келип турат го, аялдарды жек көргөн немече анткордонгонуңуз менен мисс Пойндекстерге өзүңүз ашык болуп калып жүрбөңүз? Лейтенант Генкоктон же Кроссмандан күнүлөсөңүз башка кеп эле, бирок карапайым мустангерден.

— Ал мустангер — ирландиялык жигит, майор. Менин айта тургандай негизим бар, ал...

— Ким болсо ал болсун, — деп майор сөздү бөлүп кетти эшик жакка жалт карап. — А тигине өзү да келди. Бизге өзү жооп берсин. Карапайым жигит, эми андан бардыгын билебиз.

Морис унчукпай стойканын жанына келип, бош орунга турду.

— Теңир жалгагыр, суу кошон бир стакан виски бериңизчи, — деп ал ресторандын кожоюнуна сылык кайрылды.

— Суу кошкон виски? — деп кайталады кожоюн, кыртышы сүйбөгөндөй. — Суу кошкон виски ичкиңиз келеби? Стаканы эки пенни турат.

— Канча турарын сизден сурап жатканым жок, — деп жооп кайтарды мустангер. — Суу кошкон бир стакан виски бериңиз деп айтпадымбы. Вискиңиз барбы?

— Бар, бар! — деп, беркинин сүрдүү сураганынан коркуп кеткен немис шашыла жооп кайтарды, — Суу кошкон вискиден канча ичсеңиз да болот, өзүңүз билиңиз! Теңир жалгасын!

Кичинекей ресторандын кожоюну виски куюп жатканда, мустангер офицерлер менен амандашты. Ал форт менен соода жагынан байланышып жүргөндүктөн, офицерлердин көпчүлүгү менен тааныш эле.

Майор айткандай, өздөрү кызыккан суроо менен офицерлер мустангерге кайрылмакчы болгондо, кирип келаткан Кассий Кольхаунду көрүп, токтоп калышты. Кольхаундун көзүнчө андай сөз баштоо оңтойсуз болот эле.

Каадасынча текеберленип, аскер жана аскер эмес кишилердин тобуна жакын келип, Кассий Кольхаун эңкейип амандашты, күнү бою бирге болуп, бир аз убакыт гана көрүшпөй калганда, дал ошондой саламдашат эмеспи.

Капитан мас болбосо да, алагүү болуп турган эле. Анын көздөрү жээликкен немедей ойноктоп, өңү купкуу болуп, фуражкасын бир жагына кыйшайта кийип алган экен, фуражкасынын астынан бир топ чачы маңдайынан түшүп туруптур.

— Ичели, — деп ал майорго, майордун жанындагы компанияга кайрылды. — Ичкенде да жапырт ичели, силер үчүн бекер эле жарык күйгүзүптүрмүн деп кожоюн айтпагандай болсун. Кандай дейсиздер?

— Туура, ичели! — деп, бир нече киши жабыла жооп кайтарды.

— А сизчи, майор?

— Жан-дилим менен капитан Кольхаун.

Майордун компаниясына дагы бир нече киши кошулду да, узун дүкөн столунун жанында такыр бош орун калган жок.

Кокусунан болдубу же балким атайы кылдыбы, Кольхаун оң жактан четки орунду ээлеп, Морис Жеральд менен катар туруп калды. Морис Жеральд болсо, камырабай четте, суу кошкон вискисин ичип, сигара чегип турган эле. Ал экөө тең бир-бирин байкамаксан болду.

— Тост! — деп кыйкырды Кольхаун дүкөн столундагы стаканды алып.

— Ичели! — деп, бир нече киши жооп кайтарды.

— Жашасын Америка, америкалыктар үчүн сандалып келген жолбундар, айрыкча, ирландиялык шүмшүктөр жок болсун!

Ушул сөздү айтар менен Кольхаун алга бир кадам шилтеди да, стаканды жаңы эле оозуна алып барган мустангерди чыканагы менен түртүп жиберди.

Стакандагы виски чайпалып кетип, мустангердин көйнөгүнө төгүлүп калды.

Бул окусунан болдубу, жокпу? Окусунан болбогонун бардыгы билип турду.

Ыза көргөн киши кордогон кишиге ошо замат кол салат го деп бардыгы күтүп калды. Мустангердин шашпаганына бардыгы таң калып, көңүлдөрү сууй түштү. Кала берсе, кай бирөөлөрү бул ызага аны унчукпай тим болот деп ойлоду.

— Эгерде унчукпай тим болсо, — деп шыбырады Генкок Сломандын кулагына, — анда муну шилиге коюп кууп чыгыш керек.

— Кадырың жан болсун, — деп пехотанын офицери да шыбырап сүйлөдү. — Андай болбойт. Өзүң билесиң, мелдешкенди мен жаман көрөм, бирок мустангер тигинин адебин колуна бербесе, бир айлык маянамды сайдым. Ыза көргөнүнөн да, Жеральд азыр көйнөгүнө көбүрөөк кайгыргансып турганы менен, андай душманына Кольхаундун сүйүнбөй турганына да шек санабайм. Оңбогон шүмшүк экен!

Алар шыбырашып жатканда, Морис камырабай стойканын жанында тура берди. Ал стаканын ордуна коюп, чөнтөгүнөн жибек жоолугун алды да, көйнөгүнүн төшүндөгү саймасын аарчый баштады.

Анын такыр кебелбей кыймылдаганын коркоктук кылды деп айтууга болбойт эле.

— Мен ирландиялыкмын, — деди мустангер, кол жоолугун чөнтөгүнө салып жатып.

Ал бир аз кечигибирээк, өтө жөнөкөй жооп кайтаргандай көрүнгөнү менен, анын айтканында кандай маани бар экендигине эч ким шек санаган жок. Анын сөзү чакырык эле. Ток этер жерин айтканы ыза көргөн кишинин олуттуу ою бар экенин ачык көрсөттү.

— Сизби? — деп сурады Кольхаун жектегенсип, беркини көздөй бурулуп, эки колун жайып. — Сизби? — деп ал сөзүн улантты мустангерди баштан-аяк карап. — Сиз ирландиялыксызбы? Мүмкүн эмес, сизди ирландиялык экен деп эч качан ойлогон жок элем. Костюмуңузга, көйнөгүңүздүн саймасына карап, мен сизди мексикалык экен деп жүргөм.

— Менин костюмумда кандай тиешеңиз бар экенин такыр түшүнбөдүм, мистер Кольхаун. Бирок менин көйнөгүмө виски төктүңүз, эми сизге жооп кайтарып, көйнөгүңүздүн крахмалын жууп таштоого уруксат этиңиз.

Ушинтип айтар менен, мустангер стаканын алды да, капитан бурулуп үлгүргөнчө, стакандагы чала ичилген вискини Кольхаундун бетине жаба төктү. Карап тургандардын көпчүлүгүнүн моокумун кандырып, Кольхаун аябай жөтөлүп, чүчкүрө баштады.

Ырас кылды деп кубанганынан сүйлөп жиберген кишилер ошо замат тымтырс болуп калды. Бул өтө ургаал учур эле. Жаңжалдын аябай айыгышканын бардыгы түшүнүп турду. Бул иш эрөөлгө чыгуу менен бүтүүгө тийиш эле. Эрөөлдү токтотуп койгудай, эч бир айла жок сыяктанды.

XX глава КОРКУНУЧТУУ АБАЛ

Кольхаун тапанчасын сууруй баштады.

Аны көрө коюп, мустангер да куралын алып чыгып, атуу менен жооп берүүгө даяр болуп калды.

Суу жүрөктөрү коркконунан бирин-бири жыга коюп, эшикти көздөй жөнөдү. Кай бирөөлөрү жөн эле эмне кыларын билбегендиктен, кай бирөөлөрү биздин эмне тиешибиз бар дегендей томсоруп, тавернада калды. Балким, алар качсак жонубуздан ок тийбегей эле деп, коркконунан сак- тык кылган чыгар. Дагы бир нече секунда тымтырс болуп турду. Бул ойлогон ой жүзөгө аша турган учур эле.

Балким, касташкандар башка кишилер болсо, убакыт көпкө созулбайт беле. Тажрыйбасы азыраак, көөдөк кишилер болсо, небак күрөгүн басып калат эле. Бирок бул касташкан экөө анткен жок. Ал экөө «көчөдө жекеме-жекеге чыккандарды» нечен жолу көрүп, өздөрү да катышып келген — жазатайым атып калса эмне боло турганын экөө тең билди.

Үйдүн тышында турган кишилер үчүн, кала берсе, эшиктен шыкаалап кароого даабагандар үчүн да ошентип маал- катуу өтө кыйын болду. Тапанчанын тарс эткенин ана угабыз, мына угабыз деп тургандар, тарс эткенди укса, көңүлдөрү жайланып калат беле. Бирок тарс деген добуш чыкпай майордун камырабаган салабаттуу үнү угулду.

— Токтогула? — деп ал команда берди, кылычын сууруп, экөөнүн ортосуна кире калып. — Токтогула, мен экөөңөргө тең буйрук берип жатам! Куралыңарды түшүргүлө, болбосо күрөккө колү биринчи тийген кишиден тапанчаны тартып алам! Токтоткула дейм!

— Эмне үчүн? — деп чаңырды Кольхаун, каары төгүлө түшкөнүнөн көгөрүп. — Эмне үчүн, майор Рингвуд? Ушундай кордоодон кийин анын үстүнө момындай тексиз...

— Чатак баштаган сизсиз, капитан Кольхаун.

— Баштасам эмне экен? Буга наалат! Кордоого чыдап тим болчу кишилерден эмесмин! Жолдон мындай туруңуз, майор. Жаңжалдын сизге тиешеси жок, кийлигишүүгө сиздин акыңыз жок.

— Ошондойбу? Ха-ха! Сломан! Генкок! Кроссман! Уктуңарбы? Кийлигишүүгө менин акым жок турбайбы! Капитан Кассий Кольхаун, волонтерлердин экс-капитаны, каерде экениңизди унутпаңыз. Өзүңүздү Миссисипи штатында, кулдарды уруп-согуп кыйнаган кавалерияңызда экенмин деп ойлобоңуз. Биерде сэр, аскер форту — ал аскердин уставына багынат, бул фортко командир болуу мага тапшырылган. Ошондуктан, тапанчаңызды сууруп чыккан жайына кайра салыңыз. Дароо салыңыз, болбосо карапайым солдат катарында сизди абактыга жиберем.

— Ырас элеби? — деп ызырынды Кольхаун: — Техасты сиз ушундай сонун өлкөгө айландырган экенсиз го! Демек, киши кандай гана кордук көрбөсүн, сиздин уруксатыңыз болбосо, майор Рингвуд, эрөөлгө чыгууга акысы жок экен да? Ушул да өлкөнүн закону болуп эсептелеби?

— Такыр андай эмес, — деп майор жооп кайтарды. — Жаңжалды адилеттик менен чечүүгө жолтоо кылуучу кишилерден эмесмин. Эгерде өзүңөргө жагып турса, бири-бириңи өлтүрүү үчүн сизге да, сиздин душманыңызга да эч

ким тыюу салбайт. Бирок азыр эмес. Түшүнүүңүз керек, мистер Кольхаун, сиздин спортуңуз башка кишилердин өмүрү үчүн коркунучтуу, такыр бул ишке тиешеси жок кишилер майып болушу ыктымал. Башка бирөөгө арналган окко маңдайымы тосуп бергидей оюм жок. Биз баарыбыз коркунучсуз жерге кеткенче күтө туруңуздар. Анан бириң өлүп, бириң кал, ишибиз жок. Кош, сэр, эми ыраазы болгондурсуз деп ойлойм.

Эгерде майордун ордунда башка бирөө болсо, мындай буйруктун ийгиликтүү болушунда шек бар эле. Бирок ал форттун улуу офицери, улгайып калган киши болгондуктан, анын үстүнө куралды чебердик менен колдоно билгендиктен, анын буйругуна моюн сунбаган киши табыла койбойт эле, анын куралды чебердик менен колдоно турганын баары жакшы биле турган. Ал кылычын опуза кылуу үчүн суурган жок. Касташкан кишилер ошондой экенин билип турду. Берки экөө тең тапанчаларын төмөн түшүрдү, бирок колдорунда кармап тура беришти.

Өзүнүн жемене тиш салууга башкалар жолтоо кылган канкор жапайы жырткыч сыяктуу, Кольхаун каарын төгүп, тишин кычыратып турду. Мустангер болсо кыжыры келгенин билгизбей, камырабастан буйрукка моюн сунду.

— Жекеме-жекеден сиз качпассыз го деп ойлойм? — деди майор, касташкандарды жараштыруу оңой эмес экенин жакшы түшүнүп.

— Качайын деген оюм деле жок — деп, Морис сылык жооп кайтарды. — Бирок мистер Кольхаун айткан сөзү, кылган кылыгы үчүн кечирим сураса...

— Кечирим сурашы керек, ал баштады! — деп, жаңжалды көрүп тургандардын бир нечөө кийлигише кетти.

— Эч качан! — деп экс-капитан мыктысынып жооп кайтарды. — Кассий Кольхаун кечирим сурап көргөн эмес. анын үстүнө мына мындай жасанган маймылдын алдында!

— Жетишет! — деп чаңырды ирландиялык жигит биринчи жолу кыжыры кайнаганын көрсөтүп. — Жанын аман сактап калуу үчүн буга мүмкүнчүлүк бердим эле. Ал мүмкүнчүлүктөн баш тартты. Эми, арбак урсун, же өлдүм же калдым деп кармашабыз!.. Майор! Сизден, сиздин досторуңуздан көптөн көп сураганым: биерден кетиңиздер. Мындай кордукка эми чыдап тура албайм!

— Ха-ха-ха-ха! — деп, Кольхаун жектегендей күлүп калды. — Жанымы аман алып калууга мүмкүнчүлүк берген имиш! Биерден кеткиле, баарыңар кеткиле! Мен мунун акесин таанытайын.

Токтогула! — деп чаңырды майор эрөөлчүлөргө аркасы менен бурулбай. — Мындай кылганыңар жарабайт. Биз чыгып кеткенче, курокут бир секунда мурун басып жиберилиңер мүмкүн. Биз силер баштай электе чыгып кетүүбүз керек. Анын үстүнө жентльмендер, — деп ал сөзүн улантты, бөлмөдө тургандарга кайрылып, — кандайдыр бир эрежени сакташ керек го. Экөө кармашкысы келсе, экөө тең бирдей шартта болсун. Баарынан да экөөнүн куралы да бирдей болуш керек.

— Албетте! Сиздин айтканыңыз туура! — деп, үй мүйүз болуп топурап турган кишилердин арасынан добуш чыкты. Буга эмне дешээр экен деп бардыгы эрөөлчүлөргө карап, күтүп калышты.

— Эч кимиңер каршы болбоссуңар деп ойлойм? — деп сөзүн улантты майор, эмне дешээр экен дегендей карап.

— Адилет талапка каршы болмок белем, — деди ирландиялык оор-басырык түрдө.

— Мен колумдагы курал менен салгылашам, — деп Кольхаун одоно жооп кайтарды.

— Макулмун. Мунун айтканы мага да ылайык келет, — деп мустангер жооп берди.

— Экөөңөрдө тең экинчи номерлүү алты атар Кольт тапанчасы бар экенин көрүп турам, — деди майор. — Азырынча баары жайында. Экөөңөрдүн тең куралыңар бирдей экен.

— Дагы башка куралдары болуп жүрбөсүн? — деп сурады жаш Генкок капитандын койнунда бычагы бар го деп шектенип.

— Менде мындан башка эч кандай курал жок, — деп мустангер чынын айтты, анын сөзүнүн чын экендигинде эч кандай шек болгон жок. Маалкатып, жооп бербей турган Кольхаунга баары карап калды. Чынын айтууга тийиш экенин капитан түшүнө койдү.

— Менде дагы бычак бар. Бычакты тартып албайсыз го деп ишенем. Менимче, ар кимибиз өзүбүздө бар куралды колдонууга акылуубуз го.

— Бирок, капитан Кольхаун, — деп сөзүн улантты Генкок, — сиздин душманыңызда бычак жок. Эгерде аны менен бирдей шартта салгылашуудан коркпосоңуз, бычагыңызды таштоого тийишсиз.

— Туура, албетте, бычагын таштоого тийиш! — деп кыйкырып жиберди бир нече киши. — Таштоого тийиш!

— Бери бериңиз, капитан Кольхаун, — деди майор сүрдүү кыяс менен. — Акыл-эси бар ар бир кишини алты ок алымсындырууга тийиш. Алты окту атып бүтүргөнчө, бирөөңөр...

— Жерге кирсин! — деп Кольхаун кыйкырып жиберди, мундиринин топчусун чечип жатып. Бычагын алып, бөлмөнүн каршылаш бурчуна ыргытты да, адепсиз добуш менен: — Мындай жагалданган күйкө үчүн мага бычактын кереги жок, муну бир атканда эле сулатам, — деди.

— Иш менен далилдегениңизде сүйлөңүз. Мени мактанчаак сөзүңүз коркутуп жиберет экен деп ойлобоңуз. Кетиңиздер. Жентльмендер, силерден сураганым, ылдамыраак кетиңиздер! Мындай мактанчаактын, обу жок сөздүн түбүнө жетиш керек!

— Ит, — деп ызырынды капитан. — Атаңа наалат, ирландиялык ит! Сенин күпкөңө барып улугандай кылам. Мен...

— Уялсаң боло, капитан Кольхаун, — деп, майор анын сөзүн бузуп кетти, аерде тургандардын баары нааразы болду. — Мунун баары обу жок сөз, абийирдүү элдин арасында өзүңүздү мындай тутканыңыз келишпеген иш. Бир пас чыдай туруңуз, анан оозуңузга эмне келсе, ошону айтыңыз. Дагы бир шарт бар, биз биерден бүт чыгып кетмейинче, атышпооңор керек.

Мындай шартты камсыз кылуу өтө кыйындай көрүндү. Аябай ээлигип турушканда, жөн эле убада берүү жетиштүү боло койбос. Касташкандар — эң кеминде алардын бири — өздөрүнө курокуту басууга уруксат бергенче күтүп турушу арсар эле.

— Сигнал боюнча баштоо керек, — деп майор сөзүн улантты. — Эч кимиңер андан мурун атууга тийиш эмессиңер. Сигнал кандай болсун дейсиңер?

— Мен айтайын, — деди эстүү-баштуу капитан Сломан. — Мистер Кольхаун менен мистер Жеральд биз менен кошо чыгышсын. Эгерде байкасаңар, бул тавернанын карама-каршы тараптарында бирден эшик бар. Эки эшик тең бипбирдей. Анан булар ошол эшиктен бирөө бир жагынан, бирөө экинчи жагынан кирсин да, босогого жетер менен атыша башташсын.

— Эң сонун! Дал ушул керек эле, — деген добуш чыкты.

— А сигнал эмне болуу керек? — деп сурады майор. — Мылтык атылсынбы?

— Жок. Тавернанын коңгуроосу кагылсын.

— Мындан жакшыны ойлоп табууга болбойт. Мына ошол эң сонун сигнал, — деп жарыялады майор, эшикти көздөй басып.

— Mein gott⁴⁴, майор! — деп ресторандын кожоюну, ошол убакытка чейин коркконунан бүтүндөй катып турган немис дүкөн столунун ар жагынан жүгүрүп чыгып, кыйкырып жиберди. — Mein gott! чын эле булар менин тавернамда атышабы? Ах! Булар бөтөлкөлөрүмдү, кооз күзгүлөрүмдү, эки жүз доллар турган кооз хрусталь саатымды талкалашат! Эң сонун шараптарымды төгүшөт. Эх, майор! Анда менин түбүмө жетишпедиби. Эмне кылам? Mein gott! Анда...

⁴⁴ Mein gott (немисче) — айланайын кудайым.

— Кайгырбаңыз, Обердофер, — деди майор. — Чеккен зыяныңыздын бүт төлөнөрүндө шегим жок. Бирок, ошондой болсо да, сиз өзүңүз бир жерге жашынууңуз керек. Эгерде салунуңузда калсаңыз, ок тиеринде шек жок, эгерде ок тийсе, бөтөлкөлөрүңүздүн сынганынан да жаман болот.

Ушул сөз менен майор тавернанын калтаарын калган кожоюнун таштап, шашыла көчөгө чыкты, аердеч мурда ар эшиктен чыккан эки душманды жолуктурду.

Обердофер ордунда көп турган жок. Майор чыгып, эшик жабылар менен, тавернанын кожоюнунун артынан экинчи эшик жабылды. Нечен түрдүү түс менен кулпурган бөтөлкөлөрү, кымбат күзгүлөрү, жаркырап күйгөн лампалары бар салунда жымжырт болуп калды, ошол жымжырттыкта хрусталь сааттын бир калыпта тыкылдаганы гана угулуп турду.

XXI глава ТАВЕРНАДАГЫ ЭРӨӨЛ

Тавернадан чыккандан кийин майор кийлигишкен жок. Эрөөлдү кубаттоо, кала берсе, мындай учурларда белгиленген эрежени сактаган күндө да, форттун командирине ылайык келбейт эле. Бул ишке ошол замат жаш офицерлер киришти.

Ал үчүн көп деле убакыт керек болгон жок. Эрөөлдүн шарты аныкталган эле. Эрөөлдү баштоого сигнал болгудай коңгуроо кагуу үчүн ошерде тургандардын бирөөн гана суроо керек.

Түн бир кыйла караңгы болучу, ошондой болсо да, мейманкананын алдындагы бульварда топурап жүргөн кишилерди ажырата билүү үчүн жетишерлик жарык. Аерге жалаң тавернадан чыккан офицерлер гана чогулуп тим болгон жок. Болгон окуя жөнүндөгү кабар фортко тез эле жайыла түштү. Офицерлердин жолдоштору, ошондой эле солдаттар да кызык тамашаны көрүү үчүн кароолдун жанынан жашынып өтүштү. Жүпүнү кийинген аялдар да — солдаттардын зайыптары, эмне болуп жатканын толук билсек экен деп далбасалаган, жүрүш-турушу шектүү бир нече шайкелең сеньориталар да ошерде болду. Бардыгы шыбырап сүйлөштү. Майордун, дагы форттун көрүнүктүү башка кишилеринин ошерде экени белгилүү.

Сонуркап, топураган кишилер бир аз четте турду, бирок бардыгынын көңүлү толкундаткан тамашада болгону тавернаны аңкайып тиктегенинен көрүнүп турду. Ресторандын эки жак бурчунда, биринен-бири окчун турган эки кишинин кыймылынан көздөрүн айырган жок. Ортолорунда дөңгөчтөн салынган дубал болгонуна, бирин-бири көрбөгөнүнө карабастан, күйүтү бирдей өңдөнүп, экөөнүн тең кыймылы бипбирдей болду.

Ар кимиси майда таш төгүлгөн скверге жарыгы түшкөн эшиктин жанында турду. Экөө тең дал кире бериште турбастан жарыктан четтеп, каптал жакта турду. Экөө тең тикесинен турбастан, дал старт алдында жүгүрмөкчү болгон күлүктөр сыяктуу, бир аз алга эңкейип турушту.

Бир жаңсыл болуучу убакыт жетти. Эрөөлгө чыккандар чымырканып эшикти карап турушту. Босогодон аттап өтүп, экөөнүн бирөө, а балким, экөө тең өлө турган салгылашууга жулунуп кирүү үчүн алар сигналды күтүп турушту. Бирөө дорулдаган добуш менен: — Коңгуроону как! — деп кыйкырды. 4 Коңгуроо асылып турган карагайдын түбүндө үч-төрт караанды ажыратып көрүүгө мүмкүн эле; Буйрук берген добушту угар менен, алар зарыл ишке киришти. Караңгыда зорго көрүнгөн алардын колдору кыймылдары менен, коңгуроонун заңгыраган үнү чыкты. Той салтанаттарына

катышуу үчүн элди чакырып, демейде кубаныч жөнүндө жарыялаган бул добуш, эми эр өлө турган урушка чакырды.

Коңгуроонун кагылганы көпкө созулган жок. Коңгуроо жыйырма чакты жолу кагылды да, коңгуроону кагып жаткан кишилер эми өздөрүнүн эмгегинин зарыл эместигин көрө коюшту. Касташкандардын тавернанын эшигинен көрүнбөй калышынан, тапанчанын тарсылдаганынан, талкаланган айнектин шыңгыраганынан улам, коңгуроону бекер эле кагып жаткандарын түшүнө коюшту. Коңгуроонун жибин коё берип, алар тыңшай башташты. Урушка катышкан кишилерден башка, бул таң каларлык эрөөлдүн кандан болуп жатканын эч ким көргөн жок.

Коңгуроо биринчи жолу кагылганда эле, касташкандар тавернага кирди да, ошо замат тапанчалар тарсылдап калды. Бөлмөгө түтүн толуп кетти. Экөө тең жарадар болсо да, жыгылган жок. Полго кан шорголоп агып жатты.

Экинчи жолу тарс эткен добуш бирге чыкты, бирок алар болжолдоп атышкан эле, себеби, түтүн аларга жолтоо кылды. Анан бир жолу, анын артынан дагы бир жолу тарс этти да, тымтырс болуп калды. Андан мурун бөлмөдө душмандардын кыймылдап жүргөнү угулуп турган эле. Эми алардын дабышы да чыкпай калды.

Алар бирин бири өлтүрдүбү? Жок. Экөөнүн тирүү экенин кайра дагы катары менен тарс эткен добуш жарыя кылды. Бир аз тымтырстык боло калган себеби, касташкандар бирин бири түтүндүн арасынан издеп табууга аракет кылышкан эле.

Турган жерибизди билгизип койбогой элек деп, экөө кыймылдаган да, сүйлөгөн да жок.

Катары менен тапанчанын атылганы тымтырстыкты кайра дагы бузуп кетти, тарс дээр замат эки оор дене жерге күп этип жыгылды.

Анан орундуктардын калдырап жыгылганы угулду.

Сонуркап карап тургандар эшиктен созолонуп чыккан көк түтүндү, лампанын жылтылдаганын, кез-кезде шатыр-шутур дей түшүп, жарк эткен жарыкты гана көрүштү. Бирок угуп тургандары алда канчалык көп болду.

Алар коңгуроонун кагылганы токтолгондон кийин тапанчанын атылганын угушту. Айнектин быт-чыт болуп шыңгыраганын, кармашып жаткандар жыга коюп кеткен эмеректердин калдырап жыгылганын, тактайда тарсылдаган дүбүрттү, анан мезгил-мезгили менен тапанчанын тарсылдаганын угушту. Бирок ушул шоокумду баштаган кишилердин үнү угулган жок. Ресторандын ичинде эмне болуп жатканын сыртта тургандардын эч кимиси түшүнө албады. Тапанчанын канча жолу атылганына карай гана, эрөөлдүн бүтөйүн деп калганын билүүгө болот эле. Алар тапанчанын он бир жолу атылганын эсептеп чыгышты. Дымын чыгарбай, бардыгы тапанчанын он экинчи жолу атылышын күттү.

Бирок тапанча атылбай, кишинин үнү угулду. Мустангер:

— Менин тапанчам сиздин чыкыйыңызда такалып турат. Кечирим сураңыз, болбосо ажалыңыздын жеткени! — деди.

Күрөш бүтөйүн деп калганын топурап тургандар эми түшүндү. Баатырсынган кай бирөөлөрү терезеден шыкаалап карашты. Алар полдо жаткан эки кишини көрдү. Экөөнүн кийми тең кан, экөө тең оор жарадар болгон экен. Чий баркыт шым кийип, кызыл шарф курчанган бирөө экинчисинин үстүндө эңкейип, чыкыйына тапанча такап, ажалың жетти деп коркутуп туруптур.

Карап тургандар көк түтүндүн арасынан көргөн көрүнүш мына ушундай эле.

Аңгыча болбой дагы бир добуш — Кольхаундун үнү угулду. Эми анын үнүндө баягыдай мен-менсинүү болгон жок. Эми бул жөн эле жалынып-жалбарган күбүр болду.

— Болду!.. Тапанчаңызды тартыңыз... Кечириңиз.

XXII глава ТАБЫШМАКТУУ БЕЛЕК

Техас үчүн эрөөл таң калгыдай иш эмес. Үч күн өтөр менен, эрөөл жөнүндө сүйлөгөндөрүн коюшат, а түгүл бир жумадан кийин эстерине да түшүрүшпөйт.

Көчөдө салгылашуу — көнүмүш окуя. Салгылашуу тике эле көчөдө башталып, байкабай кетип бараткан киши өлгөн учурлар да көп болот.

Ушундай таң каларлык жазалоого курман болгондорду «окустуктар» деген графага жазышат да, айыпкерлер эч кандай жазага тартылбайт.

Бирок Кассий Кольхаун менен Морис Жеральддын эрөөлгө чыкканына эл бөтөнчө кызыкты. Экөө тең сеттльменттин жергиликтүү калкына таандык болбогондугуна карабастан, алардын эрөөлгө чыкканы жөнүндө тогуз күн катары менен сөз кылышты. Капитандын жагымсыз, көйрөң кулк-мүнөзү, мустангердин табыйгы жөнөкөйлүгү, ниетинин актыгы бардыгына жакшы белгилүү эле. Ушул эрөөлдүн бүткөнүнө коомдук пикирдин толук ыраазы болгону таң каларлык эмес эле.

Өзүнүн жеңилгенин Кассий Кольхаун кандайча көтөргөнүн эч ким билген жок. Өзү дайыма кетпеген тавернада эми аны көрүшкөн жок. Каттуу жарадар болуп көпкө чейин төшөктөн түрбай жатты.

Морис да оорулугу кишинин абалында болду, анын саламаттыгы анчалык коркунучтуу болбогондугуна карабастан, төшөккө жатышы зарыл эле, ошондуктан Обердофердин мейманканасынан бир кичинекей бөлмө алып, ошерде калууга туура келди.

Фелим аны менен бирге болду.

— Ыйык Патрик! Мындай иштин өлчөөсү курсун, — деп улутунду кыйышпас жигити. — Чочконун кепесинен чоң эмес, кичинекей бөлмөгө жентльменди киргизип коюшу — барып турган жаман иш го. Менин мастер Морисим сыяктуу жентльменди ушундай кылгандары өлчөөсү курусун.

Тоё жегидей тамак, тоё ичкидей ичкилик беришпейт. Булар берген тамакты чочко да жебес эле. Анын үстүнө — эмне деп ойлоого болот! — жанагы картаң Дуффер уялбай оозуна келгенди оттойт...

— Обердофердин эмне дегени мага баары бир, бирок аны уксун дегин келбесе, теңир жалгагыр, үнүңдү басыбыраак сүйлө. Бу бөлмөнүн тосмолору — чырпыктан токулуп акиташ менен шыбалып коюлганын гана үнүтпа.

— Тосмосу жерге кирсин! Эгерде өзүнө жакса, өрттөп жиберсин! Өзүңүз жөнүндө эмне деп келжирешкени сизге баары бирби? Мага да баары бир, укса уга беришсин. Жанагы немис бизге мындан жаман мамиле кыла албайт. Баары бир айтам — сиз билүүгө тийишсиз.

— Кош, айт, ал эмне деп жүрөт?

— Мындай дейт. Ал бир келген кишиге сүйлөп жатканын өзүм уктым: сизге жалаң бөлмө, тамак, кир жууган үчүн гана эмес, талкаланган бөтөлкөлөр, күзгүлөр, дагы ошо түнү кыйрап сынган буюмдардын бардыгы үчүн акча төлөтөм дейт.

— Мага акча төлөтөт бекен?

— Ооба, мастер Морис. Тиги янкиден сокур тыйын албайт имиш. Мына ушундай экен! Атаңа наалат немис гана ушундай нерсени ойлоп табат. Баллибаллахтан чыккан эски Жеральддардын тукуму сиз эмес, жанагы балааны баштаган киши төлөөгө тийиш, бул иште сиздин айыбыңыз жок.

— Эмне үчүн бардыгын мага төлөтөм дегенин уккан жоксуңбу?

— Колума түшкөн коёнду эми коё бербейм, баарын төлөтмөйүнчө сизди колуман чыгарбайм дейт.

— Бир аз жаңылышып калганын жакында көрөт. Андан көрө, ал тиги бадалга жашынып калган коёngo счет берсин. Чеккен зыянынын теңин төлөөгө мен макулмун, бирок ашык эч нерсе төлөбөйм. Эгерде сөз болуп калса, ага ушинтип айт. Чынымды айтсам, ошол жарымын кантип төлөрүмү да билбейм Тигинде көп нерсе сынып, көп нерсе талкаланганы чын. Биз кармашып жатканда шыңгыр этип кыйраган нерсе өтө көп болгону эсимде. Жанылбасам, күзгү, же саат, же дагы бирдеме сынса керек эле.

— Чоң күзгү сыныптыр, мастер Морис, анан дагы сааттагы кандайдыр хрусталь буюм талкаланган имиш. Ошол буюм эки жүз доллар турат дешет. Калпычылар. Ошонун теңинен ашпоо керек.

— Ошондой болсо да мен үчүн ал өтө кыйын. Фелим, сага тиги Аламого барып, андагы дүнүйөбүздүн баарын алып келүүгө туура келет го деп корком. Ушул карызды төлөө үчүн өзүмдүн шпораларыман, күмүш бакалыман, а балким, мылтыгыман ажыроого туура келер.

— Мылтыкты айта көрбөңүз, мастер Морис. Мылтыксыз кантип күн көрөбүз?

— Эптеп оокат кыларбыз. Жылкынын этин жейбиз — кыл аркан бизге жардам берет.

— Ырас эле, жанагы картаң Дуффер берген аталадан жылкынын эти күнчүлүк өйдө эмеспи. Анын тамагынан кийин дайыма ичим ооруйт.

Эшик ачылып, алардын сөзүн бөлүп кетти — тыкылдатпастан эле мейманкананын малай аялы бөлмөгө кирип келди. Анын колунда чырпыктан токулган себет бар экен.

— Сага эмне керек, Гертруда? — деп сурады Фелим, сыягы кирип келген аял менен ал мурдатан жолугушуп жүргөн окшоду.

— Кандайдыр бир жентльмен силерге берип койгун деди, — деп кыз себетти сунуп, жооп кайтарды.

— Кандай жентльмен? Ким экен, Гертруда?

— Тааныбайм, аны мурун эч качан көргөн эмесмин.

— Жентльмен берди дейсиңби? Ал ким болушу мүмкүн, Фелим? Алдагыда эмне бар экен карап көрөлүчү.

Фелим себетти ачты. Себетте ар түрдүү деликатестердин — кондитер тамактарынын, ашмачы бышырган тамактардын арасында салынган бир нече бутылка шарап бар экен. Эч кандай кат, а түгүл алакандай кагазга жазылган эчтеме да жок. Кооздоп оролгон тамактардын көптүгүнө караганда, муну дөөлөттүү киши жибергендей сыяк- танды.

— Аны ким жибириши мүмкүн?

Морис ойлонуп калды, эриксизден Луиза Пойндекстердин элеси көз алдына келе калды.

Бир аз чындыкка окшобогондугуна карабастан, ал Луиза жиберди го деп ойлоду да, ичинен жымыңдап сүйүнүп калды. Бирок улам, көбүрөөк ойлогон сайын, көбүрөөк шектене баштады да, үмүттүн жалаң көлөкөсү гана калды.

— Кандайдыр бир жентльмен бериптир, — деп Фелим бирде өзү менен өзү сүйлөшкөнсүп, бирде кожоюнуна кайрылгансып, кайталап сүйлөдү. — Гертруда жентльмен берди деди. Кайрымдуу киши болсо керек. Бирок ким болду экен?

— Такыр элестете албайм, Фелим. Балким, форттун офицерлеринин бирөө жибергендир. Бирок муну жиберүүнү ойлоп тапкан ким экенин билбейм.

— Алардын кимиси ойлоп тапмак эле. Бир да офицер, деги ар кандай эркек бул корзинкага салган эмес.

— Эмне үчүн сен андай деп ойлойсуң?

— Эмне үчүн ойлойсуң дейсизби? Эх, мастер Морис, а жөнүндө сурай турган сиз эмессиз. Аялдардын колунан келген иш экени көрүнүп турбайбы. Кудай урсун! Кандай тыкандык менен ороп салганын көрүңүзчү — эркек эч качан мындай кыла албайт. Ырас айтам, бул аял, ишенип коюңуз, анык леди жиберген болуу керек.

— Калжыраган сөздү койсоңчу, Фелим! Мага мындай көңүл бура турган бир да ледини билбейм.

— Мына мунуңуз калп, мастер Морис! Ушундай кылууга тийиш болгон бир ледини билем. Эгерде ал ушундай кылбаса, анысы кара мүртөздүк болор эле. Сиз эмне аны ажалдан аман алып калган жок белеңиз?

— Ким жөнүндө айтып жатасың, Фелим?

— Куду билбеген кишиче сүйлөйсүз, мырзам! Баягы биздин кепебизге келген сулуу жөнүндө айтып жатам. Чаар байталды минип келбеди беле. Ал чаар байтал үчүн сиз андан сокур тыйын алган эмессиз. Эгерде бул белекти ал жибербесе, бүткүл Биллабаллахта Фелим О'Нилден ашкан акмак жок. Азыр сиздин кандай коркунучта жатканыңызды билсе, биздин көк көз сулуубуз эмне дээр эле?

— Коркунуч дейсиңби? Коркунуч өтүп кетти. Доктор мага бир жумадан кийин төшөктөн түрүп кетсеңиз да болот деди. Бирок наалыба досум.

— Жок, мен жөн эле айтып жатам. Бу коркунуч жөнүндө ойлогонум жок. Өзүңүз билесиз го. Сиздин жүрөгүңүздүн жаракаты жокпу, мастер Морис! Кээде коргошун октон да, татынакай көз катуураак жарадар кылат. Балким, сиздин көзүңүз бирөөнү жарадар кылгандыр да, ушунун баарын ошол жибергендир?

— Сен бүтүндөй алжып кеттиң, Фелим. Форттогулардын бирөө жиберген го. Бирок ким жиберсе да, бул белекти шаан-шөкөттөп отургудай себепти көрө албадым. А көрөкчө, белекке киришели. Чабырадагы деликатестердин даамын татып, оорулуу киши моокумун жазганына карабастан, ал көңүлүндө андан бетер жыргалды өзүнө ушунчалык көңүл буруп, аздектеген кызга санаасы учуп жөнөдү.

Өзүнүн душманынын таежеси, жаш креолка жибердиби? Андай болушуна Морис анчалык ишене алган жок.

Эгерде ал болбосо, дагы ким жиберди? Белекти жиберген Луиза Пойндекстер экени чын болсо, мустангер ээр-токуму менен өзүнүн торусун берүүдөн да баш тартпас эле.

Дагы эки күн өттү, бирок табышмак табышмак бойдон кала берди. Көп узабай эле оорулуу кишини экинчи жолку белек менен кубандырышты. Бөтөлкөлөр, жаны бышырылган ширин тамак салынган дагы ошондой эле себет келди.

Малай аялдан дагы сураштырышты. Бирок натыйжасы баягыдай эле болду: «Жентльмен алып келди, бая күнү келген бейтааныш жентльмендин өзү экен». Малай кыздын кошумчалап айтканы эле: «абдан кара неме экен», кийгени жалтыраган калпак, тавернага ал качыр минип келди деди. Сырын билгизбесе да, Мористи бул сөз

канааттандырган жок. Мустангер көңүлүндө аздекеп жүргөн кыял жөнүндө Фелим билчү да эмес.

Жалтыраган калпак кийген баягы эле жентылмен алып келген үчүнчү себеттен кийин эки күн өткөндө, Мориске өзүнүн кыялынан баш тартууга туура келди.

Мурдагы себеттерден эч кандай айырмасы жок себетте кат бар экен.

— Бул баягы Исидора турбайбы, — деп кобурады Морис жазылган катка карап.

Ал конвертти айырып, катты окуй баштады.

«Кымбаттуу сеньер!»

Бир жумадан бери Сильвио байкемдикинде конок болуп жаттым эле. Сиздин ноокас экениңиз жөнүндө, мейманканада сизди жаман тейлешкени тууралуу да кабар уктум. Теңир жалгагыр, бир кезде мага жакшылык кылганыңыз жөнүндө эстелик болсун деп, ушул кичинекей белекти жибердим. Рио-Грандеге кетеримде катты атчан туруп жаздым.

Мага жакшылык кылган, жанымды атүгүл абийримди сактап калган сиз элеңиз! Кош болуңуз!

Исидора Коварубио де-Лос-Ланос»

— Ыракмат, ыракмат, жаным Исидора! — деп күбүрөдү мустангер катты бүктөп, төшөгүнүн үстүнө ыргытып. — Жакшылыктын кадырын билип, эч качан унутпаган, кайрымдуу кыз... Луиза Пойндекстер болбосо, балким сени сүйөт белем,..

XXIII глава КЕКЕНҮҮ АНТЫ

Ооруган кезинде Кольхаун жасалгасы келишкен өзүнүн бөлмөсүндө жатты. Өзүмчүл орой киши болгондуктан, ал достукка ишенчү эмес, ошондуктан достору да жок эле. Өзүнүн элки экенин билип торугуу кара жанынын кыйналганын ого бетер ыратты. Өлүп калышым мүмкүн го деп ойлоп, абдан коркту. Анын өлүп калышы менен кимдин иши бар? Ал тирүү калабы, өлөбү — а жөнүндө эч ким кайгырбай турганын өзү билген болучу.

Эгерде ага анча-мынча көңүл коюшса, анысы жөн эле туушкандык милдет катары болду. Башкача болушу да мүмкүн эмес эле. Таежеси менен таякесине карата кылган кылыгы аны жек көрсөтүшү гана мүмкүн болучу. Таякеси, кербез Вудли Пойндекстер анча-мынча корккону менен, ага итиркейи келип жүрдү.

Ырас, өзүнүн жээнине карата бул сезим картаң плантаторго жакында эле пайда болду. Жогоруда айтылып кеткендей, Пойндекстер жээнине карыздар. Анын карызы аябай көбөйдү да, иш жүзүндө Касадель-Корвонун ээси Кассий Кольхаун болуп калды, каалаган убагында ал өзүн кожоюнмун деп айта да алат. Луизага үйлөнүү үчүн акыркы убакта Кольхаун жанын үрөп, өзүнүн абалынан пайдаланууга аракет кылды. Луизага ал көптөн бери эле ашык болуп жүргөн. Кызды ал өзүнө ашык кыла алган жок, сүйбөй турганын кыз да жашырчу эмес. Ошондуктан Кольхаун өзүнүн үстөмдүгүн жакшы билип, кыздын атасы аркылуу тилегине жетишмекчи болду.

Ушундай мамиледе болуп, катуу ооруп жаткан кезинде капитанга башка убактагыдан көңүл бурбагандыгы таң каларлык эмес. Эми, оорулуу киши өлүп каламбы деп коркуп жатканда, айланасындагыларга ал кандайдыр мээримдүүрөк болуп кетти. Бирок анысы көпкө созулган жок. Коркунуч өтүп кеткенин сезери менен,

Кольхаун өзүнүн маскара болуп жеңилгенинен улам күчөгөн обу жок делөөрүгөнү кайтадан башталды.

Өз кадырын көтөрүп, жок жерден мактанганды ал жакшы көрчү эле; баатырсынып, башкалардан өзүн өйдөрөөк кылып көрсөтүү ага жага турган. Эми андай кылууга мүмкүн болбой калды. Техаста анын беделі түштү, ошо жөнүндө ойлогондо анын кабыргасы аябай кайышты. Сүйүү жагы- нан атаандаш кишисин мени кордогон айыпкер деп ойлосо, заманасы куурулду.

Морис-мустангер өлүүгө тийиш. Эгерде Кассий Кольхаундун колунан өлбөсө да, башка бирөөнүн колунан өлүүгө тийиш. Техастын кеңири прериясында аны өлтүргүдөй кишини табарына капитан шек кылган жок. Жер жүзүнүн кай жеринде болсо да, алтын — кудуреттүү металл эмеспи. А Кольхаунду өлтүргүдөй кишини сатып алыш үчүн алтын болсо жетиштүү.

Жаракатынан айыкканча бөлмөсүндө жалгыз жатып, Кольхаун мустангерди кантип өлтүрүү жолун ойлоно берди. Ал өзүнүн оюн аткаргыдай кишини тапкысы келди жана ошондой киши ага бардай көрүндү.

Андай киши, дал Морис сыяктуу мустангер эле. А киши менен Мористин ортосунда достук жок экенин Кольхаун жакшы билчү.

Ушул өзгөчө кесиптеги кишилер жөнүндө Техаста дарбаан сөз көп эле. Каадада маданияттуу коомдун таштандылары, кызып кеткенде абийирин сактай албай калчу айдалып келген кылмышкерлер мустангердик кесип менен күн көрө турган.

Сеттльментте турганда, мустангерлер дайыма чыр-чатак салып, жергиликтүү калкка ыза көрсөтүшө турган. Ээн прерияда алар менен жолугушуп калуу жаныңды тобокелге саюу деген менен барабар эле.

Кассий Кольхаун ошондой кишилердин бири жөнүндө эсине түшүрдү. Ал тавернада бир нече жолу жолугушуп, баягы эрөөл болгон түнү көргөн кишисин эсине түшүрдү. Ошол мустангер акыры жамандык менен бүткөн эрөөлдөн кийин өзүн замбилге салып көтөргөн кишилердин бири эле. Жаман көргөнүн көрүнөө билгизип, Мористин адресине сын тагып сүйлөгөн мексикалык да эсине түштү. Кольхаун ошол мексикалык киши Мористин ашкан душманы экенин кийин билди.

Кольхаун ошол кишиге токтомокчу болду. Мексикалыкты ал өзүнө чакыртып алды да! ошондон кийин бир нече жолу кезигишип, бөлмөсүнө бекинип алып, аңгемелешип жүрдү.

Тегерегинде жүргөн кишилер алардын анткенинен шек санаган жок. Кольхаунга келип жүргөн киши ат жана үй менен соода кыла турган. Алардын соода-сатык иштери болушу мүмкүн эле. Ошондой деп жоромолдоо толук түшүнүктүү болучу. Адегенде мексикалык мустангер өзү да капитан менен жолугушуп жүргөнүн ушундай деп ойлоду.

Чын эле алардын сөзү көпкө чейин соода-сатык жөнүндө гана болуп жүрдү. Миссисипи штатынан чыккан митаам чала тааныш кишиге өзүнүн сырын адегенде эле айта коймок беле. Мексикалык үчүн абдан ыңгайлуу бир соодадан кийин бир бөтөлкө шарап ичип отуруп, Кольхаун Морис мустангерге мексикалыктын кандай мамиле кыла тургандыгы жөнүндө ийне-жибине чейин териштирип сурай баштады.

Ошол кишиге толук ишенүүгө боло тургандыгына, кандай иш кыл десең да, а түгүл бирөөнү өлтүр десең да өлтүрүүдөн баш тартпай тургандыгына аңгемелешүү капитанды толук ишендирди.

Жаш мустангерди жаман көргөнүн мексикалык жашырган жок. Эмне себептен жаман көргөнү жөнүндө эчтеме айтпаса да, Кассий Кольхаун алардын касташкан себеби да дал эле өзүлөрүнүкүндөй аял үчүн араздашып жүргөнүн түшүндү.

Алардын араздашканы Морис кез-кези менен барып жүргөн, Рио-Гранде жээктеринен келген кара көз донселла алиги татынакай Елена болуп чыкты. Ал кыз ирландиялык мустангерди мексикалык мустангерден артыгыраак көрө баштады. Кыздын аты ким экенин ал айткан жок, а Кольхаун билүүгө да тырышпады.

Морис сыркоолоп жатканда, мексикалык менен капитан бир нече ирет кезигишип, көпкө чейин аңгемелешти — кандай аракет кылуу планын жакшылап ойлоп чыгуу үчүн аларга толук мүмкүнчүлүк болду.

План иштелип чыктыбы, жокпу, планга катышкан кишилердин азезилдей ниети кандай экени жалаң экөөнө гана белгилүү бойдон кала берди. Айланасындагылар Кассий Кольхаун менен Мигуэль Диаз, эл койгон аты боюнча Эль-Койот⁴⁵ шилекей алышкан дос болуп кеткенин көрүп, алардын ушундай таң каларлык достугунан көп киши айран-таң болуп жүрдү.

XXIV глава АЗОТЕЯДА

Техастын плантацияларында күн чыгары менен эмгек башталат. Кара кулдарды жумушка чакырган коңгуроо кул ээлерин да ойготот.

Каса-дель-Корводо эски кожоюндардын убагында да ошондой болгон. Америкалык плантатордун үй-бүлөсү бул кааданы өзгөрткөн жок, — ырас, мурунку салтты жолдогусу келгендиктен эмес, табияттын талабына жараша ошондой кылышты.

Дайыма дээрлик жаз болуп турган күнөс Техастын аңкыган таңын төшөктө жатып өткөрүү өтө аянычтуу.

Жаркыраган таңдай болгон татынакай Луиза азотеянын периласында турду. Чыгып келаткан күн тараптан ал көзүн айырган жок. Түнкү кыроосу алигиче кетпей турган таш перилалардан колун тартпады.

Алды жагындагы дарыянын имерилишиндеги таң анын үстүнөн көрүнүп турган өйүздөгү жантайма жээги, андан ары айдөш болуп кеткен кеңири прерия көз алдынан көрүнүп турду.

Адам суктанбай коё албай турган ушул сонун көрүнүшкө карап турдубу? Жок. Куду бутпарасча күнгө чокунгансып көрүнгөнү менен, ал чыгып келаткан күндү да байкаган жок.

Ал бак менен кичине токойдогу куштардын сайраганын угуп турдубу?

Жок. Ал эчтеме уккан да, байкаган да жок. Адашкансыган көз карашта болуп, ою да алда кайда алып учту.

Чайыттай ачык таң, куштардын кубулжуп сайраганы аны кубандырбагандай сыяктанды, күйгөндүн жышанасы нурлуу жүзүнөн билинип турду.

Ал жалгыз. Анын кайгырганын эч ким байкаган жок, эмне үчүн кайгырганын эч ким сурабады.

Окустан оозунан чыгып кеткен шыбыш сырын билгизип койдү:

— Балким ал катуу жарадар болгондур. Балким, ал икарадар өлүп калар? Ага эч кимди жибере да албайм. Эч кимге ишенбейм. Кайда жатат? Жанында ким бар? Ага

⁴⁵ Эль-Койот (испанча) — талаа карышкыры.

жардамдашып, кайгысына ортоктош болуу керек... Тиги Зеб Стумп да кайда жоголуп кетти? Ал көптөн бери биздикине келе элек!

Жаш креолка Инж фортуна келе турган жолду карады, — Зеб Стумп ушул жол менен жүрчү эле, бирок эч ким көрүнгөн жок.

Анан Луиза ойлонбостон бурулду да, куду бирөөнү күткөндөй, тескери жакты карай баштады. Жаңылган эмес экен. Токойдогу жыгачтын арасынан атчан бир киши көрүндү. Креолкага адегенде ал арабча кийинген эркекке окшоду. Бирок жакшылап караганында, эркекке кийинген аял экен, атка да эркекке миниптир. Атчан аялдын өңүн даана көрүү өтө кыйын эле, себеби, куду паранжыдай кылып бетин өтө жука шарф менен жаап койгон экен. Ошондой болсо да Луиза анын кара тоголок сулуу иреңин, бетинин чүкөсүндөгү кызылды, эки көзүн көрүп калды, анын балбылдаган көзүн жердеги, а түгүл асмандагы жаркыраган зат менен гана салыштырууга болор эле.

Бейтааныш аялдын артынан дагы бир атчан киши келатты. Ал — кыздын малайы сыяктанды.

— Бул ким болушу мүмкүн? — деп күбүрөдү Луиза Пойндекстср укмуштуу атчан кызды жакшылап көрүү үчүн лорнетин көзүнө шып коё коюп. — Албетте, мексиканка, качыр минип бараткан киши — анын малайы... Саягы, кайдагы бир тектүү сеньорита окшойт... Алардын баарын мен Рио-Гранденин наркы өйүзүнө көчүп кетти го деп ойлодум эле. Жанындагы кишинин колунда себет бар экен... Кызык, себетте эмне бар болду экен? Эмне үчүн булар сеттльментке баратат? Бул аялды ушул жумада биздин жаныбыздан үчүнчү жолу көрөм. Ал калыбы дарыянын ылдый жагындагы плантацияларда турат окшойт. Атка жүргөнү укмуштуу экен. Анагуактын кыздары⁴⁶ атка ушундай жүрөт деп уктым эле. Эгерде мен да атка ушундай жүрө баштасам, эмне болор эле? Пуритандык энелерибиздин капаланып, нааразы болору көзүмө көрүнүп турат! Ах-ха-ха! Алардын төбө чачы тик турары көзүмө элестеп турат!

Токойдун арасындагы бадалдан бир антилопа жолго жүгүрүп чыкты. Атчан кыз бетиндеги пардасын ачты да, оң колун бир нече жолу күүлөп туруп алды жакка жаскап калды.

— Эмне кылып жатат? — деп күбүрөдү Луиза. — А! Анысы кыл аркан турбайбы!

Мексикалык сеньорита ушу улуттук куралды өтө кыйын колдоно тургандай көрүндү; чалманы антилопанын мойнуна шап ыргытып, кере тартты эле, муунуп кеткен антилопа жыгылып калды.

Жанындагы малайы желдирип келип, качырынан ыргып түштү да, антилопаны шамшар менен муздап жиберди; анан антилопаны качырына арта салып, өзү качырына секирип минди да, атчан аялдын артынан жөнөдү. А сеньорита арканын шыпылдата түрүп алды да, бетине шарфын кайра түшүрүп, такыр эчтеме болбогондой бастырып кете берди. Луизанын жүрөгү алеп-желеп боло түштү.

«Ырас эле ошол кызбы? Сиздин жашыңызда, бою сизден саал жапызыраак дебеди беле. Рио-Грандеде турат, кез-кезде Леонага келип, мейман болуп кетет деген. Бу ким болду? Аты ким деп Мористен эмне үчүн сурабадым экен? Ырас эле ошо кызбы?»

⁴⁶ Анагуак кыздары — мексикалык аялдар. Мексика Анагуак бөксө тоосунда болот.

XXV глава БЕРИЛБЕЙ КАЛГАН БЕЛЕК

Зээни кейип ойлонуп, Луиза кетип бараткан атчан кишилерди байкап тура берди. Алар токойдун арасына кирип, көрүнбөй калганда, гасиенданы көздөй келаткансыган дагы бир киши көрүндү.

Кубанганынан Луизанын өңү жадырап-жайнай түштү: ал келаткан картаң мергенчи Зеб Стумп эле.

— Сонун болбодубу, ал мага абдан керек эле! — деп кубанып кетти Луиза. — Балким, андан кабар угармын. Тиги кыз менен жолуккан чыгар, мүмкүн, кыздын ким экенин айтып берер? Жанагы окуядан кийин муну менен да этият болушум керек. О, эгерде Мориске жакканыма көзүм жетсе мынчалык күйбөс элем! Бирок ал өтө эле көңүл кош карайт! Мага, Луиза Пойндекстерге! Бирок мындай болуп отурушу мүмкүн эмес: зарлап өтсөм да, бул эзүүдөн кутулушум керек.

Аңгыча болбой, Зеб Стумп гасиендага келип, атынын оозун жыя тартты.

— Кымбаттуу мистер Стумп! — деп, кубана куттуктаган добуш угулду, ошол добушту укканды картаң мергенчи абдан жакшы көрүүчү эле. — Сизди көргөнүмө абдан кубандым! Атыңыздан түшүп, биерге тезирээк келиңиз. Өйдөгө оңой чыгарыңызды, мына бул баскыч менен жүгүрүп чыгуу сизге кеп эмес экенин билем.

Биерден эң эле сонун жерлер көрүнөт, убара болгонүзгө өкүнбөйсүз.

— Сизди көрүү, мисс Луиза, мен үчүн эң чоң сыйлык эмеспи. Бир пас күтө туруңуз, картаң бээмди атканага алып барып коюп, азыр эле келем.

Ошол арада келе калган негр Плутто мергенчинин атын алып кетти да, Зеб Стумп эки-үч баскычты катары менен аттап, азотейга ылдам чыгып келди.

Кожоюн кыз чалды дагы кубана куттуктады да, окчунураак бурчка ээрчитип кетти.

Картаң мергенчи кыздын жүрөгү алеп-желеп болуп турганын дароо эле байкады, жалаң кооз көрүнүшкө суктануу үчүн гана аерге чакырбаганын түшүнө койду.

— Айтыңызчы, мистер Стумп, — деди Луиза мергенчинин таар күрмөсүнүн жеңинен кармап, анын көзүнө бир-

Ошентип жаш креолка жаны орлеан вальсын кыңылдап ырдап, калп эле көңүлү шат немече, тепкичти көздөй басты.

Бир аздан кийин Луиза мергенчи менен коштошту. Анын аерде болгону кызды эми кызыктырган жок. Өзүнүн кайгысын өзү гана бөлүштүрүү үчүн ал бөлмөсүнө шашыла кирип кетти.

Луиза Пойндекстер өмүрүндө биринчи жолу күнүлөө күйүтүн тартты. Бул анын биринчи анык сүйүшү эле.

Мексикалык сеньоританын Морис Жеральдга камкордук кылганын жөнөкөй достук эле деп айтууга болбос. Саягы, аларды өтө ынак кылган башка байланышы болуу керек.

Луизанын жаны жай тапкан жок. Мексикалык кызды дагы көрүп, анын өңүн жакшылап кароо Луиза үчүн өтө зарыл болду.

Зеб Стумп кетери менен, ал чаар байталды токутуп алды да, өзөндөн кечип өтүп, наркы өйүздөгү жантайма менен өйдө чыга баштады.

Фортко жакындары менен, дал өзү ойлогондой, күнүсүнө жолугуп калды.

Аердеги жолго дарактардын көлөкөсү түшүп турду. Мексикалык кыз шарфын ийнине салаңдата салып коюп, башы ачык келаткан эле. Жылтылдаган көмүрдөй кара коюу чачы, кара тору татынакай бетин керенедей айландырып турду.

Адептүүлүк ырасымын колдонуп, эки кыз тең жолугушканда бирине бири көзүнүн кыры менен карап койду. Бирок бир аз узаары менен, бирине-бири дагы көз чаптырып карагысы келди да, экөө тең кылчайып карашты.

Мексикалык сеньорита жөнүндө жалаң Луиза гана укпастан, Луиза жөнүндө ал да билгендей сыяктанды.

Лунзанын ою мурдагысынан бетер кейиштүү боло баштады.

«Жакшынакай экен! — деп ойлоду ал өзүмүн күнүлөшүм экен деп эсептеген аялдын жанынан өтүп кетип. — Ырас Жеральдга курбу болгондой өтө жакшынакай экен. Бу кызды анын сүйөрүндө кылдай да шегим жок. Анын мага көңүл кош карап жүргөн себеби ушул турбайбы. Аны унутуп, жүрөгүмдүн тушоосун алып таштоом керек. Унутуу керек! Унутуу керек деп айтуу оңой. Бирок унута алар бекемин? Мындан ары аны менен жолугушууга тийиш эмесмин. Болор иш болгондон кийин, ал эми биздин үйгө келбейт. Морис Жеральд, сен мени мынча эмне зарлаттың?»

XXVI глава ДАГЫ АЗОТЕЯДА

Сүйгөн кишисин унутуу өтө кыйын го. Сүйүүдөн жооп таба албаган жүрөк үчүн эң жакшы дары — убакыт болот. Жолугушпай коюу андан да жакшыраак жардам берет. Бирок колдон кеткен бакытты көксөөнү убакыт да, жолугушпай коюу да баса албайт.

Жакында эле ашык болуп, ашыктык оту алоолоп күйгөнү менен, жолунда тоскоол болчудай эч нерсе жок сыяктанганы менен, Луиза Пойндекстерге өзүн чулгап алган сезимге каршы күрөшүү оңой болгон жок.

Ошол сезими ушунчалык күчтүү эле, ата-энесинин каршы болушу, же коомдук даражасынын бирдей эместиги сыяктуу тоскоолдуктан кыз эми корккон жок. Ал бойго жетип калган эле, ошондуктан атасынын макулдугун сурабастан, өзү эле чечүүчүдөй болуп көрүндү. Атасынан макулдук сурабагандыгы жөнүндө болсо, чыныгы сүйгөн киши коомдун, өз табынын пикирин тоотпой коюудан коркпойт.

Бул Луизанын биринчи жолу сүйүшү эле деш кыйын: Бирок анын көңүлүнүн тынчтыгын бузган сүйүүдөн бул биринчи жолу көңүлү калышы эле.

Адегенде ал жүрөгүнүн сыздаганын кайратым менен басам го, тубаса шайырдыгым жардам кылат го деп жүрдү. Бирок күн артынан күн өттү, эч кандай жеңилдик болгон жок — Морис Жеральд өтө ынтызар кылып койгон.

Кээде Луиза аны жек көрдү, тагыраак айтканда, жек көргүсү келди. Ошондой болгон кезинде, Мористи өлтүрүп коё алчудай, эгерде анын көзүнчө башка бирөө өлтүрсө, арачалап коюуга аракет да кылбачудай сыяктанды. Бирок анысы учкайк кыял гана болучу.

Ал канчалык көп ойлонсо, эгерде Морис өзүнүн ашкан душманы, бүткүл адамзаттын душманы болгон анык шайтандын өзү болсо да, баары бир аны сүйбөй коё албай тургандыгын ошончолук көбүрөөк билди.

Мористи жектеп жаман көрүүгө Луизанын алы келген жок. Мористи ал капарына албоого гана аракет кылды.

Бирок ал аракети бекер убаракерчилик эле. Күн сайын, саат сайын дээрлик, ал азотейга чыгып, жолдон эки көзүн айырган жок.

Ал гана эмес: өзүнүн шорун кайнатып кеткен киши менен жолугушпайм дегенине карабастан, Луиза атка минип, жолдо, сеттльменттин көчөлөрүндө Мористи жолуктурсам экен деген бир гана ниет менен бастырып жүрүүчү болду.

Күнүлөш менен жолугушкандан үч күн өткөндөн кийин Луиза аны азотейадан дагы көрдү. Өткөн жолдогусундай эле мексиканка баягы качыр минген кишисин ээрчитип келаткан экен; жигитинин колунда баягы эле себет бар экен. Аларды карап туруп, Луиза оору киши жөнүндө өзүнөн мурун камкордук кылып койгон кызга ичи күйүп, күнүлөгөнүнөн калтыратма баскан немедей титиреди.

Анчалык көп болбосо да, Луиза ал кыз жөнүндө мурдагыдан эми көбүрөөк билди. Ал — Исидора Коварубио Лос-Ланос деген донья, Рио-Грандедеги чоң гасиенданын ээсинин кызы, Каса-дель-Корводон анчалык алыс эмес Леонадагы именъенин ээсинин жээни эле.

Жаш мексиканканы чалма салганды эң мыкты билген, өзүнүн кераяктыгын гана эмес, кандай мустанг болсо да, үйрөтүүгө жараган укмуштуу деп эсептөөчү.

Сеттльментте турган америкалыктардын пикири да мексикалык сеньорита жөнүндө ушундай эле.

Бирок ошол кабарларды уккандан кийин да Луизага жеңил болгон жок — кайра анын күнүлөгөнү күчөп кетти. Жаш креолкага мексикалык кыздын алдына эркектерди чөк түшүрө турган сапаттар дал ушундай болууга тийиш өңдөнүп көрүндү. Морис Жеральд да антпей коё албайт эле.

Дагы бир нече күн өттү, бирок кыл арканы бар кыз эми көрүнгөн жок.

«Ал сыркоосунан айыкты, — деп креолка ичинен ойлону, башкалардын чарчабай камкордук кылышына эми муктаж эмес».

Азотейада ыраак жакты карап туруп, Луиза ушинтип ойлоду. Бул күн чыккандан кийин, баягы атчан кыз келип жүрчү саатта, эртең менен болгон эле. Луиза өзүнүн күнүлөшү мурда келип жүргөн жакты карап турду.

Каршылаш тарапты кокусунан жалт карап алып, Луиза күтпөгөн нерсеге айран-таң болуп, катып калды. Атчан келаткан Морис Жеральдды көрө койдү.

Морис атка коомай отуруп желдирип келаткан экен.

Аны көрө коюп, жаш креолка периланын артына жашырынып калды, кыздын көкүрөгүнөн ыңшыган кыйкырык чыгып кетти. Бирок ал кыйкырыктын чыгышына таң калуу да, каны-сөлү жок өңүн, жарадар болуп салаңдап турган колун дүрбү менен көрүп, кыздын аяганы да себеп болгон жок — бул жөн эле куса болгон жүрөктүн онтогону эле.

Ооруган жигит жаракатынан айыга баштаган болучу. Эми ал кайрыкер сестралардын жардамына муктаж болгон жок. Эми ал Луизага келаткан эле.

Гүлдөп турган юкканын далдасынан Луиза Жеральддын ар бир кыймылын суктана карап турду.

Мористин Каса-дель-Корвого бир нече жолу көз чаптырганын көрө коюп, Луиза бир аз эс ала түштү. Морис токойдун жанына токтоп, гасиенда тарапты көпкө дейре ыңтаасы менен карап туруп, анан гана токойдун арасына кирип кеткенде, Луиза дагы көбүрөөк кубанды.

Гасиенданы карап туруп, ал мен жөнүндө ойлоду го деп Луиза үмүттөнө калды. Бирок анысы учкак кибануу эле. Кубанганы бүтүп, дагы сары санаага батып убайымга чөгө баштады.

Бир сааттан кийин анын кайра келгенин барк албай коюуга болот беле, — алар токойдун ичинде жолугушуу мүмкүн эле го. Жанынан өтүп баратып, мустангер гасиенданы дагы жалт карап, токойдун жанына кайра токтоп, Каса-дель-Корво тарапты көпкө чейин карап турганын да барк албай коюуга болот беле?

Мористин мунусу табалап, шылдың кылгандыгы гана болушу мүмкүн эле.

Албетте, Морис өзүн жеңип чыктым деп сезе тургандыр. Бирок мындай таш боордуктун эмне кереги бар? Исидораны эми эле өпкөндөн кийин эмне үчүн ал бул жерге да токтойт?

XXVII глава ЧЫНЫН АЙТУУ

Луиза Пойндекстер дагы азотейга чыгып, өз кайгысы менен өзү жалгыз алек болду. Таштан жасалган кең баскыч аны улам жаңы күйүттү башынан өткөргөн жерге алып келе берди. Мындан ары аерге чыкпайм деп ал өзүнө нечен жолу ант берди. Бирок ошол анты, прериянын чөбүндөгү шүүдүрүмдү күн кургата электе эле, экинчи күнү кайра бузула берди.

Мурунку күндөгүсүндөй эле ал дарыянын наркы өйүзүндөгү жолго карал, азотейда турду. Мурунку күндөгүсүндөй эле, колу жарадар болгон, атчан кишинин кетип баратканын көрдү. Мурунку күндөгүсүндөй эле периланын артына жашынып калды.

Атчан киши жол менен төмөн түшүп баратты; мурунку күндөгүсүндөй эле гасиендага көз чаптырды да, токойдун

жанына токтоп, Каса-дель-Корво жакты көпкө чейин карап турду

Жаш креолка бир жагынан коркуп, бир жагынан үмүт кылып, жүрөгү алеп-желеп болду. Ал жашынып турган жеринен көрүнүүгө даяр эле, бирок коркконунан анте алган жок, бир минутадан кийин атчан киши көрүнбөй калды.

Каякка кетти?

Албетте, Исидора менен жолугушканы кетти! Шек болушу мүмкүн эмес!

Эгерде ошонусу чын болсо, тезирээк бир жаңсыл кылыш керек. Жыйырма минута өтө элек жатып, аял минген илбирстей чаар ала жылкы да ошол эле жолдон көрүндү.

Креолканын күнүчүл жүрөгү шектенип дагы кыйнала берүүгө чыдай алган жок. Мурун шектенип жүргөнүнөн, эми эч кандай чындык аны көбүрөөк жабырката албайт эле. Ошондуктан ал чындыкты билмекчи болду.

Мындан жыйырма чакты минута мурун мустангер кирип кеткен токойду көздөй Луиза жөнөп калды. Акациянын термелген көлөкөсү жолго түшүп турду. Лунза жолдун четиндеги бийик жумшак чөп менен бастырып отурду, — ал атым туягын ташка уруп

албагай эле деп коркту. Акациянын бариктүү жапыз бутактары анын калпагындагы үкүгө оролуп, улам-улам бетин калкалап берди.

Мени байкап койбогой эле деп коркконсуп, кыз ээрге эңкейибирээк отурду; ошентсе да өзү ыраакы жактан көзүн айырган жок. Анан ал дөбөнүн чокусун чыкты. Аерден ал бийик дарак менен курчалган үйдү көрдү. Ал үй Исидоранын таякеси Сильвио Мартинецтин гасиендасы эле.

Ойдогу мейкин талаадан башка үйлөр да көрүнүп турду, бирок дөңдөгү үйгө гана, ошол үйгө баруучу жолго гана креолканын көзү түштү. Бир кыйлага чейин ал байкап турду, бирок гасиендадан да, анын жанынан да эч ким көрүнгөн жок. Имениеге баруучу жолдон да, анын жанынан өгкөн жолдон да эч ким көрүнбөдү. Ырас, ал жайылып жүргөн бир нече атты көрдү, бирок ат минген киши болгон жок.

«Сеньорнта Мористин алдынан чыгышы мүмкүн, же балким, Морис алардын үйүнө кирип кеткендир. Экөө азыр кайда болду экен — токойдобу же үйдөбү? Эгерде үйдө болсо, а жөнүндө дон Сильвио билет болду бекен?»

Луизанын оюн аттын кишенегени, аттын такасынын ташка тийип чак эткени бузуп кетти.

Луиза төмөн жакты карады. Мустангер тике эле аны көздөй өр менен өйдө чыгып келаткан экен.

— Саламатсызбы, мисс Пойндекстер, — деди ал жакындап келип. — Жаныңызда узатып жүргөн киши жокпу?

— Жок, сэр.

— Ырас, жалгыз жүргөндү жакшы көрөм дебедиңиз беле?

— Жаңылбасам, сейилге жалгыз чыкканды сиз да жакшы көрсөңүз керек эле, мистер Жеральд. Ыраспы?

— Туура айтасыз, элдин көзүнө көрүнбөө үчүн жалгыз жүргөндү жакшы көрөм. Бирок, атаганат, мага тавернада, аны кожоюну мактанып айткандай мейманканада турууга туура келет. Аердин ызы-чуусу көп, а ызы-чууну мен өтө жаман көрөм. Ушундай жымжырт жерлерден, акациянын көлөкөсү менен атчан сейилдикке чыгуу менин кумарымы жазат. Сиз да ошондой деп ойлойсузбу?

— Аны сиз жакшы билүүңүз керек. Сиз атчан көп сейилдикке чыгат эмессизби.

— Каяктагынын көбү! Мен экинчи жолу гана ушул жерден өттүм. Оорудан кийин төшөктөн турганыма аз эле болду. Бирок кечирип коёсуз, мисс Пойндекстер... айтыңызчы, теңир жалгагыр, менин бул жерден өткөнүмү сиз кайдан билесиз?

— О,— деп Луиза жооп кайтарып, кызарып кетти. — Кантип көрбөй коёюн! Күндүн көбүн азотейда өткөрө турган адатым бар. Азотейда абдан жакшы, айрыкча эр- тең менен. Жолдон өтүп баратканыңызды кантип көрбөй коёюн, — акациянын көлөкөсүнө кирип кеткениңизче көрүп тургам.

— Демек, сиз мени көргөн экенсиз да? — деди Морис бир аз ийменип. Бирок анын ийменишине кыздын акыркы сөзү себеп болгон жок — ал жөн эле кыздын эмне дегенин түшүнбөй калды. Токойдун жанына токтогондо, ал гасиендага кантип караганын эсине түшүрдү.

— Албетте, көргөм. Жол биздин үйдүн жанынан жакын өтөт эмеспи. Атүгүл ошол эле жол менен атчан кетип бараткан ледини да көргөм. Кичинекей бечара антилопанын мойнуна чебердик менен анын чалма ыргытканын көрүп, кумарым да жазылган. Ошол кыз баягыда сиз мага айткан кыз экенине көзүм жетти.

— Исидорабы?

— Исидора!!

— А, баса! Ал таякесиникине келип, ушул жерде мейман болуп жүргөн.

— Мистер Морис Жеральдга ал абдан камкордук кылган экен го?

— Ооба, туура айтасыз, ал чын эле абдан кайрымдуу

кыз, бирок ага ыракмат айтууга мүмкүнчүлүгүм болгон жок. Мени жакшы көргөнүнө карабастан, ал кыз бизди, чет өлкөлүк эзүүчүлөрдү жаман көрөт. Мистер Обердофердин мейманканасынын босогосунан аттап кирүүгө эч качан макул болбос эле.

— Чын элеби? Саягы, сиз менен акациянын көлөкөсүндө жолугушууну артыгыраак көрөт го?

— Мен аны көрбөгөнүмө көп болду, калыбы, жакын арадагы бир нече айдын ичинде көрүшө да албаспыз, — ал Рио-Грандедеги үйүнө кайра кетти.

— Ушул айтканыңыз чынбы, мистер Жеральд? Таякесиникинен кеткенден бери сиз аны көрө элексизби?

— Ооба, көрө элекмин, — деди Морис таңыркап, — чынын айтсам, ооруп жатканымда өтө керек болгон ар түрдүү тамакты жиберип туруу үчүн гана ушерге мейман болуп келгенин кийин билдим. Обердофердин мейманканасынын ашканасы мактоого арзыбайт; анын өзү да мени анчалык жакшы көрбөйт. Чындыгында, донья Исидорага бир кезде кичинекей жакшылык кылганым үчүн ал мага чоң жакшылык кылды.

— Жакшылык? Кандай жакшылык кылганыңызды мага айтып бере аласызбы, мистер Жеральд?

— Албетте. Ал окусунан болгон иш эле. Бир күнү ак жолтой болуп, донья Исидораны Жапайы Мышык — индеецтер менен анын досторунун колунан куткарып чыккам. Өзүнүн таякеси дон Сильвио Мартинести көргөнү Леонанын боюндагы Рио-Грандеден кетип баратканында, индеецтер ага кол салган. Мас эмелер кызды өлтүрүшмөкчү болушкан. Дал учурунда келип калбасам, алардын колунан кутулуп чыгуу кызга кыйын болмок.

— Ушуну сиз кичинекей жакшылык-дейсизби? Сиз абдан жупуну экенсиз, мистер Жеральд. Мага бирөө ошондой жакшылык кылса...

— Ошол кишиге кандай жакшылык кылар элеңиз? — деп сурады мустангер, көрүнөө толкунданып.

— Ошо кишини сүйөр элем, — деп Луиза тез жооп кайтарды.

— Эгерде андай болсо, — деп шыбырады Морис Луизага эңкейип, — анда мен сизди ошол Жапайы Мышыктын жана анын мас жолдошторунун колунан көрүү үчүн жанымдын жартысын берер элем, сизди алардан куткарып калуу үчүн жанымдын калган жартысын да кошо берер элем.

— Ушул айтканыңыз чынбы, Морис Жеральд? Сиз чын эле айтканыңыздай ойлойсузбу?

— Ооба, бул айтканым чын!

Мустангердин чын айтканына Луизанын төбөсү көккө жетти.

XXVIII глава ТЫЮУ САЛЫНГАН КУБАНЫЧ

Техаска европалык колониячылар келгенден тартып, индеецтер менен болгон мамиле техастык коомчулукту толкундаткан эң керектүү тема болуп кетти.

Өлкөнүн закондуу кожоюндары болгон индеецтер колониячыларга ачык согуш менен аттаныштыбы, же тынчтык боло калып түрдүбү, баары бир ошолор жөнүндө сүйлөштү. Согуш болгон учурда ашкан коркунуч жөнүндө сөз кылышты; тынчтык боло калганда индеецтердин жол башчылары томагавктарын⁴⁷ көпкө жыйнаштырып коюштубу деп талкуулашты.

Бул темада бардык жерде — эртең мененки, түшкү, кечки тамак убагында да талкууланып жүрдү. Плантадордун гасиендасында болсун, же мергенчинин кепесинде болсун «аюу», «пума», «пекари»⁴⁸ деген сөздөр «индеец» деген сөздөн алда канчалык аз сүйлөнүп, азыраак коркунучтуу болуп келди. Техаста индеец келатат деп балдарды коркутуучу; индеецтер жөнүндөгү сөздөр жалаң гана балдардын түшүнө кирбей, алардын ага-энесинин түшүнө да кирүүчү болду. Кала берсе, Каса-дель-Корвонун ушул гасиенданы чепке окшоткон бийик таш дубалдары да ошерде тургандарды андай сар-санаадан куткара алган жок. Сеттльменттин америкалык калкы индеецтерден коркконуна Пойндекстердин үй-бүлөсү да ортоктош болду.

Пикниктен эки жума өткөндөн кийин форттун командири болуп иштеген майордун жиберген каты Пойндекстердин үй-бүлөсүн бөтөнчө кабатыр кылды.

Плантадордун үй-бүлөсү эртең менен тамак ичип отурганда, пакетти бир чабарман эрте алып келди.

— Укмуштуу жаңылык экен! — деп жиберди Пойндекстер, кагазды көз жүгүртө окуп. — Эң суук кабар экен. Майор өзү ишенген соң бул кабардын чын экендигине шек келтирүүгө болбойт.

— Суук кабар дейсизби, ата? — деп сурады кызы кызарып-татарып.

Ошол замат кызы өзү жөнүндө ойлонуп калды: «Жанагы майор эмне деп жазды экен? Мен аны кечээ эле токойдон жолуктургам. Ал мени көргөн тиги... Ошондой болушу ыктымалбы? Кудая тобо, атам билбесе эле болгону!..

— «Команчалардын уруусу согушка аттанмакчы болуптур» — деп жазыптыр майор, — деди Пойндекстер.

— Ошол элеби? — деп, бу кабарды эч кандай дүмөктүү нерсе жок өңдөнүп, Луизанын оозунан чыгып кетти. — Сен бизди коркутуп салдың. Мен коркунучтуураак дагы бир нерсе бар экен деп ойлодум эле.

— Мындан да коркунучтуураакпы? Балам, болбогон сөздү айтып, келжиребе! Техаста согушка аттанмакчы болгон команчалардан коркунучтуураак эчтеме жок. Бул эң барып турган коркунуч.

Башкача ойдо болсо да Луиза каршы чыккан жок.

— Индеецтер бизге каршы согушка аттанганына майордун көзү жетет бекен? Эмне деп жазыптыр, таяке? — деп сурады Кольхаун.

— Мурун мындай каңшаарга эч кандай барк берген жок элем, деп жазыптыр. Кечээги түнү фортко Жапайы Мышык — семинолдордун жол башчысы⁴⁹ — ошол уруунун бир нече өкүлдөрү менен келиптир. Бүткүл Техас боюнча команчалар өздөрүнүн турган жерлерине сырдалган карагай орнотушту, бир айдан бери ал жапайы кишилер согуш бийин бийлеп жатат, бир нече отряд жортуулга чыкты. Сеттльменттин тербелдерине алар ар бир минутада келип калышы ыктымал деп алар кабар беришиптир.

⁴⁷ Томагавк — индеецтердин куралы, таштан жасалган кичине балта.

⁴⁸ Пекари — Америкадагы жапайы чочко.

⁴⁹ Семинолдор — америкалыктар менен болгон согушта (1817-1818-жылдарда жана 1835-1842-жылдарда) өздөрүнүн көз каранды болбостугу үчүн күрөшүүдө аябай жана чеккен индеецтердин уруусу.

— А Жапайы Мышык жөнүндө эмне сөз бар экен? — деп сурады Луиза мустангер айткан бир окуяны эсине түшүрүп. — Ошол чыккынчыга ишенүүгө болобу? Ал өз элинин душманы болгон сыяктуу эле, колониячылардын да душманы го.

— Туура айтасын, кызым. Бул катта майор ага дал ушундай мүнөздөмө берет. Ыңгайы келе калганда команчалардын тарабына өтүп кете турган ошол эки жүздүү бетпак менен этият болгула деп майор кеңеш айтып жазыптыр. Болуптур, — деп плантатор сөзүн улантты, катты четке коюп, вафля менен кофесин кайра иче баштап, — согушка аттанар менен команчалар Каса-дель-Корвонун аркайган дубалдарынан артка чегинип, биздин гасиендага кол салууга даабайт деп үмүт кылалы.

Ошол арада бардыгы тамак ичип отурган тамаккананын эшигинен негр кирип келди. Сөздүн кыязы дароо эле өзгөрүп кетти.

— Сага эмне керек, Плутто? — деп сурады Пойндекстер.

— Хо, хо! Масса Вудли, бу жигитке эчтеменин кереги жок, мен жөн эле баш бактым. Эртерээк чыккын деп мисс Луизага айтуу керек, чаар байтал токулуп, ооздугун кажап турат. Чаар байтал таштак жерде тургусу келбей, прериянын тулаң чөбүнө жүлүнүп жатат.

— Сен сейилдеп чыгайын дедиң беле, Луиза? — деп сурады плантатор көрүнөө нааразы болуп.

— Ооба, ата. Бир аз бастырып келейин дедим эле.

— Антүүгө болбойт.

— Эмне үчүн?

— Сенин жалгыз жүргөнүңү каалабайм. Аның жакшы эмес.

— Эмне үчүн, ата? Көп эле жалгыз барып жүрчү эмес белем.

— Атаганат, ошол көп барып жүргөнүң жакшы эмес.

Атасынын акыркы сөзү кызды бир аз кызартып жиберди. Бирок атасынын эмне дегенин Луиза бүт түшүнгөн жок.

— Эгерде каршы болсоң, ата, барбай эле коёюн. Силер, эркектер жумуштап кеткенде, мени чын эле камап коймокчу болосуңбу? Техаста мен ошондой турмуш өткөрүүм керек экен го!

— Сен менин сөзүмдү түшүнгөн жоксуң, Луиза. Сенин сейилдеп чыгышыңа такыр каршы эмесмин. Каалаганыңча сейилдеп жүрө бер, бирок жаныңда киши болсун. Генри менен, же Кассий менен барып жүргүн. Мен сени жалгыз барбагын деп гана жатам. Андай кылуу үчүн менин өзүмчө негизим бар.

— Негизим бар дейсиңби? А кандай негиз?

Ушул суроо Луизанын оозунан эрксизден чыгып кетти. Унчукпай койсом болмок экен деп кыз өкүнүп калды да, кандай жооп кайтарар экен деп тынчсызданып күтүп турду.

Атасынын жообу бир аз көңүлүн жубатты.

— Кандай негизим бар экенин билгиң келеби? Эмесе, биринчиден, майордун жазган катын унутпагын, Техас — кыз эчтекеден капарсыз каалаган жагына кете берчү Луизиана эмес. Бул Техаста кадам сайын коркунуч. Эң жок дегенде индеецтерди эле алып көрчү...

— Мен индеецтердин эмнесинен коркмок элем. Гасиендадан беш милядан алыс эч качан кетпейм.

— Беш миля! — деп капитан күйдүргөнсүп сүйлөдү. — Анын элүү миляга алыс кеткен менен барабар, таежем Лү. Жүз милядай жерден кезиктиргендей, үйдүн дарбазасынан жүз кадамдай жерден эле индеецтерди жолуктурушуң мүмкүн. Алар

согушка аттанмакчы болуп турганда, аларды ар жерден ар убакта күтүүгө болот. Менимче, таякем Вудлинин айтканы туура — жалгыз барып жүргөнүң барып турган эссиздик.

— О, сен ошондой деп ойлойсуңбу? — деп креолка кесе айтты жээнине жектегендей жалт карап. — Айтчы, эгерде чын эле команчаларга жолугуп калсам, сен кандай жардам берер элең; бирок жолугуп калуу мүмкүн эмес экенине көзүм жетип турат. Тула боюн боёгон жапайылардын жоокер уруусунун арасында экөөбүздүн кейпибиз эң сонун болор эле. Ха-ха! Коркунучта мен эмес, сен калар элең. Мен го чапкылап кутулуп кетер элем, а сен алар менен калмаксың. Мына, чын эле үйдөн беш милядай жердеги коркунуч деп ошону айт. Жаныбарым Лунамды мингеним- де, мени кууп жеткидей кишини Техастан издеп көрчү. Таба албассың деп ойлойм, Каш!

— Сүйлөбө, кызым! — деп Пойндекстер сүрдүү сүйлөдү. — Мындай болбогон сөздү уккум келбейт. Мунун сөзүнө кунт койбой эле кой, Кассий. Биерде индеецтерден башка салпаяктар толуп жатат, алардан кемирээк коркууга болбойт. Эсиңде болсун, ушул күнгө чейинкидей, сейилдикке жалгыз чыгуучу болбо.

— Мейли, сенин айтканыңдай болсун ата, — деп Луиза моюн сунуп жооп кайтарды столдун жанынан түрүп жатып. — Албетте, мен сага моюн сунушум керек. Бирок эсиңден чыгарба, үйдө эч кайда чыкпай отура берип, ооруп калышым мүмкүн. Баргын, Плутто, — деп ал дагы эле бо- согодо күлүңдөп турган негрке кайрылды. — Лунаны атканага же жайытка, каалаган жагыңа алып барып кой. Эгерде өзүнө жакса, ал туулуп өскөн прериясында оюн салып жүрө берсин. Эми мага ал аттын кереги жок.

Ушул сөздү айтары менен кыз столдун тегерегинде отурган кишилерди ойго калтырып, бөлмөдөн чыгып кетти.

«Атам эмне билиши мүмкүн? Балким, жөн эле шек санап жүргөндүр? Ага ким айтмак эле? Ал биздин жолугушуп жүргөнүбүздү билеби?»

XXIX глава

Эль-Койот өзүнүн үңкүрүндө

Куду Луиза сыяктуу, Кольхаун да күтпөгөн жерден столдун жанынан ыргып турду. Бул жолу өзүнүн бөлмөсүнө кирбей, ал үйдөн чыгып кетти.

Ал жаракатынан дагы эле кыйналып жүрсө да, сыркоосунан кийин бир аз тыныгып, үйдүн жанында ары-бери басып жүрүүгө жарап калган.

Бирок бул жолу мурдагысынан алысыраак жөнөдү, Болгон сөздүн таасири астында болдубу, а мүмкүн, келген кабарга байланыштуу болдубу, күтпөгөн жерден ал дарыяны бойлоп Инж фортун көздөй, өйдө карай балдак менен дагы нары басууга күчү жете тургандай сезді.

Гасиенда менен Инж фортунун ортосундагы күнгө күйгөн ээн жер менен басып отуруп, бийигирээк дарактардын көлөкөсүндө өскөн жапыз акапиялардын жанына келди. Чытырман акациялардын ортосунда чырпыктан токулуп, ылай менен шыбалган кепе — түштүк-батыш Техас үчүн каада болгон хакале бар эле.

Бул мексикалык мустангер Мигуэль Диаздын үйү болучу. Ал «Эль-Койот» деп бекеринен атка конбогон, ырайымсыз, жарым-жартылай жапайы кожоюнуна толук ылайык.

Ошол бөрүнү үңкүрүнөн табуу өтө кыйын эле. Мигуэль Диаздын хакалеси жакшыраак ат менен атоого арзыбай турган. Бул жөн эле анын түнөп өтүүчү түнөгү болучу. Анда-санда гана уудан жолу болуп кайткандан кийин өзү катыша алгыдай

таң-тамашадан пайдаланып, сеттльменттин жанында бир аз турак ала турган; калган убактысын Диаз прерияда өткөрүүчү.

Кольхаундун жолу болду: мас болсо да кожоюнду кепесинен тапты. Диаздын мас болбогон күнү болбой турган.

— Алло, сеньор! — деп кыйкырды Эль-Койот босогодон конокту көрө коюп. — Кандай насип буюруп келип калдыңыз? Орундукту алыңыз. Мынакей орундук! Ха-ха-ха!

Эль-Койот орундук деп алган буюм жөн эле мустангдын баш сөөгү болучу. Юкка жыгачынан сомдоп жасалган стол, так ошондой эле үйдүн кожоюну жатчу, эби жок тростник кровать — Мигуэль Диаздын үйүндөгү бардык эмерек үшүл эле.

Узак жүрүп чарчаган Кольхаун анын сунушунан пайдаланып, аттын баш сөөгүнө отурду. Убактысын текке кетирбей, ал дароо эле ишке киришти.

— Сеньор Диаз, — деди Кольхаун, — менин биерге келген себебим...

— Сеньор американо! — деп жиберди көзү ала чакмак болуп турган мергенчи. — Carrmba!⁵⁰ Билем, билем, биерге келгениңизди жакшы билем. Орунсуз шаан-шөкөттүн эмне кереги бар! Жанагы ирландиялык шайтанды жок кылышымды каалайсыз да!

— Туура!

— Эмесе ыгы келгенде, беш жүз монета үчүн жайлап салам деп сизге убада бердим беле. Мигуэль Диаз айткан сөзүнөн кайтпайт. Бирок убакты боло элек, ыгы да болбой жатат. Carajo!⁵¹ Кишини кадимкидей өлтүрүш үчүн чебердик керек. Кала берсе, прерияда да из кууп таап алышат. Эгерде билип калышса, мен оңбой калам! Сеньор, мени мексикалык экеними унутпаңыз. Сиз өңдүү америкалык болсом, аны опоңой эле сулатар элем. Жаңжалдашып калдык да, ушундай болду деп койсом, күтүлүп кетер элем. Бирок мексикалыктар үчүн башка закон бар. Бирөөнүн канын агызганыбызда — киши өлтүрдү деп аташат. Анда силер, америкалыктар өзүңөрдүн кеңкелес сотуңарда, он эки «ак ниет судьяңар» менен: «асып өлтүрүлсүн» деп токтоп чыгарасыңар. Chingaro!³ Сиз сыяктуу эле, мен да ирландиялыкты жаман көрөм. Бирок сызга отургум келбейт. Убактым жетип, ыңгайлуу учур болушун күтүшүм керек.

— Убакты болду! — деп жиберди Кольхаун. — Индеецтер менен чыр-чатак башталса, өлтүрүү оңой болот деп өзүңүз айтпадыңыз беле.

— Албетте, айткам, эгер ошондой болуп калса, анда...

— Демек, сиз жаңылыкты али биле элек экенсиңиз го?

— Кандай жаңылык?

— Команчалар согушка аттанып калыптыр!

— Carajo! — деп жиберди Эль-Койот өзүнүн тростник кроватинан ыргып туруп. — Кудая тобо! Бул айтканыңыз ыраспы, сеньор?

— Барып турган чындык. Жаңы эле форттон кабар алдык. Бул кабарды мен коменданттын өзүнөн уктым.

— Анда, — деп мексикалык ойлогондой жооп кайтарды, — анда дон Морисио өлүүгө тийиш. Аны команчалар өлтүрүшү мүмкүн да. Ха-ха-ха!

— Ошого көзүңүз жетеби?

1

2

3 Жаман сез (испанча).

⁵⁰ Шайтан баскырдыкы! (испанча).

⁵¹ Шайтан бассын (испанча).

— Анын куйкасы үчүн беш жүз доллар эмес, миң доллар төлөшсө, мен андан да көбүрөөк ишенер элем.

— Ал ошол суммага арзыйт.

— Кандай сумма?

— Бир миң доллар.

— Андай болсо, комапчалар анын баш терисин сыйрып алышат, сеньор капитан. Каса-дель-Корвого барып, камырабай уктай бериңиз. Ыгы келе калганда, душманыңыз куйкасыз каларына ишенип коюңуз. Айтканымы түшүнүп жатасызбы?

— Бардыгы түшүнүктүү.

— Эми бир миң монетаны белендей бериңиз.

— Монета сизди күтүп турат.

— Сага! Ал акчаны мен тез эле иштеп табам! Кошуңуз, кош болуңуз!.. Кудая тобо! — деп жиберди мексикалык келген мейман чыгып кетери менен. — Жолум болду! Өзүм өлтүрөйүн деп жүргөн кишини сулатканым үчүн бир миң доллар алуу оңой иш эмес. Команчалар согушка аттанган экен го! Эгерде андай болсо, бул маскарад үчүн костюмду алып чыгышым керек. Индеецтер менен жарашкандан берки үч жыл бою кийилбей тек жатат.

XXX глава АБА ПОЧТАСЫ

Каадада эркектерге ылайык деп эсептелип жүргөн түрдүү спортторго кызыгып, Луиза Пойндекстер жаа атууну да жакшы көрүп калды. Миссисипиде жүргөндө эле жаа атууну ал индеецтердин гүм деген уруусунан үйрөнгөн болучу.

Техаска көчүп келгенден тартып, ошол Диана куралын колдонуу учуру болгон эмес. Апельсин жыгачынан жасалган кооз жаа, үкү байланган жебелер шкафта катылуу туруучу эле. Бирок ал жаанын кереги тие турган убакты жетти. Тамак ичип отурганда, атчан жалгыз жүрбөгүн деп атасы тыюу салган сөздөн кийин көп узабай эле ошондой убакыт башталды.

Атасынын буйругуна ал кыңк этпей моюн сунду; ал гана эмес, Луиза жалгыз бир жакка атчан бармак түгүл, жанына жээни менен агасын кошуп берсе да атчан саякат кылуудан баш тартты.

Чаар байтал атканада минилбей көп туруп калды.

Бирок Луиза өзүнүн жакшы көргөн байталын унуткан жок; аны минбегеңине карабастан, Лунасына барып, жакшы багып жатышат бекен деп көз салып жүрдү.

Байтал Коса-дель-Корвонун кампаларынан эң жакшы жүгөрү, саваннанын жакшы эң ширелүү чөбүн жеп, Леонанын муздак суусунан ичти.

Атчан жүрүүдөн баш тарткандан кийин Луиза жаа атуу менен убара болду. Бул спортко ал бош убактын бүт кетирди десе да болот. Жатыгуу үчүн, бакты ыңгайлуу тапты. Бак илгерки заманда тигилген эле. Жалаң эски дарак- тар гана эмес, испаниялык усталардын кескичи менен жасалган статуялардын урап калганы да а жөнүндө көрсөтүп турду.

Ошол скульптуралар турган аллеяда эмес, Луиза жаа атып үйрөнүүнү бөлөк жакта баштады; бактын четине, Леонанын бүйткалуу жээгиндеги жапайы өскөн бийик кедр, жаңгак, тыт жыгачтарынын көлөкөсүнө жалгыз барууну жакшыраак көрдү.

Аерде ал жалгыз боло турган; соңку убакта ал андан бетер эч кимге жолобой, көбүрөөк жалгыз жүрүүчү болду. Сиркеси суу көтөрбөй каарданып турган убагында да, атасы ушул жараксыз эмеректи ташта дей алган жок. Кызы үчүн атасынын көңүлү жай болду. Каса-дель-Корвонун бийик дубалдары, Леонанын терең суусу ишеничтүү коргоо эле. Кызынын ушинтип жалгыз жүрүп көңүл ачканына плантатор каршы болмок тургай, кайра кубаттап жүрдү. Адегенде шектене баштаганы бат эле тарап кетти, — шектене турган да жөнү бар эле.

Акыр-аягы ушунун баары жалаң гана демейдеги ушак болушу мүмкүн эле. Ушакчылар дайыма келжирөөгө тийиш. Бу жолу ушактан ал күйө турган болду. Кызынын Морис-мустангер менен жолугушканы жөнөкөй эле кокус- түк болушу ыктымал эле. Алар деги токойдо капилестен жолугушуп калышы мүмкүн эле го? Өмүрүн эки жолу аман алып калган кишинин жанынан үнчүкпай өтүп кетүү Луи- зага чңтойлуу болот беле. Алардын жолугушканында, бал- ким, жөн эле жакшылыкты кадырлай билгендиктен башка эчтеме болгон эмес чыгар.

Атасынын тыюу салганына кызынын оңой эле макул болушу ушул жоромолду ырастады. Демейде доюр кызды тил алдыруу, айрыкча анын көксөгөн тилегине каршы чыгып макул кылуу, оңой-олтоң иш эмес. Кыз кээде тил албай коюшу мүмкүн экенин плантатор жакшы билүүчү. Кызынын жүргөн-турганына ыраазы болушу таң каларлык иш эмес эле. Бактагы чымчыктарды гана жана чектирип жаа тартып эрмек кылганы атасын кубандырып жүрдү.

Бирок татынакай Луизанын элүү жашар атасы өзүнүн жаш чагын үнүтүп койгондой сыяктанды; болбосо, кызынын бакта эмне кылып жүргөнүн ал бакалап көз салат эле го.

Луиза анчалык деле ырайымсыз эмес экенин, — эч нерседен капары жок, тегерегинде бырпырап учуп жүргөн чымчыкты атпай, жаасынын жебесин башка жакка атканын атасы билет эле. Луизанын мергенчилик кылганы мындай болучу: кыз алакандай кагазды жебенин учуна байлап туруп, дарыянын наркы өйүзүндөгү акация өскөн жакты көздөй мээлей турган. Андан да кызыгыраагы — ошондой эле жаада атылган жебе бир аз убакыттан кийин, дал өзү барган жерге ыраазы болбогонсуп, кайра келгенин да атасы көрө турган. Жебе кыздын колуна ошондой эле, бирок башка алакандай кагаз менен кайра келип жүрдү.

Мунун сырын билбей карап турган кишилерге жаанын жебесинин учканы абдан таң каларлык, кала берсе өгөй көрүнөр эле. Бирок четтен карап турган киши болбогондуктан, эч ким таң калган жок. Жааны кезектешип кере тартып, аркы-терки атышып, ушул оюнга катышкан эки кишиге мунун баары түшүнүктүү эле.

Сүйүү тоскоолдукту мыскылдады.

Көрүшөргө мүмкүнчүлүк болбогон соң, Морис менен Луиза ушинтип аба почтасы аркылуу байланышты.

XXXI глава СУУДАН ИЙГИЛИКТҮҮ ӨТҮҮ

Жаанын жебеси аркылуу кат алышуу көпкө созула алган жок. Ашык болгон эки жаш кантип көрүшүү жолун издеди. Луиза менен Мористин жүрөгүнөн от алган сүйүү тоскоолдуктан корккон жок.

Көрүшүү жолу көп узабай эле табылды.

Эски бактын арасында жымжырт түндө алар эки жолу жолугушту. Жылдыздардын жарыгында алар сүйгөндүгү жөнүндө бири-бирине эки жолу ант беришти. Үчүнчү жолу көрүшүүгө шерттешти.

А кербез плантатор капары жок, корстон болуп жүрө берди. Жанга теңебей, каркыттанып жүргөн жалгыз кызы ушунчалык аябай алдайт экен деп атасы кантип ойлойт. Сулуу кызымды тектүү, дөөлөттүү кишиге берсем, чарба иштерим оңолуп кетер деп санаасы менен байып жүрдү. Атасынын тыюу салганына карабастан, карапайым жапайы жылкы уулоочу менен кызынын түн ичинде жолугушун жүргөнүн ал кантип элестете алат.

Эми анын кылдай да шектенүүсү калган жок. Кызынын ушинтип жүргөнү ага такыр чындыкка окшобогон, укмуш-туу нерседей болуп көрүнөр эле. Луиза кыңк этпей тилин алып, атчан саякатка чыкканын токтотуп койгонун арасы ыраазы болуп жүрдү. Ошондой болсо да, кызынын демейдегидей болбой, моюн сунганы бир аз анын жүрөгүн өйкөдү. Кээде ал бекер эле тыйган экемин деп аяп да койчу болду.

* * *

Жаркырап ай тийип турган түн эле, — андай түн түштүктө гана болот. Күмүш табактай болгон ай көпкөк асманда калкып баратты. Тунук абада тоолор даана көрүнүп турду, эңкейсең эле тоого колуң тийчүдөй сыяктанды. Айбанаттардын, канаттуулардын, курт-кумурскалардын түнкү добушуна кулак салгансып, дарактардын жалбырактары былк этпей жымыңдап турду. Ашык болгон кишилерге ушундай түндө уктоо өтө кыйын го.

Инж фортунын гарнизону жата турган убакты болду деп, жөө аскерлердин кечки барабаны, кавалеристтердин кернейи небак жар салды.

Тагыраак айтканда, небак түн ортосу болуп, Обердофердин мейманканасынан бир киши аттанып чыккан эле. Ал Леонанын ылдый жагын көздөй кеткен жол менен жүрүп отурду да, кечигип калып, сеттльментке шашыла бараткан жолоочуларга тезден эле көрүнбөй калды.

Бул Леонанын аркы өйүзүндөгү, Каса-дель-Корво гасиендасынын жанынан өткөн жол эле. Акация өскөн токойдун жанына келип, ал киши атынан ыргып түштү да, атын даракка байлап койдү. Анан ээринин кашынан кыл арканды алып турду да, колуна илип алып, гасиенда тарапты көздөй дабыш чыгарбай басты.

Дарактын коюу көлөкөсүнүн далдаасынан чыгардан мурда, ал асманга, жаркырап тийип турган айга кунт коюп карады.

«Бул сулуу ай батканча, биерде күтүп туруунун кажети жок, — деп ойлоду ал, бирдеменин камын жегенсип. — Сыягы, ай биерде таң атканча доорон сүрөт окшойт».

Анан жээктен өзүн бөлүп турган ачык жерди көзү менен болжолдоп карады. Каса-дель-Корво гасиендасы дал бет маңдайында, берки өйүздө эле.

«Эгерде анда бирөө уктабай басып жүрсө, эмне болот?

Бирок түн ортосу болгондо ким жүрмөк эле. Ниети бузук бирөө гана уктай албай жүрбөсө. Баса, анда ошондой ниети бузук киши бар эмес беле! Эгерде ал уктабай басып жүрсө, мени байкабай койбойт. Эмне кылуу керек? Асманда кылайган булут жок. Ай жакында батпайт. Луиза мени күтүп турат. Тобокел кылышым керек. Эмесе, алга!»

Ушул сөз менен ал этияттык кылып, ачык жер менен шыпылдай басты да, Леонанын типтик жээгине тез эле келип жетти.

Аерге буйдалып турбастан, ал кашаттын ийри-буйру жалгыз аяк жолу менен шыпылдап төмөн түштү да, дарыянын дал жээгине келип токтоду.

Дал бет маңдайында, аркы өйүздөгү килейген чынар теректин көлөкөсүндө кичинекей кайык турган эле.

Бир кыйлага чейин ал дарыянын кеңдигин көзү менен болжолдоп көрдү да, наркы өйүздөгү бадалдуу жерге тигиле карады.

Аерде эч ким жок экендигине көзү жеткенден кийин ал кыл арканын алып, шап дегизе суудан ашыра ыргытты. Чалма дал кайыктын тумшугуна барып илинди. Чалманы керип, ал кайыкты өзүн көздөй тартып алды.

Суудан өтүп, кайыкты байлап койду да, Каса-дель-Корвонун түнкү мейманы теректин көлөкөсүнө тура калды. Бул Морис-мустангер экендигин айтып отуруунун кажети жок чыгар,

XXXII глава АК МЕНЕН КАРА

Мориске теректин көлөкөсүндө көп турууга туура келген жок. Ал кайыкка секирип түшкөн минутада Каса-дель-Корвонун гасиендасында бак жактагы терезе ачылган эле. Шакек салып, жасанган кичинекей аппак кол ачылган терезени жөлөнө кармап турду.

Бир нече минутадан кийин Луиза Пойндекстер таш төшөлгөн баскыч менен төмөн түштү.

Кулагын түрүп, ал бир секундага тура калды. Кайыктын калагы чалпылдап жатабы же ага ошондой болуп көрүндүбү? Чегирткелер тынбай чырылдап, абаны жаңыртып жиберди, ошондуктан, жаңылып калуу оңой эле. Убадалашкан убакыт келип жетти да, кыз күтүп турууга эми чыдай алган жок.

Луиза дабышын чыгарбай, таш төшөлгөн баскыч менен төмөн түшүп, бакка култ этап кирип кетти, мрамор статуялардын жанынан бадалды аралап өтүп, акырында теректин түбүнө барды. Мустангер аны ошерден жолуктурду.

— Эртеңки түнү дагы көрүшөбүзбү, кымбаттуум?

— Көрүшө ала турган болсом, анда сага: эртең да, бүрсүгүнү да, күн сайын көрүшөбүз дээр элем, жаным.

— Эмне себептен? Эмне үчүн антип айта албайсың?

— Эртең таң заардан Аламого кетишим керек,

— Ошондойбу! Барышың зарылбы?

Кыздын бул суроосу кекеткендей үгүлдү. Аламодогу жападан-жалгыз кепе жөнүндө укканында, Луизанын кандайдыр бүткөн бою дүркүрөп кетүүчү. Эмне үчүн экенин ал өзү да билчү эмес.

— Барыш үчүн олуттуу себептер бар?

— Олуттуу себептер бар? Аерде сени ким күтмөк эле?

— Фелим деген досум, башка эч ким жок. Ага эчтеке болбогондур деп ишенем. Жанагы индеецтер жөнүндөгү айың сөздөр боло электе, мен аны ал жакка он күн мурун жибергем.

— Фелимден башка эч ким жокпу? Чын айтып жатасыңбы, Морис? Жаным, мени алдаба? Жалгыз эле ошол деп айттыңбы?

— Луиза, а жөнүндө менден эмне үчүн сурайсың?

— Эмне үчүн сураганым өзүм да айта албайм. Кээде оюма келген нерсени айтып берсем, уялганыман жети өмүрүм жерге кирип кетер эле.

— Коркпо, оюңдагынын баарын айта бер. Мен сен- ден эчтеме жашырбас элем. Кана, айтчы, жанымдын кубанычы.

— Айтканымы каалап турасыңбы, Морис?

— Албетте, каалап турам. Сенин күдүк болуп турган нерселеринин баарын чече алам го деп ишенем. Эгерде экөөбүздүн жолугушуп жүргөнүбүздү бирөө билсе, сенин артыңан жаман сөздөр айтыла баштайт. Ошондуктан мен Аламого кетишим керек.

— Ошерде калмакчы болуп кетесиңби?

— Бир-эки эле күнгө барам. Буюм-тайымдарымды жыйнаштырып, прериядагы турмуш менен коштошуу үчүн гана барам.

— Ошондойбу?

— Сен ыраазы болбой турат окшойсуң?

— Жок! Бир аз аң-күдүк болуп турам. Сени түшүнө албай жатам. Сяыгы, эч качан түшүнө да албайт окшойм.

— Бирок мында түшүнбөгүдөй эчтеме жок. Мен бир өтө керектүү чечимге келдим; сага айтсам, кечирерини билем.

— Сени кечириш керек экен го, Морис! Кечиргидей эмне кылдың эле?

— Сага сырымды жашырып айткан эмесмин, ошону үчүн. Мен сен ойлоп жүргөндөй киши эмесмин.

— Менин билгеним эле; сен сүлүү, жүрөктүү, асыл жигитсиң. О, Морис! Мага кандай кымбат экениңди, сени кандай сүйгөнүмдү билер белең!

— Жаным, мен сени андан кем сүйбөйм, ошондуктан өзүбүздүн таалайыбызды коргоп, биз аз күнгө көрүшпөй туруубуз керек.

— Көрүшпөй туруубуз керекпи?

— Ооба, жаным, көпкө эмес.

— Канчага?

— Атлантика океаны аркылуу нары барып, бери келүү үчүн пароходго канча убакыт керек болсо, ошончого.

— Бүтүндөй маңгилик го! Бирок эмне үчүн?

— Мекениме, Ирландияга барып келишим керек. Мындан жыйырма эле саат мурда аяктан өзүм үчүн өтө керектүү бир кабар алдым. Кайра келгенимде, кызынын жүрөгүн ээлеп алган кембагал мустангер кандай киши экенин кербез атаңа далилдейм... Бирок сенин жүрөгүңү ээлей алдымбы, Лунза?

— Аны өзүң жакшы билесиң. Менин бүткүл оюмду, сезимимди, тилегимди махаббат чулгап алды.

Дагы бирин бири сүйгөнү жөнүндө ант беришип, эзилип өбүштү.

Чегирткелердин чырылдаганы Оасаңцап, чакчыгайдын чакылдап сайраганы токтоду да, ай тийген абада түн катар бийиктеп калкый баштады,

Кимдир бирөөнүн дүбүртү чыкты.

Бирде статуяга жашынып, бирде бадалды аралап, гүлдөрдүн арасынан жылып келаткан караанды ашык болгон эки жаш көргөн жок. Алар дарактын далдаасына жашынып калган кара көлөкөнү байкабады; Кассий Кольхаун алардын ар бир кыймылын, ар бир сөзүн илип алып турганын да билишпеди,

XXXIII глава АЗАПТУУ ЧЫНДЫК

Өзү үчүн азаптуу чындыкты табууга жөнөкөй кокустук Кольхаунга жардам берди.

Капитан гасиенданын төбөсүнө чыгып, сигарасын жай-баракат тартып турганда, түн ортосу болуп калган. Ошол маалда тынчсыздануу үчүн анда бөтөнчө деле себеп жок көрүндү. Мустангер жарадар кылган жери небак айыгып калган болучу; ырас, өзүнүн жеңилип калганы дагы эле жүрөгүн өйкөп жүрдү, бирок ошону эстеп күйгөнү жакында өч алам го деген үмүт менен таркай баштаган эле.

Луизанын атасы сыяктуу, Кассий Кольхаун да алыска атчан сейилге баруудан Луизанын баш тартканына абдан ыраазы болуп жүргөн. Дал ошонун кеңеши боюнча Пойндекстер кызын атчан жалгыз жүрүүгө тыюу салган болучу. Луизанын атасы сыяктуу эле, ал да кызын эмне үчүн жааны эрмек кылып жүргөнүнө шектенген жок; ошондуктан анысын жөн эле күнөөсүз тамаша катарында көрдү.

Мага Луизанын көңүл кош карап жүргөнү жөн эле анткордук болуу керек деп, ал көңүлүн жубата да баштады. Соңку убакта Луизанын аны менен мурдагыдай чорт сүйлөшкөнү азыраак болду.

Бекер эле күнүлөп жүргөн окшоймун го деп, Кольхаун шек саноого да даяр эле.

Кольхаун азотейанын периласында эки колун куушуруп, дарыяны карап, сигарасын камырабай тартып турду. Жолдон атчан кишинин көрүнгөнү аны таң калтырбады десе да болот. Мээ кайнаткан күндүн ысыгында жол тартып кыйналгандан көрө, салкында серүүндөп, кишинин түндө сапар чеккиси келгени ал үчүн түшүнүктүү.

Күндүз болсо, балким, атчан кишини ал тааныйт беле. Айдын жарыгында ачык тааный алган жок. Сууга агып бараткан чамындыны кээде карап турган сыңары, ал атчан кишиге жөн эле көз чаптырып турду. Атчан киши токойдун арасына киргенде гана, Кольхаунду а кишинин жоругу кызыктыра баштады.

«Бул эмне болушу мүмкүн? — деп кобурады ал сигарасын шап ыргытып жиберип. — Шайтан баскырдыкы... Аты- нан түштү! Бери көздөй, дарыянын имерилишин карай келатат. Кашаттан төмөн түштү, сыягы, ал биерди жакшы билсе керек. Ага эмне керек? Ырас эле бакка уурданып кирмекчи болобу? Бирок кандайча? Сүзүп өтмөкчүбү? Ууру болуп жүрбөсүн?»

Бул анын биринчи божомолу. Бир ой эсине түшөр менен, ал божомолунан баш тартты.

«Кайыктын калагы чалпылдай баштады... Кайыкты өзүнө тартып алып, кайык менен бери сүзүп келатат. Бакты көздөй басты. Деги буга биерде эмне керек болду?»

Кольхаун акырын төмөн түшүп, эркектерди ойготуп, баарысы бирге жанагы кишини кармамакчы болду.

Ал жаңы эле басайын деп жатканда, экинчи тараптан угулган дабыш аны токтой калууга аргасыз кылды. Каалганынбы, же ачылган терезенинби, бирдеменин кычыр эткени угулуп калды. Кычыр эткен дабыш дал анын асты жагынан угулду.

Эмне болуп жатканын билейин деп, Кольхаун периладан эңкейип ылдый карады. Аңгыча болбой, жүрөгүнүн каны сарыгып, өңү өлгөндөй купкуу боло түштү: жээнинин бөлмөсүнүн терезеси ачылган экен. А Луиза апаппак кийинип, бакка чыгуучу баскычта

туруптур. Луизанын турганы кайык менен сүзүп келген кишиге байланыштуу экенин Кольхаун бир заматта түшүнө койду. Бирок ал киши ким? Ал Морис-мустангер гана болушу мүмкүн.

Чагылган тийгендей, Кольхаун үн-сөзсүз, турган жеринде катып калды. Апаппак элес көрүнбөй, бактан добуш угулгандан кийин гана ал эс-учун жыйды; анын көңүлүнө жаңы план муюду.

Эми ал эркектерди ойготуу жөнүндө ойлонгон жок. Луизанын маскарачылыгына биринчи ал күбө болушу керек эле да. Кыжыры кайнаганынан калчылдап, Кассий Кольхаун шашыла төмөн түштү.

Ал берки экөөнүн ант беришкенин, бирин-бири сүйөбүз дешкенин, эртең таң заардан мустангер кетмекчи болгонун, жакында кайра келем деп убада бергенин угуп турду.

Эмне үчүн ал дал ошол учурда жүгүрүп келип, сүйгөн кыздын бутуна оңкосунан түшкөндөй кылып, өзүнүн касташкан кишисин шамшар менен сайган жок? Балким, мустангердин курунда Кольтун алты атар тапанчасы жаркырап турганын айдын жарыгында көргөнүнөн ошенткендир?

Кандай болсо да, өздөрүн аңдып жүргөнүн ашык болгон кишилер билбей калгандай кылып, капитан шашыла жүгүрүп кетти,

XXXIV глава «АЙКӨЛДҮК» НИЕТ

Кассий Кольхаун каякка жүгүрүп кетти?

Албетте, өз бөлмөсүнө барган жок. Ушундай күйүт чеккен киши кантип уктамак эле?

Шам алам деп убактыны текке кетирбей, ал тике эле ошо жакты көздөй жөнөдү. Бирок чырактын да кереги жок. Айдын жарыгы бөлмөнү жетишерлик жарык кылып турган болучу. Бөлмөдөгү жупуну жасалганы: жуунгучту, кичинекей столду, бир нече стулду, тынчтык бербеген чиркейден сактануу үчүн жука кисеядан жасалган көшөгөсү бар кроватты ачык көрүүгө мүмкүн.

Кольхаун көшөгөнү көтөрүп, эч нерседен капары жок уктап жаткан жигитти ойгото баштады.

— Көзүңдү ач, Генри, тургун! — деди Кольхаун уктап жаткан жигитти ийнинен булккулап.

— О-о! Бу сенсиңби, Каш? Эмне болду? Деги индеецтер эмеспи?

— Индеецтерден да жаман! Тезирээк! Тургун да, өз көзүң менен көргүн. Ылдамыраак, болбосо кечигип калабыз! Ордуцан тургун да, таежемдин маскарачылыгын көргүн. Тезирээк, болбосо Пойндекстердин аты бүткүл Техаска шылдың болот!

Албетте, мындай эскертүүдөн кийин Пойндекстердин үй-бүлөсүнөн эч кимдин уктагысы келбес эле. Жигит ордуна ыргып турду да, күлүктөнгөнсүп бөлмөсүнө карады.

— Кийинем деп убакытты текке кетирбе, — деди күйпөлөктөгөн капитан. — Тезирээк! Ылдамыраак!

Демейде кийчү жөнөкөй костюмун Генри бир нече секунданын ичинде кийе койду. Капитандын артынан жигит бакты көздөй ашыкты.

— Эмне болду, Кассий? — деп сурады ал, токтоо керек деп Кольхаун ишарат кылганда. — Айтчы деги, бу эмне деген кеп болуп кетти?

— Өзүң карагын. Мага жакыныраак түр. Тетиги дарактардын арасындагы жылчыктан дайыма кайык түрчү жакты карагын. Деги бирдеме көрдүңбү?

— Агарган бирдеме турат. Аялдын көйнөгү окшойт. Аял экен.

— Туура айтасың, аял. Ал сага кимдей көрүнөт?

— Билбейм. Ким экенин сен билесиңби, Кассий?

— Жанында дагы бир караан турат.

— Эркекке окшойт,,, Ырас эле эркек экен,'

— Сенин оюңча, ал ким?

— Мен кайдан билмек элем, Каш? Сен билесиңби?

— Ооба, билем. Ал эркек — Морис-мустангер.

— А аялчы?

— Анын кучагында турган сенин карындашың — Лунза.

Куду жүрөгүнө ок тийгенсип, жигит артын көздөй сендиректей түштү да, анан алга карай жулунду.

— Токто! — деди Кольхаун аны шап кармай калып, — Унутпагын, сенде курал жок, а мустангерде курал бар. Анысын билип турам. Сен мына муну, дагы муну алгын, — деп Кольхаун жигитке өзүнүн бычагы менен тапанчасын суна берди. — Аны мен өзүм мойсоюн дедим эле, бирок сен агасы эмессиңби, карындашыңдын абийрин сактайсың. Ошон үчүн өзүң өлтүргөнүң жакшы болот го деп ойлодум. Баргын, Генри! Бирок карындашыңды атып салып жүрбө. Акырын жашырынып бар. Аны курсакка аткын. Эгерде алты октон өлбөсө, бычак менен жайлагын. Мен чукул турам. Сага жардам берем. Жүгүр!

Генри Пойндекстер мындай жүзү каралык насаатка муктаж эмес.

Ал карындашынын абийирин сактоо үчүп жүгүрдү.

— Жүзү кара, шүмшүк! — деп кыйкырды Генри. — Луиза, четке чыга бер, мен алдагыны жайлайын! Карындашым, мындай чык, сага айтып жатам!

Тапанчасын сууруп чыгып коргонгондун ордуна, Морис- мустангер кыз үчүн коркуп, кыздын кучагынан бошонууга аракет кылды. Бирок кыз аны мурдагысынан бетер кыса кучактады.

Мустангерди атса, Генри карындашын майып кылып алышы да мүмкүн эле. Генри токтоп, атпай туруп калды.

Анын ушул илең-салаң болгону үчөөнүн жанын аман алып калды. Мустангерди кое берип, Луиза агасын колдоп шап кармады. Морис корккондой эчтеме жок экенин, агасын гана токтотуу керек экенин Луиза жакшы билген эле.

— Жүгүр, кач! — деп кыйкырды Луиза мустангерге, долуланып турган агасын кармап калууга тырышып, — Генрни адаштырып жаңылыштырган тура, мен ага баарын өзүм түшүндүрөм. Тезирээк, Морис, ылдамыраак качып кутул!

— Генри Пойндекстер, — деди ирландиялык жигит достук кеңешти орундатууга даяр туруп, — сиз мени бекер эле шүмшүк деп эсептейсиз. Убактысы жеткенде, карындашыңыз мени кадырлап, сүйүүгө арзый турганымы далилдейм. Эгерде алты айдын ичинде ошондой экенине көзүңүз жетпесе, мени суу жүрөк Койот катарында, элдин көзүнчө ел- түрсөңүз да болот. Азырынча кош болуңуз.

Карындашынын колунан Генринин бошоноюн дегени бара-бара солгундай баштады; мустангердин сөзү анын көңүлүн бир аз сооротту. Каршылык көрсөтүү улам

чабалдай берди да, Морис дарыядан өзү сүзүп өткөндө жигиттин колу шылкыйып калды.

— Байке, ал жөнүндө сен жаңыласың, ишенип кой, жаңылып жатасың! — деп чыңырды Луиза. — О, Генри садагаң, анын кандай асыл зат экенин билесиң! Ал эч качан мени бирөөгө кор кылбайт, анын үстүнө өзү да мага ыза көрсөтпөйт. Ишенип кой, ал жентльмен, баары бир, ал ким болсо да аны сүйгөнүм — сүйгөн.

— Луиза, чыныңды айтчы. Өзүң менен өзүң кандай сүйлөшсөң, мени менен да дал ошондой сүйлөш. Азыр үшөрдөн көргөнүмөн түшүнгөнүм: сен аны сүйөт экенсиң, чыныңды айтчы, ырас эле ал жакшы кишиби? Сенин ишенчээктигиңен пайдаланып, кара санатайлык кылган жокпу?

— Жок! Жок! Жок! Сага ант берейин! Генри, эмне үчүн сен аны орунсуз жерден кордодуң?

— Мен аны кордодумбу?

— Ооба, ызаладың Генри, адилетсиздик кылып, орой кордодуң.

— Андан кечирим суроого даярмын. Аны кууп жетип, кызуу кандуулук кылганым үчүн кечирим сурайын. Карындашым, эгерде чын айта турган болсоң, мен ошондой кылышым керек. Өзүң билесиң, ал адегенде эле мага жагып калган болучу. Эми, ардагым Луиза, бөлмөңө барып уктагың. Мен мейманканага тезирээк жөнөйүн, балким, аны ошөрдөн табармын. Өзүмдүн катамы түзөтмөйүнчө жаным жай таппайт.

Карындашы менен агасы үйгө киргенде, ошого чейин бадалдын арасында жашынып турган үчүнчү караан да алардын артынан удаа көрүндү. Бул алардын жээни Кассий Кольхаун.

XXXV глава МЕЙМАНДОС ЭМЕС КОЖОЮН

«Суу жүрөк кемпай! Акмак! Ушундан үмүт этип жүргөн мен да акмак экемин. Бул күчүктү алдап-соолап, карындашы тиги шүмшүктү качырып жиберерин алдан билүүм керек эле. Бир тал чачым коробой турган жеринде дарактын далдаасынан өзүм сойлото алат элем. Ошенткем үчүн Вудли таякем ыракматтан башка эчтеке айтпайт болучу. Сеттльменттегилердин баары менин жоругумду акташат эле. Томаяк азгыргыч! Жек көрүмчү соодагер! Адилеттик менен сазайын бергеним үчүн ким каршы чыга алат эле? Эми, шайтан баскырдыкы, мындай учур дагы качан болор экен!»

Гасиендага Луиза менен Генринин артынан бир кыйла арттараак кайта келатып, капитан ушинтип өзүнчө ой жүгүрттү.

— Кызык, — деп кобурады ал короого кирип келатып, — чын эле мына бу мадыра баш макоо карындашын акмак кылып кеткен кишиден кечирим сурагысы келеби? Сыягы, чын эле кечирим сурамакчы болсо керек, болбосо атканада тополоң болуп жатканын эмне деп түшүндүрүүгө болот?.. Дал ошондой экен — атын алып чыгып келатат.

Мексикалыктардын имениелеринде каада болгондой, ат- кананын эшиги таш төшөлгөн короого чыга турган.

Аткананын эшиги чала ачылып туруптур; бирок бир минутадан кийин каалганы ич жагынан түрттү да, чоң ачып жиберди.

Панама, ийнинен көлбөөрүп салаңдап турган плащ кий- ген бир киши аткананын эшигинен көрүндү. Ал токулган атты алып чыкты.

Кольхаун өзүнүн таякесин, анын тору атын тааный койду.

— Акмак! Жанагыны колдон чыгарып жибердиң! — деп, жигит жанына жакындап келгенде, капитан ызырынып кобурады. — Шамшар менен тапанчаны бери бер. Бул оюн-чук сенин назик колуңа жарашпайт. Жооп берчи, эмне үчүн мен айткандай кылганың жок? Эмне үчүн кеңкелестик кылдың?

— Ырас эле мен кеңкелестик кылдым, — деп жаш плантатор оор басырык жооп кайтарды. — Анткеними билем. Жакшы кишини жөнү жок жерден оройлук кылып кордоп койдум.

— Жакшы кишини кордодуңбу? Ха-ха-ха! Кудай үрсун, сен жинди болуптурсуң!

— Эгерде сенин тилиңди алсам, анык жинди болмок элем, Кассий. Бактым бар экен, ошондой кылганым жок. Кандай болбосун андан кечирим сураганы дароо жөнөшүм керек.

— Каякка барасың?

— Өзүмүн адамга ылайыксыз жоругум үчүн кечирим сураганы Морис-мустангерди кууп жетишим керек.

— Адамга ылайыксыз жорук имиш! Ха-ха-ха! Сеп, ал-бетте, тамаша кылып жатасың го?

— Жок. Бүтүндөй чын айтып жатам. Эгерде мени менен кошо барсаң, ошенткенимди өз көзүң менен көрөсүң.

— Эмесе, дагы айгайын, сен чын эле акылдан адашып-сын. Акылдан адашканың мындай түрсун, барып турган кеңкелес экенсиң.

— Сен абдан сылыктык кылдың го, жээним Кассий!

Ушул сөздү айтаар менен жигит атын теминип, чапкылап кетти.

Ат көрүнбөй калганча, Кольхаун ордуна жылбай тура берди. Анан үйүн көздөй шыпылдай басып, верандадан ылдам өтүп, бөлмөсүнө кирди. Көп узабай эле, эски плащ кийип, аерден чыгып, атканага барды да, токулуу турган атын суулугунан жетелеп чыкты.

Уурдап бараткансып, атын таш төшөлгөн короодон добушун билдирбей алып чыкты. Анан атына ыргып минди да, гасиендадан ылдам оолактап кетти.

Генри Пойндекстердин артынан ал бир-эки миля жүрүп отурду; бирок жигитти кууп жетейин деген ойдо болгон жок көрүнөт, себеби, Генри алыс узап кеткен. Кольхаун шашкан жок.

Фортко баруучу жолдун теңине келгенде, Кольхаун жакын жердеги кичине токойду үңүлө карап, атынын оозун жыйды да, каптал жактагы жалгыз аяк жолду көздөй бура тартып, өзөн сууну карай бастырды.

«Дагы бир мүмкүнчүлүк калды, жаман мүмкүнчүлүк эмес, бирок жанагы мен колдон чыгарып жиберген мүмкүнчүлүктөн кымбатыраак болот. Бул мага бир миң долларга түшөт. Айла барбы? Акыр-аягы бу каргыш тийген ирландиялыктан кутулуш керек. Анын сөзүнө караганда, эгерде калп айтпаса, ал таң заардан өзүнүн кепесине жөнөйт. Качан барарын билсем, кызык болор эле? Прериянын мындай кишилери үчүн таң атканда туруу, жаңылбасам, кечигип калган менен барабар. Эчтеке эмес, бизде дагы убакыт бар. Койот Мористен мурдараак үлгүрөт. Анын кепеси, калыбы, биерден алыс болбосо керек. Мексикалыктар бул жерди жакшы билүүгө тийиш, эң болбогондо ошо жакка бара турган жолду билүү керек. Ошонусу эле жетишет. Мейли, кепесинде кожоюнду күтө беришсин. Бирок күткөндөрү текке кетээр: ага жолдон индеецтер жолугуп калышы мүмкүн го».

Мына ушинтип ой жүгүртүп, капитан мексикалык-мустангерднн кепесинин жанына бастырып келди.

Кепенин эшиги аңырайып ачык турган экен, Кепенин ичинен уктап жаткан кишинин коңурук тартканы угулду.

Уктап жаткан кишинин коңурук тартканы кээде токтой калып, тымтырс боло түшөт, кээде чочконун корулдаганындай добушка окшоп кетет, кээде түшүнгүдөй мааниси жок: «Саггатва! Миң шайтан! Иисус! Ыйык Мария!» — деген сөздөр угulat.

Кольхаун босогого токтой калып, тыңшап турду.

— Бу доңуз, өлгөндөй мас экен! — деди ал үнүн катуу чыгарып.

— Алло, сеньор! — деп кыйкырды кепенин кожоюну кишинин үнүн угуп, чала-була эсине келип. Мындай урматты ким көргөн? Жок, андай эмес го? Бактылуу экемин, сизди көрдүм, — мен, Мигуэль Диаз, биердегилер айткандай, Эль-Койот. Ха-ха-ха! Койот! Бах, а сиздин атыңыз ким? Сиздин атыңыз ким, сеньор? Миң шайтан! Сиз кимсиз?

Тростник кроваттан башын көтөрүп, Эль-Койот бир кыйлага чейин жамбаштап отурду, күтпөгөн жерден келип, мас болуп уктап жаткан кишинин түшүн бузган мейманга көзүн алаңдатып, тигиле карады.

Анан, түшүнүксүз кандайдыр үн чыгарып, Койот кайтадан кроватка сулап калды.

Жапайы айбанча коркулдап, анан корулдап коңурук тартканы кожоюндун мейман бар экенин билбегенин ачык көрсөттү.

— Дагы бир мүмкүнчүлүк колдон чыгып кетти, — деп ызырынды Кольхаун кетмекчи болуп бурулуп. — Каргыш тийгир! Дагы оңунан чыкпады! Бул чочконун масы тараганча эң кеминде үч саат өтөт. Бүтүндөй үч саат! Анда абдан кечигип, абдан кеч болуп калат...

Ушинтип Кольхаун атын жүгөнүнөн кармады да, канда барарын билбей маң болгонсуп, токтоп калды.

— Биерде калуунун эч кандай кажети жок. Мунун масы тараганча, таң атып кетет. Үйгө кайра барып, аерде жайбаракат күтсөм да болот, же...

Оюна келе калган пикирин ал угуза айткан жок. Бирок кандай гана болбосун, анын ыргылжың болгону бүттү.

Атын чечип алып, Кольхаун ыргып минди да, Эль-Койоттун кепесине келген тарапка эмес, тескери тарапка чапкылап кетти,

XXXVI глава ҮЧ КИШИ БИР ЖОЛДО

Прериянын жумшак тулаң чөбү менен жолоочулап жүрүү бу дүйнөдөгү эң сонун жыргалдардын бири экенин эч ким тана албайт.

Өзүңүз сыяктуу эле табияттын кооздугуна, шаңдуулугуна кубанып, сиз менен ошол жол жүрүүнү көп жылдар бою эсиңизден чыккыс кылат. Эгерде ошол досуңуз ашкан мыкты жан болсо, жүрөгүңүздү ынтызар кылган сонун киши болсо, бүткүл өмүрүңүз бою эсиңизден чыкпай тургандай кубантат.

Ошентип, сиз прерияны көздөй кетип баратасыз дейлик, бирок сеттльменттин чегинен чыгып, беш-алты аттын изи калган «чоң жолго» кайра бурсаңыз, бир да кишиге жолукпай, нечен саат, нечен жума, нечен айлар, а балким, жыл бою жүрүп отурасыз.

Техастын эбегейсиз чоң мейкиндигинде жолоочу жүргөн киши гана прериянын чын эле учу-кыйрына көз жетпей турганын баалай билет. Кала берсе, эч качан түгөнгүс мейкиндик таасир кылгандай, океан да таасир кыла албайт. Океан менен жолоочулап баратканыңызда, алга жылганыңыздын жышаанасын такыр сезбейсиз. Төбөсүнө көгүлтүрагыш купол көмкөрүлгөн суунун көк-жашыл кеңири бети төбөүздөн да, айланаңыздан да дайыма чулгап турат, эч кандай өзгөрүүнү көрбөйсүз.

Сизге опсуз чоң своддун дал ортосунда тургандай, учу-кыйры жок суу мейкиндигине көзүңүз такыр жетпөөчүдөй болуп көрүнө баштайт.

Прерияда такыр башкача. Майда аралдар, токойлор, дөңдөр, дарактар, кырка тоолор, жар таштар куду чек өңдөнүп, улам алмашып отурат да, көз жеткис мейкиндиктен өтүп баратканыңызды билгизип турат.

Прерияда, айрыкча түштүк-батыш Техаста, жолоочу киши жалгыз болсо, жапайы табияттын сонундугуна чанда гана маашыр боло алат; демейде аерде экиден, көбүнчө он чакты, жыйырма чакты киши болуп топтошуп жүрүшөт — антпесе, жолоочулап жүрүү коркунучтуу.

Жалгыз жүргөн жолоочуну аерден анда-санда гана учуратасың.

Маселен, Каса-дель-Корвонун жанында дал кырсык болгон түнү Леонанын жээктеринен түштүк-батышты көздөй кеткен талаадан атчан үч киши жалгыз-жалгыздан өттү.

Кольхаун мексикалык-мустангердин кепесинен мындай бастырганда, ошол жолоочулардын биринчиси сеттльменттин четинен баратканын көрүүгө болот. Ал Нуэсес дарыясынын же ага келип куйган суулардын бирөөн көздөй жол тартып баратты.

Анын атчан баратканын толуктап айтуу ашык болор; себеби, шаар менен плантациялардын ичинде гана болбосо, бүткүл Техас боюнча эч ким жөө жүрбөйт.

Бараткап кишинин аты эң мыкты эле. Күчтүү, жүрүштүү аттын арыш ташташы канчалык узак жол жүрсө да, кыйналбай-этпей эле чыдаарын далилдеп турду.

Атчан кишинин кийими он чакты, жыйырма чакты миля жол жүрмөкчү болгон, техастык ар бир чабендестердин кийиминдей. А киши үйүнө карай келаткандай сыяктанды. Ушундай түн ортосу болгон маалда ал үйүнөн чыга койбос эле. Ийинине желбегей салып койгон серапэ түнкү нымдан сактануу үчүн гана алынгандай көрүндү.

Бирок ошол түнү аба бүтүндөй кургак болгондуктан, жолоочу чын эле алыска сапар чегиши мүмкүн эле, анын үстүнө, ал кетип бараткан багытта жакын жерде эч кандай сеттльмент жок.

Ошого карабастан, жолоочулап бараткан жерине качан жетери баары бир өңдөнүп, ал такыр ашыккан жок.

Өзүнүн оюна, балким, эсине түшүнгөндөрүнө муюп, ал тегерегиндеги дүйнөгө эч кандай ынтаа койбогондой сыяктанды.

Атынын оозун бош коюп, тизгини аттын мойнунда салаңдап баратты; бирок ат токтогон жок, жалгыз аяк сырдына жол менен бараткансып, жалтанбай баса берди.

Айдын жарыгы чала тийген мунарыкта ыраактап көрүнбөй калганча, камырабаган жолоочу ушинтип жүрүп отурду,

* * *

Биринчи атчан киши көрүнбөй калган учурда, сеттльменттин четинен экинчи атчан киши көрүндү да, ошол эле жол менен кетти.

Кийимине караганда ал да алыска сапар чеккендей сыяктанды. Анын кийгени: алды жагы кынап койгондой, арт жагында узатасынан кеткен кең бүгүшү бар, көлбөөрүгөн кара плащ.

Биринчи атчандан айырмасы: бул киши каяккадыр шашып бараткансып, атын үстөккө-босток теминип, камчылана берди. Ал кимдир бирөөнү кууп жеткиси келгендей өңдөндү.

Мүмкүн, алдан кеткен кишини кууп жетмекчи болгондур. Ал мезгил-мезгили менен эңкейип, алыс жакты үңүлө карай берди.

Алдынан бараткан жолоочу көрүнбөй калган жерге жеткенде, экинчи киши да көп узабай эле көрүнбөй калды. Фортток же шаардан байкап турган кишиге ошондой көрүнөт эле.

Кандайдыр бирөөнү туурагансып, эгерде туураган болсо, экинчи киши көрүнбөй калган учурда, сеттльменттин четинен үчүнчү киши көрүндү. Мурдагы эки киши сыяктуу, ал да баягы эле багыт менен жөнөдү.

Ошол экөө сыяктуу, берки киши да алыска бараткандай кийинген экен. Үстүндө тула боюн такыр көрсөтпөгөн кызыл плащ бар. Плащтын көлбөөргөн этегинин астынан ээрге байланган кыска мылтык көрүнүп турду.

Биринчи киши сыяктуу, ал да шашпастан, абдан жай баратты; аны кандай жолоочу болсо да кууп Жетип, озуп кетер эле. Ошондой болсо да, ал абдан чочулап тургансыды; ошондуктан ал тике алдында бараткан кишиге окшоду.

Бирок бул эки кишинин кебетесинде чоң айырма бар. Бүтүндөй алга умтулган экинчи киши бирөөнү кууп жетсекчи болгондой көрүнсө, үчүнчү киши, тескерисинче, бирөө кууп келатпагай эле деп кулак түргөнсүп, арт жагын улам кылчактап кзрай берди. Кээде ээрден бурулуп, кээде атынын башын буруп, өзү бастырып өткөн изин үңүлө карай берди.

Бир аздан кийин эч кимди кууп жетпей, эч кимге өзү да жеткирбей, бул киши да алыстап көрүнбөй калды.

Бирдей дээрлик аралыкта бараткан ушул үч чабендес бирин бири көрбөй, прерия менен жүрүп отурду. Бийик жыгачтын башында эки жагын байкап отурган бабырган, же түнкү шайтан көпөлөктү аңдып учуп жүргөн чегирткечи көрбөсө, бул үчөөн, кала берсе экөөнү да башка эч ким катары менен көрө албайт эле.

* * *

Июк фортунан он чакты милядай жерге жетип, бир саат өткөндөн кийин бул үч чабендестин арасы бир кыйла өзгөрүп кетти.

Чытырман токойдун арасына куду аллея сыяктанып кирген узун жолго биринчи киши жаңы эле келди. Ошол бадалдуу жер көз жеткидей аралыкта оңго-солго созулат. Аллеяны бул кең кысык менен салыштырууга болор эле. Жээк менен чектешкен суунун бети сыяктуу, аллеянын көпкөк бетин да кара-көк дарак курчап турат. Айдын жарыгы анын жартысына гана тиет. Андан ары аллея дарактын көлөкөсүн көздөй чукул бурулуп кетет.

Ошол токойдун арасындагы жолго кирерден мурун үч жолоочунун биринчиси атынын оозун тартып, бир-эки секунда үңүлө карап турду. Анын эси-дарты алды жагында болду; арт жагын кылчайып караган жок.

Бирок ал көпкө чейин антип турган жок. Сыягы, жоодон өзүнө жолто кылчудай эч нерсени көрбөгөндөй өңдөндү — атын теминип, алга жөнөдү.

Дал ошол учурда, ошол эле жол менен артынан келаткан экинчи киши аны байкап калды; эми экөөнүн арасы жарым милядай жер эле.

Алды жагында бараткан кишини көрө коюп, кара плащ кийген киши акырын кыйкырып койду. Атын дагы катуураак теминип, ал да токойдун арасындагы жолго кирип кетти. Бирок биринчи киши бурула бериштеги караңгы көлөкөдөн көрүнбөй калды. Экинчи киши айныбастан анын артынан жөнөдү.

Үчүнчү киши да ошол жерге келип жетти, бирок экинчи кишиден бир кыйла кечирээк келди. Берки эки киши сыяктуу, ал аллеяга кирген жок. Бура тартып токойдун четин көздөй бастырды. Аерге барганда ал атын байлап, бадалдын арасынан токойдогу жолго каптал жагынан чыкты.

Алды жагында эмне болуп жатканынан көрө, артында болуп жаткан нерсеге көбүрөөк кызыккансып, ал мурдагысындай эле кылчактап карай берди. Токойдун арасындагы жолдун караңгы жерине келгенде, мурдагы атчан эки киши сыңары, көлөкө түшкөн жерден көрүнбөй калды.

Эки жолу аттын дүбүртү, бир жолу жөө кишинин бас-каны бузуп кеткен түнкү добуштардын басылбаган хору тропик бадалындагы түнкү абада мурункусундай эле тынбай чыга берди.

Аңгыча болбой тарс деген добуш угулду.

Талаа карышкырынын улуганы, мадылдын мыёологону, кала берсе, ягуардын ырылдаганы — бардыгы ушул таро деген добуш чыкканда тымтырс боло калды.

Бирок тарс деген добуштан кийин жарадар болгон кишинин онтогону да, ок жеген айбанаттын өкүргөнү да угулган жок; ягуар кайта дагы кырылдап-ырылдап, токойдогу айбанаттарды коркута баштады. Ягуардын достору менен Душмандары — канаттуулар, жырткычтар, курт-кумурскалар — жырткычтын ырылдаганына эч кандай көңүл бурбай, кайтадан дагы кулак тундурган концертин баштады.

XXXVII глава ДАРЕКСИЗ ЖИТКЕН КИШИ

Элди эртең мененки тамакка чакырып, Каса-дель-Корвонун коңгуроосу эки жолу кагылды.

Гасиенданын жанында иштеген кулдар кек чөпкө отуруп, кумарын жаза тамакка киришти.

Плантатордун тамакканага чогулган үй-бүлөсү столго отурууга даяр эле, бирок баары бүт чогулган эмес экен: үй-бүлөнүн бир мүчөсү жетишпеди — Генри жок.

Адегенде Генри жок экенине эч ким көңүл бурган жок; ошондуктан ана келет, мына келет деп аны күтүп отурушту. Бирок бир нече минута өтсө да, Генри келген жок. Тамакка кечигип келчү өнөкөтү жок баласынын жоктугун эмне деп түшүндүрөрүн билбей, плантатор айран-таң калды.

Түштүк-батыш Америкада эртең мененки тамакка белгилүү саатта бардыгы бүт чогула турган каада бар. Бул каада жергиликтүү менюнун кээ бир бөтөнчөлүктөрүнө байланыштуу. «Виргинский бисквит», вафли, гречихадан

бышырылган куймак — мына ушунун баары оттон жаңы чыгарылганда гана ширин болот.

Тамакканада эртең менен оокат жеп жыргап жатышкан саат — ысык плитанын жанында турган ашмачы үчүн кыйналуу сааты болот.

Кеч турган киши эртең менен муздап калган куймак жеп, вафлисиз калышы мүмкүн; ошондуктан түштүк плантацияларда ошол кааданы жаман көргөн кишилер сейрек чыгат.

— Жанагы бала кайда жоголуп кетти? — Атасы төртүнчү жолу сурады.

Кольхаун да, Луиза да эч кандай жооп кайтарышкан жок.

Бөлмөгө келип киргенден бери Кольхаун дудук эмеден бетер унчукпай отурду. Ошо күнү эртең менен ал Луизага бир жолу да карап койбоду.

Столдун жанында отуруп, туталанганы байкалып турду; малай кирип келгенде, ал бир-эки жолу селт этип да кетти. Капитандын бир нерседен абдан чочулап отурганында эч кандай шек жок.

Генринин столго келип отурбаганы абдан таң каларлык болду го, — деп плантатор он чакты жолу кайталады. — Ушул убакка чейин уктап жатабы? Жок, жок, Генри

мынчалык эч качан кеч турчу эмес. Эгер бир жакка кетсе да, коңгуроону укпаны менен чоордун үнүн угууга тийиш эле. Балким, ал дагы эле бөлмөсүндө болуп жүрбөсүн?.. Плуту!

— И-и! И-и! Мени сиз чакырдыңызбы, масса Вудли! Мен мындамын.

Араба айдоо милдети менен кошо, Плуту стол жанында тейлөөчү малайдын милдетин да аткара турган.

— Генринин бөлмөсүнө баргын да, эгерде аерде болсо, биз тамакты ичип бүтө жаздап калдык деп айткын.

— Ал бөлмөсүндө жок, масса Вудли.

— Сен эмне, анын бөлмөсүндө болдуңбу?

— Ооба... Жок, мен болгонум жок деп айтайын дедим эле. Анын бөлмөсүндө болгонум жок, атканада болдум; анын атына жем берейин дедим эле, масса Вудли. Хо! Хо! Жаныбарым анда жок экен, таң заардан бери жок — мен таң атар менен эле тургам. Ээри да жок, жүгөнү да жок, масса Генри да жок. Каякка кеткенин билбейм, кеткенине көп болуптур.

— Кеткенине көп болгонуна көзүң жетеби? — деп сурады плантатор ушул кабарга чын эле капа болуп.

— Жетпегенде. Албетте, көзүм жетти, масса Вудли. Атканада масса Кольхаундун гана аты турат. Чаар байтал короодо оюн салып жүрөт. Генри массанын торусу эч кайдан көрүнбөйт.

— Бул али мистер Генри бөлмөсүндө жок дегенге жатпайт. Азыр барып карап келчи.

— Ие! Ие! Кеттим, масса. Плуту чын айтат. Жаш жентльмен аерде жок. Масса Генри аты болгон жерде болуш керек.

— Эчтеке түшүнбөдүм, — деди плантатор Плуту бөлмөдөн чыгып кеткенде. — Генри түн ичинде эле үйдөн кеткен экен. Ал каякка кетет? Түн ортосунда кимге барарын такыр түшүнө албайм. Негрдин сөзүнө караганда, ал түнү бою болбоптур. Фортто жаштар менен жүргөн чыгар. Менимче, тавернада эместир.

— Жок, албетте, ал ресторанга барбайт, — деп Кольхаун плантатордон кем күйбөгөн кишиче сөзгө кийлигишти.

Бакта болгон окуя жөнүндө капитан бир ооз да сөз айткан жок.

«Ал жөнүндө Кассий эчтеке билбесе керек, — деп ойлоду Луиза. — Эгерде андай болсо, ал иш агам экөөбүздүн ортобузда гана калууга тийиш. Менимче, Генри экөөбүз келишебиз. Бнрок ушул убакка чейин ал эмне үчүн жок? Аны түнү бою күтүп отурдум. Мористи кууп жетип, экөө жарашкандыр. Ошондой болду го деген үмүтүм бар».

Дал ошол учурда босогодон Плуту көрүндү. Кандайдыр бир өтө керектүү кабар айтмакчы болгонсуп, ал ыклас коюп, томсоруп турду.

— Кош, — деп плантатор малайынын сөзүн күтпөй, чаңырып жиберди, — бар бекен?

— Жок, масса Вудли, — деп негр толкунданып жооп кайтарды. — Анда жок, масса Генри жок. Бирок, бирок... — деп Плуту тайсалдай баштады.

— Плуту бирдеме айтышы керек... Анын аты тигинде турат.

— Аты тигинде бекен? Бөлмөсүндө эмес чыгар.

— Жок, сэр, атканада эмес. Дарбазанын жанында турат.

— Аты дарбазанын жанында турабы? Анын эмнесине капалангансың?

— Капаланган себебим, масса Вудли, себеби... Ал масса Генринин аты... Себеби, айбан эмеспи...

— Деги жөнү менен сүйлөчү, ынды кара! «Себеби» дегениң эмне? Деги аттын башы аман бекен? Же куйругу түшүп калыптырбы?

— О, масса Вудли, сиздин негриңиз андан коркуп жаткан жок. Ал башын да, куйругун да жоготсо мейли эле. Өзүн минген кишини жоготуп койдубу деп Плуту коркот.

— Эмне? Генрини ат жыгып кеттиби? Болбогон кеп, Плуту! Менин баламдай чабендести ат жыгып кетиши мүмкүн эмес. Мүмкүн эмес!

— Жыгып кетти деп жаткан жерим жок. О, ардактуу карыя масса, мен мындан башка эчтеке дей албайм. Дар- базага чыгып, өзүңүз карап көрүңүз.

Плутонун кыймылы, үнү улам дүмөктүү боло баштады.

Жалаң плантатор гана эмес, кызы менен жээни да ордунан ыргып туруп, гасиенданын дарбазасын көздөй жүгүрүштү.

Алардын көргөнү эң кайгылуу жоромолду туудурушу мүмкүн эле. Кул негрлердин бирөө токулуу атты суулугунан кармап турган экен. Жаныбар түнкү шүүдүрүмдөн бүтүндөй суу болуп калыптыр. Ат жерди чапчылап, кошкуруп турду, шүүдүрүмдөн, тору жүнүнөн карараак бирдеме чачырап, бүт булганып калыптыр. Аттын тулкусуна, буттарына, ээринен кан чачырап, катып калыптыр.

Бул ат кайдан келип калды?

Прериядан. Аны негр туз жерден кармаптыр. Акылы болбосо да, сезип, ат гасиенданы көздөй тизгинин сүйрөп, өзү келип калыптыр.

Бул кимдин аты?

Мындай суроону эч ким берген жок. Бул Генри Пойндекстердин аты экенин баары билип турушту.

Атка кимдин каны чачыраганын эч ким сураган жок. Алар калтаарып карап турган темгил ала кан Генри Пойндекстердин чачыраган каны экенин атасы, карындашы, жээни шексиз билип турду.

XXXVIII глава ИЗДЕП ЧЫГЫШКАНДА

Алдастаган атасы кан болгон ээрге ыргып минип, фортту көздөй чапты. Кольхаун атына минип, анын артынан жөнөдү.

Жасалган кылмыш жөнүндөгү кабар тегеректин баарына тез эле жайыла түштү. Чабендестер дарыяны бойлой өйдө-төмөн, сеттльменттин эң ыраакы плантацияларына бул кабарды бир паста жеткиришти.

Индеецтер каракчылыкка аттанып, Генри Пойндекстер биринчи курман болуптур. Генри Пойндекстер — оор басырык, жоош жигит эле! Бүткүл Техаста анын бир душманы жок. Команчалардан башка бул жазыксыз канды ким төкмөк эле.

Бул кылмышты команчалар кылганына — Инж фортунун аянтына чогулуп топураган чабендестердин эч кимиси шек келтирген жок. Бирок кантип, каерде, качан болгонун гана билишпеди.

Кан аттын оң жак капталына көбүрөөк тамган экен. Бир нерсе менен кан сүртүлө бериптир — калыбы, өлгөн кишинин жансыз денеси жерге түшкөндө сүрүп кеткен окшоду. Аны атып, же найза менен сайып өлтүргөн болуу керек.

Кылмыш качан жасалганын адам ишенгидей кылып, ошерде тургандардын кайсы бирөө аныктап да айтты. Алардын божомолуна караганда кандын төгүлгөнүнө он

сааттан ашпоо керек. Ошол учурда түш болуп калган эле, демек, түнкү саат экиде өлтүрүшкөн болуу керек.

Үчүнчү суроо эң татаал окшоду?

Кылмыш кайсы жерде болду? Өлүктү кайдан издөө керек? Кылмышкерлерди да каерден издөө керек?

Форттун командиринин председателдиги астында, сеттльменттин аскер жана граждандар калкынын Инж. фортунда шашылыш чакырылган кеңеши ушул суроолорду талкуулады. Күйүттөн мүңкүрөгөн атасы унчукпай четте турду.

Кылмышкерлерди, кылмыш болгон жерди каерден издөө керек?

Командалардын конуштары батышта боло турган. Бирок өтө дайынсыз, себеби, конуштардын аянты нече жүз миляга созула турган.

Жөн эле божомолдоп жүрүү акылсыздык болот.

Анын үстүнө, индеецтер азыр согушка аттанып калган болучу; ошондой болгон соң, алар күн чыгыш жактан да келип калышы мүмкүн. Андай учурда, алар кандайдыр стратегиялык амалкөйлүктү колдонушу да ыктымал болучу.

Майда топторго бөлүнүп алып, туш-туш жакка баруу жөнүндөгү сунушту колдошкон жок, майор да кабыл албады.

Индеецтер бир миң киши болушу да мүмкүн, а аларга каршы, ашып кетсе жүз кишиден гана турган отрядды жиберүүгө болот. Бар болгону элүү драгун, сеттльменттин тынч жаткан калкынын арасынан дагы элүү чакты чабендести тандап алууга болот.

Өтө эле аз болуп калбоо үчүн бардыгы бирге болушу керек.

Бул далил негиздүү болуп көрүндү. Кала берсе, Пойндекстер менен жээни да ушул пикирге кошулуп, майор алардын сөзүн жактады.

Ошентип, бир гана күчтүү отряд болуп, издеп чыгалы деген бүтүмгө келишти.

Бирок кайсы багытты бет алып издеп чыгыш керек?

Пехотанын эстүү-баштуу капитаны: Генри Пойндекстердин кайда баратканын эң акыркы жолу көргөн кишилерден сураштыруу керек деп сунуш кылды.

Генри Пойндекстерди акыркы жолу ким көрдү экен? Албетте, атасы менен жээни көрүү керек.

Плантатор баласын акыркы жолу кечки тамак убагында көрүп, ошондон кийин аны уктаганы кетти го деп ойлогон экен.

Кольхаундун жообу анчалык так болгон жок; балким, эч кимди канааттандырбаган да чыгар. Кечки тамактан кийин ал жээни менен аңгемелешкен экен да, жигит анан уктаганы кетиптир.

Эмне үчүн Кольхаун чын окуяны жашырды? Эмне үчүн ал өзү көргөн бактагы жолугушуу жөнүндө айткан жок?.

Кандай болсо да, чындык жашырын бойдон кала берди.

Бирок такыр күтпөгөн жерден жаңы кабар келди. Мейманкананын кожоюну Обердофер чакыртпай эле ушул шашылыш кеңешмеге өзү келди. Топураган элдин арасынан өтүп, ал мен өтө маанилүү сөз айтам деп жарыялады. Акыркы жолу Генри Пойндекстерди качан көргөнү, кайсы багытты көздөй кеткени жөнүндөгү суроого жооп бергидей анда тийиштүү маалымат бар экен.

Англисче чала-була сүйлөп, немис мындай деп айгак болду:

Капитан Кольхаун менен эрөөлгө чыккандан кийин анын мейманканасына токтогон Морис мустангер ошо түнү бир жакка кетиптир. Андан мурун бир нече түн катары менен дал ошентип жүргөн экен. Ошо түнү абдан кеч келиптир. Мейманкана ачык

экен; анткени, жаштар арак шарап ичип, үлпөтчүлүк кылыптыр. Мустангер счет алып келгиле деп сураптыр, көптөн бери ал анте элек экен. Счет боюнча акыркы центине чейин карызын бүт төлөгөнүнө кожоюн таң калыптыр.

Акчаны кайдан алганы эч кимге белгисиз экен; эмне үчүн ошончолук шашылыш кетип калганы бир гана кудайга белгилүү имиш. Ал, Обердофер болсо, мейманканадан кетип баратып Морис Жеральд өзүнүн жарак-жабдыктарынын баарын ала кеткенин гана билет экен; жапайы мустангдарды уулаганы баратканда гана ал ошол жарак-жабдыктарын алчу экен.

Мустангер кеткенден кийин жыйырма минута өтө электе эле Генри Пойндекстер эшикти тыкылдатыптыр. Ал Морис Жеральдды көрмөкчү болгон экен. Аны кетип калды деп айтышканда, мустангер кайсы тарапты көздөй кетти деп сураптыр. Жооп алгандан кийин жаш Пойндекстер Морис Жеральдды кууп жетмекчи болгонсуп, айткан багытын көздөй чапкылап кетиптир.

Бул айтылган маалыматта кээ бир нерселер ачык болбогону менен, ошол маалыматтарды негиз кылып алып, издөөгө киришүүгө болот. Эгерде жоголгон киши Морис Мустангер менен бирге же анын артынан кетсе, демек, аны мустангер кетүүгө тийиш болгон жолдо издөө керек.

— Морис-мустангердин каерде турганын кимдир бирөө билеби?

Анын кай жерде турганын так билген эч ким жок экен. Аламого куйган Нүэсес дарыясынын баш жагында болууга тийиш деп кай бирөөлөрү божомолдоду.

Ошентип, дарексиз болгон Генринин изин же анын өлүгүн табыш үчүн Аламо тарапты көздөй жөнөмөкчү болушат: балким, аерден Морнс-мустангердин өлүгүн да табышар. Эгерде таап алышса, бир кишини эмес, эки кишини мыкаачылык менен кыйнап өлтүргөн үчүн өч алуу керек болор.

XXXIX глава УЮГАН КАН

Топтошуп издеп чыккандар өтө этияттык, кылдаттык менен жүрүп отурушту. Антиш үчүн олуттуу негиз бар, ипдеецтер согушка аттанып калган болучу.

Чалгынчылар менен кесиби из куучу болгон кишилер алдыга жиберилди, алар изди таап, издин маанисин жандырып айтып берүүгө тийиш.

Леонанын теребелинен эч кандай из табылган жок.

Форттон он чакты миля аралыкта түндүк-батышты жана түштүк-батышты көздөй ыраак кеткен токойлуу, бадалдуу тилке түз талааны басып өтө турган. Техасгын чырмоок ороп алган ушул жунглисинен адам да, ат да оңой менен өтө алчу эмес.

Ошол тилке аркылуу дал форттун теке маңдайынан Нүэсестин баш жагына баруучу чукул төтө жол бар. Узатасынан эки катар болуп өскөн дарак ошол жолду куду кадимки аллеяга окшоштуруп тура турган, Балким, бул команчалардын эски согуштук жолу болгондур; алардын жоого аттанган кезинде Тамолипага, Коагуилага, Жаңы Леонага салган жолу чыгар?

Бул аллея Аламого алып бара турганын из куучулар билчү, ошондуктан экспедиция дал ошол жол менен жүрмөкчү болду.

Көп узабай эле из куучулардын бирөө бадалдуу жердин четине барганда, бирдеме айтмакчы болгонсуп токтой калды.

— Эмне болду? — деп сурады майор анын жанына бастырып келип. — Из табылдыбы?

— Ооба, майор, из эң эле кеп экен. Бери караңызчы! Көрдүңүзбү? Дал жумшак жердин ушул участкасында экен.

— Аттын изиби?

— Эки аттын изи, майор, — деди из куучу сылыктык менен майордун сөзүн түзөтүп.

— Ырас эле эки аттын изи экен.

— Илгерилегенде төрт аттын изине окшоп кетиптир,

бирок бул из ошол эле эки аттыкы болуу керек. Алар адегенде мына бу жол менен өйдө барыптыр да, апаң кайра кайрылыптыр.

— Жакшы, Спенглер досум. Мындан сен кандай корутунду чыгарасың?

— Көп нерсе али табышмак бойдон кала берет — деп, аскер лагеринде чалгынчы болуп иштеп жүргөн Спенглер жооп кайтарды, — бирок ошондой болсо да жигиттин өлгөнү ачык.

— Кандай далилдерин бар? Сен эмне, өлүгүн таптыңбы?

— Жок. Чыпалагын да, кала берсе бир тал чачын да тапканым жок.

— Анан кандайча?

— Кан таптым. Бизондун күрөө тамырынан аккан сыяктуу кан аябай агып, уюп калыптыр. Келип өзүңүз караңызчы. Бирок, — деп кошумчалады ал, — бу издерди жакшылап изүүлдөп билсин десеңиз, бардыгы ордунан жылбасын деп буйрук бериңиз. Айрыкча жаныңызда турган кишилерди келбегин деңиз.

— Макул, сенин айтканыңдай болсун, — деди майор.

Анан экспедицияга катышкандарга кайрылып, майор мындай деди:

— Силерден сураганым, баарыңар бир нече минутага ордуңардан жылбай тургула. Менин из куучум текшерүүгө тийиш, ошон үчүн бардык участок анын карамагында болушу керек.

Ага тикеден-тике баш ийбеген кишилер да, майордун айтканын кыңк этпей орундатты.

Элүү чакты кадамдай бастырып, Спенглер токтоп калды,

— Мына муну көрдүңүзбү? — деди ал жерди көрсөтүп,

— Муну көрбөсөм сокур болбоюмбу, — деп жооп кайтарды майор. — Сен айткандай, кан абдан көп агып, уюп калган экен; чын эле бирөө бизонду сойгон экен деп ойлоого мүмкүн. Эгерде бул кан кишинин күрөө тамырынан аккан болсо, ал кишинин тирүү эмес экендигине эч кандай шек жок.

— Бул кан катканча а кишинин өлгөнү шексиз, — деди из куучу.

— Спенглер, бу канды кимдики деп ойлойсуң?

— Бул жанагы биз издеп жүргөн кишинин — плантатор чалдын баласынын каны. Ошондуктан атасы биерге келбесин деп жатам.

— Менимче, андан чындыкты жашыруунун кереги жок, Баары бир ал билбей койбойт.

— Бул айтканыңыз туура, майор. Бирок ошондой болсо да жигитти кандай кырдаалда өлтүрүшкөнүн адегенде аныктап билүүбүз керек; мына ошону аныктап биле албай жатам.

— Кандайча билалбайсың? Аны, албетте, индеецтер өлтүргөн да. Аны команчалар өлтүрдү.

— Өлтүргөн алар эмес, — деп из куучу көзү жеткендей жооп кайтарды.

— Эмне үчүн андай дейсиң, Спенглер?

— Эгерде индеецтер биерге келсе, анда биз эки аттын эмес, кырк аттын изин табат элек.

— Бул айтканың туура. Бирин-сериндеп кол салууга команчалардын батынбай турганы шексиз.

— Команчалардын бирөө да, деги индеецтердин эч кимиси өлтүргөн эмес. Токойдун арасындагы жолдон эки гана аттын изи көрүнөт. Такалуу аттын изин көрүп турбайсызбы. Команчалар такаланган ат минбейт. Команчалардын мингени такасыз аттар. Бул эки атты тең индеецтер эмес, өңү актар мингени шексиз. Эки катар издин бирөө чоң мустангдыкы, экинчиси — америкалыктын минген атынын изи экен. Алар батышты көздөй кетип баратканда, мустанг алдында болуптур. Кайра келатышканда алдан америкалык бастырып, артынан мустанг баскан экен. Бир чабендес экинчисинен канчалык аралыкта жүргөнүн аныктоо өтө кыйын. Экөө тең кайра тарткан жерге барганыбызда бул ачыгыраак болот. Алардын кайра тарткан жери анча деле алыс болбоого тийиш.

— Эмесе, ошо жакка баралы, — деди майор. — Баарыңар эч кайда жылбай, ордуңарда тургула деп, азыр буйрук берейин.

Буйрук берип, майор из куучунун артынан ээрчиди.

Аттардын изи дагы беш жүз кадамдай жерге чейин созулду. Батышты көздөй алдыда мустанг басыптыр, кайра тартканда америкалыктын аты анын артынан ээрчиптир деп, из куучунун жоромолдогону ал айткандай эле туура болуп чыкты.

Из куучу токтоп калды.

Ошерден ары из кеткен жок; эки ат тең ошерден кайра тартып, кайра кеткен экен.

Из куучу атынан түшүп, ошол участокту ынтаа коюп изүүлдөй баштады.

— Алар ушерде болуптур, — деди ал бир нече минутадан кийин жерди үңүлө карап жатып. — Болгондо да көпкө чейин болушуптур. Бирок экөө тең аттан түшпөптүр. Экөөнүн досчо маектешкени да көрүнүп турат, Мына ушунун баары ишти ого бетер чаташтырат. Экөө кийин жаңжалдашкан болуу керек.

— Эгерде бул айтканың чын болсо, Спенглер, сен анда анык сыйкырчы экенсиң. Айтчы, теңир жалгагыр, мунун баарын сен кантип билдиң?

— Из боюнча, майор, изден билип жатам. Мында кыйын деле эчтеме жок. Эки из кээде бир-бирине кошулуп кеткенин көрүп турам. Чабендестер бири-бирине жакын турган болуу керек, бирок аттары тек турбай, тыбырчылай берген окшойт. Чабендестер биерде бир кыйла турганы анык. Экөө тең бирден сигара чегишиптир. Сигаранын түбү мына биерде жатат. Сигарадан жарыгыдай эмне калган? Канжаны бир толтурууга да жетпейт.

Из куучу эңкейип, сигаранын тартылбай калган түбүн алып, майорго берди.

— Дал ушул жышаана боюнча, — деп сөзүн улантты из куучу, — чабендестердин бир-бирине кастык кылайын деген ниети жок экенин мына ушундан улам айтып жатам. Бир нече минутадан кийин бирин-бири мүүздамакчы болгон кишилер тамекини бирге чегишпейт. Сигараларын чегип бүткөндөн кийин гана чатак болушу мүмкүн. Чатак болгонуна менин эч кандай шегим жок. Бирөө экинчисин өлтүргөнүнө көзүм жетип турат. Кимди өлтүргөнү да ачык. Шордуу картаң Пойндестер, эми баласын тирүүлөй эч качан көрбөйт.

— Мунун баары өтө табышмактуу нерсе, — деди майор.

— Ырас, шайтан баскырдыкы!

— Бирок өлүгү каерде болушу мүмкүн?

— Мына мени баарынан көбүрөөк чаташтырып жаткан нерсе ошо. Эгерде индеецтер өлтүрсө, анда өлүктүн табылбай калышы мени такыр таң калтырбас эле. Өлүктү алар алып кетиши мүмкүн. Бирок биерде индеецтердин болгонун көрсөткүдөй

эч кандай жышаана жок. Ишенип коюңуз, майор бу эки чабендестин бири экинчисин мойсоптур. Бирок ал өлүктү эмне кылганы мен үчүн табышмак.

— Өтө таң каларлык иш! — деп жиберди майор. — Эң эле табышмактуу нерсе.

— Балким, бул табышмакты дагы жандырабыз, — деп сөзүн улантты Спенглер. — Кылмыш болгон жерден алар кеткенден кийинки изди табыш керек. Балким, бир нерсе билүүгө болор. Мында эми кыла турган иш жок! А тигиге... эмне деп айтыш керек?

— Мистер Пойндекстергеби?

— Ооба.

— Анын баласы өлтүрүлгөндүгүнө көзүң жетеби?

— О, жок! Анын баласы өлтүрүлүптүр деп ырастап албайм. Картаң Пойндекстер ушул кылмышка күбө болгон аттын бирине, Штаттардан келген атка минип ушерге келерине көзүм жетип турат. Издерди салыштырып көрдүм. Эгерде жаш Пойндекстер дал ушул атка минген болсо, анда аны тирүү көрүүдөн үмүт үзүүгө туура келет го деп корком. Жанындагы жолдошу анын артынан бастырганы мага жакпайт.

— Спенглер, ким өлтүргөнү жөнүндө сенде кандайдыр кадик барбы?

— Такыр жок. Эгерде картаң Обердоферднн айтканы болбосо, мен Морис-мустангер жөнүндө эч качан андай деп ойлобос элем. Ырас, бул такаланган мустангдын изи экен; бирок бул дал аны мустангысынын изи экен деп кепил боло албайм, Албетте, андай болушу мүмкүн эмес. Ирландиялык жигит болор-болбос нерсе үчүн өлтүрө койчу акыл-эссиз кишилерден эмес болучу. Бирок, менимче, мындай ишти камырабай, ойлонуп иштей турган кишилердин бири.

— Менимче, сенин айтканың туура.

— Эмесе, жаш Пойндекстерди Морис Жеральд өлтүргөн болсо, анда экөөнүн ортосунда адилет күрөш болуп, плантатордун баласы жеңилип калган болуу керек. Муну мен мына ушундай деп түшүнөм. Өлүктүн жок болуп кетиши, эки кварт⁵² кан төгүлүшү — менин башымды мына ушул маң кылып турат. Изди дагы нарылап кууш керек. Балким из бизди кандайдыр жүйөөлүү корутундуга алып келер. Менин оюмду чалга айтуу керекпи?

— Жок, айтууга болбойт. Ансыз да чал көп нерсени билет. Мүмкүн, мындай укмушту чындыкты бара-бара укса, ага жеңилирээк болор. Биз көргөн нерсе жөнүндө ага эчтеме айтпагын. Сен издерди изүүлдөн бергин, а мен баарысын биерден окчун алып кетүүгө тырышайын.

— Макул, майор, — деди из куучу. — Издин кайсы жерден кайра кетүүгө тийиш экенин божомолдоп билгенсип турам. Бул ишти аныктоо үчүн мага он минута убакыт бериңиз анан мен сигнал бергенде, токтолбостон дароо мага келиңиз.

Ушинтип айтып, Спенглер баягы кан бар жерге кайтадан кетти. Аерден ал изди дагы жакшылап карап, анан каптал жактагы канжыга жолго бурулду.

Шерттешкен убакта анын катуу ышкырганы угулду. Ошол ышкырыкка карап, из куучу бир милядай четке кеткенин баягы кан бар багыттан бүтүндөн башка жакка бурулганын бөлүүгө болот эле.

Бастыргыла деп майор буйрук берди. Ал картаң Пойндекстер, дагы жергиликтүү ак сөөктөрдөн бир нече киши менен бирге алдыда баратты. Бирок отряддын башчысы из куучунун табышмактуу тапканын эч кимисине айткан жок.

⁵² Кварт — 2,14 литр.

XL глава БЕЛГИСИ БАР ОК

Экспедиция токойдун арасындагы жол менен эмес, бадалдуу токойду аралап бастырды. Бул жолду майор окусунан тандаган эмес. Ал баланын атасын курулай кыйнагысы келген жок — антпесе, майор ойлогондой, баласынын уюп калган канын чал көрбөй койбойт эле.

Отряд жалгыз аяк тар жол менен жүрүп отурду; андай жолдоп атчан эки киши жанаша бастыра албайт, жалгыз аяк жол кээде кеңип, кээде кайра тарый берди.

Бул бир калыпта жүрүп отуруу кичинекей бир окуя менен алагды кылып жиберди.

Отряд бараткан жердеги кичирээк талаалардын биринен, чытырман бадалдын арасынан ягуар ыргып чыкты — бул тропик жунглиси үчүн да өзүнүн кооздугу жагынан сейрек учуроочу айбанат. Ягуардын сарытерисин сайма сайгандай кара чаар кылып, табият укмуштуу шайкеш кооздогон экен. Шамдагай, күчтүү, килейген чаар мадыл кичинекей ачык жерге лып этип секирип чыкты да, экспедициянын милдетинин эң эле олуттуулугуна карабастан, чабендестердин көңүлүн өзүнө буруп кетти.

Мергенчилер азгырыкка өтө берилип, алардын экөө токтоно албай, атын жиберди. Алар Кассий Кольхаун жана аны менен жанаша келаткан жаш плантатор эле ,

Ок таамай тийип, ягуарды оңкосунан салды.

Эки кишинин кимиси атып алган сыймыкка татыктуу болду? Экөө тең Кольхаун да, жаш плантатор да мен аттым деп талашты.

— Мен сизге далилдейм — деп, капитан атынан түшүп жатып, көзү жеткендей сүйлөдү. Өлгөн ягуардын жанына келип, ал бычагын алды да, ошерде тургандарга кайрылып мындай деди: — Эгерде бул ок меники болсо, окто менин — «К. К.» деген инициалым болот. Менин ок- торум атайын заказ боюнча куюлган, ошондуктан өзүм аткан айбанатты ар дайым ачык ажыратам.,

Алып чыккан огун колуна кармап, Кольхаундун жеңген немедей кейптенгени, анын айтканы чын экенине күбө болду. Кызыккандар караганы жанына келишти. Чын эле окто капитандын инициалы жазылган тамга бар экен; ошентип талаш жаш плантаторду иренжитүү менен бүттү.

Андан кийин. көп узабай эле, жолоочулар из куучу турган жерге келишти да, жаңы из менен жөнөп калышты.

Эми бул такаланган аттардын изи эмес болучу. Из куучу бир гана аттын изин ажыратты; бирок из анчалык даана көрүнгөн жок, из куучудан башка, эч кимиси кээ жерден изди такыр жакшылап көрө да алышпады.

Из бадалдуу жерлерден өтүп, кээде кичирээк талаага чыкты да, акырында тегерете айланып, батышты көздөй бир аз нарыраак, ачык жерге алып барды.

Спенглер ошол изди кууп, ылдам жүрүп отурду. Отряд анын артынан баратты. Бул из — кан уюган жердеги, достор чегишкен эки сигаранын калдыгы жаткан жердеги теректин жанынан баягы өзү көргөн мустангдын изи экенин Спенглер билген эле.

Өзү жалгыз калганда, из куучу америкалык аттын изин да изүүлдөдү. Ошол из өздөрү ушерге аралап кел- ген прерияга, анан Леопадагы сеттльментке канра алып бараарын ал алдан билген эле.

Бирок мустангдын изи көбүрөөк нерсе билгизчүдөй көрүндү да, Спенглер ошол изди куу менен дагы алек боло баштады. Ал из кандуу табышмакты жандырууга, балким, баш кесер каракчынын чээнине да алып барышы ыктымал эле.

Теректин түбүндөгү чатышкан издерге караганда, бул из тиги из куучуну кемирээк ойлондурган жок.

Кандайдыр көздөгөн жерин карай бараткан айбанаттардыкындай бул из тике кетиптир.

Из кээде тике барып, кээде тегеренип жүрүп, ийри-муйру болуп кеткен экен. Же мустангдын минген кишиси жоктой, же аттын үстүндө уктап жүргөндөй көрүндү.

Өлтүрөр замат эле жашырынган кылмышкер чапкылап кеткен аттын изи ушу болушу мүмкүн беле?

Спенглер андай деп ойлогон жок. А түгүл, эмне деп ойлорун билбей да калды. Ал мурдагысынан бетер сарсанаа болуп убайым тартты. Анысын жашырбай, майорго айтып берди.

Бир аздан соң эле өзү, аны менен кошо экспедициянын бардык мүчөлөрү көргөн нерсе табышмакты жандыруу үчүн ага жардам бермек тургай, мурдагыдан бетер татаалдаштырып жиберди.

Ал гана эмес, түшүнөбүз деп бекер убара болушкан, мурун ачык эместей болуп көрүнгөн нерсе күтпөгөн жерден үрөйлөрүн учурду. Үрөй учуш үчүн негиз жок деп эч кимиси айта албайт эле.

Үзөңгүсүн кере теминип, колуна тизгинин кармап, камырабай атчан турган кишини, адеп караганда ар бир эле атчан кишидей, бирок кунт коюбураак карап, кынтыгы жок чабендес экен дейин десең, бир нерсеси жетишпегенде да, башы жетишпеген кишини көрө койсоң, эмне деп ойлоор элең? Эгерде андай көрүнүш төбө чачыңды тик тургузбаса, албетте, таң каларлык иш болор эле.

Дал ушундай көрүнүш экспедицияга катышкан кишилерге да көрүндү. Аңырайган аң алардын дал алдынан көрүнө калгансып, баарысы тең аттарын тык токтотту.

Күн эңкейип, батарына аз калган эле; жакшылап көрүүгө мүмкүнчүлүк бербей, күндүн шооласы көздү уялтып, тике түшүп турду. Ошондой болсо да, көз алдынан көрүнгөн таң каларлык караан — башы жок чабендес экенин бардыгы ачык көрүштү.

Эгерде ошердегилердин бирөө башы жок чабендести көрдүм десе, аны шылдың кылып, жинди болгонсуң го дешер эле. Бирок кырк-элүү киши тең катар көргөн нерсеге шек келтириши мүмкүн эмес, тескерисинче, кимдир бирөө андай эмес экен десе, ошол кишини жинди болуптурсуң деп эсептешет эле.

Башы жок чабендес экенин эч ким тайган жок. Баары бир тараптан көз айырбай, чын эле башы жок кишиби же кандайдыр арбакпы деп түшүнө албай, таң каларлык чабендеске тигиле карап турушту.

Бул эмне болду экен?

Мындай суроо бардыгында тең бир убакта пайда болду. Кала берсе өзү үчүн эч кимиси эч кандай жооп табалбагандыктан, бардыгы унчугушкан жок. Ким түшүндүрөр экен деген үмүт менен аскерлер да, граждандар да унчукпай атчан тура беришти.

Жалаң гана таңыркап, үрөйү учуп күңкүлдөгөн добуштар угулду. Бирок эч кимиси жоромолдоп эчтеме айткан жок. Арбакпы, чынбы, башы жок киши, аны биринчи көрүшкөндө, биздин чабендестер токтогон наркы өйүздөгү жолдун аягын көздөй жөнөдү. Эгерде ал токтобой жүрүп отурса, тике эле берки биздин чабендестерге келип бир тиймек; бирок беркилер андай жолугушууга батынып, туруштук берсе гана ошондой болот эле.

Алар аңырая карап, токтой калган сыяктуу, башы жок чабендес да аңырая карап, кез ирмемге токтой калды.

Ушунчалык тымтырс боло калды, тим эле сигаралардын кешиги чөпкө кандай түшүп жатканы да угулуп турду. Дал ошол учурда таң каларлык караанды жакшыраак

көрүүгө болот. Бирок антүү үчүн көбү батынып карай да алган жок. Көбүнүн көзү жакшы көрбөй, коркконунан калчылдап, атчан тура берди.

Ошол табышмактуу сөлөкөттү Даап караган кишилер да, батып бараткан күндүн нурунан көзү уялып, даана көрө алган жок.

Алар үстүндө минген кишиси бар, килейген тобурчак атты гана көрүштү. Аттын үстүндөгү кишини жакшылап көрүү кыйын болду, себеби, ийининен салаңдап төмөн түшүп турган плащ сыяктуу бир нерсе менен чүмкөнүп алган экен.

.. Эң негизги мүчөсү жок бул кандай киши эле?

Ат минген башы жок киши ээрде кандайдыр чиренип келишимдүү отурду. Апкытындагы шпоралары жаркылдап, бир колунда тизгин бар, бир колу кадимкидей салаңдап турат.

Бул эмне? Арбакпы? Кантип эле ушул тирүү жан болсун?

Аны көргөндөр арбакка да, ар кандан шумдукка да ишенбеген кишилер эле. Аларды көпчүлүгү жер жүзүнүн эң ыраакы жерлеринде болуп, табияттын эң каардуу, капилес кереметтерине кезигип, көрүшүп жүргөн кишилер. Андай кишилер арбакка ишене койбойт.

Ошондой болсо да, табигый эмес кубулушту көргөндө, кала берсе эң акыл-эстүүлөрү да анын чындык экендигине шек санап, ичинен: «Бул арбак. Албетте, тирүү жан болушу мүмкүн эмес!» деп кайталады.

Бирок ой жүгүртүп отурчу убакыт эмес эле. Көздү уялткан күндөн сактанып, алар табышмактуу чабендести төбө чачы тик туруп карай беришти.

Башы жок кишинин кийиминин түсүн да, атынын өңүн да ажыратууга болбоду. Жарык ушундай түшүп турганда, өңдү-түстү көз жакшы көрө албайт эмеспи. Анын жалан сөлөкөтү гана көрүнүп турду. Асмандын алтындай фонунда карарган ошонун кейпи. Кайсы гана тарабынан карабагын, ал баягыдай эле дайынсыз кубулуш — башы жок чабендес болучу. Бул арбак болуп жүрбөсүн? Тирүү киши мындай болушу мүмкүн эмес го.

— Бул атка минген ибилис түрбайбы! — деп, чек арачылардын демежде эч нерседен тайманбаган, көптү көргөн бирөө чаңырып жиберди. — Кудай урсун, бул ибилистин дал өзү экен!

Анын кыйкырганынан коркуп кеткенсиген башы жок чабендес атынын башын чукул бура тартты. Ат азынап, отряддан качкан бойдон жөнөдү.

Башы жок чабендес күндү көздөй бет алып, куду күндүн көзүнө кирип кеткендей, беркилерге көрүнбөй калганга чейин таскактап жүрүп отурду.

XLI глава ТӨРТ ЧАБЕНДЕС

Ошол жоболоңдуу күнү эртең менен, Инж фортунан майор баштаган бир топ чабендес гана аттанган жок. Алардан алда канчалык мурда, таң жаңы куланөөк болгондо, ошол эле багытты көздөй — Нуэсес дарыясын карай-төрт кишиден куралган кичирээк отряд жөнөгөн эле.

Төрт чабендес мексикалыктар болучу. Алардын мексикалык экенин байкоо үчүн дасыгандыктын да, бөтөнчө көзөмөлдүктүн да кереги жок эле.

Алардын атта жүрүшү, буттарынын күчтүү булчуңдары, ийининен салаңдап турган чаар ала серапэси, баркыт шымы, өтүктөрүндөгү шпоралары акырында баштарындагы кара сомбреролору, — мына ушунун баары алардын мексикалык экенин, же

мексикалыктардын салтын кабыл алган кишилер экенин билгизип турду. Бирок төрт чабендестин мексикалыктар экени талашсыз.

Кара тору өңү, коюу кара чачтары, сопол кара сакалдары, жарашыктуу сүйрү беттери — мына ушунун баары азыр ацтектердин⁵³ байыркы жерин ээлеп турган испан- мексикалык типтеги кишилер үчүн мүнөздүү эле.

Башка жолдошторуна караганда, чабендестердин бири чымырыраак экен. Ал эң сулуу атка минип баратты, кийими да байыраак, куралы да уз иштелген; калгандардын түрүнө караганда да, төртөөнүн ичиндеги мыкчыгери ошол сыяктанды.

Ал жашы кырктарга келип калгандай көрүндү. Кандайдыр жырткычка окшогон серт көз карашы, кебетесинин ырайымсыз, орой экендигин билгизип турган шалбыраган бети болбосо, аны сулуу деп айтышка да болоор эле. Эки катар тизилген, күрүчтөй аппак тиштери бар, көркү келишкен оозунун күлүмсүрөгөнү да ошондой таасирди жок кыла алган жок, анын күлүңдөгөнү кандайдыр ибилистин күлүңдөгөнүнө окшоду.

Ал баягы Эль-Койот деген прериянын Бөрүсү. Өзүнүн кулк-мүнөзү, жүргөн-турганы үчүн. ал ушундай атка конгон болучу.

Өзүнүн жолдошторун баштап, такыр мас болбой эле эртең менен прерияда Эль-Койот кандайча баратты? Мындан бир нече саат мурун эле анын мас болуп жатканын көрүшпөдү беле?

Ушундай бир кыйла таң каларлык, капилестен өзгөрүп кеткенин түшүндүрүү анчалык кыйын эмес.

Кетип баратып Кольхаун кепенин каалгасын жаппай кеткендиктен ал таң атканча ачык турду.

Таң атканда Эль-Койот үшүгөнүнөн ойгонду. Үшүгөнүнөн бир аз масы таркап калган. Кроватынан ыргып туруп, суук киргизген эшик менен суукту кармап-шилеп, кепесинде теңселип, аркы-терки баса баштады. Эшикти ошо замат жаап коёт экен деп ойлоого болот эле. Бирок ал эшикти жапкан жок. Ниетин орундатуу үчүн ага жарык керек болучу, дал ошол ниетин орундатуу үчүн турду.

Ачык эшиктен кирген эртең мененки бозомук жарык кепени дагы эле бүт жарык кыла алган жок. Дайыма виски сакталып турчу чоң бөтөлкөсүн издеп тапкыча мүдүрүлүп, сөгүнүп, Эль-Койот бардыгын аңтарып чыкты.

— Христиан каны! — деп чаңырды ал көңүлү сууй түшкөнүнөн ызырына бөтөлкөнү чайкап. — Бир тамчы да калбаптыр! Тилим жөн эле тишме жабыша калып жатат. Бир чака чокту жутуп жибергенсип, көмөкөйүм куйкаланып баратат, шайтан баскырдыкы! Мындан ары чыдап туралбайм. Эмне кылсам? Жарык боло баштады. Жаман шаарга барыш керек. Эрте ойгончу чымчыктарды кармоо үчүн, балким, сеньор Дүффер тузагын тартып койгондур. Эгерде ошентсе, анда Эль-Койот да анын тузагына барып түшөт.

Чоң бөтөлкөнүн боосун ийгине асып, серапэсин жамынып, Эль-Койот сентльментке жөнөдү.

Жыйырма минутадан кийин ал Тавернага барып жетти.

Иши ордунан чыкты; Обердофер өзүнүн демейдеги ордунда турган экен. Ал тавернадан ичкилик ичкени кароолдон жашырынып келген, өзүнүн түн катар меймандары болгон бир нече солдатты тейлеп жатыптыр.

⁵³ Ацтектер — байыркы индеецтердин эң жогорку маданиятын түзүп келген индеец эли. Алар Мексиканын территориясында турушкан жана Америка ачылгандан кийин Кортес баштаган испаниялыктар аларды багындырып алып, алардын ак таштан салынган шаарларын талкалап, китептерин өрттөп, эң сонун борбор шаары Теночтитландын ташын талкан кылган болучу (XVI кылымдын башында).

— О, теңир жалгаган мистер Диаз! — деди кожоюн жаңы мейман менен саламдашып. Карыз ичип жаткан алты мейманын көзүнө илбей, акчаны накта төлөй турганын билип, жалгыз берки киши үчүн ошондой кылды. — Сиз да таң ата электе эрте турган экенсиз го? Эмне каалаганыңызды билип турам. Бөтөлкөңүзгө мексикалыктардын ичкилигин толтуруп алайын деген экенсиз, а.., а... Сиз муну эмне деп айтчу элеңиз?

— Агвардиенте!⁵⁴ Таптыңыз, кавальеро. Дал менин издегеним ошол болучу.

— Бир доллар! Бул бир доллар турат.

— Carramba! Ушунча көп төлөп жүрүп, баарысын кантип билбейин. Мына сизге акчасы, мына сизге идиш. Тезирээк толтуруп жибериңиз.

— Шашып жатасызбы, мистер Диаз? Сизди көп күттүрбөйм. Жапайы жылкы уулап бармакчы болгонсуз го? Ирландиялык жигит сизден мурун барып калабы деп чочуйм. Менин үйүмөн ал түндө кеткен. Ошол мустангер, мистер Морис Жеральд кызык экен! Анын эмне кыларын эч ким эч качан билбейт. Бирок мен аны жамандагыдай эч нерсе айта албайм. Мен үчүн ал жакшы мейман эле, бай киши сынары өзүнүн чоң счету боюнча төлөп кутулду, чөнтөктөрү толтура доллар экен.

Обердофердин айтканына мексикалык абдан кызыкты.

Таңыркаганынан, тамшанып жибергени менен шашыла кыймылдаганы анын кызыкканын билгизип койдү.

Бирок ал өзүнүн анткенин байкаткысы келген жок. Обердоферден сураштырып, ошентүү аркылуу сырын билгизип койбоо үчүн ал көңүл кош кишиче жооп кайтарды:

— Анын мага тиешеси жок, кавальеро. Прерияда мустангдан көп эме жок. Баарыбызга жетишет. Саламат болуңуз, сеньор, алдагы менин агвардиентеми бериңиз.

Бир аз ушак сүйлөөгө мүмкүнчүлүк бербегенине бир аз өкүнгөн немис чоң бөтөлкөнү тез эле толтуруп жиберди. Дагы сөздү улантпоого тырышып, бөтөлкөнү мексикалыкка сунду да, долларды алып, өзүнүн кууса кетпес меймандарына кайра келди.

Чаңкап турганына карабастан, Диаз бөтөлкөнү ачпастан, а жөнүндө такыр унутуп калгансып, аракканадан чыкты. Эми ал ичкиси келгенинен көрө, эңсеген бирдемеси бардай жээлигип турду.

Бир минутасын да текке кетирбей, ал мустангысына миңди да, сеттльменттин четиндеги үч кепеге токтолду, ошондон кийин гана өзүнүн кепесин көздөй жөнөдү. Кепесинин жанынан Эль-Койот такалуу аттын изин байкап калды.

«Carramba! Америкалык капитан бүгүн түнү ушерде болгон экен го. Шайтан баскырдыкы! Бир нерсе бүдөмүк эсимде, бирок түшүмдө көргөндөй болдум эле. Анын биерге эмне үчүн келгенин билип турам. Дон Морисионун кеткенин ал билген экен. Дагы келип кетер. Ха-ха! Ансыз да бардык ишти бүтүрөбүз. Мага анын мындан ары көрсөтмөсүнүн кереги жок. Milpesos!⁵⁵ Кандан бакыт! Акчаны алаар менен Рио-Грандеге барам. Исидора менен кандай татуулашканымды ошондо көрөбүз».

Эль-Койот өзүнүн кепесинде көп буйдалып турган жок. Ал куурулган эттен шашыла-бушула бир нече кесим сугунуп, агвардиентеден кериле жутту да, анан эс алып турган атын кармап токуду; килейген шпорасын тагынып, ээрин кичинекей карабинди байлап, эки тапанчаны куруна кыстарып, атына ыргып минди да,

⁵⁴ Агвардиенте (испанча) — күчтүү шарап.

⁵⁵ Бир миң монета (испанча).

чапкылаган бойдон жөнөп кетти. Ал прерияга чыгардан мурун сеттльменттин четине дагы барып, жолдоштору менен жолугушту.

Эль-Койоттун үч үзөңгү жолдошу анын планын билгендей сыяктанды. Кандай болсо да, алар ишти жүзөгө ашыра турган жай Аламо болорун билишкен. Жана эле бастырышканда, Диаз атынын башын тескери бурганда, сен башка жолго түшүп кеттиң деп, жолдоштору кыйкырды.

— Аламону жакшы билем, — деди алардын бирөө, өзү да мустангер болуп жүргөн киши. — Мен аерге уу уулап көп баргам. Аламо биерден түштүк-чыгыш тарапта. Аерге баруучу эн төтө жол тетиги токой арасындагы жол. Сиз өтө батышты көздөй бурулуп кеттиңиз, дон Мигуэль.

— Ошондойбу? — деп Диаз кекээрдеп жооп кайтарды. — Биздин аттарыбыздын такасы бар экенин үнүтүп коюпсуз, сеньор Висенте Барахо. Инж фортуна Аламого индеецтер тике эле бара койбойт, себеби... Менин эмне демекчи болгонуму түшүнгөн чыгарсыз?

— Туура! — деп жооп кайтарды Барахо. — Carramba! Мен а жөнүндө ойлогон эмес экемин.

Дагы кажылдашып отурбастан эле, Эль-Койоттун үч жолдошу анын артынан бастырды. Токойго чейин алар үн чыгарбай жүрүп олтурушту.

Бадалдуу чытырман токойдун ичине кирер менен, төртөө тең аттарынан түшүп, жыгачка байлап коюшту.

XLII глава ЖОРУЛАР УЧУП КЕЛЕ БАШТАШТЫ

Капкара жорулардын топтошуп, прериянын үстүндө айланып учуп жүргөнү — түштүк Техас үчүн көнүмүш көрүнүш.

Жүз-жүздөн топтошуп учуп келип, жорулар абада алыстан же чукулдан айланып учуп жүрөт; бирде алар чөптүн, дарактын башына тийгендей куушурулуп төмөн түшөт, бирде канатын жайып асманга атырылып чыгат, Асмандын фонунан алардын карайган карааны ачык көрүнүп турат.

Ушундай көрүнүштү биринчи жолу көргөн жолоочу канаттууларды байкоо үчүн эрксизден атын токтото коёт. Кала берсе, топтошуп учкан жоруларды нечен жолу көргөн киши да; бул жырткычтар эмне топтошуп калган? — деп ойлонбой коё албайт, эриксизден токтоп калат. Жорулардын айланып учуп жүргөнү себепсиз эмес, Алар жемдин жытын билет.

Жемди жолоочу көрөбү-жокпу, бирок жорулар айланып учуп жүргөн жерде жарадар болгон айбанат, а балким, айбанат эмес өлгөн же өлгөнү жаткан киши бар экенин билбей койбойт.

* * *

Баягы үч чабендес тегиз жерден кесип өткөн күдүктүү түндөн кийин эртең менен токойдун арасындагы жол илгерилеген жердин үстүндө топтошкон кара жорулардын жабалактап учуп келип жатканын көрүүгө болот эле. Таң жаңы атканда бир дагы жору көрүнгөн эмес болучу. Бирок бир саат өтө элек жатып, нечен жүздөгөн жору дал ошол жерге канаттарын кайкалата айланып калды; алардын карайган көлөкөсү жаркырап көгөргөн токойдун үстүнө түшүп турду.

Жорулар бекеринен айланып жүргөн жок.

Окуучуга белгилүү баягы уюп калган кандан чейрек милядай жердеги токойдо бир киши — өңүндө өлүм жышаанасы жок, татынакай бир жигит жаткан, . Ал өлүүбү, же тирүүбү?

Алгач көргөн киши аны өлүп калган экен деп ойлошу ыктымал. Денесинин жатканы, өңүнүн өзгөргөнү анын өлгөндүгүнө эч кандай шек калтырган жок.

Ал колу-буттарын ийкемге келтире албай калгансып, таштак жерде сулк жатат. Жакын жердеги килейген эмендин көлөкөсү жигитке тийген жок; ак калпагы башын бир аз гана калкалап, токойдун арасына тие баштаган күндүн шооласы чалкасынан жаткан жигиттин купкуу бетине түшүп турду.

Ал жигит өлгөнбү, жокпу? Жорулардын айланып жүргөнүнө караганда, аны өлүп калган экен деп ойлоого болот. Бирок бул жолу жырткычтарды сокур сезим алдап койгон экен, чалкасынан жаткан киши акырын көзүн ачты. Бетине күн тике тийгендиктен болдубу, же бир аз эс алгандан кийин кайра тириле баштадыбы, жигит көзүн ачып, кыймылдай баштады.

Көп узабай эле ал чыканактап, бир азбашың көтөрдү да, эмне болгонун түшүнбөй, эки жагын карады.

Жорулар асманга атырылып чыкты.

— Өлүүмүнбү же тирүүмүнбү, — деп күбүрөдү жигит, — бу көргөнүм өңүмбү же түшүмбү? Бу эмне? Кайда жатам?

Күндүн шооласы көзүн уялтып жиберди. Колун серепчилеп караганча, ал эчтеме көрө алган жок, бирок көргөндө да баары мунарыктап турду.

— Айлана, тегерегимдин баары дарак экен... Астымда таш... Биерге кандайча келип калдым?.. А эстедим, — деди ал бир минутадай ойлонуп тургандан кийин, — байкоостон даракты сүзүп алдым беле. Ошондой турбайбы. Башыма тийип, жыга койгон бутак тетиги экен... Сол бутум ооруйт да... Бул эмне? Чын эле бутум сынып калдыбы?

Жигит турууга аракет кылды, бирок тура алган жок. Ооруган буту ийкемге келбеди, сол тизеси аябай шишип кеткен экен.

«Атым кайда? Албетте, кетип калган болуу керек. Азыр ал Касадель-Корвонун атканасында болууга тийиш. Ал жөнүндө кайгыруунун кажаты жок. Жанымда турса Да, баары бир мине албас элем... Ой тобо, бу эмне деген шумдук! Аттын үркүп кеткени таң каларлык эмес. Эми эмне кылам? Бутум сынган болуу керек. Бирөө жардам бербесе, биерден карыш жыла албайм. Биерге бирөө келет экен деп үмүт кылууга болобу? Эх, мына бу шумдук жырткычтар! Мени өлүп калган экен дегенсип, түмшугүң созуп жатпайбы!.. Биерде жатканыма көп болдубу? Күн анчалык бийик көтөрүлбөптүр, а мен таңга жуук аттандым эле. Сыягы, эсим ооп, бир сааттай жаткан окшойм. Ишим начар. Бутум сынган көрүнөт, биерде хирург жок... Техастын жунглисинин арасында таш төшөнүп жатам... Айланамдагы чытырман токой нечен миляга созулат. — Биерден өзүм эптеп кетүү жөнүндө ойлоого да болбойт. А биерге киши келбейт. Жерде карышкырлар, асманда жорулар... Тизгинимди жыйнабай, бу кандайча бастырдым?!»

Жигиттин өңү түнөрүп кетти. Абалынын коркунучтуу экенин улам көбүрөөк түшүнгөн сайын, анын өңү түнөргөндөн түнөрө берди.

Ал турууга дагы аракет кылып көрдү; эптеп жатып турду, бирок бир гана буту ийкемге келерин, экинчи буту басууга жарабай калганын ошо замат биле койдү.

Кайра жатууга дагы туура келди.

Ошентип ал кыймылдабай, дагы эки саатча жатты. Жарадам кылгыла деп, анын жалбарып кыйкырганы токойдон анда-санда угулуп турду. Баары бир, эч ким укпасына көзү жеткенче ал кыйкыра берди.

Кыйкыра бергенинен тамагы кургап, суусаганынан аябай кыйналды.

Бардык кыйналганын, кала берсе бутунун катуу ооруганын да унуткарып, суусаганы улам күчөй берди.

«Биерде ушинтип жата берсем, суусаганыман өлөм, — деп ойлоду жарадар жигит. — Бардык күчүмдү жумшап, сууга эптеп жетишим керек. Жаңылбасам, ушу жакын ченде кичинекей суу бар болсо керек. Тизелеп, колум менен эмгектеп, сууга эптеп жетейин.

Тизем менен эмгектеппи? Бирок бир гана тизем менен эмгектей алам. Баары бир аракет кылыш керек; биерде канчалык көп жатсам, ошончолук жаман болот. Күн ысый баштады. Мээмди жөн эле кайнатып баратат. Эси менен танып калсам, ошондо — карышкырлар, жорулар...»

Ушундай коркунучтуу ойдон бүткөн бою дүркүрөй түштү.

Бир нече минутадан кийин жарадар жигит күбүрөп сүйлөй баштады:

— Жолду гана билсем болор эле! Булактын каерде экени эсимде. Бордуу прерияны көздөй, каердендир түштүк-чыгышты карай агуучу эле, Ушул тарапты көздөй жылып көрөйүн. Дагы бактым бар экен, эми күндү карап жыла алам. Күчүм жетсе эле болгону! ушул сөз менен жарадар болгон жигит чытырман токойду аралап жыла баштады. Омурткасы омкорулган эбегейсиз чоң кескелдирикке окшоп, ал ооруган бутун үйрөп, таштак жер менен жылып отурду.

Тыныгып алуу үчүн ал улам-улам токтоп дем алууга аргасыз болду, Ушундай табигый эмес абалда — тизеси менен колуна сүйөнүп, айрыкча бир тизеси ийкемге келбей калганда, жол тартуу оңой иш эмес.

Жигит абдан жай жылып отурду. Бирок ошентсе да аябай кыйналды. Жылганынан бөтөнчө кыйналган дагы бир себеби, жарадар жигит туура багыт менен кетип баратабы, жокпу — билген жок.

Өлүмдөн коркконунан гана аргасыздан жылып отурду.

Жарадар жигит чейрек миляга жакын эмгектеп жылгандан кийин башкача бир амал табууга болбос бекен деген ой эсине кылт түшө калды.

«Кыйраңдап туруп басууга болбос бекен. Бирок ал үчүн балдак керек... Баса, бычагым бар эмес беле! Мынакей, ылайыктуу дарак — кодо эмен турат».

Жарадар жигит куруна кыстарылган шамшарын алып чыкты да, даракты кыйып алып, балдак сыяктуу бирдеме жасамыш болду. Ошого сүйөнүп, жигит өйдө турду да, мурдагысындай эле түштүк-чыгыш багытты бет алып, кыйраңдап баса баштады.

Анын бирден-бир компасы күн болду, бирок күн да так төбөгө жеткен, жылдын ушул маалында чаңкай түш болгондо түштүк Техастын кеңдиктеринде күн так төбөгө жетет. Чытырман токой аны жолдон адаштыра берди: ошондуктан токою суюк жерлер менен тандап басууга туура келди. Суунун жыбыт менен ага турганын билип, ал жердин рельефинен кээ бир жышаана издеди.

Ошентип, бир аз алга барганда дем алуу үчүн улам-улам токтолуп, жигит акырында бир милядай жол жүрдү. Ошерде ал жырткычтардын изин көрдү. Жырткычтардын изи бүдөмүк көрүнгөнү менен тике кеткен экен. Ал кандайдыр өзөнгө, көлмөгө же булакка суу ичкени айбанаттар барган жалгыз аяк жолго окшоду.

Эми күнгө да, дөңсөө менен жыбытка да көңүл бүрбай, жарадар жигит жырткычтардын изин кууп жүрүп отурду. Мезгил-мезгили менен ал өзүнүн алгачкы

амалын колдонуп, төрт аяктап жылды; анткени, балдакка сүйөнүп басуу жанын өтө кыйнады.

Бирок көп узабай эле, кубанган үмүтү үзүлүп, зама

бири да мурунку орундарынан көрүнбөйт. Китептер, сыя челек, калем, кагазды да бир жакка катып коюшкан Аерге индеецтер келип, кепени тоноп кеткен экен деп оңдоого да болор эле.

Жок, андай болушу мүмкүн эмес. Андай болсо, Фелим өзүнүн орундугунда камырабай отурмак эмес, анын үрпөйгөн тармал чачынын бир талы да калмак эмес.

Дубалдагынын баарын алып койгону ырас, — бирок ал буюмдардын эч кайсынысы бир жакка алынып кеткен эмес. Баары эле кепенин ичинде, бирок башка жерде.

Аркан менен таңылган бир нече таңгак менен бир нече түйүнчөк полдо чачылып жатат, алардын арасында бир жагдай бар. Сыягы, жакында көчүп кете турган болгондуктан, буюмдарынын баарын жыйнаштырып койгон окшойт.

Бардык буюмдар ордунан козголгонунга карабастан, вискиси бар чоң бөтөлкө баягы эле бурчтагы өзүнүн мурунку ордунда турат. Бөлмөдөгү башка буюмдардан көрө, Фелим аны көбүрөөк карайт; себеби, ал каякка карабасын, жаны чабырадагы азгырмалуу идишке көзү түшүп туруп алат.

— А, жаным, сен биерде белең! — дейт ал, кеминде бөтөлкөгө жыйырма жолу карап. — Сенин татынакай курсагыңда эки кварттан көбүрөөк бар, а бирок андан сага эмне пайда. Эгерде ошонун ондон бири менин курсагыма кирсе, кандай сонун болор эле! Ушундай эмеспи, Тара? Сен кандай дейсиң, картаң дөбөтүм?

Ит өзүнүн атын укканда, башын өйдө көтөрүп, менден калаганың эмне деп сурагансып, эки жагын карап койду. Малай өзү менен өзү сүйлөшүп жатканын түшүнө коюп, ит кайра оңдонуп жатты.

— Чынын айтканда, досум, мага сенин уруксатыңын эмне кереги бар? Андай кылууга жарабай турганын өзүм да билем. Бир эле стакан жетер эле. Бирок кожоюнума убада берип койгондон кийин бир тамчысын ичүүгө да даай албайм. Мына бу буюм-тайымды бүгүн жыйнаштырып жүрүп, абдан кыйналдым. Тилим жөн эле таңдайыма жабыша калып жатат. Кап, бөтөлкөгө тийбейин деп мистер Мориске бекер убада берген экемин! Эми мунун кимге кереги бар? Сеттльменттен кайра келгенден кийин биерде бир эле түнөйм деп өзү айтпады беле. Бир кечте эки квартты кайдан ичип бүтүрсүн? Жанагы картаң бузуку Стүмп бирге келип калбаса эле болгону. Анда чыдап көргүн! Ал оңбогур мындан да көптү ичет. Өзүбүздүн Баллибаллахка кетет экенбиз, ошонусуна ырахмат. Ох, ошерге барганда ирландиялыктардын кадимки арагын ичем! Ойлоп гана көрчү, жаның жыргаганынан жинди болуп кетүүгө да мүмкүн!

Баллибаллахта кантип жыргарын көңүлдө териштирип Фелим бир кыйлага чейин унчукпай отурду. Бирок көп узабай эле анын санаасы тиги азгырган араң турган бурчка алып барды. Ирландиялыктын көзү эңсеткен ошол жерге суктук менен дагы карады.

Тегеренейин жаным! — деди Фелим бөтөлкөгө кайрылыш — өтө эле татынакайсың. Сени бир жолу өпсөм, эч кимге билгизбейсиңби? Бир эле жолу өөп коёюн. Өпкөндүн эмнеси жаман? Канчалык убара болгонуму билсе, кожоюнуң деле эчтеке дебейт. Чаңды аябай жуттум! Анын үстүнө кеткени жатпайбызбы. Жолго чыгарда кантип кылт этпей коюуга болсун? Ансыз жолуң болбойт. Кожоюнга ошентип айтсам, ачууланбайт. Анын үстүнө, ал бүтүндөй он саат кечикти. Санаам тынчысын деп кичинекей эле жуттум деп өзүм айтам. Болору болор! Кичинекей эле жыттап коёюн, анан калганын тагдыр өзү чече жатар... Тара, эч кайда барбайм, жаткын.

Фелимдин эшикти көздөй басканын көрүп, ит ордуна турду. Фелимдин кандай ою бар экенин Тара түшүнгөн жок. Фелим кожоюн көрүнбөйбү, өзүнүн ниетин жүзөгө ашырууга жолто кылбайбы деп, эки жакты кароо үчүн гана чыкты.

Жолто болгудай эч нерсе жок экенине көзү жеткенден кийин Фелим жылт этип бурчка барды да, бөтөлкөнү ачып, эрдине тийгизип туруп, бир ууртамдан көбүрөөк жутуп жиберди.

Бөтөлкөнү ордуна коюп, кайра келип ордуна унчукпай отурду. Анан өзү менен өзү дагы сүйлөшө баштады.

— Түшүнбөйм, кожоюн мынча эмне узак жок. Эртең мененки саат сегизге чейин кайра келем деди эле; эгерде Техастын күнү алдабаса, азыр саат алты болуп калды. Калыбы, бирдемеге буйдалып калган окшойт. Сен кандай дейсиң, Тара?

Туура айтасың дегенсип, Тара бу жолу бышкырып жиберди. Мурдуна күл кирип кеткен эле.

— Ыйык Патрик! Бирдеме болуп кеттиби? Эмне болор экенбиз, Тара? Эх, кайран картаң дөбөтүм! Бир балаа болсо, Баллибаллахты экөөбүз көпкө чейин көрө албайбыз го. Кожоюндун буюм-тайымдарын сатып, бир айла таппасак эле!.. Жолго жетет...

Фелим ордуна туруп эшикти көздөй басты.

Жүр, Тара! — деп кыйкырды Фелим. — Жүр картаң дөбөтүм, кожоюн келатат бекен, жок бекен, барып карайлы. Өзү жөнүндө экөөбүздүн күйгөнүбүздү көрсө, мистер Морис да ыраазы болор.

Тараны ээрчитип, Фелим Аламонун тик кашатын көздөй басты. Адегенде эңиш менен жүрүп отуруп, чытырман бадалды аралап, экөө айдөш жерге келди да, өйдө чыга башташты. Бир аздан кийин эле жарташтын жонуна чыгышты.

Алардын бет алдында тегиз мейкин бар.

Күн горизонтту көздөй эңкейгени менен, чайыттай ачык асмандан дагы эле жарыгын төгүп турду.

Тептегиз талаанын ар кайсы жеринен кактус же жалгыз өскөн юкка жыгачы сороюп көрүнүп турду. Талаанын бир калыптуулугун мындан башка эч нерсе бузган да, ырааккы жерди эч нерсе тоскон да жок. Прериядан койот жүгүрүп өтсө, аны оңой эле көрүүгө боло тургандай сыяктанды. Бадалдуу чытырман токой өскөн кара тилке эң ыраактан көрүнүп турду.

Кожоюну му ошо жактан көрөм го деп үмүт кылган жакты Фелим унчукпай карап турду.

Ага көп күтүүгө туура келген жок. Горизонттогу жыгачтардын ары жагынан атчан киши көрүндү. Ал тике Аламону көздөй келатты. Атчан киши бир милядан алысыраак болгону менен, кыйбас малайы кожоюнун тааный койду. Индеецтердин навахо деген уруусу токуган күлгүн түстүү, ала-була серапэден улам кожоюнун тааныбай коюуга болбойт эле. Кызыл, ак, көк боёктор менен кубулжута боёлгон серапэ прериянын түнөргөн фонунан даана көрүндү. Жолоочулап чыкканда Морис ошол серапэсин ар дайым ала кете турган.

Эмне үчүн кожоюну ушундай үп болуп турган кечте серапэснн кийип алганын көрүп, Фелим таң калды. Анысын кийбей, бүктөп туруп канжагасына байлап алса, түзүгүрөөк болмок!

— Тара, дөбөтүм! Тигине кожоюнубуз да келатат! Бирок ысыган ташка эт кууруса да боло тургандай ушул ысыкты ал такыр сезбейт окшойт. Обердофердин жанагы кепесинде жатып, суук тийгизип алдыбы? Анын кепесинде турууга чочко да макул болбос эле. Анын күпкөсүнө салыштырганда биздин кепебиз жөн эле салон.

Фелим унчукпай, бир кыйлага чейин атчан кишини баамдап карап турду. Атчан киши жарым милядай жерге келип, улам жакындай берди.

— Кудуретиңен айланайын кудай! — деп Фелим үрөйү, учкан эмече бакырып жиберди, — Бул эмне кылганы? Серапэни башына чулгап алыптыр. Жок, мунусу тамаша кылганы болсо керек, Тара. Экөөбүздү таң калтыргысы келген окшойт. Бизди шылдыңдагын деген экен... Ыйык Патрик! Шумдук! Башы жок көрүнөт го! Ырас эле жок экен! Бул эмне деген кеп? Кудуретинен айланайын кудай! Кожоюн экенин билбесек, өлгүдөй коркууга болот го... Деги бу кожоюнубузбу? Биздин кожоюндун бою узунураак болсо керек эле. А башычы? Ыйык Патрик, өзүң сактай көр, башы кайда? Кантип эле башы серапэнин астында болсун? Андай окшобойт. Бу эмне деген кеп, Тара?

Ит бир аз Фелимдин алды жагында турган. Жүз элүү кадамдай жерге келип калган кожоюнуна көзүн бакырайтып, ит тигиле карап калды.

Фелим өзүнүн узун тирадасын бүтүргөн акыркы суроосун сураганда, Тара жооп кайтаргансып улуп жиберди.

Анан ит ордунан жулунуп, атчан кишини көздөй жүгүрдү. Чымын-куюн болуп жүгүрүп, ит кандайдыр кулак тундуруп каңшылай берди; мустангер үйүнө кайра келатканда, салам бергенсип, иттин демеждеги угумдуу үргөнүнө анын бул каңшылаганы такыр окшогон жок.

Кожоюнунун аты экенин Фелим алыстан эле тааныган, тору шарт бурулуп, талааны көздөй кайра чапкан бойдон кетти.

Чабендестен көзүн албай, Фелим күтпөгөн жерден калчылдап кетти да, каны жүрбөй тамырына токтоп калгансыды. Ат кайра бурулганда, аттын үстүндөгү кишинин башын ал көрүп калды — же ага ошондой болуп көрүнгөнсүдү; бирок башы ийнинде эмес, чабендестин колунда, ээрдин алдыңкы кашында экенин Фелимдин көзү чалып калды.

Ат аны көздөй каптал жагы менен бурулганда, Фелим өлүк кишинин булганып, кан катып калган шумдуктуу бетин көрө койду, же ага ошондой болуп көрүнгөнсүдү.

Фелим андан башка эч нерсе көргөн жок. Бирпастын ичинде Фелим түз талааны көздөй жол тартып, тескери бурулду, анан дагы бир секундадан кийин чалыштаган буту ийкемге келишинче эңишти көздөй таманы жерге тийбей тызылдап жүгүрдү,

XLIV глава ТӨРТ КОМАНЧА

Фелим токтобой, кылчайып карабай жүгүрүп отурду, Анын түйдөктөшкөн куйкул сары чачы андаалап, абада желбиреп баратты.

Кепесине жүгүрүп кирер менен, ал мустангдын териси капталган каалганы шарт жаап, жерде жаткан таңгактар, түйүнчөктөр менен баррикададай кылып тосуп койду.

Бирок ал коркунучтан кутулдум деп сезген жок. Тосуп койсо да, жанагы өзү көргөндөй эмеге каалга туруштук бере алмак беле.

А жанагы өзү көргөн эме, албетте, бу дүйнөдө жок шумдук. Жер жүзүндө андай шумдук эч качан болгон эмес! Андай укмушту качан болсо да кимдир-бирөө көрдү бекен: өз башын колуна кармап, атчан келаткан кишини ким көрдү экен?.. Мындай кубулуш жөнүндө качандыр бирөө укту бекен? Албетте, уккан эмес; башка бирөө укса да, Фелим О'Нил уккан эмес.

Жүрөгү түшүп калган малай кепеде алдастап ары-бери басып, орундукка отуруп, кайра туруп, каалганы ачууга да, а түгүл жылчыктан шыкаалап кароого да даабай улам каалганын жанына келип, кайра кетип турду. Уктап жатамбы, жанагы адамдын кутун учурган караанды чын эле көрдүмбү, жокпу деп ынанууга тырышып, ал кээде чачын жулуп, эки жаагын колу менен кысып, көзүн укалай берди.

Көпкө чейин сүйлөөгө чамасы келген жок, анда-санда гана оозунан кандайдыр түшүнүксүз дабыш чыгып кетип турду.

Коркунуч өтүп кеткенине кандайдыр ишенгендигинен эмес, жөн эле ушу болгон окуяны билүү зарыл экендигин сезгендигинен гана, бир аздан кийин тили күрмөөгө келди. Аңгыча болбой, куду тегирмендин чанагынан чубургансып, үстү-үстүнө суроо берип, кыңкыстай берди. Бу жолу ал жалаң гана өзүнө кайрылды. Тара үйдө жок эле; ошондуктан ал сөзгө катышкан жок.

Кепенин дубалынын сыртынан бирөө тыңшап турбагай эле деп коркконсуп, Фелим шыбырап сүйлөдү.

— Өх! Өх! — деп үшкүрө берди ал. — Бу кожоюnum болуп жүрбөсүн? Андай болушу мүмкүн эмес! Ыйык Патрик, өзүң сактай көр! Муну кантип билүүгө болот? Бүткүл кебетеси куду эле кожоюндукундай экен. Аты да, чаар ала серапэсн да, ягуардын терисинен ултарылган өтүгү да, башы да куду эле өзүнүкүндөй. Бети гана аныкына окшобойт. Бетине мен да карадым. Бирок бети бүт канга боёлгон кишини кантип таанууга болот? Өх! Бул мистер Морис болушу мүмкүн эмес! Эч качан! Эч качан... Бул ьңүм эмес, түшүм окшойт. Кудай үрсун. Уктап жатып, ушундай түш көргөн экемин. А балким, айыптын баары жанагы вискидедир! Көзүмө мындай нерсе көрүнгөндөй анчалык деле мас эмес элем го. Жанагы көргөнүмөн бери жарым саат өтө элек. Бирок милдетин орундатып жаткандагы соттон бетер сопсоомун. Баса, бир тамчы шарап азыр мага пайдалуу болор, Антпесем, ойлоно берип, түнү бою кирпич какпайм. Өх! Өх! Бу эмне деген азезил? Эгерде бул кожоюн болбосо, ал кайда жүрөт? Ыйык Патрик! Шордуу күнөөкөрдү өзүн сактай көр; айланамдын баары эле пери-жин менен арбактар!

Католиктердин ыйык олуясына ушинтип кайрылгандан кийин байыркы замандан бери Вакх⁵⁶ деп белгилүү болуп келген башка бир кудайга ирландиялык абдан кадырлап жатып кайрылды. Бул акыркы кудай анын жалынып жалбарганын угуп, боору ооруду.

Мононгахель вискиси бар бөтөлкө образындагы бутпарас кудайынын алдына Фелим чөк түшүп отура калгамдан кийин бир саат өтө элек жатып, ал күнөөсүнөн кутулбаса да, бардык азап чеккенинен кутула калды. Азыр эле жүрөгүн түшүргөн арбак жөнүндө унутканы мындай турсун, өзүнүн тирүү экенин да унутуп, ал кепенин ортосунда туурасынан жатты.

* * *

Түн кирди. Морис-мустангердин кепесинен шырп эткен дабыш угулган жок.

Кепенин сыртынан гана анча-мынча дабыш угулат, Ал көнүмүш токондун түнкү добушу, булак шылдырап агып, шамал козгогон жалбырактар шыбырашкансып, чегиртке чырылдап жатты. Анда-санда кандайдыр жырткыч айбандын үнү угулат.

⁵⁶ Вакх — грек мифинде шарап ичишкен таң-тамашанын кудайы.

Ай жарык тийип турат. Анын күмүштөй жалтыраган жарыгы жерге түшүп, чытырман токойдун ичине кирип, жыгачтардын карарган көлөкөсүнүн арасына тилкедей шооласын чачат.

Жарык жерден көлөкөнү артыгыраак көрүп, чабендестер жылып келатышты. Алар көп эмес — төрт эле киши. Бирок аларды карасаң, үрөйүң учат. Кызыл-тазыл кылып денесин боёп, жылаңачтанып алышкан, беттерине татировка жасашып, төбөсүнө кыпкызыл үкү тагышкан, колдорунда жаркылдаган курал бар — ушунун баары коркунучтуу, одоно күч экенин далилдейт. Алар команчалардын аскердик киймин кийип алган. Анткендери боёнгонунан, баш кийимине үкү тагынганынан, колдору менен төшүн жылаңачтап алганынан, бугунун терисинен шым кийгенинен көрүнүп турат.

Алар кайдан келди?

Эгерде алар команча болсо, батыштан келген болуу керек.

Алар каякка баратышат?

Бул суроого жооп берүү кыйын эмес.

Жашаган кишилеринин бири эс-учун билбей кепени көздөй келаткан чабендестердин бири.

Морис Жеральддын кепесине жакындап калганда, алар аттарынан түшүп, жыгачка байлашты да, андан бери жөө басышты. Күбүлгөн жалбырактарды тепсеп, дабышын чыгарбай, алар уурданып келатышат. Көлөкө менен жүрүүгө тырышышат. Эки жагын үңүлө карап, кулагын түрүп, улам-улам токтой калышат. Алардын башчысы үн чыгарбай жаңдап команда берет.

Кепенин ичинде тымтырс. Аерден шырп эткен бир да дабыш угулбайт.

Төрт команча эшиктин алдына уурданып басып келди. Каалга жабык, бирок эки жагында жылчык бар. Ошол жылчыкка төрт жапайы киши кулагын тосуп, демин чыгарбай, тыңшап калышты.

Коңурук тарткан добуш да, атүгүл бирөөнүн дем алганы да, деги эч кандай добуш угулбайт.

— Балким, — деп алардын башчысы испанча шыбырап сүйлөй баштады, — сыягы ал үйүнө келе элек болсо керек. Бирок небак келе турган убактысы болду. Мүмкүн, дагы бир жакка кетип калдыбы? Эсимде, үйдүн нары жагында жылкыларды киргизчү бастырма болууга тийиш. Эгер мустангер үйүндө болсо, анын мустангысын биз ошерден табабыз. Силер, досторум, мен барып келгиче ушерде тура тургула.

Баягы эле эшиктин алдында турган жолдошторуна алардын башчысы бир нече минутадан кийин кайра келди.

— Дагы жолубуз болбоду! — деп жиберди ал үнүн катуураак чыгарып. — Ал биерде жок экен, акыркы күндөрдө болбоптур да.

— Кепеге кирип, аныгын билиш керек, — деди жоокерлердин бири испанча сүйлөп, сүйлөгөндө да бир кыйла так сүйлөп. — Прерияда ирландиялык өзүнүн үй-жайын кандай жайгаштырганын көрүп чыксак жаман болбос дейм?

— Албетте, эмнеге жаман болмок эле, — деп үчүнчүсү да испанча жооп кайтарды. — Жүргүлө, кладоваясын да карап көрөлү. Курсагым ушунчалык ачты, жөн эле чийки этти да жеп жибергим келип турат.

— Кудай урсун! — деп акыркы, төртүнчүсү да ошондой эле кыйылышкан тилде сүйлөп кетти. — Анын өзүнүн жертелөсү бар деп уктум эле. Эгерде чын болсо...

Башчысы ага сөзүн бүтүүгө мүмкүнчүлүк берген жок. Жертөлө жөнүндө айтканы сыйкырдагандай таасир кылды. А ошол замат ишке киришти. Каалганы ал буту менен тепти эле, ачылган жок.

— Carramba! Каалганы ичинен жаап коюптур. Сыягы жолборс да, арстан да, аюу да, бизон да, а түгүл индеецтер да кирбесин дешкен окшойт. Ха-ха-ха!

Каалганы ал буту менен керилип туруп дагы бир тепти, бирок каалга ачылган жок.

— Кандайдыр бир оор эме менен тосуп коюшуптур, түртүп ача албайсың. Макул, кандай экенин азыр көрөбүз.

Бычак менен кирише башташты. Жеңил рамага мустангдын керилген терисин тешип жиберешти. Ошол тешиктен индеец колун сунуп, эмне менен тосконун билүү үчүн кармалап көрдү.

Таңгак менен түйүнчөктөрдү тез эле ордунан жылдырып, каалганы аңырайта ачып жиберешти.

Мыкаачылар кирип барды. Ачылган эшиктен айдын жарыгы кепени жарык кылып жиберди.

Кепенин ортосунда кулачын жайып, бир киши жат- кан экен.

— Carajo!

— Уктап жатабы?

— Өлүп калса керек, болбосо биздин дабышыбызды угат эле.

— Жок, — деди алардын башчысы жерде жаткан кишини карап көрүп, — бирок өлгөндөй мас экен. Бул мустангердин жигити. Мен муну менен жолугушуп жүргөм. Үйдө кожоюндун жок экени, көптөн бери болбогону көрүнүп турбайбы. Бул доңуз бүт ичип койгон эместир! А-а, бөтөлкө! Жыты жыпардан бетер аңкып турбайбы. Биздин үлүшүбүз деле калган экен. Ушунусуна да ыракмат.

Мононгахель вискисинин калганын бир нече секундда жутуп жиберешти. Ар кимисине бир жутумдан жетти, а башчысына көбүрөөк тийди.

Үйдүн кожоюну эртедир-кечтир келүүгө тийиш. Меймандар аны менен сөзсүз көрүшкүсү келет, болбосо түн ортосунда алар биерге эмне үчүн келмек эле.

Морис-мустангерден бул төрт индеецке эмне керек?

Булар аны өлтүргөнү келиштиби?

Команчаларча маска кийип, жашырынып келген кишилердин ким экени окуучулар үчүн ачык чыгар. Биздин команчалар жөн эле мексикалыктар. Алардын жол башчысы Мигуэль Диаз — мустангер.

— Аңдып, аны күтүп туруш керек, — деди Эль-Койот. — Эми ал жакында келүүгө тийиш. Барахо, жарташка барып, тегиз жерден анын качан көрүнөөрүн акмалап туруңуз. Башкалар мени менен биерде калышсын. Ал Леона тараптан келет. Биз аны чоң кипаристин алдынан, колоттон жолуктурабыз. Абдан ыңгайлуу жер.

— Мына муну өлтүрүп салсак, жакшы болот го дейм? — деди канкор Барахо Фелимди көрсөтүп.

— Өлгөндөн өлмөк бар! — деп кыянатчылардын дагы бирөө кошула кетти.

— Тескерисинче, кармап алышса, өлгөн киши айгак болот, — деп каршы чыкты Диаз. — Муну өлтүргөндөн эмне пайда чыкмак эле. Бул эч кимге жолто кылбайт. Бу куйкул сары шайтанды жайына койгула. Мен мунун кожоюнун өлтүрөм деп гана убадалашкам. Кана, Барахо, жарташка жөнөңүз. Дон Морисио ар минутада келип калышы мүмкүн. Кынтыксыз иштөө керек. Мүмкүн, экинчи жолу бизге мындай ыңгайлуу учур туш келбес. Аны жарташтын чокусунан акмалап туруңуз. Ай ушундай

жарык тийип турганда, аны алыстан эле көрөсүз. Көрөр замат жүгүрүп келип, бизге кабар бериңиз. Кашандык кылбаңыз, кипариске биз жүгүрүп жеткидей бололу.

Барахо буйрукка моюн сунбай маалкатып калды. Өткөн түнү анын жолу болбой калган, кумар ойноп Эль-Койотко көп уттуруп жиберген болучу, эми ошонусун кайра жандыргысы келди. Жолдошторунун эмнени эрмек кыларын ал жакшы билип турду.

— Ылдамыраак, сеньор Внсенте! — деп, Диаз тигинин манчыркап, кепеден кеткиси келбей турганын көрүп, команда берди. — Эгерде биз бул ишти жүзөгө ашыра албасак, сиз кумардан утуп аларыңыздан да көбүрөөк уткузуп жибересиз. Жөнөңүз, досум, — деп, Эль-Койот кайраттандырып сүйлөдү. — Эгерде ал бир сааттын ичинде келбесе, сиздин ордуңузга башка бирөө барат. Жөнөңүз!

Барахо моюн сунду.

Кепеден чыгып, ал жарташты көздөй жөнөдү. Калгандары кепеге жайланышып отурду.

Алардын алдындагы столго тамак келбей, испаниялыктардын картасы келди.

— Деги испаниялык шылуундардын ар кимисинин чөнтөгүнөн эч качан карта түшпөйт.

Кумарга берилип, убактынын кандай өткөнүн байкабай калышты. Бир сааттай убакыт өттү. Күмүш долларлар кепенин столуна шаңгырап түшүп жатты. Карта акырын шуудурап тартыла берди.

Аңгыча болбой, шарт эткен добуш алардын оюнун бузуп кетти.

Бул добуш уйкудан көзүн ачкан мас кишинин кыйкырыгы эле. Өзү менен бирге кепенин ичинде отурган укмуштуу кишилерди ал эми гана көрдү.

Оюнчулар столдон ыргып туруп, үчөө тең канжарын сууруп чыкты. Фелимдин ажалы жеткендей көрүндү.

Бирок Барахонун капилестен келип калганы ирландиялыктын жанын сактап калды.

— Келатат! Жарташка жакындап калды! Тезирээк, досторум, ылдамыраак! — деп, Барахо шашыла күбүрөдү.

Эгерде зарыл болсо да, Фелимди өлтүрүүгө убакты болгон жок. Жашырынган кишилер бир нече секунданын ичинде жарташтын этегине жетти. Алар чоң кипаристин түбүнө бугуп, курбандыкка чала турган кишисин күтүп турушту.

Бир аздан кийин эле аттын дүбүртү угулду. Аттын такасынын такылдаганы угулду. Ат тегиз эмес жер менен катуу келаткан сыяктанып, дабыш бир калыпта чыккан жок. Атчан киши жантайма жер менен төмөн түшүп келаткандай өңдөндү. Бирок кишинин өзү али көрүнгөн жок. Ойдогу өрөөн сыңары эле, жантайма жерге да кипаристин көлөкөсү тийип турган эле. Айдын жарыгы кууш тилке жерге гана түшүп турду.

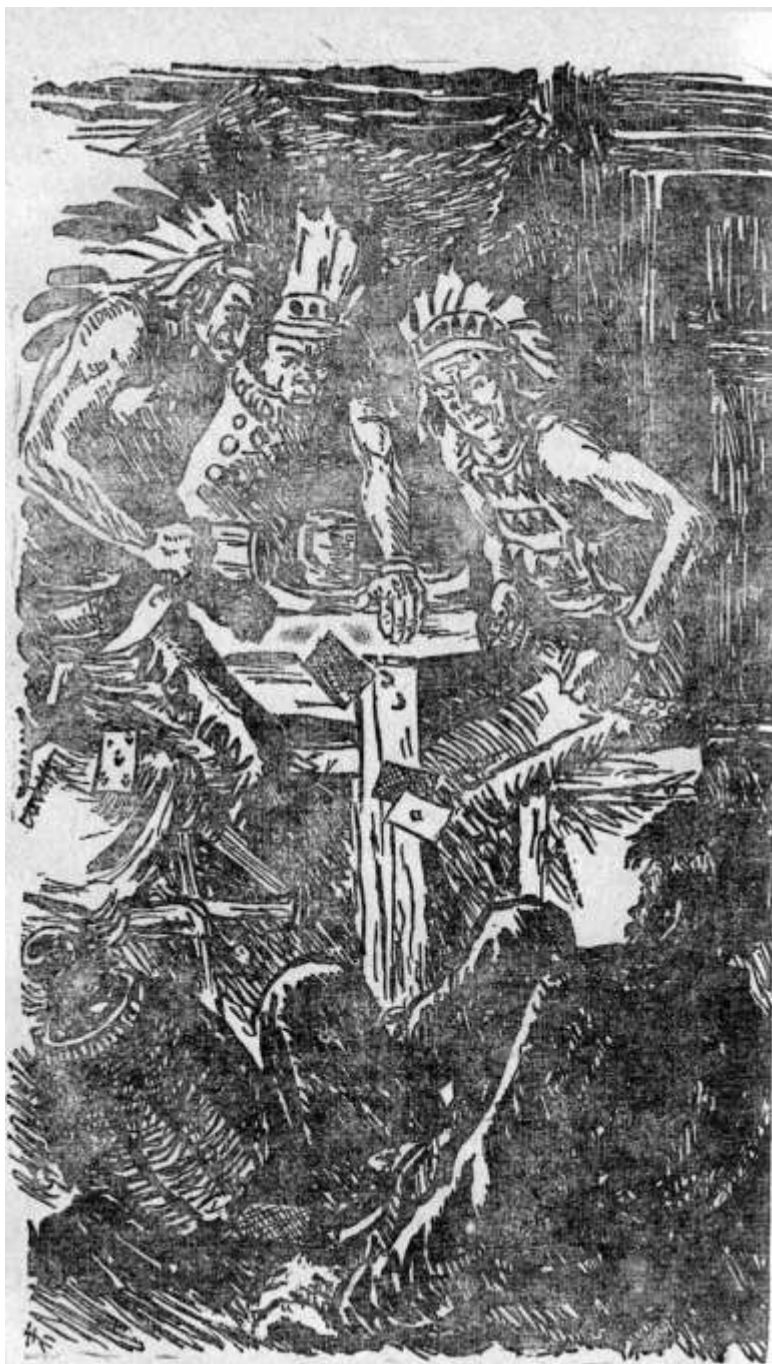
— Өлтүрбөгүлө, — деп күбүрөдү Мигуэль Диаз буйрук берген эмече. — Азыр али эрте. Бир саат, эки саат тирүү тура турсун. Ошентиш керек. Ирландиялыкты аты менен кошо кармагыла. Эгерде каршылык көрсөтө турган болсо, ошол замат өлтүрөбүз. Шерт эсиңерде болсун — биринчи өзүм атам.

Эч ким каршы чыккан жок. Кара санатайлар өздөрүнүн жетекчисине моюн суналы деп убада беришти.

Көп күтүүгө туура келген жок. Алар күткөн киши жантаймадан ылдый түшө баштады: мына эми ал кипаристин көлөкөсүнө да кирип калды.

— Abajo los armos! A tierra!⁵⁷ — деп кыйкырды Эль-Койот, жакындап келип калган

⁵⁷ Куралыңы ташта! Аттан түш! (испанча).

атчан кишини көздөй жүгүрүп, Эль-Койот атты тизгинден алды да, берки үчөө атчан кишини көздөй жулунду.

Атчан киши эч кандай каршылык көрсөткөн жок. Ал жулунган да, курал менен коргонгон да, бир ооз сөз айтып, каяша кылган да жок. Ал аттын үстүндө отура берди — анын анткенин беркилер өз көзү менен көрүп, өз колдору менен кармалап көрүштү; бирок а киши кандайдыр жансыз эмедей көрүндү. Ат гана туйлады. Кош аяктап тура калып, артын көздөй жалт берди да, өзүнө кол салган кара санатайларды сүйрөп жөнөдү.

Кол салган кара санатайлар ап тийген жерге чыкты.

Мексикалыктар жүрөгү түшкөн эмедей өкүрүп, кайра качты, аттары байланган жерди көздөй шыйрагы үзүлгөнчө жүгүрүп, аттарына ыргып, минип, качып жөнөштү.

Алар көргөн эмеге алардан жүрөктүүрөөк кишилер да үрөйү учуп, таң калат эле: алар башы жок чабендести көрдү.

XLV глава БОЖОМОЛДОП ИЗДӨӨ

Майор баштап издеп чыккан отряд чабендеске жолуккан башка кишилерден башы жок чабендести бир кыйла мурда көрдү.

Күн тике тийип көздөрүн уялтып турду. Алар чабендестин сөлөкөтүн гана ажыратышты, башка эч нерсе көргөн жок. Сеттльменттен келген чабендестер Морис-мустангерге окшогон эч нерсе байкашпады.

Фелим батып бараткан күнгө жонун салып, чабендеске карап турду. Ага чабендес өзүнүн кожоюнунга окшоп кетти.

Морис-мустангерди билген төрт мексикалык киши чабендести айдын жарыгында көрүп, ошондой эле корутундуга келишти. Фелим да, мексикалык төрт киши да жүрөгү түшүп, аябай корккон болучу.

Майордун экспедициясына катышкандар табышмактуу ошол фигураны көргөндө үрөйү учуп, бу укмуштуу кубулуштун эмне экенин кандай деп түшүндүрүүгө сөз таба алышкан жок.

— Бул эмне? Силер кандай деп ойлойсуңар, жентльмендер? — деп сурады майор башы жок чабендес көрүнбөй калганда, өзүнүн жолдошторуна кайрылып. — Чынымы айтсам, эмне кыларымды билбей, бүтүндөй калтаарып калдым,

— Индеецтердин жоругубу? — деп кимдир бирөө божомолдоду. — Бизди буктурмага алып кирүү үчүн ойлоп тапкан амалдары го?

— Менимче, амалдары жаман, — деди дагы бирөө. Кандай болсо да мени мындай амал менен тузакка түшүрө албайсың.

— Менимче, бул ишке индеецтердин эч кандай тиешеси жок, — деп жооп кайтарды майор. — Бул жөнүндө сен кандай дейсиң, Спенглер?

Из куучу башын чайкап гана тим болду.

— Бул кийимин өзгөртүп, жасанып алган индеец эмеспи? — деп майор ага дагы кайрылды.

— Мен сизден көн билбейм, — деп жооп кайтарды из куучу. — Ошол өңдүү бирдеме болушу ыктымал. Бу же киши, же каракчы.

— Албетте, — каракчы — деп, ушундай жоромолду улап, көңүлү бир аз тынчыган бир нече киши жабыла сүйлөдү.

— Ким болбосун, — кишиби, желмогузбу же каракчыбы — деп, өзүнүн жүйөлүү пикирин айтып отряддын бир мүчөсү дагы сүйлөдү, — эгерде ал бир нерсе болсо, анын изин куубай, кайда кеткенин билбей коюуга мен эч кандай негизди көрө албай турам.

— Эгерде изи калса, — деп Спенглер жооп кайтарды, — анда биз көп узабай эле табабыз. Биз бара турган жолдун багыты да ошол жакта. Бастырууга мүмкүнбү, майор?

— Ооба, албетте. Мындай болор-болбос нерсе милдетибизди орундоодон бизди алагды кылбоо керек. Алга!

Кээ бирөөлөрү олку-солку болсо да, чабендестер дагы алга жүрдү. Эгерде өз оюна койсо, отрядда ошо замат эле кайра кете турган кишилер да бар эле. Ошондой кишилердин бири Кольхаун болучу. Башкалардан көрө анын куту көбүрөөк учту. Башы жок чабендести көргөндө анын эки көзү алайып, эрди кубарып, астыңкы ээги шалпая түштү.

Эгерде баары дүрбөлөң түшпөсө, анын бузулуп кеткен өңүнө кунт коюшат эле. Укмуштуу арбак көрүнбөй калганга чейин куду сыйкырлап койгон эмече баары бир жерге тиктеп, көздөрүн айрыган жок. Отряд алга жөнөгөндө, айланамдагылар байкап калбагай эле дегенсип, капитан баарынан артта келатты.

Спенглердин айтканы чын эле табышмактуу чабендес бир аз токтоло калган жерде, дал отряд өтө турган жол бар экен.

Бирок өзүнүн чындык эмес экендигин далилдегенсип, башы жок чабендес эч кандай из калтырбаптыр,

Бирок андай болгону табигый иш. Дал чабендес бузулган жерден «бордуу прерия» баштала турган. Ал жерден бети бүт аппак шагыл. Кай бир жердеги шагыл ордунан жылып, аттын такасы сүрүп кеткен таштарды гана табууга болот. Бирок ошондой такты ажыратып билүү да оной эмес, андай такты из куучунун курч көзү гана көрө алат. Бирок ошол чала-була көрүнгөн из шагылдын арасынан такыр жок болуп кетти.

Күн батканда Спенглер мындан ары издебейм деп баш тартты. Токойго кайра келип, бадалдын арасына түнөө үчүн жайланышуу гана калды.

Таңга жуук кайра издейли деп бүтүм кылышты.

Бирок ал ойлору да ордунан чыккан жок — күтүлбөгөн бир кырдаал жолтоо кылды.

Отряд лагерге жайланышууга үлгүргөнчө чабарман майорго шашылып кабар алып келди. Бул кагаз Сан-Антанио де Бексардагы штабдагы округдун командир менен келген экен. Кагазды фортко жиберип, аерден биерге алып келишиптир.

Депешада Леонадан элүү миля жердеги Сан-Антанно районунда команчалар чабуул койгону жөнүндө кабар жазылыптыр. Жортуулга беленденүү үчүн дароо фортко баргыла, деп майор драгундарга буйрук берди. Ал өзү да фортко ашыга жөнөп кетти.

Албетте, аерде калган граждандар кишилер да издөөнү уланта алышат эле, бирок экспедицияга алардын көбү курал гана алып, эч кандай тамак албастан чыгышкан болучу. Курсактары абдан ачты.

Баштаган иштен эч кимиси баш тарткысы келген жок. Аттарын алмаштырып, тамак-ашты көбүрөөк алуу гана керек болучу, ошондой болгондо гана кайрадан дагы издөөгө мүмкүн эле.

Америкалык аттын изин куу милдетин Спенглер жетекчилик кылган бир нече киши мойнуна алды. Калгандары драгундар менен бирге фортко кетишти.

Пойндекстер жана анын достору менен коштошуудан мурда Спенглер тапкан кайгылуу кабар жөнүндө айтууну майор милдетим го деп эсептеди. Издөөгө өзү эми катыша албай калгандыктан; уюп калган кан жөнүндө да айтууга туура келди.

Өзү жакшы керген ирландиялык жигит жөнүндө шеги бар экенин майор кейип-кепчип сүйлөп берди. Морис-мустангердин айыптуу экенине өзү ишенбесе да, тагыраак айтканда, андай иш чындыкка окшобойт деп эсептесе да, Мориске каршы олуттуу далил бар экенин мойнуна албай кое алган жок. Плантатор менен башкалар үчүн мустангердин айыптуу экендигинде эч кандай шек болгон жок. Эми, бул ишке индеецтердин кийлигишпегени ачык болгондо, Морис Жеральд өлтүргөн экен деп жарыя айтышты.

Обердофердин айтканы кайгылуу окуянын башталышын гана көрсөттү. Генри Пойндекстердин кан чачырап булганган аты, ээри окуянын күйүттүү бүткөнү жөнүндө баяндап турду. Бул кандуу иштин ортосундагы стадияларын жарым-жартылайы Спенглердин сөзүнүн негизинде, жарым-жартылайы жаңы алынган кабарлардын негизинде тез эле ойлоп табыша койдү.

Бирок эч кимиси: мындай кылмышка адамды эмне түртүшү мүмкүн? — деген суроону беришкен жок. Иши кылып, бул жөнүндө эч ким жакшылап ойлонбоду, Кольхаун менен болгон чатак негизги себептей көрүндү. Кольхаун менен касташканы үчүн Морис бүткүл Пойндекстерлердин үй-бүлөсүнөн өч алмак болгон экен деп божомолдошту.

Ушундай ойго келип, Пойндекстер жолдоштору менен коштошту. Эртең таң ата кайра издемек болушту. Эки изди тең акырына чейин изүүлдөп, дарексиз болуп кеткен эки кишини өлүү болсо да, тирүү болсо да табыш керек.

* * *

Спенглер баштаган топ майор көрсөткөн жерге, ачык талаага жайланды.

Бардыгы болуп алар он чакты киши. Эми алардан күчтүүрөөк отряддын зарылдыгы да болгон жок. Команчалардын чабуулун эми бул райондон күтүшкөн жок. Корккудай башка себеп да жоктой өңдөндү.

Жатып уктоо ордуна баары алоолоп күйгөн оттун тегерегине жабыла отурушту. Тамак да, ичкилик да мол болучу, — фортко кайра кеткен кишилер өздөрүнүн тамак-ашын аларга бүт калтырып кеткен.

Бирок оттук чатырап, жарык жанганына, спирттүү ичкиликтин молдугуна карабастан, баарынын ындыны өчүп турду. Башы кесилген табышмактуу чабендес дагы эле алардын көз алдынан кетпеди, үрөй учурган сезимдин тез тарашы мүмкүн эмес. Бу эч кимге түшүнүксүз кубулушту кандай деп айтарын мурдагыдай эле эч кимиси билбеди. Куду Кольхаун үчүн анык эмес болгондой, бул кубулуш Спенглер үчүн да ачык болгон жок.

Кольхаун баарынан көбүрөөк бушайман болгон өңдөндү. Ал кабагын бүркөп, оттон окчунураак жердеги жыгачтардын көлөкөсүндө отурду. Драгундар кеткен убактан тартып, ал бир ооз да сөз сүйлөгөн жок, Ичкиликтен шаттанып кеткен кишилерге анын кошулгусу да келбегенден сыяктанды. Анын көзү мурдагыдай эле кандайдыр алактап, өңү дале корккон кишиникиндей болуп турду.

— Бери карачы, Кольхаун! — деп кыйкырды бир кыйла ичип алган жигиттердин бирөө. — Бери кел, байкеси, биз менен оттун жанына отур. Баарыбыз сенин кайгыңа ортоктошпуз. Сен үчүн, сенин жакын кишилериң үчүн өч алууга баарыбыз колубуздан келгенин аябайбыз. Бери келип, биз менен кошо мононгахель вискисинен ичкин, виски сага чоң пайда келтирет, ишенип кой.

Беркилердин достук кылып чакырганын кабыл алып, Кольхаун оттун жанындагылардын арасына келип отурду. Көп узабай капитандын кайгырып отурганы тарап кетти, ал абдан шаттанып, жанындагыларды таң да калтырды. Бардыгы жоромолдогондой, эртең менен эле бир тууган таякеси өлгөн киши эми өзүн ошондой тутканы түшүнүксүз болду. Мейман катары болуп отурган киши бат эле беркилердин кырына чыгып алды.

Бир нече чоң флягадагы вискини ичип бүтүргөндөн кийин капитан эч качан түгөнбөчүдөй көрүнгөн өзүнүн шараптарынан куюп, сыйлай баштады.

Бөтөлкөлөш кишилер жебиреп сүйлөп, ырдап, бийлеп, кала берсе, көк чөпкө ооналактап баштады. Бирок бул атайы шаттануу тезден бүтүп, баарынын уктагысы келди. Жолоочулар көк чөпкө жатып, уктап калышты.

Жалгыз Кольхаун гана уктаган жок. Баарынын уктаганына көзү жеткенден кийин ал ордунан туруп, дабышын чыгарбай, атынын жанына акырын басып келди. Атын чечип алып, ыргып минди да жөнөп кетти.

Анын мас болгону жүргөн-турганынан кылдай да сезилген жок.

Анын кетип калышына эмне себеп болду? Балким, өлгөн таякесин жакшы көргөнүнөн өлгөн кишинин сөөгүн издегени кеткендир? Же өзү жалгыз барып, бөтөнчө тырышканын көрсөткүсү келдиби?

Анын оозунан чыккан айрым сөздөргө караганда, чын эле анын ошондой ниети бар экен деп түшүнүүгө болот.

— Кудая шүгүр, азыр ай жарык тийип турат, бу жигиттер ойгонгончо кеминде алты саат өтөт. Эки миляга жакын бадалдуу жердин ар бир кадамын аңтарып чыгуу үчүн убакыт жетет. Эгерде өлүк ошерде болсо, мен аны табышым керек. Бирок жанагы эмне деген кеп болуп кетти? Эгерде жалгыз өзүм көрсөм, жинди болдум деп ойлошум мүмкүн эле. Бирок эч кимиси калбай баары көрбөдүбү. Кудая тобо! Бул эмне болушу мүмкүн?

Ушул сөздөрдү айтып үлгүргөнчө, анын жүрөгү түшүп, таң калгандай кыйкырык чыгып кетти. Куду алдынан ажал чыга калгансып, ал атын тык токтотту.

Кольхаун бизге белгилүү токой арасындагы жолду көздөй канжыга жол менен бараткан. Ал жаңы эле ошо жолго чыкмакчы болгондо, токойду көздөй келаткан кандайдыр бир атчан кишини көрө койду.

Атчан киши жай бастырбай, токойдун арасындагы жол менен текирең-таскактатып келаткан экен.

Атчан киши жакындап келе электен мурда эле, Кольхаун ал баягы башы кесилген чабендес экенин байкай койду,

Ал жанылган жок. Айдын күмүштөй жарыгы чабендестин эки ийнине түшүп турду, башы жок экен. Бул айдын жарыгынан закымдап көрүнгөн элес болушу мүмкүн эмес эле. Кольхаун ошол эле кишини күн чайыттай ачык тийип турган күндүзгү маалда да көргөн болучу.

Кольхаун эми андан да жакшыраак көрдү, чабендестин башы жетишпегени анын көзүнө урунду; бирок чабендестин башы ордунда эмес, тапанчанын кабы жартысын калкалап турган каптал жагында экен, кан болуп, адамдын үрөйүн учургандай купкуу болуп, салаңдап туруптур. Атты, чабендестин үстүндөгү ала серапэни, суу өтпөй турган өтүктү даана көрдү, мына ушунун баары Морис-мустангерге таандык.

Бардыгын талдап көрүү үчүн капитандын убактысы жетиштүү эле. Жүрөгү түшкөнүнөн селдейип, ордунан жылууга чамасы келбей, ал канжыга жолдо тура берди.

Укмуштуу чабендестин аты азынап жиберди да, ага жооп кайтаргансып, артынан келаткан иттин улуганы угулгандан кийин шарт бүрүлүп, качып жөнөдү, ошондо гана Кольхаун бир аз эсин жыйып, тили күрмөөгө зорго келди.

— Кудая тобо! — деп ал калчылдаган үнү менен кыйкырып жиберди. — Бу эмне деген кеп? Бу эмне, кишиби? Же ибилис мени шылдыңдап жатабы? Же жинди болдумбу? Жинди болгон экемин, жинди болуптурмун!

Мындан башка ал эчтеке айта алган жок. Кольхаун атынын башын булка бурду да, мурунку көздөгөн максатынан баш тарткансып, кайра чапкылап жөнөдү.

Анан оттун жанына акырын уурдана басып келип, мас болгон бөтөлкөлөштөрүнүн жанына жатты. Бирок ал уктай алган жок. Бир минутага да кирпич какпады. Безгек болгон немече калчылдап, таң аткыча эки көзү төрт болду. Эртең мененки жарык анын өлгөн кишиникиндей купкуу болгон бетине, оңурайып нары кирип, шумдуктай алаңдаган көзүнө бүдөмүк түшүп турду.

XLVI глава СЫРЫН АЙТУУ

Тан атып, жарык болор менен Каса-дель-Корво гасиендасынын тегерегинде тиричилик кылгандар жыбырап жүрдү.

Короонун ичиндеги котологон эл аскер болбосо да, куралданып алган эле. Кай бирөөндө колдойгон бир атар мылтык, кай бирөөнүкү кош ооз мылтык; кай бирөөлөрүндө пистолет, тапанча; кээсинде кадимки эле шамшар же айбалта.

А кыймыл жагынан да кишилердин айырмасы андан кем эмес, индеецтер токуган чаар таардан тигилген камзол, кемтүкки бумазейинен тигилген күрмө менен катар, кызыл фланелден тигилген көйнөктөр көздүн жоосун алды; таардан, көк кездемеден тигилген шымдар; токтунун жүнүнөн жасалган калпак, булгаары шапке, ийленип кабыкка салынган териден тигилген кончу бийик өтүк жана бүгүнүн терисинен ултарылган бут кийимдер.

Куралданган күчтүү кишилердин ушундай ала-була тобу — Техастын чек арадагы кыштактары үчүн көнүмүш каада. Чогулгандардын көздөгөн максаты кандай гана болбосун, эң эле бейкут турмушту эңсешсе да, баары бир бу кишилер ошондой кийим кийип келмек.

Каса-дель-Корвого таң азан менен алардын эмне үчүн чогулганы белгилүү.

Кылмыштын изин кууп, драгундар менен мурунку күнү кошо барган кишилер да, жаңы келип кошулгандар ыраакы сеттльменттерден келгендер да, мурунку күнү үйүндө болбогон мергенчилер да ошерде эле. Ошол топураган ала-була кийимчен кишилердин арасында «регуляторлор»⁵⁸ да болду. Башка кишилерден алардын кийим жагынан да, курал жагынан да эч кандай айырмасы жок, чоочун киши болсо регуляторду тааныбас эле, бирок алар бирин-бири билип турду.

Баарысы өлгөн киши жөнүндө, Генри Пойндекстердин өлтүрүлгөнү жөнүндө сүйлөштү. Морис-мустангердин жамандай беришти.

Прерияда башы жок, табышмактуу чабендес пайда болгону жөнүндө ар кандай сөздөр айтылды. Скептиктер муну жөн эле ойлоп табышкан сөз деп, адегенде ишенишкен жок. Бирок көп кишилердин өз көзү менен көрүп ырастап айтканына алар көп узабай эле ишенүүгө аргасыз болду.

Бүгүнкү экспедицияны баштап чыгууга тийиш болгон Вудли Пойндекстерди баары күтүштү. Анын кандай буйрук бере турганын күтүп отурушту. Аламого жол көрсөтүп, Морис-мустангердин кепесине отрядды алып бара турган киши табамбы деп, плантатор буйдалып калды, Андай киши чыккан жок. Аламодогу кепенин каерде экенин плантаторлордун, көпөстөрдүн, дүкөнчүлөрдүн, юристтердин, мергенчилердин, ат менен кул саткан соодагерлердин эч кимиси билчү эмес.

Сеттльментте андай милдетти мойнуна ала турган бир гана картаң Зеб Стүмп бар экени ачык болду. Бирок Зеб Стүмпту табууга болбоду. Каадасынча, ал кандайдыр алыс жакка аң уулап кеткен болучу. Аны таап келгиле деп, бир нече кишини туш-тушка жибершти. Бирок алардын эч кимиси таба албай, биринин артынан бири кайра келишти.

Гасиендада мустангердин кепесине барчу жолду жаңылбай көрсөтө турган бир аял бар. Бирок Вудли Пойндекстер аны билген жок.

⁵⁸ Регуляторлор — кылмышкерди камакка алууга укугу бар, өз ыктыяры менен полиция дружинасына кирген кишилер.

Билбегени да жакшы болуптур. Аламодогү жалгыз кепеге кызы ээрчитип барууга жарай турганын кербез плантатор билсе, өлгөн баласы жөнүндөгү күйүтү дагы жаңы күйүт менен — кызынын абийри кетип калганы менен андан бетер күчөмөк.

Зеб Стумпту таап келгин деп жиберешкен акыркы киши да аны табалбай кайра гасиендага келди. Эми дагы күтүп отура алышкан жок, өч алсак деп эңсегени өтө күчтүү эле.

Жол көрсөтүүчү кишисиз эле жөнөп калышты.

Отряд Каса-дель-Корводон мындай чыгары менен эле, гасиенданын ичинен эки киши жолугушту, алардын ар бири Аламого барчу жолду жакшы билчү эле. Эки кишинин ушул жолугушканында жамандагыдай, мурдатан ойлонулган эч нерсе жок болучу. Ал экөө кокусунан жолугуп калышты. Зеб Стумп аң уулаганынан жаңы эле кайтып, плантатордун ашканасы үчүн илбээсиндин этин алып келген.

Зеб Стумп келгенде Луиза Пойндекстер, албетте үйүндө болучу. Ал гана эмес, аны менен жолуксам экен деп, Луиза ынтызар болуп жүргөн эле. Картаң мергенчини көрсөм деп абдан эңсегендиктен, Луиза мурунку күнү таң заардан күн батканга чейин жолдон көзүн айырган эмес.

Экспедицияга катышкандардын топураган тобу узап кетер менен эле, өзүнүн картаң бээсин минип, жакындап келаткан мергенчини кыз көрө койду. Илбээсиндин эти көп артылып, бээ илкип зорго келатты. Зеб Стумп дарыянын наркы өйүзү менен келатып, гасиенданы көздөй атынын башын бурду.

Чалдын лакыйган кебетесин көрүп, Луиза абдан кубанып кетти. Луиза ушу кишини өзүнүн жүрөгүндөгү жашырын сырын айта турган досу катарында көрүүчү.

Зеб Стумп короого келип кире электен мурда эле кыз аны азотейда күтүп турду.

Мергенчи камырабай гасиенданы көздөй басты, кырсык жөнүндө билбей, эч нерседен капары жок болгондуктан көңүлү шат болучу.

Гасиенданын дарбазасы бекем жабылуу турганын байкай коюп, анын иреңи айран-таң калгандай боло түштү. Дарбазаны бекем жаап коюу Пойндекстердин каадасы эмес. Негрдин ындыны өчүп турганы да Зеб Стумпту андан бетер таң калтырды.

— Досум, Плуту, сага эмне болгон? Ындының өчүп калыптыр го. Чак түштө эмне үчүн дарбазаны бекитип таштагансыңар? Силерде бирдеме болдубу?

— Ооба, ооба! масса, Стумп, болду. Болгондо да чоң кырсык болду. Айтууга адамдын оозу барбайт. Аябагандай чоң кырсык болду!

— Чоң кырсык дейсиңби! — деп жиберди мергенчи. — Негирим, кандай чоң кырсык болду? Тезирээк сүйлө, сенин өңүндө жазылуу тургандан коркунучтуурак эч нерсе болууга тийиш эмес. Кожоюн кызың бирдеке болдубу? Андай болушу мүмкүн эмес! Мисс Луиза...

— Ооба, ооба, мисс Луиза эчтеме болгон жок. Бирок ошого окшош бир нерсе болду. Жаш мисс үйүндө. Кире бериңиз, масса Стумп. Суук кабарды сизге ал өзү айтат.

— А кожоюнуңчу? Үйүндөбү?

— Жок, жок. Азыр ал жок. Масса азыр үйдөн алыс кеткен убагы. Мындан чейрек саат мурда кеткен. Азыр ал үйүндө жок. Ал жапайы жылкы жүргөн прерияга кетти. Мындан бир ай мурун аң уулап барган жерине кетти.

— Жапайы жылкы жүргөн прерияга? Аякка эмне үчүн кетти? Аны менен кошо ким кетти?

— Ооба, ооба! Аны менен кошо масса Кольхаун, дагы башка көп киши кетти. Ооба, ооба! Көп киши кетти! Плуту сизге чынын айтып жатат.

— А тиги жаш мистер Генри да кошо кеткендир?

— О, масса Стумп, биздин күйүтүбүз ошондо болуп отурат. Масса Генри да кеткен. Эми ал эч качан кайра келбейт. Аты кызыл ала кан болуп үйгө келди. Ооба, ооба, масса Генри эми тирүү эмес дешет.

— Тирүү эмес? Чынын айтасыңбы, негирим?

— О! Барып турган чындык, масса Стумп. Ал жөнүндө айтуу мага абдан кайгылуу. Анын кай жерде жатканын издеп тапканы баары кетишти.

— Ме, муну ашканага алып бар. Мында күрпү менен жапайы тооктор бар. Мисс Луиза кайда?

— Мен мындамын, мистер Стумп. Кириңиз! — деп мергенчиге жакшы тааныш, шаңкылдаган үн жооп кайтарды, бирок бу жолу абдан кайгылуу чыккандыктан бул үндү Зеб Стумп зорго ажыратты. — Атаганат! Плутто сизге айткан сөздүн баары чын. Агам дарексиз жок болуп кетти. Мурдагы күндөн бери аны көргөн эч ким жок. Аты, ээри кызыл ала кан болуп үйгө келди. О, Зеб, ойлосоң жүрөк түшөрлүк иш.

— Ырас, абдан суук кабар экен. Ал бир жакка кетип, аты үйгө жалгыз келген экен да. Мен сизди орунсуз жерден дагы кейитким келбейт, мисс Луиза, балким, мен да бул иште жардам берермин; а бул үчүн мен майда-чүйдөсүнөн бери билишим керек.

Зебге Луиза билгенинин баарын айтып берди. Бирок баягы бакта болгон окуя жөнүндө жана андан мурун болгон иш тууралу гана ал жашырып айткан жок. Генри мустангердин артынан кетсе керек эле деген сөздү ырастай турган Обердофердин айтканын гана шылтоо кылды.

Кыздын сөзүн угуп, Зеб Стумп аябай кайгырды. Кыздын агасын өлтүргөн Морис деп эсептеше турганы жөнүндө Луиза айтканда, анын кыжыры кайнаганы чегине жете түштү.

— Ал айткандары калп! — деп чаңырып жиберди мергенчи. — Жалаа! Ниети бузук доңуздар гана ошентип ойлоп табышы мүмкүн! Андай болушу ойго келер иш эмес. Мустангер андай ишке колу баруучу кишилерден эмес. Эмне үчүн ага андай иш керек? Эгерде экөөнүн арасында араздык болсо, башка кеп эле. Бирок андай араздык жок эле го! Агаңызды жактыра турганын Морис-мустангер мага нечен жолу айткан. Ырас, сиздин жээниңиз Кассийди ал жек көрчү, бирок жээниңизди жек көрбөгөн деги киши барбы, билгим келет? Сизге ушинтип айтканымы айып көрбөңүз. Эгерде агаңыз менен мустангердин ортосунда жаңжал, чыр-чатак болсо, анда...

— Жок, жок! — деп, креолка өзүнүн күйүтү күчөп турганы жөнүндө унутуп, чаңырып жиберди. — Агам менен мистер Жеральддын ортосундагы чатак андан мурда эле бүтүп, татуулашкан болучу. Мага Генри ошентип айткан, а Морис...

Маектешип отурган кишинин таң калып караганы кыздын сөзүн токтотуп койду. Бетин эки колу менен басып, кыз бышактап ыйлап жиберди.

— Демек, экөөнүн ортосунда бирдеме болгон экен да, — деп кобурады Зеб. — Сиз, мисс Луиза, агаңыз менен Жеральддын ортосунда чыр-чатак болду дедиңизби...

— Кымбаттуу Зеб! — деди кыз эки колун бетинен алып, калтаара түшкөн мергенчинин көзүнө карап. — Эч кимге, эч кимге айтпайм деп убада бериңиз! Мага дос, ниети ак, жакшы киши катарында убада бериңиз. Убада бересиз го, чынбы?

Мергенчи ант берген кишиче, өзүнүн баржайган колун өйдө көтөрүп, таң калгандай карады да, өзүн-өзү төшкө бир койду.

Беш минутадан кийин аялдар демейде оозунан чыгарганды жаман көргөн, жашырын сырын мергенчи бүт билди. Андай жашырын сөздөр абдан кадырлап, ишенген кишиге гана айтылат эмеспи.

Зеб Стумп кыздын антип сырын айтканына көп деле таң калган жок.

— Мында эчтеме деле жок го, мисс Луиза! — деп, ал кыздын күйүтүнө ортоктош кишиче сүйлөдү. — Зеб Стумп бул сөздөн уялгыдай эч нерсе деле тапкан жок. Бардык жердеги сыңары, прерияда да аял — аял бойдон кала берет. Мустангерге өзүнүн жүрөгүн багыштап, сүйбөй турган кишини сүйдү деп эч ким сүйлөбөй эле койсун. Ал сиздин сүйгөнүңүзгө арзый турган жакшы адам. А жанагы сиздин айткан сөздөрүңүздүн бардыгы менин ойлогонумду ырастап турат: деги болору болсо да, андай жаман ишке анын колу барбайт. Далил болгудай эмне табышты? Өзү, ээри кан болуп аттын кайта келгени гана далил болобу?

— Атаганат, башка да далил табышты. Кечээ керели кечке издешти. Көпкө чейин анын изин кууп жүрүшүп, бирдеме табышкан экен, бирок мага айтышкан жок. Атам мага ишенип айткысы келбегендей көрүндү, а башкаларынан суроодон корктум. Сизди жолдон көргөнүмөн бир аз эле мурда, алар бүгүн дагы кайра издеп кетишти.

— Бирок мустангерчи? Ал өзүн актап эмне дейт экен?

— О, мен сизди билет го деп ойлодум эле. Аны да таба албай жүрүшпөйбү. Mon dieux! Mon dieux!⁵⁹ Балким, агамы өлтүргөн колдон ал да каза болгондур!

— Ошентип, кеткендер анын изин кууп жүрөт деңизчи? И, изин табышыптырбы? Эгерде ал тирүү болсо, Аламодо. Эмне үчүн алар ошерге барышкан жок? А, түшүндүм! Сыягы, анын үйүн эч ким билбейт окшойт. Жанагы боз баш Спенглер бордуу прерияда из табам деп жөн эле убара болуп жүргөн чыгар. Ошентип, алар дагы ошо жакка кетти деңизчи?

— Дал ошон үчүн мен сизди көргүм келди эле. Атам менен ар кандай эл эң эле көп кетти. Алардын арасында жанагы регулятор дегендер да бар. Алар сотсуз эле сабап өлтүрүш керек дешти. Кайсы бирөөлөрү өч алабыз деп ант беришти. Морис өзүнүн айыпсыз экенин жакшылап далилдей албаса, аны издеп табышса, эмне боло турганын ойлоп көрүңүзчү, Зеб!.. Ачуусу келип, каарданып турган ошо кишилер, анын үстүнө Кассий Кольхаун сыяктуу жардамчысы болсо, — Мористи алар эмне кыла турганын элестеп көрүңүзчү?! Кымбатуу Зеб, мен үчүн, Морис үчүн, биздин достугубуз үчүн ошол жакка тезирээк барыңыз! Алардан мурунурак барып, Мориске эскертиңиз. Сиздин атыңыз анча жүрүштүү жылкыдан эмес көрүндү эле. Менин атымы алыңыз, атканадан каалаган атыңызды тандап миниңиз. Эртерээк жөнөңүз...

— Туура айтасыз, — деп мергенчи кетмекчи болуп, кыздын сөзүн бөлүп жиберди. — Жаш мустангер үчүн бул иш чым эле жамандык менен бүтүшү ыктымал. Сизге жардам берүү үчүн колуман келгенди аябайм. Кайгырбаңыз, мисс Луиза. Жаман бээм менен мен алардан мурун жетем, ал жакка баруучу жолду картаң бээм жакшы билет, биз азыр эле жетебиз. А сиздин чаар байталыңыз менин көөнүмө анчалык жакпайт. Эмесе, кошуңуз. Кайгырып, капа болбоңуз, балким, агаңыз эчтеме болбогон чыгар. А Морис-мустангердин бул иште ак экени мага бу кудайдын ак күнүндөй ачык.

XLVII глава КАРМАЛГАН КАТ

Коркуп, үрөйү учкан Эль-Койот өзүнүн үч жолдошу менен аттарына жүгүрүп жетип, шашыла ыргып миништи. Алар мустангердин кепесине кайра баруу жөнүндө ойлогон да жок. Ойломок тургай, ошол жалгыз турган үйдөн мүмкүн катары оолак качуу жөнүндө гана эңсешти.

⁵⁹ Кудайга тобо (французча).

Жанагы башы жок чабендес «дон Морисио» экени жөнүндө алар шек келтирген жок. Үчөө тең, баарынан көбүрөөк Диаз, башы жок чабендес дал ирландиялык жигит экенине көздөрү жеткидей жакшы биле турган.

Анын атын, ягуардын терисинен тигилген өтүгүн, мексикалыктардын демейдеги гүлдөп, көчөттөлүп саймаланган серапэсинен башкача, индеецтердин наваха деген уруусу иштеп чыгарган серапэни, эң акырында анын башын жазбай таанышты.

Бирок ат токтогон жок да, алар аттын өңүн жакшылап көрө алышпай калды. Чабендестин башында калпак — дайыма Морис-мустангер кийип жүрчү жылтыраган кара сомбреро бар экен. Айдын жарыгына киргенде, калпак андан бетер жалтырады. Анан алар килейген тайганды көрүштү да, Диаз ал ирландиялыктын ити экенин биле койду. Тайган аларга арсылдап үрүп жулунду; ырас, иттин үргөнү деле орунсуз болучу, себеби, беркилер ансыз да таманы жерге тийбей кача башташкан.

Төрт чабендес бадал менен чымын-куюн болуп чапкылап баратты. Өздөрү Мористи өлтүрөбүз деп ойлогон коктунун капталынан чыкпастан, башка жакка бүрүлүп, тегиз жерге чыгышты. Бирок алар аерге бир да минута токтогон жок, баягы өздөрү дал команчадай болуп жасанышкан токойлуу бадалдын арасына кайра киргенче, алар чапкылап отурушту.

Кайрадан кубулуп жасанууга алар анчалык көңүл бурган жок. Ошондуктан, бат эле кайра кийинише койду. Бети-башын боёгон боёкторун шашыла жууп жиберешти (алардын чоң шише менен ала жүргөн суусу бар эле); жыгачтын көңдөйүнө катып коюшкан мексикалык костюмдарын андан бетер шашыла кийип, аттарына ыргып минип, Леонаны көздөй зымырап жөнөштү.

Кайра келатканда алар башы жок чабендес жөнүндө гана сөз кылышты. Коркуп куту учкан мексикалык мустангерлер жанагы укмуштуу кубулуш жөнүндө өздөрүнө эчтеме түшүндүрө алышкан жок. Эмне кыларын билбей Дагдаарып, сеттльменттин четине жеткенде, алар өздөрүнүн кепелерине тарап кетишти.

— Сагајо! — деп жиберди Эль-Койот кепесине кирип, төшөгүнө жата кеткенде. — Мындай укмуштан кийин кантип уктайсың. Ой, тобо! Бу кандай шумдук! Жөн эле бүткөн боюм дүркүрөп, жаным жер тартып турат! Жылынгыдай эчтеме жок, бөтөлкө да бош экен. Таверна да жабык. Баары уктап жатышат. Кудая тобо, бу эмне болду экен? Арбакпы? Жок. Өзүм кармалап көрбөдүмбү, деги денеси, сөөгү мага кишиникиндей көрүндү... Эгерде каракчы болсо, анда мындай тамаша кимге керек? Прерияда мындай карнавал уюштургусу келген менден, менин жолдошторуман башка кимге керек? Миң шайтан! Бу кандай шумдук маскарад!.. Токто, ал менден мурун озунуп кеттиби? Балким, бирөө жанагы миң долларды иштеп алып койдубу? Балким, жанагы ирландиялык неме бирөөнүн колунан өлүп, өзүнүн башын колуна кармап, атчан чапкылап жүргөндүр?.. Жок, андай болушу мүмкүн эмес, деги бул чындыкка окшобогон укмуш!.. Анан ким болот?.. А, эми түшүндүм! Биздин келерибиз жөнүндө ага бирөө айтып койгон экен, же өзү шек санап калган болуш керек. Бу бизди коркутуу үчүн кылган куудулдук экен! Биздин маскара болуп качканыбызды ал өзү көрдү. Атаңа наалат!.. Бирок биздин сырыбызды ага ким айтып, айыбыбызды ким ачты экен? Эч ким. Албетте, биздин ниетибизди эч ким билген жок. Андай болгондо, бул шайтандын мындай укмушун ким даярдады?.. А! Унутуп калган түрбаймынбы! Прериядан биз дал чак түштө өтпөдүк беле. Бизди көрүп калышы мүмкүн. Дал ошондой болуу керек. Токойдун арасында кийинип жатканыбызды бирөө аңдып, ушундай тамашаны ойлоп тапкан экен. Мындан башка сыр болушу мүмкүн эмес... Акмак болуппуз! Каракчыдан качып ит болгон экенбиз!..

Carramba! Эртең эле Аламого кайта барам. Ошол ниетимди орнотуу үчүн бир жыл керек болсо да, жанагы миң долларды алмайынча тынбайм. Кандай гана болбосун, ошол ишти орундатышым керек. Исидорадан ажыраганым да жетишет. Балким, андай эместир, бирок, ушул ойго кантип чыдап турам. Исидора аны сүйгөнүн, баягыдан кийин... экөөнүн жолукканын билсем... Кудая тобо! Жинди болуп баратам. Ачуум келгенде кыздын жакшы көргөн кишисин гана эмес, өзүм сүйгөн кызды да өлтүрмөйүнчө тынбайм. О, донья Исидора! Сүлүүлүктүн периштеси, арампөөштүктүн шайтаны! Сени кучагымда муунтуп, же канжар менен сайып өлтүрмөйүнчө тынбайм!

Эми коркунуч жок деп ойлоп, бир аз көңүлү тынчып, Эль-Койот өзүнүн ниетин орундаткан эмедей магдырап, бат эле уктап кетти.

Эшигинен күндүн жарыгы менен кошо мейман келип киргенче, ал катуу уктады.

— Хосэ! — деп Эль-Койот таң калгандай, кубангансып кыйкырып жиберди. — Сен биердесиңби?

— Ооба, сеньор, бу менмин.

— Досум Хосэ, сени көргөнүмө кубанычтуумун. Донья Исидора да ушердеби? Леонадабы? — деп сурамакчы элем. — Ооба, сеньор.

— Ушунчалык тез кайттыбы? Анын биерден кеткенине эки жума боло элек го, ыраспы? Мен сеттльментте болгонум жок, бирок а жөнүндө уктум. Сенден кабар күтүп жүргөм. Эмне үчүн сен мага кабар бергенин жок?

— Кабар бербеген себебим, дон Мигуэль, ишеничтүү киши болгон жок. Сизге айтмакчы болгон кабарды башка кишиге ишенүүгө болбойт. Өкүнүчкө карата, сизге айта турган кабарым үчүн мага алкыш айтпайсыз... Бирок жаным сиздики, ошондуктан, сизге бардыгы белгилүү болот деп убада бергем.

Прериянын карт бөрүсү жылан чаккан немедең бетер секирип кетти.

— Морис менен Исидора жөнүндө го! Ошондой экенин өңүнөн көрүп турам. Сенин аял төрөң аны менен жолугуштубу?

— Жок, сеньор. Эн кеминде, менин билишимче, алар баягы биринчи жолугушкандан кийин көрүшө элек.

— Анда эмне болду? — деп, Диаз бир аз көңүлү тынчыгандай суроо берди, — Морис тавернада жатканда, Исидора ушерде болдубу? Экөөнүн ортосунда деги кандай байланыш болду?

— Ооба, дон Мигуэль, байланыш болду. Жакшы билем, себеби, өзүм экөөнүн ортосунда жүрдүм. Донья Исидора берген себетке тамак толтуруп, үч жолу алып барып бердим. Акыркы жолу тамак менен кошо кат да жазган болучу.

— Кат! Каттын мазмунун билесиңби, окудуңбу?

— Сиздин аркаңызда, кылган жакшылыгыңыз аркасында бечара жигитиңиз ушундай кыла алды. Окумак тургай катты көчүрүп жазып келдим.

— Жазганың жаныңдабы?

— Ооба! Мына көрдүңүзбү, дон Мигуэль, сиз мени мектепке бекер жиберген эмес экенсиз. Донья Исидоранын каты мына!

Диаз анын колунан катты шашыла жулуп алып, окуп баштады. Кат анын көңүлүн бир аз жайгарып койгондой болду.

— Carramba! деди ал камырабагандай, катты бүктөп жатып. — Бу катта анча деле эчтеме жок экен. Хосэ досум, Исидора анын жакшылык кылганына ыракмат айтып гана жазыптыр. Бар болгону ушубу?

— Жок, дагы бар. Сизге дал ошол үчүн келип отурам: сеттльментке баргын деген тапшырмасы бар. Мына окуп көрүңүз.

— А! Дагы кат барбы?

— Ооба, сеньор. Бул — менин чааралакей кылып көчүрүп жазганым эмес, өз колу менен жазган каты.

Калчылдаган колу менен Диаз берки сунган бир барак кагазды алып, ачып окуй баштады;

«Сеньор дон Морсио Жеральдга.

Ардактуу досум. Силызио таякемдикине мейман болуп биерге дагы келдим. Сизден кабар алмайынча жаным тынбады. Эмне болгонунузду билбегенимен абдан кыйналдым. Ооруңуздан кийин сакайып кеттиңизби, айтыңыз мага. О, эгер сакайып кеткен болсоңуз! Биротоло айыгып кеткениңизге толук ишенүү үчүн сиздин жакшынакай мөлмүлдөгөн көзүңүздү тике карагым келет! Достуктан кетишпей, көзүңүзгө ошентип кароого мүмкүндүк бериңиз. Таякемдин үйүнүн ары жагындагы дөңдө жарым сааттан кийин күтүп турам.

Келбей койбоңуз, күтөм!

Исидора Коварубио де-Лос-Ланос».

XLVIII глава ИСИДОРА

Прериянын горизонтунун үстүнөн күн жаңы эле көтөрүлүп чыкты. Куду кызыл алтындан жасалган тегерек табактай болуп, күн бийик чөптүн үстүнө нурун чачты. Саваннанын ар кайсы жеринен көрүнгөн чытырман бадалдын арасынан күндүн нуру түшүп турду. Коюу жалбырактарын салмактандырып, шүүдүрүмдүн ири тамчылары акациядан салаңдап, бирөө көз жашын төккөндөй жерге тамчылап турду. Дарактар түн менен ажырашканын жоктоп ыйлагансып, салкын, ным менен коштошкусу келбегенсип, күндүзгү мээ кайнаткан ысыктан корккондой сыяктанды. Чымчыктар чыгып келаткан күндү куттуктагансып, бутактарда чыйпылдап сайрап жатты.

Бирок Техастын прериясынан башка жерде, таң заардан мындай кайраттанып бастырып жүргөн кишини кезиктирүүгө мүмкүн боло койбос.

Леона дарыясынын боюнан Инж фортунан үч милядай жерден ат минген кандайдыр бир кишинин карааны көрүндү. Атка минишине, кийимине, ийниндеги серапэсине, башындагы сомбреросуна караганда, албетте, ар бир адамды эркек экен деп ойлор эле. Бирок бул окуя түштүк-батыш Техаста, ушул күнгө чейин испаниялык-мексикалыктар дале болсо жашап келаткан жерде болгонун, аердеги аялдар дал эркекче кийинип, атчан жүрө турганын унутууга болбойт.

Ырас, таң азандан ат минип жүргөн киши — эркек эмес, аял эле. Анын аял экенине көз жетүү анчалык кыйын эмес. Тизгин кармаган кичинекей колун, үзөңгү тепкен кичинекей бутун, оор серапэнин астынан көрүнүп турган татынакай аялдын мүчөсүн, ороп туруп сомбреронун астына түйүп койгон чачын бир караганда эле, алдыңарда турган — аял экенинде эч кандай шек калбайт.

Ал донья Исидора Коварубио де-Лос-Ланос эле.

Мексикалык кыз жаңы эле жыйырмадан ашкан. Өңү кара тору, абдан сулуу. Бирок анын сулуулугу куду ургаачы жолборстукундай сулуулук, назик сүйүүдөн көрө, адамдын үрөйүн көбүрөөк учурат.

Ал кыздын акылы өз жынысынын өкүлү үчүн өтө зор экенин бир караганда эле сезесиңер, чексиз кайраттуулук, бекемдик, жүрөктүүлүк татынакай өңүнөн көрүнүп турат. Куду сыдыргыга салып копшогондой назик мүчөсүнөн чабалдыктын,

коркоктуктун эч кандай жышанасын таба албайсыңар. Кара тору өңүнөн бетинин жошодой кызылдыгы өлүм коркунучуна туш келсе да кубарбай тургандай көрүнөт.

Леона дарыясынын токойлуу жээгинен кыз жалгыз келатты. Анчалык ыраак эмес жерден үй көрүнүп турду, бирок кыз үйдөн улам ыраактагандан ыраактай берди. Ал үй — кыздын таякеси дон Сильсио Мартинестин гасиендасы эле.

Мексикалык кыздын тыңдыгы билинип, ээрде эркин отурат. Мингени ала өпкө өкүм ат, бирок атчан кыз жөнүндө сиз кайгыргыдай эч нерсе жок, ал атка абдан чыйрак.

Жеңил кыл арканды жакшылап түрүп, ээрдин кашына илип койгон. Бул куралды ал мексикалык мустангерлердин кайсынысынан болсо да кем колдонбойт, ошонусуна өзү да мактанат.

Ал дарыянын жээгин бойлой кеткен чоң жол менен эмес, Леона дарыясынын ылдый жагындагы бирден-бир бийиктик болгон, таякесинин гасиендасына жакын жер-Деги дөңдүн чокусунан чыга турган каптал жол менен баратат. Исидора дөңдүн чокусунан чыкканда, атын эс алды- РУУ үчүн эмес, бармакчы болгон жерине жеткендиктен гана тизгинин тартып, атын токтотту.

Дал ошол жерден жалгыз аяк жол кара жолго барып кошулат; жолго жакын жерде чоңдугу эки-үч акра келген кичинекей талаа бар; талаанын чөбү калың, бирок эч кандай дарак өспөйт. Аны тердиктей прерия деп айтууга болот. Тикенектүү бадал жыгачтар бул талааны туш-тушунан курчап турат. Чытырман бадалды аралап, аерден туш-тушка жалгыз аяк бүдөмүк үч жол кетет.

Исидора талаанын ортосуна бастырып чыкты да, атың токтотуп, жоошусун дегенсип, моюнга чапкылап койду. Антпесе деле бийик дөңгө чыгам деп күйүккөн аты мурдагысындай алга жулунуп, тыбырчылаган жок.

— Убадалашкан убактан эрте келип калган экемин! — деп жиберди атчан кыз, серапэсинин астынан алтын саатын алып карап. — Мүмкүн, ал такыр келбес? Атаганат, ал келсе, кандай сонун болор эле!..

Бүткөн боюм калтырап турат. Же атымын дем алганынан ошентип жатамбы? Жок, нервим козголуп калчылдап жатсам керек. Жүрөгүм эч качан алып учкан эмес эле. Коркконуман ушинтип жатамбы? Ырас, сыягы...

Жакшы көргөн кишимен, эч качан эч кимди мынчалык сүйбөгөн жалгыз кишимен коркконум кандай таң каларлык иш. Дон Мигуэлге болгон сезимим сүйүү болушу мүмкүн эмес. Аным жөн эле өзүмү өзүм алдаганым. кыялдын оюну болуш керек. Кудай жалгап, анын коркок экенин көрүп калдым. Романтикалык кыялдарымын каарманы болгон ал пьедесталынан түштү да, анан андан көңүлүм калды. Ошондой болгонуна абдан кубанам! Эми жанагыдай болгонун билгенден кийин... дон Мигуэлди жек көрөм. Кудуретинен айланайын кудайым, ырас эле ал каракчы болуп кеттиби!..

Ушундай ээн жерден жолуксам да андан коркпос элем...

Өзүң эң асыл, бул дүйнөдө жок эң сонун киши деп сүйгөн кишиңен коркконун, ошондой эле өзүнүн ырайымсыздыгын, кара санатайлыгын билип туруп, абдан жек көргөн кишиңен коркпогонуң кызык экен.

Ошондой болсо да, мында таң калгыдай эч нерсе жок. Коркунучтун алдынан чыгып, коркконуман калтырабай, сүйгөн жигитим чанып кетпеген эле деп коркконуман калтырап жатам. Мына ошон үчүн калтырап жатам, баягыда мас, жапайы кишилердин колунан өзүмдү Морис Жеральд куткарып алган күндөн тартып, түн ичинде тынч уктап албаганым мына ошол себептен турбайбы...

Мен ага сени сүйөм деп эч качан айткан жок элем. Менин сүйгөнүмө анын кандай жооп айтары белгисиз. Бирок ал баарын билүүгө тийиш. Ушул дайынсыз кыйналууга мындан ары чыдап туралбайм. Эгерде кыялым алдап кетсе, мүңкүрөөдөн, а түгүл өлүмдөн да кайра тартпас элем...

А! Аттын дүбүртү угулду. Бу келаткан ошобу? Ырас! Биздин улуттук, кызыл-тазыл кийимибиздин жаркыраган түсүн жыгачтын арасынан көрүп турам. Морис Жеральд ушундай кийимди жакшы көрөт. Анын өңүнө ушундай кийимдин жарашканы да таң каларлык эмес...

Кудая тобо! Оронгонум серапэ, башымда сомбреро... ал мени эркек деп ойлоор! Бул түрү суук масканы жок кылайын! Аял эмесминби, ал да алдынан аял көрүшү керек!..

Аңгыча болбой, Исидора серапэ менен калпагын алып ыргытып жиберди; сахнада да андай ылдам кийинүү оңой менен боло койбос. Бутакары калдайып, өзүн колдоп тургансыган тикенектүү жыгачтардын арасынан назик аялдын фмгурасы, Канованын⁶⁰ чебер колунан гана иштелип чыга тургандай татынакай баш көрүнүп турду. Үзөңгүсүн кере теминип, бир аз боюн өйдө көтөрүп, эңкейди да кыз бир нерсени күтүп турган эмедей боло түштү.

Өзүнүн сөзүнө карабастан, Исидора эч нерседен корккон жок. Эрди калчылдабай, өңү кубарбай тура берди. Кайра, анын алга үмтүлгөн көз карашы, эркек бүркүтү ургаачы бүркүт чакыргандай, шаңдуу сүйүүгө чакыруу эле.

Бирок кандай шумдук өзгөрүш боло калды? Алтын жалаткан сайма Исидораны жаңылыштырып мексикалыктарча жасанган чабендес Морис Жеральд эмес, Мигуэль Диаз экен.

Көңүлү суу сепкендей сүүй түшкөн кыз ээрге көчүгүн кайра коюп, үмүтү үзүлгөн эмеден бетер күрсүнө үшкүрүп жиберди.

Эль-Койот биринчи сүйлөдү.

— Саламатсызбы, сеньорите! Ушундай тикенектүү бадалдын арасындагы мындай ээн жерден сизди көрөт экемин деп ким үмүт кылды экен?

— Ага сиздин эч кандай тиешеңиз болбоо керек, дон Мигуэль Диаз.

— Жообуңуз кызык экен, сеньорита. Албетте, мага тиешелүү, мага гана тиешелүү болуш керек. Сизге аябай ашык болгонуму жакшы билесиз го. Сиздин кулуңузмун деп айтканымда, акмак болгон экемин. Дал ошентип айтканым сиздин көңүлүңүздү калтырды.

— Жаңылышасыз сеньор. Сизди сүйөм деп эч качан айткан эмесмин. Атка жакшы жүргөнүңүз мага жагып калса, ошо жөнүндө сизге айтсам, кандайдыр бир кору, тунду чыгаруу үчүн сизге ал себеп болбойт. Мен сизди көрүп эмес, сиздин атка мыкты жүргөн өнөрүңүздү көрүп кубангам. Ал кезде мен кичинекей кыз элем, ошондой чагында кыздарга андай нерселер чоң таасир кылат. Адамдын ички көңүл сапаты эмес, тышкы көркү таң калтырат. Эми мен бойго жеттим, ошондуктан көп нерсеге башкача караганым табигый иш.

— Бирок эмне үчүн сиз мени жок жеринен үмүткөр кылдыңыз? Баягы жээлигип турган буканы, атаңыздын жылкысындагы эң азоо жылкыны үйрөткөнүм эсиңиздеби? Ошондо жылкычылардын бири да алардын жанына келе алган эмес. Ошо күнү сиз мага күлүңдөп карагансыз: ошол күлүңдөп караганыңыз сүйүп калганыңыздын жышанасы экенин түшүнгөм. Аны танбай эле коюңуз, донья Исидора. Кишилердин

⁶⁰ Канова Антонмо (1757—1822) — италиялык скульптор.

сырын жетишерлик жакшы билем; сиздин эмне ойлоп, эмне сезгениңизди өзүңүздөн оңой эле билгем. Бирок азыр баары өзгөрүп кетти. Эмне үчүн? Себеби, мен сиздин сыйкырдагандай сулуулугуңузга могон сунуп калдым эле; тагыраак айтсам, ошондой болгонуму мойнума алганда акмактык кылган экенмин. А сиз, демейдеги аялдардын каадасынча, жеңилген кишиден көңүлүңүз сууп, кызыкпай калдыңыз. Чыны ушундай эмеспи, сеньорита.

— Жок, андай эмес, дон Мигуэль Диаз. Сизди сүйгөнүмү сөз менен да, көз карашым менен да эч качан билдирген эмесмин. Мен үчүн сиз жөн эле ашкан чабендес гана болгонсуз. Ошондо сиз чын эле чабендес белеңиз, же мага ошондой болуп көрүндүбү. Бирок, азыр сиз кимсиз? Билесизби, биердегилер, жалаң биердегилер гана эмес, Рио-Грандедегилердин бардыгы өзүңүз жөнүндө эмне деп жүргөнүн билесизби?

— Чыккынчы досторуман болдубу же калпычы душмандарыман чыктыбы — мындай ушак сөзгө жооп берүүнү ылайык таппайм. Мен биерге андай сүроого жооп берүү үчүн эмес, сизден түшүнүк алуу үчүн келдим.

— Кимден?

— Сизден, татынакай донья Исидора.

— Сиз өзүңүзгө өтө ишенет экенсиз, дон Мигуэль Диаз. Ким менен сүйлөшүп жатканыңызды унутпаңыз, сеньор. Унутпаңыз мен кимдин кызы экеними...

— ...Рио-Грандедеги ашкан кербез плантаторлордун бирөөнүн кызы, Техастагы кербездиги андан кем эмес диадеронун⁶¹ жээни экениңизди билем. Ошонун баары жөнүндө ойлогом. Бир кезде менде да гасненда болгонун, азыр бар болгону жылкы уулаган карапайым уучу экени да эсиме түшүрдүм. Андан эмне пайда? Сиз кедей экен деп гана кишини жектөөчү кыздардан эмессиз. Нечен жүз жылкысы бар байдан көрө, кедей мустангер да сизди сүрөт го, үмүткөр болушу мүмкүн го. Сиздин айкөл мүнөзүңүздүн далили мына менин колумда.

— Кандай далил? — деп, кыз биринчи жолу сабырсызданганын билгизип, шашыла сурап жиберди. — Ал далилиңиз кайда?

— Мына бу жакшынакай катта. Донья Исидора Коварубио де-Лос-Ланос жазган кат мына менин колумда. Мендей эле кедей мустангерге жазылган кат экен. Бул катты сиздин колуңузга берүүнүн зарылдыгы жок чыгар. Өзүңүз жазган катты алыстан болсо да таанырсыз?

Исидора катты тааный койду. Анын Диазга ачууланып караганы катты тааныганын билгизип койду.

— Бул кат кандайча сиздин колуңузга түштү? — деп сурады Исидора кыжыры келгенин жашырбай.

— Кандайча түшкөнүнүн баркы жок. Кат менин колумда. Көптөн бери колума түшүрө албай жүрдүм эле. Мага кызыкпай калганыңызды билүү үчүн эмес — кызыкпай калганыңыз мага ансыз да ачык болгон — башка кишиге ашык болуп жүргөнүңүздү далилдөө үчүн ошентип жүрдүм эле. Аны сүйгөнүңүз, анын татынакай көзүн көрсөм деп кусадар болуп жүргөнүңүз жөнүндө бул кат күбө. Билип коюңуз, эми аны сиз эч качан көрбөйсүз.

— Бул эмне дегениңиз, дон Мигуэль Диаз?

Бул сүроосуна жооп угуудан коркуп, кыздын үнү калчылдап кетти. Эль-Койоттун өңү адамдын жүрөгү түшкөндөй болуп турганы кокусунан эмес эле.

⁶¹ Малы көп бай (испанча).

Ошонусун биле коюп, Эль-Койот мындай деди:

— Сиздин чочуй турган жөнүңүз бар. Мен сизден ажыраган болсом, донья Исидора, баары бир сиз башка кишиге таандык боло албайсыз — мен ошондой кылмакчы болдум.

— Бул эмне дегениңиз?

— Сизди эч ким меники, андан бетер Морис-мустангер меники деп айтпайт дегеним.

— Ошондой беле!

— Ооба! Дал ошондой. Сиз мага мындан ары аны менен эч качан жолугушпайм деп убада бериңиз, болбосо бу жерден кетпейсиз.

— Тамаша кылбасаңызчы, дон Мигуэль.

— Жок, бүтүндөй чын айтып жатам, донь Исидора.

Бул айткан сөзүнүн чын экени эн эле ачык көрүнүп турду. Өзүнүн коркоктугуна карабастан, Эль-Койоттун көз карашы сурданып, эч нерседен кайра тартпоочудай болуп турду, канжарынын сабын оң колу менен кармап койду,

Кала берсе, эр жүрөк Исидора да чочуп кетти. Коркунуч бүтүндөй даана болуп, коркунучтан качып кутулуу мүмкүн эместей көрүндү. Алгач жолукканда Исидоранын жүрөгү болк эте түшкөн, бирок сүйгөн досум үлгүрүп, коргоп калат го деп үмүт кылды эле. Мексикалык кыз аттын дүбүртү угулар бекен деп кулагын түрүп, ошол дүбүрттү күткөн жактагы бадалды улам-улам карай берди.

Эми үмүтүн үздү. Кат аты жазылган кишинин колуна тийген эмес экен. Кыз качсамбы деп ойлоду. Бирок качуу өтө кыйын, абдан коркунучтуу болучу. Колуна кармап турган канжар сыяктуу Эль-Койоттун жанында пистолет бар эле, ок желкесине тиет болчу.

Абалдын кандай коркунучтуу экенин Исидора жакшы түшүндү. Кандай аял болсо да, анын ордунда калтаарып калат эле. Бирок Исидора Коварубио суу жүрөк кыздардан эмес болучу. Беркинин коркутканы өзүнө кандайдыр таасир кылганын кыз сездирип да койгон жок.

— Болбогон кеп! — деп чаңырып жиберди Исидора. — Тамашаны койсоңузчу, сеньор. Сиз мени коркутмакчы болосуз го. Ха-ха-ха! Эмне үчүн сизден коркуум керек? Атта сизден кем жүрбөйм. Чалманы да сиздей эле шып дедире, алыс ыргытууга жарайм. Чалманы кандай мыкты ыргытканымы көрүңүзчү!

Ушул сөздү күлүмсүрөп сүйлөп, кыз кыл арканды ээринин кашынан алып, өзүнүн өнөрүн көрсөтмөкчү болгон эмече колуна түрө баштады.

Бирок кыздын ою такыр башкада эле; анын оюн Диаз билген жок. Кызды эмне кылар экен деп, Диаз үнчүкпай, атчан тура берди.

Чалма эки чыканагына оролуп, кыса баштаганын сезгенде гана, кыздын оюн мексикалык ошондо түшүндү. Бирок кеч болуп калды. Андан кийин көз ирмемде эки колу эки капталына кысылып калды. Ал канжарын да, тапанчасын да суура алган жок. Эль-Койот кыл арканды кармап үлгүргөнчө, аркан аны мурдагыдан бетер катуу кыса баштады. Аркан булка тартылганда, ал атынан кулап түштү.

Эми, дон Мигуэль Диаз, — деп кыйкырды кыз атынын башын бура тартып, — эми мени коркута албайсыз! Бошонуп чыгат экемин деп да чебеленбеңиз. Колуңузду кыймылдатсаңыз эле, сүйрөтүп, аттын оозун коё берем. Кара санатай, арампөөш! Өзүңдүн коркоктугуңа карабастан, мени өлтүрмөкчү болдуң эле; ошол жаман оюңду көзүнөн байкап тургам. Бирок экөөбүздүн ролубуз алмашып кетти, эми...

Анын эмне деп жооп берерин күтпөстөн, кыз унчукпай калды. Кыздын арканы кере тартылып турду, жерге жыгылып түшкөн кишиден кыз да көзүн алган жок.

Арканга оролуп калган Эль-Койот былк этпей жерде жатты. Аттан жыгылганда эси ооп калган эле. Өлүп калган эмедей сулк жатты.

— Кудая тобо! Чын эле өлтүрүп койдумбу, — деп жиберди Исидора атын бир аз кетенчиктетип. — Өлтүргүм келген жок эле. Бирок өлтүрүп койсом да, эч ким мага кине коё албайт: мени өлтүрмөкчү болгон айныбас ниети бар эле. Өлүп калдыбы же мени жакыныраак келсин деп кара күчкө анткорлонуп жатабы? Эмне болгонун башкалар көрө жатар. Эми манчыркабай үйдү көздөй кете берейин; бул мени кууп жете албайт. Эгерде өлүм оозунда жатса, гасиендадан жардам бергиле деп киши жиберейин. Кошуңуз, дон Мигуэль Диаз!

Ушул сөздү айтар менен Исидора корсажынын астынан кичинекей канжарын алып чыкты да, ээринин кашынын түбүнөн кыл арканды кесип жиберди; жамандык кылдым го деп кейибестен, өзүнүн жерде жаткан душманын таштап, кыз үйүнө чапкылап кетти.

Чочуп кеткен кара куш шаңкылдап асманга көкөлөп чыкты. Беркилердин жан талашып далбас урганынан коркуп кеткен кара куш, чынар теректеги уясын таштап, чалгындап учуп жөнөдү.

Канатын бир-эки жолу какканда эле, ал кичинекей талаанын үстүнө көтөрүлдү; канаттарын зыпылдатып, асманда калкып, кыраакы көзү менен жерди карай баштады.

Атынан жыгылып түшүп, сулк жаткан кишини кара куш көрө койдү. Жердеги киши өлүп калгандай сыяктанды. Аты качып кеткен жок. Жакын жерден гана кишенегендей угулду.

Кара куш асмандан кичине талааны курчап турган бадалдарды да көрдү. Ал атчан эки кызды байкады. Бири башында эчтемеси жок, чачын желпилдетип, атта эркекке баратты. Ары жактан ал таскактатып келатты.

Дагы бир кыз чаар байтал минип келатты. Бул кыз аялдарча, ээрге кыйшайыбыраак отурган экен; кийгени да амазонка, башында калпагы бар.

Бул эки кыз бизге тааныш. Талаадан тескери жакты карай чапкылап баратканы — Исидора Коварубио, а беркиси, талааны көздөй келатканы — Луиза Пойндекстер.

Биринчи кыз эмне үчүн талаадан чапкылап баратканы белгилүү. А экинчиси эмне үчүн талааны көздөй келатканын түшүндүрүүгө туура келет.

XLIX глава АРКАН ЧЕЧИЛДИ

Зеб Стумп менен аңгемелешкенден кийин жаш креолка өзүнүн бөлмөсүнө кайтып келди да, икондун алдына чөк түшүп отура калып, чокуна баштады. Бардык креолдор сыяктуу, кыз да католик дининде эле; мадоннаны соопчулук кылып жардам берерине абдан ишене турган. Кыздын кудайга сыйынганы да өтө кайгылуу, таң каларлык болду: өзүнүн агасын өлтүргөн киши деп жүрүшкөн адамдын амандыгын тилеп, кудайга сыйынды.

Морис Жеральдды ушундай укмуштуу кылмышта күнөөлүү эместигине Лунза такыр шек келтирген жок. Ал кечирим жөнүндө эмес, коргоп сактап калуу жөнүндө сыйынды. Кудайга жалбарып, бышактап ыйлаганынан сүйлөгөн сөзү жакшы угулган жок. Луиза агасынын назик карындашы катарында жакшы көрүүчү эле. Анын күйүтү абдан күчтүү болду, бирок бир туугандык байланышынан алда канчалык күчтүү, башка бир сезимди бул күйүтү басып кете алган жок. Курман болгон агасы жөнүндө күйгөнү менен кыз

ашык болгон жары жөнүндө кудайдан суранды. Ордунан өйдө турганда, сүйүү жөнүндө жазган каттарын ташып жүргөн баягы жаасы кокусунан көзүнө урунуп калды.

«Коркунуч жөнүндө Мористи эскертүү үчүн, ушул жаанын жебесин атып жиберер белем!»

Аңгыча болбой: анын оюна дагы бир нерсе түштү: өздөрүнүн жашырын көрүшүп жүргөн жеринде из калбады бекен? Акыркы жолу Морис суудан кайыкка түшүп өтпөстөн, өзү сүзүп өткөнүн Луиза эсине түшүрдү. Мористин кыл арканы кайыкта калган болуу керек. Мурунку күнү күйүтү күчтүү болгондуктан, Луиза а жөнүндө ойлогон жок. Түн ичинде көрүшүп жүргөн жашырын сырлары ачылып калышы ыктымал эле.

Күн бир кыйла бийик көтөрүлүп, айнектүү терезеге ачык тийип турган болучу. Луиза бакка кирип, кайыкка (Зармакчы болуп, эшикти ачып жиберди. Террасага чыгары менен, өйдө жактан чыккан добушту уга коюп, токтой калды. Кожоюну жокто азотейга чыгып, салкын аба жутмакчы болуп, Флоринда менен Плуту сүйлөшүп турушкан. Асты жактан алардын ар бир сөзүн ачык угууга болот, бирок Луиза алардын сөзүнө кызыккан жок. Өзүнүн аздектеген кишисинин атын укканда гана кыз кулагын түрүп тура калды.

— Алар жаш жигитти Жеральд дешет. Анын аты Морис Жеральд эле го. Алар аны ирландиялык деп жүрүшөт; бирок бул айткандары туура болсо да, ал мен Жаны Орлеанада көрүп жүргөн ирландиялыктарга такыр окшоочу эмес. Ал жентльмен плантаторго көбүрөөк окшоочу. Ал дал ошондой эле.

— Сен, Плуту, масса Генрини ошол өлтүрдү деп ойлойсуңбу?

— Ооба, албетте, мен ойлобойм! Ооба, ооба! Масса Генрини ошол өлтүрдү! Ойлоп табышкандарын кара! Балким, масса Генрини мени өлтүрдү деп да айтышар. Бул да ошондой эле калп. Тетиги келаткан эмне? Карачы, Флоринда. Көрдүңбү?

— Кайда?

— Тетиги, дарыянын аркы өйүзүндө. Атчан кишини көрдүңбү? Ошол Морис Жеральд, баягы өрттөнгөн прерияда бизге кезиккен киши ошол эмес беле... Мисс Луга чаар байталды белек кылып берген ошол болчу. Бардыгы жок жерден азыр издеп жүрүшкөн киши ушу!

— О, Плуту, анын айыптуу эмес экенине толук ишенем. Ал сулуу, жүрөктүү төрө болчу! Ал эч качан андай кылбайт...

Луиза мындан башка сөздү уккан жок; үйүнө кайта кирди; азотейаны көздөй басканда, кыздын жүрөгү алеп-желеп болуп катуу сокту. Толкунданып турганын өзүнүн малайларынан жашыруу ага өтө кыйын болду.

— Эмне деп жебиреп жатасыңар? — деп, Луиза калп эле сурданымыш болуп сурады.

— О, мисс Луиза, тетиги жакты караңызчы! Жаш жигит...

— Кандай жигит?

— Жанагы издеп жүрүшкөн жигит, ошол жигит...

— Эчтеме көрө албадым.

— Ооба! Ооба! Дарактын далдасына кирип кетти. Тетиги жакты караңыз, тетиги... Жылтылдаган кара калпакты, баркыт күрмөнү, жаркыраган күмүш топчуларды

көрдүңүзбү? Ошонун өзү — ошол жигит.

— Жаңылышып жатасың го, Плуто. Биердегилердин көбү ошондой кийинет. Айрыкча эми, такыр дээрлик көрүнбөй калганда, кишини таануу үчүн аралык өтө алыс. Баары бир... Флоринда, төмөн түшүп, менин калпагым менен амазонкамы алып келчи. Атчан сейилдикке барып келейин. А сен, Плуто, Лунаны мага токуп бергин, ылдамыраак. Күн өтө бийик көтөрүлүп кетеби деп чочуйм. Кана, тезирээк болгун!

Малайлары баскычтан түшүп кетери менен Луизанын жүрөгү опколжуп, азотейанын периласына дагы келди. Тетиги дөңдө, бадалдын арасында турган ким экенин жакшылап кароо үчүн калды, эми ага эч ким жолтоо кылбайт.

Бирок кечигип калды, атчан киши өтүп кетти.

«Абдан окшош экен, бирок ага анчалык да окшобогонсуйт. Эгерде Морис Жеральд болсо, эмне үчүн бул тарапта жүрөт?»

Он минутадан кийин Луиза дарыянын наркы өйүзүнө чыкты да, атчан киши көрүнбөй калган бадалдын арасына кирди. Ал алды жагын ыклас коюп карап, шыпылдата бастырып отурду. Дөңдүн төбөсүнө чыкканда, Луиза бирөөнүн добушун уга коюп, капысынан атын тык токтотту.

Кыз кулагын түрүп тыңшап турду. Добуш алыстан чыгып, араң эле угулса да, эки кишинин — бир аял, бир эркектин үнүн ажыратууга болот. Кандан эркектин кандай аялдын үнү? Анын жүрөгү дагы болк этип тызылдап кетти.

Кыз дагы жакыныраак бастырып барды. Кайра дагы токтоду. Кулагын түрүп дагы тыңшап турду. Беркилер испанча сүйлөшүп жаткан экен. Алардын сөздөрүнүн маанисин түшүнүү үчүн креолка испан тилин жетишерлик билчү эле. Бирок кыз беркилерден бир кыйла алыс тургандыктан, эмне деп жаткандарын ажырата алган жок. Берки экөөнүн сүйлөшкөнү делөөргөндөй, экөө тең бир нерсеге аябай ачуулангандай туюлду. Луиза дагы жакыныраак бастырып барды. Эми эркектин үнү угулбай калды. Аялдын үнү коркутуп сүйлөгөндөй, абдан ачык угулду.

Ал үндөр Луиза абдан жакшы билген талаадан чыгып жатты. Луиза үчүн эң кымбаттуу эстелик ошол жер менен байланыштуу. Ал нарылап бастыруудан, күйүттүү чындыкты билүүдөн коркту.

Акырында атынын оозун коё берди.

Ээр токулган ат талаада ары-бери оюн салып жүрөт. Жерде кандайдыр бир киши жатыптыр, анын эки колун кыл аркан менен кыса байлап таштаган экен. Сомбреро менен серапэси жерде жатыптыр, сыягы ошол кишинин кийими өңдөндү. Бул жерде эмне окуя болушу мүмкүн.

Бул эркек киши мексикалык ранчеронун кооз кийимин кийген. Атында мексикалыктардын кооздоп тиккен жабуусу бар.

Луизанын жүрөгү туйлап, кубанып кетти. Бул жаткан киши өлүүбү, тирүүбү, кандай болсо да өзү азотейдан кергөн киши экени шексиз. Бул — Морис Жеральд эмес. Луиза жакын бастырып келип, жерде сулк жаткан кишини карай баштады. Бул, албетте, мексикалык киши экени ачык.

«Өңү сулуу экен», — деп ойлоду креолка.

Бирок аттан ыргып түшүп, жаткан кишиге боору ооруп эңкейип кароого Луизаны анын сулуулугу себеп болгон жок. Байланып жаткан киши өз абамбы деп корккон кишиси болбой чыкты, бирок боюн бийлеп турган кубанганы кызды адамгерчилик кылууга түрттү.

«Өлбөптүр: дем алганын угуп турам».

Кыл арканды кыз чечип жиберди.

Жаткан киши эркин дем алалат. Бирок биерде эмне болушу мүмкүн? Ал эсин жыя баштады... Кудая шүгүр! Азыр бардыгын билем.

— Эс ала түштүңүзбү, сэр?

— Сиз кимсиз, сеньорита? — деп сурады дон Мигуэль Диаз башын көтөрүп, чочугандай эки жагын элеңдеп карап. — Тиги кайда?

— Ким жөнүндө сүйлөп жатасыз? Биерде сизден башка эч кимди көргөнүм жок.

— Carramba! Мына кызык! Боз ат минген аялды көргөн жоксузбу?

— Биерге жакындап калганымда, бир аялдын үнүн уктум эле.

— Туурараак айтканда — желмогуздун үнү деңиз; ал Исидора Коварубио де-лос-Ланостун үнү.

— Ошол аял байлап кеттиби?

— Ага каргыш тийсин! Ырас! Ал кайда? Айтыңызчы, сеньорита.

— Билбейм. Аттын дүбүртүнө караганда, ал тиги жалгыз аяк жол менен ылдый түшүп кеткен болуу керек. Ошондой окшойт го. Мен биерге экинчи тараптан келдим.

— А! Демек, үйүнө кеткен экен го. Сиз абдан кайрымдуу экенсиз, сеньорита. Мына бул чалмадан куткарганыңыз үчүн ыракмат. Балким, жардамдашып, эптеп атка мингизерсиз. Эптеп минсем, ээрден жыгылып түшпөсмүн деген үмүтүм бар. Иши кылып, биерде мага мындан ары калууга болбойт. Менин душмандарым биерден алыс эмес. Бери эле Карлито, — деп ал минип жүргөн атына ун салды да, ошо замат кандайдыр бөтөнчө ышкырып жиберди. — Бери жакыныраак кел, бул жакшынакай аялдан коркпо. Бизге шылдыңдап кордук көрсөткөн бу киши эмес. Кана, бери келчи, жаныбарым, коркпо!

Ышкырыкты угуп, ат ордунан турган кожоюнуна жүгүрүп келди да, тизгининен кармаганда, былк этпей туруп берди.

— Аз эле жардамдашыңыз, эптеп минүүгө жарай турган көрүнөм. Атка мингенден кийин, куугунтуктоодон коркпойм.

— Өзүңүздү куугунтукташат деп ойлойсузбу?

— Менин душмандарым бар дебедемби сизге. Бирок анын баары коркунучтуу эмес. Шайым кеткенин сезип турам. Мага жардам көрсөтүүдөн баш тартпассыз?

— Колуман келген жардамды жан-дилим менен көрсөтөйүн.

— Сизге абдан ыраазымын, сеньорита. Абдан ыраазымын!

Жаш креолка абдан убара болуп жатып, мексикалыкты атына мингизди.

— Кошуңуз, сеньорита, — деди Эль-Койот. — Ким экениңизди билбейм. Бирок мексикалык аял эмес экениңизди көрүп турам. Менимче, америкалык болушуңуз керек. Бирок баары бир. Ансыз да сиз кайрымдуу, жакшынакай экенсиз. Бир ыгы келип калганда, Мигуэль Диаз ушул кызматыңыздын эсесин кайтарар.

Ушинтип айтар менен, Эль-Койот жөнөп кетти. Аттан жыгылып кетпегей элем деп тырмышып, ал жай бастырды. Бир аздан кийин дарактардын арасына кирип, көрүнбөй калды.

Жаш креолкага ушунун баары түшүндө көргөндөй болду; кандайдыр жагымсыз болгонунан да, көбүрөөк таң калтырды.

Бирок кыз ордунан туруп, Диаз таштап кеткен катты жерден алып окуганда, бул иллюзия дароо эле таркай түштү. Кат Морис Жеральдга жазылып, «Исидора Коварубно де-Лос-Ланос» деп кол коюлган экен.

Луиза атына араң эле минди.

Касса-дель-Корвого кайта келатканда, Леона дарыясынан өтүп баратып, суунун ортосуна келгенде, атын токтото койду. Эси ооган эмедей, көзүн алайтып, ал сууга көпкө чейин карап турду. Өңү айласы кеткендей болуп турду. Сууга дагы бир аз тереңирээк кирсе, Леонанын толкуну кызды түбөлүккө жутат эле.

Л глава **КОЙОТТОР МЕНЕН КАРМАШУУ**

Тикенектүү бадалдын арасынан абдан кыйналып жатып өткөн киши араңдан-зорго булактын жанына эптеп жеткенде, Техастын кечки көгүлтүр көлөкөсү жерге түшө баштады.

Суусунун кандырып, ал көк чөпкө суналып жата кетти.

Буту ооруса да, анчалык какшаткан жок. Жарадар киши эми келечекте эмне болору жөнүндө ойлободу, абдан чарчагандыктан, антип ойлоого чамасы да келген жок. Жорулар түнөгүнө учуп кетти. Акациянын жука жалбырактарын термелткен салкын жел алдейлегендей таасир кылды да, жапа чеккен киши бат эле уктап кетти.

Бирок ага көп уктоого туура келген жок. Жарааты дагы ооруй баштады да, ойгонуп, түнү бою кирпич какпады. Чөөдөй жорткон койоттордун улуп-уңшуганы тынчын алды. Коркок карышкырдан ал корккон жок, себеби, алар өлгөн кишиге гана тиш сала турганын ал жакшы билүүчү. Ажалым жакындап калган экен деп, жарадар жигиттин оюна да келбеди.

Түн ага абдан узун өңдөнүп, таңдын атканын күтүп түгөтө албады. Акыр аягында таң атты, бирок таң менен кошо кубангыдай эч нерсе болгон жок, таң менен кошо кара жорулар да кайра келе баштады. Шашкедеги күндүн жарыгында жорулардын карарган көлөкөсү анын үстүнөн дагы калкыды. Курсагы ачты, эптеп тамак табуу керек.

Жакыныраак жерде жаңгак өскөн токой бар. Бутактарда жаңгак көп, бирок жерден беш-алты футтай бийик.

Жаны аябай кыйналганына карабастан, жарадар жигит эптеп даракка чейин жылып келди. Балдагы менен ал бир нече жаңгакты кагып түшүрдү да, бир аз тамактанып алды.

Эми эмне кылуу керек?

Аерден кетүүгө мүмкүнчүлүк жок. Кичинекей эле кыймылдаса, этинин какшатып оорутканына чыдай албады. Шордуу бечара бирөө келип, жардам берет экен деп ишенген да жок. Үнү карыкканча кыйкырса да, эч ким укпады. Ошого карабастан, анда-санда анын кырылдап чыккан кыйкырыгы үгүлүп турду. Анысы ажал менен алпурушуп, бир дабаа болор бекен деп, анча-мынча үмүт кылганы эле.

Тандагыдай эч нерсе болгон жок. Жаткан жеринде жата берүү керек эле. Ушундай корутундуга келип, жарадар жигит көк чөпкө суналып жатты да, мүмкүн болушунча чыдайын деп белсенди.

Кээде онтоп жиберип турду. Этинин ооруганынан бүтүндөй шайманы кетип, ал айланасында эмне болуп жатканын байкаган жок. Кара жорулар мурдагысындай эле төөсүндө калкып жүрдү. Бирок жигит ага үйрөнүп калган, кээ бир жорулар анын башына канаты тийип кете жаздагыдай болуп абдан жапыз учса да, ал такыр байкоо салган жок.

Бирок бул эмне? Дагы кандайдыр бир добуш чыккансыйт...

Булактын кумдуу жээги менен басып келаткан кандайдыр кичине буттардын дүбүртү чыкты. Ошол дүбүрт энтиге-энтиге дем алуу менен аралаш үгүлдү. Бул эмне болду экен деп, жарадар жигит кылчайып карады.

«А, койоттор түрбайбы», — деп ойлоду ал жээкте ары-бери жойлоп жүргөн бир жоон топ койотту көрө коюп.

Ошого чейин ал корккон жок эле, коркок жырткычтарды көрүп кыжыры гана кайнаган болучу. Демейде койоттор кишиге тиш салбай турганын, бирок кишинин чабал экенин, коргоно албай турганын сезе койсо, алардын айгышып кете турганын ал эми эсине түшүрдү. Жапа чеккен кишинин этин кактустун тикенектери тытып, кан агып жаткан.

Койоттор кандын жытын сезген экен, ошол жыт аларды абдан кызыктырды. Койоттор жемекчи болгонуна жигит эми шек кылган жок.

Кудай жалгап, ан уулаганда ала жүрчү шамшары курунда кыстарылуу экен, башка эч кандай куралы жок. Ээрге байланган мылтыгы менен тапанчасы ат менен кошо

кеткен. Жарадар жигит шамшарын сууруп чыгып, оң тизесине эптеп сүйөндү да, коргонмокчу болуп беленденип калды. Бир эле минута буйдалса, кечигип калмак. Кандын жытынан делебеси козголгон сугалак койоттор жемекчи болгон кишисине тиш сала баштады. Алты койот анын колуна, бутуна, денесине жабыла асылды.

Бардык күчүн жыйнап, шамшары менен коргонуп, койотторду жигит бир аз нары кууду. Бир-эки койот жарадар болуп, каңшылаган бойдон четке чыга берди. Күрөш аябай эрегишип, өлүм менен бүтчүдөй боло баштады. Бир нече жырткыч өлдү, бирок калгандары мурункусунан бетер өжөрлөнүп, тиш сала берди. Жарадардын абалы үмүтсүз боло баштады. Жемекчи болгон кишисин жулкулоо үчүн койоттор бир-бири менен жөөлөштү. Жигит бычагын шилтегилей берди, бирок колунун каруусу кетип, шамшар койотторго анда-санда гана тийди. Ар минута сайын жигиттин дарманы кете берди. Ажал көзүнө карап тургандай сыяктанды, .

Дал ошондой опурталдуу минутада жарадар жигит дагы бир жолу катуу кыйкырды. Кызык, анысы үмүт үзүп кыйкыруу эмес, кубанып кыйкыруу эле. Андан да таңкаларлык нерсе: ошол кыйкырыкты угар менен, койоттор тиш салганын токтотту. Өлдүм-талдым деп кармашып жаткандар бир аз тымтырс боло калды. Бирок бул тымтырстыктын себеби — ал жигиттин кыйкырганы эмес эле.

Аттын дүбүртү, иттин арсылдап үргөнү угулду.

Жардам сурап, жарадар жигит кыйкыра берди.

Ат чукул келип калгандай сыяктанды. Бирок анын жалбарып кыйкырганын атчан киши кайдан үксүн. Эч кандай жооп болгон жок. Атчан киши жанынан өтүп кетти, Аттын дүбүртү алыстап, улам күңүрт угула баштады.

Кайраттана түшкөн жырткычтар дагы тиш салганы жүлүндү. Күрөш дагы кайра башталды. Алдан тайган киши өлүмдөн качып кутула албайт экемин деп, айласы түгөнгөнүнөн гана коргоно берди.

Аңгыча болбой, койоттор жегени жаткан кишисинен четтей берди: бу жолу бечара жигитти кайраттандырган жактоочу келди.

Анын жалбарганына атчан киши жооп кайтарган жок эле, бирок ага жардам бергени ит калды. Бугу тиштеп жүргөн дүрөк тайган кармашуу болуп жаткан жерди көздөй бет алды. Аргый-аргый секирип, арсылдап үрүп, бадалдын арасынан тайган качырып сала берди. — Досум! Бактым бар экен! Досум.

Бадалдан атырылып чыгар менен тайган оозун аңырдай ачып, койотторду көздөй жүгүрдү. Тайганды көрөр менен койоттор жемекчи болгон кишисин таштап, коркконунан чегине баштады. Бир секиргенде тайган бир койотту баса калды. Куду чычкан өңдөнтүп, карышкырды тайган кекиртегин үзө тиштеп, жерге көтөрүп урду.

Дагы бир карышкыр дал ошондой болду. Үчүнчү койот сулаган жок, өлгөн койоттордун жүрөгү түшкөн туугандары куйругун кысып, уңулдаган бойдон качып жөнөдү. Бири калбай койоттор калың бадалдын арасына кирип кетти.

Кыйналган киши андан башка эч нерсе көргөн жок. Шайманы биротоло кетип калган эле. Ал колун сунуп, жылмая күлүмсүрөп өзүн куткарган тайганды кучактады да, бирдеме деп күбүрөп, эсинен танып калды.

* * *

Эс-учунан тайып көпкө чейин жаткан жок. Жарадар бир аздан кийин эсине келди да, чыканактап, эмне болду, дегендей эки жагын каранды,

Кармашуу болгон жерге карап, төбө чачы тик турду. Эгерде жарадар киши эс-учунан танып калбаса, андан бетер укмуштуу тамашаны өз көзү менен көрөт эле.

Ал талаада эсинен танып жатканда, башы жок чабендес көрүнгөн эле. Жарадар киши уккан дүбүрт ошонун атынын дүбүртү болчу; жардам сурап, жалбарса да, унчукпай кете берген ошол болучу. Ал чабендес өтө кеч калып, берки шордууга жардам берейин деген эч кандай ниети да жок эле. Ал атын гана сугармакчы болгондой сыяктанган.

Ат суусунун кандырганы булактын боюна келген. Суу ичкенден кийин ат бийик жерге чыгып, жарадар киши жаткан талаадан оюн салып өтүп, бадалдын арасына кирип кеткен болучу. Чабендес сулк жаткан кишиге эч кандай кунт койбой, жаткан кишини ат гана көрүп, кишенеп койгон. Ат сымбаты абдан келишкен жылкы. Кишинин башы жок болучу.

Башы бар, бирок өз ордунда эмес. Башы ээрдин алдынкы кашында болгондуктан киши башын колуна кармап жүргөндөй көрүнгөн. Ит үрүп, чабендестин артынан дагы жүгүргөн, бирок көп узабай эле кайра келип, жарадар кишинин жанында жаткан.

Жарадар жигит дал ошондо эсин жыйган болучу. Тайганды эркелетип, ал жерге дагы суналып жатты да, тызылдап тийген күндөн сактанып, башын плащтын этеги менен калкалап уктап кетти. Тайган да жарадар жигиттин аягына жатып, үргүлөй баштады. Бирок ал улам ойгоно берди, сак болуп, кайтарып жаткандай сыяктанды. Тайган мезгил-мезгили менен башын көтөрүп, төмөн түшүп келаткан жоруларды кубалап, ырылдап үрүп турду.

Жигит түшүндө жөөлүп жатты. Анын кеберсиген эрдинен кандайдыр таң каларлык сөздөр чыгып кетип турду. Анысы бирде ашык жарын чакырган, бирде кандайдыр өлтүрүү жөнүндө айтылган дайынсыз сөздөр эле.

LI глава ЭКИ ЖОЛУ МАС БОЛДУ

Кожоюну жокто ичине кирип, карта ойногон кумарчылар күтпөгөн жерден чыга качкан, Аламодогу жалгыз кепеге дагы кайта кайрылалы. Экинчи күнү түш болоюн деп калса да, кожоюну дагы эле кайткан жок. Мурдагысындай эле Фелим кепеде жалгыз тура берди. Мурдагысындай эле мас болуп, ал жерде сулк жатты.

Бардыгын туюндуруу үчүн баягы кумарчылар кепеден күтпөгөн жерден качып кеткен күнү эмне болгонун айта кетиш керек.

Бети-башын боёп алып, столдо кумар ойноп жаткан үн мыкаачынын кебетеси Фелимдин мастыгын уйкусу кангандан бетер таратты.

Андан кийин эмне болгонун ал ачык элестете алган жок. Боёнуп алган үч индеецтин күтпөгөн жерден оюнду токтото коюп, картаны жерге ыргытып, өлтүрмөкчү болуп канжарларын суурганы гана анын эсинде калган. Анан Фелимди өз жайына коюп, аларды чакырганы жүгүрүп келген төртүнчү индеецке моюн сунуп, эшикти көздөй шашыла чыга качкан болушчу.

Мына ушунун баары кандайдыр жыйырма чакты секунданын ичинде болду эле. Фелим эс-учун жыйганда кепеде эч ким жок болучу.

Ал уктап жаттыбы же басып жүрдүбү? Мас болгонунан көзүнө ошондой көрүндүбү же түшүндө көрдүбү? Бул окуя чын болдубу же ушу күнгө чейин көз алдынан кете элек кубулушка окшогон акыл жеткис дагы бир нерсе беле?

Жок, көзүнө андай болуп закымдап көрүнүшү мүмкүн эмес. Мыкаачыларды абдан чукул жерден көргөндүктөн, ал булардын кадимки эле киши экенине шек санаган жок.

Өзүнө түшүнүксүз тилде сүйлөшкөнүн да ал өз кулагы менен уккан. Ал гана эмес, алар картасын да жерге таштап кетишкен болучу.

Чыныгы картабы, жокпу деп аныктап билүү үчүн Фелим картанын бирин да жерден алайын деп ойлогон жок. Ал кадимкидей эле соо, бирок картаны алып кароого батына албады. Карта колун күйгүзүп кетпесине ал кантип ишенмек эле. Карта чын эле иблистин картасы экенин ал кай- дан билсин!

Ою чалды-куйду болуп жатканына карабастан, Фелим кепеде калуу коркунучтуу экенин биле койду. Боёнуп алган кумарчылар дагы кумар ойноо үчүн кайра келиши ыктымал. Алар аерге өздөрүнүн картасын гана калтырбастан, мустангердин мүлкүнө да тийген жок. Ырас, кандайдыр бир маанилүү нерсе аларды күтпөгөн жерден качып кетүүгө аргасыз кылды. Бирок алар ошондой эле күтпөгөн жерден кайра келиши да мүмкүн.

Ушундай ою эсине келе калганда, ирландиялык жөн турбай аракет кылмакчы болду. Сактык кылып, чыракты өчүрдү да, уурдана басып, бөлмөдөн чыкты. Каалганы ачып чыгууга батынган жок. Үйдүн алдындагы аянтчага айдын жарыгы түшүп турган эле. Мыкаачылар кайдадыр жакын жерде болушу ыктымал. Аттын терисин чегеден чыгарып, четке жылдырды да, дубалдагы ачыла түшкөн жылчыктан сыгылып чыгып кетти. Сыртка чыкканда, Фелим кипаристин көлөкөсүнө жашына калды.

Алды жагынан бир нече караанды байкай калганында, ал али ыраак кете элек эле. Ат чөп жеп жаткандай дабыш угулду: анан аттын дүбүртү чыкты. Фелим тык токтой, кипариске далдаланып тура калды.

Көп узабай, дүбүрт чын эле аттын дүбүртү экенине анын көзү жетти. Алар төртөө экен. Мустангердин кепесин кумар ойноочу үйгө айландырган жанагы төрт жоокер экенинде шек жок. Аттар дарактарга байланып коюлгандай сыяктанды; бирок аттардын жанында кожоюндары болушу да ыктымал.

Ушундай ой эсине келе калганда Фелим бүрүлүп, башка тарапты көздөй баскысы келди. Бирок дал ошол учурда ал экинчи тараптан чыккан добушту: опузалап, буйрук берип сүйлөнгөндөй бир нече кишинин үнүн уга койду. Анан корккон кишилердин үнү, анын артынан иттин үргөнү угулду. Анан дагы тымтырс боло калды да, бир нече киши коркконунан карбаластап, бадалды аралай качып келаткансып, бутактардын кычырап сынганы угулду.

Фелим кулагын түрүп, тыңшап тура берди, берки кишилер кипариске жакындап калды. Бир нече секундадан кийин алар аттарынын жанына келди да, аярлап турбастан, аттарына ыргып минип, чапкылап кетишти.

Төрт качкын айдын жарыгы түшүп турган тилкеге чыкканда, Фелим алардын жылаңачтанып, кызыл боёк менен боёп алган жонун ачык көрдү. Ошол төрт индеец мустангердин кепесинде болгон жанагы немелер экенин ал тааный койду.

Төрт чабендес өр менен тегиз жерге чыгып, прерия менен таскактатып жөнөгөнүн аттын дүбүртүнөн ачык билгенче, Фелим ордунан жылбай тура берди.

Беркилер узап кеткенден кийин ал бугуп тургам жеринен чыкты да, алаканын шак уруп, сүйлөп жиберди:

— Ыйык Патрик! Бу эмне деген кеп! Бу шайтандарга биерде эмне керек эле? Буларды кубалап жүргөн ким болду экен? Буларды кимдир бирөө абдан коркутканы ачык. Ошол коркуткан неме баягы болуп жүрбөсүн? Кудай үр- сун, дал ошол экен. Тайгандын арсылдап үргөнүн, анан башы жок чабендестин артынан жүгүрүп кеткенин уккам. Ой, тобо, бул эмне деген шумдук? Чын эле жанагы башы жок чабендес ушулардын артынан биерге чапкылап келип жүрбөсүн?

Табышмактуу чабендес менен дагы жолугушуп калбагай элем деп коркконунан, Фелим дарактын артына дагы далдаланып калды. Эмне болор экен деп жүрөгү опколжуп, бир кыйлага чейин ошерде турду.

«Бу деги мистер Мористин тамаша кылган жоругу болуш керек. Үйгө кайта келатып, ал мени коркутмакчы болгон окшойт. Дал учурунда келип, жанагы териси кызыл немелерди коркутканы жакшы болбодубу, антпесе алар бизди өлтүрүп, тоноп кетмек эле. Бир кыйла убакыт өттү окшойт. Жакшы эле ичкеним эсимде. А эми мастыктын кыпыны да калган жок... Баса, менин тиги чоң бөтөлкөмү таба алышкан жокпу экен? Түсү кызылдар бул мүрөктүн суусун ак түстүү бизден кем көрбөйт дегендерин уктум эле. Кудай атып, алар жытын сезип калса, анда бир тамчы да калган эместир! Кайра барып, текшерип көрүү керек. Эми алардан корккудай эчтеме жок. Ушунчалык катуу качышты, азыр алардын изи да сууп калгандыр».

Буктурмадан чыгып, Фелим кепени көздөй басты. Ал этияттык кылып, жакын жерде эч ким жок бекен деп, бир нече жолу токтолду. Көңүлүн жубатуу үчүн өзү ойлоп тапкан гипотезага карабастан, Фелим жанагы башы жок чабендес менен жолугушуп калбагай элем деп, дагы эле корко берди.

Бирок ичкиси келип эңсегени коркконун басып кетти да, Фелим анчалык чамдабаса да, акырындап отурду. Акырында, ал кепеге уурданып кирди.

Чырак жаккан жок. Чоң бөтөлкөнү кармалап табуу ал үчүн кыйын эмес, бөтөлкөнүн кай жерде турганын өтө жакшы биле турган.

Бирок эңсеген жеринен бөтөлкөнү тапкан жок.

— Шайтан баскырлар! Бөтөлкөнү табышкан окшойт. Болбосо, эмне үчүн ордунда жок? Тетиги жерге койгом. Ордуна койгонумду дал азыркыдай эстеп турам... А, биерде белең, алтыным! — деп, ал акырында сыйпалап жүрүп чоң бөтөлкөнү таап алды. — Айбандар, бир тамчы да калтырбай соолтушуптур. Тиги дүйнөгө барганда, түсү кызыл ууруларды шайтан тозокко салып кыйнасын! Уктап калган кишинин шарабын уурдашат, э! Ой тобо! Эми эмне кылам? Дагы уктаганы жатамбы? Алар жөнүндө дагы башка нерселер жөнүндө ойлоп жатып, кантип уктайсың? Бир аз ичпесем, жаным тынбайт. Бир да тамчы калбаптыр... Токто! Ыйык Патрик! Мен эмне деп жатам? А, фляга толтура эмес беле! Сандыкка катып койбодум беле! Мистер Морис акыркы жолу сеттльментке кетеринде, жолго иче кетсин деп оозуна чейин толтура куюп койгом. Ал ала кетпей үнүтүп койсо керек эле. Жанагы өңү суук индеецтер таап алышса, кудай өзүң кечире көр, анда мен жинди болуп кетем!

— Жаша, жаша, ура! — деп Фелим кыйкырып жиберди, сандыкты ачып аңтаргандан кийин. — Ура! Мына бакыт! Жанагы индеецтердин оюна сандык кирген эмес экен... фляга толтура — бир тамчысына да эч ким тийбептир! Жаша, жаша, ура!

Кереметтүү таасири бар байлыктын кожоюну кубанганынан кыйкырып жибериپ, караңгы бөлмөдө бийлей баштады.

Анан тыгындын ачылганы, бөтөлкөнүн оозунан ирландиялыктын оозуна суюк бир нерсе тез куюлуп жатканын билгизип, кулкулдатып жутканы үгүлдү.

Бир аздан кийин кулкулдаган добуш токтолуп, кумары жазылгандай тамшанып, кубанган добуш чыкты.

Бошогон фляга жерге түшүп ток эткенче, ошол кулкулдатып, тамшанган добуш угула берди.

Анан, мас кишинин бирде ырдап, бирде обу жок каткырганы, түсү кызыл команчалар менен башы жок чабендес жөнүндө байланышсыз сөздөр үгүлдү.

Акырында, мас болгон чечен тынбай корулдап, коңурук тартканга чейин башынан өткөргөн укмуш жөнүндөгү сөздөр улам басаңдай кайталана берди.

III глава ОЙГОНУУ

Фелим биринчи жолкусунан экинчи жолу көбүрөөк уктады. Акырында ойгонуп көзүн ачканда, түш болуп калган эле; өзүнүн эрки менен ойгонгон жок, тике эле башына куюлган бир чака муздак суудан ойгонуп, акырында көзүн ачты. Анын мастыгын түсү кызыл мыкаачылардан бир чака суу кем тараткан жок.

Бул душту ага Зеб Стумп уюштурду.

Каса-дель-Корвонун дарбазасынан чыгып, картаң мергенчи Нуэсес дарыясынын башталган жерин көздөй эң төтө жол менен жөнөдү. Ал прерия менен тике салып, андан өзүнө жакшы белгилүү жалгыз аяк жол менен жүрүп отурду.

Луиза Пойндекстер өзүнө айткан сөздөн картаң мергенчи Морис Жеральддын зор коркунучта калганын ачык түшүндү. Пойндекстердин отряддары менен жолугушпоого тырышып, Аламого Стумп беркилерден тезирээк жетүүгө. . Шашты.

Эгерде регуляторлор менен жолугушуп калса, киши өлтүрдү деп жалаага калган жигиттин үйүнө эриксизден жол көрсөтөрүн ал билген.

Кепеге анча-мынча жер калганда, Аламонун жапыз жээгиндеги бадалдын арасына Стумп атын байлап коюп, жөө басты.

Мустангдын териси капталган каалга чала жабылып, ортосунда аңырайган тешик бар эле. Бул эмне деген кеп?

Картаң мергенчи дабышын чыгарбай, кепени айлана басып, дарактын далдасы менен кепенин арт жагындагы бастырмага келди; чөгөлөп отура калып, кулагын түрүп тыңшай баштады.

Кепеден бирөөнүн корулдап коңурук тартканы угулду. Зеб Стумп эшиктин жылчыгынан шыкаалап карап, жерде уктап жаткан Фелмди көрдү. Эми этияттык кылуунун зарылдыгы жок. Мергенчи ордуна турду да, кепени дагы бир айланып келип, эшиктен кирди. Каалга жабык эмес эле. Таңылып, жерде жаткан буюмдарды көргөнчө, ал Фелимди ойготкон жок. Зеб эки ойлуу болуп тура калды.

«Буюмдарын бекер таңышкан эмес окшойт. А! Билдим: Морис жакында биерден кетем деп айтпады беле. Бул азамат жөн уктап жаткан эмес окшойт, өлгөндөй мас экен. Кызык, вискиден бир тамчы болсо да калтырды бекен? Ан, кайдан калтырсын... Мына тыгыны жок бөтөлкө да жерде жатат, мына бу жанааша жаткан фляга да бош экен. Шайтан сайгырдын аракечи — бүткүл бордуу прериядан да суюктукту бул кем жутпайт!..

Испандардын картасы! Бүт карта чачылып жатат. Картаны бул эмне кылмак эле? Сыягы, мас болуп алып, төлгө тарткан окшойт. Бирок каалганы ким тешип, бу дубалдагы тешик каякка чыккан? Себебин бул мага түшүндүрүп бере алар. Ойготуп, сурап көрөйүн»,

— Фелим! Фелим!

Гальвеец жооп берген жок.

— Фелим, бул менмин! Фелим!

Жооп болгон жок. Жарым миляга угулгандай кылып, мергенчи катуу кыйкырса да, Фелим былк этпей уктап жата берди. Зеб ал мас болуп жаткан немени күчүнүн

бардыгынча жулкулдата баштады; жооп ордуна кандайдыр ыңгыранган добуш угулду; бирок ошол замат эле мурдагысындай корулдаган коңурук кайра чыкты.

«Эгерде коңурук тартпаса, мен муну өлүп калган го деп ойлойт элем. Өлгөндөй мас экен... Мас экендигинде шек жок. Бирок муну кантип эсине келтирсем?»

Бурчта турган чакага картаң мергенчинин көзү урунуп калды. Чакада толтура суу бар эле. Мыйыгынан күлүп, Зеб чаканы көтөрдү да, уктап жаткан эменин бетине суулу жаба куйду.

Суу жаба куйганы күткөн натыйжага жеткирди. Фелим ойгонгону менен масы толук тараган жок.

Анын энтелеп чакырганына картаң мергенчинин каткырып күлгөнү кошулуп кетти.

Акырында экөө тең тынчып, олуттуу сөзгө кирише башташты. Фелим көзү көргөн укмуштун таасиринен али кутула элек эле. Зебдин обу жок тамаша кылганына ал таарынган жок, өзүнүн көргөн-билгендерин айтып берүүгө жараганына ал абдан кубанды. Шумдуктуу чабендес жөнүндө Зеб андан биринчи жолу укту.

Зеб адегенде Фелимди шылдыңдап күлүп, эски аракеттин «кыялынын ойногону» деди. Ошондой болсо да, Фелим бул айтканым чын, өз көзүм менен көрдүм деп ырастай баштаганда, өзүнө белгилүү башка кырдаалдар менен анын көргөнүн салыштырып, картаң мергенчи ойлонуп калды.

— Кантип эле жаңылайын! — деп чебеленди ирландиялык. — Мистер Мористи дал сизди көргөндөй көрбөдүмбү. Башынан башкасын бүт көрдүм. Атын бура тартканда, башын да көрдүм. Анын үстүндө мексикалыктардын серапэси, бүтүндө ягуардын терисинен тигилген өтүгү бар экен. Анын аргымагын кантип тааныбайын? Баса, айтам деп унутуп кетипмин, Тара да анын артынан кетти. Анан тайгандын индеецтерге арсылдап үргөнүн уктым.

— Индеецтер? — деп жиберди мергенчи, ишенбегендей башын чайкап. — Испаниялыктардын картасын ойногон индеецтерби? Сыягы, түсү ак индеецтер окшойт?

— Аларды сиз индеецтер эмес деп ойлойсузбу?

— Менин ойлогонумдун баркы жок. Аркы-беркини териштирип отурууга азыр убакты жок. Сүйлө: дагы эмне көрүп, эмне уктуң?

Акырында Фелим өзүнүн баянын бүткөндө, Зеб ага башка суроо берген жок. Кепеден чыгып, кек чөпкө суналып жата кетти.

Ал өзүнүн ой-пикирин териштирип билгиси келди. Фелимдин айткандары бардыгын мурдагыдан бетер чатыштырып жиберди.

Буга чейин жалаң Генри Пойндекстердин жок болгону гана белгилүү эле: малайынын сөзүнө караганда, мурунку күнү эртең менен келүүгө тийиш болгон мустангердин үйүнө алигиче кайтпаганы, эми ишти андан бетер татаалдаштырып жиберди.

Мустангерди прерияда атчан көрүшкөнү, бирок башынын жоктугу, бар болсо да башын колуна кармап жүргөнү жөнүндө айтылган укмуштуу аңгеме бүтүндөй табышмак болду. Бул иш кимдир бирөөнүн кылган жоругу болушу гана мүмкүн.

Киши өлтүрүлүп, сеттльменттин калкынын теңи ошол өлтүрүлгөн кишини издеп жүргөндө, мындай обу жок тамаша кылуу, албетте таң каларлык. Кылмышка айыптуу башка бирөө эмес, дал Морис Жеральд деп эсептешкенде, бул иш андан бетер чындыкка окшогон жок.

Кандайдыр таң каларлык кырдаалдардын же, тагыраак айтканда, кандайдыр бир баш-аламан окуялардын чиеленген сүрөтү Зеб Стумптун кез алдына келди. Көрүнөө

себепсиз болгон окуя, көрүнөө натыйжасыз себептер, түшүнүксүз делөөрүү боюнча кылмыш кылуу, албетте, таң каларлык. Кандайдыр табышмактуу, түшүнүксүз окуя болгон өңдөндү...

Морис Жеральд менен Луиза Пойндекстердин түн ичинде көрүшкөнү, ошол көрүшүүнүн кесепетинен кыздын агасы менен болгон жаңжал, Мористин прерияга кеткени, Жеральддан кечирим сураганы анын артынан Генринин кеткени — мына ушунун баары толук түшүнүктүү, табигый иш. Бирок андан ары баары чаташып, карама-каршы болуп кетти.

Морис Жеральддын Генри Пойндекстерди жакшы көрө турганын Зеб Стумп биле турган. Ал жигит жөнүндө Морис нечен жолу сүйлөп, аны жаман көргөнүн же аны менен касташканын эч качан сездирген эмес; кайра Генринин асыл заттык сапаттарын айтып, төбөсү көккө жете турган. Морис жигит менен достуктан кетишип, аны өлтүрдү деп жоромолдоо такыр чындыкка окшобой тургандай көрүндү.

Акылынын опсуз айкындыгына, ар нерсе анализдей билүүгө жөндөмдүүлүгүнө карабастан, Зеб Стумп ушул татаал драманын жүйөлүү жандырмагын таба алган жок. Ал бир нерседен гана шек санады: өзүнүн оюнча индеец эмес, төрт чабендес Мустангердин кепесине чабуул коюшу кандайдыр өлтүрүү менен байланыштуу болушу ыктымал.

Бирок ошол кишилердин кепеге келиши, кепенин кожоюнунун жоктугу Стумпту дагы күйүттүүрөөк божомолго алып келип такады: эми ага бир гана киши өлтүрүлбөстөн, бадалдын арасынан эки кишинин өлүгүн издөөгө туура келчүдөй сыяктанды.

Ушундай пикир эсине келгенде, картаң мергенчинин үшкүрүгү таш жарды. Ирландиялык жигитти баласы сыяктуу жакшы көрүүчү. Морис Жеральддын караңгы бадалда чыккынчылык менен өлтүрүлүшү, анын өлүгүн азыр кузул менен койоттор жеп жатышы мүмкүн го деген ой караң мергенчинин сай-сөөгүн какшатып, зээнин кейитти. Канчалык көбүрөөк ойлонгон сайын, ал ошончолук катуу үшкүрүнө берди. Акырында, мындай кыйын күйүткө чыдай албаганын сезе коюп, Стумп ордунан ыргып турду да, ары-бери баса баштады. Ал өч алмакчы болуп кекенди.

Картаң мергенчи өзүнүн кайгылуу күйүтүнө өтө берилип кетип, мустангердин чоң тайганы жанынан жүгүрүп өткөнүн байкабай калды.

Тайганды көрө коюп, Фелим кубанып кетти. Өзүнө кайрылып бирөөнүн кыйкырганын укканча, Зеб Стумп көңүл кош эмедей болуп көрүндү:

— О, мистер Стумп, Тараны караңызчы! Мойнунда байланган бирдемеси бар экен! Үйдөн кеткенде мындай эчтемеси жок эле. Муну эмне деп ойлойсуз?

Чын эле тайгандын мойнунда бүгүнүн терисинен тигилген кайыш бар экен; кайыштын астынан кандайдыр кичинекей пакетке окшогон бирдеме көрүнүп турду.

Зеб бычагын алып, итке эңкейди: ит коркконунан кетенчиктей берди. Бирок анан анын эч кандай жаман ою жок экенин түшүнө койгонсуп ит тынч туруп берди.

Мергенчи кайышты кесип, пакетти тилди да, пакеттин ичиндеги визит карточканы сууруп чыкты. Пакетте кандайдыр кызыл сыя менен, сыягы кан менен жазылгандай, жазуу бар экен.

Зеб окуй баштады. Эмне жазылганын ал дароо эле ажыратты. Эс ала түшкөнсүп, үшкүрүп жиберди.

— Тирүү экен, Фелим! Тирүү экен! Мына муну карачы... Э, баса, сен сабатсыз эмес белең! Мени окууга үйрөткөн картаң мугалимиме ыракмат. Баары бир. Тирүү экен! Ал тирүү экен!

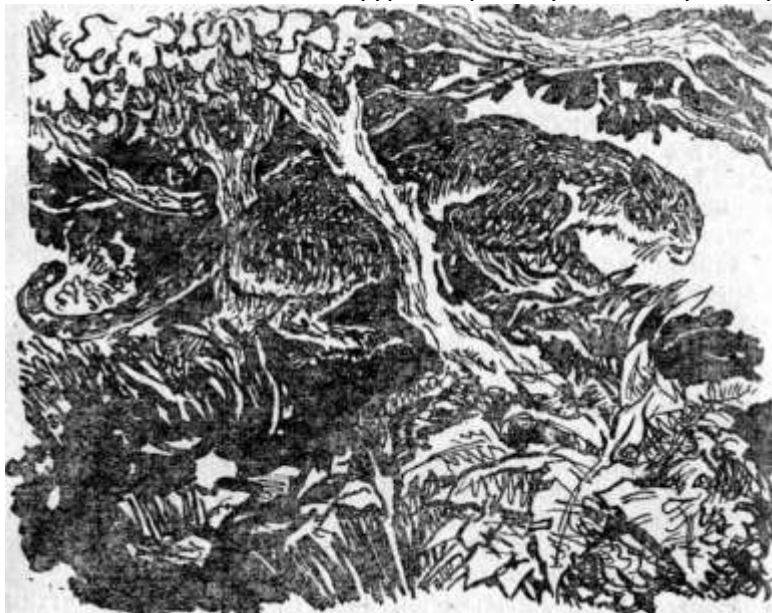
— Ким? Мистер Мориспи? Кудайдын кудуретине алкыш айтыш керек!

— Токто! Кудайга алкыш айтып отургудай, азыр убакты эмес. Одеяло менен кайыш аркан алып чык. Мен бээмди алып келгиче, алып келе кой. Ылдамыраак кыймылда! Бир минутага да буйдалууга болбойт, антпесек кечигип калабыз!

ЛIII глава ДАЛ УСТУНӨН ЧЫГЫШТЫ

Жанагинтип айтар менен картаң мергенчи кепеден чыгып, жолго түштү.

Анын айтканы абдан туура, бир минутага да буйдалууга болбойт.

Кан менен кат жазган кишиге жардам берүү үчүн мергенчи дал шашып бараткан убакта, жарадар бечаранын башына дагы өлүм коркунучу түштү — койоттор аны дагы айландырып тооруй баштады.

Бирок ал корко турган нерсе — бул эмес. Мындан да коркунучтуу душман менен кармашууга туура келди да, шордуунун өлүмүнүн акыркы эсептелүү минуталары калды.

Панама менен плащ кийип, жарадар болуп жаткан киши — Морис Жеральд экени окуучулар үчүн анык чыгар. Коноттор менен жанагы айтылгандай кармашкандан кийин Таранын кийлигишүү аркасында аман-эсен калган жигит эми алынын кеткенин сезип, уктагысы келди.

Досунун бар экенинен көңүлү тынчып, ишеничтүү ити аны эч кимге кор кылбай турганын — жалаң канаттуу жырткычтардан гана эмес, төрт аяктуу жырткычтардан да сактарын билип, бир аздан кийин эле тырп этпей уктап калды.

Бир нече сааттан кийин ойгонуп, ал тыңып калганын, эми өзүнүн абалы жөнүндө камырабай ойлоого чамасы келерин ачык сезди.

Тайган аны койоттордон аман алып калды, койоттор дагы тиш салса да, иттин жардам береринде шек жок. Бирок апаң эмне болот? Үйүнө эптеп кетүүгө чамасы келбейт. Биерде калса, ачкадан, балким жаракатынан өлөт.

Жарадар жигит ордунан түрдү, бирок керилип, боюн жаза алган жок. Бөкчөйүп, бир-эки кадам шилтеп көрдү, бирок кайта жатууга аргасыз болду. Алы бүтүндөй кеткенинен башы айланып түрдү. Дал ошол кыйын минутада күтпөгөн жерден бир жакшы ой эсине түшө калды: «Тара үйгө кабар алып барышы мүмкүн».

— Тайганды үйгө эптеп кетире алсам, жакшы болор эле! — деп, ал сынагандай итине карады. — Бери кел, аздегим, — деп Морис тили жок досуна кайрылып, сөзүн улантты, — сен мага почтальон болуп, мына бу катты үйгө алып барсаң жакшы болор эле, түшүнөсүңбү? Мен кат жазганча сабыр кыла түр, анан бат эле сага жакшылап түшүндүрүп берем.

Жигит колун чөнтөгүнө салып, карточкасын алып чыкты.

— Жаза тургандай кагаз бар экени жакшы болду. Карандаш жок. А да кеп эмес, биерде сыя толуп жатат, а калам үчтүн ордуна мына бу агаванын тикенеги мага жардам берет.

Дарактын жанына жылып барып, жалбырактын учунда сороюп турган узун тикенектин бирин сындырып алды да, койоттун канына малып, жаза баштады.

Катты жазып бүткөндөн кийин жарадар жигит бугуну, терисинен жасалган жаргактан тилип алды да, иттин мойнуна байлап койду. Панамасынын астарынан айрым алган, суу өткөргөч чүпүрөккө Карточканы жакшылап ороду да, иттин ошол замат өзү жасаган каргысынын арасына тыгып койду.

Эми итти почтальондун милдетин аткарууга көндүрүү гана калды.

Итти көндүрүү өтө кыйын эле. Өтө билгичтигине карабастан, ишеничтүү ит өзү өлгөндөй жакшы көргөн кишисин ушундай кырсыкка эмне үчүн таштап кетиши керек экенин такыр түшүнгөн жок. Үйгө кеткин деп жалынып жалбарса да, көпкө чейин былк этпей тура берди. Өзү жакында эле ажалдан куткарып калган кишиси кара күчкө ачууланымыш болуп, балдагы менен бир чапкандан кийин гана ит моюн сунуп, жөнөп кетп.

Ошентсе да Тара бир нече жолу кайрылып, жемеленгең эмече кожоюнун карап алды.

— Кайраным! — деди Морис тайган бадалдын арасынан көрүнбөй калганда, үнүн аяган эмедей чыгарып. — Бул итти урганым өзүмдү, же эң жакын көргөн досумду

урганым менен барабар. Айла барбы, эчтеке эмес. Сенин да бир керегиңе жарармын. Эми койоттор дагы тиш сала баштаса, кандай коргонуу жөнүндө ойлошум керек. Жалгыз калганымды сезип, койоттор келбей койбойт.

Кандай сактануу планы бышып жетилди.

Мурда биз айтып өткөн жаңгак дарагы жанында. Анын бир-эки бутагы жерден алты-жети футтай бийиктикте бир-бирине тийишип, туурасынан өскөн эле.

Жеральд плащынын этегинин бир нече жеринен бычагы менен тешип, анан креп шарфын ороп туруп, узатасынан экиге айырды да, узундугу бир нече ярд болгон кур кылып койду. Андан кийин плащын эки бутактын ортосуна керип, тамак сыяктантып айрылган шарфын эки бутакка байлап койду.

Койоттордун даракка чыга албасын, ошондой илинүү турган төшөккө чыгып, койотторду камырабай карап жата ала турганын жакшы билген.

Ошондой асма төшөктү орноштурам деп ал абдан убара болду. Себеби, койоттордун кайра келе турганына көзү жеткен. Чын эле бир аздан кийин карышкырлар көрүнө баштады. Эки жагын элеңдей карап, уурданып келе башташты. Бир-эки кадам алга басып, эки жагын караганы улам токтой калып турду. Мурда кармашуу болгон жерге акырындап жакындай берди. Иттин жок экенин билгенден кийин карышкырлар ууруп-чууруп бат эле үйүр-тобу менен келип жетти.

Коркок айбанат үчүн мүнөздүү, өлчөөсү кургандай сугалактыкты Морис көрүп турду. Карышкырлар адегенде өздөрүнүн өлгөн туугандарынын өлүгүн жей башташты. Жыйырмага чейин санап үлгүргөнчө, алар шапылдатып жулмалап жеп жиберишти. Койоттор анан кишини көрө койду.

Гамагын илип, мустангер аны калкалап жашырган жок, жерден бир кыйла бийик, ошондуктан ага коркунучсуз өңдөнүп көрүндү.

Кандуу тамак жырткычтардын аппетитин араандай ачыртты окшойт, эми алар кан болгон тумшугун тили менен жалаңдата жалап, жыгачтын түбүндө турду. Коркок айбанаттар анын бутуна жете жаздап секирсе да, Морис аларга карап да койгон жок.

Бирок ал алдан көрбөгөн дагы бир коркунучтук бар эле. Бекер эле убара болгондоруна көзү жеткенсип, жырткычтар дарактын түбүнө ынтыгып жатып алды. Мустангерди эми бул коркутууга тийиш эмес өңдөндү. Себеби, тамагында өзүн коркунучта эместей сезді. Эми мурдагысынан бетер минута сайын көбүрөөк кыйналып суусаганы кайра башталбаса, ал камырап да койбойт эле.

Даракка чыгар алдынан эмне үчүн ошол суусары жөнүндө ойлобогонуна ыза болду. Сууну запас кылып өзү менен кошо ала чыгуу анчалык кыйын эмес эле. Булак жанында болучу, а агаванын бүктөлгөн жалбырагы идиш боло алат эле.

Эми антүүгө кеч болуп калды. Чаңкап суусаганы улам күчөгөндөн күчөй берди. Тооруп жаткан койотторду аралап булакка баруу мүмкүн эмес, төшөгүнөн түшүп, сууга барса, ажалы жетет болчу.

Кансырагандан кийин суусаганы ого бетер күчөдү. Кыйналганына чыдай албады. Кыйналганынан бу жолу көзүнө ар түрдүү нерселер көрүнө баштады. Карышкырлар он эсе көбөйүп, эми алар жүз эсе эмес, миң болуп талаага толуп кеткен сыяктанды. Жайнаган карышкырлар улам жакындай берди. Алардын көзү адамдын үрөйүн учуруп, жалжылдап кетти. Кыпкызыл болгон тилдери салаңдап турган плащка тийип турду. Плащтын салаңдаган этегин арсайган тиштер менен жулкуп, үзө баштады. Секиргенде алардын оозунан чыккан сасык жыт Мориске сезилип турду.

Эс-учун жыя калганда, ушул көргөндөрүнүн баары оору кишинин алдастап, кыялына ар нерселер келип жатканы экенин мустангер ачык көрдү. Карышкырлар өзүнүн туткунун кайтарып, көк чөптө жайбаракат жата берди.

Ушундай учурлардын биринде Жеральд күтпөгөн жер. ден түшүнүксүз өзгөрүүнү көрө койдү: койоттор капысынан ыргып туруп, чытырман бадалды көздөй жүгүрдү. Заматта эле карышкырлардын бири калбай жок болуп кетти.

Бул жөн эле эсеңгирөөдөн көзүнө көрүнүп жаткан нерсе беле? Жок, азыр анын акыл-эси жайында болчу.

Карышкырларды эмне коркутуп жиберди?

Кубанганынан Морис кыйкырып жиберди. Тара кайра келгендей сыяктанды. Балким, ит менен кошо Фелим да келгендир. Ит катты алып барып жеткиргендей убакыт болгон эле. Койоттордун камап жатканы эки сааттай созулду. Морис эңкейип, эки жагын карады. Тайганы да, малайы да көрүнгөн жок. Дарактын бутактары менен бадалдан башка эч нерсе жок. Жигит кулагын түрүп, тыңшап калды. Дагы эле качып бараткансыган койоттордун улуганынан башка, эч кандай дабыш чыккан жок. Дагы кайтадан жөөлүп жатып жүрбөсүн? Карышкырларды качырган эмне болду? Бирок баары бир жол бошоп калды. Булакка басып баруу эми коркунучсуз. Булактын суусу көз алдында жылтылдап жатты. Суунун шылдырап акканы кулагынын кычуусун кандырды.

Ал дарактан түшүп, булакты көздөй басты. Бирок сууга эңкейер алдынан Морис дагы эки жагын каранды.

Эмне экенин айра биле албай таң калганын анын суусап турганы да басып кете алган жок.

Иттин жакындап келатканын көрө коюп, койоттор күтпөгөн жерден качты го деген үмүтүн үзбөсө да, баары бир чочулап турду. Анын алдан сезгени төгүн эмес экенине ишенүү үчүн анын бир караганы эле жетиштүү болду. Көк чөптүн арасынан ягуардын чаар ала сары терисин ачык көрдү. Куду жылан сыяктуу, өзүнүн ичке, узун тулкусун ийреңдетип, ягуар бадалдын арасынан чыгып келатты.

Карышкырлардын эмне үчүн качканы эми түшүнүктүү болду.

Жырткычтын кандай ою бар экени да эми ачык болду: ал кандын жытын сезип, кан төгүлгөн жерге шашып келаткан эле. Өзүнүн жаалдыгы жагынан Эски Дүйнөдөгү өзүнүн тууганы жолборстон кем калышпаган, Жаңы Дүйнөнүн ушул эң каардуу жырткычы кандуу тойдун жемин бөлүшүп жегиси келгени кыймылынан сезилип турду.

Дарактан түшүп келаткан кишиден ал көзүн албай карап келатты. Адегенде ал акырын жылып, анан улам ылдамдап, секирмекчи болуп беленденип калды.

Даракка кайра чыгуунун эч кандай пайдасы жок эле: куду мышык сыңары, ягуар да даракка кыйын чыгат. Андай экенин мустангер жакшы бөлчү, бирок билбесе да, жыгачка кайра чыгуу баары бир кеч болуп калган. Мустангер айланышкан дарактан ягуар өтүп кетти, дагы чыккандай жакын жерде башка дарак жок эле.

Жан талашкан бечара жигит тике эле сууга кире качты. Эгерде Морис ойлонсо, сууга кире качканынан эч кандай пайда жок экенин түшүнөт эле, себеби, ягуар жалаң даракка чыга билгени мындай турсун, сууда да кундуздан бетер сүзөт. Ягуар сууда да, кургак жерде да бирдей коркунучтуу. Морис антип ойлонгон жок. Ойлонуп аркы-беркини териштирбестен, Морис өзү кире качкан суу аны аман сактап калчудай сезди.

Сууга бел курчоосуна чейин кирип, Жеральд бүтүндөй үмүтүн үзүп, токтой калды. Эми эч кандай айла калган жок. Сактана турган эч нерсе жок: мылтыгы да, тапанчасы

да, бычагы да, кала берсе балдагы да жок эле. Колу менен кармашуу баары бир аны аман сактап кала албайт болучу.

Чаар ала жырткыч секирмекчи болуп, бүрүшө калганда, шордуу жигиттин оозунан амалы түгөнгөндөй кыйкырык чыкты.

Куду жаңырык сыяктуу, мустангердин кыйкырыгына жооп кайтаргансып, досунун кыйкырыгы угулду да, ошол замат эле мылтык тарс дей түштү.

Ошону менен бирге ягуар да өкүрүп жиберди. Баса калмакчы болгон кишисине секирүү ордуна, ал сууга оңкосунан сайылды.

Килейген тайган бадалдын арасынан атырылып чыгып, сууга секирип түштү. Бою эбегейсиз узун киши жээкти көздөй жакындап келип калды. Орто бойлуу дагы бир киши анын артынан ээрчип, кубанганынан абаны жаңыртып, кыйкыра берди.

Ошол добуш менен элестер жигитке чындыктан көрө түш сыяктуу болуп көрүндү, ошол коркунучтуу күнү анын өз көзү менен акыры көргөнү ушул эле. Андан кийин ал эмне кылганын түшүнгөн да, эч нерсе эсинде калган да жок. Өзүнө эреркеп келген ишеничтүү итин жарадар жигит муунтуп өлтүргүсү келди, өзүн суудан алып чыкмакчы болгон досунун кыса кармаган кучагынан чыгууга далбас үрдү.

Ошол күнү башынан өткөргөн укмуштары адамдын акыл-эси үчүн өтө оор сынак эле, андан чымырканууга Морис туруштук бере алган жок. Шумдуктуу чындыктын окуяларын түшүнүүгө чамасы келбей, мурдагысынан бетер эс учунан ажырап калды. Ал далбастай баштады.

LIV глава ПРЕРИЯНЫН ЗАМБИЛИ

Мустангерди Зеб Стумп ажалдан алып калды. Катта жазылган сөздөн улам, картаң мергенчи ошол жерге тезирээк жетүү үчүн колунан келишинче шашкан болчу.

Ал дал учурунда, ягуар секиргени беленденип калганда келип жетти. Бакытка жараша Зеб бута атым жерге келип калган эле.

Катаал жырткычтын жүрөгүнө тийген ок, анын секиргенин токтоткон жок, бирок ал жырткычтын акыркы секириши болду.

Картаң мергенчи сууга секирип түштү.

Бирок аерде анын өзүнө кол салынды. Ага ягуардын тырмагы эмес, өзү өлүмдөн алып калган кишинин колу тие баштады, акылынан тайыган жигит өзүн аман алып калган кишини муунтмакчы болду.

Зебдин бактысына, мустангердин бычагы бери жакта калган эле. Мергенчи мылтыгын ыргытып жиберип, кол салган киши менен кармаша баштады. Күрөш бир кыйлага созулду. Акырында Зеб ирландиялык жигитти кучактап алып, жээкке алып чыкты.

Бирок оорулуу жигит беркинин колунан бошонгонун сезе коюп, ордунан ыргып турду да, буту такыр оорубаган эмеден бетер, жаңгак дарагын көздөй күчүнүн бардыгынча тызылдап жүгүрдү.

Мустангердин эмне кылмакчы болгонун мергенчи биле койду. Плащтын үстүндө жаркырап жаткан бычактын мизин ал көрө койду. Мустангер бычагын алганы бараткан эле. Зеб акылынан тайган кишинин артынан жүгүрдү да, аны дагы шап кучактай коюп, дарактан тескери жакты көздөй сүйрөп кетти.

— Ылдамыраак, Фелим! — деп кыйкырды Зеб. — Алдагы немени каткын! Жигит акылынан танып калган экен, Жөн эле от болуп күйүп турат. Алдастай баштаптыр.

Фелим ошол замат анын айтканын кылды.

Бирок күрөш дагы эле бүткөн жок. Оорулуу жигит өзүн аман алып калган кишини муштагылай баштады. Ал чаңырып, жулунду, эки көзү оттон бетер жаркылдап, алактап турду. Ушундай акылсыз кармашуу он чакты минута созулду. Акырында бүтүндөй алдан тайып, Жеральд кок чөпкө жыгылды да, буту-колу диртилдеп, энтиге дем алып, анан сулк жатып калды. Өмүрүнүн эн акыркы учкуну өчүп калгандай өңдөндү.

Фелим озондоп, өксүп ыйлай баштады.

— Озондогонуну токтот, каргыш тийген акмак! — деп кыйкырды Зеб.

— Сенин ушундай озондоп улуганыңан адамдын жаны чыгып кетиши мүмкүн. Бул да сен сыяктуу өлүк — эси ооп калды. Мени менен кармашканына караганда, жаракаты анчалык деле коркунучтуу эмес окшойт.

Кожоюнунун тирүү экенин, эми өлүмдөн аман калганын билип кубанган Фелим үмүтүн үзгөндөй кайгырып озондогонун лып токтотту да, төбөсү көккө жетип кубанганынан кандайдыр далбас урун бийлей баштады.

Анын делөөрүп кубанганы Тарага да таасир кылды. Ирландиялыктын жанын үрөп бийлегенине кошулуп, тайган Фелимди айлана секире баштады.

Зеб адамдын күлкүсүн келтиргендей бул тамашага көңүл бурган жок. Ал оорулуу кишиге дагы бир жолу эңкейип карады. Коркунучтуу жаракаты жок экенине көзү жеткенден кийин Зеб Стумп өйдө болуп, жерде чачылып жаткан буюмдарды карай баштады. Анан ал дагы эле мустангердин башынан түшпөгөн панамага кунт коюп карады да, эсине бир ой келе калды. Гваяквиль чөбүнөн жасалган, ошердегилер панама деп натуура айтып жүргөн калпакты, бүткүл түштүктөгү сыяктуу эле, Техаста да көп кийише турган. Бирок ирландиялык жигит дайыма мексикалыктардын бүтүндөй башкача тигилген сомбреросун кийип жүргөнүн мергенчи жакшы билчү. Балким, бу жолу мустангер өзүнүн каадасын өзгөртүп жиберген чыгар. Ушул калпакты кимдир башка бирөө кийип жүргөнү Зебдин эсине түшө калды. Панаманын ич жагын карап, мергенчи эки жазууну: калпак чыгарчу фабриканттын Новый Орлеандагы белгисин, дагы бир колдон жазылган: «Генри Пойндекстерэ деген жазууну байкай койду.

Эми ал плацты караштыра баштады. Плац да ошол эле кишиге таандык экенин далилдеген дагы бир белгини Стумп андан да көрдү.

— Мунун баары эмне деген кеп экенин шайтан билеби! — деп кобурады чал жерге карап, терең ойлоно калып. — Калпактар өз баштарында эмес, баштар өз орундарында эмес! Кудай урсун, мында бир балаа бар. Бу жигиттин урганынан сол көзүм ооруганын сезбесем, өзүмдүн баш сөөгүм ордунда эмес го деп шек санайт элем, Эмне болгонун азыр бул айтып бере албайт, — деп кошумчалады Мориске карап. — Мына бу алдастаганы бүткөндөн кийин бирдеме айтпаса. Бирок алдастаганы качан бүтөрүн ким билет?.. Макул, — деп сөзүн улантты мергенчи бир аз үнчүкпай туруп. — Эми биерде бекер туруунун кереги жок Оорулуу жигитти үйүнө алып барыш керек; бирок биерде кантип алып баруу жөнүндө ойлоого туура келет. А мына бу баары бир эч нерсе ойлоп таба албайт, — деди Зеб Тара менен убара болуп жаткан Фелимге жалт карап. — Мындан көрө тиги дөбөт акылдуураак. Болуптур, айла барбы, Буга да иштөөгө туура келет. Кандай кылыш керек? Замбилдей бирдеме жасоо керек. Эки таяктан, плащтан же Фелим ала келген одеялодон жасоого болор эле. Ырастан ошондой кылуу керек. Азыр бизге эң керектүүсү дал ошол замбил.

Эми ирландиялыкты жардамга чакырды.

Ар биринин узундугу он фут келген эки даракты кесип алып сомдошту, андан кыскараак дагы эки жыгачты туурасынан орноткудай кылып кошушту. Дарактын үстүнө

адегенде одеялону керип туруп, үстүнө плащ жабышты. Ошентип, майыпты же мас кишини көтөргүдөй замбил өңдүү бирдемени эптей коюшту. Оорулуу кишини эмес, мас кишини салган окшоп калды. Себеби, алдастаганы дагы башталбагай эле деп, Зеб Стумп оорулуу кишини замбилге буту-колун байлап койдү.

Демейде көтөрчүдөй эки киши көтөргөн жок. Узун таяктын алдыңкы эки учун атка таңып, арткы эки учун киши кармады. Аны көтөргөн Фелим болду.

Зеб жол көрсөтүп алдан басты.

Оорулуу кишини ушинтип көтөрүп жеткирүү жаңы ойлонуп табылган амал эмес. Бул мексикалыктардын замбилине окшоштуруп жасалган жөнөкөй аспап болучу. Сыягы, Зеб мындай замбилди Техастын түштүгүнөн көргөнгө окшоду. Айырмасы эле, булардыкында кадимкидей балдахин болгон жок; эки качырдын ордуна бир бээ менен бир киши жүк көтөрдү.

Ушундай жок жерден ойлоп табылган замбилге салып, Морис Жеральдды кепесине алып келишти.

* * *

Ушул таң каларлык көрүнүш мустангердин кепесине келгенде, түн кирип калды.

Карылуу колу менен мергенчи оорулуу жигитти этияттап замбилден алып, кроватина жаткырды.

Жеральд каерде жатканын түшүнгөн жок, жанында эңкейип карап турган досу Зебди да тааныбады. Мурдагысындай далбас урбаганы менен анын ою дагы эле башка жакта адашып жүрдү. Азыр ал бир аз тынчып калды.

Оорулуу жигит сүйлөй берди, бирок өзүнө эркелетип айтылган сүроолорго жооп кайтарган жок: анын оозунан кандайдыр табышмактуу сөздөр чыгып жатты.

Достору колунан келишинче мустангердин жаракатын танымыш болушту, бирок башка эч нерсе кыла алышкан жок. Таңдын атышын күтүш керек эле.

Зеб Фелимди барып уктагын деди да, өзү оорулуу кишинин жанында калды.

Бул жөнүндө картаң мергенчинин өзүнчө ойлонгон ою бар эле. Өзүнөн башка эч кимге, кала берсе, Фелимге да оорулуу жигиттин жөөлүгөнүн уктургусу келген жок. Ал түнү бою Мористин жанында анын ар бир сөзүн тыңшап отурду.

Өзүнүн сүйүү антында оорулуу киши Луизанын аты нечен жолу кайталанганын укканына Зеб Стумп таң калган жок.

Бирок оорулуу кишинин оозунан дагы бир кишинин аты улам-улам чыга берди. Ошол кишинин аты менен кулакка суук учураган сөздөр да айтылды. Ал Луизанын агасынын аты эле. Ошол ат менен кошо кандайдыр байланышсыз, мааниси жок, укмуштуу сөздөр кээде кошо айтылды.

Зеб Стумп өзүнө белгилүү болгон фактыларды уккан сөздөр менен салыштырып отурду. Таң атып, кепенин ичи жарык болгончо, Генри Пойндекстердин өлгөнүнө ал шек санаган жок.

LV глава КАБАРЫ КӨП КҮН

Дон Сильвио Мартинес — түндүк колониячылар өлкөнү басып алгандан кийин да Техасты таштап кетпеген, мексикалык байлардын бири.

Ал саясатка көп кызыкпаган, туулганынан тартып эле тынчтыкты жакшы көргөн, улгайып калган, ошондуктан жаңы абал менен бат эле келишип кетчү киши. Улуттук

көз карандылыктан ажыроо анын түшүнүгүндө, Түндүктөн колониячылар ошерге келгенче, өлкөнү террорлоштурган команчалардын кол салуу коркунучу азайганына жараша бара-бара унутула берди. Жапайылар биротоло багынбаса да, алардын кол салуусу анда-санда гана болуп жүрдү.

Мексикалык чалга ошол да чоң жетишкендик өңдөнүп көрүндү.

Дон Сильвио «ганадеро» эле. Анын жайыты узунунан да, туурасынан да нечен миляга созулуп, нечен миң жылкысы, ую бар. Турак имараттан көрө абакка көбүрөөк окшогон узун, жапыз бир кабаттуу үйдө тура турган. Гасиендасынын айланасында мал кийире турган нечен короосу бар.

Демейде аерде абдан тыптынч. Бирок күзүндөгү малга тамга салуу майрамы болгондо, бир нече күнгө уу-дуу болуп, шапар тепкен той боло турган. Бирок андай майрам жылында бир гана жолу болчу. Башка убакта гасиенданын картаң ээси жаш кезинен бери бойдок жүрүп, эч кимге аралашпай, жалгыз турганды жакшы көрүүчү эле. Өзүнөн алда канчалык улуу, мөгдөп калган эжеси аны менен бирге тура турган.

Ырас, татынакай жээн кызы Рио-Грандиенин боюна келгенде, тыптынч жаткан гасиенда жандана баштайт. Исидоранын келгенине аердегилердин баары кубанат. Исидора каалаган убагында келип, каалаган убагында кетет. Таякесинин үйүндө ага оюна келгенин кылууга уруксат эле. Исидоранын шайырдыгы, шамдагайлыгы чалга жага турган, чал өзү да түнт киши эмес эле. Исидоранын башка өлкөлөрдө одоно көрүнө турган кай бир мүнөзү, шаардын тышындагы көп учурда чепке айланып, коломтосу канга сугарылган бул өлкөгө өөн учуроочу эмес.

Дон Сильвио Мартинестин жаш чагы дайыма коркунуч болуп турган шартта өткөн. Кээ бир обу жок жоруктары кандайдыр акылсыздык менен чектешип кетсе да, Исидораны ал койгун деп айтпаганы таң каларлык эмес.

Мексикалык чал жээнин өз кызындай эркелетип жакшы көрө турган. Исидора анын бардык байлыгын мурас кылып алып каларын да баары билише турган.

Сеньоританы бардыгы кадырлаганы да таң каларлык эмес, дон Сильвио Мартинестин үйүндөгүлөр кызга өздөрүнүн келечектеги кожоюну катарында караша турган. Ошону менен катар Исидораны анын артыкчылыгы, айрыкча эр жүрөктүүлүгү үчүн жанындагылардын баары кадырлашчу; аны коргоп, мачетасын⁶² сууруп чыкпаган киши бүткүл поместьеден табыла койбос.

Соңку убакта Исидора өзүнүн таякесиникине көп келүүчү болду. Бирок таякелерин жакшы көрүп, картайган кезинде аларга эрмек болуу үчүн көп келип жүрбөстөн, келишинин башка себеби бар. Ал Леонда Морис Жеральд менен жолугушамбы деген үмүт менен келчү, Исидора мустангерге ашык болуп калганын да ачык айтууга болот. Индеецтердин колунан Морис бошотуп алган күндөн тартып, Исидора ага ашык болуп калды.

Ошо күндөн тартып Исидоранын жаны жай таппады.

Төрөлгөнүнөн тартып өткүр болгон кыз бир жаңсыл эмес абалына чыдап тура алган жок. Ал өзүнүн ашык болгонун ачык айтып, мени сүйөсүңбү, жокпу? деген суроого ачык жооп алмакчы болду. Жеральд кыздын чакырыгына келген жок.

«Мигуэль Диаз экөөбүздүн ортобузга каргаша болду!» — деп ойлоду Исидора таякесинин гасиендасына кайта келатып,

* * *

⁶² Мачета – мексикалыктардын шамшары.

Исидора боз атын таскактатып келатты. Башында калпагы жок болгондуктан, кундуздай кара чачы жазылып, аркасында саксаңдап келатты. Көзү элиргендей ойноктоп, эки бети тамылжып, кызарып турат. Үйүнө жакындаганда Исидора атынын оозун жыйды. Ат жайлап, адегенде желип, анан жай басып, акырында жолдун ортосуна токтоп калды.

Исидора ойго батып кеткен эле.

«Аны жайына койгонум түзүк. Чоң жаңжал чыгышы мүмкүн. А жөнүндө азырынча эч ким билбейт... Анын үстүнө менден башка эч ким көргөн да жок. Эх, эгерде ушунун баарын мээрман техастыктарга сүйлөп берсем, аны аябай жазалоо үчүн жалаң менин айткандарым да жетиштүү болор эле! Мейли, күнүн көрсүн... Ал жаткан жүзү кара, бирок мен андан коркпойм. Жанагыдай болгондон кийин ал мага жакын келүүгө даабайт. Кудурети тирүү кудай эне! Ага бир минутага болсо да кантип азгырылдым экен!.. Аны бошотуп жибер деп бирөөнү жумшаш керек. Бул жашырын ишти оозунан чыгарбагандай киши керек. Кимди жиберсем? Жылкычылардын башчысы Бенитону жиберейин. Ал ишеничтүү, эр жүрөк киши. Тигине, өзү да келатат. Демейдегисиндей дагы мал санап жүргөн тура».

— Бенито! Бенито!

— Кулдугум бар, Сеньорита.

— Бенито, сага айта турган бир өтүнүчүм бар. Мага жардам берүүдөн баш тартпас бекенсиң?

— Сиздин буйругуңузду аткарууга даярмын, — деди мексикалык таазым кыла эңкейип.

— Буйрук эмес, мен сенден өтүнүп жатам.

— Буюруңуз, сеньорита.

— Үч жол кошулган дөбөнүн чокусундагы жерди билесиңби?

— Таякеңиздин гасиендасындагы коралды билгендей эле жакшы билем.

— Эң сонун. Ошерге баргын. Ошерден жерде жаткан бир кишини табасың. Анын эки колу аркан менен байлануу. Ошону бошотуп жибер, башы ооган жагына кете берсин. Эгерде бир жери окус болуп калса, колуңан келишинче жардам бер. Бирок сени ким жибергенин оозуңан чыгарба. Балким, сен аны билерсиң. Мага аны таанычудай көрүнөсүң, бирок анын эч кандай баркы жок. Андан эч нерсе жөнүндө сураба. Эгерде ал бирдеме сурап калса, суроосуна жооп кайтарба. Ордунан тургузарын менен башы ооган жагына кете берсин. Айтканымы түшүндүңбү?

— Абдан түшүндүм, сеньорита. Сиздин буйругуңуз так орундатылат.

— Ыракмат, Бенито. Дагы бир өтүнүч: мен үчүн орундаткан ишинди үчөөбүздөн башка эч ким билбөө керек. Үчүнчү киши — азыр сени мен жиберип жаткан киши. Калган эки киши ким экенин өзүң билесиң.

— Түшүндүм, сеньорита. Сиздин айтканыңыз мен үчүн закон.

Бенито атын теминип, бастыра баштады.

— Токтой тур! Унутуп калган турбайымбы! — деп кыйкырды Исидора. — Ошерден менин серапэм менен калпагымы көрөсүң, ала келгин. Сени ушерден күтө тураам же алдыңан тосуп чыгам.

Эңкее кулдук уруп, Бенито бастырып кетти. Бирок аны кайра токтотту:

— Мен сени менен бирге бармакчы болдум, Бенито.

Дон Сильвионун малайы кожоюнунун жээн кызынын назданганына көнгөн киши эле.

Малай алдыда бастырып, Исидора анын артынан жүрүп отурду.

Бирок Бенито жаңылып калган экен. Сеньорита Исидора назданганынан аны ээрчиген эмес болучу. Аны менен кошо баруу үчүн кыздын өзүнө олуттуу себеби бар эле. Кыз серапэси менен калпагын гана унутпастан, аябай зээнин кейиткен катты да унутуп калган болчу. Кат жөнүндө Бенито билүүгө тийиш эмес.

Бирок ал кат кандайча Эль-Койоттун колуна түшүп калды? Катты ага Хосэ бердиби? Демек, малайы чыккынчылык кылган экен да? Же аны менен жолугушканда Диаз, атты зордук менен тартып алдыбы? Малайдын чыккынчылык кылышы да, Диаздын зордук менен тартып алышы, чындыкка окшош эле.

Акырында, көздөгөн жерине жетишти. Бенито менен жанаша бастырып, Исидора кичинекей талаага чыкты.

Мигуэль Диаз жок экен. Деги эч ким жок экен.

Бирок кызды баарынан көбүрөөк кейиткен нерсе — каттын жоктугу болду.

Кыздын калпагы, серапэси менен кыл арканынан башка эч нерсе жок экен,

Бенито кайра бастырып, белестен көрүнбөй калды. жыгылып түшкөн киши эс-учун жыйып, кетип калган окшойт. Ошенткени жакшы болуптур. Бирок унутпагын, Бенито. Бул иш экөөбүздүн ортобузда калышы керек, түшүндүңбү?

— Түшүндүм, донья Исидора.

Бенито кайра бастырып, белестен көрүнбөй калды.

Исидора токой арасындагы аянтта жалгыз турат.

Исидора атынан секирип түшүп, серапэсин оронуп, калпагын кийди да, кайра дагы жаш гидалгого окшоп калды. Атына акырын кайра минди; анын ою кандайдыр алыста жүргөн окшоду.

Атына минер менен эле, алдынан Хосэ жүгүрүп чыкты. Исидора андан ошо замат сурады: . .

— Катты эмне кылдың?

— Алып барып бергем, сеньорита.

— Кимге?

— Мейманканага таштап кеткем, — деди ал мукактанып, өңү кубарып. — Дон Морисону аерден тапканым жок.

— Калп айтасың, шүмшүк! Катты сен Мигуэль Дназга берген турбайсыңбы. Сөзүңөн танба. Катты өз көзүм менен көрдүм.

— О, сеньорита, кечириңиз! Мен айыптуу эмесмин, ишенип коюңуз, мен айыптуу эмесмин!

— Макоо, өз калпыңы өзүң чыгарып жатасың. Чыккынчылык кылганың үчүн дон Мигуэль сага канча төлөдү?

— Оңбой калайын, бийкеч, чыккынчылык кылганым жок. Ал... ал... Коркутуп сабап жатып тартып алды... Мен... Мен... Мага эчтеке төлөгөн жок

— Эмесе, сага мен төлөйүн. Мындан ары сенин мага керегиң жок. Каалаган жагына кете бер. А сыйлык кылып сага — ме! Ме!

Исидора ушул сөздү он чакты жолу кайталап, улам кайталаган сайын малайды жонго чаба берди. Малай качмакчы болду. Бекер эле качмакчы болгон экен! Исидора кууп жетти да, кызыган ат тепсеп кетпегей эле деп малай токтой калды. Карарган эти кызыл ала болуп көгөрүп чык. канда гана, кыз сабаганын токтотту.

— Эми биерден жогол! Экинчи жолу көзүмө көрүнбө Жогол!

Корккон мышыктан бетер, малай талаадан чымын-куюн болуп жүгүрдү. Тикенектүү бадалдын арасына кирип, жашырынып калганына малай кубанды. Аерге кирип жашырынса, өзүнүн маскара болгону да көрүнбөйт эле.

Исидора да талаада көп турган жок. Анын ачууланганы терең наалуу менен алмашты. Эңсеген жигит менен көрүшүүгө жолто кылгандары мындай турсун, жүрөгүндөгү сыры чыккынчылардын колуна түшүп кетти.

Кыз үйүн көздөй жөнөдү.

Гасиенданын жанында опур-топур болуп жаткан эле. Талаада иштеген пиондор⁶³, койчулар, жылкычылар, дон Сильвио Мартинестин гасиендасын тейлеген бардык малайлар — баарысы ары-бери: талаадан коралга, коралдан короого жүгүрүп, бирдеме деп кыйкырышып жүрдү. Эркектер куралданып жатышкан экен. Аялдар чөк түшүп алып, кудайга жалынып, жардам сурап жатыптыр.

— Эмне болуп кетти! — деп сурады Исидора таңыркап.

— Кандайдыр прерияда, — деди жанаша турган Бенито. — Жакында Каса-дель-Корво гасиендасына көчүп келген плантатордун уулу курман болуптур. Бул кылмышты кылган индеецтер дешет.

Индеецтер!

Дон Сильвионун кишилеринин будуң-чаң болуп жүргөн себеби ушул сөздөр эле.

Кандайдыр бир кишини өлтүрүшүптүр деген фактынын өзү бул өлкө үчүн анчалык чоң окуя эмес болучу. Эгерде бул чоочун кишиге — «американого» тиешелүү болсо, анда мынчалык дүрбөлөң түшүшпөйт эле. Бирок индеецтер киши өлтүрүптүр деген кабар бүтүндөй башкача кеп эле. Коркунуч дал ушунда болучу.

Исидора бул кабарга көңүл кош карады.

Бир нече саат өттү. Киши өлтүрүү жөнүндө дагы жаны кабарлар жайыла баштады. Киши өлтүргөн команчалар эмес, түсү ак киши — Морис-мустангер экен деген кабар угулду! Индеецтер жакын жерде жок имиш.

Бу жаңы редакцияланып айтылган кабар дон Сильвионун көңүлүн бир аз тынчытканы менен, анын жээн кызына тескери таасир кылды. Исидора жанын кайда коёрун билген жок.

Жарым саат өткөндөн кийин Исидора атын Обердоферин мейманканасынын эшик алдына токтотту.

Мексикалык кыз англис тилин анча-мынча биле турган; эч кимге белгисиз себеп менен ал бир нече жумадан бери англис тилин ынта коюп үйрөнүп жүргөн эле, өлтүрүлгөн киши жөнүндө эмес, өлтүргөн киши жөнүндө сураштыруу үчүн, ошол үйрөнгөн сөздөрүнүн запасы толук жетиштүү болду.

Кыздын ким экенин билип, тавернанын кожоюну кыздын суроосуна өтө сылык жооп кайтарды.

Морнс Жеральд эми анын мейманканасында турбай турганын, небак белгилүү болгон «киши өлтүрүү жөнүндөгү сөздөрдүн баарын» кыз толук билди.

Жүрөгүнө кайгы толуп, мексикалык кыз Мартинестин гасиендасына кайра келди. Аерде дагы эле будуң-чаң болуп жаткан эле. Коркунучтуу жаңы кабар — Нуэсес дарыясынын боюнан башы жок чабендес чыгыптыр деген кабар келиптир.

Исидора Рио-Грандеге кайра бармакчы болду; аны эч нерсе токтото албайт эле. Бара турган жолунан бир кишини өлтүрүптүр деген сөз кызга кеп эмес эле! Башы жок чабендес деген сөз аны андан бетер чочуткан жок. Ал гана эмес, кыз өзүм жалгыз барам деди. Дон Сильвио куралданган он чакты вакеро кайтарып барсын деди. Исидора такыр болгон жок. Бенитону өзү менен ээрчитип алса эмне болот эле? Жок. Кыз жалгыз барганды артык көрдү. Акырында дал ошондой кылды.

⁶³ Пиондор — плантатор-кожоюнга карызын төлөй албай, кул катарында болуп калган мексикалык дыйкандар.

Экинчи күнү эртең менен Исидора чын эле жалгыз өзү жолго чыкты. Таң атар менен ал атка минди. Эки саат өтө электе мексикалык кыз алыс узап кетти. Бирок Рио-Гран-Деге баруучу жол менен жүрбөй, Аламо дарыясын бойлоп жүрдү.

LVI глава ИБИЛИСКЕ ОК АТЫЛДЫ

Оорулуу жигит түнү бою кирпич каккан жок. Бирде ал унчукпай тынч жатты, бирде эс-учун билбей, жөөлүп алдастады. Картаң мергенчи да түнү бою анын жанынан кетпей, бечара жигиттин байланышсыз ар бир сөзүн тыңшап отурду.

Жаңжал. Калпак. Плащ... Зебдин ою кандайдыр табышмактуу, караңгы лабиринтте учуп жүргөн сыяктанды. Картаң мергенчи өмүрүндө мындай кыйынчылыкты кезиктирген эмес эле. Өзүнүн күчсүз экенин сезип, Зеб Стумп онтолой берди.

Эртең менен айдын жарыгы таңдын жарыгына кошулганда бадалдын арасында сандалып жүргөн Таранын озоңдоп уруганы угулду.

Чыракты өчүрүп, Зеб эшикке акырын чыкты да, кулагын түрүп тыңшай баштады. Тропиктеги бадалдын арасындагы түнкү добуш тымтырс болуп калган эле. Бирок Таранын улушуна эмне себеп болду?

Мергенчи адегенде үйдүн алды жагындагы талаага көз чаптырып, анан бадалдын четин карады: анан дарактардын арасындагы көлөкөгө тигиле карай баштады. Бардыгы өз жайында эле. Асмандын фонунан асканын түнөргөн карааны ачык көрүнүп турду. Тоолуу рельефтин сызыгы аердеги дарактардын чокусунан саал-паал бөлүнүп турду. Өйдө жакта, жардын ары жагында тегиз талаа бар эле. Айдын жарыгы дал асканын чокусуна түшүп, кала берсе, жыландын сойлоп өткөнү да ачык көрүнгүдөй болуп, теребелдеги бардык нерселер даана көрүнүп турду.

Бирок эч жерден эч ким көрүнгөн жок.

Кандайдыр бир дабыш угулду. Ал дабыш талаа жактан чыгып, аскадан алыс эмес жерден угулгандай болду. Ал аттын такасынын ташка тийип чак эткен дабышына окшоду.

Бул дабыш дагы угулар бекен деп, ынтаасы менен кулагын түрүп турган Зебге дал ошондой болуп көрүндү.

Бирок дабыш кайта угулган жок.

Картаң мергенчи жаңылбай, туура жоромолдогон экен. Бир аздан кийин чын эле дарактын ары жагынан ат көрүндү. Аттын үстүндө киши бар экен. Мала-көк асмандын фонунан атчан кишинин карааны көрүнүп турду. Сыдыргыга салгандай болуп, аттын эч жеринде кымтыгы жок экен. Аттын үстүндөгү кишинин карааны ээрден ийгине чейин гана ачык көрүндү. Ийгинен жогору эч нерсе көрүнгөн жок.

Зеб Стумп көзүн укалап, дагы карады. Улам-улам көзүн сүрткүлөп караса да, ошол караан мурдагысындай эле болуп турду.

Өз көзү менен көргөнүнө ишенүүгө болог беле?

Ал аттын тегиз жер менен камырабай жай басып келатканын көрүп турду. Ат жылып келаткансып, дабышы такыр угулган жок.

Зеб ошол табышмактуу чабендестен көпкө чейин көзүн айрыган жок. Өңү-түсүн көзү менен ачык көрө албаса да, ал кишинин караанын ачык көрдү. Ал караан арбак же галюцинация эмес экени мергенчи үчүн ачык эле. Атчан киши акырындап, бара-бара алыстай берди. Адегенде аттын башы, анан мойну, анан соорусу, андан

кийин үстүндөгү киши — кишинин арбакка окшогон укмуштуу сөлөкөтү, андан кийин аттын жайкалган узун куйругу дарактын ары жагындагы жардан көрүнбөй калды.

— Иосафат! — деп жиберди айран-таң калган мергенчи. — Иосафат!

Ал ар дайым толкунданганда ушинтип кайталачу эле. Мергенчинин күрдөөлдүү бүткөн бою дүркүрөй түштү. Аябаган сабырдуулугуна, кайраттуулугуна карабастан, коркконунан эрди кубарып кетти.

Куду дудук болуп калган немече, такыр добушун чыгарбай Зеб бир кыйлага чейин турду.

— Шайтан баскырдыкы! — деп жиберди акырында ал. — Жапагы ирландиялык эменин айтканы чын экен. Мен мас болгонунан көзүнө ушундай укмуш болуп көрүнгөн экен деп ойлодум эле? Жок! андай эмес экен. Куду мен сыяктуу эле, ал да чын көргөн тура. Бечаранын корккону таң каларлык эмес. Өзүмдүн бүткөн боюм, иче-кардым калтырап турат. Иосафат! Бул эмне болушу мүмкүн?..— Бул эмне болушу мүмкүн? — деп дагы кайталады Зеб, бир аз ойлонуп туруп. — Кандай болсо да, бул табышмактын жандырмагын таппасам, мени шайтан сайсын. Күндүз болсо, же мындан да жакыныраак болгондо бул атчан кишини жакшылап карайт элем. Ага эмне үчүн жакын барганым жок? Иблистин өзү болсо да ал мени жеп коймок беле: башы жок чабендес чын эле иблистин өзү болсо да, ок менен сынап көрөм, — ок аны аттан кулатып түшүрөр бекен, түшүрбөс бекен. Болуптур, жакыныраак барып, ошол шайтан менен таанышып көрөйүн — ким болсо, ал болсун.

Ушул сөздү айтары менен мергенчи суунун кашатын көздөй кеткен жалгыз аяк жолду карай басты.

Иттин улуганын угуп, кепеден ал мылтыгын кошо ала келген болучу. Зеб өзүнүн маневрин жакшы болжолдоду: Жалгыз аяк тик жол менен өйдө чыгып баратып, ал атчан кишини бат эле көрө койду; атчан киши дал кашатка барып токтоптур. Зеб да токтой калды.

Мергенчи өзүнүн ойлогон оюн орундатмакчы болду: кишиби, же иблиспи, ким экенин билиши керек эле.

Зеб мылтыгын көтөрүп, мээлей баштады. Бирпаста табышмактуу чабендести ок мойсоп өтөт эле. Бирок мергенчинин оюна дагы бир нерсе келе калды; эгерде өлтүрүп койсом, эмне болот? Зеб мылтыгынын оозун төмөн түшүрүп, бир минутага эки ойлуу боло калды.

— Алло, бейтааныш киши! — деп кыйкырды ал. — Сейилдикке өтө эле кеч чыккан экенсиз. Башыңызды каерге унутуп калтырдыңыз эле?

Жооп болгон жок. Кишинин добушун уга коюп, ат гана кошкуруп тим болду.

— Кулак салыңыз, бейтааныш киши! Сиз менен Зеб Стумп, Кентукки штатынан келген чал сүйлөшүп жатат. Ал өзүн шылдың кылдырчу кишилерден эмес. Сиз фокусунузду түшүндүрүңүзчү. Эгер кара күчкө өлгөн киши болуп көрүңүз келсе, анда сизден сураганым — колуңузду көтөрүңүз. Кана, жооп кайтарыңыз, болбосо атам.

Дагы эч кандай жооп болгон жок.

— Шайтан баскыр! — деп кыйкырды мергенчи. — Дагы алты секунда берем! Ошол алты секундада жооп кайтарбасаңыз, атам. Эгерде каракчы болсоңуз, ок сизге зыян келтирбейт. Эгерде иблис болсоңуз, балким, анда да сизге зыян келтирбес. Бирок

өлгөн кишинин ролун ойноп жүргөн болсоңуз, анда мындай акмакчылыгыңыз үчүн окко учасыз. Кана, жооп кайтарыңыз! — деп, ал улам кыжырланып сөзүн улантты. — Угуп жатасызбы, жокпу? Жооп кайтаргыңыз келбейби? Макул! Атам! Бир, эки, үч, төрт, беш, алты!

Алты деп айтары менен, мылтык тарс дей түштү.

Мылтыктын тарс эткенин угуп, ат үркүп кишенеп жиберди, а үстүндөгү киши мурдагысындай эле ээринде камырабай отура берди.

Ат оюн салып кетти, а Зеб айран-таң калып, турган жеринде каккан казыктай боло түштү.

Зеб Стумп үрөйү учканынан катып калды. Ок атчан кишинин жүрөгүнө же кандай болсо да адамдын жүрөгү турчу жерге тийди го деп, картаң мергенчи толук ишен- ген эле.

Зеб качмакчы болду, бирок кача алган жок. Алыстан бараткан укмуштан көзүн айырбай, ал селдейип тура берди. Башы жок чабендес көрүнбөй калганда гана, чал бир аз эсин жыйып, кепени көздөй кайра басууга чамасы келди да, кепенин ичине киргенде гана ошол укмуштуу окуя Жөнүндө камырабай ойлоо үчүн эс-үчүн жыйды. Жанагы эме иблис болсо керек го деген ой көпкө чейин эсинен кетпей койду. Бирок акырында жүйөлүү пикир андай болбой тургандыгына көзүн жеткирди. Бирок анын не экенин ал ошо бойдон түшүнбөй кала берди.

Таң атып, жарык болду. Оорулуу кишинин жанына отургузуу үчүн Фелимди ойгото турган убакыт болуп калган эле. Мастыгы бүт тараган ирландиялык андай милдетти жан-дили менен кабыл алды. Бирок тажрыйбасыз жардамчысына орун берүүдөн мурун, картаң мергенчи оорулуу жигиттин жаракатын өзү кайра танды.

Чөптүн дарылык касиетин Зеб жакшы билчү эле. Ал жигиттин жаракатына кактустун көп түрүнүн бири болгон нопалды жаракатка жаап койду. Ушул өсүмдүктүн ширеси дарылык таасир кыларын, бир суткадан кийин жаракаты тартылып, үч күндөн кийин айыгып кете турганын чал тажрыйбасынан биле турган.

Кактустар өскөн жерде-жашоочу кишилердин көбү сыяктуу, Зеб да врачтарга ишенчү эмес, эгерде мүмкүнчүлүк болгон күндө да, оорулуу кишиге ал өлүп баратса да врачты чакырбайт болучу. Анын үстүнө, картаң табып жигиттин жаракатында эч кандай коркунуч жок экенин да билген. Морис Жеральд үчүн коркунуч башкада болучу.

— Кош, мистер Фелим, — деди Зеб жигиттин жаракатын таңып бүтүп, жаракатты айыктыруу үчүн экөөбүз колубуздан келген иштин баарын кылдык; эми оорулуу кишинин курсагын тойгузуу жөнүндө ойлообуз керек. Жегидей бир демен барбы?

— Эчтеме жок, мистер Стумп. Андан да жаманы — ичкидей эч нерсе жок, бүткүл үйдө бир тамчы да ичкилик жок.

— Атаны оңбогон шумпай, ушунун баары сенин кылганың? — деп ачуулана чаңырып жиберди Зеб. — Эгерде сен болбосоң, мырза айыкканча виски жетет эле. Эми эмне кылабыз?

— Сиз мени бекер эле жекирип жатасыз, мистер Стумп, мен кичинекей флягадан гана ичкен болчумун. Чоң бөтөлкөнү жанагы индеецтер какшытып кетти. Ишенип коюңуз!

— Калпыңды кой! Кичинекей флягадагы вискиден сен мас болмок белең? Сенин бул айтканыңа ишенбейм, сенин каргыш тийген көмөкөйүңү өтө жакшы билем. Чоң бөтөлкөдөн да аз ичпеген көрүнөсүң.

— Кудай арбак үрсүн!

— Кудай, арбагыңы мындай коё тур, сен аларды бекер эле убара кыласың. Акылы бар киши сенин ушул жомогуна ишенет деп ойлойсуңбу? Болду. Ушу келжирегениң да жетер. Жүгөрүнүн кирчимесин да ыпым калтырбай жутуп койгон турбайсыңбы. Кирчима алып келгени жыйырма миля жерге кантип барасың, а жакын жерден табууга болбойт. Эми кирчимесиз калууга туура келет.

Эми кандай кылабыз?

Унчукпай, айткан сөздү угуп тур. Ичкиликсиз эптеп күн өтөр, бирок ачкадан өлүүнүн эч кандай кажаты жок. биздин оорулуу кишибиз абдан ачка болгон окшойт. Мен жөнүндө болсо, жөн эле койотту жутуп жибергендей ачка болуп турам, а күрптөн, албетте, баш тартпайм. Сен биерде калып, мырзанын жанында олтургун, а мен суунун боюна барып, карап көрөйүн — бирдеме атып келүүгө мүмкүн болбос бекен.

— Кадырыңыз жан болсун, мистер Стумп, керек болгон иштин баарын бүтүрөм. Кудай урсун...

— Унчукпа, мен айтып бүтүрөйүн!

— Бир ооз сөз айтсам, оңбоюн.

— Эмесе, угуп тур. Биерде колдон чыгарып жибербей турган бир иш бар. Эмесе мындай. Мен жокто биерге бирөө келип калса, бир минута кечикпей, мага кабар кылгын.

— Ишенип коюңуз, айтканыңыздай кылам.

— Байкагын, жазып калып жүрбө.

— Кантип жазып калайын, бирок кантип кабар кылам, мистер Стумп? Эгерде алыс кетип калсаңыз, менин үнүмдү уга албай каласыз го, анда кандай кылабыз?

— Ыраак деле кетпейм — жапайы күрптү жакын жерден атууга да болот. Ырас эле кандайча билдиресиң, — ден сөзүн улантты Зеб бир минутадай ойлонуп туруп. — Сенин мылтыгың барбы? Тапанча болсо да жарайт.

— Мылтык да, тапанча да жок. Кол оюн ала кеткен. Тыякка таштап келсе керек.

— Кызык... Чын айтасың, сенин кыйкырганыңы укпай калышым да ыктымал.

Зеб босогону аттап чыкмакчы болду да, кайра токтоп, ойлонуп калды.

— Таптым! — деп жиберди ал бир аз ойлонуп тургандан кийин. — Таптым. Менин картаң бээми көрдүңбү?

— Кантип көрбөйүн, мистер Стумп? Албетте көрүп турам.

— Макул. Дагы нары — тикенектүү кактусту, тетиги талаанын четиндеги немени көрдүңбү?

— Алаканымдагыдай көрүп турам.

— Азаматсың? Эми угуп тур. Эшикке көз сал. Мен Жокто бирөө келип калса, тетиги кактуска жүгүрүп баргын да, тикенеге көбүрөөк бутагын кесип алып, менин картаң бээмин куйругунун астына тыга койгун.

— Ыйык Патрик? Эмне үчүн андай кылам?

— Билесиңби, Фелим, биерге ким келгенин мен билишим керек. Алыс деле кетпейм, бирок сенин үнүң укпай калышым мүмкүн. Бээ кишенеп көрсүн — анын үнү сеникинен бийигирээк чыгар. Түшүнүктүүбү, Фелим? Карагын, дал мен айткандай кылгын.

Акыркы буйругун берип, картаң мергенчи мылтыгың ийинине салып, кепеден чыгып кетти.

Бул чал акмак эмес, — деп ойлоду Фелим.

Зеб кепеден мындай узап кетери менен эле, Фелим да кепеден чыгып, кароолчу сыяктуу босогонун түбүнө отурду.

LVII глава ШАРТТУУ СИГНАЛ

Фелимге кароолдо көп турууга туура келген жок. Он минута өтө электе эле, аттын дүбүртүн укту. Кимдир бирөө сууну бойлоп, кепени көздөй келатты. Фелимдин жүрөгү опколжуй түштү: «Баягы эме дагы келатабы?»

Дарактардын көгөргөн коюу жалбырагы жакындап келаткан атчан кишини жакшылап кароого жолто кылды. Фелим адегенде талаага жүгүрүп барып, Зебдин буйругун орундаткысы келди. Бирок коркконунан карыш басалбай турган жеринде былк этпей тура берди. Бекер эле коркконуна ирландиялыктын көп узабай эле көзү жетти. Келаткан бейтааныш кишинин башы ордунда экен.

— Дал ошондой экен — башы ийнинде экен, — деди Фелим атчан киши дарактардын ары жагынан көрүнүп, талаанын наркы четине токтой калганда. — Башы кадимкидей эле, анын үстүнө өңү да сулуу экен. Бирок бечара бирдемеге ыраазы болбогон окшойт. Чоң энесин жаңы эле көөмп келаткан киши го деп ойлоого болот! Тим эле укмуш жигит экен! Бутунун эң эле кичинекей экенин кара!.. Олуя-машайыктар, бул келаткан аял турбайбы?

Ынтаа коюп, жакшылап карап, Фелим белгисиз кишинин кайсы жыныстан экенин туура тапканына биротоло көзү жетти.

Ал келаткан — Исидора эле.

Мексикалык кызды Фелим биринчи жолу көрдү, кыз да аны билчү эмес. Кыздын өңү капалуу экенин Фелам туура байкаптыр. Анын өңү кайгылуу гана эмес, үмүтүн үзгөндөй ындыны өчүп калган экен. Исидора дарактардын ары жагынан көрүнгөндө, анын өз карашынан кандайдыр чоочуганы байкалып турду. Талаага бастырып чыкканда, кыздын өңү жаркырабастан, Оирдемеден көңүлү сууп, таң калгандай болуп кетти.

— Жаңылган жокмунбу? — деп сурады Исидора англисче батынбагансып. — Кечиресиз, мен... Дон Морисиону ушерде турат го деп ойлодум эле.

— Дон Морисио дедиңизби? Жок. Андай киши биерде жок. Дон Моришо... Мориш деген бирөөнүн фамилиясын билчү элем, анын турган жери Баллибаллахат болучу, аны Пат Мориш деште турган.

— Дон Морисио. Мо-рис, Мо-рис.

— А, Мориспи! Балким, сиз менин кожоюлум мистер Жеральд жөнүндө сурап жаткан чыгарсыз?

— Ооба, ооба! Сеньор Жеральд.

— Мистер Жеральд дал ушул кепеде турат, тагыраак айтканда, аң уулап чыккандан кийин ушерге келип кетет. Ал биерге аң уулоо убагына гана көчүп келген. Ырас, албетте... Эгерде анын өз жериндеги сонун үйүн көрсөңүз барбы. Көк көз сулуусун көрсөңүз, бечара аны качан кайта келет деп күтө берип, көзүнүн жашы көл болгондур. Эх, ал сулууну көрсөңүз барбы, жөн эле! Фелимдин баш аламан сүйлөгөнүнө карабастан, сүйлөшүп жаткан кыз анын эмне дегенин жакшы түшүндү. Фелим «кыз» деген кыска сөздү айтканда, Исидоранын көкүрөгүнөн кандайдыр үшкүрүккө окшогон добуш чыкты.

— Мен такыр эле «кызды» көргүм келбейт, — деп Исидора шашыла жооп кайтарды. — Мен Мористи көргүм келет. Үйүндөбү?

— Үйүндөбү дейсизби? Суроо тике коюлду. Сизге айтсам, үйүндө эле деп коёлу. Анда эмне кылмакчысыз?

— Мен аны көргүм келет.

— А, ошондой беле? Сизге күтө турууга туура келет. Азыр мейман кабыл алчу убакты эмес: ага докторду же попту гана киргизүүгө болот. А сизди киргизе албайм.

— Мен аны көрүшүм зарыл.

— Гм, сиз аны көргүңүз келеби? Андай сөздү уктум. Бирок сизге көрүүгө туура келбес. Фелим О'Нил сизге окшогон кара көз сулууларга чанда жок дебесе, баш тартчу эмес. Бирок мүмкүн болбогондон кийин айла барбы!

— Эмне үчүн болбойт?

— Эмне үчүн экенинин себеби аз дейсизби! Биринчиден, ал азыр мейманды, айрыкча, аялды кабыл албайт.

— Эмне үчүн, сеньор, эмне үчүн?

— Себеби, ал жылаңач. Жанагы Зеб чалдын таңган чүпүрөгүн эсептебегенде, жалаң гана көйнөгү бар. Шайтан баскырдыкы! Ошол чүпүрөктү тиксе, ага бир костюм пиджак, желетке, шым болор эле.

— Эмне дегениңизди түшүнбөдүм, сеньор.

— А, түшүнгөнүңүз жокпу! Аны төшөктө жатат деп айт- каным анчалык ачык болгон жокпу?

— Төшөктө, ушул маалда! Менимче, эчтеке деле...

— Эчтеме деле болгон жокпу деп айтмакчысыз го. Каргаша болду. Дагы нечен жума төшөктө жаткырууга туура келе тургандай чын кырсык болду.

— О, сеньор, чын эле оорубу?

— Сизге айтайын дегеним дал ошол эле.

— Демек, оору экен да. О сэр, айтыңызчы, оорусу эмне, эмне үчүн ооруп калды?

— Макул, мен сиздин бир гана — биринчи сүрооңузга гана жооп берейин. Анын оорусу башка бирөөнүн жаман мамиле кылганынан болду, бирок анын ооруп калышына ким айыптуу экенин бир кудай өзү билет. Буту оорулуу, а бүткүл денеси болсо, куду жыйырма чакты ажаан мышык менен кошо сандыкка салып койгон эмедей. Эх, эгер көрсөңүз! Кыпындай да соо жери жок. Кала берсе, сиздин алаканыңыздай кичинекей соо жери да жок. Андан да жаман жери, эс-учун билбей жатат.

— Эс-учун билбейби?

— Дал ошондой. Жөн эле көп ичип койгон кишиден бетер, жөөлүп жатат. Ал үчүн бир тамчы шарап болсо, жакшы дары болор эле, бирок, айла барбы, шарапты кайдан алмак элек. Кичинекей фляга да, чоң бөтөлкө да бопбош. Жаныңызда ала жүргөн бирдеме жокпу? Анча-мынча агвариенте силердин тилинерде ошентип айтылса керек эле? Мен андан да жаманын ичип көргөм. Бир ууртам ошондой суюктук болсо, кожоюнума абдан жардам берерине көзүм жетип турат. Чынын айтыңызчы, бийкеч, жаныңызда бир тамчы болсо да барбы.

— Жок, сеньор, менде бир тамчы шарап жок эле.

— Кап, мистер Морис үчүн жаман болду, шарап ага абдан керек эле.

— Бирок, сеньор, ырас эле аны мага керүүгө болбойбу?

— Кылдай да калпы жок. Анын үстүнө, аны көргөндө эмне пайда? Баары бир ал сизди өзүнүн чоң энесинен ажырата албайт. Дагы айтайын, ага жаман мамиле кылышыптыр, эс-учун билбей жатат.

— Ошон үчүн да көрүшүм керек. Балким, мен ага жардам берермин. Мен ага карыздармын...

— О, карыздар белеңиз, төлөгүңүз келеби? Анда кеп башкача. Андай болсо, көрүүнүн сизге кереги да жок. Мен анын ишенип койгон кишисимин, анын иштеринин баары сен аркылуу өтөт. Ырас, кат жазганды билбейм, бирок сиздин тил катыңызга крест берүүгө жарайм. Менин ошол крест койгонум документ үчүн толук жетиштүү болот. Акчаны мага тартынбай эле төлөй бериңиз, сизге чынын айтайын, кожоюнуң сизден экинчи жолу сурабайт. Азыр төлөсөңүз, абдан жакшы болгону турат — биз жакында кетебиз. Бизге акча абдан керек. Эмесе, акча жаныңызда болсо, калганын — кагазды, калем учту, сыяны кепеден табабыз. Айтыңызчы, эгерде макул болсоңуз, мен сизге тил кат берейин.

— Жок, жок-жок! Акча жөнүндө айтып жаткан жерим жок. Ага алкыш айтууга карыздар элем.

— А бар болгону алкышпы! Эмесе, андай карызды төлөө кыйын эмес. Тил каттын да кереги жок. Бирок азыр андай карызды төлөй турган убакты эмес. Кожоюн баары бир эчтеме түшүнбөйт. Эс-учун жыйганда, сизди келип кетти деп айтып коём. Бүттү.

— Деги аны көрүүгө мүмкүнбү?

— Азыр болбойт дебедимби?

— Мен аны көрүшүм керек!

— Мына, аны көрүшү керек имиш! Такыр эч кимди киргизбегин деп, мени кароолго коюшкан.

— Анын мага тиешеси болбосо керек. Мен досумун. Дон Морисионун досумун.

— Андай экенин Фелим О'Нил кайдан билмек эле? Жүзүңүз жакшынакай болгону менен, анын ашкан душманы болушуңуз да мүмкүн.

— Мен аны көрүшүм керек. Көргүм келет, көрбөй койбойм да! Ушул сөздү айтар менен Исидора атынан секирип түшүп, кепенин эшигин кездей басты.

Өзү менен сүйлөшүп турган кыздын ойлогонунан кайткысы келбегенин иреңинен көрө коюп, ирландиялык Зеб Стумптуи буйругун орундата турган убакыт жеткенин түшүнө салды. Кепеге шашыла кирип, Фелим андан айбалтасын алып чыкты да, жанынан жүгүрүп өтмөкчү болду, бирок токтоп калды: кыздын колу тапанчаны анын чыккыына такай койдү.

— Abojo la haña!⁶⁴ — деп чаңырды Исидора. — Коркок шордуу, эр болсоң мага кол көтөрүп көрчү — сөзсүз өлөсүң!

— Аяш, сизге кол салмак белем? — деп кобурады фелим коркконунан бир аз эсин жыйа калып. — Ыйык кудай эне! Мен бу куралды сизди чабайын деп алганым жок Калп айтсам, кудай-арбак үрсүн!

— Андай болбосо эмне үчүн алып чыктың? — деп сурады мексикалык кыз өзүнүн катасын түшүнө коюп, тапанчасын тартып алып. — Эмне үчүн мынчалык куралдандыңыз?

— Кудай үрсүн, кактус кесүү үчүн гана алып чыктың, тетиги жерде өскөн кактусту, — ошону кыйып алып, бээнин куйругунун астына тыгуум керек. Ошондой кылсам, каршы болбоссуз дейм.

Сеньорита унчукпай калды. Беркинин андай таң каларлык ниетин кандай деп түшүнөрүн билген жок.

Алдында эпейип турган эме аны коркута албас эле. Ирландиялыктын кейпи, кыймылы, жандаганы коркутуудан көрө, адамдын күлкүсүн келтирчүдөй көрүндү.

⁶⁴ Куралыңы ташта (испанча).

— Унчукпай коюу — макул болгондукка жатат, ыракмат сизге, — деди бир аз көңүлү тынчый түшкөн Фелим.

Кичинекей талаадан жүгүрүп өтүп, ал Зеб чалдын айтканын так орундатты.

Мексикалык кыз адегенде таң калганынан унчуккан жок эле. Анан сөз сүйлөөдөн пайда жок болгондугунан унчукпай тура берди.

Фелим мергенчинин буйругун орундатар менен эле, бээнин чаңырып кишенегени, мөңкүп оюн салган дүбүртү угулду. Иттин уңулдап улуганы ага кошулуп кетти. Аңгыча болбой, токойдогу добуштардын — канаттуулардын, жырткычтардын, курт-кумурсканын бүтүндөй хорун ээ-жаа бербеген концертти сүрөп кетти.

Исидора эмне дээрин билбей, унчукпай турду. Ушул тозоктогудай ызы-чуу бүткөнгө чейин эмне болуп кеткенин түшүнөм деп аракет кылуунун кажаты жок эле.

Фелим кепенин эшигине кайра келип, моокуму канган эмече, өзүнүн ролун жакшы ойногон артист сыяктуу, өзүнүн кароолдо турган ордун кайра ээледі.

LVIII глава УУЛУУ ӨБҮШҮҮ

Ошол ызы-чуу түшкөн концерт он минутага жакын созулду. Бээ чала мууздамган торопайдон бетер чыңырды, ага ит улуп-уңшуп кошулуп кетти. Ушул ызы-чуу бир милядай жерге угулду. Зеб Стумп андан алыстап кетпегендиктен, албетте, угуп турду.

Кепеге эч кимди киргизбей, Мористи кайтарып турган дагы бир сакчы табылды, ал — Тара эле. Чакыртпай келген мейман кызга тайган да ишенбегендей сыяктанды. мексикалык кыздын кыймылы итке касташкандай көрүндү да, дал эле Фелимдин алдында туура токтоп, кепенин эшигин тороп турду. Исидора жөөлөп киргиси келген жок.

Ал жерге кагып койгон немеден бетер какайып, күтүп тура берди. Ушундай айыгышкан окуянын акыры да ошого жараша бүтүүгө тийиш экени шексиз эле. Концерттин акыры эмне менен бүтөр экен деп кызыгып, кыз күтүп тура берди. Оңуп кеткен кафтан кийип, ийинине узун мылтык асынган лакыйган киши дарактардын арасынан көрүнгөнгө чейин ал бирдеме кылууга чамасы келбей, аң-таң болуп карап турду.

Исидораны көрө коюп, келаткан киши бирдеме деп кобурады. Бирок анын эмне дегенин ошол ызы-чуунун арасынан ачык угууга мүмкүн эмес эле. Стумп бээсин көздөй шыпылдай басып барып, бээнин куйругун көтөрүп аябай кыйнаган нерсени алып таштады. Эми кайтадан жымжырт болду. Исидора дагы эле эчтеме түшүнгөн жок.

Стумп кабагына кар жааган бойдон кепени көздөй тике бурулганда, Фелимдин өзүнө өзү маашыр болуп турганынан эчтеме калган жок. Кала берсе, сулуу кыздын ошерде турганы да анын жебиреп сөгүнгөнүн токтото албады.

— Эх макоо! Ирландиялык келесоо! Эмне үчүн мени мында чакырдың. Кеминде отуз кадак келе турган килейген күрөгү атмакчы болуп, жаңы эле мээлей баштадым эле. Ант урган бээнин өкүргөнү, мен мылтыкты басканча күрптү чочутуп жиберди. Эми эртең мененки тамагыбыздан кол жуудук.

— Мистер Стумп эгер бирөө биерге келип калса деп өзүңүз айтпадыңыз беле...

— Сендей да акмак болот экен- э! Мен аял жөнүндө айтыптырмынбы? Сенин башыңда такыр мээ жок!

— Мунун аял экенин мен кайдан билиптирмин. Атка мингенин көрсөңүз болот эле! Дал эле эркектей жүрөт экен.

— Жүрсө эмне экен? Мексикалык аялдардын баары атта ошондой жүрөт. А бул кишини мен бир нече жолу көргөм, бу киши жөнүндө уккам да. Биерге эмне үчүн келгенин билбейм. Эмне үчүн келгенин айтып бере да албас — бул мексикалыктардын тилинде гана сүйлөй алат. Мексикалыкча эчтеме түшүнбөйм, түшүнгүм да келбейт.

— Жаңылышасыз, мистер Стумп. Англисче да сүйлөйт экен. Ыраспы, бийкеч?

— Анча-мынча билем — деп, ошого чейин унчукпай тыңшап турган мексикалык кыз жооп кайтарды.

— Мына эмесе! — деп жиберди Зеб бир аз оңтойсузданып. — Айып көрбөңүз, сеньорнта. Англисче анча-мынча кобурай аласызбы? Сүйлөсөңүз, андан бетер жакшы. Андай болсо, биерге эмне үчүн келгениңизди мага айтып бере алат экенсиз. Менимче, биерге адашып келген эместирсиз?

— Жок, сеньор... — деп, кыз көп батынбай жооп кайтарды.

— Андай болсо, сизге биерде эмне керек эле?

— Мага, сеньор... мага... Бул дон Морисио Жеральддын үйүбү?

— Ооба, ошондой. Бу кепени үй деп айтууга кыйын болсо да, ошондой. Сиз кепенин кожоюнун көргүңүз келген го?

— Ооба, сеньор, ырас! Биерге ошон үчүн келдим.

— Болуптур, мен каршы эмесмин. Эч кандай жамандык оюңузда жоктур деп ойлойм. Ыраспы? Бирок аны менен сүйлөшүүнүн кажаты жок го дейм? Ал сизди өзүнүн таш таманынан да ажырата албайт.

— Оорубу? Кырсык болдубу? El guero, ал жөнүндө мага айтты.

— Ооба, айткам, — деп, Фелим куйкул сары чачы өзүн ошентип жоокер деп айтууга себеп болгондой, сөзгө кийлигишти.

— Дал ошондон, — деп жооп кайтарды Зеб. — Жарадар болду. Дал азыр ал анча-мынча жөөлүп жатат. Менимче, коркунучтуу деле эчтеме жок болуу керек. Жакында эс-учун жыят го деп ишенүү керек.

— О, сэр, мен кайрыкер сестра боло алам. Бечара! Кирүүгө уруксат этиңиз, каралашып багайын. Мен анын кыйышпас досу болом.

— Болуптур. Анткениңизден мен эч кандай деле жаман нерсе көрбөйм. Оору кишини багуу аялдын иши дешет. Кемпирими Миссисипинин жээгине көмгөндөн кийин андай нерсени текшерип көрүүгө мүмкүнчүлүгүм болгон жок. Анын досу экенсиз, эгерде оорулуу кишинин жанында отургүңүз келсе, мейлиңиз. Биз кайра келгенче, жанында отурсаңыз да болот. Бирок, байкаңыз, крозаттан секирип түшүп жүрбөсүн, мен таңган чүпүрөктөрдү жулуп таштаттырбаңыз.

— Мага ишенип коюңуз, сэр, мен аны колуман келмейинче этият болуп сактайм. Бирок, айтыңызчы, ушунун баары кандайча болду? Индеецтерби, бирок жакын жерде индеецтер жок го. Бирөө менен жаңжалдашып калдыбы?

— А жөнүндө, сеньорита, менин билгеними сиз да билесиз. Койоттор менен кармашыптыр. Бирок тизеси эмне болгону эч кимге белгисиз. Анын тизесинде койоттордун тиешеси жок. Кечээ аны ыраак жердеги бадалдын арасынан таптым. Бел курчоосуна чейин сууга кирип турган экен, а жээктен чаар ала жырткыч аны секирип баса калганы жатыптыр. Силер, мексикалыктар, ал жырткычты жолборс деп атайсыңар. Ошол кичинекей жаман иштен Мористи куткарып чыктым. Бирок мурун эмне болгону мен үчүн табышмак. Жигит эс-учунан танып калган экен: азыр да андан эч нерсе биле албайсың. Ошондуктан бизде кетүүдөн башка чара жок.

— Сиз, сэр, анын корккудай эч кандай жаракаты жок экенине ишенесизби? Жаракаты коркунучтуу эмеспи?

— Жок. Бир аз калтырап жатат. Жаракаты жөнүндө болсо, ал жөн эле эти тытылып калган экен. Бир жумадан кийин бугудан бетер оюн салып, сакайып кетет.

— О, мен аны алпештеп багам!

— Сиз абдан кайрымдуу экенсиз, бирок... бирок...

Зеб ыргылжың боло баштады. Капылестен бир ой аны айнытып жиберди. Ошол оюнун артынан дагы башка ойлор эсине келди. «Бул кыз баягы тавернада жатканда азык-түлүк жиберип жүргөн кыз болуш керек, — деп ойлоду ал. — Мориске ашык болуп калгандыгы шексиз. Аябай ашык болгон экен. Ашык болгон дагы бирөө бар. Жигиттин бул кызды эмес, берки кызды эңсегени да ачык. Жигит жөөлүп жатып, берки кыз жөнүндө сүйлөгөнүн укса, анын сөзү бу кыздын жүрөгүн жарадар кылат, — ал түнү бою ошол кызды чакырып жатты. Бечара, зыяндуу кыздардай эмес экен, — адамдын боору ооруйт. Бирок ирландиялык жигит эки кызга тең таандык болмок беле. Ушунун баары эң эле кызык. Жигиттин жөөлүп жатып, ашык болгону жөнүндө сүйлөгөнүн укпасын үчүн бул кара көз сулууну анын жанына кирбе деп көндүрсөм, жакшы болор эле».

— Бирок, мисс — деп, акырында, Стумп чыдай албай күтүп турган мексикалык кызга кайрылды, — үйгө кеткениңиз жакшы болот го дейм? Бу жигит айыкканда келиңиз. Ал сизди тааныбайт да. Аны бакканы биерде калганыңыздын зарылдыгы жок, ал анчалык деле катуу оору эмес, өлмөкчү да эмес

— Мейли тааныбай эле койсун. Баары бир мен аны көрүшүм керек. Балким, ага бир нерсе керектир? Мен бардыгын табам.

— Демек, биерде калмакчы болдуңузбу? — деди Зеб ойлонгонсуп. — Болуптур, эрк өзүңүздө. Бирок анын сүйлөгөн сөзүнө таарынбаңыз. Ал киши өлтүрүлгөндүгү жөнүндө сүйлөйт, сүйлөй турган нерсеси аз дейсизби. Жөөлүп жаткан кишини айыптоого болмок беле. Ал бир аял жөнүндө сүйлөрү шексиз — ошол аялды үстү-үстүнө эсине түшүрүп жатат.

— Аял жөнүндөбү?

— Ооба, аял жөнүндө. Аялдын атын өз кулагыңыз менен угасыз.

— Аялдын атынбы? Сеньор, аялдын аты ким экен?

— Карындашынын аты болушу керек. Карындашын эстеп жатканына толук ишенем.

— Мистер Стумп, сиз мистер Морис жөнүндө айтып жатасыз го... — деп баштады Фелим.

— Унчукпа, айбан! Тиешең жок ишке кыпчылба. Ал сенин акылың жетчү иш эмес. Мени менен жүргүн. Бир аз сергип ал. Жээк менен жогору кетип баратканымда, бир шартылдак жыланды өлтүрүп, ошерге таштадым эле. Дагы бир оңбогур алып кетпеген болсо, аны үйгө ала кел.

— Шартылдакты? Шартылдак жыланды айткыңыз келет го?

— Дал ошондой?

— Бирок аны сиз жемек белеңиз, мистер Стумп? Жегенде ууланып калууга болот го?

— Ии, сен көп билесиң! Анын уусу калган жок. Анын башын кесип салгам, уусу башы менен кошо жок болду.

— Фу, ачкадан өлсөм да, андай ыплас нерседен бир тиштем да, баары бир жебес элем.

— Андай болсо, ачкадан өлө бер! Сени жегин деп ким кыйнап жатыптыр. Мен жыланды үйгө ала келгин деп гана айтып жатам. Жүргүн да, айткан сөздү орундат. Болбосо сага жыландын башын, ичек-карды менен жегизем.

— Кудай урсун, мистер Стумп, мен сиздин тилиңизди албайм деген жерим жок го. Ишенип коюңуз, Фелим О'Нил сиздин айтканыңыздын баарын орундатат. Жыланды жутуп жиберүүгө да даярмын! Ыйык Патрик, мендей күнөө- көрдүн күнөөсүн кечире көр.

— Ыйык Патригиң менен куруп кал! Кана, жүргүн!

Фелим башка эчтеме айтпай, мергенчини ээрчип, кыңк этпей токойду көздөй жөнөдү.

Исидора кепеге кирип, оорулуу кишинин жанына келди. Анын ысып-күйгөн маңдайын, кеберсиген эрдин чопулдатып өбө баштады. Аңгыча болбой чаян чаккандан бетер, селт этип кетти. Аны артка секирткен нерсе чаяндын уусунан да жаман эле. Ал бир гана ооз — кыска айтылган гана сөз эле.

LIX глава ХАКАЛАДАГЫ ЖОЛУГУШУУ

Мигуэль Диазды Луиза Пойндекстер колу-бутун чечин бошоткон күн — Луиза үчүн кайгылуу, калыбы, бүткүл өмүрүндөгү эң кайгылуу күн болду.

Агасынын дарексиз болуп кеткени жөнүндөгү күйгөнү сүйгөн кишиси жөнүндө кабатыр болуу менен кошулуп кетти.

Күйүтүн күнүлөгөнү ого бетер ырбатты.

Ырас, катты жазган ал эмес эле, ошондуктан кат эч нерсе далилдеген жок. Каарданып турган кезинде, жаш креолка адегенде а жөнүндө ойлободу. Каттын мазмунуна караганда, Морис Жеральд менен мексикалык кыздын ортосундагы мамиле Морис өзү айткандан мээримдүүрөөк болуп чыкты. Демек, Морис аны алдап жүргөн болуу керек. Болбосо, эмне үчүн ал кыз уят-сыйытты коюп, өзүнүн сүйгөнү жөнүндө ушундай ачык жазат. Катта жөн эле достукту көрсөткүдөй эч нерсе жок. Катта сүйүү жөнүндө гана айтылган болчу.

Анын үстүнө, жанагы жолугушалы дегеничи!

Кыздын ага өтүнүч менен кайрылганында көңүл жубаткандай эмне бар эле. Өзүнө өзү ишенип, кыздын назданганы жөн эле сырткы көрүнүшү болучу. Кат өтүнүч менен бүтпөй, буюрган кыызда:

«Келбей койбоңуз! Сизди күтөм!» — деп бүткөн.

Ушул сөздү окуп. Луиза өч алгысы келгендей, катты аябай мыжыгып салды.

— Ырас, эми баары мага ачык болду, — деп жиберди Луиза күйгөнүнөн. — Морис мындай өтүнүчкө нечен жолу жооп берген болуу керек. Ошол жерде алар нечен жолу жолуккан экен. «Таякемдин үйүнүн ары жагындагы дөңдө». Алардын дайыма көрүшүп жүргөн жери ошол түрбайбы.

Луизанын айласы түгөндү. Анын сүйгөн сезими өзүнүн бутунун астында тепселип жаткан бир барак кагаздай тепселди.

Аябай капаланып, Луиза бир кыйлага чейин ойлонуп отурду. Ал өзүнүн жакшы көргөн Луизианасын эсине түшүрдү да, ошо жакка кайра барып, өзүнүн күйүтүн монастырда унуткусу келди.

Чын эле ошол Луизанын өмүрүндөгү эң кайгылуу күн болду.

Бир нече саат заманасы куурулуп, кейигенден кийин креолка көңүлүн бир аз тынчытып, жүйөлүү ойлоно баштады. Катты дагы бир жолу окуп чыгып, анда жазылган сөздү ойлонуп калды. Ал дагы эле үмүтүн үзгөн жок; Морис Жеральд сеттльментте болбоо ыктымал эле го.

Ошондой жоромол мүмкүн эместей болуп көрүндү, Эгерде өзү көрүшөлү деп чакырган, өзүнүн сүйгөн кишисин ушундай ишенгендик менен күткөн кыз аны билбегени кызык экен... Жигиттин кетип калышы да мүмкүн. Кетем деп кызга ал өзү айткан түрбайбы. Караңгы түндө жылтылдап көрүнгөн жылдыз сыяктуу, ал ушул жоромолго үмүт кылып жабышып калды.

Өзүнүн шектенгенин текшерүү Луиза Пойндекстер үчүн абдан кыйып эле, бирок андан башка арга да жок болучу. Иңир кире баштаар менен эле, ал өзүнүн мустангасына минип, сеттльментти көздөй жөнөдү да, мындан бир нече саат мурун Исндора турган тавернанын эшик алдына келип токтоду.

Ошо күнү кыштакта такыр эч ким жок эле. Кай бирөөлөрү кылмыштын изин кууп жүрдү, башкалары команчаларга каршы кеткен болучу. Луизанын олдоксон кылыгын көргөн жападан-жалгыз Обердофер болду.

Морис-мустаигер жөнүндө сураштырып жүргөн жалгыз өзү эмес экенин угуп, дагы бир кыз ошондой эле суроо бергенин билгенде, Луиза үмүтүн үзүп, Каса-дель-Корвого кайра тартты.

Луиза таң атканча кирпич какпай, далбас уруп чыкты. Бир аз уктап кеткенде, түшүнө капкайдагы нерселер кирип кыйналды.

Таң атканы менен көңүлү бир жайлуу болуп тынчыган жок, бирок таңдын атышы менен кошо айныбас бекен, а түгүл бел байлаган чечкиндүүлүк боюн бийледі. Аламонун жээгине кайра кетүүдөн башка Луиза Пойндекстер өзү үчүн арга тапкан жок. Аны жоошуткудай, «койгун» деп айткыдай эч ким болбоду.

Түнү бою издешти, бирок эч ким кайткан жок, а түгүл эч кандай кабар да келбеди.

Өзүнүн кылык-жоругун өзү билгендей, жаш креолка гасиенданы бийлеген жалгыз өзү болду.

Луиза Пойндекстер жалаң гана божомол менен тынчып калчу кишилерден эмес. Ашкан кайраттуу кишилерди да баш ийдирген сунуу да, Луизаны кыңк эттирбей баш ийдире алган жок: ал чындыкты билүү керек!

Мүмкүн, анын көңүлү тынчып, үмүтүн үзөр. Кала берсе, үмүтүн үзүү да ага кыйналып шек саноодон дурусураак болуп көрүндү.

Луизаны айнытуу пайдасыз. Кала берсе, атасы да анын ойлогон оюн орундатууга жолто кыла албайт болучу ажалдан башка бардык нерсенин күчү жетпеген, каршы чыгууга моюн бербеген ыйык сезим менен толкунданган креолканын кайраты, Египеттин королевасынын кайратынан калышпас.

* * *

Күндүн мурду көрүнгөндө, Луиза атка минди. Касадель-Корвонун дарбазасынан чыгып, ал өзүнө белгилүү жол менен прерияны көздөй жөнөдү. Каса-дель-Корво менен мустангердин жалгыз кепесинин ортосу жыйырма чакты миля. Эки саат өтө элек жатып, Луиза көздөгөн жерине күлүк мустангасы менен жетип келди. Луиза эми айласы түгөнгөндөй далбасалаган жок, жүрөгүндөгү кайгысына көрөмбү деген үмүттүн шооласы жарыгын чачып турду.

Бирок кепенин босогосун аттап кирер менен ал шоола жалп этип өчүп калды. Аптыккан кыйкырык көкүрөгүнөн чыгып кетти. Ал ооруган жүрөктүн акыркы ач кыйкырыгы окшоду.

Кедеде кыз бар эле. Жаш креолканын зээнин кейиткен иштин бардыгы ачык болду... Ашыктык кат жазган кыз анын алдынан чыкты. Сыягы, жолугушуу акыры ордунан чыккандай сыяктанды.

Исидоранын корутундусу да андан кем ачык болгон жок, андан кем кыйнаган жок. Мексикалык кыз таалайдан үмүт үздү. Түйшүктүү чындыктан шек саноо үчүн ал оорулуу кишинин байланышсыз сөздөрүн көпкө чейин тыңшап отурган эле. Анын ордун ээлеген кыз босогодо турду.

Бирин-бири жутуп жиберчүдөй тиктешип, экөө бетме-бет турушту. Экөө тең бир кишиге ашык болуп, экөө тең күнүлөгөнүнө наны жай таппай, экөөнүн тең бар экенин билбеген кишинин жанында турду. Экөөнүн ар кимиси өзүнүн күнүсүн өзүнөн бактылуураак деп эсептеди. Луиза өзүнүн көңүлүн жубата турган сөздөрдү уккан жок. Бирок ал сөздөр ошого чейин Исидоранын жаиын жай таптырбай, дагы эле кулагынын кужурун алып турган эле.

Бул тымызын касташуу эле. Экөө бирине-бири сөз айт- кан жок. Биринен бири эмне болду деп сураган да жок, сүроонун эч кандай зарылдыгы да жок эле. Сөз айтуунун

кереги болбогон учур болот эмеспи. Бул жутуп жиберчүдөй караган көздөрүнөн, эки ууртунун жектегендей бырышып турганынан гана билинген, кордолгон сүйүүнүн өз ара касташканы эле.

Мындай абал жыйырма секундадан ашык созулган жок. Бул Луиза Пойндекстердин шарт бурулуп, эшикти көздөй (Басканы менен бүттү. Морис Жеральддын кепесинде ал үчүн орун жок эле!

Күнүсүнүн шлейфин басып ала жаздап, Исидора да чыкты. Анын көкүрөгүндөгү ой да беркиникиндей болду. Морис Жеральддын кепесинде чынында эми ал үчүн да орун жок эле!

Экөө тең кепеден мүмкүн катары тезирээк чыгып кетүүгө ашыккандай көрүндү. Боз ат жакыныраак, чаар байтал алысыраак байланган болучу. Исидора атка биринчи болуп минди. Ал Луизанын жанынан өткөндө, Луиза да атка минип жаткан эле.

Күнүлөшкөн эки кыз дагы тиктешип гана тим болду. Экөөнүн эч кимисин да жеңип чыкты ден айтууга болбойт, бирок эч кимисинен да кечирим сурагандай кыяз көрүнгөн жок. Креолканын көз карашында кайгы, каардануу, таң калуу көп эле. «Сагајо!» деген орой сөз менен кошо, Исидоранын акыркы көз карашында да алсыз кекенүүсү болчу.

LX глава ЧЫККЫНЧЫ СУЛУУ

Тышкы дүйнөнүн кубулуштарын адамдын күйүтү менен салыштырууга мүмкүнчүлүк болсо, Аламого тийген күндүн көз уялткан жарыгынан, мустангердин кепесинен чыгып баратканда Исидоранын уйгу-туйгу болгон кайгылуу сезиминен күчтүү нерсени элестетүү кыйын болор эле. Өч алсам деп кекенүү бардыгынан күчтүүрөөк болду.

Өч алсам деп кекенүү менен ал кандайдыр күйүтүн басты, — үмүт үзүүдөн аны ошол сезим аман алып калды. Антпесе, күйүтүнүн күчтүүлүгүнөн ал опат болот эле.

Исидора ындыны өчүп, дарактын көлөкөсү менен жүрүп отурду. Кубултуп көгөргөн асманды караганда да, ага көңүлдүү болгон жок, — ага асман шылдыңдап күлүп тургандай сыяктанды.

Исидора бийик өрдүн этегине келип токтоду. Дөбөнүн төбөсүндө кипаристин карарган опсуз чоң шактары көрүнүп турган эле. Күндүн сүйүндүргөн нуруна караганда, ошол карарган көлөкө жараланган жүрөккө жакыныраак туюлду.

Бирок атынын токтошуна анысы себеп болгон жок Анын оюна кипаристин көлөкөсүнөн карараак ой түшө калды. Чытыган кабагынан, балбылдаган кара көздөрүнүн үстүндөгү бүркөлгөн кашынан, каарданган өңүнөн гана ошондой экенин билүүгө болот эле.

Сырткы сымбатынан башка, аялга таандык касиеттин баары жок болуп кеткендей сыяктанды; мүчөсү кемтик болбогону менен заарканткан нерсенин баары өңүнө чыкты,

— Жанагы кызды турган жеринде өлтүрүшүм керек эле, — деп кобурады Исидора. — Кайра барып, эрөөлгө чакырсамбы? Бирок аны өлтүргөндө эмне өзгөрмөк? Аны өлтүрүүдөн Мористин сүйгөнүн кайра тапмак белем. Анын сүйгөнү түбөлүккө жок болду. Жанагы сөз анын көңүлүнүн эң терең жеринен атырылып чыкпадыбы. Ал жанагы кыз жөнүндө гана ойлойт экен. Эх, мендей бечарада үмүттүн кыпыны да калган жок!.. Жок, тиги жигит өлүүгө тийиш. Менин шоруму кайнаткан ошол болду... Бирок а жигиттин өлүгүндө эмне пайда? Менин турмушум эмне болмок? Жан чыдагыс кыйналууга айланмак! А азыркы кылганы кыйноо эмеспи? Эми мындан ары буга чыдай албайм! Өч алуудан башка арга калган жок. Жалаң кыз эмес, ал экөө тең өлүүгө тийиш!.. Бирок азыр эмес, кимдин колунан өлгөнүн билүүгө жигиттин чамасы келген убакта өлүүлөрү керек! О, менин өч ала турган күчүмдү бүт сезип көрсүн!.. Ыйык кудай эне, өч алуу үчүн мага кубат бергин!..

Исидора атын теминип, бийик өргө ылдам чыга баштады.

Тегиз жерге чыкканда, ал токтогон жок, атын эс алдырган да жок, каякка бараарын өзү да билбегендей, прерия менен чу коюп атынын оозун коё берди. Атын чучулаган да, тизгинин бурган да жок; үстү-үстүнө теминип гана чапкылап отурду.

Оозун бош койгон аты ошерге келгендеги мурунку жолу менен зыркырап кете берди. Ал жол Леонага алып барчу эле.

Бирок аты минген кишисин ошол жакка алып барууга тийиш беле?

Кыз буга эч кандай кунт койбогондой көрүндү. Башын шылкыйтып, терең ойго батып, ал айланасынан эч нерсени байкаган жок. Өзү бойлото чапкылап бараткан, аңырайган аңды да көрбөдү, аны аты кишенеп, тык тура калганда гана байкады.

Ошондо ал ачык прериянын ортосунан бир топ атчан кишини көрө койдү.

«Индеецтерби? Жок, актар экен. Техастыктар», — деп ойлоду Исидора.

Команчаларды издеп жүргөн отрядбы? Бирок индеецтер биерде жок. Сеттльментте айткандары чын болсо, алар дарыянын наркы өйүзүнөн алыс болууга тийиш.

Мексикалык кыз алар менен азыр жолугушкүсү келген жок. Башка убак болсо, ал көрүшүүдөн качпайт эле. Бирок күйүт башына түшкөн ушундай убакта жаадырып айткан суроолорго жооп кайтаргысы, сонуркап карагандарга көрүнгүсү келбеди.

Жашырынып калууга убакты бар. Атчан кишилер аны байкабаган да чыгар. Чытырман токойго шарт бурулуп, көрүнбөй калууга болот.

Бирок Исидора ошондой кылууга үлгүргөнчө, аты азынан кишенеп жиберди. Беркилердин жыйырма аты да ага жооп бергенсип, кишенеп калды.

Дагы эле көрүнбөй калууга болот. Анда атчан кишилер аны куугунтукташы мүмкүн. Бирок аны айрыкча токойдун арасындагы өзүнө тааныш ушул ийри-мүйрү жолдон кууп жетишет беле?

Ушундай ой менен ал атынын башын бурду, бирок ошол замат кайра бурулуп, тике эле өзүн көздөй чапкылап келаткан отряддын алдынан чыкты.

«Сандалып жүргөн немелерби? Жок! Өтө жакшы кийинген эмелер экен. Булар өлгөн Генринин атасы баштаган чалгынчылар болсо керек. Ырас, ошолор экен. О, кудай! Өч алууга эми мүмкүнчүлүк болду. Бул кудайдын кудурети окшойт.

Бадалды көздөй бура тартпастан, Исидора ачык жерге чыкты да, ийменип-тартынбастан, тике эле атчан кишилердин алдынан утурлай бастырды. Анын чыккынчылык кылгысы келген планы бир жаңсыл болду.

Ал беркилердин жакын келишин күтүп калды.

Бир минутадан кийин мексикалык кыз түш-тушунан курчаган атчандардын ортосунда турду.

Бирок курчоодо калганы аны такыр чочуткан жок. Жабалактап курчап алган кишилерден ал коркуп да койбоду. Исидора алардын кай бирөөн таанычу эле. Отряддын баштап жүргөнсүгөн улгайып калган кишини ал эч качан көргөн эмес, бирок анын ким экенин божомолдоп билди. Ал киши өлгөн жигиттин жана өзү өлтүргүсү келген же, эң кеминде, маскарасын чыгармакчы болгон кыздын атасы өңдөндү. Ох, кандай ыңгайлуу учур!

— Французча сүйлөйсүзбү, мадмуазель? — деп сурап андан Вудли Пойндекстер француз тилинде сүйлөсөм мексикалык кыз жакшыраак түшүнөт го деген ой менен.

— Эң эле аз билем, сэр. Англисче сүйлөсөңүз жакшыраак болор эле.

— О, англисчеби? Андан бетер жакшы, биз үчүн. Айтыңызчы, мисс, жолдо келатып эч кимге жолукканыңыз жокпу? Мен айтайын дегеним — кандайдыр атчан кишилерди жолуктурганыңыз жокпу, же балким, бирөөнүн лагерин байкарыз?

Исидора ыргылжың болгонсуп, же эмне деп жооп берерин ойлонгонсуп калды.

Плантатор дагы эң сылык сураштыра баштады.

— Суроого уруксат этиңиз, каерде турасыз?

— Рио-Гарендеде, сеньор.

— Азыр ошерден келатасызбы?

— Жок. Леонадан.

— Леонаданбы?

— Бу киши картаң Мартинестин жээн кызы болот, — деп түшүндүрдү ошердегилердин бирөө. — Анын плантациялары сиздин плантацияларыңыз менен чектеш, мистер Пойндекстер.

— Ырас, мен дон Сильвио Мартинестин жээни болом.

— Тике эле үйдөн келатасызбы? Кечиресиз, балким, бул сураштырганым сизге асылгандай болуп көрүнө тургандыр, бирок ишенип коюңуз, мисс, биз сизден жөн эле сонурка- гандыктан сураштырып жаткан жерибиз жок. Бизде сураштырууга абдан олуттуу себептер, андан да олуттуураак себептер бар.

— Ооба, мен тике эле Мартинестин гасиендасынан келатам, — деп жооп кайтарды Исидора плантатордун акыркы сөзүнө кунт койбогон өңдөнүп. — Таякемдин үйүнөн дал мындан эки саат мурда чыктым эле.

— Анда сиз киши өлтүрүлгөндүгү жөнүндө уккандырсыз дейм?

— Уккам, сеньор. Кечээ таякем Сильвионун үйүндө ошо жөнүндө сөз кылышкан болучу.

— Бирок бүгүн сиз үйдөн аттанганда, сеттльментте кандайдыр жаңы кабарлар болду беле?

— Өлтүрүлгөн кишини издегени кетишиптир дешкенин гана уккам. Сиздин отрядыңызбы, сеньор?

— Ооба, алар биз жөнүндө айткан болуу керек... Дагы башка бирдеме укканыңыз жокпу?

— Уктум, таң каларлык, таң калганда да мени тамаша кылып жатат го деп ойлогудай нерсе уктум, сеньорлор.

— Эмне уктуңуз? — деп жыйырма чакты киши жабыла урады, ат минген татынакай кызга сонуркап карап.

— Кандайдыр бир башы жок кишини көрдүк деп сүйлөштү, кандайдыр ушерде атчан жүрөт дешет. Valga me dios!⁶⁵ Биз ошол жерден алыс болбообуз керек. Ал ушерден, жол Рио-Грандеге бурулган жердеги кечүүдөн алыс эмес, Нуэсестин жанында болуу керек. Вакеролор ушинтип айтышты.

— А вакеролор аны көрүшүптүрбү?

— Ооба, сеньорлор. Үчөө өз көзүбүз менен көрдүк деп карганышат.

Өзүнүн сөзү техастыктарды анчалык айран-таң калтырбаганына Исидора бир аз таңыркады.

— Ал башы жок чабендести биз да көрдүк, — бирок алысыраак жерден. Анын ким экенин тааныгыдай жакын жерден көрүшкөн бекен силердин малчыларыңар?

— Santissima! Жок.

— Бизге айтып бере алар бекен, мисс?

— Менби? Жок. Мен айтып бералбайм. А жөнүндө уктум эле деп айтпадымбы... Бирок анын ким экенин ким билет?

Ал эмне болушу мүмкүн деп ой жүгүрткөнсүп, баары унчукпай турду.

Анан плантатор дагы суроо бере баштады.

— Бу жерден сиз эч кимди кезиктирген жоксузбу, мисс?

— Кезиктирдим.

— Кимди? Кичи пейилдик кылып, аты-жөнүн айтып бериңизчи.

— Бир аялды.

— Аялды? — деген бир нече добуш жаңырыктай жабыла чыкты.

⁶⁵ Кудая тобо! {испанча}.

- Ооба, сеньорлор,
- Кандай аял экен
- Американка.
- Американка бекен? Ушерденби? Жалгыз бекен?
- Ооба.
- Ким деген аял экен?
- Ким билет.
- Аны сиз билбейсизби? Кебетеси кандай эме экен?
- Кебетеси кандай дейсизби?
- Ооба. Кийими кандай экен?
- Атчан жүрүү үчүн кийчү кийим экен.
- Демек, атчан экен да?
- Атчан экен.
- Ошол айткан аялыңызды каерден кезиктирдиңиз?
- Биерден алыс эмес, токойдун наркы тарабынан.
- Ал кайсы багытты көздөй бараткан экен? Ал барат. кан жакта кандайдыр турак үйлөр барбы?
- Бир гана кепе бар.
- Ал кепе кимдики?
- Дон Морисио мустангердики.

Топураган эл сүйүнгөндөй уу-дуу боло түштү. Эч кандай натыйжа чыкпаса да, эки күндөн бери талыкпай издеп жүргөндөн кийин алар акырында өлтүргөн кишинин изине түшүштү.

Атынан түшүп тургандар жолго чыгууга беленденип, аттарына кайра ыргып минди.

— Биз сизди жадата бергибиз келбейт, мисс Мартинес, бирок бизге сиз ошол жерге барчу жолду көрсөтүп беришиңиз керек. Теңир жалгасын.

— Антиш үчүн мага айланып барууга туура келет. Болуптур эмесе, жүрүңүздөр! Ошорго бармакчы болсоңузда, узатып коёюн.

Исидора токойлуу бадалдын тилкесин кайра дагы аралап өттү. Аны атчан кишилер ээрчип отурду.

Бадалдын күн батыш жактагы четине жеткенде, ээрчитип бараткан кыз токтоло калды. Ошо жер менен Аламонун ортосунда ачык прерия бар эле.

— Тетиги, — деди Исидора, — горизонттогу карарган чекти көрдүңөрбү? Ошол кипаристин төбөсү. Ал дал эле Аламонун жээгине өскөн. Ошо жакка баргыла. Аерде колотко түшө турган айдөш жер бар. Төмөн түшкөндөн кийин андан нарыраак жерден жанагы мен айткан кепени табасыңар.

Чалгынчылар эми сураштырып отурган жок. Өздөрүнө жол көрсөткөн кызды унутуп коюп, алар кипаристи көздөй прерия менен чапкылап жөнөдү.

Атчандардын бирөө гана ордуна жылган жок. Ал өзүнүн эне тили сыңары, Исидоранын тилин да жакшы билчү эле.

— Албетте! Аны ким байкабай коймок эле? — Ага жалбарган эмедей кайрылды, — ошол аял минип бараткан атты байкадыңызбы?

— Албетте! Аны ким байкабай коймок эле?

— Аттын түсү кандай экен?

— Чаар мустанг экен.

— Чаар мустанг бекен? Ой тобо! — деп, Кассий Кольхаун онтогон эмедей сүйлөп жиберди да, отряддын артынан чапкылап жөнөдү.

Өлүмдөн башка нерсенин күчү жетпей турган, өчпөс жалынга чалдыккан дагы бир жүрөк бар экени Исидорага ачык болду.

LXI глава ЖЕРДЕГИ ПЕРИШТЕ

Күнүсүнүн күтпөгөн жерден тез жөнөп кеткени Луиза Пойндекстерди айран-таң калтырды. Ал өзүнүн Лунасын теминип, жөнөмөкчү болду эле, бирок болгон окуянын таасири астында эмне кыларын билбей, буйдалып калды.

Мындан бир эле минута мурун кепени шыкаалап карап, ал өзүн үйдүн кожоюнундай сезген аялды көргөн эле.

Эми ошол аялдын капылеттен качып кеткенин кандай түшүнүүгө болот? Анын кекенип, жек көргөндөй караганында кандай себеп бар? Өзүнүн күчүн сезип жеңгендей ишенгендик эмне үчүн ошол көз карашта болгон жок?

Исидоранын караганы креолканы кемсинткен жок, кайра аны кандайдыр тымызын кубантып жиберди. Прерияга чапкылап кетүүнүн ордуна Луиза Пойндекстер атынан кайра түшүп, кепеге кайра кирди.

Оорулуу кишинин купкуу болгон өңүн, алаңдаган көзүн көрүп, креолка өзүнүн ыза болгонун бирпаска унута койдү.

— Mon dieu! — деп жиберди ал, төшөктү көздөй атырылып. — Жарадар болуп, өлгөнү жаткан окшойт... Кимдин колунан келди?

Жооп болгон жок. Кандайдыр байланышсыз кобураган гана добуш угулду.

— Морис! Морис! Жооп берчи! Мени тааныдыңбы? Луизаны. Өзүңдүн Луизаңды! Мени ушинтип айтчы эмес белең!

— О, силер татынакайсыңар, асмандагы периштелер. Бу дүйнөдө силерге окшош эч ким жок деп айтпагыла. Бардык периштеден сонунураак бир кызды билем...

— Кыздын аты эсиңдеби?

— Луиза... Луиза... Луиза... — Анын атын жашырып эмне кылмак элем. Аны мен сыяктуу бардык жүрөгү менен сүйбөй коюуга мүмкүн эмес... — деп Морис жөөлүп жатып кобурады.

Сүйүү сөзү Луизаны эч качан мынчалык кубандырган эмес эле. Кала берсе, акациянын көлөкөсүндө туруп биринчи жолу укканда да, акыл-эси соо кезинде экөө ошентип жүрөгү эзилип турганда да, — кала берсе ошондо да кызга мындай сөз мынчалык күчтүү таасир кылган жок эле. О, кыз кандай таалайлуу!

Оорулуу кишинин ысык маңдайын, кеберсиген эрдиң аймаалап өбүү кайра башталды. Бу жолу өзүн чалкасынан кетүүгө мажбур кылгыдай эч нерсени укпай турган кыз өөп жатты.

Луиза боюн жазды төбөсү көккө жетип, жигиттин көңүлүн жубатууга тырышкансып, колун жүрөгүнө басып турду. Ушул бактылуу минуталар тез эле өтүп кетпесин деп коркту.

Атаганат, анын чочуганындай болуп чыкты.

Кепенин босогосунан бир киши көрүндү.

Луиза баягы апенди чалыш Фелим экенин тааный койду. Ал бир колуна ай балта, экинчи болуна килейген жыланды кармап алган экен.

— Ыйык Патрик! — деп жиберди ал колундагыларын түшүрүп жиберип.

— Мен бүтүндөй жинди болуп калсам керек!

— Мындай болушу мүмкүн эмес, бул чын эле сиз — мисс Пойндекстерсизби? Мындай болушу мүмкүн эмес!

— Дал ошондой, мистер О' Нил. Мени ушунчалык тез унутуп койгонуңуз жакшы эмес!

— Сизди кантип унутайын? Коюңузчу! Унутуп койдүң деп мени айыптоого болбойт. Деги сизди ким унутушу мүмкүн? Алыс барбай эле коёлу! Жөөлүп жатса да, сизди унутпаган киши мына.

Гальвеец көп сыры бар эмедей кровать карап койду, Луизанын бүткөн бою кубанганынан дүр дей түштү.

— Бу эмне деген сөз? — деди Фелим табышмактагыдай эки кыздын алмаша түшкөнүн эстей коюп. — Жанагы жигитпи аялбы, ким билсин кайда кеткен? Биерден сиз эч кимди керген жоксузбу, мисс Пойндекстер?

— Көрдүм.

— О, көрдүңүзбү? А кайда кетти?

— Кетип калды окшойт.

— Кетип калдыбы! Демек, эмне каалаганын ал кыз өзү да билбейт экен го. Аны мен кепеден мындан он эле минута мурда калтыргам. Калпагын алды, карасам — эркектин калпагы экен — анан өз үйүндөгүдөн бетер жайланып отура кетти. Аны кетип калды дедиңизби? Кудай жалгаган экен! Анын кеткенине такыр өкүнбөйм! Андай аялдан оолак жүргөнү жакшы. Ишенесизби, жокпу, мисс Пойндекстер, тананчасын ал тике эле менин мурдума такаса болобу,

Ботом! Эмне үчүн антет?

Кепеге киргизбегеним үчүн гана ошентти. Бирок баары бир кирди. Кайра келгенде Зеб ага тоскоолдук кылган жок. Кыз мистер Жеральд менин досум эле, оорулуу кишини баккым келет деди.

— Ырас элеби? О, мына кызык, таң каларлык экен, — деп кобурады креолка, ойлоно калып.

— Туура айтасыз. Биерде таң каларлык нерсе көп болду.

— Ардактуу Фелим, айтыңызчы, эмне болду?

— Макул мисс, бирок антиш үчүн калпагыңызды алып биерде көпкө калууңузга туура келет. Кечетен бери болгон окуянын баарын айтып бериш үчүн бир күн жетишпейт.

— Кечетен бери биерде кимдер болду?

— О, капкайдагынын баары болду! Баарынан мурда бир куудул эме болду. Ал жөнүндө сизге айтып берүүгө оозум барбайт. Айтсам, жүрөгүңүз түшөт, мисс.

— Айтыңыз. Коркпойм.

— Макул, бирок анын эмне экенин өзүм да ажыратып биле албадым: башы жок, атка минген киши экен.

— Башы жок бекен?

— Баарынан таң каларлыгы: мистер Мориске куюп койгондой окшош экен. Ушунчалык корктум дейсиз, тим эле жан кулактын учунда боло түштү!

— Аны каерден көрдүңүз, мистер О'Нил?

— Тетиги жардын үстүнөн. Кожоюнумду тоскону чыктым эле. Ал ошо күнү эртең менен келем деген болчу. Адегенде мен бул келаткан мистер Морис го деп ойлогом. Аңгыча болбой, жанагы... башы жок неме келатыптыр. Калпагыңызды алып, сандыктын үстүнө отуруңузчу — орундукка отургандан көрө анда ыңгайлуураак. Отуруңуз, өтүнөм. Али мен бардыгын айтып бүтө элекмин.

— Мен тууралуу убара болбой эле коюңуз, сөзүңүздү улантыңыз. Ошол таң каларлык атчан кишиден башка биерде дагы ким болду? Ал жөн эле сизди тамаша кылып жаткан бирөө го.

— Тамаша имиш! Картаң Зеб да мага ошентип айткан.

— Демек, ал да ушерде болдубу?

— Ооба, бирок биерге кийин келди.

— Башкаларыңыз ким?

— Ооба, мисс. Зеб кечээ эртең менен гана келген. А жанагы эмелер мага мурунку түнү келип кетишкен. Келгенде да түн ортосунда келишти. Түшүнөсүзбү, таттуу уйкуда жаттым эле. Алар келип, мени ойготуп жибершти,

— А «башкалар» дегениңиз кимдер экен?

— Сиз ким деп ойлор элеңиз? Индеецтер!

— Индеецтер дейсизби?

— Ооба! Бир короо эме экен! Ойлоп көрүңүзчү, мисс жанагы мен сизге айткандай, таттуу уйкуда жаттым эле. Бироокумда кимдир бирөө карта тартып жаткансып, кагаздын шуудураганын үктүм... Ыйык Патрик, эмне деп ойлойсуз?

— Эмне экен?

— Сиз ырас эле эчтеке уккан жоксузбу? Мына дагы келатышат! Аттын дүбүртү чыкты.

Фелим эшикти көздөй жүгүрдү.

— Ыйык машайыктар! Бизди атчандардын отряды кур. чап калыптыр. Жөн эле миңге жакын киши. Картаң Зебге билгизүү керек. Кудай өзүң сактай көр! Азыр балким, кеч болуп калгандыр!

Кактустун бутагын ала коюп, Фелим кепеден жүгүрүп чыкты.

— Кудая тобо! — деп жиберди креолка. — Ошолор экен! Атам... Эмне деп айтам? Ыйык кудай эне, маскарачылыктан өзүң сактай көр!

Ойлонуп турбастан эле, Луиза босогого келип, каалганы жаап койду. Бирок жапканынан пайда жок экенин ал ошол замат түшүндү. Сыртта турган кишилер андай каршылыкты көрүп токтоп кала койбос. Луиза регуляторлорду үнүнөн тааныды.

Дубалдагы аңырайган жылчык анын көзүнө көрүндү. Качса кантет?

Бирок качууга кеч болуп калды. Аттардын дүбүртү кепенин арт жагынан угулду. Атчан кишилер кепени туш-тушунан курчап алган эле.

Баары бир анын биерде болгону жашырын бойдон калышы мүмкүн эмес. Чаар мустанг кепенин жанында байланып турбайбы; аны тааныбай коюуга да мүмкүн эмес. Бирок кызды качуудан токтотуп калган дагы бир себеп болду. Морис коркунучта калды. Луиза оорулуу жигитти сактап коргоого тийиш.

«Өзүмдүн абийиримден ажырасам да, — деп ойлоду креолка, — атамдан, досторумдан ажырасам да мейли. Бирок Мористен ажырабоом керек. Маңдайыма жазылганы ушундай экен. Маскара боломбу, жокпу, баары бир аны кыйбайм».

Ошентип Луиза жигит үчүн бардыгынан, а түгүл, жаны- нан ажыроого да кайыл болуп, оорулуу жигиттин жанына камырабай отура калды.

LXII глава

ЗОРДОНО КҮТКӨНДӨ

Мустангердин кепесинин жанында эч качан, кала берсе, кармалган жапайы жылкыга короосу жык толгондо да, мындай дүбүрт болгон эмес.

Эшиктен жүгүрүп чыкканда, Фелимди жыйырма-отуз добуш жабыла токтотту.

Бир добуш баарынан катуурак чыкты; Фелим аны отряддын жетекчисинин добушу экен деп ойлоду.

— Токто, шумпай! Качкандан пайда жок! Дагы бир кадам шилтесең, ордуңан жылбай сулайсың. Токто дегенде, токто!

Гальвеекте моюн сунуудан башка эч кандай айла калган жок.

— Ишенип коюңуздар, жентльмендер, мен такыр эле качкым келген жок, — деди Фелим үнү калчылдап, каарданып жутуп жиберчүдөй жабыла караган көздөрдүн алдында, өзүнө каршы көтөрүлгөн мылтыктардын коркунучу астында. — Менин качайын деген такыр ниетим жок эле, Мен жөн эле...

— Кутула ала турган болсоң качып көрчү. А дегенде жакшы эле качмакчы болдуң эле. Бери бас, Дик Тросп! Мына муну байлагын! Шайтан алгырдыкы! Биз издеп жүргөн неме бул болсо керек.

— Жок, жок! Бул эмес. Бул анын малайы, Жон.

— Эй, эмне кылып турасыңар, кепени айландыра курчагыла! Муну көз жаздымдан чыгарбагыла. Чоңуна али жете элекпиз. Эч кимге, кала берсе, чычканга да биерден чыгып кетүүгө мүмкүнчүлүк бербегиле. Кана сүйлөчү: тиги ичте ким бар?

— Кепенин ичинде ким бар деп айткыңыз келеби?

— Берген суроого жооп бер, акмак! — деди Троси гальвеекти аркан менен бир чаап. — Кепенин ичинде ким бар?

— Биринчиден, менин кожоюнум бар.

— Кызык бул эмне деген кеп? — деп сурады жаңы эле келген Вудли Пойндекстер чаар мустангды көрө коюп. — Бу тиги... Луизанын аты го?

— Ооба, ошонук, таяке, — деп жооп кайтарды аны менен жанаша келаткан Кассий Кольхаун.

— Кызык, аны биерге ким минип келди?

— Калыбы, Луиза өзү келген го.

— Бу кандай оңбогон иш! Тамаша кылып жатасыңбы, Кассий?

— Жок, таяке, бүтүндөй чындыкты айтып жатам,

Сен менин кызымды ушерде болду деп айткың келебиз.

— Болуптур — азыр да ушерде экен. Ал жөнүндө менин эч кандай шегим жок.

— Андай болушу мүмкүн эмес!

— Тетиги жакты караңызчы!

Эшик жаңы эле ачылды. Бөлмөдө аял отурган эле.

— Ой тобо, менин кызым го!

Пойндекстер атынан ыргып түшүп, кепени көздөй шашыла басты. Анын артынан Кольхаун да жөнөдү. Экөө кепеге кирип барды.

— Луиза, бул эмне деген укмуш? Жарадар болуптур. бу? Бу ким? Генриби?

Жооп укканча, плантатордун көзүнө Генринин калпагы менен плащы урунду.

— Өзү экен! Тирүү тура! О кудай!

Пойндекстер төшөктө жаткан кишини көздөй умтулду,

Анын кубанганы көз ирмегенче жок болду. Төшөккө жаткан купкуу киши — баласы эмес эле. Плантатор онтолоп, кайра тартты.

Кольхаун да андан кем калышпай толкундангандай болуп көрүндү. Үрөйү учканынан ал кыйкырып жиберди. Бүтүндөй бүрүшө калып, кепеден акырын чыгып кетти.

— Бул эмне? — деп күбүрөдү плантатор. — Бул эмне? Мага түшүндүрүп бере аласыңбы, Луиза?

— Жок, түшүндүрө албайм, ата. Биерге келгениме бир нече эле минута болду. Мен келгенде дал ушундай абалда жаткан экен: Эси-учун билбейт, өзүң көрүп турбайсыңбы.

— А... а... Генричи?

— Булар мага эчтеке деген жок. Мен келгенде мистер Жеральд жалгыз экен. Малайы жок экен, жаңы эле келди. Андан сураштырып үлгүргөнүм жок.

— Бирок... бирок... сен биерге кантип келдиң?

— Үйдө олтура алганым жок. Эч нерседен дарек болбогону жаныма катуу батты. Мен жападан-жалгыз элем. Баарынан да ошол өтө жаман болду!.. Жалгыз чыдап отурууга шайым келбеди. Шордуу агам жөнүндөгү ой... Айланайын кудайым! Кудуретинден айланайын кудай!

Пойндекстер калтаарып, дагы эле бирдеме сурамакчы болгонсуп, кызына карады.

— Генрини мүмкүн ушул жерден табармын деп ойлодум эле.

— Ушерден... Бирок биерге келчү жолду кайдан билдиң? Сени ким ээрчитип келди? Биерде өзүң жалгызсыңбы?

— Ата, жолду билчү элем, Баягы уу уулап чыкканда, станг мени ала качып кеткени эсиңдеби? Кайра келатканыбызда мистер Жеральд өзүнүн кайда турганын мага көрсөткөн болучу. Ошондуктан бул жер менин эсимде калыптыр.

Пойндекстер мурдагысындай эле эмне кыларын билбей, делөөрүп тургандай көрүндү, бирок Луизанын сөзүнөн улам, анын өңү мурдагысынан бетер түнөрүп кетти.

— Бул кылганың аңкоолук, кызым. Бул жоругуң жакшы эмес, обу жок олдоксондук. Акылы жок, акмак кыздан бетер кылыпсың. Сага азыр биерден кетиш керек. Жүргүн, жүргүн! Бу — кыздар жүрчү жер эмес. Атыңа мингин да, кайра кеткин. Сени бирөө узатып коёт. Биерде ар кандай жаман иш болушу мүмкүн. Сага биерде калууга болбойт. Кана, жүргүн, жүргүн!

Атасы кепеден чыкты, кызы көрүнөө көңүлдөнбөй, анын артынан ээрчиди.

Сырттагылар атынан түшүп, кепенин алдындагы ээн жерде котолоп турган эле.

Кольхаун аларга иштин жөнүн айтып берди. Турган кишилер топ-топ болуп бөлүнө түштү. Кай бирөөлөрү унчукпай, башкалары аңгемелешип турду. Буту-колу байланып, жерде жаткан Фелимдин жанына эл көп чогулду. Анын эмне деп жооп кайтарганын бөтөнчө барк албай, сураштырымыш болушту.

Кызын ээрчитип атасы келгенде, баары аларды көздөй бүрүлдү. Тургандардын көпчүлүгү кызды тааный турган. Баары таң калды, ал гана эмес, кыздын ошерде экенин көрүп, аябай аң-таң калышты. Өлгөн кишинин карындашы өлтүргөн кишинин үйүндө олтурат деген эмне шумдук! Эми алар кылмыш кылган айыпкер мустангер экенине мурдагыдан бетер ишеништи. Кольхаун кепеден табылган калпак менен плащ жөнүндө айтты.

Бирок эмне үчүн Луиза Пойндекстер киши ээрчитип келбестен жалгыз өзү биерде?

Топураган эл күбүр-шыбыр боло түштү. Кала берсе, ушул орой кишилер да аталык сезимин кордоодон коркуп, баарысы эмне болгонун айтып берет го деп күтүп турушту.

— Атыңа мингин, Луиза. Мистер Янси сени үйгө жеткирип коёт.

Ушул өтүнүч менен өзүнө кайрылган жаш плантатордун кубанычы койнуна баткан жок. Ал Кассий Кольхаундун төгүн бактысына бөтөнчө суктанып жүргөндөрдүн бири эле.

— Эмне үчүн мага сени күтө турууга болбойт? — деп сурады кыз. — Сен биерде көп болмок белең?

— Кой, кызым, мен айткандай кылгын.

Луиза кыңырылып жатып, атына минди. Жаш плантатор алдыда бастырды. Луиза анын артынан жай ээрчип отурду. Янси өзүнүн кубанганын, кыз өзүнүн күйүтүн шыра алган жок.

Аңгыча болбой, креолканын өңүнө кандайдыр бир үмүт нуру чалгансып, жаркырап-жайнай түштү.

Луиза токтой калды. Аны узатып бараткан жигит да токтоого аргасыз болду.

— Мистер Янси, — деди кыз бир аз үнчүкпай тургандан кийин, — менин басмайылым бошоп кетиптир. Бастырууга абдан оңтойсуз болуп жатат. Кичи пейилдик кылып, басмайылды катуурак тартып бериңизчи...

Янси атынан секирип түшүп, кыздын басмайылын карады. Ага басмайыл катуу эле тартылгандай көрүндү. Бирок ошондой экен деп айткысы келбей, басмайылды күчүнүн бардыгынча катуу тартты.

— Бир аз токтой туруңузчу, — деди кыз. — Мен аттан түшөйүн сизге оңоюраак болор.

Беркинин жардамын күтпөстөн эле, Луиза жерге секирип түшүп, мустанганын жанына тура калды.

— Эми, мисс Пойндекстер, жакшы болду окшойт.

— Ырас, жакшы болду, — деди кыз ээрди кашынан кармап аркы-терки булка тартып көрүп. — Билесизби, биерге жаңы эле келгем, абдан катуу жүрдүм эле. Бечара Лунам көкүрөгүн баскан да жок. Бир аз токтой тургулачы, атым аңгыча эс алып калар. Атты эс алдырбай, кайра чапкылап баруу ырайымсыздык болор!

— Бирок атаңыз... А киши сизди...

— Мени дароо үйгө баргын дегениби? Десе эмне экен? Ал жөн эле мени жанагы топураган орой кишилердин арасында калтыргысы келген жок. Бар болгону ошо. Эми, мен окчунураак кеткенде, атам кам жебейт. Биерде эң эле сонун экен! Дарактын көлөкөсүндө кандай сонун! А прерияда күндүн ысыгына чыдоо кыйын. Ах, мистер Янси, караңызчы, дарыядагы балыктар кандай сонун! Тетигине, көрдүңүзбү, чыбырчыгы күмүштөй жаркылдайт?

Жаш плантатор маашыр боло түштү. Ал көп жалындырып турган жок.

— Мисс Пойндекстер, буюруңуз. Сиздин каалашыңызча ушерде болууга жан-дилим менен даярмын.

— Луна эс алганча гана ушерде болобуз. Силердин отрядыңар келгенде мен аттан жаңы эле түшкөм. Лунаны караңызчы, алыстан чапкылап келгендиктен, бечара абдан арыды.

Луизанын аты кандай болуп турганына Янси такыр кызыккан жок. Ал жанындагы кыздын кынындай эле тилегин орундатууга жанын үрөдү.

Экөө дарыянын жээгине барып токтоду.

Жаш плантатор балыктарга, чаар мустангга Луизанын өтө эле аз көңүл бурганын байкай коюп, бир аз таң калды; а өзүнө такыр эле көңүл бурбаганын көрүп, кейиди. кыздын көзү ойноктоп, кепенин алдындагы кичинекей талаада угулган ар бир добушту кулагын түрүп тыңшап турган эле.

Кызга кызыкканына карабастан, Янси да добуштарга эрксизден кулак сала баштады. Кепенин жанында кандайдыр коркунучтуу окуя болгону жаткандай сыяктанды.

Бир нече эркектин үнүн ачык угууга мүмкүн эле. Ошол үндөрдүн бири башкаларынан катуу чыкты. Луиза ал үндү тааный койду. Сүйлөп жаткан Кассий жээни эле: ал бирдемени далилдеп, топураган элди бирдемеге ишендирип жатты. Анын кекенип кезенгени сөзүнөн угулуп турду. Мына эми ал сөзүн да бүттү. Аны кубаттап, дүркүрөгөн добуштар ошо замат угулду.

Кулак салып Янси жанындагы татынакай кыздын бар экенин унутуп койду. Кыз кепени көздөй жүгүргөндө гана, ал кызды эсине түшүрдү.

LXIII глава РЕГУЛЯЮРЛОРДУН СОТУ

Жаш креолканын турган жеринен чымын-күйөн болуп жөнөөгө аргасыз кылган ач кыйкырык соттун бүтүмүн да, өкүмдүн мүнөзүн да ошол замат билдирди.

Мустангердин кепесин көздөй жөнөгөндө «асылсын» деген сөз кыздын кулагына шак дей түштү.

Эл эми топ-топ болуп турбастан, тегерете чогулуп калды. Тегеректеп турган элдин арасынан регуляторлордун заңкыйган начальниги көрүнүп турду; Вудли Пойндекстер да ошерде эле, аны менен жанаша Кассий Кольхаун турган болучу. Алар болгону жаткан окуянын күбөсү катарында гана катышып, чечүүчү сөз башкаларга таандык сыяктанды.

Бул киши өлтүрдү деп айыптоо боюнча текшерүүчү сот — Линч соту эле. Регуляторлордун башчысы айыптоочу катарында сүйлөдү. Камакка алынган эки кишиден бөлөк топураган эл сот заседателдеринин ролун ойноду.

Морис Жеральд менен анын малайы Фелим тегерете курчап алган элдин ортосунда эле. Кыл аркан менен колу. буту байланып, ал экөө көк чөптүн үстүндө жатты. Аларга сүйлөө үчүн мүмкүнчүлүк беришкен жок. Фелимди коркутуп сүйлөт түрүшпөдү; а анын кожоюнунун үнчүкпай жаткан себеби, оозуна тыгын тыгып коюшкан болучу. Кыл арканды кере тартып, катуу байлашса да, оорутуу жигитти кыймылдатпай коё алышкан жок. Мористи эки жигит ийнинен кармап, үчүнчүсү тизеси менен жерге катуу басып турду.

Айыптоонун оордугу Морис Жеральддын мойнуна түштү, Фелимди жөн эле кошо катышкан киши катарында эсептешти.

Аны зордуктап эмнени билгенин айттырышты.. Башы жок чабандес жөнүндө Фелимдин айткандары шек саноону ырастагандай, ошонун баары өлтүргөн кишинин из жашыруу үчүн ойлоп тапканындай көрүндү. Индеецтер жөнүндө, ягуар менен кармашканы жөнүндө анын айтканын «сотту адаштыруу максат менен бүтүндөй калп жеринен ойлоп табылган амал» деп коюшту.

Соттун текшерүүсү он чакты минутадан ашкан жок. Корутундунун кандай болору ачык эле. Генри Пойндекстер киши колдуу болуптур, анын өлүшүнө Морис Жеральд жооп берет деген пикирге көпчүлүгү биротоло ишенди.

Мурда эле белгилүү болгон ар бир кырдаалды дагы талкуулашып, талдап чыгышты. Эми эле кепеден табылган жаны фактылар ошол кырдаалга кошумча болду. Өлгөн кишинин калпагы менен плащынын кепеден табылышы эң ишенимдүү далил болду.

«Өлтүргөн кишини асыш керек!» деген орой кыйкырыктар чыкты.

Өкүм кандай боло турганы мурда эле чечилип коюлган болуу керек. Бул учунда сыйыртмагы бар кыл аркан жерде жатты. Ырас, ал жөн эле кыл аркан эле, бирок ошол

максат үчүн андан жакшынын кереги да жок болучу. Дарактын туурасынан өскөн бутагы дарга ордуна жарайт эле.

Тургандардын көпчүлүгү өлүм жазасы берилсин дешти. Өзүнүн кандан пикири бар экенин кай бирөөлөрү жазага кесилген кишини кармап-шилөө менен колдошту. Эмне үчүн өкүм орундатылбай турат?

Эмне үчүн? Андай болгон себеби, баарынын пикири толук бирдей болгон жок. Өкүмгө кай бирөөлөрү макул болбоду. Соттолгондордун арасынан Мористи асып өлтүрүүгө каршы чыккандары да болду. Андай кишилер аз болгону менен, өздөрүнүн «жок» деген сөзүн камырабай толук ишенгендик менен айтышты.

Регуляторлордун начальниги Сэм Менли да азчылыктын тарабында болду.

— Граждандар! — деп, ал топураган элге кайрылды. — Мындай олуттуу чечим кабыл алуу үчүн бизде жетишерлик далилдер жок. Айыптуу кишинин сөзүн угуш керек эле, бирок анын сөзүн, албетте, чамасы келгенде гана уга алабыз. Өзүңөр көрүп тургандай, азыр ага кайрылуудан пайда жок. Ошондуктан мен соттун чечимин чыгарбай коё туралык дейм.

— Коё туруунун кандай мааниси бар? — деп Кассий Кольхаун күпүлдөп, анын сөзүн бөлүп кетти. — Эмне дейбиз, Сэм Менли? Эгерде күнөөсүз өлтүрүлгөн сиздин досуңуз, балаңыз же бир тууганыңыз болсо, анда сиз башкача сүйлөөр элеңиз. Бул шумпайдын айыптуу экенине ишенүү үчүн сизге дагы эмне керек? Кошумча далилдер керекпи?

— Дал ошондой, капитан Кольхаун.

— Андай далилдер сизде барбы, мистер Кассий Кольхаун? — деп сурады дагы бирөө.

— Менимче, далил жетишээрлик, а түгүл, эң эле көп дешке болот. Эгерде кааласаңыз менде кошумча далилдер бар.

— Айтыңыз, айтыңыз! — деп дагы жыйырма-отуз киши чурулдап калды.

— Жентльмендер! — деди Кольхаун топураган элге кайрылып. — Бул экөөбүздүн ортобузда эмне болгонун баарыңар жакшы билесиңер. Бу кишиден мен өч алганы жаткан экен деп ойлобогула. Менде андай тилек жок. Эгерде өлтүргөн ушу киши экенине ишенбесем, ийнимде башым. бар экенине да ишенбес элем...

Капылестен оозунан чыгып кеткен сөз жанында тургандарга таң каларлык таасир кылганын көрө коюп, Кольхаун мукактана баштады, а түгүл карбаластап да калды.

— Эгерде, — деп ал сөзүн улантты, — ошондой экенине ишенбесем, көргөнүм, тагыраак айтканда, укканым жөнүндө эч нерсе айтпас элем.

— Эмне уктуңуз эле, мистер Кольхаун? — деп сурады регуляторлордун башчысы. — Менимче, ушул тургандардын баары билген сиздин айыптуу киши менен жаңжалдашканыңыздын бул айткан сөздөрүңүзгө эч кандай тиешеси жок. Жалган күбө болду деп, сизди эч ким айыптагысы келбейт. Кана, сөзүңүздү уланта бериңиз. Сиз эмне уктуңуз эле, качан, каерден уктуңуз эле?

— Муну мен таякем жок болгон шейшембинин түнүндө Уккам. Шейшембинин түнүндөбү? Анан,

— Мен таякеме баргам. Абдан ысык болуп чиркей мазамды алып, уктоого мүмкүн эмес эле. Ордуман туруп сигара күйгүзүп, бөлмөдө бир аз чектим да, анан үйдүң төбөсүнө чыкмакчы болдум. Түн ортосу беле, же андан эртерээк беле — билбейм, себеби, убакытты караган эмесмин Сигараны чегип бүтүп, жаңы эле дагы бир сигараны колума алганымда, дарыя тараптан бир добуш угуп калды. Ал ачууланып, кажылдап сүйлөшкөн кишилердин үнү экен Жаңжал болуп жатканы ачык эле. Кулак салып туруп,

адегенде бир үндү, анан экинчи үндү тааный койдум. Биринчи добуш Генри таякемдин үнү, экинчиси — мына бу киши өлтүргөн эменин үнү экен.

— Узата бериңиз, мистер Кольхаун, а дегенде сиздин айтканыңызды угалы, а өзүңүздүн корутундуңузду кийин айтарсыз.

— Бнлесиздерби, жентльмендер, таякемдин үнүн угуп, анча-мынча таң калдым: мен аны небак уктап жатат го деп ойлодум эле. Ал экенине көзүм жеткендиктен, анын бөлмөсүнө барып текшерип көргөнүм да жок. Жаңжалдашып жаткандардын экинчиси мустангер экени да мен үчүн абдан ачык болду. Каадасын таштап, ушундай түн ортосунда Генринин талаага чыкканы мага бөтөнчө өгөй учурады. Факт — факты бойдон кала берет эмеспи, жаңылыштык болушу мүмкүн эмес эле. Талашкандар эмне жөнүндө сүйлөп жатканын билейин деп тыңшай баштадым. Алардын үндөрү бүдөмүк угулуп турду. Менин ажыратып билгеним эле: мустангерди Генринин сөгүп жатканы болду. Таякемдин эмнегедир ыза болгону ачык эле. Анан мустангердин опузалап коркутканы ачык угулду. Экөө тең бирин-бири атынан айтып, катуу сүйлөдү; ошондо менде эч кандай шек калган жок. Ошерге барып, иштин жөнүн аныктап билишим керек эле, бирок бутума кийгеним түнкү туфли болчу. Генри кечикпей үйгө кайтат го деп жарым саатча күтүп турдум. Бирок ал келген жок. Аны тавернага кетти го деп ойлодум. Форттон ал тааныштарын учуратып узак отуруп калышы мүмкүн эле. Жатып уктамакчы болдум. Ошентип, жентльмендер, мен сиздерге билгенимди бүт айтып отурам. Бечара Генри Каса-даль-Корвого кайта келген жок. Төшөгүнө кайра келип жатпады. Ошо түнү ал прериянын бир жеринде токойдо түнөгөн болуу керек, бирок кай жерде түнөгөнүн мына бу киши гана билет.

Ошентип, ал айыпталган кишини сөөмөйү менен көрсөтө берди.

Кольхаундун сөзү чоң таасир кылды. Анын сөзүнүн чын экенине эч ким шек кылган жок,

— Асылсын! Асылсын! — деп туш-туштан кыйкырышты.

Кала берсе, судья өзү да олку-солку боло баштады. Каршы чыккандар анда да азайды. Куду бороон болор алдындагыдай, ызырынуу күчөй берди.

Чек арачы баш кесерлердин жаңы эле Кольхаун менен жыбырашып турган бирөө аркандын жанына келип, эңкейди да, мурдагыдай эле эс-учун билбей жаткан бечаранын мойнуна сыйыртмакты тез кийгизип жиберди.

Желдетти токтотууга эч ким аракет кылган жок, туткунду коргоого эч ким дааган жок.

Морис-мустангердин мойнуна сыйыртмак салынды. Аркандын экинчи учун жыгачтан ашыра ыргытышты

«Бир аздан кийин Морис Жеральд өмүр менен коштошот».

LXIV глава УЛАМ-УЛАМ ИНТЕРМЕДИЯ⁶⁶

«Бир аздан кийин Морис Жеральд өмүр менен коштошот» деп дарактын көлөкөсүндө болуп жаткан ушул апатка катышып тургандардын ар кимиси ойлоду.

Бирок аңгыча болбой, күтпөгөн жерден үзгүлтүк боло калды: апат капысынан амал менен алмашып кетти. Бул амалдын каарманы Фелим болду.

⁶⁶ Интермедия — бул жерде: окуянын жүрүшүнө жолтоо кылган кыстырылма эпизод; так мааниси боюнча — XVI—XVII кылымдардагы спектаклдерде дем алыш убагында ойнолуп туруучу күлкүлүү кичинекей пьеса.

Өч алабыз деп эңсеп тургандарды ого бетер делөөрүткөн Кольхаундун далилдери регуляторлордун көңүлүн негизги кылмышкерге буруп кетти. Кылмышкерге жардамдашкан киши жөнүндө эч ким ойлогон жок. Мустангерге баарысы ызырынып, көз айырбай турушту. Фелимге качуу үчүн мүмкүнчүлүк боло калды да, ошол мүмкүнчүлүктөн ал дароо эле пайдалана койду.

Чөптө ооналактап жатып, ал катуу таңылган арканды бошотуп, колу-бутун чыгарды да, топураган элдин арасы- нан акырын сойлоп чыгып кетти. Анын андай аракетин эч ким байкабай калды. Болуп жаткан окуядан делебеси козголуп, аркы-беркини байкабаган кишилер, дарга ордуна колдонула турган жыгачтан көзүн айырбай, бирин-бири түртүшө берди.

Качып баратып, Фелим өзүнүн кожоюнун такыр эле таштап кеткиси келген жок. Тескерисинче, ал Морис Жеральдга жардам берүүгө дагы аракет кылды. Эми анын үмүт кылганы жалаң гана Зеб Стумп болду; ошондуктан ал бизге тааныш амал менен мүмкүн катары тезирээк чакырмакчы болду.

Топураган элдин арасынан култ этип чыгып, Фелим кар. таң бээ оттоп жүргөн жерге уурданып жыла баштады. Келгендердин аттары токойдун четине байланган эле. Аттар туташ дубалдай болуп кыдыратасынан турган болчу. Ошол аттардын далдаасы менен Фелим көздөгөн жерине эптеп жетти.

Бирок тийиштүү куралды ала келбегенин ошерге жеткенде билди. Ал кактустун бутагын беркилер өзүн кармаган жерге таштап жиберген эле. Жанында бычагы жок болчу — кактусту кесе турган эчтеме табылган жок.

Кайгыра ойлонуп, эмне кыларын билбей, гальвеец токтоп калды. Убакытты текке кетирбей, дароо аракет кылуу керек. Ар бир кечиккен минутасы кожоюнунун өмүрү үчүн жамандык менен бүтүшү мүмкүн. Кыйбас досу баш тарткыдай эч нерсе жок болчу. Фелим тикенектүү өсүмдүккө жүгүрүп барып, бутакты жалаң колу менен сындырып алды.

Анын колу тытылып канга батты. Адамдын тагдыры чечилгени жатканда, андай болор-болбос ишке көңүл бурууга мүмкүн эмес эле! Ирландиялык бээге жүгүрүп барды да, эч кандай этият кылбастан, бээнин куйругунун астына кыйноо куралын тыга койду.

Ошол арада окуя мурдагысындай эле жүрүп жаткан. Сыйыртмак мустангердин мойнунда эле; дарактын бутагына арта салынган аркандын учу өз ыктыяры менен чыккан желдеттердин колунда эле. Эң акыркы буйрукту күтүп турушту.

Топураган эл катып калды. Айланасындагы дарактардын сөңгөгү сыяктанып, алар унчукпай, былк этпей турду. Жамандык сигналын берүүгө эч ким дааган жок. Кала берсе, Кольхаун да эмне үчүн экенин өзү билбей, жалтактап калды.

Ошентип, чымыркана жымжырт болуп турганда, картаң бээ күтпөгөн жерден кутуруп кеткендей болду, — ал Зеб Стумптун бээси экенин бардыгы билишчү эле. Талааны жаңырытып, кулак түндүра кишенеп, бээ туйлап бийлей баштады. Жанында турган аттар да аны туурап, кишенеп, кутургандай мөңкүй баштады.

Топураган элдин көңүлү бүтүндөй өзгөрүп кетти. Өңдөрү чочугандай бузулуп, корккон кыйкырыктар чыкты, Регуляторлор мылтыгы менен аттарды көздөй жүгүрдү.

— Индеецтер!

Команчалар кол сала баштаганда гана ошондой дүрбөлөң болушу мүмкүн эле.

Ээлери аттарына жеткенче, карбаластоо тыйылган жок аттар кишенеп, мөңкүгөнүн токтотту, бирок Зебдин бээси мурункусындай эле туйлап өкүрө берди.

Ошондо гана бул дүрбөлөңдүн чыныгы себебин билишти. Аңгыча болбой, гальвеецтин качып кеткенин көрө коюшту.

Фелим этияттык кылып, бадалдын ары жагына жашырынып калды. Эгерде ал ошентип жашырынбаса, анын өмүрү кожоюнунун өмүрүнөн кем коркунучта болбойт эле.

Жыйырма чакты киши мылтыктарын шап ала коюп, жаңжалга себепкер болгон айбанды мээлеп калышты. Бирок алар курокту басып үлгүргөнчө, чукулуроак турган бирөө мойнуна чалма ыргытты да, бээнин жаагын жап кылды.

* * *

Уу-дуу кайра басылды. Тургандардын көңүлү соттолгон бечарага кайра топтолду. Регуляторлор мурдагысындай эле кекенип турду. Ызы-чуулуу окуя алардын көңүлүн ачмак тургай, кайра алардын кыжырын ого бетер келтирди.

Ушул жалган дүрбөлөңдө суу жүрөктүк кылып койгонунан кайсы бирөөлөрү уялды. Кай бирөөлөрү кайгылуу шаан-шөкөттүн токтоп калганына ачуусу келди.

Мурдагысынан бетер ызырынып, кайра дагы аракетке киришти. Асып өлтүрүлсүн деп кекенген добуштар угулду.

Өч алабыз деп эңсеп турган опур-топур эл, соттолгон кишини айландыра курчап калды.

Бандиттер кайра арканга жабышты, ошерде тургандардын оюна: «Бир аздан соң Морис Жеральд өмүр менен коштошот!» деген пикир кайра келди.

Бактыга жараша, өлүм менен болгон ушул кайгылуу тамашада дагы бир үзгүлтүк болду.

Дарактын көлөкөсүнөн, жаркыраган күндүн жарыгынан чыга калган шарапаттуу фигура ажалга окшобойт экен.

Кыз! Сулуу кыз!

Бардыгы мурдагысындай эле былк этпей турду, бирок өздөрүнүн күнөөсүн мойнуна алгансып, жер тиктеп калышты. Кала берсе, ушул татынакай кыздын көрүнүшү эң ашынган ырайымсыз кишилерге да таасир кылды.

Топураган элдин арасына куду закымдаган желдей зымырылып кыз кирип келди. Эч кимге карап койгон да, эч кимге эчтеме деген да жок. Акырында соттолуп, көк чөптүн үстүндө жаткан кишиге эңкейип карады.

Желдеттер эрксизден коё берген кыл арканды ал шап кармады.

Арканды эки колу менен бекем кармап, желдеттердин колунан жулуп алды.

— Техастыктар! Жүзү каралар! — деп ал каарын төгүп кыйкырды.

— Маскарачылык! Маскарачылык!

Ачууланып жекиргендей тургандардын баары бүрүшө түшкөндөй болду.

— Сот имиш! Ушуну сот деп айтабы. Өзүн актап бир ооз сөз айталбай жатканда, айыпталган бечараны соттодуңар. Ушуну силер адилеттик деп эсептейсиңерби? Техастыктардын адилеттиги ушу экен да? Уялсаңар боло! Силер киши эмес, жырткыч экенсиңер! Кан ичерлер!

— Бу эмне деген кеп? — деп кыйкырды Пойндекстер алга жутунуп, кызын колдон кармап. — Сен жинди болгонсуң го, Лу! Сен такыр акылдан адашыпсың! Биерге кандайча келип калдың? Сага эмне, үйгө баргын деп айткан эмес белем? Азыр кеткин! Азыр кеткин, өзүңө тиешеси жок ишке кийлигишпегин!

— Ата, бул мага тиешелүү иш!

— Сага тиешелүүбү? Кандайча? Ошондой де! А, ырас, карындашы эмессиңби. Мына бу киши сенин агаңды өлтүргөн эме.

— Анын өлтүргөнүнө мен эч качан ишенбейм. Эч качан! Эч качан! Мындай кылмышка муну эмне түртмөк эле? Мунун баары калп! О, калайык, эгерде чын эле киши болсоңор, минтип жырткычтык кылбас элеңер. Мейли адилет сот болсун, ошондо... ошондо...

— Буга адилет сот болду, — деп кыйкырды топураган элдин арасынан бирөө. — Мунун айыптуу экендигине эч ким шек кылбайт. Сиздин агаңызды ушул өлтүрдү, башка эч ким өлтүргөн жок. Бул кылганыңыз жакшы эмес, мисс Пойндекстер, — ушинтип айтканым үчүн айып көрбөңүз, — өзү арзыган өлүмдөн мустангерди куткарып калууга аракет кылганыңыз жакшы эмес.

— Туура! — деп бир нече киши кошула кетти.

— Кылмышына жараша жазаланууга тийиш! — деп кыйкырышты элдин арасынан.

— Жазаланууга тийиш, жазаланууга тийиш! — деп чурулдаган үн жаңырык сыяктуу кайта кайталанды.

— Сиздин тилегиңизди орундата албаганыбызга абдан өкүнөбүз, биерден окчунураак кетиңиз деп айтууга аргасыз болуп турабыз... Мистер Пойндекстер, кызыңызды жөнөтүп жиберсеңиз болор эле.

— Жүргүн, Лу! Бул сен түрчү жер эмес. Кетишиң керек. Баш тартасыңбы? Бул кылганың эмне? Моюн сунгуң келбейт экен да! Кассий, мунун колунан алып, нары жакка алып кетчи. Эгерде Луиза, ыктыярың менен кетпесең, сени зордук менен кетиребиз. Кой, акылдуулук кыл. Айткан тилимди ал. Баргын!

— Жок, ата! Сен мага убада бермейинче, баарыңар убада бермейинче, биерден кетпейм...

— Сизге канчалык убада берелик десек да, эч нерсе убада кыла албайбыз. Мисс, анан деги бул аялдын иши эмес. Кылмыш кылып киши өлтүргөнүн өзүңүз билесиз. Судьялардын пикирин зордоого жарабайт. Өлтүргөн кишиге ырайым болбойт.

— Ырайым болбосун! — деп ызырынган бир топ кишинин үнү сүрөп кетти.

— Асыш керек! Асып өлтүрүш керек!

Суктандырган сулуу кыздын ошерде турганынан регуляторлор эми ийменген жок. Сылыктыкты бүтүндөй унутуп коюп, Кассий Кольхаун оройлук кылып, Луизаны кичинекей талаадан мындай сүйрөп кетти. Кыз анын колунан жулунуп, көзүнүн жашын көлдөтүп, адамгерчиликсиз жазалоого каршы кыйкырып-бакыра берди.

— Желмогуздар! Баш кесерлер! — деп кыйкырды Луиза.

Бирок кызды топураган элден четке сүйрөп кеткендиктен, ал өзүнүн жанын берүүгө даяр турган кишисине эми жардам кыла турганынан үмүтүн үздү.

LXV глава ДАГЫ БИР ИНТЕРМЕДИЯ

Үчүнчү жолу кепенин жанында акыры жамандык менен бүтө тургандай тымтырс боло калды. Адамдын үрөйүн учурган окуяны көрүп, катышып турган кишилер өз орундарын дагы ээледі.

Кыл аркан анжыр дарагынын бутагына кайра илинди. Аркандын бош учун баягы эки желдет дагы кармады. Бул жолу алар арканды керилип тарта баштады.

«Бир аздан соң Морис Жеральд өмүр менен коштошот!»

Эми шордуу Мористин ажалы биротоло жетип калды. Кала берсе, сүйүү да аны аман сактап кала алган жок. Акыры жамандык менен бүтө турган окуяны дагы кандай күч токтото алат? Эми ага жардам берүү мүмкүнчүлүгү жардам берүү үчүн убакыт жок өңдөнүп көрүндү. Регуляторлордун каарданган көз карашынан ырайым кылуу көрүнбөй, эртерээк өлтүрсөк экен деп шашып тургандары гана көрүндү. Дагы буйдалып калбагай элек деп коркконсуп, желдеттер да шашты. Кесиби жагынан тажрыйбалуу эмелерче, алар арканды шамдагайлык менен тарта баштады. Топураган элдин өкүмү орундатылганча алтымыш секундда да өтпөйт.

— Кана, Билл, даяр болдубу? — деп сурады желдеттердин бири экинчисинен, команданы эми күтпөй тургансып.

— Баары жайында, — деп жооп кайтарды Билл. — Бул шүмшүктү мойсо! Тарткын!

Арканды тартышты, бирок соттолгон кишинин денесин жерден өйдө көтөрүлгүдөй катуу тарта алышкан жок, Чалма анын башын гана жерден зорго көтөрдү.

— Тарт дейм, каргыш тийгир! — деп кыйкырды Билл өзүнүн жолдошунун боштугуна таңыркап. — Эмне оозуңду ачып турасың?

Билл токойго далысын салып тургандыктан дарактын арасынан чыга калган кишини көргөн жок.

— Кана, баштагын! — деп кыйкырды башчы желдет. — Экөөбүз тең тарталы! Жогору тарт! Жайлагын муну!

— Жок, анте албайт! — деп күрүлдөгөн добуш угулду.

. Ийнинде мылтыгы бар, бою заңкайган киши бадалдын арасынан атырылып чыга келди. Дагы бир көз ирмемге жетпей, Зеб Стумп топураган элдин арасында боло калды.

— Жок, силер мындай кыла албайсыңар! — деп кайталады мергенчи сулк жаткан кишиге эңкейип, узун мылтыгынын оозун желдеттерди көздөй сунуп. — Коё бергиле, болбосо атам! Эй, Билл Грифин, эгерде сыйыртмакты кичинекей эле кыймылдатсаң, курсагыңа ок орной түшөт, окту сиңирип кетеринде шегим бар! Арканды коё бергиле, атаңа наалаттар!

Зеб Стумптун келгенине караганда, бээнин кутургандай чыңырганы да топураган элге мынчалык катуу таасир кылган жок эле. Аны ошерде тургандардын баары тааный турган. Аны кадырлашып, көбү андан коркчу эле. Билл Грифин менен анын жолдошу да андан коркуучу. «Коё бергиле!» деген буйрук угулганда, алардын колунан аркан түшүп кетти.

— Бу жигиттер кайдагы жорукту баштап жүрүшөт? — деп, мергенчи таңыркаганынан дудук боло түшкөн элге кайрылып, сөзүн улантты. — Силер бул оорулуу кишини асып өлтүрмөкчү болосуңарбы?

— Дал ошондой кылалык дедик эле, — деген каардуу жооп угулду.

— Эмне үчүн асып өлтүрүүгө болбойт? — деп сурады дагы бирөө.

— Эмне үчүн асып өлтүрүүгө болбойт экен дейсиңерби? Техастык гражданды сотсуз асып өлтүрүү үчүн силерге ким укук берди?

— Кадырман кишини тапкан экенсиң! А түгүл, биерде адилет сот болду.

— Ошондой де! Эс-үчүн билбей жаткан киши өлүм жазасына кесилген экен го! Эчтекени тааныбай жатканда муну тиги дүйнөгө жөнөтмөк болгон экенсиңер го! Ушуну да адилет сот деп айтасыңарбы?

— Аны менен ишибиз эмне? Анын күнөөкөр экенин билебиз. Андай экендигинде эч кимибиздин шегибиз жок.

— Ишенесиңерби? Ошондой экен да! Сени менен, Жим Стордас, а жөнүндө сүйлөшпөйм. Бирок сен, Сэм Мейли, сиз да, мистер Пойндекстер, мындай тартипке макул болушуңар мүмкүн эмес. Биерде болуп жаткан иш — киши өлтүрүү менен бапбарабар.

— Сен бардыгын билбейсиң, Зеб Стумп, — деп регуляторлордун башчысы бул ишке катышканын актагысы келип, сүйлөй баштады. — Бизде факты көп!

— Силердин фактыңар жерге кирсин! Эч нерсе уккум келбейт! Кадимкидей сот болгондо, бул ишти тергештирип билүү үчүн убактыбыз жетет; андай сотко, албетте, эч ким каршы да чыкпайт.

— Сиз өтө эле мыктысынып кеттиңиз, Зеб Стумп, — деп, Кассий Кольхаун кийлигише кетти. — Өлгөн киши сиздин балаңыз да, бир тууганыңыз да, а түгүл жээниңиз да эмес. Болбосо, башкача сайраар элеңиз. Мунун сизге кандай тиешеси бар экенин, бул ишке эмне үчүн кийлигишип жатканыңыздын себебин көрө албадым.

— Мага тиешеси бар экенин мен көрүп турам. Биринчиден, бул жигит ирландиялык, чет өлкөлүк киши болсо да, менин досум. Экинчиден, адилетсиз оюн Техастын прериясында болуп жатса да, Зеб Стумп ага жол коё албайт.

— Адилетсиз оюн имиш! Сиз ушуну адилетсиз оюн деп айтасызбы? Техастыктар, ырас эле мына бул келжиректен коркуп турасыңарбы? Бул ишти бүтүрүүгө убакыт жетти! Өлгөн Пойндекстердин каны өч алууга чакырат. Кармагыла арканды!

— Эр болсоңор кармап көргүлөчү! Батынып арканды

биринчи кармамакчы болгон киши, арканды колуна ала электе оңкосунан кетет. Зеб Стумптун жансыз денеси, аны менен кошо силердин дагы бир тобуңар көк чөпкө суламайынча, бул шордууну эч кимиңер аса албайсыңар. Кана! Арканды кармаганыңарды көрөйүнчү!

Тымтырс боло калды. Кай Сирөөлөрү тигинин чакырыгын кабыл алуудан коркуп, кайсы бирөөлөрү мергенчинин эрдигин айкөлдүгүн кадырлап, кишилер ордунан жылган жок. Ыңгайлуу учурдан пайдаланып, Зеб Стумп айтканынан кайтпай, сөзүн уланта берди.

— Бу жигитке адилет сот кылгыла, — деди ал. — Муну адегенде сеттльментке алып баралы. Мейли ошерде соттошсун. Ушул ыплас ишке катышты дегидей силерде көрүнөө далил жок; өз көзүм менен көрбөй туруп, бул ишке ишенсем, кудай үрсун! Жаш Пойндекстерге мунун жакшы мамиле кылганын билчү элем. Анын душманы эмес, чыныгы досу болгон.

— Мистер Стумп, биз азыр эле уккан нерсени сиз билбейсиз.

— Силер эмне уктуңар?

— Дал тескерисинче далилдеген сөздү уктук. Жеральд менен жаш Пойндекстердин ортосунда жаңжал болгондугу жөнүндө бизде далилдер бар, атүгүл жаңжал дал ошо түнү болуптур.

— Антип ким айтты, Сэн Менли?

— Мен айттым, — деди Кольхаун Зеб көргөндөй алдыга чыга калып.

— О, сиз айттыңызбы, мистер Кассий Кольхаун? Экөөнүн каны кызуулук кылганын сиз билесизби? Экөө жаңжалдашканда сиз жанында белеңиз?

— Жанында болчумун деп айтканым жок, Зеб Стүмп. Анын үстүнө мен сиздин суроолоруңузга жооп бергим келбейт. Менимче, жентльмендер, чыгарылган өкүмгө баарыңар макул болдуңар, Эмне үчүн мына бу картаң акмак кийлигишкенин түшүнбөйм.

— Картаң акмак экемин да! — деп чаңырып жиберди мергенчи. — Сиз мени картаң акмак дейсизби? Оңбоюн, ушул сөзүңүзгө кийин өкүнөрсүз; муну сизге кентуккилик Зеб Стүмп айтып жатат. Болуптур, бул жөнүндө азыр айтышып отурар убак эмес. Ар нерсенин өз учуру бар. Сиз- дин кезегиңиз да келер, мистер Кассий Кольхаун; балким, сиз ойлогондон эрте келип калар. А тиги Генри Пойндекстер менен бу жигиттин ортосундагы жаңжал жөнүндө сөз болсо, — деп Зеб регуляторлордун башчысына кайрылып, сөзүн улантты, — мен ага ишенбейм. Мына бул эменин келжиреген сөзүнөн көрө, ынанарлык далил болмоюнча, качан ишенбейм. Мен билген нерселердин негизинде мындай корутунду чыгарууга жарабайт. Жаңы фактыларыбыз бар дейсиңер? Андай фактылар менде да бар. Ушул табышмактуу ишти ажыратууга анча-мынча жардам бер, тургандай фактылар го деп ойлойм.

— Кандай фактылар! — деп сурады Сэм Менли.

— Бир нече факты бар. Биринчиден, жигиттин жарадар болгонун өзүңөр көрүп турасыңар. Мен тиги тытылган жерлерин айткан жерим жок. Саягы, койоттор тытмаласа керек. Бирок тизесин карап көргүлөчү. Эч кандай койот мындай кыла албайт. Бу жөнүндө сен кандай деп ойлойсуң, Сем Менли?

— Бул... Экөө кармашып жатканда болгон го деп, биерде жоромолдоп айтышты, анан...

— Ким экөө? — деп, кескин сурады Зеб.

— Жанагы дайынсыз жок болгон киши экөө.

— Ырас, биздин пикирибиз ошондой, — деди кимдир бирөө топтун арасынан. — Генри Пойндекстер өзүн музоодон бетер өлтүртпөй турганын баарыбыз билебиз. Экөө кармашып, мустангер жыгылганда тизесин ташка уруп алган болуш керек. Шишиктин себебин ушундай деп түшүндүрүүгө болот. Анын үстүнө, мунун башында тапанчанын огу тийгендей жаракат бар экен. Тиги тытылган жерлери жөнүндө болсо, сиз ойлогондой, өсүмдүктүн тикенегинен болдубу, же койоттордун тырмагы менен тиштеринен болгонбу, биз билбейбиз. Биерде апенде чалыш эме ягуар жөнүндө жомок айтты; бирок биз ага ишенбейбиз.

— Кайсы апенде жөнүндө айтып жатасың? Жанагы Фелимдиби? А кайда кетти?

— Жанын ала качып кетти. Мына бул ишти бүтүрөр менен аны таап алабыз. Бул даргада бир аз термелип тура турсун; ошондо ал кадимкидей сайрай баштайт.

— Ягуар жөнүндө билгиңер келсе, силер жаңы эч нерсе биле албайсыңар. Ал жырткычты мен өзүм көрдүм, анын тырмагынан жигитти жулуп алууга үлгүрдүм. Кеп анда эмес. Жанагы эме дагы эмне деди?

— Дагы кандайдыр индеецтер жөнүндө узун жомок сүйлөдү. Бирок ага ким ишенмек эле!

— Сүйлөсө эмне экен, ал мага да айткан. Анысы чындыкка окшойт. Аларды карта ойношту деген болучу. Мына, карагылачы, кепенин полуна карта таап алдым. Бул испаниялыктардын картасы экен.

Зеб чөнтөгүнөн картаны сууруп чыгып, регуляторлордун башчысына сунду.

Регуляторлордун башчысы ар бир картаны ыкыласы менен карап чыкты да, анан мексикалыктардын картасы экен, мындай картаны алар монте ойноо үчүн колдонушат деди.

— Команчалар кайдан карта ойномок эле? — деген бирөөнүн добушу угулду. — Болбогон кеп!

— Болбогон кеп дейсизби? — деп, картаң мергенчилерден команчаларда бир жылга жакын туткун болуп жүргөн бирөө жооп кайтарды. — Балким, болбогон кептир, бирок бул чындык. Стол ордуна бизондун терисинин үстүнө жапайылардын карта ойногонун нечен жолу өзүм көргөм. Алар дал мексикалыктардын картасын ойной турган; калыбы, алар өздөрү туткунга түшүрүп алган кишилерден үйрөнгөн болуу керек. Кандай гана болбосун, команчалар карта ойнойт, бул жаткан чындык, — деп чал сөзүн бүтүрдү.

Анын ушинтип ырастап айтканына Зеб Стумп абдан кубанды.

Индеецтерди жакын жерлерде көрүшүптүр деген сөздөрдөн улам, сеттльменттин ары жагында команчалар каракчылык кылып жүрөт деп алигече жоромолдоп турган регуляторлор да бул ишке башкача карай баштады.

— Албетте, ошондой — деп, Зеб соттун текшерүүсүн калтыра туруу керек экендигине катышкандарды ынандыргысы келип, сүрөп кетти. — Биерде индеецтер же ошолорго окшош шайтандар болгону ырас... Иосафат! Тетиги аял каяктан чапкылап келатат?

Дал ошол учурда жарташ тараптан аттын дүбүртү ачык угулду.

Зыркыратып келаткан аял жардын четинен көрүндү. Аялдын чачы саксаңдап калпагы башынан учуп кетти. Чабендес аял аты катуу баратса да, атын үстү-үстүнө камчылап, теминип, чаңырып келатты. Мындан жарым саат мурда эле өздөрүнө кепеге барчу жолду көрсөткөн аял дал ошол зыркыратып келаткан аял экенин дароо эле тааный коюшту.

LXVI глава

КОМАНЧАЛАР КУУГУНТУКТАГАН КЫЗ

Исидора капылестен көрүндү. Кайра келүүгө аны эмне мажбур кылды? Эмне үчүн ал ушунчалык жин тийген эмедей катуу келатат?

Мунун себебин түшүндүрүү үчүн техастыктар менен жолугушкандан кийин кыздын кайгылуу ойго катуу муюп бараткан учуруна кайта кайрылуубуз керек.

Отряд менен коштошкондон кийин Исидора Леонага бара берсемби же кепеге кайра келип, ошерде боло турган, окуяны көрсөмбү деп, эки ойлуу болуп бараткан эле.

Ал токойлуу бадалдын жанына, дарактын көлөкөсүнө токтоду да, Аламонун бийик кашатынан сороюп көрүнүп турган кипаристин карарган төбөсүн байкоостон карай койду. Көңүлүнө кандайдыр оор шектенүү муюй калды.

Отрядды кепеге жөнөтүп жиберип, ал эмне кылды? Өзү жек көргөн кыздын шагы сынса мейли эле, бирок өзү сүйгөн киши опот болушу мүмкүн го!

— Santissima Virgen!⁶⁷ — деп күбүрөдү ал. — Балааны баштадымбы?! Эгерде жанагы ажаан судьялар аны күнөөлүү деп тапса, акыры эмне менен бүтөт? Өлүм менен да! О, андай болушун каалабайм! Алардын колунан өлүшүн такыр каалабайм! Жок, жок! Мен аларга жолду көрсөткөнүмдө, алар мени эсине да түшүрбөй, алга карай чымын-күйөн болуп кетишпеди беле! Дон Морисион өлүүгө тийиш деп, алар алдан бүтүм кылган экен го. Ал биерде бардыгына жат, чет өлкөдө туулган киши эмеспи. Достору жок, душмандын арасында жалгыз өзү... Santissima! Оюма каяктагы эме келди эле! Жаныман эң кийин кеткен эме өлгөн кишинин жээни болуп жүрбөсүн? Эмне үчүн менден сураштырганын эми түшүндүм. Менин кабыргам кайышкан сыяктуу, анын кабыргасы да кайышат турбайбы.

Ичинен күйгөн кыздын көзү прерияны аңтарып карай берди. Аңгыча болбой, аты акырын кишенеп, бадал жакка башын бурду. Анда киши болуп жүрбөсүн?

Аттын ошенткенинен чочуп, Исидора да кылчайып, жаны эле өзү бастырып өткөн жалгыз аяк жолду тигиле карай баштады. Ал Леонага барчу жол эле. Ал жолдон анча-мынча гана аралык көрүнөт, андан ары, бурулуштан кийин ал жол бадалдын арасынан көрүнбөй кала турган. Жем издеп жортуп жүргөн, арык эки-үч койоттон башка аерден эч нерсе көрүнгөн жок.

Жок, боз ат ал койоттордон чочулаган жок. Койотторду ат көрүп турат, бирок андан эмне коркмок эле? Прериянын карышкыры ат үчүн көнүмүш нерсе. Ат кандайдыр башка нерсени сезип, укту окшойт.

Исидора кулагын түрүп калды. Бирок азырынча чочулагандай эч нерсе жок. Чөө улуп жатат — анын улуганы да коркунучтуу эмес — айрыкча, чак түштө.

Кыздын көңүлү техастыктарга кайра бурулду. Бөтөнчө, жана өзүн эң акырында токтоткон кишиге бурулду.

Эмне үчүн ат тыбырчылап ордуна турбайт, кошкуруп, катуу кишенейт?

Ангыча болбой, жол менен катуу келаткан, бирок дагы эле бадалдан көрүнбөгөн бир топ ат кишенеп, жооп кайтарды. Аттардын дүбүртү гана угулуп турду.

Анан кайра дагы баары тынчып калды. Аттар бирде токтой калып, бирде дабышын чыгарбай, лыпылдап басты.

Исидора токтоп калды го деп жоромолдоду. Өзүнүн атынын кишенегенин угуп, үстүндө минген кишилери бар аттарды токтоп калды го деп ойлоду.

Исидора боз мустангасын араң тынчытып, бүтүндөй кулагын түрүп калды. Бадалдын арасынан кандайдыр гүүлдөгөн добуш бүдөмүк угулду. Бул шыбырашып жаткан бир нече кишинин үнү экенин Исидора ойлонбой-этпей эле биле койдү.

Анан баары дагы жымжырт болуп калды. Ким болсо да, атчан кишилер батынбай токтоп калган окшоду.

Бул окуя Исидораны анчалык таң калтырбай, көп деле чочуткан жок.

«Жолоочулар Рио-Грандеге баратса керек, — деп ойлоду Исидора — же, мүмкүн, техастык отряддан артта калган кишилердир. Биерде индеецтер болушу мүмкүн эмес, алардын башка жерде согушка аттанганы белгилүү. Бу белгисиз кишилер ким болбосун, баары бир этият кылуу керек».

Ушундай ой менен Исидора четке бастырып чыкты да, акациянын далдасына токтой калды. Ошерден ал дагы кулак сала баштады. Көп узабай эле, ал белгисиз кишилер өзүн көздөй жол менен эмес, чытырман бадалды аралап келатканын биле

⁶⁷ Ыйык кудай эне! (испанча).

койду. Баары бирге бастырбай, кызды курчап алмакчы болуп, жалгыз-жалгыздан келаткан сыяктанды.

Кыздын душмандары бар, айрыкча эң коркунучтуусу — дон Мегуэль Диаз. Анын үстүнө, команчалардан да ар дайым коркууга туура келет; андан бетер, алар азыр согушка аттанган кези эмеспи. Исидоранын жүрөгү болк эте түштү. Ошого чейин ал камырабай келатты эле, бирок эми атчан кишилердин жоругу ага шектүү көрүндү. Эгерде алар кадимки эле жолоочулар болсо, бадалды аралап, жашырынып бастырбастан, жол менен кете беришет эле. Каерге жашырынууга болор экен деп, ыңгайлуу жер табууга тырышып, ал эки жагын каранды: акациянын торкодой болгон суюк жалбырактары ал үчүн начар далда эле. Аттуу бир нече киши жакындап келатканы аттың дүбүртүнөн ачык болду. Алар бир аздан кийин кызды көрүшөт.

Исидора атын теминип, бадалдан чыкты да, Аламону көздөй өрөөн менен чу койду. Жаанын жебеси да, ок да жетпегидей эки-үч жүз ярд аралыкка бастырып чыгып, ал жакындап келаткандар достору же душмандары экенин билүү үчүн ушерге токтомокчу болду.

Чабендестер бадалдын арасынан атырылып чыгып, кызды жабыла кууп калышты.

Кылчайып карап, кыз чала-була жылаңачтанып, эти кара-сур болуп жылтылдаган беттерин кызыл ала кылып боёп, чачтарына кызыл үкү тагынып алган кишилерди көрө койду.

Los Indios!⁶⁸ деп, мексикалык кыз күбүрөдү да, атын дагы катуу теминип, кипаристи көздөй чу койду.

Кылчайып карап, беркилердин куугунтуктай турганына кыздын көзү жетти, ошондой болорун кыз ансыз да билип турган эле. Чабендестер жакындап калды, алардын ырайымсыздык ниети бар. Өздөрүнүн салты боюнча индеецтер кыйкырып кулак тундурган жок.

Алардын унчукпаганы кызды туткунга ала турган ниети бар экенин далилдеди.

Буга чейин Исидора прериянын түсү кызыл көчмөн кишилери менен жолугушуудан аз коркчу. Нечен жылдар бою алар техастыктар менен да, мексикалыктар менен да таттуу болуп келген эле.

Корко турган бир гана нерсе, — мас болгондо алар оройлук кылуулары мүмкүн. Бирок пивоканадан мас болуп келаткан матросторго ээн жерден жолугуп калса да маданияттуу дүйнөнүн ар бир аялына ошондой коркунуч болор эле. Исидора ошондой коркунучту башынан бир жолу өткөргөн болучу; жалаң коркунучтан да, өзүнүн эңсеген тилегинин бузулушуна дуушар кылган нерсе эсинде көбүрөөк калган эле.

Бирок азыр анын башына башка коркунуч түшө турган болду.

Убактысынча жарашуу убагы бүткөн. Согуш бүгүн-эртең болот деп турушкан. Аны куугандар мас эмес, канды эңсеген кишилер. Эми ага мас болгон кишилердин кордогонунан эмес, ажалың жеткиргендей укмуштуу коркунучтан да чочуш керек.

Чочулап камчыланып, теминип, Исидора өкүм атын зыркыратып келатты.

Кыздын үнү гана угулат. Аны кубалап бараткандардын үнү такыр чыкпайт.

Кыз бир жолу гана кылчайып карады.

Алар төртөө, кыз жалгыз.

Бирден-бир үмүт — техастыктарга корголоо.

Исидора кипаристи көздөй чапкылап баратты.

⁶⁸ Индеецтер! (испанча).

LXVII глава ИНДЕЕЦТЕР

Куугунтукталып келаткан чабендес кыз кипарис өскөн жарда үч жүз ярддай аралыкка келип калды. Ал дагы кылчайып карады.

Алдыда келаткан индеец ээринин кашындагы чалмасын алып, башынан өйдө тегеретип ыргытканга камданып күүлөп жаткан экен.

Исидора коктудан эңкейишке жете бергиче, аркандын сыйыртмагы анын мойнуна ороло түшмөк эле. Анан ошондо...

Аңгыча болбой, Исидоранын эсине бир жакшы ой келе калды.

Колоттон жакыныраак, Аламонун төбөсүнөн оркоюп чыгып турган жар таш бар эле. Жар таш кепеден көрүнүп тура турганы анын эсине түшө калды.

Чабендес кыз багытын шарт бурду да, кипаристи көздөй жөнөбөй, тике эле жарды көздөй чу койду.

Кубалап келаткандар анын ошенткенине кубанып кетишти — алар ошол жерди жакшы билишчү эле, кыздын эми аргасыз абалга түшкөнүн жакшы түшүнүштү. Эми кыз ушерден алардын колуна түшө тургандыгында шек жок.

Алардын башчысы кыл арканды кайра алды. Чалма ыргытууга ал шашкан жок. Себеби иш оңунан чыгарына көзү жеткен эле.

— Chingro! — деп жиберди ал, — дагы бир аздан кийин жардан кулап түшөт!

Бирок ал жаңылган экен. Исидора жардан кулап түшпөй эле, улам илгерилеп чаба берди. Дагы ылдам бурулуп, жарды бойлой катуу чапты да, техастыктар аны көрө коюп, айран-таң калган Зеб: «Иосафат!» деп кыйкырып жиберди.

Бул сөз мергенчинин оозунан өтө кыйын учурларда гана чыга турган.

Ага жооп кайтаргансып, атчан кыздын кыйкырыгы, үгүлдү: — Los jndios! Los jndios!

Түштүк Техаста үч эле күн болгон киши кайсы гана тилде айтылбасын, бул сөздөрдүн маанисин жанылбас биле алат. Бул — үч жүз жылдан бери чек арадагы тилкени бойлой үч миң миля жерде ар түрдүү үч тилде; « Los jndios!» « Los jndios!» «the jndios »⁶⁹ деп айтылып келаткан дүрбөлөң кыйкырык эле.

— Техастыктар, куткаргыла! Жардам кылгыла! Мени индеецтер кубалап келатат!

Кыздын артынан жар ташты бойлой индеецтердин жол башчысы чапкылап келатты. Анын кыл арканы абада дагы булгалана баштады. Аңгыча болбой, мылтык тарс дей түштү. Колунун тыз дей түшкөнү, индеецти кыл арканын таштап жиберүүгө аргасыз кылды да, ал эмне болуп кеткенин билбей, эки жагын каранды.

Төмөн жакта, өрөөндө, куралданган бир жоон топ кишинин үстүнөн түтүн буркурап чыкты.

Куду сүйлөшүп алгансып, төртөө тең атынын башын бура тартты да, баягы чапкылап келаткандай, кайра чапкылап жөнөштү.

— Кап! — деди Зеб Стумп мылтыгын кайра дүрмөттөп. — Эгерде кыз болбосо, тигилердин баарын ушул ойго түшүрөт элем. Алар колго түшсө, жанагы табышмактуу иш жөнүндө анча-мынча нерсе билет элек. Бирок эми аларды кууп жете албайсың.

* * *

Мусгангердин кепесинин жанында котолоп турган элдин көңүлүн индеецтердин көрүнгөнү бүтүндөй өзгөртүп жиберди.

⁶⁹ Француз, испан, англис тилдеринде — индеец деген сөз.

Кольхаун менен анын жолдош-жоролору эми бийлик кыла албай калышты. Регуляторлордун башчысы сот кийинкиге калтырылат деп жарыялады.

Кандай аракет кылабыз деп, бир заматта жаңы план түзүп жиберешти. Караланган кишини сентльментке алып барыш керек, ошол жерде өлкөнүн законуна ылайык сот текшерүүсү болсун дешти.

Индеецтерди эмне кылуу керек? Аларды куугунтуктоо керекпи? Албетте. Бирок качан? Азыр, ушул эле заматпы? Сактык кылгандыктан, азыр куугунтуктабайлы дешти. Төрт гана индеец көрүштү, бирок алар төрт жүз индеецтин авангарды болушу мүмкүн эле.

— Жарды бойлото чапкылап келаткан кызды күтүш керек, индеецтер жөнүндө ошондон билербиз, — деди техастыктардын бирөө акыл айтып.

Эми баары Исидораны күтүп калышты.

Ошол арада Зеб Стумп шордуу туткундун оозунан тыгынды алып, катуу байланган арканды чечип жиберди. Анын ошентип жатканын Луиза Пойндекстер калтырат-. масы кармаган кишиден бетер, калчылдап карап турду.

Бирок дон Сильвио Мартинестин жээни кайда?

Ал алиге жок. Кала берсе, анын атынын дүбүртү да угулбай калды. Исидоранын көрүнбөй калганы таңыркатып дүмөктөндүрүп чочутту. Аерде мексикалык кызды жакшы көргөндөр көп эле. Балким, кызды туткунга түшүрүп кетишкендир?

Техастыктар ардана түштү. Себеби кыз: «Техастыктар! Куткаргыла!» деп жардам сурабады беле!

Мына эми мустангерден өч алабыз деп кекенип тургандары башка жакка бурулуп кетти: түсү кызылдардан өч алуу керек болду.

Жашыраак, өкүмүрөөктөрү белгисиздикке эми чыдап тура алган жок; алар аттарына ыргып минди да, кызды таап, куткарып калуубуз керек, же өзүбүз өлүүбүз керек деп жар салып кыйкырышты.

Жаш жигиттерди эч ким токтоткон жок. Алар Исидораны издегени, прериянын пираттарын куугунтуктаганы жөнөштү.

Ошол жерде анча-мынча гана киши калды; алардын арасында Зеб Стумп бар эле.

Дале регуляторлор кайтарып турган оору жөнүндө мергенчи жанын үрөп, кам жеп жатты. Бирок мустангерге ушундай кырсык башына түшкөндө чын көңүлүнөн берилген жалгыз Зеб гана болгон жок. Мустангерге ошондой эле кыйбас мамиле кылган дагы эки киши бар эле. Кабыргасы кайышып, боору ооруп турганын жашырууга аргасыз болсо да, сүлүү креолка мурдагысындай эле андан көзүн айырган жок.

Экинчиси — Фелим эле. Кепенин жанында эмне болуп жатканын байкап, ошол арада ал дарактын башында жашырынып олтурган болучу. Кырдаалдын өзгөрө калган-Дыгынан пайдаланып, ал акырында коркпостон жерге түштү да, өзүнүн милдетин орундата баштады — ал ошон үчүн Атлантика океанын басып келген эмес беле.

Мындан кийинки окуялар Аламонун жээгинен алда канчалык алыс жерде болот»

Бир сааттан кийин кепе каңгырап, ээн калды; эми Морис-мустангерге, балким, ушул меймандос үйдө эч качан турууга туура келбес.

LXVIII глава ОҢУНАН ЧЫКПАГАН ЖОРТУУЛ

Команчаларга каршы жортуулга чыккандары үч-төрт күндөн ашкан жок. Батыштагы мейкиндин индеецтеринин такыр эле согуша турган ою жок болуп чыкты. Алардын

сеттльментке кол салганы, жүрөктүү эр экен деп наам алууга тырышкан бир нече жаш азаматтын жөнөкөй эле тентектиги экен.

Түсү кызылдарды атчан аткычтардын эскадрону Сан-Сабанын теребелинен кыйратты. Алар алган олжосун таштап, башын ала качып араң кутулду.

Команчалар бейтарап тилкенин чегинен нары кеткенден кийин аларга каршы жиберилген отрядга катышкандар өзүнүн бөлүктөрүнө кайта келип, башкы штабдан буйрук күтүүдөн башка эч нерсе калган жок.

Нуэсес дарыясынын жээгине чейинки районду кайтаруу иши тапшырылган Инж фортунын эскадрону индеецтерди издөөгө тийиш болгон жерден бүтүндөй башка тарапты көздөй жөнөдү. Бул жаңылыштык билингенде, эрдик көрсөтсөк экен деп эңсеген жаш офицерлер өкүнүп, ыза болгонунан жанын кайда коёрун билишпеди. Өздөрү жокто индеецтер Леонанын аркы өйүзүнөн, чыгыш жактан да көрүптүр деп угушуп, алар дагы экспедицияга барабыз го деген үмүт менен кайра дагы демелене башташкан эле.

Бирок алардын көңүлүн калтырган дагы бир нерсе болду: граждандар кишилерден чогултулган отряд, түсү кызылдарга каршы жиберилген жортуулдан кайта келип, Аламонун теребелинен бир да индеецти кезиктиргенибиз жок деди.

Ушундай шартта чын экендигине оңой эле шек келтире турган сөздөрүн ырастоо үчүн алар далил боло ала турган буюмдарды алып келишти. Ошол буюмдар — жылкынын куйругунан жасалган париктер, короздун жашылга, кызылга боёлгон канаттары, бүгүнүн терисинен тигилген шымдар, мокосиналар, бир нече күтү боёк эле. Ушунун баары эски теректин көңдөйүнөн табылыптыр.

Индеецтерге каршы дагы жортуулга чыгуу жөнүндө эңсөөнүн кажаты да жок эле. Баатырдык иш издегендерге өздөрүнүн делебесин суутуп, бейкут турмушка алымсынууга туура келди.

Инж форту кандайдыр чоң маданияттуу борбордон алыс болгондугуна карабастан, аердеги турмушту көңүлсүз өтүп жатты деп айтууга болбойт эле. Биринчиден, сулуулук жагынан чанда учуроочу кыз жакында эле ушерге көчүп келген. Экинчиден, кыздын агасынын дарексиз жоголуп кетиши, аны өлтүрүп коюшту го деген жоромол бар эле. Үчүнчүдөн, башы жок чабендестин пайда болушу андан бетер табышмактуу окуя болду; индеецтерче кийинип алган актар жөнүндөгү эски тарых; эң акырында, Генри Пойндекстерди ушул өлтүрдү го деген шектүү кишинин кармалганы жана жинди болуп абакта жатканы жөнүндөгү кабар, элди анчалык кызыктырбаганы менен соңку кабар болду.

Исидора Коварубио де-Лос-Ланос — ушул ойсоңдогон сулуу — сүйлөнүп жүргөн сөздөрдүн эн жакшы темасы болду. Бардыгын ушунчалык толкундаткан табышмактуу окуя менен анын кандайдыр байланышы бар экен деген ушак да таралып жүрдү.

Аламодо болгон бардык окуялар — кепесинде ооруп жаткан жеринен табылган мустангер, топураган элдин аны асылсын деп өкүм чыгарганы, Луиза Пойндекстердин кийлигишкени аркасында өкүмдүн аткарылбай созулуп калышы, Зеб Стумптун эрдик кылып жактаганы аркасында ал иштин жакында кайра карала турганы, — мына ушунун баары түгөнбөгөн айың-ушактарга себепкер болду.

Генри Пойндекстерди өлтүрдү деп айыпталган мустангердин күнөөлүү экени же күнөөсүздүгү жөнүндөгү маселенин тегерегинде өтө кызуу талаштар жүрүп жатты.

— Киши өлтүрүү, — деди акылдуусунган капитан Сломан, — бул кылмыш, менин оюмча, мындай ишке Морис Мустангер барбайт. Ушинтип айтуу үчүн ал жигитти мен жетишерлик жакшы билем.

— Далилдин баары ага каршы экенин сиз тана албайсыз, — деди Кроссман. — Анын күнөөлүү экендигине эч ким шек келтире албайт.

Кроссман ирландиялык жигитти эч качан жакшы көрчү эмес эле. Интенданттын жээн кызы — форттун ашкан сулуусу, укмуштуу окуяны издеген ошол зоболосу жок жигитке өтө мейримдүү карагандай болуп көрүнгөн эле.

— Сиздин бул айтканыңызга мен эч качан макул боло албайм, — деп жооп кайтарды Сломан.

— Бирок жаш Пойндекстердин өлтүрүлгөндүгүнө шек саноого болбойт го. Ал талашсыз иш. Бул иш дагы башка кимдин колуна келет эле? Жигит менен Жеральддын жаңжалдашканын өзүм тыңшап уктум деп, Кольхаун карганып жүрбөйбү.

— Эгерде өзүнө пайдалуу болсо, ал кымбаттуу жээни эмне десең да каргана берет — деп, драгун Генкок кийлигише кетти. — Анын үстүнө, мустангер менен ыркы келишпей жүргөнү анын айткандарына шек туудурат. Ырас эмеспи?

— Жаш Пойндекстер менен мустангердин ортосунда жаңжал болуптур деп эле коёлу, — деп жөө аскерлердин офицери каршы чыкты. — Кош, андан эмне деш керек? Киши өлтүрүү менен ишибиз болуп жатканын бул али далилдебейт.

— Демек, сиз жанагы жигит Пойндекстерди адилет кармашууда өлтүрдү деп ойлойсузбу?

— Ошондой болушу абдан ыктымал.

— Бирок алардын жаңжалдашканы эмнеден улам чыкты? — деп сурады Генкок. — Кольхаун менен мустангердин ыркы келишпей жүргөнүнө карабастан, жаш Пойндекстер мустангер менен дос экен деп уктум. Алар эмне жөнүндө чатакташышы мүмкүн эле?

— Кызык суроо бересиз да, лейтенант Генкок, — деди жөө аскерлердин офицери көп нерсени билгенсип. — Жанагыдан башка нерсе үчүн да... эркектер жаңжалдашчу беле?

— Кыздар үчүн дегиниз келеби! — деп кийлигишти драгун. — Бирок кайсы кыз үчүн экенин түшүнө албадым. Жаш Пойндекстердин карындашы үчүн эместир!

— Ким билет! — деди Сломан ийнин куушуруп.

— Болбогон кеп! — деп жиберди Кроссман. — Жапайы жылкы кармап, оокат кылып жүргөн жигит мисс Пойндекстерге көз артат деп кантип ойлоого болот? Ал болбогон кеп!

— Сиз, Кроссман, ашкан аристократсыз. Өзүнүн табияты жагынан сүйүү — демократ экенин билбейсизби; — социалдык теңсиздик жөнүндөгү ойлоп тапкан теорияңызды сүйүү шылдыңдап күлөт. Бул маселе жөнүндө мен эч нерсени ырастагым келбейт. Биздин фортту ырыстуу кылган сулуу жандардан башка, өздөрү үчүн кармашууга арзыган бөлөк кыздар да сеттльментте жок эмес...

— Капитан Сломан! — деп, аткычтар бөлүгүнүн лейтенанты анын сөзүн орой бузуп кетти. — Өзүңүздүн даражаңыздагы киши үчүн өтө олдоксон сүйлөп жатканыңызды айтышым керек. Ушундай кордогон осол сөзүңүз үчүн биздин гарнизондун аялдары сизге алкыш айта койбос.

— Кандай кордогон осол сөз, сэр?

— Ошол аялдардын ичинен бирөө жанагыдай киши менен сүйлөшөт деп, чын эле ойлойсузбу?

— Жанагы кишиңиз ким? Мен эки кишини айттым го.

— Менин айтканымды сиз абдан жакшы түшүнөсүз,

Сломан, а мен сиздин айтканыңызды түшүнүп турам. Жанагыдай тексиз авантюристтердин — уурунун, киши өлтүрдү деп шек калтырган адамдын аты менен өздөрүнүн атын жанаша айтканыңызга аялдардын бүтүндөй таарынышарында шек жок.

— Морис-мустангерди киши өлтүргөн экен деп шек саноо өтө кыйын. Ал ууру да, авантюрист да эмес. Ирландиялык жигит менен мен сизден көбүрөөк кезигишкен, ошондуктан, ал биздин ар кимибизден жаман тарбияланган эмес деп айта алам. Ушул тема жөнүндө сөз кылып калганыбыздан соң, кошумчалап айтарым: алар, эң кеминде алардын кай бирөөлөрү, эгерде ыгы келе калса, аны менен жакын таанышуудан качпас эле. Менин байкоомдо Морис-мустангер биздин аялдардын арасында өзүн чыныгы жентльменче сылык тутат турган. Анын үстүнө, биздин аялдардын кай бирөөнө аны кызыгат экен дегенге чоң шегим бар.

— Ырас элеби? Аны менен теңтайлаша турган киши табылса, ал өзүн ырыстуумун дээр эле!

— Балким, ошондой чыгар, — деп, жөө аскерлердин капитаны жайбаракат жооп кайтарды.

— Ким билсин? — деди Генкок көп нерсе билгенсип. — Дагы андай жаңжал болсо, ким үчүн болгонун ким билет. Жанагы азыр көп сөз болуп жүргөн татынакай сеньорита ушул ишке катышып жүрбөсүн? Ошол аял жөнүндө уккандарым ал үчүн эркектер биринин колкосун бири жулат го деп ойлоого болот... Мустангерди абакка камап коюшту. Жанында баягы апенде чалыш малайы бар. Ал гана эмес, кароолчуларды эки эсе көбөйтүлсүн деп майор буйрук бериптир. Бул эмне деген сөз, капитан Сломан? Балким, мунун себебин сиз башкалардан жакшыраак түшүндүрөсүз. Аны абактан качып кетүүгө аракет кылат деп күтүшкөн жери жокпу?

— Андай болбоо керек, — деп жөө аскерлердин офицери жооп кайтарды, — айрыкча анын оору экенин, кала берсе, каерде олтурганын да билбегенин көңүлгө алсак,

андай болушу мүмкүн эмес. Азыр эле мен ага барып келдим. Акыл-эсинен ушунчалык танган экен, күзгүдөн көрсө, өзүн да тааныбай турган.

— Акылы жайында эмес дейсизби? Эмне деп айткыңыз келет? — деп сурады Генкок.

— Анын алдастап жаткан кези экен.

— Кантип эле ошон үчүн кароолчуларды көбөйтүшсүн? Өлчөөсү кургандай таң каларлык иш! Майор өзү да акылынан анча-мынча адашып калган болуу керек.

— Балким, анткендери... майордун зайыбынын буйругудур? Ха-ха-ха!

— Бул эмне дегениңиз? Кантип эле картаң майор мустангерди камактан качып кетет деп чочусун?

— Жок, менин оюмча андай эмес. Биерде, тескерисинче, башка нерседен коркушат... Менин айтайын дегеним: Морис-мустангер үчүн тыштан көрө, абакта коркунучсузураак. Кандайдыр таң каларлык эмелер пайда болуптур, Линч соту жөнүндө дагы жаны сөздөр башталыптыр. Же сотту калтырып коюшканына регуляторлор өкүнөт; же элде ошондой пикир болсо экен деп, өтө кызыккан бирөө бар. Мустангердин бактысына анын кыйбас досу, картаң мергенчи ошерде болуп калганын айтпайсыңбы. Биздин отрядыбыз убагында кайтып, кароолчуларды көбөйтүүгө мүмкүн болгону жакшы болду. Дагы бир күн өтсө, Морис Жеральдды биз тирүүлөрдүн арасынан көрбөйт элек. Эми бечара жигитти бүтүндөй адилеттик менен соттошот.

- Сот качан болот экен?
- Ал эс-учун жыяр менен болот экен.
- Ал эс-учун жыйганча, бир нече жума өтүп кетиши мүмкүн го?
- Балким, бир нече күндөн кийин, кала берсе, бир нече сааттан кийин эсине келиши ыктымал. Ден соолугу анча деле жаман көрүнбөйт. Калыбы, ал кандайдыр өтө оор кырсыкты башынан өткөргөн окшойт. Бардыгы бир күндүн ичинде өзгөрүп кетиши мүмкүн. Регуляторлор аны эс-учун жыяр менен токтоосуз соттоо керек дешет имиш.
- Балким, ал өзүн актай алар? Менимче, ал өзүн актай алат, — деди Генкок.
- Шегим бар, — деди Кроссман. — Көрө жатарбыз. Тирүү болсок, көрөрбүз.
- Ошондой болоруна ишенем, — деди Сломаи. — Тирүү болсок көрөрбүз.

LXIX глава

ЖАШЫРЫН СЫР ЖАНА АЗА КҮТҮҮ

Каса-дель-Корво гасиендасында кайгырып аза күтүү өкүм сүрдү. Вудли Пойндестердин үй-бүлөсүнүн арасында кандайдыр табышмактуу мамиле пайда болду. Алардын үчөө эле калды. Мурдагысынан алар алда канчалык сейрек көрүшөт; алардын көрүшкөнүнө да кандайдыр бирин бири жактырбагандык сезилет. Алар тамак ичкени отурганда гана көрүшөт, эн зарыл нерсе жөнүндө гана сүйлөшүшөт.

Кайгынын себебин түшүнүү кыйын эмес; алардын сүйлөшпөгөн себебин да анча-мынча түшүнүүгө болот.

Эми эч ким шек санабаган өлүм, жалгыз баласынын, жалгыз агасынын күтпөгөн жерден дарексиз өлүшү — атасы үчүн да, карындашы үчүн да каттуу сокку болду. Өлгөн жигиттин жээни Кассий Кольхаундун да ындынын өчүргөн ушул өлүм болуп жүрбөсүн?

Бирок анын ындынынын өчкөнүндө дагы бир кеп бар. Кала берсе, үй-бүлөсүндөгү күйүт жөнүндө сүйлөөгө туура келген учурларда да, алар бирин-бири зарыктырып өтө эле токтоо сүйлөшүшөт.

Баарынын башына түшкөн кайгыдан бөлөк, эч кимиси айтпаган, айта да албай турган, ар кимисинин кандайдыр дагы бир жашырын сыры бардай көрүндү.

Бир кездеги кербез плантатор, эми үйүнөн чыкпас болду. Нечен саат бою ал бөлмөдөн-бөлмөгө же коридордо ары-бери басып жүрдү. Күйүтүнүн күчтүүлүгү анын кербездигин жоюп, мүңкүрөтүп таштады. Бирок чалды жабыр- каткан жалан эле өлгөн баласын сагынуу болгон жок; оозунан чыккан түшүнүксүз каргоо анын башка күйүтү бар экенин да билгизип жүрдү.

Кольхаун ар дайым каяккадыр кетип, тамак ичерде же уктаганы жатарда гана кайра келип жүрдү.

Луиза өзүнүн бөлмөсүндө көбүрөөк отурчу болду. Ырас, кээде анын ойлонуп, азотейда да жалгыз отурганын көрүүгө болот эле. Өзүнүн жапа чеккенин, өлгөн агасы жөнүндө куса болгонун, жакшы көргөн кишисинен ажырайм деп коркконун, балким, өзүнүн аты менен байланыштуу жаңжал жөнүндөгү жаман пикирлерди аерде, көпкөк асмандын астында башынан өткөрүү жеңилирээк эле.

Морис Жеральддын абакка камалганын Луиза билет. Ал аскерлердин абагынын бекем дубалынын ичинде олтурат.

Дубалды эч ким бузалбай турганы анын жүрөгүн өйкөбөйт. Кайра ошол дубал анчалык бекем эмес го ден коркот.

Ошентип ойлоо үчүн Луизада негиз бар. Линч соту жөнүндө сөз кылып коюп жүрүштү; бул жолу Сэм Менли старший сот болбойт экен, регуляторлор да сотто заседатель болбой, андан алда канчалык ырайымсыз, чек арадагы ар бир форттун теребелинен көп табыла турган анда да ырайымсыз, жөн эле желдеттер заседатель болот экен деп жүрүштү. Бул сөздөр көп кишини таң калтырды. Камактагы кишини эмне үчүн закон боюнча соттошпой тургандыгын түшүнүү кыйын. Соңку убакта ачылган далилдер абалды өзгөртө алган жок; эмне болсо да, анын күнөөлүү экендигин далилдей турган эч кандай жаңы маалымат- тар жок.

Андай болсо эмне үчүн камактагы кишиге кастарын тигүү дагы кайтадан күчөдү? Мына ушунда бир шумдук бар.

Мунун себебин түшүнгөн, же шек санап билген үч гана киши — Зеб Стумп, Луиза Пойндекстер жана Кассий Кольхаун болду.

Болуп жаткан окуяны ыклас менен байкап жүргөн картаң мергенчи ушул шектүү иштин маанисин түшүнүп, жүрөгү сезип жүрдү. Жалданган кишилер аркылуу аракет кылып, шыктандырган Кассий Кольхаун болду. Анын жаман оюн орундаткандар — Мигуэль Диаз жана жергиликтүү баш кесерлерден тандап алынган он чакты киши менен шерик болуп жүргөн анын жолдоштору эле.

Зеб Стумп өзүнүн шек санаган пикирин жаш креолкага айтып жүрдү. Анын шек санаганынын бүтүндөй адилет экенин Луиза толук баалады. Кыздын кыйналып, дүмөктөнүшүнө дал ушул себеп болду.

Ал жаңы айың сөздөрдү тек кетирген жок. Же өлүм жазасын, же аман калат го деген үмүттү өзүнө ошол жактан алып келе турган бирөөнү күткөнсүп, ал Каса-дель-Корвону форт менен бириктирген жолду карап, эки көзү төрт болду. Ал абактын жанынан көрүнүүгө батынган жок. Эс-учун билбей, жөөлүп жаткан жигиттин сөзүн угууга дилгир болгондор кароолчулардын турганына карабастан, абактын эшик алдынан топурап кетишкен жок. Ошол топураган эмелерди аралап өтүү, алардын бүшүркөп караганын сезүү өтө кыйын эле.

Эгерде Луизаны өз эркине койсо, балким, ал аерге барат беле, бирок ансыз да шектенген атасы аны аңдып жүрдү. Анын үстүнө дагы бир туушканы коомдун көзүнчө кыздын абийирин андан кем сактаган жок. Кыз ошондой кылууга батына албады. Үйдө отуруудан башка, эч кандай айла калган жок.

Индеецтерге каршы экспедицияга жиберилген аткычтар кайра кайтты деген кабар менен, төртүнчү күнү эртең менен Каса-дель-Корвого Зеб Стумп келгенде, Луизанын кубанычы койнуна батпады! Эми мустангерди анын душмандары кароолчуларга көрсөтпөй уурдап кетет экен деп коркуунун кереги жок эле.

— Эми кам санабасаңыз да болот, — деди Зеб үнүн ишенген эмедей чыгарып. — Азыр андай коркунуч өтүп кетти, Мисс Луиза, мен тийиштүү чара көрдүм.

— Чара көрдүңүзбү? Кандай чара, Зеб?

— Баарынан мурда, кайра келери менен майорго жолуктум. Өзүмө белгилүү болгон нерсенин баарын ага ай- тып бердим. Кудай жалгап ал мурдагысындай эле ирландиялык жигитке жакшы мамиле кылат экен. Анан ага жанагы америкалыктардын, мексикалыктардын, дагы башкалардын бетпак бандасы жөнүндө айттым. Ошолордун коркунучтуусу болгон алиги шүмшүк Диаз жөнүндө да унутканым жок. Ошондуктан, майор кароолчуларды эки эсе көбөйткүлө деп буйрук берди.

— Абдан жакшы кылыпсыз! Эми коркпоого болот деп ойлойсузбу?

— Сиз, сыягы, мистер Мигуэль Диаздын шайкасы жөнүндө айтып жатасыз го? Коркунуч жок экендигине каргана алам. Адегенде Диаз өзү абактан чыгып алсын.

— Эмне? Диаз абактабы? Кандайча? Качан? Каерде?

— Сиз мага суроону жаадырып жибердиңиз го, мисс Луиза. Болуптур! Ыңгайлуу болсун үчүн акыркы суроодон баштайлы. Демек, каерде деп сурап жатасыз го? Бул жерде бир гана түрмө бар, башка абак жок. Менин айтайын дегеним, жанагы форттун абактысы. Ал ошондо.

— Аны менен бирге...

— Билем, сиз жигитти айткыңыз келет го. Ырас, экөөнү эки башка камерада болгону менен бир үйдө. Экөөнүн ортосунда жука дубал бар. Ал дубалдан баары угулуп турат; эгерде өздөрү каалашса, экөө сүйлөшө алат. Ошол мексикалык менен жанаша анын жолдоштору отурат. Иши кылып, ошол үчөө өз ара сүйлөшө турган сөз таба алышат.

— Мунуңуз жакшы жаңылык экен, Зеб. Кечээ айтпадыңыз беле, жанагы Диаз...

— ...Өзү тузакка түшүү үчүн ошентиптир. Ошол тилеги ишке ашты. Эгер абакка өзү түшпөсө, баары бир аны башка бирөө олтургузат болучу.

— Бирок айтыңызчы, кантип, качан? Мен эчтеке билбейм.

Эх, сиз өтө шаштырбаңызчы! Бирпас дем алын алайынчы. Сиздин экинчи сурооңуз — качан го? Бул суроо да жооп берүү кыйын эмес. Аны каматып салышканын көргөнүмөн бери бир саат өтө элек. Ошондон кийин тике эле биерге келдим.

— Бирок аны эмне үчүн камашканын мага айта элек- сиз го.

— Айтууга мүмкүнчүлүгүм боло элек. Ал өтө узун сөз бүт айтуу үчүн көп убакыт керек. Сиз аны азыр уккүңуз келеби, же кийин...

— Эмнеден кийин, Мистер Стүмп?

— Сизге кандай десем... мисс Луиза, мен ойлодум эле да... картаң бээми атканага алып барып койгондон кийин айтайын дедим эле. Жүгөрүдөй бирдеме жалмалап, анча- мынча суу ичкиси келген окшойт. Ал экөөбүз узак жол бастык.

— Кечирип коюңуз, ардактуу мистер Стүмп! Мен а жөнүндө ойлобопмун... Плутто, мистер Стүмптун атын атканага алып барып, жакшылап тойгузгула. Флоринда! Флоринда!.. Сиз эмне каалайсыз, мистер Стүмп?

— Мен тууралу убара болбоңуз, мисс Луиза, сизге ыракмат. Мен тиги бечара бээм жөнүндө гана ойлодум эле. А мен тамаксыз дагы эки саатка чейин чыдай алам. Бирок жанагы мононгахель вискиси сыяктуу бирдемеңиз болсо, көңүлүмдү көтөрүш үчүн пайдалуу болор эле.

— Мононгахель вискисиби? Болбогондочу... балким, андан жакшыраак башка бирдеме ичсеңиз, кандай болор эле?

— Мононгахель вискисинен жакшырагынбы?

— Ооба, шерри-брэнди, шампан-брэнди, эгерде аны жакшы көрсөңүз?

— Жок, мага андай француз ликерлорунун кереги жок. Питтербург заводдорунан чыккан жүгөрүнүн таза ширесинен жакшы эмне болмок эле!

— Флоринда! Флоринда!

Эмне үчүн ал чакырганын кызматчы аялга айтпаса да болот эле. Өзүнө эмне алып кел дешкенин ал Зеб Стүмптун ошерде отурганынан эле ачык билди. Кандай буйрук берерин күтүп турбастан эле, ал бөлмөдөн чыкты да, теңме-теңи жанагы чал «жүгөрүнүн нагыз ширеси» деп атаган, бирок чындыгында кара буудайдан кайнатылган эмени толтуруп, бир минутадан кийин графин көтөрүп келди.

Зеб жалынтып отурган жок. Графиндеги суюктук тез эле үчтөн бирине кемип калды. Үчтөн экисин ал өзү белеңденип айтмакчы болуп отурган узун аңгемесин сүйлөгөндө тамагын суулап туруш үчүн калтырды.

LXX глава

БАРЫҢЫЗ, ЗЕБ, КУДАЙ ЖОЛУҢУЗДУ АЧСЫН

Картаң мергенчи бирдемени шашылып иштегенди жаман көрчү эле. Ошонусу ичкилик ичкен кебетесинен да көрүндү. Ал вискини тамшанып жатып, жай ичти. Креолка шашкалактап чыйпыйы чыгып, анын сүйлөгөнүн күтүп турган жок.

— Айтыңызчы, ардактуу Зеб, — деди кыз кызматчы аялды жибергенден кийин, — жанагы мексикалыкты эмне үчүн камашты? Мен алиги Мигуэль Диазды айтып жатам... Мен ошо жөнүндө бирдеме билсем керек эле.

— Аны билген жалгыз гана сиз эмессиз, мисс Луиза, ал шүмшүктүн жоругун билгендер көп. Сиздин агаңыз... Бирок а жөнүндө азырынча сүйлөбөйлү... А Мигуэль Диаздын анча-мынча тиешеси бар экенин Зеб Стүмп билет, билбесе да чоң шеги бар... Эмне жөнүндө айтканымы түшүнүп жатасызбы?

— Сүйлөй бериңиз, мистер Стүмп?

— Эмесе мындай. Биз Аламодон кайра келгенибизден кийин көп узабай эле индеецтерди куугунтуктаганы кеткен жигиттер да келген. Албетте, а жөнүндө сиз уккан чыгарсыз. Дарактын көңдөйүнөн табылган алиги буюмдардын баары жардын үстүнөн биз көргөн кишилердин актар экенин ачык далилдейт. Кепеден карта таап алганымда, а жөнүндө мен да ойлодум эле.

— Демек, түн ичинде кепеге келгендер баягы Фелимдер көргөн кишилер экен да?

— Шексиз, алар ошол эле мексикалыктар.

— Ошолор мексикалыктар болчу деп жоромолдоого сиздин кандай негиздериңиз бар?

— Негиздерим өтө чоң. Ошондой экенине көзүм жетти. Ошол шайканын ар бирөө кайда жашырынганын аңдып Жүрдүм.

Жаш креолка эми суроо берген жок. Аңгеменин андан аркы узатылышын ыкласы менен күтүп, унчукпай отурду.

— Билесизби, мисс Луиза, карта, ошону менен катар гальвеец мага айткан кээ бир сөздөр ошо кишилердин мексикалыктар экендигине мени шектендирди. Ошондой экенине ишенгенден кийин алардын кайдан келгенин божомолдоп билүү мага кыйын болгон жок. Башкалардын сүрөттөп айтканы боюнча төртөөнүн ар биринин ким экенин билүү Үчүн жергиликтүү мексикалыктар мага өтө жакшы маалим. Анын үстүнө алардын бирөөнө өзүм тамга баскан болчумун.

— Тамга баскам дейсизби? Кантип, Зеб?

— Баягы менин атканым эсиндеби? Мен ага окту кепенин босогосунан жиберген болчумун.

— Мылтык атканыңызды көргөм, бирок мен анда да рактын көлөкөсүндө турбадым беле, кимди атканыңызды байкаган эмесмин.

— Эмесе мындай, мисс Луиза, картаң Стүмптүң кан төкпөй мылтык аткан учуру аз болот. Ошол шүмшүккө ок тийгенин билген болчумун. Алыстан атууга туура келген ошондуктан ок четкерээк кеткен болуш керек, бирок ок аны анча-мынча чырпып кеткенин билген элем. Эти ооруганынан кыйшалактай түшкөнүн көрүп: «Эгерде ушунуң терисин тешпесем, анын териси менен өзүмүн терими алмашууга даярмын» — деп ойлогон элем. Ошондон кийин биздин жигиттер кайра келип, түсү кызылдар эмес, актар жөнүндө айтышкан болчу. Ошол индеецтер ким экенин мен жакшы билген элем, аларды кармап да алат болчумун, бирок ал жолу кармаган эмесмин.

— Эмне үчүн, мистер Стүмп? Балким, бечара агамды өлтүргөн кишилер ошолор чыгар!..

— Дал ошол себептен мен аларга азырынча тийген эмесмин. Дагы бир башка себеп болгон. Мен форттон алыс кетким келген эмес, мен жокто дагы бир балаа болуп жүрбөсүн деп коркком. Түшүнүп жатасызбы? Дагы, анын үстүнө, ишти акырына жеткирүү үчүн эрте го деп эсептегем. Андай ишти жаздымсыз иштегим келген эле. Ошентип мен аткычтардын кайра келишин күттүм да, ошондон кийин гана мистер Мористи ишеничтүү кароолчулардын карамагында камырабай калтыра алат элем. Ошондон кийин гана картаң бээмди токунуп, ал экөөбүз ошол жигиттер буюм тапкан жерге жөнөдүк. Алардын айтуу боюнча ал жерди мен оңой эле таптым. Алар керектүү иштин теңин да аныктай албагандыгы таң каларлык эмес, аларды ээрчитип барган жанагы боз баш Спенглер болчу. Калгандарын өзүм табууга туура келди. Болжолдогонуман жаңылган эмес экемин. Бир кезде прерияда болгон ар бир акмак ошо жалган команчалардын кайра кеткен изин таба алат эле. Алардын прериядагы изин кандай көпөс болсо да кубалай алат болчу; а жанагы мистер Спенглер менен башкалар андай кыла алышпаптыр. «Тажрыйбалуу» из куучулардын аттарынын изи абдан таптап салса да, мен опоңой эле изилдедим.

— Анан?

— Анан, майор менен сүйлөштүм. Жарым сааттан ки ошол төрт азамат абактын ичине кирди. Башчысын биринчи кармашты, антпесе, ал качып кетиши мүмкүн эле. Мистер Мигуэль Диазга тамга басканым жөнүндө жаңылышкан эмес экемин.

— Демек, ошол эме Диаз экен да? — деген суроо Луизанын оозунан чыгып кетти. — Өтө эле тан каларлык. Биздин дөбөнүн бадалдарынын арасынан мен аны жакында эле көргөм. А мексикалык кыз Исидора бекен? Ах! Мында бир жашырып сыр бар экен. Айтыңызчы, ардактуу Зеб? — деп сурады Луиза мергенчиге жакыныраак отуруп, — ошол мексикалык кыз... айтайын дегеним, баягы ошерде болгон кыз... аныкына көп барып жүрчү бекен?

— Кимдикине? Ким жөнүндө сурап жатасыз, мисс Луиза?

— Түшүнгөнүңүз жокпу, Зеб? Мистер Жеральд жөнүндө сурап жатам.

— Мүмкүн, көп баргандыр, а балким, такыр барган эместир — анысы мага белгисиз. Мен өзүм да аерге аз барчумун. Демейде мен ал жерлерде ан уулабайм. Кээде жөн эле жадап кеткенимен ошерге барып калчумун. Эгерде менин пикирими сурай турган болсоңуз, менимче, ал кыз мурда аерде эч качан болбосо керек. Иши кылып, ал жөнүндө мен уккан эмесмин. Жанагы Фелим бирдеме деп калжыраган го. Ошол кепеге мейман болуп барып жүргөн бир гана кыз жөнүндө уккам.

— Ким жөнүндө? — деп креолка шашыла сурап жиберди да, ошентип сураганы жөнүндө ичинен өкүнүп калды. Зебдин бүшүркөгөнсүп караганын көрө коюп, эки бети кызарып кетти. — Бирок анын эч кандай мааниси да жок, — деп, ал жооп күтүп турбастан сөзүн улантты. — Ошентип, Зеб, сиздин оюңузча, агамды өлтүрүүгө ошол мексикалыктар катышкан экен да?

— Эгерде чындыкты билгиңиз келсе, эмне деп ойлорумду өзүм да билбейм. Прерияда мындай табышмактуу окуя эч качан болгон жок эле. Кээде бул иш ошол мексикалыктардын колунан келгенге окшойт. Кээде башка бирөө да аракет кылгансыйт. Ким экенин азырынча сизге айтпайм,

— Бирок, ал эмес го, Зеб, ал эместир?

— Жок, мустангер эмес. Көп нерсе ага каршы далил болсо да, анын айыптуу эместигинде эч кандай шегим жок.

— Бирок аны кантип далилдөө керек? Бардык далил ага каршы дешет. Аны жактап эч ким эч нерсе айткысы келбейт.

— Андай деп айтууга болбойт. Бул ишти бир жаңсыл кылып биле алганым жок — убакыт жетишпеди. Бирок эм мүмкүнчүлүгүм бар, эми ошол мүмкүнчүлүктөн пайдаланам. Прерия — бул чоң китеп, мисс Пойндекстер, болгондо да өтө кызык, чоң китеп, анда эмне жазылганын окуй билиш керек. Башка жагынан Зеб Стүмп анчалык чоң илимпоз болбосо да, аны окуй билүүгө күдүрети жетет. Балким Мористин пайдасына сүйлөй турган айгактарды таба аларбыз. Менин картаң мугалимим: кээде таш да сүйлөйт деп айтчу эле.

— Кылмыштын изин таба алам деп ойлойсузбу?

— Барып, бардыгын жакшылап изилдеп чыгуу керек. Айрыкча ирландиялык жигит ягуардын тырмагына түшкөн жерди изилдөө керек. Аерге мурда барууга да болот эле бирок эмне үчүн баралбаганымы сизге айтпадым беле. Кудай жалгап, ошондон бери жамгыр жааган жок, кала берсе, бир жума мурун түшкөн изди да көп кыйналбай эле билүүгө болот. Албетте, дасыган киши болбосо, ажырата албайт... Кош, эми кете турган убакыт болду, мисс Луиза. Фортто эмне болуп жатканын айтайын деп, сизге бир минутага гана келдим. Убактыны текке кетирүүгө болбойт. Бүгүн эртең менен мени камактагы жигитке киргизишти. Бир кыйла оңолуп, акыл-эсине келип калыптыр. Регуляторлор сотту токтоосуз дайындаш керек деп жатышыптыр. Мүмкүн, сот эки күндөн кийин болуп калар. Сот башталганга чейин кайра келишим керек.

— Барыңыз, Зеб, барыңыз, кудай жолуңузду ачсын. Ишиңиздин ийгиликтүү болуп чыгышын чын жүрөгүмөн тилейм. Анын күнөөсүз экендиги жөнүндө далил таап кайтыңыз. Ошенткениңиз мен үчүн жанымдан артыгыраак. Сиздин кызматыңызды эч качан, эч качан унутпайм.

LXXI глава ТОРУ АТ

Жүрөгү элөп-желөп болуп, берген батаны угуп, мергенчи аты турган атканага жеткенче шашты.

Бээ жүгөрү жеп жаткан экен — Плуту аны жакшылап тойгузуу үчүн сараңдык кылбаптыр.

Плуту да ошерде, аттын жанында экен. Демейдеги сөзмөрдүгүнө карабастан, атчы-негр бу жолу көп сүйлөгөн жок. Негедир ал сиркеси суу көтөрбөй турган сыяктанды.

Анын ошондой абалын түшүнүү кыйын эмес эле. Жанындай жакшы көргөн жаш кожоюнунан ажыроо, ошондой эле жан-дили менен жакшы көргөн жаш кожоюн кызынын күйүтү, дагы, балким, капитан Кассий Кольхаун аны өтүк менен сабаганыдыр — мына ушунун баары бечара негрдин ындынын өчүргөн чыгар.

Зеб өзүнүн оюна ушунчалык уюп калган эле, кулдун ындыны өчүп турганын байкаган жок. Кала берсе, шашканынан ал бээсине жүгөрүнү да жакшы жегизбеди. Түмшугунан кармай салып, Зеб бээсинин ооздугун салды да, тизгинин мойнуна арта салып, суулугунан кармап, атканадан алып чыкмакчы болду. Кожоюнуна бээси тарткынчыктабыраак моюн сунду, ширин жемдеги бээни зордук менен жетелеп чыгууга туура келди.

— Ой, ой, мистер Стүмп, — деп кийлигише кетти Плуту. — Сиз мынчалык эмне шаштыңыз? Шордуу бээ али тоё элек. Тойгончо жей турсун.

— Убактым жок, досум, алыс жолго баратам. Жүз милядай жол жүрүшүм керек, а эки сааттан азыраак убакыт гана калды.

— Коюңузчу, масса Стумп! Мен андай ылдам жүргөндү уга элек элем. Тамаша кыласыз го?

— Жок, чын айтып жатам.

— Ушул прерияларда эң эле ылдам жүрүшкөндөрүнө таң калам. Мына бу ат да түндө эки жүз миляга жакын жол жүргөн окшойт.

— Кайсы ат?

— Тетиги эшик жакта, четте турган тору ат. Масса Кольхаундун аты.

— Эмне себептен аны эки жүз миля жол жүрдү деп ойлойсуң?

— Ак көбүк болуп тердептир. Сугарганы сууга алып барганымда, жаңы төрөлгөн музоодон бетер темтеңдеп турду. Ооба, ооба! Ой, аябай кыйналган экен!

— Качан, Плуту?

— Качан дейсизби? Ойлоого мүмкүнчүлүк бериңизчи... Баса, албетте, баягы масса Генри жок болгон күнү, — эртең менен, күн чыккандан бир саат өткөндөн кийин. Бу тору аттын мындай кыйналганын мурда көргөн эмесмин, — таңга жуук талаага кеткен элем. Атканага кайра келсем, куду чоң дарыядан сүзүп чыккансып, жаныбар ак көбүккө батып, көл-шал болуп тердептир...

— Ошо түнү бул торуну ким минди эле?

— Билбейм, масса Стумп. Деги масса Кольхаундан башка эч ким минбейт. Ооба, ооба! А түгүл буга эч ким минүүгө да даабайт.

— Демек, бул атты ошол минген дечи?

— Билбейм, масса Стумп, эч кандай билбейм. капитандын алып чыкканын да көргөн эмесмин, мунун кара атканага киргенин да көргөн эмесмин.

— Ак көбүк басып тердеген эле деп айтканың чын болсо, анда муну бирөө минген болуу керек.

— Ырас. Ырас! Бирөө минген болуу керек.

— Кулак салчы, Плуту. Менимче, сен чын айтасың ошол түнү бул тору атты ким мингенин билбейм дегениң да чын. Бирок сенин оюңча ким миниши мүмкүн эле? Мистер Пойндекстер менин досум экенин жакшы билесиң; аның мал-мүлкүн башка киши жаман урунганын каалабайм, айрыкча, капитан Кольхаундун мал-мүлктү урунганын жаман көрөм. Бу жаныбарды плантацияда иштеген негрлердин бирөө уурдап алып чыгып, бүткүл прерияны аркы-терки кыдырып чыккан го. Ушундай эмеспи?

— Жок, масса Стумп. Ошондой болду го деп негр ойлобойт. Плантацияда иштеген кулдарды биерге киргизүүгө уруксат жок. Алар биерге келүүгө да батынбайт. Плантацияда иштеген негр тору атты алып кетиши мүмкүн эмес.

— Шайтан алгырдыкы, атты ким алышы мүмкүн? Балким, надсмотрщик алгандыр? Бу жөнүндө эмне дейсиз?

— Жок, ал эмес.

— Аттын кожоюну өзү албаса, анан ким алышы мүмкүн? Эгерде өзү алган болсо, анда мен кейип-кепчип эмне кылам. Оюна келген жакка, дал тозоктун өзүнө чейин болсо да, атын минип жүрүүгө анын акысы бар. Ал менин ишим эмес.

— Ооба, ооба, менин да ишим эмес, масса Стумп. Бүгүн эртең менен ошол иш оюма келбегени жаман болгон экен.

— Эмне үчүн ал жөнүндө өкүнөсүң? Бүгүн эртең менен эмне болду эле, эмне үчүн кабагың бүркөө?

— Ох, бүгүн эртең менен болгон окуя! Чоң кырсык болду. Аябаган чоң кырсык болду!

— Кандай кырсык?

— Эх, масса Стумп, мени бүтүн кызылдай союп сабашты. Дал түштөн кийин бир саат өткөндө.

— Сабашты дейсиңби?

— Ооба, этимин ооруганынан бүткүл атканада ары-бери жүгүрдүм.

— А, түшүндүм. Ат тээп алды деп айткың келет го. А сени тепкен кайсы ат?

— Сиз, жаңылышасыз. Мени ат тепкен жок, аттын кожоюну тепти. Масса Кольхаун өтүгү менен тепкиледди. Негр жаман эчтеме деле кылган жок эле. Ошо түнү атыңыз эмне болду деп сураган гана жазыгым; атыңыз мынчалык эмне кыйналган деп сурагам. Ал сенин ишиң эмес деп, масса мени өтүгү менен тепкилей баштады. Анан камчы менен сабады. Анан мени опузалап коркутту. Дагы ушул жөнүндө сүйлөсөң, жүз балак жейсиң деди. Аябай сөктү. Ох, тилдегенин көрсөңүз! Масса Кольхаундун мынчалык сиркеси суу көтөрбөй ачууланганын Плуту эч качан, өмүрүндө эч качан көргөн эмес.

— Ал азыр кайда? Бүгүн эч жерден көрүнбөйт го? Тору аты биерде турган соң, бир жакка кетпеген чыгар.

— Жок, масса Стумп, ал азыр биерде жок. Кетип калды. Эми ал дайыма каяккадыр, бир жакка кетип, кеч келет.

— Атчан кетеби?

— Ооба. Эми ал боз атты минчү болду. Тору атка тийбейт. Ошол түндөн тартып ал тору атты бир эле жолу минди. Мүмкүн, торуну тыныксын дей тургандыр.

— Бери карачы, Плуту, — деп Зеб бир нече минута ойлонуп туруп, — менин картаң бээм бир аз жүгөрү жеп, тоюнуп алса, чын эле жакшы болуп жүрбөсүн. Мейли, чери жазылганча тойсун. Ал жемин күйшөп бүткөнчө, мен башка иш менен убара боло турайын. Ашканага барып, жегидей бирдеме бар бекен, карап келчи. Бир кесим муздак эт, бир сындырым жүгөрүнүн наны болсо, башка эчтекенин кереги жок. Сенин кожоюн кызың мени сыйламакчы болду эле, бирок кечигип каламбы деп коркуп, болгон жокмун. Эми, тиги жаныбарымы аяп, айнып калдым. Бир аз күтө турууга туура келет. Тамак жегенде мага да көңүлдүрөөк болор.

— Азыр эле жүгүрүп барып келем, масса Стумп.

Ошентип, Плуту короону аралай ашканага жүгүрүп кетти. Зеб Стумп атканада жалгыз калды.

Негр кетери менен Зеб тору ат турган жерди көздөй басты. Ат коркуп, калчылдап, дубалга ыктап калды.

— Тынч тур, акмак жаныбарым! — деди күңкүлдөп Зеб. — Сага эч кандай жамандык кылбайм. Сенин кылыгың дал кожоюнуңдукундай экен. Акырын деп, сага айтып жатам! Такаңды карап көрөйүнчү.

Ошентип, Зеб эңкейип, аттын бутун кармалап көрмөк-чү болду.

Ат тыбырчылап карматкан жок. Аңгыча болбой, ат Жерди чапчылап, өзүнө бирөө жамандык каалагансып, кошка баштады.

— Каргыш тийгирдин малы, сендей да айбан болот экен-э! — деп ачуулана бакылдады Зеб. — Бир минута тынч тура албайсыңбы! Сени эч ким урганы жаткан жери жок! Кана, бери түрчү, айбан. Такан барбы-жокпу, карап көрөйүнчү.

Ал аттын бутун дагы көтөргүсү келди эле, ат көшөрүп карматпай койдү.

— Мындай каргаша болот экен деп күткөн жок элем, — деп кобурады Зеб, бу кыйынчылыкты жеңүүгө жардам бергидей бирдеме бар деген үмүт менен эки жагын каранып.

«Эмне кылсам, жардам бергин деп негрди чакырууга болбойт. Ал бул жөнүндө эч нерсе билбөө керек».

Мергенчи ойлонуп, бир нече минута туруп калды.

— Бу каргыш тийгирдин макулугу! — деп жиберди ал дагы. — Жөн эле турган жеринде атып салгым келет!.. А, болду! Таптым! Негр жолто кылбаса эле болду. Флоринда аны буйдалтып коёрунда шек жок. Кана, токтой түрчү, азыр сени тек тургузам, же башыңды жүлүп алам! Мына бу чылбыр мойнуңа оролгондо, тыбырчылай албайсың!

Зеб ээринен кыл арканын алып, аттын мойнуна сыйыртмак салды да, аркандын экинчи учун кере тартты. Ат кырылдап, мөңкүй баштады. Бирок көп узабай эле аттын корулдаганы токтоп, таноосунан зорго жел чыгып, мууна баштады.

Зеб эми камырабай жакын келди. Аркандын экинчи учун кере байлап коюп, ал аттын ар бир такасын ыклас коюп карай баштады.

Кезек аттын арткы сол бутуна жеткенде, такасынын жартысы сынып калган экен.

Ошондо мергенчи кездигин сууруп чыгып, аттын такасынын астына тыкты да, таканын сыныгын чыгарып, мык-сыгы менен кошо чепкенинин түпсүз чөнтөгүнө салып алды. Зеб анан арканды чечип жиберди.

Бирпастан кийин Плуту көп тамак алып келди. Патностун үстүндө мононгахель вискиси куюлган кичинекей графин койкоюп турду. Зеб ошол замат тамакка киришти.

Бирок атчы атка бирдеме болгонун ошо замат эле байкай койду: тору ат калчылдап, корккондой эки жагын элендеп карап турду.

— Бул атка эмне болгон? — деп жиберди негр. — Ооба, ооба! Сизден коркуп тургансыйт, масса Стумп.

— А, баса, — деп Зеб кара күчкө көңүл кош болгонсуп созуп калды. — Мүмкүн, менден бир аз чочуп тургандыр. Менин бээме жакын келгенде, аркан менен бир-эки жолу чаап жибердим эле.

Плуту анын ушинтип айтканына толук канааттанды да, ал жөнүндөгү сөз ошону менен токтоп калды.

— Айтчы, Плуту, — деп дагы сүйлөй баштады Зеб, — силердин аттарыңарды ким такалайт? Силердин устаңар бардыр?

— Ооба, аттарды сары Жек такалайт... А жөнүндө эмне үчүн сурайсыз, масса Стумп?

— Картаң бээни такалатып алышым керек эле. Такалабайм деп Жек кыйыктанбас?

— Албетте, албетте! Жан-дили менен такалап берет сизге.

— Эки така кагуу үчүн канча убакыт керек деп ойлойсуз?

— О, аз эле убакыт керек, масса Стумп. Жек абдан жакшы уста деп баары макташат.

— Балким, анын даяр такалары бардыр. Силердин аттарыңарды такалаганына кеп болду беле?

— Бир жумадан ашып калды, масса Зеб. Акыркы жолу мисс Луизанын атын, сүлүү чаар байталды такалаган болучу. Бирок анын дагы эле даяр такалары бар. Анысын мен жакшы билем, тору атты ал дагы такалашы керек, торунун бир такасы сынык. Такасы сынганына он чакты күн болуп калды. Мистер Кольхаун ошол таканы алып ташта деди эле. Ооба, ооба! Жекке ошентип айтканын бүгүн эртең менен уккам.

— Ырас эле убактым аз калган экен, — деди Зеб күтпөгөн жерден өзүнүн оюн өзгөрткөнсүп. — Атымды кайра келгенче такалатпай тура турайын. Мүмкүн, картаңым такасыз да жүрөр. Прериядагы жол жумшак. Такасыз жүгүрсө да жаман болбойт...

Зеб атканадан короого чыкты да, асманды карады.

— Ырас, кетүүгө убакты болуптур. Болду эми, жаныбарым, ушул күйшөгөнүң да жетер. Жүгөрүнүн ордуна мына бул темирди тиштешиң керек. Жарайсың, жаныбарым! Зеб бээсине жүгөн катып минди да, тизгинин силкип бастырып кетти.

LXXII ГЛАВА ЗЕБ СТУМП ИЗ ТАПТЫ

Каса-дель-Корвонун дарбазасынан чыгып, картаң мергенчи дарыянын жээги менен фортту көздөй жөнөдү. Чейрек саат өтө электе, ал ошерде болду.

Атынан түшүп, Зеб коменданттын үйүнө кирди. Бээси аянтта калды. Инж фортунын башкы начальниги менен көрүшүү картаң мергенчиге кыйын эмес эле. Аскер кызматчылар Зеб Стумпту кадырлаша турган, кайсы убакта болсо да, ал үчүн алардын эшиги ачык. Кароолчулар аны өз кишисиндей киргизип жиберешти. Дежур офицер аны менен жайдары саламдашты; анын келишин күтүп тургансыган адъютант Зебдин келгени жөнүндө майорго ошол замар билдирди.

— А, мистер, Стумп, сизди көргөнүмө кубанычтуумун Кандай жаңылык бар? Биерге тез эле кайра келгениңизге караганда, бир жаңылыгыңыз бар го дейм. Жанагы бечара жигит үчүн кандайдыр жакшылык барбы? Эмне билдиңиз?

— Сизге кантип айтпай коёюн, майор, — деди Зеб калпагын ийменбей алып, — азырынча менде анчалык деле бөтөнчө жаңылык жок, бирок ошондой болсо да, сизге кайра келүүнү ылайык таптым. Сиз менен сүйлөшкөнү келдим.

— Кулагым сизде. Иштин жөнүн айта бериңиз.

— Мүмкүн болушунча, соттун тергөөсүн бир аз кечиктире турсаңыз экен. Сотту тезирээк болсун деп кысым көрсөтүүчүлөр болорун билем; бирок аларга моюн бербей тургандай бийлигиңиз бар экенин да, сотту кечиктирүүгө каршы болбой турганыңызды да жакшы билем.

— Туура айтасыз. Жанагы бечарага жардам берүүдөн качпайм. Өзүңүз билесиз го, биздин республикада өлкө согуш абалына өттү деп жарыялагандан башка учурда, аскер мекемелери дайыма граждандык мекемелерге баш иет. Бекитилген закондорду бузууга каршы чыгуу үчүн колуман келгенин аябаймын, бирок закондун өзүнө каршы чыга ал- баймын.

— Законго каршы чыкпай эле коюңуз, андай кылуунун кереги жок. Законду өз колуна алып, өз пайдасы үчүн бузмакчы болгон кишилерге каршы чыгууңуз гана керек. Сеттльментте андай кишилер бизде бар, эгерде аларга жолто кылбасаңыз, законду өз кызыкчылыгына пайдаланышарына шек жок. Айрыкча коркунучтуу бир киши бар...

— А ким?

— Теңир жалгаган майор, бу сөз ичиңизде эле калсын. Эч кимге айтпай турганыңызды мен билем.

— Мистер Стумп, биерде болгон иштин баары жашырын. Ойлонгон оюңузду тартынбай айта бериңиз.

— Эмесе, менин оюмча, жанагы өлтүргөн киши Морис-мустангер эмес.

— Менин пикирим да ошондой. Мага дагы эмне айта аласыз?

— Мен дагы анча-мынча нерсе айтмак элем, майор: бирок ал менин болжолум гана, Жаңылып калышым да мүмкүн. Нуэсес дарыясынын боюнан кайра кайтканымча, ошол оюмду айтпай коё турганым жакшы болор. Кайтканымдан кийин азыр билгеними, балким, прериядан дагы жаңыдан билген нерселеримди сизге жан-дилим менен айтып берем. Үч күн токтото турайын деп убада бере аласызбы?

— Үч күнбү? Эмне үчүн?

— Соттун башталышын үч күнгө Созуш керек.

— Сизге убада берейин, мистер Стумп. Балким, мен кызмат жагынан өзүмө сөз тийгизип алышым мүмкүн. Офицерлик сөзүмү берейин: үч күндүн ичинде Морис-мустангер абактыдан эч кайда жылбайт. Ал айыптуубу, жокпу, баары бир ошол үч күндүн ичинде ал менин коргоомдо болот.

— Сиз кыйышпас досумсуз, майор! Сиздин ушул жакшылыгыңызга бир убакта мен да жакшылык кылармын. Жанагы айткан сөздү оозуңуздан чыгарбаңыз дегенден башка, менде сизге айта турган сөз жок. Менин изденип жүргөнүмдү билсе, мага жолтоо кылуу үчүн жерди астын- үстүн кылууга даяр турган кишилер биерде жок эмес.

— Алар менден жардам күтпөй эле койсун, мистер Стумп. Менин убада кылганымга камарабай ишенсеңиз да болот.

— Ошондой экенин билем, майор. Мустангерге жакшылык кылгыңыз келген үчүн сизге ыракмат, майор.

Майор менен коштошуп, картаң мергенчи бээси байлануу турган аянтты көздөй жөнөдү.

Шаардан чыгып, Каса-дель-Корводон ушул жерге келген жалгыз аяк жолун көздөй бурулду.

Пойндекстерлердин плантацияларынын чек арасына жакын жерден Зеб талаанын бери жагындагы дөбөгө чыга баштады. Токойлуу бадалдын четине чыкканда, ал акациянын көлөкөсүнө токтоду. Ал атынан түшпөдү, түшө турган ою да жоктой сыяктанды. Бир аз алга обдулуп, ойго баткан кишиче жерди ары-бери карап чыкты.

— Шайтан баскырдыкы! — деп кобурады Зеб. — Өтө керектүү кырдаал экен. Ошол түнү Кольхаундун аты сарайында болбоптур, үйүнө кара терге түшүп кайткан экен. Бул эмне деген сөз? Ал ушул ыплас ишке катышпаса, мурдумду туура кесип берейин. Небактан бери ушинтип ойлоп келатам. Бирок Кольхаун өзүнүн таякесин өлтүрүптүр деп божомолдоо деги киши ишене койчу иш эмес. Албетте, ал ар кандай жүзү каралыктан кайра тартпай турган неме. Бирок эмне үчүн мындай ишке колу барганын түшүнбөйм. Эгерде чал өлгөндөн кийин Генринин ордуна мурасчы болуп калам десе, башка кеп эле. Бирок андай болушу мүмкүн эмес. Бир да негри жок сыяктуу, картаң Пойндекстерге бир да акр жер тиешелүү эмес. Бардыгын ошол шүмшүк колуна алып алды. Андай болсо, эмне үчүн ал таякесинен кутулгусу келди? Менин билишимче, ал экөөнүн ортосуң. да эч кандай кастык болгон эмес. А биерде эмне мустангер катышып, анан Луиза мага айткан жаңжал болуп жалган индеецтер менен мексикалык кыз, башы жок чабендес, деги капкайдагыиын баары аралашып кетти! Иосафат! Мунун баары барып турган эсепчини да акылынан адаштырар... Ошондой болсо да асыл убактыны текке кетирүүгө болбойт. Мына бу сынык така колумда турганда мүмкүн ушул кандуу окуянын жандырмагын таба алармын. Бирок кайда барышым керек?

Жоо издеген немече, Зеб эки жагын айландыра караң чыкты.

— Форттун же сеттльменттин теребелинен издей баштоонун кажаты жок. Короодогу сыяктуу, аердеги бардык жерди жылкынын тепсегени белгилүү. Андан көрө прерияга жетин, Рио-Грандеге барчу жолду кесип өткөн жалгыз аяк жол менен жүрүү керек. Ырас, ошондой кылганым түзүгүрөөк болор.

Ушундай бүтүм кылганына толук канааттангансып, картаң мергенчи тизгинин жыйды да, картаң бээсине бирдеме деп кобурап, бадалдын чети менен желдирип жөнөп калды.

Нүэсес дарыясын көздөй бир миляга жакын жол жүргөндөн кийин Зеб күн батышты көздөй шарт бурулду; ошондуктан эми анын бара турган жолу Рио-Грандеге барчу жалгыз аяк жолдордун баарына кыйчалыш болуп калды.

Эми ал эки жагын элеңдеп караган жок. Бүткүл тулкусу менен алга карай обдулуп, Зеб өзү бараткан жалгыз аяк жолдун эки жагындагы чөптү тигиле карап, жүрүп отурду.

Бир миляга жакын жол жүргөндөн кийин ал күтпөгөн жерден селт этти да, тизгинин тарта койду.

Бээси токтой калды. Зеб атынан ыргып түшүп, эки кадамча алга басты да, чөгөлөп отура калды; анан чөнтөгүнөн таканы алып, чөптөн даана көрүнүп турган аттын изин салыштыра баштады.

— Дал өзү экен! — деп жиберди мергенчи. — Мына чыккынчынын, балким, киши өлтүргөн неменин изи ушу турбайбы,.

LXXIII глава ПРЕРИЯДАГЫ АРАЛЧА

Кең-кесири прериянын жайыттарында жүз, кээде үч жүз жылкынын үйүр-үйүр болуп жүргөнү жолоочунун көңүлүн бурбай койбойт, ошондой эбегейсиз чоң көрүнүштү көрүп, таңыркаганынан жолоочу токтой калат. Техастын жергиликтүү калкы андайга көңүл койбой өтүп кетет да: «Жайылып жүргөн мустанг турбайбы» деп ичинен ойлоп гана тим болот. Жалгыз жылкы оттоп жүрсө, ошого көбүрөөк таң калат, таңыркайт да: үйүрүнөн куулуп чыккан жапайы айгырбы, же жолоочулардан калган атпы деп ойлонуп калат.

Прерияда туулуп өсүп, көзү каныккан киши анын кандай жылкы экенин ошо замат билет. Эгерде башында жүгөн, үстүндө ээр болсо, анда эч кандай шек болбойт. Бул аттын кожоюну кайда болду экен деп гана ойлонууга туура келет.

Эгерде үстүндө минген кишиси болсо да, аты оттоп жүрсө, анда атын кадыресе оттотуу үчүн үстүнөн түшүүнү билбеген мээси жок же жалкоо киши экен деп гана ойлоого туура келет.

Жалаң мээси эмес, бүтүндөй башы жок киши болсо, анда чындыкка бири да жакындабай турган миң-сан жоромол оюна келет.

Түштүк-батыш Техастын прерияларында 185... жылы дал ошондой ат, ошондой киши болгон эле. Ошо кайсы жылы болгонун тактап айтуу кыйын, бирок он чакты жылдын ичинде болгону туура бойдон калып келатат.

Бул окуянын кай жерде өткөнүн тагыраак көрсөтүүгө болот. Рио-де Нүэсес системасынын түндүк жагында, Леона дарыясынын түштүк куймаларында жыйырма чакты миляга жакын жерде болгон экен. Аны ошердеги жайдак прериядан да, токойлуу бадалдын арасынан да көрүшкөн экен.

Башы жок чабендести көп киши көргөнү мындай турсун, аны нечен жолу, ар кандай убактарда көрүшкөн экен. Биринчиден, Генри Пойндекстерди, аны өлтүрдү го деп шек санаган кишини издеп барган отряддын мүчөлөрү көрүптүр. Экинчиден, Морис мустангердин малайы көрүптүр. Үчүнчүдөн, токойлуу бадалдын арасында түн ичинде сандалып жүргөн убагында Кассий Кольхаун да көрүптүр. Төртүнчүдөн, жалган индеецтер да ошол түнү көрүптүр. Эң акырында, Зеб Стумп ошондон кийинки түнү көрүптүр.

Башка жерлерден, башка кырдаалда башы жок чабендести көргөн башка кишилер да болуптур; мергенчилер. койчулар, жолоочулар көрүптүр. Ушул табышмактуу элес баарынын жүрөгүн түшүрүп, анын эмне экенин баары биле албаптыр.

Бул жөнүндө Леонадагы сэттльментти эмес, андан ыраакы жерлерди да дүрбөлөң түшүргөн сөз болду. Ошол башы жок чабендес жөнүндөгү кабар Рио-Гранденин жээктерине жетип, Сабин көлүнө чейин наркы өйүздүн баарына таралды.

Башы жок чабендести көргөндөрүнө эч ким шек кылган жок. Ишенбей коюуга болот беле? Ишенбей шек саноо, эң кеминде, эки жүз кишинин көргөнүн тоотпой коюу менен барабар. Аны арбак деп айтууга да болбойт. Ар кимиси өзүнө өзү берген бирден бир суроо: табияттын нечен кылымдар бою келаткан законуна каршы чыккан бул таң каларлык окуяны кандай деп түшүнүүгө болот?

Аздыр-көптүр чынга, аздыр-көптүр сандырак сөзгө окшогон эң кеминде оп чакты божомол айтылды. Кай бирөөлөрү индеецтердин ойлоп тапкан фокусу деп эсептеди, башкалары аны каракчы деп ойлошту. Кайсы бирөөлөрү бу кадимки эле чабендес экен, бирок башын серапэнин астына жашырып алыптыр, а алдындагы жолду көрүп атын башкаруу үчүн көзү көргөндөй кылып, серапэсин эки жеринен тешип коюптур деп жоромолдошту. Башы жок чабендес анык шайтандын өзү экен деп айткандар да болбой койгон жок.

Башка жоромолдор да болду, бирок алардын жоромолу атчан кишиге тиешелүү эмес, аны менен өлтүрүлгөн жаш Пойндекстердин ортосундагы байланышка тиешелүү болду.

Ушул табышмактуу эки фактынын ортосунда сөзсүз байланыш бар деп көпчүлүк эсептеди. Бирок ал байланыштарынын кандай экенин эч ким түшүнө алган жок. Ошол табышмактын сырын ача турган киши алдастап жөөлүп жатты.

Ушундай чалды-куйду сөздөр менен бир жума өтүп кетти. Ошол убакыттын ичинде башы жок чабендес прериядан улам көрүнө берди. Кээде ал чапкылап, кээде жай бастырып, кээде аты токтоп, эки жагын элеңдеп карап, кээде Техастын от жериндеги ширелүү чөптө оттоп жүрдү.

Табышмактуу чабендестин жүргөнү ар кандай фантазиялуу, эч кандай негизи жок сөздөрдү туудурду. Ошо болгон сөздөрдүн баарын эсептеп чыгууга мүмкүндүк эмес, эсептеп чыгуунун кажети да жок. Бирок бир чын аңгемени айта кетүүгө болот, себеби, ушул укмуштуу тарыхта ал маанилүү орун ээлейт.

* * *

Прериянын арасында эч ким этибар кылбаган аралга окшобогон токой бар. Ошол бир топ дарак ары-бери жагы болуп, үч-төрт акр жерди ээлейт.

Ошол кичине токойдон анчалык ыраак эмес жерде, эки жүз ярддай аралыкта алиги башы жок чабендес минген ат камырабай оттоп жүрөт. Ким экени белгисиз киши, дагы эле аттын үстүнөн түшпөйт. Аны кишилер биринчи жолу көргөн убактан тартып анын кийими да, атка отурган кебетеси да эч кандай өзгөрбөгөн окшойт. Чаар-ала серапэси мурункудай эле ийнинен салаңдап, көкүрөгүн жаап турат. Бутунда мурдагысындай эле ягуардын терисинен тигилген өтүгү бар.

Атын оттотууга оңой болсун дегенсип, ал ээрден бир аз эңкейип отурат. Атка тизгини да жолто кылбайт — тизгини ушунчалык узун экен, аты тизгиндин бар, жок экенин такыр сезбейт.

Анын башын көрдүк деп ишендирген кишилер чын айткан болчу.

Алтындап саймаланган кара сомбреро менен жабылган башы чабендестин сол санында, бирок аны сол жагынан караган киши гана көрө алат эле. Ээги тизесине тийип, кээде бети көрүнүп да калат. Өңү сулуу болгону менен кийин адамдын жүрөгү түшкөндөй болуп кетиптир. Чала-була ачылып, эки катар аппак кашка тиши арсайып, көгөрүп кеткен эриндери ыржайып калыптыр.

Буга чейин табышмактуу чабендес жалгыз жүрчү эле, эми анын жолдоштору бар. Артынан калбай асылып, он чакты карышкыр дайыма жанында жүрөт.

Карышкырлар аттын көкөйүнө тийгенинде шек жок: карышкырлардын кай бирөө атка асылмакчы болгондо, ат кошкуруп, тээп жиберет. Ийнине коно калчудай болуп айланып жүргөн кара жоруларды капарына албаган сыяктуу, чабендес карышкырларды да капарына албайт.

Кээде камырабай ширелүү чөптү оттоп жүргөн, кээде карышкырлар менен жоруларды тыбырчылап тепкилеген аттын үстүндөгү киши айланасындагынын баарына көңүл бүрбай, аралдай болгон кичине токойдун абасында жортуп жүрөт.

LXXIV глава КАРМАЙ АЛБАЙ КАЛДЫ

Карышкырлар менен жорулар ээрчиген башы жок чабендести кимдир бирөө көрдүбү?

— Ооба, көрдү.

Бир киши көрдү, бүткүл Техас боюнча ушул эч ким жандырмагың табалбаган жашырын сырды ошол биринчи болуп түшүнө баштады.

Бирок ал үчүн али бардыгы ачык эмес эле. Башы жок чабендес каракчы да, иблис да эмес экенин ал билген болучу, бирок башкалар сыяктуу эле, ал да коркуп жүрдү. Жыгачтын далдаасынан, аралдай болгон токойдун четинен, ал башы жок чабендести карап турду, бирок ошол буйткадан чыккысы келбегендей өңдөндү.

Коркконуна, эч кимге көрүнбөөгө тырышканына карабастан, ал тегеректин ичинде айланып жүргөн чабендестен көзүн айырган жок, бирок токойдун четиндеги бир эле жерде тура берди, дал ошондой радиуста турууга аны кандайдыр сыйкырданган күч аргасыз кылгандай өңдөндү.

«Атаны, шайтандын айбаны-ай! Эң жок дегенде жыйырма ярддай жакыныраак болсом, атып салат элем. Эми атсам андан биротоло кол үзүп калышым мүмкүн».

Өзүнүн божомолдогонун дагы бир жолу текшерип көргүсү келгенсип, башы жок чабендестен өзүн бөлүп турган аралыкты ал өз көзү менен өлчөп чыкты. Кичинекей мылтыгын кармап даярданып турду.

— Атуунун кажаты жок, — деп кобурады ал. — Ок чаалыгып кайып, атты гана үркүтүп жиберет. Аттын жакын келишин чыдап күтүп туруш керек. Ант ургүрдун карышкырлары! Алар артынан ээрчигенин коймоюнча, ат токойго жакын келбейт — техастык мустангдардын бардыгынын кылыгы ушундай, арам өлгүрлөр! Алдап чакырсам, келбес бекен? Менин атымы көрсө, балким, үйүр тартып, баякы жолкусундай келиши ыктымал. Ырас, ал жолу түнкү айдын жарыгында болгон эле, анда аттын артынан арсылдап үрүп ит ээрчип жүрдү эле. Ким экени белгисиз неме үстүндө жүрүп, ат жапайы болуп кеткендир. Андай болушу мүмкүн эмес...

Өзү менен өзү сүйлөшүп жаткан киши ушул сөздү айтары менен атын тык токтото койду. Жыгачтын жалбырактарынын арасынан, жакшыраак көрөйүн дегендей эңкейип, ал токойдон окчундап бараткан укмуштуу чабендести тигиле карап тура берди.

Бул ошонун аты экен, андай экендигинде; шек жок эр да, серапэ да — баары ошонуку экен. Мунун баарын башкага кандай жин-пери бериши мүмкүн? Фокуспу, жокпу, иши кылып, ким кылса да бул ыплас иш. Ошо түнү эне болгонун ушу киши бүт билүүгө тийиш. Менден акмак киши жок! Мындай нерсеге кантип мактанууга болот!.. Дал асылып өлгөн кишидей, чын эле кара жолтой болдум!.. Такыр жакын жолобойт. Ал токойдон коркот экен. Эмне кылсам? Балким, адамдын үнүн угуп, ат үйүрсүнүшү мүмкүн. Ал жыйырма эле ярддай жерге жакын келсе, абдан ыраазы болот элем. Сынап көрүш керек.

Токойлуу бадалдын четине чукултураак бастырып келип, а киши берки атты чакыра баштады.

— Бери кел, акылдуу жаныбар! Бери кел! Жакшы ат экенсиң!

Бекер эле чакырыптыр — ат жакын келмек тургай, мурдагысынан бетер үркүп кетти. Оозундагы чөбүн таштап жиберип, башын чулгуп алып, кошкуруп жиберди. Койоттор менен жорулардан да анын добушу атты көбүрөөк чочутту.

Адамдын жакын экенин сезе коюп, ат прериянын кеңири талаасы менен чымын-куюн болуп жөнөдү.

Колунан чыгып кеткен олжону кармап-шилеп, көңүлү сууган учу ачык жерге чыкты.

Курулай ызырынып, кекенип аткан огу мээлеген жерине жеткен жок, башы жок чабендес ыраак узап кетти.

LXXV глава ИЗИНЕ ТҮШКӨНДӨ

Таканын изин тапкан жерине Зеб Стүмп көп токтогон жок. Ал ордунан турду да, изди кууй баштады. Өзү жөө басып отурду. Картаң бээси буйдалбай артынан окчунураак басып келатты.

Таканын изи начарыраак байкалган жерге келгенде жайыраак басып, таканын изи даанараак көрүнгөн жерде ылдамыраак адымдап, Зеб бир милядан ашыгыраак жол жүрдү. Өзүнүн изилдөөсүнө бүтүндөй берилип кеткен мергенчи айланасынан эч нерсе байкабагандай сыяктанды. Учү-кыйырына көз жетпеген саваннага, айланасындагы саймалуу килем менен төшөлгөндөй жерге ал маашыр болгон жок; төбөсүндөгү түпсүз, чексиз көпкөк асманга, да караган жок. Таманынын астындагы көк чөпкө тигиле карап жүрүп отурду.

Байкоостон угулган добуштан Зеб эки жагын карап койду. Ал ыраактан угулган мылтыктын үнү эле.

Зеб токтой калып, башын көтөрдү, бирок боюн жазып кайкайган жок. Картаң мергенчи горизонтту кыдырата карап чыкты. Дагы эле тоголок шардай болуп, көгөргөн түтүн дал аралдай болгон токойдун үстүндөгү көгөргөн асманды көздөй жай көтөрүлүп бараткан эле. Токойдун карарган тилкеси, мылтыктын тарс эткен үнү ушунчалык ачык эмес эле, мергенчинин тажрыйбалуу көзү, сак кулагы гана андай таасирди кабыл алат болучу. Бирок Зеб мылтыктын түтүнүн көрүп, тарс дегенин укту.

— Шумдук! — деп кобурады ал огороддо капустанын көчөтүн отургузуп жаткан кишиче эңкейип туруп. — Шумдук, мындан ашык сөздү да табалбайсың. Мындай жерде аң уулап чыгуу кимдин оюна келип жүрөт? Аерде эч кандай илбээсин жок. Бир атым дарыңы да актай албайсың. Койоттон башка, анда кыбыр эткен жан жок... А-а! — деп жиберди ал бирпас унчукпай туруп. — Өздөрү айткандай «экскурсияга» кеткен шаардык соодагерлердин бири болсо керек; тиги кан ичер койотторду кубалап, анан

карышкырды атканы бардым эле деп мактанмак. Мейли — анын мага тиешеси жок... Токто! Бул келаткан ким? Бирөө келатат окшойт! Ысык айрыны колуна алып, мин сандап келаткан шайтандардан качкан эмече, атын сабалап келаткан экен. Кудай урсун, бул жанагы башы жок эме болуу керек! Ошонун өзү!

Картаң мергенчинин айтканы ырас эле. Аны көздөй башы жок чабендес зыркыратып келатты.

Техастын жеринен картаң мергенчиден жүрөктүү кишини табуу кыйын эле. Ал ягуар менен да, кугуар менен да, аюу менен да беттешкенден коркчу эмес; ал мыкаачылардан да коркпой турган. Команчалардын бүтүндөй бир полкуна жолугушуп калса да, калтаарбайт болучу. бирок бул башы жок чабендести көргөндө, шашып калды. Жапайы табияттын шартында жүрүп такшалган, ушу даанышман окутуучунун дасыккан шакирти, Зеб Стүмптун ырым-жырымдан анча-мынча корко турган жагы бар эле. Анын коркуп кеткени мындай турсун, үрөйү учканынан калчылдап, жашынгандай жер издей баштады.

Жакын жердеги бадал ага буйтка болду. Ээр-токуму бар бээ ээсинин ошерде экенин билгизип коёт эле. Бир Зеб андай болушун да алдан билген болучу.

— Жат! — деп кыйкырды ал, өзүнүн тилин жакшы түшүнгөн ишеничтүү төрт аяк досуна кайрылып. — Жерге лып жата кой, болбосо тозоктун отуна түшүп кетесиң!

Кожоюнунун дүмөктүү үнүнөн корккон бээ, адегенде алдыңкы эки буту менен чөгөлөп, анан арткы бутун жыйып, эс алмакчы болгонсуп көк чөпкө жата калды.

Зеб бээси экөө жашырынып үлгүрөр замат, алардын жанынан табышмактуу чабендес чапкылап өтүп кетти.

Ал зыркырап баратты, токтолоюн деген ою да жоктой сыяктанды, анын ошенткенине Зеб абдан кубанды.

Зеб өзүнүн буктурмасынан чөгөлөп, аны тигиле карап турду.

Зеб жашынган бадалга ат жанаша түшкөндө, башы жок чабендестин серапэсинин этегин шамал ачып кетти. Этегинин астынан мергенчи өзүнө жакшы тааныш костюмду көрүп калды. Ал төшүндө бүйүрмөсү бар, көк кездемеде тигилген блуза эле. Көк көйнөктөн катып калган кандын кара тагы ачык көрүндү.

Зеб Стүмп ойлонуп калды. Ат, ээр-токум, чаар ала серапэ, көк блуза, ошондой эле шым, кала берсе, башындагы калпак да — мына ушунун баары мергенчиге таанымал эле.

Картаң мергенчи узап бараткан чабендести сөз менен да, кыймыл менен да токтотууга эч кандай аракет кылган жок, бул чабендестин ким экенин ал эми жакшы билди.

— Иосафат! Чын экен... Бечара жигит! Опат болгон экен!

LXXVI глава

БОРДУУ ПРЕРИЯДА ТАПТЫРБАЙ КЕТТИ

Зеб Стүмп алыстап бараткан чабендести өзүнүн буктурмасынан көпкө чейин карап турду. Ал акация өскөн кичирээк токойдун арасына кирип, көрүнбөй калганда гана картаң мергенчи өйдө туруп, боюн жазды.

Ушул таң калаарлык, күтүлбөгөн эпизод анын оюн чалды-куйду кылып жиберди. Сынган таканын изин кубалап, дагы нары баруу керекпи, же жанагы ат зыркырап кеткен тарапты жакшылап кароо үчүн из кууганын таштоо керекпи?

Атылган мылтыктын түтүнү чыккан жакты көздөй бурулуп, мергенчи өзүн көгөргөн акациянын астына дагы

жашырынууга аргасыз кылган, дагы бир нерсени байкай койду.

Бу жолу Зеб эки ийнинде башы бар, кадимкидей эле атчан келаткан чабендести көрө койду,

Чабендес эңкейип алып, өзүнүн аты бараткан тараптагы жалгыз аяк жолду үңүлө карап келатты.

А кишинин эмне менен алек болуп баратканын ажыратып билүү кыйын эмес эле: белгисиз киши башы жок чабендестин изин кууп бараткан болучу.

— Ах, ушундай беле! — деп күбүрөдү Зеб. — Бул табышмактын жандырмагын тапкысы келген жалгыз эле мен эмес турбайымбы. Менден башка дагы ким тапмакчы болду экен?

Зебге көпкө чейин божомолдоп турууга туура келген жок. Ат текирең-таскак менен катуу келаткан эле; чабандес абдан чукул келип калгандыктан, мергенчи анын ким экенин кыйналбай-этпей эле ажырата койду.

— Иосафат! — деп кобурады Зеб. — Бу жөнүндө мурун кандайча оюма келген жок. Эгерде жаңылышпасам, мага бардык далилдерди табууга жардам бергендей экинчи китептин дагы бир буга байланыштуу жаңы главасы так ушундай башталат экен. Былк этпей жат, айбаным! Кичине эле кыймылдай турган болсоң, тамагыңдан мууздап салам!

Бээсине ушинтип кайрылгандан кийин Зеб башын көгөргөн акацияга далдалап, турган жеринде катып калды. Ал жакындап келаткан чабендести ынтаа коюп карап турду.

Келаткан — Кассий Кольхаун эле.

Капитан куралдуу болсо да, аны менен беттешүүдөн картаң мергенчи корккон жок. Алдындагы ачык талаада эмне болуп жатканын жакшыраак көрүү үчүн гана Зеб жыгачтын көлөкөсүнө жашынып турду.

Башы жок чабендестин изин үңүлө карап, Кольхаун беркинин жанынан өтүп кетти.

Биринчи чабендес көрүнбөй калган токойдун арасына капитан кирип кеткенче, Зеб Стумп андан көзүн айырбай тура берди.

* * *

Эгерде мурун Зеб Стумпта башы жок чабендестин изин кууш үчүн негиз болсо, эми андай кылуу андан бетер керек болду.

Бир аз ойлонуп туруп, ал ыргылжың болгонун таштады.

Бөтөнчө машакаттанып турууга туура келген жок, Зеб Стумп тизгинин алып, картаң бээсин күп дегизе капталга бир тепти эле, бээси ошол замат ордунан тура калды.

Мергенчи бадалдын далдаасынан чыгып, Кассий Кольхаун жаңы эле өтүп кеткен жалгыз аяк жол менен жөнөп калды.

* * *

Эки чабендес көрүнбөй калган акациялуу кичинекей токойду айланып өтүп, мергенчи андан ары бордуу прерияны, аны менен башы жок чабендес гана кеткенин көрдү.

Анчалык ыраак эмес жерден Зеб капитанды көрө койду. Чил издеп аңызда ары бери жортуп жүргөн мадыл сыяктуу, Кольхаун бир эле жерде карбаластап жүрдү. Капитан изден адашып калып, эми ошол изди табууга аракет кылган эле.

Акациянын далдасы менен мергенчи уурданып, Кольхаундун ар бир кыймылын карап турду.

Ошол эле жерди кыдырып чыгып, капитан өзүнүн оюнан айнамакчы болгондой сыяктанды. Ачуусу келгенинен атын күп дегизе бир теминип Леона жакты көздөй жөнөдү.

Кольхаун көрүнбөй калары менен Зеб өзүнүн өнөрүн сынап көрмөкчү болду. Бирок тажрыйбасынын чоң экенине карабастан, ал оюнан айнууга аргасыз болду.

Күн мээ кайнатып, чоктой ысыган бордуу прериядан көз уялып карыгат. Кескелдириктен башка эч ким мындай жарыкта көрө албас эле.

Эч кандай арга калган жок да, картаң мергенчи кайра тартып, жаңы эле өзү изилдей баштаган изди кайра куумакчы болду.

Эми эмгегинин текке кетпей турганына, дагы жаны көп нерселерди табарына ал толук ишенди.

Көп узабай эле Зеб Стумп мурунку жерине кайра келди.

Убактысын текке кетирип турбастан, ал алга карай шыпылдап жөө басты. Бээси мурункусундай эле артынан ээрчип отурду.

Зеб бир гана жолу — өзү бая көрүп кеткен эки аттын изи кошулган жерге токтолду. Кээде ошол эки из бөлүнүп, бир-биринен жыйырма ярддай аралыкта тушма-туш жүрүп отуруп, кайра бирин-бири басып өттү.

Бардык аттын такасы бар экен. Изди жакшылап кароо үчүн, мергенчи токтой калды. Үч аттын бирөө америкалык жылкынын тукумунан, экинчиси чоң мустанг экени ага ачык болду; мустангдын изи куду америкалык аттыкындай экен десе да болот.

Америкалык ат мустангдын артынан басыптыр. Такасы сынган ат эң артта жүргөн экен.

Үч ат тең бир эле жол менен, жалгыздан удаа өтүптүр, Термометрдин шкаласындагы сандарды окуган киши сыңары, Зеб Стумп ошондой экенин оңой эле көзү жеткендей ажырата койдү.

— Жакшы, — деди да Зеб ыраазы болгон эмече илгерилеп жөнөдү.

Картаң бээси шашпай, артынан ээрчип отурду.

— Мына бул жерден бөлүнүшүп кетиптир, — деди мергенчи дагы токтой калып, таман астындагы жерди жакшылап караштырып. — Мустанг менен америкалык ат бирге жүргөн экен — менин айтайын дегеним бир эле: жалгыз аяк жол менен кетишиптир. Такасы сынган ат башка тарапты көздөй бурулуптур. Эмне үчүн бурулганын билсем, кызык болор эле? Мындай чаташкан издерди өмүрүмдө эч качан көргөн эмесмин. Бул издердин кайсынысын биринчи болуп кубалашым керек? Эгерде тиги изди кубалабасам, алардын кайда барарын алдынан эле билип турам. Бул эки из баягы кан уюган жерге барышы керек. Кана, үчүнчү из кайда кетти экен, көрөлүчү... Оңго бурул, картаңым, менден ыраак калсаң, адашып кетип, казыңа койоттор тоёт!

Картаң бээсине ушинтип кайрылгандан кийин мергенчи үчүнчү аттын изин көздөй бурулду.

Ал из баягы үч из чаташкан жердеги бадалды бойлоп жүрүп отурду.

Алды жакта аллеяга окшогон, окуучуларга жакшы белгилүү, токою кесилген тилке бар эле. Такасы сынган ат четке бурулуп, чытырман токойду көздөй кетиптир. Ошерден, токойдун четинен элүү кадамдай бери жактан ат байланган жерди тапты. Ал мындан ары кетпөө керек, жалгыз аяк башка жол менен болсо да, прерияны көздөй кайра кеткен из ушерден башталышы керек деп тыянак чыгарды Зеб.

Атынын такасы сынган чабендес бадалдын ыраак жерине жөө кетиптир. Ат байланган жердеги соолуп калган булактын жанындагы баткактуу жерден жөө кишинин изи даана көрүндү.

Ошол эле «атканада» картаң бээсин калтырып, мергенчи жөө кишинин изи менен басты.

Көп узабай эле, ал эки киши болгонун: бирөө алга кетип, экинчиси кайра тартканын биле койду. Зеб биринчи кишинин изин кууп басты. Баягы кан уюган жерден анчалык алыс эмес аллеяга ошол издин барарын көргөндө, ал такыр таң калгам да жок. Эми аерде кан жок эле — аны койоттор небак жалап таштаган.

Зеб дагы бир абдан кызык нерсе тапты. Калың бадалдын арасынан ал бир киши көпкө чейин тургандай болгон жерди байкай койду. Ал жердин чөбү жок экен, борпоң жер өтүктүн же ботинканын такасы баскандай тапталып калыптыр.

Ошол такалардын изи ошерден кан уюган жакты көздөй кетиптир — бири ошо жакты көздөй кетип, экинчиси кайра келиптир. Ошол окуялуу эки жердин ортосундагы бутактан, Зеб өзүнөн мурда келген көп чалгынчылар, из куучулардын жол башчысы Спенглер табалбаган нерсени тапты. Ал карайып, жарым-жартылай күйүп калган, сыягы патронго тыгын койгонсуган кагаз эле. Кагаз лоскут жыгачынын бутагына илинип калыптыр.

Картаң мергенчи бутактан кагазды ала койду, кагазды аерге шамал учуруп барган окшоду; кагазды мергенчи калдайган алаканына жазып карады. Бырышып-тырышып, чала күйгөн кагазда өзүнө жакшы тааныш кишинин аты — инициалы, чини жазылган: «К. К. К» деген үч тамга бар экен.

LXXVII глава ДАГЫ БИР ИЛИНЧЕК

Ошол документти изилдегенде, Зебдин иреңи таң калганынан да, көбүрөөк ыраазы болгонсуп кетти.

— Бул конверттин айрыгы экен, — деп кобурады Зеб Стумп. — Бул кагазда көп сыр бар экен. Жазган каттан да мындан көбүрөөк нерсе табылууга мүмкүн. Тыгын катарында пайдаланылыптыр. Бүгүнүн майланган бир тилим терисин пайдалануунун ордуна, ушундай болор-болбос нерсени кандай пайдалануу керек экенин мындан ары биле жүрөр. Бул тамгаларды аял жазган экен — деп, кагазды карап, ал дагы сөзүн улантты. — Аялдын жазганы эчтеке эмес. Тигиге карата жазылган экен, демек ошого таандык. Катып коюу керек!

Ушинтип айтаары менен картаң мергенчи оттугун салып жүрчү кисесин алып чыкты да, табылган кагазды бүктөп ага салып койду.

— Болуптур, Зебулон Стумп карыя, — деп Зеб Стумп Дагы өзү менен өзү сүйлөшө кетти, — бул табышмактуу баш катырмадан сен көп нерсени биле тургандай өңдөнөсүң. Азырынча дагы ачык эмес, бул окуядан белгисиз калган жерлер бар, бирок ал эчтеке эмес. Ким болсо да өлгөн киши жанагы кан уюган жерде болгон болуу керек. Ким болсо да, өлтүргөн киши лоскут дарагынын далдаасында турган болуу керек. Жанагы боз баштар иштин жөнүн бузбаса, дагы кошумча бир топ нерсе табармын. Эми башкача кылууга болбойт — издин баары аябай чаташып кетиптир. Бул багыт менен дагы илгерилеп баруунун кажаты жок. Эгер мүмкүнчүлүк болсо, ушул из менен эми кайра барын, атынын такасы сынган киши ан уулагандан

кийин каякка кеткенин билүү жакшыраак болор. Эмесе, Стумп карыя, сага өтүктүн изин кубалоого туура келет.

Ошентип картаң мергенчи кылмышкердин кайда кеткен жолун издегени жөнөдү. Бир-эки жерден гана жөө баскан кишинин изин ажыратууга мүмкүн болду. Бирок ошол калтырган киши акыр аягында ат байланган жерге бара турганын ал андан мурун эле билген болучу.

Зеб жөө кеткен кишинин изин убактысынча калтырды да, кайра бурулуп, талаага чыкты. Ага дагы анча-мынча нерсени ажыратып билиш керек эле.

Зеб Стумп көп узабай эле, апачык, бирок бүтүндөй башкача издерди байкай койду. Ал — талаанын бир тарабынан кирип, экинчи тарабынан чыгып, жакшы тапталган жалгыз аяк жол эле. Бул жырткычтардын жүргөн жолу экени Зебге ачык болду.

Зеб талаадан кетмекчи болуп бурулду да, кайра токтой калды.

— Бул изди таштап кеткеним абдан өкүнүчтүү болор эле, бирок убактым аз калды. Шайтан баскырдыкы, ошондой болсо да, бир аз баса түшөйүн! Картаң бээм мен кайра келгенче күтө турсун.

Ошентип, Зеб Спенглер баштаган отряддын чабендестери өткөн, жапайы дарактардын арасындагы жалгыз аяк жолу менен жөнөдү.

Бир жерге жеткенде Зеб Стумп токтоп калды. Ал майда таштуу, бүтүндөй чөп чыкпаган кумдак жер эле.

Бутактары туурасынан өскөн килейген дарак ошол жерден заңкайып көрүнүп турду. Бутактардын бири жалгыз аяк жолдун үстүнө ушунчалык жапыз өскөн экен, эңкеймейинче атчан кишиге өтүү мүмкүн эмес окшоду. Зеб Стумп жакшылап карай баштады. Ал бир бутактын кабыгы сыйрылып калганын байкай койду. Кабыктын сыйрылганы анчалык чоң болбосо да, ал кандайдыр бир катуу нерсеге тийгени ачык эле.

— Бул бутактын кабыгын адамдын башы сыйырган окшойт, — деди мергенчи, — болгондо да атчан кишинин башы тийген экен. Мындай катуу урунган киши ээрден жыгылып түшпөй койгон жок... Ура! — деп кыйкырып жиберди ал кыйраткан эмече. — Дал ушундай го деп ойлодум эле. Мына анын жыгылып түшкөн жердеги изи. А мына бу жерден боортоктоп жылып өткөн экен. Жанагы табышмактуу шишик кайдан пайда болгонун эми түшүндүм. Жырткычтын тырмагынан болбогонун билдим эле! Ташка жыгылып, шишитип алганга да окшош эмес.

Кубанганынан өңү жадырап-жайнап, Зеб жыгач өскөн жерди таштады да, айбандар өткөн жалгыз аяк жол менен эмес, ошол катуу жыгылган кишинин изин көздөй шыпылдай баса баштады.

Зеб, балким, кадыресе көзгө түшүнүксүз, бирок өзү үчүн жол боюндагы зым карагайларга жазылган жазуудай дапдаана көрсөтмөнү ээрчип отурду. Четке майрыйып калган бутак, сойлоп өскөн өсүмдүктөрдүн мурутчаларынын сынып калганы, жердин үйпаланган бети — мына ушунун баары биерден киши өткөндүгү жөнүндө ачык сүйлөп турду.

Ошентип бечара жигиттин изи булактын жээгине барып жеткенин көргөнчө Зеб Стумп жүрүп отурду. Окуянын үзүлгөн бир учугу кайра табылды. Дагы бир аздан кийин табышмактуу сыр бүтүндөй ачылмак.

LXXVIII глава АТ АЛМАШТЫРУУ

Кольхаун каргап-шилеп, башы жок чабендестин изи жоголгон жерден бордуу прерияны таштап, атынын башын бурду.

«Эми дагы нары баруунун эч кандай кажаты жок. Анын кайда кеткени эч кимге белгисиз. Өзөн сууну көздөй барсам, балким, ага дагы жолугушармын. Мага эмне керек экенин билгенсип, мустангердин жанагы шайтан айгыры мени жакын жолотпойт. Жазбай бир атсам, анын сайрандап жүргөнү бүтөр эле. Мустангды кууп жеткидей бир күлүк ат тапсам, канча сураса да аябас элем. Ырас эле сеттльментте ошондой күлүк ат жокпу? Сураштырып билүү керек — эки жүз, үч жүз доллар болсо да мейли!»

Ошентип ой жүгүртүп, капитан бордуу прерияны таштады да, арыган атын аябастан, ылдамдап жүрө баштады. Касадель-Корвонун плантацияларына барып кошулган кичине токойго жарым саат өтө электе кирип барды.

Ал Кольхаунга абдан белгилүү, жалгыз аяк жол эле мурда башка ат минип жүргөнүндө да ал ошерден нечен жолу өткөн болучу.

Соолуп калган сайдан өтөөр менен, суунун нугундагы ылайдан, башка бир аттын изин көрө коюп, ал абдан таң калды. Бири такасы сынган аттын туягынын изи экен. Ал из ошерден жети-сегиз күн мурда өткөн кишинин эски изи- не окшоду. Бирок Кольхаун анын качан өткөнүн так аныктоо үчүн токтогон жок. Ал кайсы күнү болгонун гана эмес, кайсы саатта болгонун да жакшы билчү эле.

Изди караганы ал башка себеп менен эңкейди. Тан калган сезимине ырым-жырымдан коркуу сезими аралашып кетти. Ал из мурунку күнү эле кеткен кишинин изиндей көрүндү. Бирок андан бери жамгыр жаап кара бороон болбоду беле. Кала берсе, табияттын катаал капсаланы да изди өчүрүп кете алган эмес экен.

Кольхаун изди өчүрмөкчү болуп, атынан түштү. Ошентип убара болбосо, ал үчүн дагы жакшыраак болот эле, Каткан ылайда калган өтүктүн такасынын изи, бир такасы сынык ат менен ким өткөнүн көрсөткөн далил болду.

А эч нерсени жаздым жибербей турган киши артынан жакындап калды.

Экс-капитан атына дагы минди. Ал өзүнүн аркы-беркини бат биле койгонун маашыр болду. Бирок жагымдуу ою ошо замат жок болуп кетти, өзүнүн атынын эмес, башка аттын дүбүртү угулду.

Ал кылчайып карап, бадалдын ары жагынан эч кимди көргөн жок. Дүбүрт жакындагандан жакындай берди. Бир калыпта угулган дүбүрттөн улам, атчан киши келатат го деп божомолдоого болот эле.

Дагы бирпастан кийин адегенде боз ат, анан анын үстүнөн Исидора Коварубио де-лос-Ланос көрүндү. Беркини кыз да ошол замат көрө койду.

Өзү жек көргөн кызга Кольхаундун ашык болуп жүргөнүн Исидора билчү эле. Жек көргөнү мындай турсун, өзү өлтүрмөкчү болуп жүргөн кишисине Исидоранын ашык болгонун Кольхаун да билчү. Экөө тең ушул кезигишүүдөн оолак болууну каалагандай көрүндү. Жанынан өтүп баратып, Исидора баш ийкеп саламдашуу менен гана тим болот эле, деги андан кемирээк назар салуу кыйыныраак го. Кольхаун да ошенте өңдөндү. Бирок өзүнүн оюн бүтүндөй өзгөртүп жиберген бир пикир күтпөгөн жерден Кольхаундун эсине келе калды. Кольхаун тизгинин тартып, мексикалык кыздын жолун тороп, фуражкасын алды да, сылыктык кылып эңкейип сүйлөшө кетти,

Айла жоктон Исидора да баш ийүүгө аргасыз болду.

— Айып көрбөңүз, сеньорита, — деди Кольхаун. — Атаганат, сиз үчүн бүтүндөй жат киши менин ушинтип сизди токтотконум адептүүлүк эмес экенин жакшы билем.

— Кечирим сурабай эле коюңуз, сеньор. Экөөбүз жаңылбасам, Нуэсеске жакын жердеги прериядан жолугушсак керек эле.

— Ооба, ырас айтасыз, — деди Кольхаун мукактанып: ошол жөнүндө эсине түшүргөндү такыр каалаган жок. — Ал жөнүндө эмес, жардын бою менен чапкылап өткөнүңүз- дөн кийин сиз менен эмне болгонүңүз жөнүндө сүйлөшкүм келди эле. Капылеттен жок болуп кеткениңизге баарыбыз айран-таң калганбыз.

— Таң калгыдай анын эмнеси бар, кавальеро? Силердин бирөөңөр аткан ок мени куугунтуктагандардан куткарган болучу. Алардын кайра тартканын көрүп, токтобой келе бергем.

— Сиздин капылестен жок болуп кеткениңизге таң калгандардын бири мен элем деп жаткан жерим жок, сеньорита. Ал жөнүндө сиздин өзүңүзчө пикириңиз болушу керек. Чабендестигиңиз баарыбызды бөтөнчө таң калтырды. Атыңыз да сонун болучу! Ал жөн эле учуп бараткандай көрүнгөн эле. Жаңылбасам, азыр да ошол атты минген окшойсуз. Ушундай болор-болбос нерсе жөнүндө сураштырып жатканым үчүн айып көрбөңүз.

— Эстөөгө уруксат этиңиз... Менин минчү аттарым көп. Ырас, ошондо мингеним ушул ат экен. Ооба, ушул болучу. Бу аттын мага чыккынчылык кылганы эсиме түштү.

— Чыккынчылык кылганы? Кандайча?

— Бул ат мага эки жолу чыккынчылык кылды. Биринчи жолу силердин отрядыңар жакындап калганда. Экинчи жолу индеецтер бадалды аралап аңдып келишкенде — тобо, алар эмес экен деп мага кийин айтышты!

— Ат сизге кандайча чыккынчылык кылды?

— Кишенеп жиберген. Жакшы үйрөтүлгөн ат эч качан кишенебейт. Бирок эчтеке эмес. Рио-Грандеге барарым менен бул атты таштайм. Жайытына кайта кете берсин!

— Коюңузчу, сеньорита! Балким, бу жөнүндө айтканым чеки болгондур, бирок, менимче, анткениңиз туура болбос.

— Эмне туура болбос?

— Болор-болбос нерсе үчүн мындай сонун аттан баш тартуу туура эмес. Ушундай атка ээ болуу үчүн сараңдык кылбас элем.

— Тамашаны койсоңузчу, кавальеро! Мунун эмне бөтөнчөлүгү бар? Башка аттардан анча-мынча сулуураак, күлүгүрөөк гана жайы бар. Менин атамдын мындай жылкысы беш миң; ошондой көп жылкынын мындан сулуураагы да, күлүгүрөөгү да аз эмес. Алыска санар чегүү үчүн чыдамдуу жакшы экени ырас, ошондуктан, азыр ушуну минип жүрөм, — Рио-Грандедеги үйүмө кетип баратам, Эгерде ошонум болбосо, бул атты алсам деп эңсегендер. дин кимисине болсо да, жан-дилим менен берер элем.

— Кечириңиз мени, сеньорита, — деди Кольхаун иштен чолоосу тийбеген эме өңдөнүп, бирок үнүн анчалык батынбагандай чыгарды: — Эгерде бул боз атыңызды ошончолук эле кем бааласаңыз, мен жан-дилим менен ат алмашар элем. Менин атым сиздикиңдей сулуу эмес. Бирок бул ат сизди үйүңүзгө аман-эсен жеткирерине, андан кийин да сизге жакшы кызмат кыларына ийменбей убада бере алам.

— Ырас элеби, сеньор? — деп жиберди Исидора таң калганын жашырбай. — Өзүңүздүн америкалык жакшынакай атыңызды мексиканын мустангына алмашасызбы? Сиздин бул айтканыңыз ашкан айкөлдүк, бул сунушуңуз өн эле тамаша кылып жаткандай көрүнөт. Билесизби, Рио-Грандеде сиздин бул атыңыз үчүн үч, а түгүл алты мустанг бериши да мүмкүн!

Ошондой экенин Кольхаун билчү эле. Бирок ошону менен катар күлүк мустанг өзүнүн атындай дардайган тобурчактардын он чактысынан керегирээк экенине да шек кылган жок. Өзүнүн тоң моюн атын гана эмес, прериянын беркидей кулуну үчүн капитан акчаны канча сураса да берүүдөн качпайт эле.

— Эгер бул айтканыңыз чын болсо, сеньор, — деди Исидора дагы эле шек санап, — андай болсо, өзүңүзгө керек атты ала коюңуз.

— Бүтүндөй чын айтам, сеньорита.

— Андай болсо, алыңыз, — деди Исидора, атынан ыргып түшүп, басмайылын чече баштап. — Ээрди алмашууга болбойт: сиздин ээриңиз мен үчүн бир аз чоңдук кылар.

Кольхаун ыракмат айтуу үчүн сөз табалбай, абдан кубанып кетти. Ал кызга ээрин алууга жардам бергенче шашты. Кыздын ээрин алгандан кийин өзүнүкүн алды.

Беш минута өтө элек жатып, ат алмаштырышты. Ээри менен жүгөнү ар кожоюндун өзүндө калды

Исидорага ушунун баары дагы эле абдан кызык сыяктанды. Күлкүсүн зорго токтотуп турду.

Бул ишке Кольхаун бүтүндөй башкача карады, анын көздөгөн олуттуу максаты бар эле. Айрыкча кобурап сүйлөшүп турбастан, демейдеги эле «кошунуз» деген сөздү айтып, экөө эки жакка жөнөп кетти, Исидора америкалык атка минип кетти, а капитан боз мустангды минип, Каса дель-Корво гасиендасын көздөй дагы жөнөдү.

LXXIX глава ТАЛЫКПАГАН ИЗ КУБАР

Зеб бээси байлануу турган жерге тез эле кайра келди. Бадалдуу токойду коёндун жатагына чейин жакшы билчү, ошондуктан ал төтө жолду тандады.

Бул из Каса-дель-Корвого алып барат деп толук ишенип, ал такасы сынык аттын изин кайра кууп жөнөдү.

Ошол из аны Инж фортуна кайра кеткен Рио-Грандедеги кайчылаш жолдордун бири менен ээрчитип отурду. Ал жолдун кеңдиги жарым миляга жакын эле; такасы сынык ат да ошол жолдун жээги менен жүрүп отурган экен, Бирок Инж фортуна төрт-беш миля калганда, жол күтпөгөн жерден тике бүрүлүп кетти; эгерде андан тике сызык сызса, ал жол тике эле Пойндекстердин плантациясына алып барат болучу. Ошондой экендигине көзү жеткендиктен, Зеб эңкейип карабай, өзүн бирөө жетелеп бараткансып, ылдам жүрүп отурду.

Зеб атчан жүргөндү жаман көргөн киши болсо да, бу жолу аттан түшпөй, сапарын бүтүрүүдөн тартынган жок, прерия менен бадалдуу токойду аралап, көпкө чейин жүрүү аны аябай чарчатты.

Анда-санда гана ал изге көз чаптырып коюп келатты, бирок такасы сынык аттын изи менен баратканына ишенүү үчүн эмес, ошол из багыттан тышкары дагы бирдеме билгизеби деген үмүт менен ошентти.

Прерияда кай бир жерлер абдан катып калгандыктан, аттын изи кээде такыр көрүнгөн жок. Саякатчы ошерден биринчи жолу баратам го деп ойлошу да мүмкүн эле. Дыңсоо жерге чыкканда, прериянын былпылдаган жумшак жеринен издин дагы кайра көрүнөрүн Зеб Стумп билген болучу.

Көзү жетип турса да, этияттык менен, Пойндекстердин плантациясына мергенчи жакындап калды.

Акациялардын чокусунан азотейанын аркайган периласы көрүндү. Жолдон бирдемени байкай коюп, Зеб күтпөгөн жерден токтой калды. Ал атынан ыргып түшүп, тизгинин атынын мойнуна таштады да, жөө басты. Кожоюнунун ушундай күтпөгөн жерде кераяктык кылганын нечен жолу көргөнсүп, бээси артынан ээрчип отурду.

Эмне себептен Зебдин капысынан атынан ыргып түшкөнүн аныктоо — такшалбаган кишиге кыйын. Адамдын да, айбандын да аягы баспаган жерге келгенде ал атынан түштү. Эмне себептен экенин Зебдин бир ооз сөзүнөн эле түшүнүүгө болот.

— Анын үйгө кайра келгендеги изи турбайбы, — деп жиберди картаң мергенчи үнүн акырын чыгарып.

Ошондон кийин гана мергенчи ашыкпай изди жөө кууп олтурду.

Көп узабай эле из токойдун ичине келип кирди. Өзү да, бээси да такыр өтө албай тургандай тикенектүү бадалга такалгансып, дагы бир нече минутадан кийин ал күтпөгөн жерден токтой калды.

Бирок анын алдында баягы эле жалгыз аяк жол бар болучу. Ошол жол төмөндөп, кээ жеринде гана көлчүк бар, суусу бүтүндөй соолоюн деп калган сай ачык көрүнгөн өрөөнгө түшүүчү эле. .

Ошол кургап калган сайда бир киши, анын артында бир ат турган экен.

Аттын турушунда шек санагандай эч нерсе жок эле, ал жөө бараткан кожоюнунун артынан жөн эле басып келатты.

Бирок ал киши эмне кылып жүрөт? Анын кыймылы кандайдыр таң каларлык болуп көрүндү, эч нерседен кабары жок карап турган киши аны көрүп, абдан аң-таң калар эле.

Бирок Зеб Стүмп таң калган жок, таң калса да, бир эле секундага таң калгандыр. Ошол кишинин эмне кылмакчы болгонун ал дароо эле түшүнө койду да, ичинен мындай деп кобурады:

— Сынган таканын изин жок кылып жатат, же жок кылмакчы болот. Аныңыздан эч нерсе чыкпайт, мистер Кольхаун. Өзүңүздөн кийин бутуңуздун мындан тереңирээк изин калтырасыз. Мени алдай албайсың. Тозоктун отуна алып барса да, эми мен ушул жол менен жүрөрүмдө шек жок, кудай үрсүн!

Мергенчи сөзүн бүткөндөн кийин ушул сөз өзүнө карай айтылган киши атына минди да, иштеген ишине маашыр болгонсуп, шашыла жөнөй баштады.

Зеб да анын артынан жүрүп отурду, бирок жөө басты. Ал Кольхаундан көзүн айырбай кароого аракет кылган жок, — антишинин зарылдыгы да жок эле. Эми Касадель-Корвонун чегине чейин токтоого туура келбейт деп ойлоп. мергенчи камырабай басып отурду.

Бирок картаң мергенчи бу жолу жаңылып калды. Исидора Коварубио де-Лос-Лаиос менен Кассий Кольхаун кезигишкендей, кырсыкка туш келерин ал күн мурунтан кантип билмек эле!

Акырын артка бурулуп, Зеб бээсинин кулагына бирдеме деп кобурады да, акация өскөн бадалды көздөй басты.

Бээ моюн сунуп, артынан акырын жүрүп отурду.

Көп узабай эле Зеб токтоду, анын артынан бээси да токтоду.

Күбүр-шыбыр болуп сүйлөшүп жаткан эки кишиден мергенчини дубалдай калың өскөн дарак бөлүп турду.

Зеб беркилерди көргөн жок, бирок Кольхаун менен Исидора эмне жөнүндө сүйлөшүп жатканын бүт угуп турду.

Берки экөө коштошуп, ар кимиси ар тарапты көздөй бастырып кеткенде гана, Зеб бугуп турган жеринен чыкты. Ат алмашышкан жерге келгенде гана токтоп, мергенчи:
— Иосафат! Эки желмогуз өз ара келишим кылды! — деп жиберди.

LXXX глава ЖАКШЫ КАЙТАРЫЛГАН ДАРБАЗА

Кольхаунга атын кай себептен алмашууга туура келди?

Мексикалык кыз чын айтканын Зеб билген болучу, ырас эле америкалык жылкы мустангга караганда базарда кымбат баалана турган. Мындай иште Кассий Кольхун алдатып жиберчү кишилерден эмес экенин да ал жакшы биле турган. Бирок эмне үчүн ал ушундай ат алмашууга барды?

Картаң мергенчи козунун жүнүнөн жасалган калпагын алып, үрпөйгөн чачын, анан сакалын эки жолу сылады да, чөптөн жооп таба тургансып жерди тиктеп калды.

— Бир гана түшүнүк болушу мүмкүн, — деп кобурады акырында ал. — Боз мустанг америкалык аттан күлүгүрөөк экендигинде шек жок. Мистер Каш ушул атка минип, башы жок чабендести кууп жеткиси келген экен. Дагы издегени кетти. Ошондой экени чын болбосо менин Зебулон Стумп деген атым өчсүн... Кана, жаныбарым, жүр, — деп ал бээсине кайрылды. — Сага дагы ушерде бир-эки саат, а балким, түнү бою оттоого туура келер. Эчтеке эмес, картаң жаныбарым, биердин чөбү жаман эмес. А тырмалап тоюу үчүн убактың жетишет. Курсагың да азырынча ач эмес.

Зеб бээсинин ооздугун чыгарып, чытырман бадалдын арасындагы даракка байлады да, өзү Кольхаундун изи менен жөнөдү.

Бадалдын арасынан мергенчи ачык талаага чыгып калды. Талаанын экинчи четинде Каса-дель-Корво гасиендасы көрүндү.

Акталган фасаддын фонунан атчан кишинин карааны даана көрүнүп турду. Бирок ал караан, аңгыча болбой, дарбазадан кирип кетти.

— Анын кантип чыгарын мен биерден көрөм, — деп күбүрөдү Зеб. — Таң атканча ушерде турууга туура келсе да күтөм. Ушинтип чыдаш керек.

Зеб Стумп локуст дарагына сүйөнүп, жерге отурду. Бир сындырым жүгөрү нан, чоң бир кесим чочконун куурулган эти, мононгахель вискиси куюлган фляжкасы салынган баштыкты түпсүз чөнтөгүнөн алып чыкты.

Нан менен эттин жарымын жеп, калганын мергенчи кайра баштыгына салды да, даракка илип койду. Анан фляжкасынан кериле бир жутуп, канжасын чегип, локуст дарагына кайра дагы жөлөндү да, эки колун көкүрөгүнө кушуруп, Каса-дель-Корво дарбазасынан көзүн албай, алга карай баштады.

Ошентип ал эки саат чамасында отурду.

Анын көз жаздымында эч нерсе калган жок. Гасиенданын дарбазасынан кишилер — эркектер менен аялдар кирип, чыгып жатты. Кала берсе, ошондой ыраак жерден да Зеб алар жалаң гана күлдар экенин көрүп отурду. Ал чыккандардын баары жөө кишилер эле. А Зеб күткөн киши атчан чыгууга тийиш эле.

Мына эми күн горизонтко бата баштады. Иңирдеги кызгылт көлөкө жерге түштү. Ошондой абалда ойлонгону тынчыраак боло тургансып, Зеб шашылбай ордунан турду да, даракка жөлөнүп калды.

«Бу түлкү түн ичинде кутулуп кетиши абдан ыктымал, — деп ойлоду ал ичинен, — же таңга жуук жылт коюп кетиши мүмкүн. А мен анын прерияга кайсы жол менен бара турганын билишим керек. Картаң бээни артыман ээрчитип жүрүүнүн кажаты жок. Бээ

жолто кылышы гана мүмкүн. Анын үстүнө, азыр түндө ай тиет, бээни байкап калуулары да ыктымал.

Картаң мергенчи бээсине басып барып, ээр-токумун алып, аркандап койду да, анан өзүнүн эски байка одеялосун ээринен алып, колуна көтөрүп, Каса-дел-Корвону көздөй жөө жөнөдү.

Байкагыдай жакыныраак жерди тандап алышы керек эле, Зеб абдан чоң этияттык менен басып отурду, Бараткан жери бүтүндөй көрүнөө болчу. Мергенчи бирде жай, бирде ылдам, кез-кези менен бөкчөңдөп, уурданып басты.

Зеб Стумп көздөгөн жерине жеткенде, күн биротоло батып кетти. Ал гасиендадан эки жүз ярддай жерге токтоду. Ошерде кичирээк бадал бар эле. Бадалдын үстүнөн эңкейип, Зеб Каса-дель-Корвонун дарбазасын акмалап карай баштады.

Картаң мергенчи түнү бою кирпич каккан жок, уктабай дайыма кароолдоп турду. Аны ошончолук укмуштуу ишке кандай себеп түрткөнүн түшүнүү үчүн чалдын өтө томсоргон кебетесин бир караганда эле билүүгө болот. Адегенде кулдардын кепелеринен чыккан добуштар анын уктабай бир калыпта кайраттанып отурганын буза берди. Түн ортосу болгон ченде кишилердин добушу чыкпай калды да, айланадагы жымжыртты койоттордун улуганына жооп кайтаргансып, каңгып жүргөн иттердин анда-санда улуганы бузуп кетип турду.

Зеб күндүз аябай чарчаган эле, уйкусу келип карамыгып кыйналды. Бир жолу айласы кетип, уктап баратканда ордуна ыргып турду. Бир-эки жолу көк чөптү аралап басып келди. Анан дагы жатты да, башын бадалга калкалап, тамеки чеге баштады.

Түн бою ал гасиенданын чоң дарбазасынан көзүн айырбады. Дарбаза жабык болчу, жабык экенин айдын жарыгында ачык көрүүгө болот эле.

Мурун күндүн батканы сыяктуу эле, эми күндүн чыкканы да мергенчини байкап отурган жерин өзгөртүүгө аргасыз кылды.

Горизонттон күндүн бүлбүлдөгөн нуру чачылар менен Зеб ордуна акырын туруп, одеалын ийнине салды да, Каса-дель-Корво тараптан бурулуп, кечинде келген мурунку жолу менен акырын ыраактай баштады.

Кечээ кечинде жанына отуруп тамак ичкен локуст дарагына жеткенче Зеб эч жерге токтолгон жок. Мурунку күнкүсүндөй эле, ошол жерде тамактана баштады.

Кечээгиден калган жүгөрү нан менен эттин теңин бат эле жеп, артынан флягадагы вискиден да жутту.

Канжасына тамеки толтуруп, жаңы эле күйгүзүп тартканы жатып, Зеб оттук ташы менен куусун баштыгына кайра сала койду.

Каса-дель-Корвонун дарбазасы ачылды да, кичирээк боз ат минген киши көрүндү. Ошо киши дарбазадан чыгар менен дарбаза кайра жабылып калды.

Ал кишинин кайсы багытты көздөй жөнөгөнүн Зеб көрдү да, убактысын текке кетирбей, картаң бээсине жеткенче шашты, ээрин токунуп, көрүнбөй карап турууга болгудай бадалдын арасына алып жөнөдү. Жашынып алып, картаң мергенчи атчан кишинин жакындаганың күтүп турду. Ошол атчан киши капитан Кассий Кольхаун экенине ал шек санаган жок. Бадалдуу токойдун тилкесинен капитан өтүп, эртең мененки бозомук баскан прериядан көрүнбөй калганча, ал күтүп тура берди.

Анан гана Зеб Стумп бээсине минип, ылдамдап жөнөдү.

Ал Кассий Кольхаундун артынан бастырды.

Шүүдүрүм түшкөн чөп эски из куучу үчүн таза кагаздай, а боз мустангдын изи китепке даана басылган тамгадай эле.

LXXXI глава АЛДАСТАП КАЧУУ

Өзүнө боз мустангысын токуп берген Плутодон башка бирөө көрүп койдубу деп шектенбестен, Кассий Кольхауп прерияга чыкты. Бадалдан чыккандан кийин Кольхаун Нуэсес дарыясынын боюн көздөй текиреңдетип жөнөдү.

Атынын Техастын бүгүсундай күлүктүгүнө карабастан, Кольхаун ишим ийгиликтүү болот го деп ишенген жок. Башы жок чабендес бүгүн анын көзүнө учурабасы толук мүмкүн эле. Башы жок чабендести эки жолу бир жерден жолуктурган эле. Мүмкүн, бу жолу да жолуктуруп калгысы бардыр.

Ошол жер — айландыра бадал өскөн саванна бар ачык талаа эле, ал — киши өлтүрүү ошерде болду го деп болжошкон токою кесилген кең талаага жакын эле.

«Анын дайыма ушерге кайра-кайра келип жүргөнү өтө таң каларлык, — деп ойлоду Кольхаун. — Ырас эле так билет окшойт... Ошол жер оттуу болгондугу үчүн аты атайы тандап келип жүрсө керек, себеби аердин чөбү ширелүү, суусу да жакын. Болуптур, аны бүгүн да жолуктурам деп үмүт кылайын. Эгерде жолуктура албай калсам, бадалдын арасына барып, асылып өлүшүм гана калат. Чындыгында, мустангер аман-эсен абакта отурганда эмнеден корком? Кандай далилдер бар! Бир тоголок коргошун гана бар. Бирок, атымды бардыктырып өлтүрүүгө туура келсе да, ошол коргошунду алууга тийишмин».

— Кудая тобо! Тетиги эмне деген балакет!

Ушул сөздөр Кольхаундун оозунан угуза чыгып кетти да, ал үрөйү учкан эмедей атынын оозун кержейте тарта койдү эле, мустангысы арткы буту менен кош аяктап тура кала жаздап токтоду.

Горнзонттон күндүн мурду көрүнүп, чабендестин аркасына тийип турду. Алды жагындагы асмандын четин көгүлтүр тумандын анчалык алыс эмес жердеги бадалдуу токойдон көтөрүлүп чыккан буунун тилкеси каптап турду. Дарактар көрүнгөн жок, көгүлтүр торкодон тигилген парда сыяктанып, дарактар мунарыктап турду.

Ошол мунарыктан же анын ар жагынан кандайдыр таң калаарлык кыймылдаган караан көрүндү, андай караанды мурда эч ким, эч качан көрбөгөн, такыр чындыкка окшобогон нерсе сыяктанды. Ал башы жок чабендес эле.

Бирок Кольхаунду кошо эсептегенде, мурда анын андай кебетесин эч ким, эч качан көргөн эмес эле. Жок! Бүгүн чабендес бүтүндөй башкача кейиптенди. Сөлөкөтү мурдагыдай болгону менен, демейдегисинен он эсе көрүндү.

А кадыресе киши эмес, алпка окшоду. Мингени ат эмес, бийиктиги мунарага окшогон айбанат өңдөндү.

Жалаң бул гана эмес. Башы жок чабендестин кебетесинде, деги бирдеме түшүнүүгө болгон күндө да, мурдагысынан бетер түшүнүксүз, чоң өзгөрүш болуптур. Ал жер менен эмес, асман менен келаткандай көрүндү. Анысы мындай турсун, ат менен киши көңтөрүлүп калыптыр. Аттын туяктары мунарыктын четинен даана көрүнүп, а чабендестин эки ийни — (башы деп жибере жаздабадымбы) жерге тийип турду десе да болот.

Чабендестин ийниндеги серапэ тартылыш законүна карабастан, анын жонунан түшкөн жок. Аттын тизгини менен узун куйругу да кандайдыр түшүнүксүз түрдө, ошондой эле асмандап турду.

Ушул кереметтүү элес шашпай жай келатты. Куту учканынан селдейип, Кольхаун ага карап турду.

Аңгыча болбой прериянын жумшак чөбүнөн аттын жеңил дүбүртү угулду. Ушундай шумдуктуу көлөкөсү түшүп турган чабендес кадимкидей эле атчан киши экенин Кольхаун түшүнө койду.

— Бул закым турбайбы! — деп жиберди капитан. — Ушундай нерсеге алданган мендей акмак жок! Тигине, мен корккон эме! Мен ушуну издеп жүрбөдүм беле. Абдан жакын келип калды! Эми кууп жетейин! Техастын төрт бурчун кыдырып чапкылоого туура келсе да кууп жетмейинче тынбайм.

Беш минутадан кийин учу-кыйырына көз жетпеген прерияда эки чабендес чымын-куюн болуп чапкылап жүрдү. Экөөнүн мингени тең күлүк мустанг. Бирөөнүкү тору, экинчисиники боз ат. Бир чабендес экинчи чабендести куугунтуктап жүрдү.

Куугунтукталган чабендес — башы жок киши. А куугунтуктап жүргөн кишинин башы бар; ошол башы бар киши өлсө да бир жаңсыл кылмак болду.

* * *

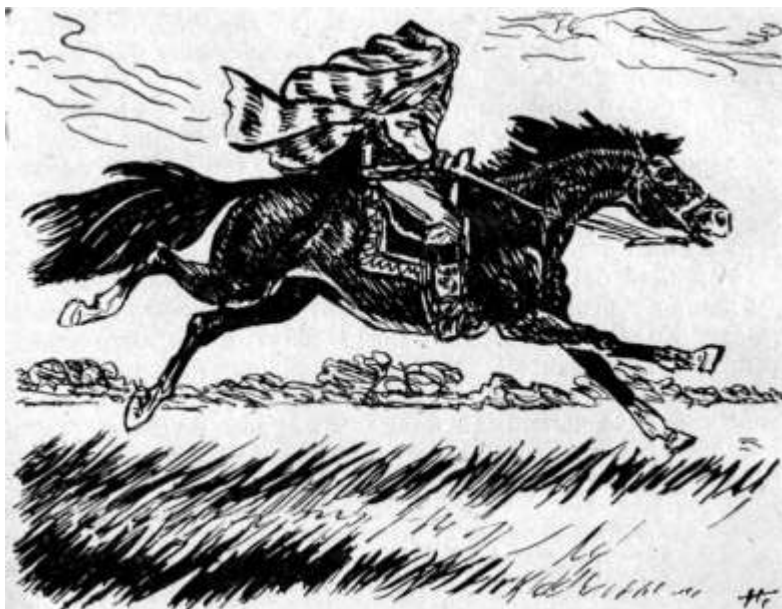
Кубалоо көпкө созулган жок. Кольхаун жеңип чыгат экемин деп үмүт кылды. Боз мустанг тору мустангга улам жакындай бергени ачык болду. Кольхаун мылтыгын сунуп калды, ал тору атты атып, ошону менен куугунтуктоону бүтүргүсү келди.

Эгерде жаздым атып каламбы деп коркпосо, ал ошол эле замат атат болучу. Бирок ал ыргылжың болуп турганда, башы жок чабендестин торусу бадалды көздөй шарт бурулду.

Капитан андай болот деп күткөн жок эле. Кайра дагы куугунтуктоого туура келди.

Укмуштуу чабендеске Кольхаун дагы жетейин деп калды. Жакындаганда да, боз мустангдын дердеңдеген таноосу торунун булактаган күйругуна тиер-тийбес болуп калды. Капитан мылтыкты сол колуна белендеп кармап, оң колу менен куроку басмакчы болду. Кайсы жерине атканым жакшы болор экен деп, ага мээлөө гана калган эле.

Дагы бир көз ирмемде, алды жагында зымырап бараткан атка ок тиет эле, бирок коркунучту так сезгенсип, боз ат четке жалт берип кетти да, артынан кубалап келаткан мустангды түмшукка бир тээп, дагы чымын-куюн болуп жөнөдү.

Боз мустанг токтоп калды, шпора менен күрсүлдөтө темингенден эти ооруганынан гана ал кайра чуркоого аргасыз болду.

Кольхаун чыдай албай заманасы куурулду. Тору ат дал чытырман токойду көздөй бурулганын ал байкай койду. Куугунтуктоо дагы оңунан чыкпай калышы мүмкүн эле. Айласы кеткенинен Кольхаун мылтыгына дагы асылды.

Башы жок чабендес көгөргөн бадалга жарым-жартылай кирип кетти. Качып бараткан торуну капитан мээлеп калды. Мылтыктын оозунан түтүн бурк дей түштү. Тарс эткен дабыш угулду да, кандайдыр карарган бирдеме жерге былч этип түштү, ал бир-эки секирип тоголонуп Кольхаундун атынын бутуна тийди.

Боз ат кошкуруп кетенчиктей берди. Чабендес чаңырып жиберди: жердеги көк чөптүн үстүндө кишинин башы жаткан эле. Башта дагы эле төгөрөк катуу кыры бар калпак түшпөй жүргөн экен.

Кан болуп бырышып, кумсарган бет тике эле Кольхаунду карап турду. Куду айнектен жасалган тоголок эки шарга окшоп: көздөрү адамдын жүрөгү түшкөндөй алайып жатты. Көгөргөн эки эрдинин ортосунан аппак тиштери жаркылдап турду.

Кассий Кольхаун башка жүрөгү түшкөн эмедей карады.

Ушундай беттешүү көпкө-созулган жок. Калпактын кыры желөп турган баш жумшак чөптөн көрүнбөй кала электе эле, Кольхаун атынын башын шарт буруп, күп эткизе теминип, кутурган эмеден бетер зыркыратып жөнөдү.

Эми башы жок чабендести ал кубалаган жок, башы жок чабендес чытырман бадалдын арасы менен зыркыратып кете берди. Кольхаун прерияны көздөй, Каса-дел-Корвого кайта чапты.

LXXXII глава ШУМДУКТУУ ТҮЙҮНЧӨК

Бадалдын арасынан чыгып, картаң мергенчи карамагында бүтүндөй бир күн бардай, эми шаша турган иши жок эмече, капитандын изи менен шашпай жүрүп отурду. Бирок эртерээк эле бир жаңсыл болсо экен деп дүмөктөнгөнү анын өңүнөн көрүнүп турду.

Этияттык кылып жай бастырып, Зеб акырында капитан закым көргөн жерге келди. Эми андай закымдаган эч нерсе жок эле, асмандын көгөргөн чети жашыл прерияга тийип тургандай көрүндү.

Бирок ал көргөн нерсе, аны закым көргөндөн кем чочуткан жок. Ал эки аттын изин көрдү, арт жактагы из Кольхаундун жаңы атынын изи эле.

— Демек, жанагы шүмшүк акыр-аягы издеп тапкан экен — деди Зеб издерди тигиле карап. — Бирок бул чабендести капитан кармап алды дегенге жатпайт... Келесоо эмеден бетер, мен биерде эмне турам? Азыр убактыны текке кетирүүгө болбойт! Эгерде Кольхаун башы жок чабендести кууп жетип, андан өзүнө керектүү нерсени алса, анда талаадан шамал издегендей мага кыла турган эч нерсе калбайт. Шашуу керек! Кеттик, картаң жаныбарым! Биерден жарым саат мурда жүгүрүп өткөн боз атты кууп жетүүгө тырыш. Кана, алардан кем жүгүрбөй турганыңды көрсөтчү. Кана, кеттик!

Картаң мергенчи жалгыз шпорасы менен бээсин капталга күп дегизе теминди да, бээ таскактап жөнөдү. Бээден азырынча андан ылдам жүрүүнүн кереги жок эле. Зеб мурдагысындай эле этияттык кылып, алды жагын кыраакылык менен карап отурду.

— Анын изи каякка кеткенине карап, — деп ой жүгүрттү картаң мергенчи, — анын каякка чыгарын так аныктай алам. Жолдордун баары ошерден кошула тургансыйт. Кайрылып кайра келбей турган бечара да ушул жол менен жүргөн экен. Болуптур, айла барбы! Эгерде аны кайра тирилтүүгө болбосо да, анын өмүрүн кыйган жанагы шүмшүктөн өч алыш керек... Токто! Тигине! Башы жок чабендес да тигине! Иосафат! Экөө тең чымын куюн болуп баратышат. Кудай акы, боз мустанг торуну кууп жете турган. Алар биякка келаткан жок — бизге жашырынуу да керек эмес. Былк этпей тур! Азыр басууга болбойт, алар бизди көрүп коюшу мүмкүн. Коркпо! Ал өзүнүн оюну менен алек болуп, алдындагы кишиден башканы такыр көрбөйт... Түзүк, менин күткөнүм ушул эле — тике эле токою кесилген жерди көздөй бет алышты. Кош, картаң жаныбарым, дагы илгерилейлик!

Зеб Стүмп токою кесилген жерден көзүн айырбай, бадалдын жанына келди.

Мылтыктын тарс эткенине Зеб анчалык деле таң калган жок. Куугунтуктоону байкаар менен эле, ал ушундай болорун күткөн болчу.

Картаң мергенчи кийинчерээк Кольхаундун жүрөгү түшкөн эмедей кайра чапканын көргөндө таң калды.

— Шайтан баскыр! — деп кобурады Зеб. — Ушунун баары эле эң эле шумдук болду го! Экөөнүн ортосунда бирдеме болду окшойт. Ха-ха-ха! Өзү шайтан кууган эмеден бетер качып баратат! Балким, экөө ролдорун алмашып, эми башы жок чабендес капитанды кубалап баратабы? Ошондой окшойт. Ушундай тамашаны көрүп маашыр болуу үчүн бир күмүш доллар садага кылып берер элем. Ха-ха-ха!

Картаң мергенчи аттан түшүп, жанын ала качып бараткан чабендес көрбөгөндөй болуп, бадалдын арасына бээси менен жашырынып калды.

Бирок ушунчалык ылдам, ушунчалык дагдаарган кейпи менен Кольхаун алдындагы ачык жерде турган Зебди да байкабайт болчу.

«Иосафат! — деп ойлонду мергенчи капитандын куту учкан иреңин көргөндө. — Эгерде аны шайтан кубалап баратпаса да, ага жин тийгени чын көрүнөт. Деги өмүрүмдө мындай коркунучтуу иреңди көргөн эмесмин. Буга тийген аялдын шору кайнарында шек жок. Шордуу мисс Пойндекстер! Анын мындан безип, бул баш кесерге тийбей турганына ишенем... Деги иштин жөнү кандай болуп кетти? Аны кубалап бараткан эч ким деле көрүнбөйт. Бирок дагы эле чымын-куюн болуп качып баратат. Эми бул каякка бармакчы? Андыш керек».

— А-а, үйүнө бараткан экен! — деп жиберди Зеб токойдун четине чыгып, Кольхаун Каса-дель-Корво гасиендасына дагы эле чапкылап баратканын көрө коюп. — Үйүнө баратканына шек жок! Кана эми, картаң жаныбарым, — деп сөзүн улантты Зеб боз ат көрүнбөй калганда, — экөөбүз барып, тиерден эмне атканын билеличи.

Он минут өтөр менен Зеб бээсинен түштү да, ашкан кан ичер киши болсо да, жүрөгү түшүп кармай албай турган буюмду жерден алды. Бирок Зебдин жүрөгү түшкөн жок. Картаң мергенчи өлгөн кишинин башын кылдаттап өйдө көтөрдү. Өлүмдөн чырайы бузулуп, канга булганып бырышып калса да, ал өзүнүн аздектеген кишисинин өңүн тааный койду.

Өлгөн кишинин башынан Зеб калпагын алмакчы болуп көрдү, бирок канчалык аракет кылса да, калпакты ала алган жок: баш ушунчалык көөп кеткен экен, калпакты тегерете тартылган лента үзүлүп кетчүдөй болуп зорго туруптур. Зеб башты колунан чыгарбай, опот болгон жигиттин бетине мээримин төгүп, көпкө чейин карап турду.

— Кудая тобо! Кудая тобо! — деп жиберди мергенчи. — Атасы менен карындашына бу кандай болмок! Башты биерден алып кетүүнүн кереги жок. Муну ушерге көөмп, эч кимге эч нерсе айтпас керек... Жок, андай кылууга болбойт. Бул иште баш көп деле жардам бере койбос, бирок анча-мынча нерсени аныктоо себеп болор, соттун алдында бул шумдуктуу күбө болот.

Ошентип, эски байка одеялын жайды да, башты ороп койду; анан ушул шумдуктуу түйүнчөктү ээрдин кашына илип, бээсине минди да, ойго батып, сеттльментти көздөй кайра кетти.

LXXXIII ГЛАВА ЗАКОНДУ КОРГООЧУЛАР

Аскерлердин абагына түшкөндөн кийинки күнү Морис Деральддын этинин ысыганы бир аз басаңдады да, жөөлүгөнү токтоду. Төртүнчү күнү айыгайын деп калды. Бешинчи күнү соттун тергөөсү башталмак болду.

Кишини жыйырма төрт сааттын ичинде соттоп, асып өлтүрүүгө боло турган Техаста мындай шашкалактоо өөн учурабай койгон жок. Камактагы кишинин көп сандаган душманы кандайдыр өздөрүнүн пикири боюнча ушул ишти тезирээк бүтүрүүгө ашыкты. Душмандарынан бир кыйла азыраак анын досторунда ошол шашкалактагандарына каршы чыгуу үчүн олуттуу негиз жетишерлик болгон жок.

Шаштырган кишилер баягы эле: «өлгөн кишинин каны өч алууга чакырат» деген сөздү кайталай беришти.

Көпчүлүк душмандардын тарабында болуп, соттун тергөөсү тезирээк башталып, кылмышкердин жазаланышын талап кылды.

Окусунан болгон кырдаал алардын чырагына май тамызды. Округ соту ошол убакта кыдырып жүргөн эле да, Инж фортундагы иштерди кароо үчүн дайындалган күн дал ошол жумага туура келип калды.

Ошентип, соттун тергөөсү кечиктириле турсун деп эч ким сурабагандыктан, Морис Жеральддын иши башка кылмыш иштери менен бирге дал ошол күндөрдүн ичинде сөзсүз каралууга тийиш болгонсуп калды. Сот ошол айдын он бешинчи числосуна дайындалды.

Айыпталган кишиге жактоочу керек болуп калышы мүмкүн эле, бирок сеттльменттен андай кесип кылган киши табылган жок. Демейде сот кишилери менен жактоочу кошо келе турган; сот бийликтери Инж фортунан бир кыйла алыс болучу.

Бирок бүтүндөй күтүлбөгөн жерден кадыр-беделдүү бир юрист мустангерди жактоо үчүн Сан-Антониодон сеттльментке келип калды. Ал биерге өз ыктыяры менен келдим деди. Анын анткени боорукердик кылганынан болдубу? Бирок кандайдыр бир аял көп акча берип, юристти ошерге жиберген имиш дешти.

Сот болордун мурунку күнү Инж фортуна дагы бир адвокат келип, айыпталган кишини мен жактайм деди.

Сан-Антониодон келген кишиге караганда, бул юрист андан ары да ыраактан келген экен. Айыпталган жигитти актоо үчүн ал Ирландиядан келиптир.

Ырас, ал кандай иш болорун билген эмес экен — ал мустангерге жөн эле башка жумуш менен келиптир Морис Жеральд абакта отурат деп Обердофердин мейманканасынан угуп, таң калыптыр, Мористин эмне деп караланганын билгенде, ал андан бетер аң-таң болуптур.

— Кандайча! Мүнзер Жеральддын уулу киши өлтүрүптүр деп айыпталып жатабы! Баллах ак сарайынын ээси! Анын документтеринин баарын мен ала келгем! Мени ага киргизгиле! — деп талап кылды ал.

Техастагы өкмөт кишилери ал адвокатка жинди болгон эме го деп карашса да, ага камактагы киши менен көрүшүүгө макулдугун бербей коё алышкан жок. Анан ал майорго документтерин көрсөттү, ошол документтердин аркасында абактын эшиги ага кеңири ачылды да, ал эркиң кирип, эркин чыгып жүрүү үчүн укук алды.

Ирландиялык адвокаттын келиши аркасында, форт менен сеттльментте нечен сөздөр болду. Морис Жеральд кандайдыр укмуштуу окуяны ага айтып бериптир деген айың сөздөр болду. Бирок ал укмуштуу окуянын мазмунун эч ким билген жок. Ошондуктан, билсек экен деп, сеттльменттин обывателдеринин эки көзү төрт болду.

Ал жөнүндө бир гана киши — Зеб Стумп гана билиши мүмкүн эле. Бирок картаң мергенчи көргөн жок. Картаң мергенчинин ирландиялык юрист менен сүйлөшкөнүн бир гана жолу көрүштү. Ошондон кийин мергенчи көздөн кайым болуп кетти. Зеб Стумп каадасынча бугу, аюу же жапайы күрп уулап кетти го деп ойлошту. Бирок баары жаңылышты. Зеб бу жолу илбээсин уулап, токойду кыдырбастан, башы жок чабендести уулап кетти.

LXXXIV глава НАЗИК ЖЭЭН

«Кудая шүгүр, аны эртең соттошот экен!

Сотко чейин жанагы каргыш тийген айбанды кимдир бирөөнүн кармап үлгүрөрү шектүү! Андай болбой турганына үмүт кылалы. Эми менин эчтемеден корко турган жөнүм жок. Ансыз далилдеп көрүшсүн.

Жанагы ирландиялык кыйкымчыл эме биерге эмне үчүн келип жүрөт? А жанагы экинчи юрист эмне үчүн келди? Кызык, аны биерге ким, эмне үчүн жиберди экен? Сыягы, ага акчаны жакшы төлөшсө керек...

Экөө тең жерге кирсин! Мен баары бир кыпындай да коркпойм! Морис Жеральд жанагыдай кылмыш кылды дегенден башка, алар эмне ойлоп тапмак эле? Бардык далил ага каршы.

Бирок Зеб Стумп гана башкача ойлойт. Атаны, оңбогон шектүү жылан! Аны эч кайдан таба алышпай койду. Ал каякка житип кетиши мүмкүн? Аң уулап жүрөт дешет. Андай болбоо керек. Бирок ал беркинин артынан кетсе, эмне болот? Кокусунан аны кармап келсечи?..

Өзүм да дагы бир жолу аракет кылып көрөйүн дедим эле, бирок азыр кеч болуп калды. Эртең кечке бардыгы бир жаңсыл болот.

Бирок кийин бардыгы ачылып калса кантем? Ал жерге кирсин, ал жөнүндө ойлобой эле коёлу. Эң негизгиси, азыр бардыгы жайында болгондой кылуу керек. Бирөөнү асып өлтүргөндөн кийин экинчи кишини ким айыптагысы келмек эле.

Менимче, регуляторлор менен ишим жайында. Кала берсе Сэм Менли да толук ишенген сыяктанат. Ошо түнү эмне болгонун айтканымда, анын шектенгени бүткөн болчу.

Каргыш тийгир!.. Бирок бул өтүп кеткен иш. Кыз аны менен жолугушуп жүрдү эле, анткенине да кайыл болуу керек. Кыз эми, балким, тиги дүйнөдө көрүшпөсө, аны менен эч качан көрүшпөйт.

Болуптур, бардыгы кыздын өзүнө байланыштуу... доюр мүнөзүнө карабастан, бул кыз андайлардан эмес. Балким, анын ошол жолку көрүшкөнү алкыш айтканы болгондур.

Жок! Жок! Жөнөкөй алкыш айтуу үчүн караңгы түндө төшөктөн туруп, бактын ыраак жерине бара койбос. Кыз аны сүйөт, кыз аны сүйөт!

Сүйсө сүйө берсин. Эми ал эч качан кыздын эри болбойт. Эгерде доюрдугун кыла берсе да, кыз эми аны эч качан көрбөйт. Кыздын оозунан бир сөз чыкса эле, жигиттин мойнуна сыйыртмак салынат. Эми дагы бир жолу кыз баш тартса анда мен аларга өзүмдүн үстөмдүгүмдү көрсөтөм. Кыздын ирландиялык жигит менен кылган авантюрасы бүтө турганы мындай турсун, кыз анын өлгөнүнө өзү да айыпкер болот. Кыз андан да, плантациядан да, үйдөн да, негрлерден да — баарынан ажырайт...»

Кольхаун бөлмөсүндө жатып, ушундай деп ойлоду...

— А, Вудли таяке! Мен сизди көрөйүн дедим эле.

Эмне кыларын билбей дагдаарып, плантатор Каса-дель-Корвонун коридорлорунда үнсүз-сөзсүз басып жүрдү. Жээнинин бөлмөсүнө ал эч кандай ойлонгон ою жок, кокусунан кирип калды.

— Сен мени көргүң келди беле, Кассий? Эмне үчүн көргүң келди эле?

Кайгыдан мүңкүрөгөн чалдын үнү кандайдыр кемсинип баш ийгендей чыкты. Эки жүз кулу өзүн көргөндө калчылдап кетчү кербез Пойндекстер эми өзүнүн үстөм болгон кишисинин алдында турду. Ырас, мындай үстөмдүк кылган анын жээни өзүнүн эжесинин баласы эле. Бирок, ошондой болсо да, ага жеңил болгон жок.

— Мен сиз менен Лу жөнүндө сүйлөшкүм келди эле, — деп жооп кайтарды Кольхаун.

Вудли Пойндекстер жаа бою качып жүргөн тема дал ушул болчу. Ал кыз жөнүндө ойлоодон да, андан бетер кызын айыптоодон да коркуп жүргөн эле.

Кольхаундун сөз баштагандагы кыязы жакшылыкка алып келбөөчүдөй көрүндү. Кайра өтүнүчтөн көрө, талабы күчтүүрөөк сыяктанды.

— Лу жөнүндөбү? Эмне демек элең? — деп сурады Пойндекстер кара күчкө камырабагансып.

— Эмесе мындай... — деди Кольхаун сөз баштоого батынбагансып, бир аз ыргылжың болгон эмече. — Мен... Айтайын дегеним...

— Мен Лу жөнүндө азырынча сүйлөшкүм келген жок эле, — деди плантатор.

Ал жалынып-жалбарган эмедей сүйлөдү.

— Эмне үчүн азырынча дейсиз, таяке? — деп сурады Кольхаун таякесинин каяша айтканына нааразы болгон эмече, үзүл-кесил кыяз менен.

— Эмне үчүн экенин өзүң билесиң.

— Сизге оор экенин түшүнөм. Бечара Генри опат болду. Бардыгы аны... Акыр-аягы ал кайра кайтып, баары жайында болушу мүмкүн.

— Эч качан кайтпайт! Эми биз аны тирүүлөй өзүн да, өлүгүн да эч качан көрбөйбүз. Уулум түбөлүккө жок болду!

— Бирок кызыңыз бар го, а кызыңыз болсо...

— Кызым мени маскара кылды.

— Мен анткенине ишенбейм, жок...

— Өз көзүм менен көрүп, өз кулагым менен уккан нерсени кантип башкача түшүндүрүүгө болот? Ат менен соода кылган карапайым жигиттин кепесине жыйырма миля жерге барууга аны эмне мажбур кылды? Кудая тобо! Эмне үчүн менин баламды, өзүнүн агасын өлтүргөн кишини эм- не үчүн жактайт? Ой, тобо!

— Кайсы кыз болсо да ошондой кылат эле. Ал эми Лу да ошондой эле кыз.

— О, эгерде сенин айтканыңа ишене ала турган болсом! Шордуу кызым! Эми баламан ажыраганда, кызым андан бетер мага азизирээк.

— Сизге баланы... Сизге эң жакын, өлгөн балаңыздын ордун басууга бардык күч-кубатын жумшаган кишини алып келүү Луга байланыштуу. Мен табышмактап сүйлөгүм келбейт, Вудли таяке. Эмне жөнүндө ойлогонуму билип жатасыз го. Менин тилегим — Лу менин зайыбым болсо экен дейм.

Ушул сөздү угуп плантатор эч кандай таң калган жок; ал ушундай болот го деп күтүп жүргөн эле. Ошону менен катар, анын мурдагыдан бетер ындыны өчтү.

Бул таң каларлык болуп көрүнүшү мүмкүн эле. Акыркы убакка чейин Пойндекстер алардын үйлөнүшүн жактап жүргөн; абдан чебердик менен кызын көндүрүүгө бир нече жолу аракет кылып да көргөн болучу.

Техаска көчүп келе электен мурун Пойндекстер өзүнүн жээнин жакшы билчү эмес эле. Кольхаун бойго жетип, Миссисипи штатынын гражданы болгондон кийин ал убактысынын көбүн Жаңы Орлеанда, шапар тепкен шаарда өткөргөн болучу. Вудли Пойндекстер Луизианадагы плантацияларына окусунан келгенде гана жээни менен көрүшө турган. Бирок кийин Луиза бойго жетип, сулуу кыз болгондо, Кольхаун тез-тез келип, алардыкында көпкө чейин мейман болуп жүрчү болду.

Анан Мексикага барган жортуулга катышып, аерде бир жылга жакын туруп, капитан деген чин алган эле. Аскер ишинде эрдик көрсөткөндөн кийин жаш креолканы өзүмө ашык кылам деген айныбас ниет менен жээни түүлүп-өскөн жерине келген болучу.

Ошол күндөн тартып Кольхаун таякесинин үйүнөн кеткен жок десе да болот. Кыздын бөтөнчө кадырлаганынан пайдаланбаса да, иши кылып, ал кыздын атасынын колунан оңой менен келбей турган себептер боюнча кадырлуу конок болуп кетти.

Бир кезде абдан бай болгон плантатор соңку жылдарда тозо баштады. Шапар тепкен турмушка көнүп калганы аны эч качан төлөп кутула албай тургандай карыздар болууга дуушар кылды. Жээнинин акчасы аркасында Вудли Пойндекстердин иши кайрадан оңоло баштады. Өзүнүн мекенинде Пойндекстерди дагы эле коңшулары кадырлай турган, жээнине карыздар болуп, көз каранды экени аерде көп кишиге белгисиз эле. Техаска көчүп келгенден кийин гана, карыздар болгону плантаторду кыйнай баштады. Ал Луизанын артынан калбай, асыла баштап, кыз да анын асылганын ар дайым кага баштагандан кийин жээни менен анын мамилеси мурдагыдан бетер ырбап кетти.

Эми жээнинин мүнөзүн тагыраак билүүгө плантатордун мүмкүнчүлүгү бар эле. Каса-дель-Корвого көчүп келген убактан тартып, анын көңүлүнүн калганы күн сайын күчөй берди. Кольхаун менен мустангердин жаңжалы, жаңжалдын акыры жаман

болуп бүткөнү, тууган болгондуктан гана жээнин жактоого туура келсе да, Пойндехстер чал жээнин мурдагысынан ашык кадырлаган жок.

— Эгерде сенин оюңду туура түшүнсөм, Кассий, той жөнүндө айтып жатасың го. Башыбызга аза түшүп турган күндө, ал жөнүндө ойлой турган убакты эмес. Эгер сэттльментте а жөнүндө билишсе, чоң чатак болот.

— Жаңылышасыз, таяке, мен азыр эле үйлөнө коёюн деп жаткан жерим жок. Менин айтайын дегеним: жакын арада той болсо дейм... Көзүм жетип, ишенсем эле болгону эле; ыгы келген учурду күтүүгө макулмун.

— Эмне дегениңи түшүнбөдүм, Каш.

— Мен сизге баарын түшүндүрөйүн. Кулак салып угуңуз.

— Сүйлө.

— Менин айтайын дегеним мындай. Үйлөнөйүн деп чечтим. Жакында отуз жашка чыга турганымы өзүңүз билесиз. Ошондой жашка чыккан кезимде, көрүнгөн жерде сандалып жүрүү кишини тажатаат экен. Ошентип жүрө берип, өлгүдөй чарчадым, эми жалгыз баш сандалып жүргүм келбейт. Луиза менин колуктум болсо экен дейм. Мындай иште шашуунун кереги жок. Мага Луиза убадасын берсе эле болгону. Эч кандай бүдөмүк ой калбасын үчүн ошол убадага Луиза кол коюп, мөөр басышы керек. Ажыраган агасы жөнүндөгү кайгы сууганча той жөнүндө, дагы ошондой нерселер жөнүндө сүйлөшө жатарбыз.

Ушундай соода-сатык сөздө «агасы» деген сөз, уулу жөнүндө аза күтүп жүргөн чалдын кабыргасын кайыштырып, таң калтырды. Вудли Пойндехстердин кербездиги кайра ойгонду; анын аябай куйкасы курушту.

Бирок ал сезими ошол замат эле басылып калды. Биринчиден, плантациялары, кулдары, байлыгы, коомдогу өзүнүн даражасы анын көз алдына келди; экинчиден, кедейлик өзүн ойрон кыла тургандай көрүндү. Бирок ошондой болсо да, чал моюн берген жок.

Үнүн көп батынбагандай чыгарып, плантатор мындай деп жооп кайтарды:

— Өзүңө эмне керек экенин жетишерлик ачык түшүндүргөнүң үчүн сага ыракмат айтуу керек, Кассий. Сени кызымдын бөтөнчө жакшы көргөнүн байкай элекмин. Аны сен өзүңө колукту кылып алгың келет го. Бирок анын ою кандай болду экен? Менимче, анын ою менен эсептешүү керек.

— Менимче, таяке, бул иш көбүнчө сизге байланыштуу. Сиз — атасысыз, кызыңызды көндүрө аласыз.

— Көндүрө аларыма көзүм жетпейт. Каалабаган нерсесин зордоп каалаттыра койчу кыздардан эмес. Ошондой экенин, Кассий, сен мендей эле жакшы билесиң.

— Болуптур, менин билгеним эле: сэттльменттеги, же жалпы эле Техастагы башка бир кызга эмес, Луга үйлөнүп, аны Каса-дель-Корвонун колшюну кылмакчы болдум.

Анын ушинтип уят-сыйытты билбей айткан сөзүнө Вудли Пойндехстердин куйкасы куруша түштү. Эми өзүн Касадель-Корвонун кожоюну эмессиң деген сөздү биринчи жолу укту.

Кайра дагы ага бүткүл чындык: плантациялар, кулдар, коомдогу өзүнүн даражасы, экинчи жагынан өзүнүн кедейлиги менен кызынын зарлаганы көзүнө элестеди... Ошентип, Вудли Пойндехстер кызынын таалайынан аша кечип, Колйхаунга убада берди.

* * *

— Лу!

- Ата, сенсиңби?
- Сага айта турган өтүнүчүм бар эле.
- Кандай өтүнүч, ата?
- Жээниң Кассий сени жакшы көргөнүн, сага үйлөнгүсү келгенин билесиң го?
- Билем, бирок ага чыккым келбейт. Жок, ата! Андан көрө өлгөнүм артык. Ал менменсиген шумпай! Ага тийбей койсом, эмне болоруму билем. Ушинтип айткын деп, ал сени мага жиберген экен го. Ага барып айткын: прерияга качып кетип, жапайы жылкы кармап оокат кылганым андан артык экенин жакшы түшүнөм, кайра да тартпайм! Кудай жалгагыр, ага ушинтип айткын.
- Кулак салчы, кызым, калыбы, билбейт окшойсуң...
- Жээнге карыздар экениңи айткың келеби? Баарын билем, ардактуу ата. Бирок сен Вудли Пойндекстер экениңи, мен сенин кызың экеними да жакшы билем...
- Өзүнүн кадырын, сыймыгын сезгенинен плантатордун төбөсү көккө жете түштү да, мындай деп жооп кайтарды:
- Садагаң Луиза! Дал энеңди тартыптырсың. Жаман көрбө, алтын кызым! Болгон ишти унуталы. Өзүң билгин. Ага эмне деп айтсаң, өз эркиң.

LXXXV глава АК КӨНҮЛ ЖЭЭН

Луиза Пойндекстер атасынын өзүң бил деп эркинче койгонунан толук пайдаланды. Бир саат өтө электе, Луиза Кольхаунга жок деп кесе жооп берди.

Кольхаун кызга үчүнчү жолу сүнүш кылган эле. Ырас, алгачкы эки жолу ачык айта албай, каңкуулап сүйлөгөн болучу.

Үчүнчү жолу ал жөнөкөй, бирок абдан ачык баш тарт- кан жооп алды. Луиза: «Жок» деп кесе айтты да, түшүнүктүүрөөк болсун дегенсип: «Эч качан» деп кошумчалады.

Кольхаун кыздын сөзүн таң калбастан кайдигер гана укту.

Бетинин бир жери да дирт этип койгон жок, өңү кубарган да жок, үмүтүн үзгөндөй эч кандай жышаана да билдирген жок; эгерде диртилдеп, кумсарып үмүтүн үзгөндөй жышаана көрсөтсө, анысы өзүнө келишет эле.

Жей турган жемине секирмекчи болгон ягуар сыяктуу, ал татынакай кыздын алдында турду.

Ал кызга: «Бир минута өтө электе бул кылыгыңды өзгөртөсүң» деп айткысы келгендей сыяктанды.

Бирок ал мындай деди:

- Сен муну тамаша кылып айтып жатасың го, Лу?
- Жок, бүтүндөй чын айтып жатам, сэр. Андай иш менен да тамаша кылчу беле?
- Сен бул жоопту бүтүндөй ойлонбой айткан эмедей айттың.
- Эмне жөнүндө ойлонмок элем?
- Көп нерсе жөнүндө.
- Атап айтканда?
- Биринчиден, менин сүйгөнүм жөнүндө.

Луиза үнчүкпай калды.

— Мен сени сүйөм, — деп сөзүн улантты Кольхаун, — сүйгөндө да эч ким, эч качан мендей сүйгөн эместир, Лу! Менин ошол сезимим өзүмдөн күчтүүрөөк. Бу сезимим өзүм менен кошо өчүшү гана мүмкүн. Бул сезимим сен өлгөндө да өчпөйт.

Ал үнчүкпай калды, бирок кыз жооп кайтарган жок.

— Сүйгөнүмүн тарыхын айтып берүүдөн эмне пайда! Сени биринчи жолу көргөн күнү, кала берсе, көргөн саатта эле ашык болуп калган элем.

Атаңын үйүнө келгенимде, мындан алты жыл мурун, аттан түшөрүм менен эле, сен мага: тамак даяр болгончо, бакка барып, ары-бери басып келели деген элең. А кезде сен бойго жете элек, секелек кыз болучусуң, бирок азыр- кыңдай эле татынакай элең!

Сен мени колуман кармап, майда шагыл төгүлгөн, кичине жол менен ээрчитип баскансың, бирок сенин колун тийгенде эт жүрөгүмүн эзилгенин, албетте, сен билген эмес элең. Ошону өмүр бою унутпайм. Ал эстеликти убакыт да, аралык да, азыркыдай эндекей турмушум да жок кыла албайт...

Креолка сөздү үгүп тура берди. Бирок мурдагысындай кайдигер тыңшаган жок. Ушундай чечен сөзгө, сүйөм деп далбасалоого маашыр болбогон аял чанда табылбаса, табыла койбос.

Бирок кыз эчтеке деген жок.

Кольхаун сөзүн дагы улантты:

— Ырас, Лу, сага чын айтып жатам. Бардыгын сынап көрдүм. Алты жыл — жетишерлик көп мөөнөт. Миссисипиден Мексикага чейинки аралык аз жер эмес. Ал жакка мен сени унутуу үчүн гана барган болчумун. Бирок анткеним да жардам бербеди. Кайра келип, күйгөнүмөн ичкиликке да берилип кеттим. Ошенткеними Жаңы Орлеан жакшы билет. Сезимимди басайын десем, ого бетер күчөдү деп айта албайм. Мындан күчтүүрөөк сүйүү мүмкүн эмес чыгар. Мени колуман кармап, Кассий, сулуу экенсиң деген сааттан тартып, ошол сезимимдин кылдай да өзгөргөнү эсимде жок. Күнүлөгөнүмөн сени ушунчалык жек көрдүм эле, өлтүрүүдөн да кайра тартпайт болуңуң. Ишенесиңби, чын айтып жатам.

— Ушинтип айтуудан уялсаң боло, Кассий. Бул айтканың наадандык! А түгүл, жөн эле кеңкелестик!

— Ошондой болсо да, чын айтып жатам. Сени күнүлөгөнүмөн, эмне кыларымы билбей калчу элем. Кыжырымын келгенин жашыра алган эмесмин, аны өзүң жакшы билесиң.

— Атаганат, менин кандай айыбым бар эле, Кассий? Андай деп ойлоо үчүн сага эч качан себеп билдирген жок элем го...

— Эмне деп айтарыңы билип турам. Антип айтпасаң Да болот. Сен үчүн мен айтайын: «Бир кезде мени сүйдүң эле деп ойлоо керек». Ушул сөз сенин оозуңан чыгып кете Жаздады. Ал жөнүнөн сени айыптап ич-аткан жерим да жок, — деди ал үмүтүн үзгөндөй сөзүн улантып. — Мени азгырдың деп, айыптаган жерим жок. Бирок кимдир бирөө ошондой кылды: сага ушундай сулуулукту кудай бердиби, же сага көзүмү түшүргөн ибилис болдубу, — иши кыл кимдир бирөө ошондой кылды.

— Сенден уккан сөз зээнимди гана кейитти. Мага кошомат кылын жатат го деп ойлобойм. Ошондой экенине шек санабоо үчүн сен өтө демеленип сүйлөдүң. Ишенип кой, Кассий, бул сенин кыялыңдын натыйжасы гана өзүңдүн сезимиңен опоңой эле кутула аласың. Менден алда канчалык сулуу аялдар толуп жатпайбы. Алар сени сүйөм деп айткан сөзүңө маашыр болушар. Эмне үчүн ошондой аялдарга кайрылбайсың?

— Эмне үчүн? — деп кайталады Кольхаун кейигенсип. — Кандай обу жок суроо?

— Бул суроону дагы кайталайын, анымы болбогон суроо деп да эсептебеймин. Андан көрө, сенин мени сүйүшүң болбогон кеп. Жашырбай чынымды айтайын, Кассий, мен сени сүйбөйм, сүймөкчү да эмесмин.

— Демек, сен мага тийбейт экенсиң да?

— Мына ушунуң эң кеминде эчтеке чыкпай турган карандай суроо. Сени сүйбөйм деп айтпадымбы. Менимче, ушул сөз жетиштүү болуу керек.

— Мен сени сүйөм дебедимби? Сени эмне үчүн колуктум болсун деп жаткан себептеримин бири ушул, — дагы башка себептер да бар. Менин сөзүмдү акырына чейин уккуч келеби?

Ушинтип сураганда Кольхаундун жалынгансып турган иреңи өзгөрүп кетти. Ягуардын жырткычтык көз карашы анын көзүнөн дагы ойноктой түштү.

— Дагы башка себептер бар дейсиңби? Айтып кер сөзүңдү акырына чейин угуудан коркпойм.

— Ошондой беле! — деди мурутунан күлүп Кольхаун, — Коркпойсуңбу?

— Жок, коркпойм. Эмнеден коркмок элем?

— Ырас, сен эмес, сенин атаң коркушу керек.

— Атама тиешелүү нерсенин баары мени да кам жегизет. Мен анын кызымын, эми, атаганат, жалгыз гана баласы менмин... Сөзүңдү улант, Кассий. Атамын башына түшкөн ал кандай бакытсыздык?

— Бакытсыздык эмес, Лу, бирок оңбогондой жаман иш. Анын оңдоого күчү жетпей турган кыйынчылык. Өзүң такыр билүүгө тийиш эмес нерселер жөнүндө сүйлөөгө сен мени мажбур кылып отурасың.

— Ой, ырас элеби? Жаңыласың, Кассий. Мен баарын билем. Атам сага карыздар экенин, сен ага акча бергениңди да билем. Ошону кантип байкабай коёюн. Биздин үйдө текебердик кылып, мен-менсинип жүргөнсүң, малайлардын.

көзүнчө мактаанчактык кыласың, биздин үйдө бардык нерсе тегиз эмес экенин, кала берсе, малайларга да ачык көрсөтөсүң. Сен Каса-дель-Корвонун кожоюнусуң. Аны да билем. Бирок сен мага үстөмдүк кыла албайсың.

Утам деп ойлогон картасы, маш тийип басылып калганын Кольхаун ачык көрдү. Бирок Кольхаундун колунда андан да күчтүүрөөк көзүр бар эле; ошол көзүрдөн ал пайдаланмакчы болду.

— Ошондой де! — деп мыскылдагансып, жооп кайтарды Кольхаун. — Сенин жүрөгүңө үстөмдүк кыла албасам, болуптур. Бирок сенин таалайың менин колумда. Сени айныткан жанагы ары жок шүмшүктү жакшы билем...

— Ким жөнүндө айтып жатасың?

— Билмексен болбой эле кой!

— Ырас, ары жок шүмшүк деп сен өзүңдү айтсаң — туура. Бул сөздү жаңылбай таапсың.

— Ошондой эле болсун, — деп жооп кайтарды капитан ачуусу келгенинен кызара түшүп, бирок дагы эле өзүн бир аз токтотуп. — Сен мени сайда саны жок деп эсептесең, сени эмне кылмакчы болгонуму айтып, сенин көзүңчө кадырымы түшүрбөөгө тырышайын.

— Мени эмне кылмакчы болосуң? Сен өзүңө-өзүң өтө ишенесиң, жээн. Сен мени менен куду күңүң катары сүйлөшөсүң. Кудай жалгап, сага күң болбой калган экемин.

Кольхаун кыздын жутуп жиберчүдөй караганынан коркуп кетип, унчукпай калды.

— Мени эмне кылмакчы болгонуңу билгим келет, — деди Луиза сөзүн улантып.

— Биле жатарсың.

— Сен мени үйүмөн прерияга кууп, же монастырга каматып койгуч келер? Балким, абакка жиберерсиң?

— Абак сага көбүрөөк жагар эле, — албетте, жакшы кишилердин арасында тигини менен бирге камаласың...

— Айтчы, мени кандай тагдыр күтүп турат, айтчы. Тезирээк билгим келип, чыдай албай баратам, — деди Луиза үнүн шылдыңдагандай чыгарып.

— Шашпа. Тамашанын биринчи бөлүгү эртең башталат.

— Ошончолук эртеби? Каерде болорун билүүгө мүмкүнбү?

— Сотто.

— Кандайча, сэр?

— Жөн эле: сен соттун, он эки присяжныйдын алдына барып турасың.

— Осмок сөзүңө абдан кубандың окшойт, капитан

Кольхаун, бирок сага айтышым керек: сенин бул тамашаларың мага жакпайт.

— Кандай тамаша! Эртең соттун текшерүүсү болот. Мистер Морис Жеральд же Мак-Свини же О'Тогерни аны андай деп аташпасын — сенин агаңды өлтүрдү деп айыпталып соттун алдына турат.

— Мунуң калп! Морис Жеральд эч качан...

— Эч качан бул кылмышты кылмак эмес дейсиңби? Аны далилдөө керек. Анын айыптуу экенин далилдене турганында шегим жок. Сотту абдан маашыр кылып, ага каршы эң күчтүү далилди биз сенин оозуңдан угабыз.

Чочуп кеткен эликче, креолка эчтеке түшүнбөй, кабатыр болуп, жээнине элейип карап калды.

Луиза сүйлөгөнчө бир нече секунда өтүп кетти. Шектенип, күтпөгөн жерден кадиктенин, коркконунан ал үнчүкпай турду.

— Сенин эмне демекчи болгонуңду түшүнбөдүм, — деди акырында Луиза. — Сен мени сотко чакырышат дедиң. Эмне үчүн? Өлтүрүлгөн кишинин карындашы болсом да, эл сүйлөп жүргөн сөзгө эчтеке кошо албайм, эчтеме билбейм.

— Ошондойбу? Сен башкалардан алда канчалык көп айта аласың. Маселен, ошол түнү бакта Жеральд менен жолугушканыңы эч ким билбейт. Ошол жашырын көрүшүү убагында эмне болгонун да эч ким сенден жакшы билбейт: ал ишке Генринин кийлигишкенин, жалаң карындашына гана эмес, бардык үй-бүлөсүнө көө жабылат деген ой эсине келип, анын кандай ачууланганын, ал кишини өлтүрмөкчү болгонун, эң акырында, уялбай, алданган кыздын болуша кеткени гана ага жолто кылганын сенден жакшы эч ким билбейт. Кийин эмне болгону да: Генри акмак баладан бетер ошол шумпайдын артынан жүгүргөнү, кандай ою болгону эч кимге белгисиз. Бирок алардын жаңжалын көргөн эки гана киши бар.

— Эки кишиби? Ал кимдер?

— Бири — Кассий Кольхаун, экинчиси — Луиза Пойндекстер.

Луиза селт этип кеткен да, кыпындай таң калган да жок. Ал кыжырланып бир гана сөз айтты:

— Койчу?

— Койбой эле койдум, — деп жиберди Кольхаун өзүнүн сөзү эч кандай таасир кылбаганынан калтаара түшүп, — менимче, эми түшүнүшүң керек...

— Мурункудан көбүрөөк түшүнгөнүм жок.

— Сен мени дагы узартып сүйлөсүн деп турасыңбы?

— Өз билгениңдей кыл.

— Эмесе, сага түшүндүрүп берейин. Атаңды бүлүнүүдөн, сени маскара болуудан куткара турган бир гана мүмкүнчүлүк бар деп жатпаймынбы, Луиза. Эмне дегеними түшүндүңбү?

— Түшүндүм окшойт.

— Эми мага жок дебейсиңби?

— Эми мурдагыдан бетер макул эмесмин..,

— Ошондой эле болсун. Демек, эртең, эртең дал ушул маалда сотко барып, күбөнүн ордун ээлейсиң.

— Жүзү кара тыңчы! Көзүмө көрүнбөй жогол! Азыр эле жогол! Болбосо атамы чакырам!

— Убара болбой эле кой. Сага жакпаган соң, мен өзүмдү мындан ары таңуулабайм. Баарын жакшылап ойлонуп көр. Балким, сот башталганча өз пикириңен айнырсың. Эгерде ошенте турган болсоң, сотко чакырууну токтотуу үчүн, мага дал убагында билгизип кой. Жакшы жаткын, Лу. Сени оюман чыгарбай, уктаганы кетейин.

Наалыгандай мурутунан күлүп, Кольхаун бөлмөсүнө кетти. Бирок анын кебетеси такыр жеңген кишиникиндей болгон жок.

Анын дабышы үгүлбай калганга чейин Луиза кулагын түрүп, тыңшап отурду. Эки колун көкүрөгүнө бекем басып, ал креслого отуруп калды, азыркыдай эч качан коркунуч жүрөгүн өйкөгөн эмес эле.

LXXXVI глава ТЕХАСТЫН СОТУ

Экинчи күнү таң атып, шашке болду. Техастын саванасынын төбөсүнөн кызарып аткан таң Инж фортунда нурун төктү.

Таң атар менен бардык жактан аскер шаарын көздөй келаткан атчан кишилер көрүндү. Алар эки-үчтөн, кээде беш-алтыдан болуп топтошуп келатышты. Белгилүү жерге келер менен аттарынан түшүп, аттарын мамыларга, а прериянын ортосунда казыктарга байлап коюшту. Анан топтошуп, аянтка чогулушту да, кай бирөөлөрү кыштакка барып, тавернага киришти.

Чогулгандар — улуту да, кесиби да ар түрдүү кишилер. Аерден Европанын ар кандай өлкөсүнүн өкүлдөрүн жолуктурууга болот. Алардын көпчүлүгү бою узун, чымыр кишилер; булар индеецтер менен согушуп, кан менен сугарылган Жерлеринен аларды кууп чыгып, мурда вигвамдар турган жерлерге жыгачтан үй салган, биринчи жолу ошерге көчүп келген кишилердин тукуму. Миссисипинин боюнда алар токойду кыйып, өздөрүнүн өмүрүн өткөрүштү. Токою кыйылган жерлерге алардын кай бирөөлөрү жүгөрү, кай бирөөлөрү пахта эге башташты. Миссисипи штатынын түштүк аймагында жашагандардын көбү кант же тамеки өнөр жайларын өрчүтүү үчүн Техаска көчүп келген.,

Мал багуучуларды, мергенчилерди, мал менен соода кылгандарды, кала берсе кул сатып соода кылган ар түрдүү коммерсанттарды жолуктурсаң да, аердегилердин көбү — плантаторлор.

Юристтер да, ченчилер да, малга тамга салуудан, команчаларга каршы жортуулга баруудан, Рио-Гранденин наркы өйүзүндө талоончулук кылууга катышуудан кайра тартпаган ар кандай белгисиз кесиптеги зөөкүрлөр да ошерде эле.

Өздөрүнүн кесиби сыяктуу, алардын кийими да ар түрдүү. Алардын кийимин биз жазып өткөнбүз, — алар бир нече күн мурда Каса-дель-Корвонун короосуна чогулган эң ар түрдүү кишилер эле: айырмасы эле — бүгүн алар өтө кеп болду. Ошону менен катар дагы бир бөтөнчөлүк: эркектер менен кошо бүгүн аялдар да — зайыбдары, эже-карындаштары, кыздары да келди.

Алардын кай бирөөлөрү атчан келип, аттарынан түшкөн жок; кыры түшүрүлгөн жумшак калпактар, аларды көз уялткан күндөн сактап турду. Кай бирөөлөрү

арабалардын ак саяванынын же кареталардын торко пардаларынын астына жайланышты.

Бүгүн сот болмок. Сот качан башталат деп баары ашыга-ашыга күтүп турушту.

Сеттльментте Морис-мустангер деген ат менен белгилүү болгон Морис Жеральдды соттошо турганы жөнүндө айтуунун кажаты да жок чыгар.

Аны Генри Пойндекстерди өлтүрдү деп айыпташа турганы жөнүндө да айта кетүүнүн кажаты жок.

Көп сандаган опур-топур эл ошондой катуу айыптоо жарыялангандыктан чогулган жок; опат болгон жигиттин же киши өлтүрдү деп айыпталган адамдын тагдырына бөтөнчө кызыккандыгы үчүн да келишкен жок, — сеттльментте аларды аз билише турган. Ошол эле округ соту эң эле ар түрдүү кылмыштарды нечен жолу тергештирген болчу: ууруларды, ар түрдүү митаам куруттарды, эң акырында киши өлтүргүчтөрдү соттоп, анча-мынча гана кызыккан кишилер катышчу эле. Сеттльментте сөз болуп жүргөн өл-

түрүү жөнүндөгү ишке тиешеси бар таң каларлык табышмактуу, адамдын көңүлүн жашыткан бир катар кырдаал соттун текшерүүсүнө бөтөнчө кызыгууга себеп болду.

Албетте, ушул топураган элдин арасында жөн эле кызыгуу максаты менен аерге келбеген кишилер да бар, себеби алар айыпталган жигиттин тагдырына чын жүрөгүнөн таламдаш эле. Андан да тереңирээк кайгырып, күйгөн башка кишилер да ошерде болду, — алар өлдү деп эсептелген жигиттин достору менен туушкандары эле. Кылмыштын далили али жок экенин унутууга болбойт.

Бирок анча-мынча гана шек калды. Бир-бирине байланышпаган бир топ кырдаал кылмыш чын эле болгон экен го деп жоромолдоого мүмкүндүк берди. Ошондой пикирге кишилер абдан көнүп калгандыктан, ал кайгылуу окуя жөнүндө алар өз көздөрү менен көргөн эмедей сүйлөштү.

Алар окуянын майда-чүйдөсүнөн бери уккусу, окуянын качан, кантип, эмне үчүн болгонун билгиси келип гана күтүштү.

Саат он болду. Сот башталды.

Топураган элдин составында анча деле өзгөрүү болгон жок, бир аз гана кызыл-тазыл кебетеси жандана түштү: граждандык кийимдердин арасынан аскер кишилердин мундирлери көрүндү.

Плантаторлор, мергенчилер, соодагерлер, авантюристтер менен катар эртең мененки парадды бүтүрүп, драгундар, аткычтар, жөө аскерлер, артиллеристтер да келишти.

Сот жүрүп жатат.

Силер перила менен тегерете тосулган тектирчеси бар чоң зал, периланын ары жагында чоң стол, анын наркы бурчунда лекция окулчу залдагы же чиркөөдөгү кафедрага окшогон жай бар деп ойлой тургандырсыңар.

Арс чычкандын терисинен мантия кийген судьяларды, ак парик, кара кийим кийген адвокаттарды, жалтыраган топчусу бар көк мундирчен клерктерди, приставдарды, репортерлорду, полисмендерди, алардын артынан кээде чачын жакшылап тарабаган, кээде жуунбаган, деңиздей кылкылдаган баштар менен жүздөрдү көргөн чыгарсыңар.

Эгерде Техастагы чек аралык сот жөнүндө билгиңер келсе, мына ушунун бардыгын унуткула.

Аерде соттун атайын имараты жок; ырас, ар түрдүү жыйналыштар өткөрүлүүчү бөлмө бар; соттун заседаниеси да ошол бөлмөдө өткөрүлөт.

Күн абдан ысык болгону турган эле, ошондуктан соттун заседаниесин үйдө өткөрбөй, плацпараддан анчалык алыс эмес жерге өскөн, саксайып испан балыры каптап кооздолгон, килейген дубдун көлөкөсүнө өткөрүшмөкчү болушту. Ошерге чоң стол, столду айландыра булгаары капталган жыйналма орундуктарды коюшту. Столдун үстүнө кагаз, каздын канаттарын, сот законунун килейген китебин коюшту. Сыйа челек, коньяк куюлган графин, бир нече рюмка, бир куту саванна сигар, ширеңке алып келишти.

Столдун артына судья келди. Анын үстүндө арс чычкандын терисинен тигилген мантия да, кала берсе пиджак да жок эле: ысык болгондуктан, ал жөн эле жалаң көйнөкчөн ишке киришмек болду. Парик ордуна башына кыйшайта панама кийип, оозуна сигара тиштеп алган.

Калган орундуктарды өздөрүнүн кесиби жөнүндө костюмдары эч нерсе билдирбеген кишилер ээледі, — алар адвокаттар, форттун командири, капеллан, доктор, офицерлер жана дагы кесиби дайынсыз бир нече киши.

Четирээк жактан он эки присяжный орун алды. Алар сомдолуп жасалган скамейкага, башкалары жөн эле көк чөпкө отурду. Судья менен присяжныйлардын айланасында топураган ар түрдүү кишилер жардашып турду.

Окчукураак жакта, саяван арабалар менен экипаждарда аябай жасанган аялдар жайланышты. Алар судьяга карап да коюшпайт, судьяга кээде кайдигер көз чаптырып гана тим болушат. Алар присяжныйларга жакын, жыгачтан анчалык алыс эмес жерде турган үч кишиден көздөрүн алган жок. Үч кишинин бирөө отуруп, экөө туруп турду. Отурган киши — айыпталуучу, туруп турган экөө — сакчы.

Адегенде жалгыз Морис Жеральдды гана эмес, жолдош-жоролору менен кошо Мигуэль Диазды жана Фелим О'Нилди да соттошмокчу болушкан эле. Бирок алгачкы тергөө убагында өзүнүн аерде болбогонун далилдеп, мексикалык-мустангер, ошондой эле анын үч жолдошу эптеп акталып кеткен болучу.

Алар индеецке кийингенибиз чын болчу деп мойнуна алышты. Бул факты мурун эле далилденгендиктен, башка кыла турган иш калган жок. Бирок алар өздөрүнүн ошол жоругун тамаша кылдык эле деп калп айтышты. Генри Пойндекстер жок болуп кеткен түнү ал төртөө тең үйүндө болгону, анын үстүнө Диаз өлгөндөй мас экени аныкталгандыктан, аларды башка суракка алышкан жок.

Фелим жөнүндө болсо, аны соттун скамейкасына отургузууну зарыл деп табышпады, себеби ал күбө катарында көбүрөөк пайда келтирер деп эсептешти.

Ошентип, соттун скамейкасына Морис-мустангер деген наам менен бардыгына белгилүү болгон жалгыз Морис Жеральд гана калды.

LXXXVII глава ЖАЛГАН КҮБӨ

Айыпталып жаткан кишини ошерде катышкандардын анча-мынчасы гана биле турган. Бирок ал жөнүндө укпаган кишилер да аз эле. Балким, андайлар такыр болгон эмес да чыгар.

Жакында эле анын аты кеңири жайылган болчу. Кольхаун менен эрөөлгө чыкканына чейин аны жапайы жылкы уулоочу жакшы аңчы катарында гана билише турган. Мустангерди бардыгы эр жүрөк, келишкен сулуу, жылкыны жакшы сынаган, аялдарды өзүнө ашык кылган, жакшы жигит деп эсептешчү эле. Анын жүргөн-турганы дайыма оор басырыктуу экенин, эрдик кылганы эч качан акылсыздыкка өтпөй

турганын, сүйлөгөндө сабырдуулук кылып, эч качан орой келжиреп, сөгүнбөй турганын билишчү.

Анын кайдан келгени, эмне үчүн Техаска көчүп келип, жапайы жылкы уулоо сыяктуу таң каларлык кесипти тандап алганы эч кимге белгисиз эле; андай кесипке техастык- тар өгөйлөп карай турган.

Ошонусу анын жалаң маалыматтуулугун гана эмес, тубаса жентльмен экендигин билгендер үчүн бөтөнчө таң каларлык көрүндү; бирок анын ошондой экенин Техастын чек арасында анчалык таназар кылышпай турган.

Киши өлтүрдү деп айыпталып, бетине көө жабылган Морис Жеральд ошентип топураган элдин алдында турду. Аны ошентип айыптоо адилет болушу мүмкүнбү? Иштин карала башташын күтүп тургандардын баары өздөрүнө эркисизден ушундай суроо берди.

Соттолгону жаткан кишиге кай бирөөлөрү жөн эле сонуркап, кай бирөөлөрү бүшүркөп, бирок көпчүлүгү жектеп, кекенип карап турушту.

Бирок дагы бирөө бар. Анын көзү башкалардыкындай болбой, такыр башкача карайт. Ал көздөн дүмөктөнүүнү, назиктикти да, ошону менен катар айтканынан кайтпаган тайманбастыкты да көрө аласыңар.

Купкуу болгон жүзү каретанын пардасына жашырынып турса да, кыздын ошентип көзүнүн нурун чачып караганын көбү байкап турду. Бирок анын сырын анча-мынча гана киши түшүндү.

Ошол түшүнгөндөрдүн ичинде камалган киши да бар эле. Ал көз өзүнө карап турган, камактагы жигит өзүнүн кор болгонун унутуп койду. Ооруп жаткан кезинде кыялданып эңсегенин эми эң сонун чындык экендигин ал азыр түшүндү. Кекенип турган элдин арасында өзүн өмүр бою кыйбай турган назик жолдошу бар экенин да билди.

* * *

Соттун тергөөсү бөтөнчө эрежелерди сактабастан эле башталды. Судья панамасын алып, өчүп калган сигарасын күйгүзүп тартты. Беш-алты жолу кериле тартып, ал сигарасын оозунан алды да, столдун четине коюп, мындай деп сүйлөй баштады:

— Жентльмендер менен присяжныйлар! Биз биерге майда-чүйдөсүнөн бери өзүңөргө белгилүү болгон ишти кароо үчүн чогулуп отурабыз. Биздин эң кадырман граждандарыбыздын биринин уулу өлтүрүлдү. Камалып алдыңыздарда отурган киши ошону өлтүрдү деген кылмыш менен айыпталат. Көрсөтмөлөрдү укканыңардан кийин, ал туура айыпталып жатабы, жокпу деп силер чечүүңөр керек.

Анан айыпталуучуга салт болуп калган суроо беришти:

— Сиз өзүңүздү күнөөлүүмүн деп мойнуңузга аласызбы?

— Жок, — деген акырын, бирок кесе айткан жооп угулду.

Кассий Кольхаун жана дагы аны менен катар турган жергиликтүү бир нече киши ишенбегенсип, мурутунан күлүп койду.

Судья унчукпай, сигарасын алды. Мамлекеттик адвокат алгачкы бир нече эскертүүдөн кийин күбөлөрдү суроого киришти.

Адегенде Франц Обердоферди чакырышты.

Кесиби жөнүндө жана ошол өңдүү бир нече формалдуу суроодон кийин аны бул иш жөнүндө билгениңи бүт айтын бергин дешти.

Обердофер баягы мурунку айткан сөзүн кайталады. Ал Морис Жеральд баягы жаш Пойндекстер жоголгон түнү менин мейманканаман бардык счеттору боюнча акчасын

төлөп, жүрүп кеткен эле, акчасы мол көрүнгөн болчу, анын акчасы мол болгон учур аз болчу эле деди.

Мустангер Нүзестин боюндагы үйүнө кеткен. Ырас, кетип баратам деп айткан эмес, себеби экөөбүздүн ортобузда достук мамиле жок эле, Менин ошондой деп ойлогон

себебим: мурунку күнү мустангердин малайы анын буюмдарын Морис Жеральд өзү атына артып кеткен эле деди.

— Ал эмне алып кетти эле?

Анын мылтык алып кеткенине күбөнүн көзү жетпейт экен, бирок анын мылтыгы болсо керек эле, мексикалык- тардын каадасы боюнча мылтыгы ээринин канжыгасына байлануу жүргөндөй көрүнгөн экен.

Бирок ал анын кабына салынган тапанчасы, куруна байланган шамшары бар экенин ишенгендик менен айтты.

Каадасынча Жеральддын кийгени мексикалык костюм, ийнине арта салынган чаар ала серапэси бар эле. Эртең эрте кетем деп айтса да, анын түн ичинде кеткени таң каларлык көрүндү.

Ал түн ортосуна чейин болгон жок, бирок аты мейманкананын атканасында калган болучу. Кайтып келери менен кетүүгө даярдана баштады. Мустангер өтө эле делебеси козголуп, шашып турду. Бирок анын андай болгонуна шарап себеп болгондой сыяктанды. Ырас, ал флягасына виски толтуруп алды, бирок мейманканада ичкен жок.

Делебеси козголуп турганына шек санабасам да, мустангер бүтүндөй сопсоо болгонуна карганып берүүгө даярмын деди күбө. Атын токуп жатып, ал ачууланган эмече өзү менен өзү сүйлөшө берди. Бирок антип сүйлөгөнүнө аты себеп болгон эмес, Мейманканага кайра келелекте болгон бир нерсеге ачуусу келип, кандайдыр бирөөгө кекенип турган болуу керек деп ойлоптур күбө.

Жеральд каякка барган экен? Аны мейманкананын кожоюну адегенде билбептир. Сеттльменттин четинен өтүп, Пойндекстердин плантациясын көздөй, дарыяны бойлоп төмөн түшүп кеткенин көргөн кишилер гана кийин ага айтышыптыр. Соңку үч-төрт күндүн ичинде аны ошол жер- ден күндүз да, түндө да, атчан да, жөө да көп көрүшкөн экен.

Айыпталган кишинин кайгылуу окуя болордон мурунку күнү жүрүш-турушу жөнүндө Обердофердин көрсөткөнү негизинен мына ушундай болду.

Андан Генри Пойндекстер жөнүндө сурашты.

Жаш Пойндекстерди ал аз билчү экен, себеби мейманканада аны такыр болчу эмес экен деп айтууга да болот, Мейманканага ал ошол каргашалуу түнү гана келиптир.

Күбө анын келишине таң калыптыр, таң калган анча-мынча себеби — күбө аны көп көрүп үйрөнгөн эмес экен, айрыкча түн ортосунда.

Жаш Пойндекстер тавернага кирбептир. Салунга баш багып кожоюнду эшикке чакырыптыр.

Ал мистер Жеральдды көрмөкчү болгон экен. Ал да мас эмес, бүтүндөй сопсоо, бирок бирдемеге жээликкенсип турган экен. Мустангердин кетип калганын билгенден кийин ал мурдагысынан бетер толкундана баштаптыр. Мага Жеральд дал азыр керек эле дептир. Аны кайсы тарапты көздөй кетти деп сураптыр. Күбө аны мустангер дал ошол жол менен кетти го деп ойлоп, Рио-Гранде тарапты көздөй жибериптир.

Жаш Пойндекстер мустангерди кууп жетем го деген ой менен ошол тарапты көздөй кеткен экен.

Обердоферди суракка алуу ушуну менен бүттү. Анын айткандары айыпталган кишинин пайдасына сүйлөнгөн жок. Жеральддын кетем деген саатын өзгөрткөнү бөтөнчө шектүү көрүндү. Обердофердин, балким апыртыбыраак, мустангер капаланып, ачуусу келип турду эле дегени айыпталган кишинин пайдасына шыбаа болгон жок.

Бирок эмне үчүн Генри Пойндекстер да толкунданып турду? Эмне үчүн ал Жеральдды кууп жетүүгө шашып, өзүнүн жупуну адетине, түн ортосу болуп калганына карабастан, анын артынан кетти?

Эгерде тескерисинче болсо Жеральд беркинин артынан бармакчы болуп, жигит жөнүндө сураштырса, иштин жөнү түшүнүктүү болор эле. Бирок ошондой болгондо да өлтүрүүгө эмне үчүн оолукканы туюк бойдон кала берет эле — соттун алдында ушул кырдаалды ким ачык айтып бере алат?

Бир нече күбөнү чакырышты. Бирок алардын айткандары кырдаалды мурункудан бетер чатыштырды. Алар соттолуп жаткан киши менен Генри Пойндекстердин мамилеси жакшы эле деп ырасташты.

Акырында, бүтүндөй тескери нерсени далилдеген күбө чыкты. Ал — капитан Кассий Кольхаун эле.

Анын сөзү тергөөнүн мүнөзүн бүтүндөй өзгөртүп жиберди. Өлтүрүү себептерин айгак болуп айтканы мындай турсун, ал кылмышты өтө апыртып, отургандарды кайгыртып сүрөттөдү.

Ушундай нерсени айтып бергениме абдан өкүнөм деп, чечендик менен сөз баштагандан кийин Кольхаун бардыгы жөнүндө: Мустангер менен Луизанын көрүшкөнү, Генри Пойндекстер менен мустангердин чатакташканы жөнүндө сүйлөп берди. Анын сөзүнө караганда, Жеральд опузалап коркутуп, анан кеткен экен. Кольхаун мустангерди Генри кууп жетмекчи болуп кеткени жөнүндө сүйлөдү; бирок жигит аны эмне үчүн кууп жетмекчи болгону жөнүндө капитан ооз ачкан жок. Ошол окуяда өзүнүн кандай роль ойногонун да ал айткан жок.

Ушул жоболоңдуу бет ачуу угуп тургандарды таң калтырды. Бардыгы — сот да, присяжныйлар да, карап тургандар да айран-таң калды. Элдин арасынан нааразы болуп күңкүлдөгөн сөздөр үгүлдү. Мустангердин кылмышынын оордугу эки эсе күчөп кетти: ал Пойндекстердин уулун өлтүргөнү мындай турсун, анын кызын да маскара кылган болуп чыкты.

Кольхаун ушинтип сүйлөп жатканда, угуп тургандардын арасынан күңгүрөнгөн добуш үгүлдү. Ал добуш шордуу плантатор чалдын көкүрөгүнөн чыккан күйүт эле.

Бирок карап тургандардын көзү Пойндекстерге көпкө токтолгон жок. Карагандардын көздөрү нарылап, бардыгын өзүнүн сулуулугу менен айран-таң калтырган кыздын көзү көрүнгөн каретага жамырады.

— Луиза Пойндекстер! — деп жарыялады күбөлөрдү чакырып турган жарчы.

Кольхаун айткан убадасында турду.

LXXXVIII глава ЭРКСИЗ КҮБӨ

Бир калыпта чакырган сөз үч жолу айтылып бүткөнчө, Луиза Пойндекстер каретанын баскычынан түшө баштады.

Соттун мүчөсү ээрчип келаткан Луиза күбөлөр турчу жерге келип токтоду. Кыпындай да коркпой, ал тайманбастан соттун алдына келди.

Баары ага карап калышты. Кай бирөөлөрү бүшүркөгөнсүп карады. Анча-мынчалары, балким, жектеп да карагандыр. Бирок кылмышка жакындык да эч кандай кадик туудурбай турган кыздын сулуулугуна көпчүлүгү көрүнөө кубанып карашты.

Бирок бир гана киши башкалардай карабай, бөтөнчө карады. Анын көз карашынан мээримдүү сүйүү, билинер- билинбес дүмөктөнүү байкалып турду.

Ал айыпталып жаткан киши эле. Бирок, башка эч кимди көрбөгөн сыяктуу, Луиза аны да көргөн жок.

Бир гана киши — жаңы эле күбө болуп чыккан киши анын күнт коюшуна арзыды. Ал өзүнүн жээни Кассий Кольхаунга жөн эле жутуп жиберчү немедей карады.

Корсунуп, Кассий Кольхаун кетенчиктей түштү да, элдин арасына кирип кетти.

— Агаңыз жок болгон түнү каерде болдуңуз эле, мисс Пойндекстер? — деп сурады кыздан айыптоочу.

— Үйдө атамдын гасиендасында.

— А бакка бардыңыз беле?

— Ооба. Болгом.

— Теңир жалгагыр, кайсы саатта болгонуңузду айтыңызчы?

— Түн ортосунда, күнү бүгүнкүдөй эсимде.

— Жалгыз болдуңуз беле?

— Жок дайыма эмес.

— Демек, анча-мынча убакыт сиз менен дагы бирөө болгон экен го?

— Ооба.

— Өзүңүз менен ким болгонун айта аласызбы?

— Мени менен агам бирге болгон.

— Бирок агаңыз келгенге чейин бакта сиз менен дагы башка бирөө болду беле?

— Ооба.

— Биз ошо кишинин атын уккубуз келет. Аны жашырбассыз деп ойлойбуз.

— Эмне үчүн жашырмак элем, ал мистер Морис Жеральд болчу.

Анын жообун уккан элдин таң калганы мындай турсун, аны жектеп, кыжырланышты.

Айыпталып жаткан кишинин көзүнөн жеңип чыккандай кубанган нур жаркырай түштү.

— Суроого уруксат этиңиз: кокусунан жолуктуңузда беле, же күн мурунтан убадалашып коюп жолуктуңузда беле? — Убадалашып жолукканбыз.

— Сизге дагы бир оңтойсузураак суроо берүүгө туура келет. Мени жаман көрбөңүз, мисс Пойндекстер, иштин жөнү ушундай болуп жатат. Жолугушканыңыздардын мүнөзү же, тагыраак айтканда, максаты кандай эле?

Луиза эки ойлуу боло калды, бирок анысы көз ирмемге да созулган жок. Боюн керип, ал айланасында тургандарга тартынбай карап, жооп кайтарды:

— Мүнөзүбү же максатыбы — бул акыр-аягы баары бир. Мен эч нерсе жашыргым келбейт. Бакка сүйгөн кишим менен көрүшөйүн деп чыккам; ал киши азыр кылмыш кылган киши катарында айыпталып, ушерде, силердин алдыңарда турганына карабастан, мен аны азыр да сүйөм. Эми сэр, алымсынгандырсыз?

— Жок, али бүтө элек, — деп айыптоочу элдин арасынан нааразы болуп күңкүлдөгөндөргө көңүл бурбастан, суракка алганын уланта берди. Мен сизге, мисс Пойндекстер, дагы бир суроо беришим керек. Сизден мурун сурак берген күбөнүн

эмне дегенин уктүңүзбү? Агаңыз айыпталган киши менен чатакташып ажырашты эле дегени чыңбы?

— Бүтүндөй чын.

Эл нааразы болуп, дуулдап кетти. Жооп Кольхаундун айтканын ырастады. Өлтүрүүгө ниети бар экени эми ачык болду. «Асуу керек» Мустангерди асып өлтүрүү керек!» деген үндөр угулду.

— Тартипке чакырам! — деп кыйкырды сот, оозунан сигарасын алып, топураган элге буйрук бергендей акырая карап.

— Агам анын артынан аябай ачуусу келгенинен кеткен эмес, ал мистер Жеральдды кечирген болчу, — деп Луиза Пойндекстер суроону күтүп турбай эле сөзүн улантты — Агам кечирим сураганы анын артынан кууп жеткени кеткен.

— Мен анча-мынча кошумчалашым керек, — деп Кольхаун белгиленген тартипти бузуп, кийлигише кетти. — Алар кийин жаңжалдашкан болчу. Мен азотеяда баарын угуп тургам.

— Мистер Кольхаун, — деп судья аны токтотуп койду, — « сот сизден сураганда айтып берерсиз, азырынча жолто кылбасаңыз экен.

Дагы бир нече кошумча суроо берилди да, Луиза күбөлүк милдеттеринен кутулду.

Ал өзүнүн ордуна кайра келди; кабыргасы кайышып, зээни кейиди. Чындыкты айтып, жардам бергиси келген кишиге зыян гана келтиргенин кыз түшүндү... Элди аралай басып баратып, ал жектеп, кара санап карагандарын сезип турду.

* * *

Кольхаунду дагы чакырышты. Күбө катарында ал дагы чыгып сүйлөдү. Анын ар бир сөзү калп болду, бирок айыпталган кишини жек көрүүнү элдин арасында ого бетер күчөтүп жиберди.

Кыжырдануу кайра күчөдү. «Асып өлтүрүш керек!» — деп кыйкырган үндөр мурдагыдан бетер кекенип, катуу чыкты.

Азыр элдин ниети мурдагыдан активдүү боло түштү, Эркектер күрмөлөрүн чечин, калпактарын асманга ыргыта башташты.

Кала берсе каретадагы аялдар да айыпталган кишиге кутургандай кекенүүгө ортоктош болду; буга парданын ары жагында отурган кыз гана кошулган жок.

Анын да кыжыры келди, бирок башка себеп боюнча. Элдин ушинтип кыжырланышына өзү себеп болбодубу. Морис Жеральддын айыптуу экендигин далилдеген сөздү дал өз оозуңан угушат деп, Кольхаундун эжелеп айтканы ушундай кыйын учурда Луизанын эсине түштү.

Элдин толкундаганы улам күчөй берди. Айыгыштырган үндөр угулуп жатты. Мээримсиз кыйкырыктар улам көшөрүп, ырбай берди.

Судья Робертстин абалы — олку-солку боло баштады. Линчтин законсуздугу дагы орун ээлемекчи болду.

Ошондо эмне болот? Анда соттун тергөөсү бүтөт да, өкүм ачык болгондуктан, ал өкүмдү жүзөгө ашыруу гана калат.

Тажрыйбалуу желдеттер бул ишти бирпаста эле жүзөгө ашырат. Бир нече минутадан кийин Морис-мустангердн азыр анын төбөсүнө бутактары тийип турган дубга асып өлтүрүшөт.

Ээнбаштык менен соттоонун башталышына качан сигнал берилет деп күтүп тургандардын баары ушундай деп ойлоду.

Бирок айыпталган кишинин бактысы бар окшойт, ошерде тургандардын арасында пейли башка кишилер да бар экен.

Бир топ аскер киши күйпөңдөп кеңеше кетти. Алар командири баш болгон форттун офицерлери эле. Бир нече секунддан кийин алар өзүнчө чечим чыгарды. Майордун буйругу боюнча чоор тартылды.

Ошол эле замат кырк драгун, дагы ошончо аткычтар мамы кашаанын нары жагынан көрүндү. Ойлонбой аракет кылган сыңары, алар үнчүкпай, чууруй басып, соттун мүчөлөрүн үч тарабынан курчап алды.

Топураган эл уу-дуусун токтотуп, бат эле тынчый баштады.

Эми Линчи соту болот экен деп ойлоого болбойт эле. Мамлекеттик закон кайра өз күчүнө кирди. Судья Робертс өзүнүн милдетин кайра орундата баштады.

— Граждандар! — деп кыйкырды ал элге кайрылып. — Закондун талаптарына моюн сунуш керек? Өзүн актоо үчүн бир да ооз сөз сүйлөтпөй туруп, кишини жөн эле асып өлтүрүүгө болбойт го! Бул законсуз, адилетсиз иш, бул киши өлтүргөн менен барабар.

— Бул эмне, киши өлтүргөндүк эмес бекен? — деп кыйкырды Кольхаундун жанында турган баш кесерлердин бири. — Бул жаш Пойндекстерди өлтүргөн экен, мунун өзүн да ошентип өлтүрүш керек,

— Өлтүргөнү али далилдене элек. Силер али бардык кишинин айткандарын уга элексиңер. Экинчи тараптагы күбөлөрдүн эмне айтканын да угуш керек.

Судья буйрук берди да, жарчы Фелим О'Нилди чакырды.

Мустангердин малайынын чатыштырып сүйлөгөнү, кээде бүтүндөй чындыкка окшобогон сөздөрү кожоюнуна анча дале пайда келтирген жок.

Анан экинчи күбөнү чакырышты:

— Зебулон Стумп!

Лакыйган чал элдин арасынан чыга келди; сеттльменттеги эң мыкты мергенчи — Зеб Стумпту бардыгы билчү эле.

Карап тургандар дымын чыгарбай, кулагын түрүп калды. Табышмактуу сырды ача турган ачкыч Зеб Стумпта экенине бардыгы дээрлик ишенип турду.

— Болуптур, мырза судья, — деп баштады картаң мергенчи соттун бетине тике карап, — бул иштер жөнүндө билгенимдин баарын төкпөй-чачпай айтып берүүгө даярмын. Эгерде присяжныйлар каршы болбосо, мен адегенде жигит өзү түшүндүрсүн дээр элем. Андан кийин мен өз билгендерими, анын айткандарын ырастай тургандай сөзүмдү айта жатармын.

— Кайсы жигит жөнүндө айтып жатасыз? — деп сурады сот.

— Албетте, мустангер жөнүндө. Жаш Пойндекстерди өлтүрдү деп айыптап жаткан кишиңер жөнүндө.

— Антүү белгиленген законду анча-мынча, бузат, — деп жооп кайтарды сот, — бирок акыр-аягы биз үчүн чындыкты билүү зарыл. Өзүм жөнүндө болсо, мен иштин формалдык жагына анчалык чоң маани бербейм, эгерде присяжныйлар каршы болбосо, мейли, сиздин айтканыңыздай болсун.

Он эки присяжный тең каршы болушкан жок.

LXXXIX глава

АЙЫПТАЛУУЧУНУН ЫИАНДАЙ СЫРЫ

Айыпталуучу алга чыкты, кароочулар анын артынан эки кадамдай жерге келип токтоду. Тымтырс болуп калды. Бардыгы мустангерден көзүн айырбай карап турушту. Ымандай сыры боло турган сөздүн бирин да укпай калбагай элек деп бардыгы дымын чыгарбай, кулагын түрүп калды.

— Мырза судья менен присяжныйлар! — деди Жеральд Техаста кабыл алынган формага ылайык сөзүн баштап. — Сүйлөө үчүн мага мүмкүнчүлүк бергениңерге абдан ыраазымын. Биерде айтылып кеткен табышмактуу кырдаалга карабастан, баарынан мурда менин айта турган сөзүм жөнөкөй жана табышмактын анча-мынчасына гана жооп кайтарат. Биерде укканыңардын баары эле чын эмес. Айткан сөздөрдүн бир кыйласы — бүтүндөй калп: болгондо да ошону айткан кишинин өзүндөй калп.

Айыпталып жаткан киши Кассий Кольхаунга тигиле карап калды. Өзүн көздөй тапанча сунулгансып, Кассий Кольхаун анын кез карашынан бүрүшө түштү.

— Мисс Пойндекстер менен жолугушканым чын. Бул асыл зат өзүнүн чын айтышы менен мага да биерде чын сырымды айтууга мүмкүнчүлүк берди; андай болбосо, мен батынып бүткүл чындыкты айта албайт элем. Мындан ары айтылган сөзгө да ишенсеңер экен деп өтүнөм. Биздин жашырын көрүшүп жүргөнүбүз да, ал көрүшкөнүбүздү Генри Пойндекстердин бузуп кеткени да чын. Генри Пойндекстер менен чатакташканым, тагыраак айтканда, мени анын тилдегени да ырас. Бирок биздин чатакташканыбыз кайра башталды эле деген сөз туура эмес. Ошентип карганып сүйлөгөн киши, эгер өзүнө арзый тургандай ага жооп берүүгө мүмкүнчүлүгүм болсо, антип айтууга батынбайт эле.

Коркконунан элдин арасында жашырынып турган Кольхаунга айыпталган жигиттин көзү дагы мадалды.

— Тескерисинче, — деп сөзүн улантты Жеральд, — Генри Пойндекстер экөөбүз кайра жолугушуп, болгон окуя жөнүндө ал өкүнгөнүн айткан болчу. Өзүм тууралуу болсо, экөөбүздүн жарашканыбызга абдан кубанган элем.

— Демек, иши кылып, жарашкан экенсиздер да? — деп сурады сот беркинн токтон калганынан пайдаланып. — Каерде жараштыңыздар эле?

— Өлтүрүү болгон жерден төрт жүз ярд чамасында.

Судья ордунан турду. Заседателдер да турду. Карап тургандар мурдагысындай эле тура берди. Таң калган үндөр дагы кайра чыкты. Кылмыш болгон жер жөнүндө алигече эч ким айткан эмес болчу.

— Сиздин айтайын дегениңиз жанагы кан төгүлгөн жер го? — деп сурады сот көп батынбагансып.

— Менин айтайын дегеним, Генри Пойндекстер өлтүрүлгөн жер. Эми күбүр-шыбыр, күңкүлдөгөн дабыштар гана угулуп турду. Эң катуу чыккан добуш — онтоо болду. Бул — баласы жок экенине эми шек кылбай калган Пойндекстер чалдын көкүрөгүнөн чыккан онтоо эле. Генри, балким, али тирүүдүр, ооруп калып, же индеецтерге туткунга

түшүп же дагы башка себептен келе албай жаткандыр деген үмүт, ошого чейин атасынын оюнан кетелек болчу. Ошол убакка чейин анын уулунун өлгөндүгү жөнүндө ачык далил жок эле; анчалык ишенерлик эмес, окусунан болгон айрым жоромолдор гана бар эле. Эми андай үмүткө эч кандай асыла албайсың — уулунун өлтүрүлгөндүгү жөнүндөгү фактыны айыпталуучу өзү ырастады.

— Демек, Генри Пойндекстердин өлгөнүнө ишенет экенсиз да? — деп сурады каралоочу камактагы мустангерден.

— Толук ишенем, — деп жооп кайтарды айыпталуучу. — Эгерде сиз мен көргөндөй жакын жерден көрсөңүз, алдыгындай суроо бергениңизден эч кандай пайда жок экенин түшүнөр элеңиз.

— Демек, өлүгүн көргөн экенсиз да? — деп каралоочу дагы сурады.

— Суракты мындай жүргүзүүгө мен каршымын, — деп, жактоочу кийлигише кетти. — Бул законду тике бузгандыкка жатат.

— Биздин өлкөнүн соту мындай кылууга жол бербес эле, — деп кошумчалады ирландиялык адвокат. — Каршы-терши суроо берүү убактысы жетмейинче, бизде сүйлөө үчүн айыптоочунун укугу болбойт.

— Биздин өлкөнүн закону да ошондой, — деди сот тартипти бузган кишини карай опузалагандай жаңдап. — Айыпталуучу, сөзүңүздү уланта бериңиз. Сиздин жактоочуңуз өзү керек деп тапкан суроолорду сизге бере алат. Бирок сиздин сөзүңүз бүтмөйүнчө эч кимдин суроо берүүгө акысы жок. Узата бериңиз. Бизге айта ала турган нерсеңиздин баарын уккубуз келет..

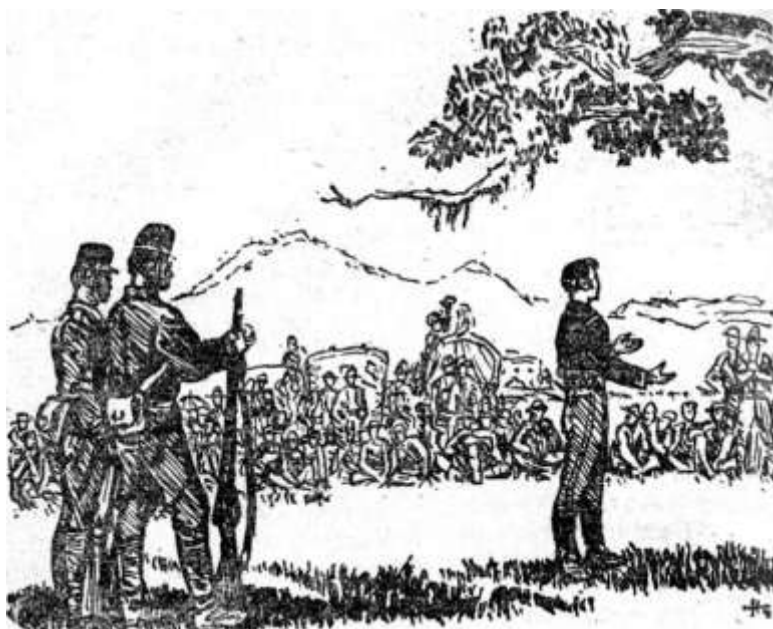
— Мен жарашканыбыз жөнүндө, — деп сөзүн улантты айыпталуучу, — каерде? жарашканыбызды айтпадымбы. Эми, калганын түшүндүрүл беришим керек. Мисс Пойндекстер, анын агасы үчөөбүз кандай ажырашканыбызды билесиздер. Экөөн калтырып, мен дарыядан сүзүп өттүм; анткенимин анча-мынча себеби: кандайча өтүү жөнүндө ойлоно албай, өтө эле толкунданып турдум эле; экинчиден, бакка менин кантип келгеними Генриге билгизгим келген жок. Антиш үчүн менде негиз бар эле. Дарыядан сүзүп өтүп, сеттльментти көздөй жөнөдүм. Түн абдан жылуу болучу; ошондой болгону көбүңөрдүн эсиңердедир; мейманканага барып жеткенче, кийимим бүт кургап калды. Таверна али ачык экен да, кожоюну стойканын ары жагында туруптур, Мен үчүн бөтөнчө мейман дос болбогон үйдө калгым келген жок да, Аламого түн ичинде кайра келмекчи болдум. Жигитимди алдан жиберип, өзүм эртесинде эртең менен жөнөйм го дедим эле, бирок Каса-дель-Корводо болгон окуя мени шашылыш кетүүгө аргасыз кылды. Обердофер менен эсептешип, жөнөп кеттим.

— А төлөгөн акчаларыңызчы? — деп сурады айыптоочу. — Акчаны кайдан алдыңыз эле?

— Мен каршымын! — деп жактоочу анын сөзүн бузуп кетти.

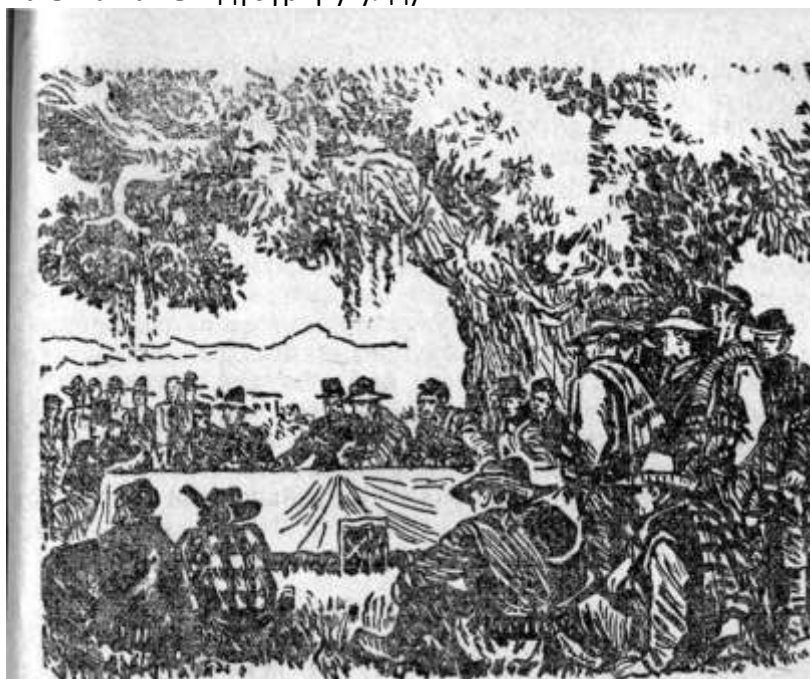
— Тартип эмес бекен, э! — деп жиберди ирландиялык адвокат, айыптоочуга олурая карап. — Эгерде Ирландияда ушундай болсо, сиз менен башкача сүйлөшөр эле.

— Сабыр кылгыла, жентльмендер, — деди судья буйрук бергенсип. — Айыпталуучу сөзүн уланта берсин.

— Мен жай бастырып отурдум, шаша турган ишим жок эле. А түнү каерге түнөсөм да, уктай алмак эмесмин — прериядабы, же өзүмдүн кепемдеби, — баары бир эле, Аламого таңга жуук жетерими билгем, андан мурун баруунун мага кереги да жок болчу.

Ойго батып баратып, арт жагымы кылчайып караганым жок, — чынымы айтсам, артымдан бирөө жете келеби деп, кылдай да шектенген эмес болчумун. Бадалдуу токой менен жарым милядай жол жүрүп, Рио-Грандеге кетүүчү жерге жеткенимде арт жагыман аттын дүбүртү угулду.

Жаңы эле бурулган болчумун, ошондуктан атчан кишини көрө алганым жок, аердеги жол чукул бурулат. Бирок кимдир-бирөөнүн таскактатып келатканын угуп турдум. Прерияда өткөргөн турмушуман өнөкөт болуп калган каадамча, ойлонуп турбастан эле, чытырман токойду көздөй шарт бурулуп, атчан киши жакындап келгенче күтүп турдум.

Жаңы эле жаңжалдашып ажырашкан кишини көргөнүмдө, кандай таң калганымды элестетип көрүүздөрчү. Жаңжалдашып дегенимде өзүмдү эмес, аны айтып жатам.

Анын азыр кыялы кандай экенин билгеним жок. Бал- ким, карындашымы маскара кылып койдубу деп шек санап, мени эрөөлгө чакырабы деп ойлодум. Сот алдында жашыргым келбейт, Генрини көргөндө дал ошондой пикир оюма келе калган.

Айыптуу экенимди сезбеген соң жашырынганым жок. Ырас, анын карындашы менен жашырын жолугушуп жүрчү элем. Бирок ал үчүн мен да, кыз да айыптуу эмес, башка кишилер айыптуу. Кызды бүткүл жүрөгүм менен, эң назик, ууздай таза жүрөгүм менен сүйчү элем. Азыр да аны дал ошондой сүйөм.

Луиза Пойндекстер каретанын түшүрүлгөн пардасынын нары жагында, бир кыйла окчун болсо да, айыпталуучунун оозунан чыккан ар бир сөздү угуп отурду. Жигиттин жашырбай, чынын айтканы — кыздын сезиминин жаңырыгы эле. Купкуу болгон бети кызара түштү, бирок ал уялганы нан кызарганы эмес, кубанганынан кызарганы эле.

Кыз кубанганын жашырууга тырышкан жок, тескерисинче, аны караган киши каретасынан азыр эле ыргып чыгып, өзүнүн агасын өлтүргөн үчүн соттолуп жаткан кишини көздөй жүгүрөт го деп ойлойт эле; сүйгөн аялдай тайманбай, ал абийирсиз каралоочулардын бетине жектеп карады.

Кайгынын көлөкөсү кыздын бетин кайра томсортту, бирок күнүлөгөнүнөн анткени жок, оорулуу кишинин жанында олтуруп уккан сөздөрү Луизанын күнү бүгүнкүдөй эсинде эле. Ошол сөздөрдөн шектенүүгө болот беле? Эми ошол сөздөр акыл-эси чайыттай ачылып, алдагыдай эч кандай себеби жок, өлүм оозунда турган кишинин ымандай сырынан далилденди.

ХС глава

ЗАСЕДАНИЕ КҮТПӨГӨН ЖЕРДЕН ТОКТОП КАЛДЫ

Айыпталуучунун акыркы сөзү Луиза Пойндекстердин жүрөгүн кубанычка толтурса, башкаларга бүтүндөй тескери таасир кылды.

Элдин арасынан нааразы болуп күңкүлдөгөн добуш дагы чыкты. Кольхаундун жан-жөкөрлөрү дагы чуулдай баштады. Майор өзүнүн отрядын дагы олуттуу карап койду. Сот зоболуу үн менен:

— Чуулдабагыла! — деди.

Дагы тымтырс боло калды. Айыпталуучу дагы сүйлөөгө мүмкүнчүлүк алды.

Ал сөзүн улантты:

— Генри Пойндекстерди тааный коюп, токойдун арасынан чыктым да, атымдын оозун жыйдым. Бир кыйла жарык эле, ал да мени дароо эле тааный койдү.

Өзүм күткөндөй жаман жолугушуунун ордуна, анын жайдары жүзүн көрүп, кубанып кеттим, таң калдым; жолугушканыбыз жаман болот го деп ойлоо үчүн менде толук негиз бар эле.

Ал досчосунан мага колун сунуп, адегенде эле өзүнүн каны кызуулук кылганы үчүн менден кечирим сурады. Балким, жакында менин жек-жаатымын колу болот го деп үмүт кылып жүргөн колду кагуу кысканым жөнүндө айтуунун кажаты жок чыгар. Анын колун дагы бир жолу экөөбүз ажырашканда кыстым.

Присяжный мырзалар! Ал экөөбүздүн ортобузда болгон сөздү кайталап айтып, силердин убактыңарды текке кетиргим келбейт, — ал сөз соттун бул текшерүүсүнө эч кандай тиешеси жок.

Биз бир кыйла жерге чейин жанаша бастырып бардык да, анан дарактын түбүнө токтодук. Ошерден сигара алмашып чектик. Өзүбүздүн достугубузду бекемдөө үчүн калпагыбыз менен плащтарыбызды алмашып кийдик. Мындай адатты мен команчалардан көргөм. Мен Генри Пойндекстерге мексикалык сомбрером менен ала серапэмди бердим, анын ордуна анын плащы менен калпагын алдым.

Ошондон кийин экөөбүз коштоштук — ал жөнөп кетти да, мен ошерде калдым.

Аламону көздөй жүрүп кетпестен, эмне үчүн ошерде калганымы жакшы биле албайм. Ошентип жарашуу болгон дарактын түбүнө түнөгүм келген окшойт.

Агыман түшүп даракка байлап койдум: анан плащка оронуп, калпагымы албай, көк чөпкө жаттым.

Үч секундадай убактан кийин уктап кеткен экенмин. Менин андай уктаган учурум өтө сейрек боло турган. Жанагыдай кайгырып-капалангандан кийин көңүлүм жайланып, магдырагандыктан, тез уктаган окшойм.

Уктаганым көпкө созулган жок. Бир нече минута өтө элек жатып эле, мылтыктын тарс дегенине окшогон катуу дабыш ойготуп жиберди.

Атым кулагын чунандатып, кошкуруп жиберди. Ордуман ыргып туруп, тыңшай баштадым. Бирок андан башка эчтеме уга алганым жок. Мустангым тынчтанып калды да, экөөбүз тең жанылган экенбиз го деп божомолдодум. Ат токойдо жортуп жүргөн жырткычтын жакын келгенин сезген го балким биз мылтыктын тарс эткенин укпай эле, бас- канда бутактын карс этип сынып кеткенин укканбыз го деп ойлодум.

Көк чөпкө кайра жатып, дагы уктап кеттим. Бу жолу таң атканча уктадым да, таңга маал чучугума жеткен сыздан ойгондум.

Эми дарактын түбүндө жата берүү жагымдуу болгон жок. Аттанууга белендене баштадым. Мылтыктын тарс эткени дагы эле кулагыма угулгансып туруп алды. Генри Пойндекстер кеткен тараптан угулуп тургандай сыяктанды. Жүрөгүм бирдеме сезгендей тынчый албадым да, барып эмне болгонун билгим келди,

Узак дале жүргөнүм жок. Кудая тобо! Эмне көргөнүмдү... Менин көргөнүм...

— Башы жок чабендес! — деп бирөө элдин арасынан кыйкырып жиберди да, баарысы кылчайып артын карады.

— Башы жок чабендес! — деген элүү чакты кишинин үнү жаңырды.

— Тигине келатат. Тиги жакка! Тиги жакка!

— Жок, бери келатат! Карагылачы! Тике эле фортту көздөй чапкылап келатат!

Чын эле башы жок чабендес ошол багытты көздөй чапкылап келаткан экен. Бирок прериянын ортосуна, дарактын тегерегинде топурап турган элдин бет маңдайына келгенде, токтой калды.

Көргөнү атка өгөй учурагандай окшоду. Адегенде кошкуруп, анан заңкылдап кишенеп жиберди; мына эми ат прерияны көздөй кайра чымын-күйөн болуп жөнөдү.

Айыпталуучунун айтканына кызыгып, муюп отургандар алагды боло түштү.

Окуянын жандырмагы бардыгына кокусунан көз алдарынан көрүнө калган арбактан табылчудай өңдөндү.

Көпчүлүгү аттарын көздөй жүгүрдү. Кала берсе присяжный заседателдер да жүгүрүштү, эң кеминде он эки заседателдин алтоо табышмактуу чабендести куугандарга кошулду.

ХСІ глава ТОКОЙДУ АРАЛАТА КУУГУНТУКТОО

Башы жок чабендести куугандар прерияны аралап, токойду көздөй жөнөштү.

Бирок куугунтуктагандар барган сайын азая берди. Делөөрүп, узакка чейин чапкылап отурууга алардын аты туруштук бере алган жок.

Анча-мынчалары токойго жакындап калды. Алды жакта күтүргөн эмедей чапкылап бараткан башы жок чабендеске анча-мынча жакындап, эки гана киши токойдун арасына кирди.

Көк мустанг минген чабендес ага баарынан жакыныраак эле. Куугунтуктоо кумарына берилип кетип, ал өзүнүн күлүгүн аяган жок — аябай камчылай, шпорасы менен күрсүлдөтө теминип, чучулап отурду.

Анын артынан, бирок бир кыйла артта калып кийиз калпак кийген узун бойлуу киши чапкылап баратты; ал картаң бээ минген киши эле.

Андай жылкынын ошончолук катуу жүгүргөнү түшүнүксүз өңдөндү; бээнин ээси камчыланбай, шпорасы менен теминбей, чучулабай эле чапкылап баратты. Ал андан да ырайымсызыраак амалды колдонду: мезгил-мезгил менен бээсинин соорусуна курч бычагынын мизин улам матырып коюп турду.

Кууган кишилердин башында эки чабендес — Кассий Кольхаун менен Зеб Стүмп баратты. Көп узабай эле өздөрүнөн кашаныраак бараткандарга ал экөө көрүнбөй калды.

Чытырман токойдун арасында үч чабендес чапкылап баратты. Жабалактаган кара жорулар асманга атырылып чыкты. Бул куугунтуктоо бирөөнү өлтүрүү менен бүтө турганын канаттуу жырткычтар сезип турду. Алар канатын кеңири жайып, чабендестерден калышкан жок.

— Каргыш тийгирдин шордуу макулугу! — деп жиберди Кольхаун, айласы түгөнгөндөй. — Менден дагы кутулуп кете турган болду! Менден башка биерде эч ким болбосо, эчтеке эмес эле. Бирок бул жолу жалгыз эмесмин. Мына бу картаң шайтан да ошо жакты көздөй баратат. Аны токойдун арасына киргенде көрдүм эле. Экөөбүздүн арабыз үч жүз ярддан ашпайт. Кудай урсун, муну азыр жолдон жок кылууга болот!

Ушинтип айтар менен капитан атынын тизгинин жыйып, саал бурулду да, азыр эле өзү чапкылап өткөн жалгыз аяк жолду ыклас коюп карай баштады. Ошону менен бирге, Кольхаун мылтыгын да ала койду. Бирок ыргылжың болуп калды.

— Жок, минткеним жарабайт, — деп кобурады ал. — «Артыбыздан эң эле көп киши келатат, алардын кай бирөө изди жакшы ажыратат. Алар өлүктү таап алары шексиз, мылтыктын үнүн да угушат. Жок! Мындай кылууга болбойт.

Дагы бир кыйла убакка чейин капитан ордунан жылбай тыңшап турду. Прериядан бир да дабыш угулган жок. Бир балааны сезгенсип, асмандагы жорулардын кара канаттары гана шуулдайт.

— Ырас, ал биерге келет, — такыр жолум болгон жок, калгандары да анчалык алыс болбоо керек. Эгерде ушундай болбосо, куугунтуктоону бир жаңсыл кылууга мүмкүн эле. Болгондо да опоңой эле, бир жаңсыл кылууга болот эле.

«Тигил изден адашып кетсе жакшы болор эле!» — деп ойлоп, Кольхаун дагы кылчайып карады. «Кандай болсо да, бул ишти акырына жеткирүүм керек, болбосо башка бирөөнүн иши онунан чыгышы мүмкүн,

Мендей акмак жок, убактыны текке кетирдим, Дагы кылчактап турсам, тиги картаң как баш мени кууп жетет да, ошондо бардыгы бүтөт. Шайтан алгырдыкы, мындай кылууга жол берүүгө болбойт».

Атын дагы күп дегизе теминип, Кольхаун ийри-муйру жалгыз аяк жол менен алга карай жөнөдү.

Бир нече секундадан кийин ал ыраазы болгонсуп, бирок бир аз таң калган эме кейиптенип, дагы токтоду.

Башы жок чабендес көп узай элек эле.

Ал бадалдын арасында — атынын башы былкылдабай жерге салынып турду, ат акациянын муруттарын терип оттоп жаткандай көрүндү.

Кольхаун мылтыгын шап көтөрө коюп, ошол замат кайра түшүрдү. Ал мээлеген ат мурдагысындай былк этпей турган да, акацияны оттогон да жок; аттын башынын теңи бадалга кирип турду.

Тизгини бутакка оролуп, ат бошоно албай жатканын Кольхаун көрө койду.

— «Акыр-аягы кармалды! Кудая шүгүр, кудая шүгүр!»

Кольхаун алга карай умтулуп, максатына жетишкен эмедей кыйкырып жибере жаздады. Дагы бир секундадан кийин ал башы жок чабендестин жанында болот — көптөн бери жетише албай жүргөнү ушул учур эмес беле?

ХСII глава **АРГАСЫЗДАН КАЙРА КАЙТУУ**

Кольхаун атты чылбырдан алды. Ат жулкунганы менен, чыгып кете алган жок. Бу жолу ат колго түштү, бир секундадан кийин бекем байланды.

Кубанганынан капитан кыйкырып жиберди. Эки жагын элеңден карап, бир секундадай кулагын түрүп турду да, ошо замат ишке кирише баштады. Бычагын алып, серапэнин этегин өйдө көтөрдү да, чабендестин жүрөгүнө бычагын батырып алмакчы болгонсуп, эңкейип калды. Бирок аңгыча болбой, Кассий Кольхаун колун булка тартып алды.

Капылестен бадалдын арасынан чыга калган Зеб Стумптун кыйкырганы угулду.

— Бул оюнуңузду токтотуңуз! — деп кыйкырды Зеб бээсин ылдамдата бастырып. — Токтотуңуз деп жатам.

Кандай оюнду? — деп сурады капитан бычагын шашыла жашырып. — Биерде эмне кыйкырасыз? Мына бул айбан бадалга чалынып калыптыр. Дагы качып кетпегей эле деп корктум; бул ишти бүтүрүш үчүн тууздап таштайын дедим эле.

— А, ошондой беле? Бирок менин оюмча атты мууздоо үчүн негиз жок. Кан төкпөй иш бүтүрүүгө да болот. Бирок сиз кимди мууздамакчы болдуңуз эле? Атты го! Мен сиздин айтканыңызды туура түшүндүмбү?

— Албетте, атты айтып жатам.

— Түзүк. А бу киши жөнүндө кандай дейсиз? Муну ушинтип сойгон ким болду экен? Ал жөнүндө кандай дейсиз, мистер Каш Кольхаун?

— Ким билет! Мен эчтеке түшүнбөдүм. Буга жакшылап карагыдай убактым да болгон жок. Мен азыр эле келдим... Кудая тобо! — деди ал калп эле таң калымыш болуп. — Бул кишинин денеси экен... болгондо да өлгөн кишинин.

— Кийинки айтканыңыз абдан туура. Ийнинде башы жок киши тирүү болушу мүмкүн эмес го. Мына бу чүпүрөктүн астына катылган эчтеме жок көрүнөт, ыраспы?

— Жок. Менимче, эчтеме жок.

— Чүпүрөктү бир аз көтөрүп карап көрүңүзчү.

— Буга кол тийгизгим келбейт. Мунун өңү эң эле жаман экен?

— Кызык! Мындан бир эле минута мурун анчалык жийиркенген жок элеңиз го. Сизге бирпаста эмне боло түштү?

— Ах! — деп жиберди Кольхаун мактангансып. — Кубалап келатып, делебем кызып кеткен экен. Аябай ачуум келип, бу фокусту бүтүргүм келди эле.

— Макул, болуптур, — деди Зеб, — андай болсо өзүм киришип көрөйүн... Түзүк, түзүк, — деп сөзүн улантты мергенчи, дагы жакыныраак келип, таң каларлык кишини караштырып. — Ырас, бул чын эле кишинин денеси экен. Өлгөн киши экен, бүтүндөй жыгач болуп катып калыптыр... Токтоңуз! — деп жиберди Зеб серапэнин этегин өйдө көтөрүп. — Бул жанагы үшүн үчүн сот процесси болуп жаткан кишинин өлүгү турбайбы? Сиздин таякеңиз Генри Пойндекстер экен. Дал өзү, кудая тобо!

— Сиздин айтканыңыз чын окшойт. Ой тобо, чын эле ошол экен.

— Иосафат! — деди сөзүн улантып Зеб. — Биерде он жүгүртүп убактыны текке кетирүүнүн кажаты жок. Өлүктү дал ушул кейип менен, атчан бойдон тиерге алып барганыбыз жакшыраак болор, Жыгылып кетпечүдөй жакшы отурат. Бул атты мен билем. Менин бээмди кыйыктанбай ээрчийт го деп ойлойм. Кана, картаңым, муну менен амандашып кой. Бул эски досуң экенин көрбөй турасыңбы? Ырас, соңку убакта бул көп кыйналды, анча-мынча жапайы да болуп калган окшойт.

Мергенчи сүйлөп жатканда тору ат менен картаң бээ бир-бири менен жытташып, саламдашкан эмече бышкырып коюшту.

— Ушундай болот го деп ойлогом — деп жиберди Зеб, акацияга оролуп калган тизгинди чыгарып. — Менин бээме кошулганда бул айгыр биздин артыбыздан жөн эле жүрүп отурат. Кандай болсо да, муну муздап таштоонун зарылдыгы жок. Кана эми, мистер Кольхаун, — деп мергенчи сынаган эмече капитанга кайрылды. — Жөнөй турган убагыбыз болду го дейм? Сот токтобой болуп жаткандыр. Ошондой болгон соң, албетте, биз катышсак да жаман болбойт. Менимче, бул ишти анча-мынча ашкерелей турган күбө эми биз менен бирге, мустангерди же асып өлтүрүшөт, же акташат. Кош, кайра жөнөөгө даярсызбы?

— Албетте! Туура айтасыз, биерге токтоп туруунун кажаты жок.

Түткүндү жетелеп, Зеб алдан бастырды.

Кольхаун манчыркагансып, артта жай баратты.

Жалгыз аяк тике бурулган жерге жеткенде, Кольхаун атынын оозун жыйып, алга барсамбы, же кайра тартсамбы деп, эки ойлуу боло калгансыды. Аябай кайгырып турганы анын өңүнөн байкалды.

Артынан аттын дүбүртүн укпай, Зеб Стумп да атынын оозун тартып, бурулду да, капитанга бүшүркөгөн эмедей карады. Ал Кольхаундун алеп-желеп болуп турган өңүн көрүп, эмне үчүн андай экенин дароо эле биле койду. Бир ооз сөз айтпастан, картаң мергенчи мылтыгын алды да, капитанды көздөй сунду. Капитан эчтеме байкабагансып, дагы бастырды.

Бирок Зеб Стумп эми арттан бастырды.

Экөө токойду аралап жай жүрүп отурду. Анан ачык прерияга чыгышты. Аерден Кольхаун дагы токтоло калды. Коркконунан анын үрөйү учту.

«Эмне кылсам? Прерияга кайра чаап, элге көрүнбөй кетсемби же кереметтүү бороонго бел байлап кайра каршы барсамбы?» Жек көрүмчү Зеб Стумптан он эле минутага кутулса, башы жок чабендес менен өзү бирге калса, ал бардык дүйнөсүн, кала берсе Луиза Пойндекстерди кошо, келечекте ээ болом го деген бүткүл байлыгын берүүдөн кайра тартпайт эле.

Бирок андай кылууга мүмкүн эмес, Картаң мергенчи демейдегисинен бетер сак болду. Кольхаун анын туткуну катарында калды. Эр болсо качып көрсүнчү, ошо замат жонуна ок кадала түшөт.

Бирок, акыр-аягы, Зеб эмне айтып, эмне кылалмак эле? Кольхаунду эмне кыйнап жатканын ал кайдан билсин. Зеб, көрүнөө шек санап турат. Бирок андан коркууга болобу? Кассий Кольхаундун достору жетишерлик эмеспи. Эгерде ушул кичинекей окуя чукулуп чыкпаса, бардыгы өз жайында болот. Ок тийген жеринде туруп калбастан, бадалдын арасына бир жерге түшүп калышы да ыктымал го.

Ушундай үмүт менен кайраттанып, Кольхаун көңүлү тынчып, демейдегисинен көрө анткордугу көбүрөөк кебетеси менен, алга карай дагы бастырды. Генри Пойндекстердин өлүгү минген торуну жетелеп, Зеб Стүмп картаң бээси менен анын артынан жүрүп отурду.

ХСІІІ глава БАШЫ КЕСИЛГЕН ӨЛҮК

Дем алыш жарыялоодон башка судьяда эч кандай чара калган жок — бардыгы таркап кетти, присяжный заседателдердин теңинен азыраагы гана калды.

Бир саат убакыт өттү. Ошол убактын ичинде судья бир нече сигара чегип, бир кыйла коньяк ичип жиберди. Ал тартынбай, айыптоочу менен, аты жоктор же жөн эле куугунтуктоого катышкысы келбей, дубдун саябанында калган кишилер менен маектешип отурду.

Сүйлөшүү үчүн тема табуу кыйын эмес. Азыр эле баарынын көз алдында болгон окуя үшүнчалык табышмактуу, а жөнүндө бир жыл сүйлөөгө да болот.

Табышмактуу окуянын себебин табууга баары бекер эле убара болду, куугунтуктап кеткендердин кайра келишин эки көзү төрт болуп күтүштү.

Алар башы жок чабендес кармалгандыр деп үмүт кылышты. Эгерде кармалса, ушул табышмактуу кубулуштун жандырмагын табууга болору мындай турсун өлтүрүү жөнүндөгү факты да ашкереленерине ишенип олтурушту.

Башы жок чабендестин өлгөнүн түшүндүрө ала турган, бирок башкасы билбеген бир киши бар эле. Ал айыпталып жаткан киши болчу.

Мүмкүнчүлүк беришер менен эле, ал ымандай сырын улантып айтат, азырынча үнчүкпай отурат.

Бир кыйла убактан кийин куугунтуктап кеткендердин анча-мынчасы кайра келди. Баары бирге эмес, артта калганына жараша, топ-топ болуп келишти.

Баары бир эле нерсе жөнүндө сүйлөштү, Белгилүү болгон нерсеге бирдеме кошумчалап айтылгандай болуп, алардын эч кимиси башы жок чабендеске жакын барган эмес экен.

А дегенде кубалап кеткен эки кишинин кайра келбегени тезден эле ачык болду. Алар картаң мергенчи менен волонтерлердин экс-капитаны болчу, — экс-капитан алдыда эле. Анын артынан Зеб Стүмп кеткен болчу.

Балким, алардын далбасы ийгилик менен бүткөндүр,

Баарысы прерия тарапты көз айырбай карап отурушту,

Куугунтуктагандардын эң айыгышкан экөө горизонттон качан көрүнөр экен деп баары күттү. Башы жок чабендести алар алып келер бекен деп күтүштү.

Дагы бир саат өттү, бирок эч ким көрүнгөн жок. Соттун тергөөсүн дагы калтырууга болобу, жокпу?

Айыптоочу текшерүүнү токтоосуз кайра баштоо керек деп чебеленди. Жактоочу кайра башталбасын деп, андан кем жактаган жок. Эң керектүү күбө, алигиче өзүнүн көргөн-билгендерин айта элек Зеб Стумп жок болгондуктан, жактоочу текшерүүнү экинчи күнгө калтырыш керек деп эсептеди.

Текшерүү улантылсын деп талап кылган добуштар угулду.

Сатып алган кишилер көкүткөн элдин кыстаганы боюнча соттун заседаниесин кайта баштамакчы болушту. Деги жанагы күбөсүз да уланта берүүгө болот го. Балким, эгерде келбей калса, соттун текшерүүсүн кийинкиге калтырса да кеч болбойт.

Судья ушундай деп сунуш кылды. Присяжныйлар анын сөзүн кубатташты. Эл каршы болгон жок.

Айыпталуучуну дагы чакырышты. Күтпөгөн жерден топ калган сөзүн ал уланта баштады,

* * *

— Сиз прериядан көргөндөрүңүздү бизге айтмакчы болдуңуз эле, — деди жактоочу Морис Жеральдга карап. — Уланта бериңиз, кулагыбыз сизде.

— Мен көк чөптө сүлк жаткан кишини көрдүм,

— Уктап жаткан бекен?

— Ооба, түбөлүккө уктаган киши экен.

— Өлүк бекен?.

— Андан да бетер экен. Эңкейип карап, анын башы кесилип ташталганын көрдүм.

— Башы кесилип калган бекен?

— Дал ошондой экен. Эңкейип карай элегимде, андай экенин байкаган эмесмин. Көмкөрөсүнөн жатып, башы кадимкидей эле абалында экен. Кала берсе калпагы да башында экен. Бир балаа бар экенин сезип турсам да, аны уктап жатат го деп ойлогум келди. Колу менен буту шалдайып сүнүлүп жатыптыр. Андан башка жерде да бирдеме карайып жаткан экен. Таңга маалдагы бүдөмүк жарыктан анын эмне экенин ажыратып көрө алганым жок. Эңкейип караганымда жыты мурдума бур дей түштү. Мойнунун тегерете кесилген жерине кан катып калганын көрдүм. Жакшылан карасам, башы денесинен бөлүнүп бүтүндөй кесилип калган экен.

Отургандардын баары айран-таң калды. Чурулдаган добуш чыкты.

— Сиз ошо кишини тааныдыңыз беле?

— Ооба, атаганат.

— Бетин жакшылап карабай туруп эле тааныдыңызбы?

— Бетин кароонун кереги жок эле. Анын кийими ким экенин толук билгизип турду.

— Кандай кийим экен?

— Үстүндө чаар ала серапэ, башында сомбреро бар экен. Ал менин кийимим эле. Эгерде ошол кийимди алмашып кийбесек, бу жаткан өзүм экен деп ойлошум мүмкүн эле. Ал Генри Пойндекстер экен.

Котолоп турган элдин күбүр-шыбыры менен кошо, адамдын боюн дүркүрөткөн дагы бирөөнүн онтогону угулду.

— Сүйлөй бериңиз, сэр, — деди жактоочу. — Дагы эмне көрдүңүз эле, айтыңыз?

— Анын денесин кармап көргөнүмдө бүтүндөй катып, муздап калганын сездим. Анын бир нече саат мурда өлгөнүн түшүндүм. Катып калган кан эртең мененки жарыкта карайып көрүндү. Кандай себептен өлгөнүн жаңылбай билүү кыйын эле, анткени кесилген баш оңой эле чаташтырат болчу, бирок мылтыктын тарс эткен дабышы дагы эле кулагыма угулуп турду да, дагы бир жерине мылтыктын огу

тийгендир деп ойлодум. Жаңылган эмес экемин. Өлүктү чалкасынан жаткызганымда, серапэнин тешилген жери көзүмө урунуп калды. Чүпүрөктүн тешилген жеринде кан уюп калган экен. Серапэни жерге таштап жиберип, көйнөгүнүн топчусун чечейин деп жатып көкүрөгүндө кара кочкул тамга бар экенин байкай койдум. Октун ошерге тийгенин ажыратуу кыйын эмес эле, Бирок арка жагында октун чыккан жарасы жок экен. Саягы, ок чыкпай ичинде калган окшойт.

— Ошол кишини өлтүрүү үчүн бир окту жетишерлик деп эсептейсизби? Же башын кесип салгандан кийин өлдү деп ойлойсузбу?

— Менин оюмча, ок тиер менен өлгөн болуу керек. Эгер- де ошол замат эле өлбөсө да, бир нече минутада кийин, а балким, бир нече секундадан кийин өлгөн болуу керек.

— Башы кесилип калган экен дедиңиз. Биротоло денесинен шылай кесилип ташталган бекен?

— Жанында жатса да, бүтүндөй шылай кесилген экен. Башы кесилгенден кийин денесинин бир да булчуңу, — башы кыймылдабагандай сыяктанды.

— Башы кандай курал менен кесилди деп ойлойсуз?

— Менимче, балта менен же мергенчинин шамшары менен кесилген болуу керек.

— Сизде ушул укмуштуу ишти ким кылды деген шек болдубу, жокпу?

— Ошол учурда менде шек болгон эмес; оюма кирген эмес эле. Өлүп жаткан кишинин өлгөнүнө да ишене алганым жок. Бир аз акыл-эсимди жыйгандан кийин гана, муну команчалардын кылган иши го деген ой эсиме келди. Бирок баш териси сыйрылып алынбаптыр, а түгүл, калпагы да башында экен.

— Демек, сиз муну кылган индеецтер деп ойлойсузбу?

— Жок.

— Шек санаган кишиңиз барбы?

— Дал ошол учурда эч кимден шек санаган жок элем. Биерде да, деги кайда гана болбосун, Генри Пойндекстердин душманы бар деп уккан эмесмин. Кийин анча-мынча шек санай баштадым. Ошол шектенгеним азыр да калган жок.

— Ошол шегинизди айтыңызчы.

— Сурактын мындай метод менен жүргүзүлүшүнө каршымын, — деп айыптоочу кийлигише кетти. — Бизге айыпталуучунун шек санаганы такыр кызык эмес. Менимче, бүтүндөй чындыкка окшогон бу кишинин сөзүн уксак жетишет го деп ойлойм.

— Мейли, сөзүн уланта берсин, — деп сот буйрук берди, жаны сигарасын дагы күйгүзүп жатып.

— Сиз өзүңүз эмне кылганыңызды айтыңызчы? — деп сурады жактоочу. — Ошол болгон ишти көргөнүңүздөн кийин сиз эмне кылдыңыз эле?

— Өз көзүм менен көргөн окуядан төбө чачым тик туруп, эмне кыларымды адегенде өзүм да билгеним жок.

Жигиттин дал мен үнүн уккан октон өлгөнүнө көзүм жетти. Бирок ким атты экен? Албетте, индеецтер эмес экенине шек санаганым жок.

Бандиттер өлтүрдүбү деп ойлодум, бирок ал да чындыкка окшогон жок. Менин мексикалык серапэм эң кеминде жүз доллар турат. Алар серапэни, албетте, алып кетишет эле. Ал гана эмес, бир да буюму алынбаптыр, кала берсе, алтын сааты да чөнтөгүндө экен. Өч алам деп өлтүргөн киши экени ачык эле.

Жаш Пойндекстердин ысмы менен байланыштуу кандайдыр бир чатак уктум беле, жокпу деп, эсиме түшүрө баштадым. Бирок эч нерсе эсиме келген жок. Анын үстүнө,

башын кесип таштоо кимге керек эле? Ошентип башын кескени кутуму учуруп, таң калтырды.

Кандай болгон себебин таба албай, бул өлүктү эмне кылсам деп ойлой баштадым.

Жанында тура берүүнүн эч кандай кажети жок эле. Өлгөн жерине көмүп коюу да жакшы эмес болуп көрүндү, Ошондо фортко кайра барып, өлгөн кишини Каса-дель Корвого алып баруу үчүн бирөөнү жардам бергин деп сурамакчы болдум.

Эгерде аны токойдун арасына таштап кетсем, койоттор менен жорулар өлүктү таап алып, мен кайра келгенче, жалмап жеп коёт эле. Жигиттин көркү абдан бузулса да, андан бетер болууга кыя алганым жок. Жакын кишилери үчүн бул кайгы андан бетер оор болот го деп ойлодум.

XCIV глава ТАБЫШМАКТЫН СЫРЫ ЧЕЧИЛДИ

Айыпталуучу үнчүкпай калды. Аны шаштырып эч ким суроо берген да жок. Табышмактын жандырмагы азыр ачыла турган убакыт келип калганын баары сезип турду.

Сот, присяжныйлар, катышып отургандар — баары демин чыгарбай, айыпталуучуну тигиле карап турушту.

Тымтырс болуп турганда Морис Жеральддын сүйлөгөнү дагы угулду:

— Андан кийин: жерде жаткан өлүктү серапэге ороп туруп, үстүнө плащымды жаап коёюн деген ой эсиме келе калды. Өзүм кайра келгенче жырткычтардан аны ушинтип сактасам болот го деп ойлодум.

Плащымды чечээрим менен дагы бир нерсе оюма келе калды, аным жүйөлүүрөөк көрүндү; фортко жалгыз барганымдан көрө, жигиттин сөөгүн өзүм менен ала кеткеним туура бөлөт го дедим.

Өлүктү аттын соорусуна арта салып, кыл аркан менен байлап койсом болот го деп ойлодум.

Ошол ой менен атымды алып келдим да, өлүктү көтөрүп салганы жатып, Генри Пойндекстердин ошол эле жерде жүргөн атын көрө койдум. Ал жаныбар такыр эчтеме болбогондой жай-баракат оттоп жүргөн экен; тизгини сүйрөлүп жүрүптүр, ошондуктан аны кармоо мага кыйын эмес эле. Жерде жаткан кожоюнунун жанына алып келгенимде, ат тыбырчылап, тынч турбай койдү.

Эптеп жатып, жигиттин сөөгүн атка арта салдым, бирок жыгылып кетпегендей кылып байлоо өтө кыйын болду, — өлүк жыгачтай болуп катып, жылбышып туруп алды. Бир нече жолу аракет кылып көргөнүмдөн кийин анткени мен эч нерсе чыкпай турганына көзүм жетти.

Аңгыча болбой, дагы бир ой эсиме түшө калды. Түштүк Американын талаасында өлгөн кишини индеецтер атка мингизип туруп, ээрге байлап алып жүргөнүн китептен окудум эле. Генри Пойндекстердин сөөгүн эмне үчүн мен да ошентип алып кетпейм деп ойлодум.

Ыраматылыктын сөөгүң адегенде өз атына артууга ара- кет кылдым, бирок ээри анчалык бийик эмес экен. Ал аракетимен дагы эч нерсе чыккан жок. Бир гана мүмкүнчүлүк калды: аттарыбызды алмаштыруу керек эле. Менин атым мөңкүбөй, тынч туруп бере турганын билдим; анын үстүнө, мексикалыктардын бийик ээри аны олтургузуу үчүн абдан жакшы экенине көзүм жетти.

Ошентип, өлүктү атка миңгизип, үзөңгү тепкизип койдум. Андан кийин кыл аркандан кесип алып, анын денесин ээрге байладым. Ошенткенимен ал аттан жыгылбайт эле.

Башын эмне кылам деп ойлонууга туура келди. Башты жерден алып, калпагын чечмекчи болуп көрдүм. Бирок чече алганым жок. Баш күпчөктөй болуп шишип кетиптир, сомбреро алынбай койдү. Калпак баштан түшпөй турганына көзүм жеткенден кийин калпакты жип менен айландыра курчап, ээрдин кашына асып койдум. Менин аракет кылганым үшүнү менен бүттү.

Убактыны текке кетирип отурбастан, Генри Пойндекстердин атына миндим, өзүмүн тору атым артыбыздан ээрчип отурду. Ошентип сеттльментти көздөй жөнөдүк. Бирок беш минута өтө элек жатып, аттан жыгылып, эсим ооп калды. Эгерде ошондой кырдаал болбосо, айыптуу киши катарында азыр силердин алдыңарда турбас элем.

— Аттан жыгылдыңызбы? — деп сурады судья. — Кандайча жыгылдыңыз эле?»

— Окусунан жыгылдым, тагыраак айтканда, өзүмдүн этият болбогонуман жыгылдым. Бөлөк атка минип, тизгинин колума алган эмес экенмин. Өзүмүн атымы теминип, тизгинин тартпай бастырчу элем. Бир аз узай элек жатып, башын шарт бурду да, үркүп кетип, жүгүрө баштады, укмуштуу чабендестин артынан баратканын көрө койгон экен. Тизгинди кармай коймок болдум, бирок антүү оңой болгон жок. Ат чымын-күйөн болуп жүгүрдү да, тизгин түшүп кетип колум жеткен жок.

Жаңылганым оңдоп, сагалдырыктан кармамакчы болуп жатып аттын каякка жүгүрүп баратканын байкабай калыпмын. Бетиме бутак шарт этип тийгенде гана, ачык жол менен эмес, токойдун арасына кирип кеткенибизди биле койдум. Ошондон кийин ээрден жыга коюп түшүрө турган акациянын тикенектүү бутактарынан сактанууга гана көңүл бурдум. Колумду тикенек тытса да, бутактар менен кармашып, жыгылганым жок.

Бирок килейген дарактын туурасынан өскөн жоон бутагы дал алдыма туш келип калды — ал ушунчалык жапыз өскөн экен, дал көкүрөгүмө тушма-туш келди. Алагачып бараткан атым ошол бутактын астына кирди. Андан ары кайда кеткенин силер менден жакшыраак билесиңер. Жалгыз айта турганым эле: башым жарадар болуп, тизем күпчөктөй болуп шишип, ошол дарактын астына сулап калган экенмин.

Акыл-эсime келип, эки саат өткөндөн кийин гана ошондой болгонуму билдим. Көзүмдү ачып карасам, күн бийик көтөрүлүп, асманда жорулар айланып жүргөн экен. Өлгүдөй суусап, суу издемекчи болдум, бирок өйдө тура калсам, аяк шилтөөгө алым келген жок. Ал гана эмес, басып тура алганым да жок. Ошерде кала берсем, өлө турганым жакшы түшүндүм.

Абдан кыйналып жатып, жыла баштадым. Ошерден алыс эмес жерде булак бар экени эсime түштү. Бирде төрт аяктап жылып, бирде ошерден өзүм жасап алган балдак менен басып, кыймылдаган сайын кыйналып, акырында булакка жеттим да, суусунум канганча ичип, уктап кеттим...

Ойгонсом, койоттор тегеректеп калган экен. Алар мени жемекчи болгону ачык эле. Чындыгында да алар мага тиш салып качыра баштады. Кудай жалгап, жанымда шамшарым бар экен, алардан коргонууга жарадым. Ошентип, айыгышкан күрөш башталды.

Бактылуу учур сактап калбаса, албетте, ошол түрү сууң жырткычтардын жеми болот элем: өзүмүн ишеничтүү досум, Тара деген итим мени куткарганы жүгүрүп келди. Иши кылып, ит мени өлүмдүн жез тырмагынан куткарып калуу үчүн дал убагында келди. Ал келер менен койоттор качып кетти.

Алдан тайып, арыганымдан уктап кеттим, туурараак айтканда, эсим ооп калды. Көзүмү ачкандан кийин гана абалымын кандай боло турганын ойлой баштадым. Почтальон катарында итти пайдаланайын деген үмүт менен үйгө кабар жибергим келди. Ошондой ой менен өзүмүн визит карточкама бир нече сөз жаздым.

Малайым сабатсыз болсо да, карточкаман улам катты эптеп түшүнөрүнө ишендим. Эптеп сабаттуу бирөөнү таап, окуйт эле. Анын үстүнө, катты кан менен жазганыман билери шексиз болчу.

Калпагымдын астынан айрып алып, катты ороп, иттин каргысына байлап койдум. Андан кийин Тараны өзүмөн эптеп жиберүү өтө кыйын болду. Акыр-аягы итти үйгө жибердим. Каттын алып барылганы жөнүндө, албетте, мен кечээ гана билдим.

Ит кеткенден кийин ушу жердин барып турган жырткычы — ягуар мени аңдып келип калды. Ошол жаман жолугушуу эмне менен бүткөнүн, канчага созулганын айтып бере албайм. Ошол кармашуу жөнүндө мени аман алып калган баатыр Зеб Стумп айтып берсин. Анын азыр эле келип сүйлөп береринде шегим жок. Ошондо кандай болгону ушул күнгө чейин мен үчүн табышмак бойдон кала берди.

Ошол учурдан тартып кээде жыргалдуу түш менен аралашып, капкайдагы жаман нерселердин баары түшүмө киргенин гана билем. Акыл-эсимин чайыттай ачылганы кечээ гана болду. Эс-учуму жыйып карасам, киши өлтүргөн кылмышкер катарында экемин.

Мындан башка кошо турган эч нерсем жок.

Айтып жаткан кишинин эч нерсени жашырбай, жөнөкөй айткан ымандай сыры чоң таасир кылды. Тургандардын көпчүлүгү күнөөлүү эмес экендигине шектенген жок. Бирок мунун баары карандай гана сез. Айыптоону төгүнгө чыгаруу үчүн күбөлөрдүн ырастаган сөздөрү да керек. Көп нерсени айта турган күбө кайда жүрөт? Зеб Стумп кандай?

Мала кек асман жапжашыл саваннага тийип турган жерге баары бирдеме күткөндөй карап турушту.

XCV глава АКЫРКЫ КҮБӨ

Салабаттуу тымтырс болуп турганда дегдеп күтүү он минута гана созулду.

Ошол тымтырстыкты бирөөнүн сөзү же үнчүкканы үч жолу бузуп кетти. Горизонттон кандайдыр бирдеме көрүнгөндөй сыяктанды. Бирок ал жөн эле көздүн жанылышы эле. Күтө берип чарчоо чегине жеткенде, дагы бирөөнүн көзү жеткендей кыйкырып жибергени угулду. Бу жолу элдин күтүп турганы оңунан чыкты: горизонттон кандайдыр жылып келаткан көлөкөлөр көрүндү: күн чайыттай тийип турган прериядан атчан үч кишинин карааны көрүнгөндө, карт эмендин астына саксондордун илгерки «ура» деп кыйкырган ач кыйкырыгы угулду.

Ошол үчөөнүн экөөнү таануу кыйын эмес, алар Зеб Стумп менен Кассий Кольхаун болчу. Үчүнчүсүн ким жаздым тааный алат эле? Ал укмуштуу кишини тааныбай коюу мүмкүн эмес эле.

Дүркүрөгөн добуштар бат эле жап болуп калды. Дагы тымтырс болду. Атчан кишилер жакын келгенде күбүр-шыбыр гана угулду. Үч чабендес ошо замат эле өздөрүн тегеректеп калган элдин жанына келип токтоду. Экөө атынан ыргып түштү. Үчүнчүсү атчан тура берди.

Кольхаун атын четке алпарып койду да, котолоп турган элдин арасына жылт коюп кирип кетти. Анын аерде турган турбаганына эч ким кызыккан жок. Баарынын көзү — башы жок чабендесте болду.

Картаң бээсин таштап, Зеб Стумп башы жок чабендестин атын ооздугунан кармады да, көлөкөсүндө сот болуп жаткан эмендин түбүнө жетелеп келди.

— Мына, мырза судья, он эки присяжный, — деди эски мергенчи, — Бул шектүү ишти анча-мынча ашкерелей турган күбө ушул.

— Кокуй, өзү турбайбы! — деген үн чыкты да, узун бойлуу чал алга басып, башы жок чабендестин жанына тура калды.

Ал — ошол жигиттин атасы эле.

Эси ооп жыгылып бараткан аялдын чыңырганына окшогон добуш, басырыңкы онтоо алыстан угулду.

Бул — анын карындашы эле.

Вудли Пойндекстерди четке алып кетишти. Тегерегинде эмне болуп жатканын да билбей, ал каяша кылбай басып кетти. Аны каретанын жанына алып келишти, кызынын жанына отургузшту.

Карета ордунан жылган жок. Луиза Пойндекстер сот бүтмөйүнчө ал жерден кетпейт.

Зеб Стумпту күбенүн ордун ээле дешти.

Ал каадасынча тартынбай, эркин сүйлөдү:

— Генри Пойндекстер жоголуп кеткенден кийин экинчи күнү ушул жаман иш жөнүндө биринчи жолу уккам. Ага чейин ан уулап жүрдүм эле. Мага мустангерди киши өлтүрдү деп айыпташып жатышат деди. Морис Жеральд андай ишке барбай турганын билгенимен аны менен көрүшкөнү жөнөдүм. Үйүнө барсам, жок экен. Үйүндө анын малайы Фелим жалгыз экен. А шордуу ушунчалык коркуп калыптыр, анын мага айткан сөзүнөн такыр эчтеке түшүнө алганым жок. Ал ошентип, мага аркы-беркини айтып жатканда, мойнуна бирдеме байланган ит жүгүрүп келди. Иттин мойнундагысы карточка экен. Карточкага кызыл сыя менен, жөн айтканда, кан менен жазылган сөздөр бар экен. Ошол сөздөр аркылуу жигитти кайдан табууга боло турганы ачык айтылыптыр. Фелим менен итти алып, ошо жакка жөнөдүм. Мустангерди ягуардын тырмагынан куткарып калгандай болуп, дал убагында келиптирбиз. Ошол чаар ала мышыкка ок атып жибердим. Ал ошону менен ойрон болду... Эмне кылмак элем. Ошондон кийин мустангерди кепесине алып келдик десе да болот. Өзү бир да кадам шилтей алган жок. Мээси да жайында эмес экен: жигит жазгы күрптөн жакшыраак эчтеме билбейт экен. Ошентип оорутуу кишини кепесине алып келдик. Регуляторлор келип тапканча, ал ошентип жата берди.

Муштайгердин кепесинде болгон бардык окуя жөнүндө айтсамбы. жокпу дегенсип, күбө бир аз унчукпай токтоп калды. Эчтеме айтпай койсо, жакшы болуп жүрбөсүн?

Бирок айыптоочу каршы-терши суроо берип, Морис Жеральд камакка алынганга чейин эмнелер болгонун бүт айтып бергин деп кыстап калды.

— Кош эми, — деп сөзүн улантты Зеб Стумп, — дагы анча-мынча кошкум келет.

— Сүйлөңүз, мистер Стумп, — деди Сан-Антаниодон келген жактоочу.

— Эмесе мындан. Азыр менин айта турганым, соттолуп жаткан кишиден көрө, ошонун ордун ээлей турган кишиге көбүрөөк тиешелүү. Азыр анын атын айтпай эле коеюн.

Тырмышып жүрүп билгеним жөнүндө гана айтам. Силер, присяжныйлар, калган нерсе жөнүндө божомолдоп билерсиңер.

Картаң мергенчи көп сез сүйлөмөкчү болгонсуп, бир аз эс алып, бир минутага токтоп калды.

Топураган эл кунт коюп тыңшап турду.

— Эмесе — мырзалар, — деп сөзүн улантты Зеб, — укканыман, негизгиси көргөнүмөн кийин мен бу бечаранын тирүү эмес экенин түшүндүм. Бул ыплас ишти кылган мустангер — Морис Жеральд эмес экенин да жакшы билдим эле. Андай болсо, бул ишти ким кылды деп ойлодум. Өзүңөр сыяктуу эле, ушул суроо менин жүрөгүмү абдан өйкөдү. Ирландиялык жигиттин айыптуу эмес экенине шек санабай, чындыкты акырына чейин тергештиргим келди. Көп нерсе ага каршы далил болду. Бирок ошентсе да, мени айныта алган жок. Прериядагы изди өзүм изилдемекчи болдум. Бир аттын изи мага бөтөнчө кызык туюлду. — Ал — Америкалык такаланган аттын изи эле. Төрт таканын бирөө сынып калган экен. Ошол така мына?

Күбө камзолунун чоң чөнтөгүнө колун салып, сынган таканы алып чыкты.

— Мына, судья, ушул ат ошо киши өлтүрүлгөн түнү прерияда жүргөн ат экен. Ал ат өлтүрүлгөн кишинин, ошондой эле азыр киши өлтүрдү деп караланып жаткан кишинин атынын артынан жүрүптүр. Кылмыш болгон жерден анчалык алыс эмес жерден гана издер бөлүнүптүр. Бирок киши токтогон эмес экен — ал дагы нарылап жөө басыптыр. Баягы кан уюп жаткан жерге чейин барыптыр. Төгүлгөн кан — ошол кишинин колунан келген иш болуу керек. Киши өлтүргөн адам такасы сынык ат минген экен.

— Уланта бериңиз, мистер Стүмп, — деди судья, — Бу сиздин укмуштуу сөзүңүз эмне экенин түшүндүрүп бериңиз.

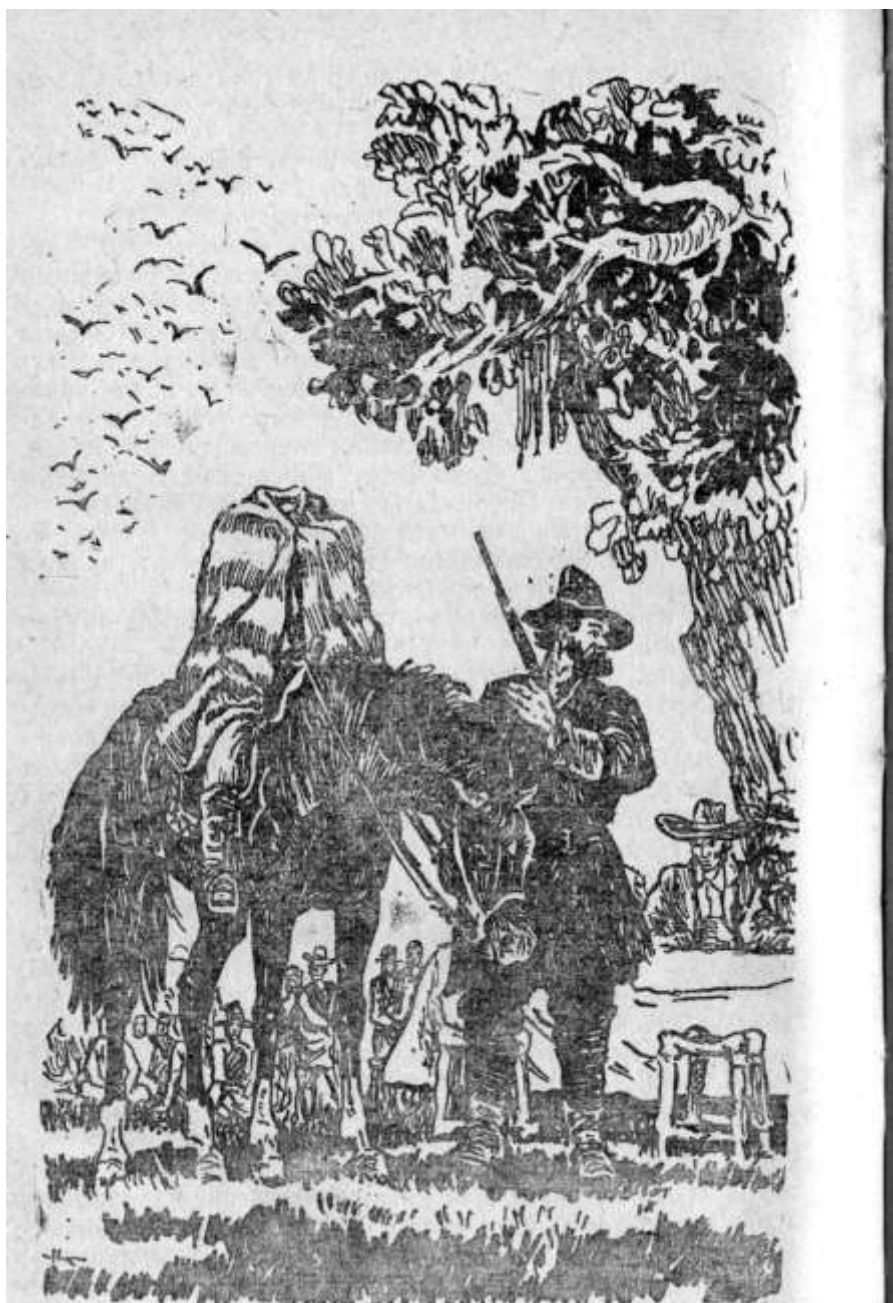
— А менин сөзүм мындай: мен айтып жаткан киши бадалдын арасына жашырынып алып, ок аткан экен; ошол октон жаш Пойндекстер каза болуптур.

— Кандай киши? Ал ким? Атын айтыңыз! Анын аты ким? — деген бир нече добуш катары менен угулду.

— Менимче, анын атын ошондон табасыңар.

— Каерден?

— Мына бу башы жок кишинин денесинен табасыңар. Бери карагылачы, — деп күбө башы жок кишини көрсөттү. — Ала серапэдеги катып калган канды көрдүңөрбү! Кандын ортосунда тешик бар. Бирок жонунан чыккан тешик жок. Мына ошентип, менин оюмча, ок мунун денесинде калган болуу керек, Эмесе, чечиндирип карап көрөлү.

Эч ким каршы болгон жок. Эки-үч киши, алар менен кошо Сэм Менли да алга чыкты. Ошол учурга ылайык келген салабат менен алар серапэни чече баштады.

Айлананын баары тымтырс болуп калды, кала берсе күбүр-шыбыр да угулган жок. Баары көзүн айырбай карап турду.

Өлүктүн эки жерине — жүрөгүнүн тушуна, анан дагы төмөнүрөөк эки ок тийген экен. Кан жалаң гана төмөн жактагы жаранын тегерегине уюп калыптыр. Өйдө жактагысы жаракат эмес, жөн эле ок тийип тешип кеткен жер экен, кан да уюбаптыр.

— Мунун, — деди Зеб Стумп, өйдө жактагы тешикти көрсөтүп, — эч кандай баркы жок. Кандын биерде жок экенин көрүп турасыңар; бул ок өлгөн денеге тийгенин далилдейт. Муну мен мустангердин кепесинин жанынан түн ичинде аткан болчумун. Мына бу экинчи ок — мунун жөнү такыр башкача. Бу жигитти өлтүргөн жаракат ушул. Октун чыгып кетпей ичинде калганына көзүм жетип турат. Тилип туруп, карасак, жакшы болор эле.

Өлүктү чечип, аттан түшүрүштү.

Өлгөн жигиттин сөөгүн этияттап көк чөптүн үстүнө жаткызышты. Сэм Менли негизги хирургдун милдетин аткарды.

Акырында окту алып чыгышты да, присяжныйларга беришти. Октон: «К. К». деген инициал ачык көрүнүп турду.

Ягуарга мергенчилеп барып жүргөн кишилер бул ок кимдики экенин оңой эле түшүнүштү.

— Бу жөнүндө эмне дейсиз, мистер Стүмп? — деп сурады жактоочу.

— Бу жөнөкөй эле иш, ар бир боз баш балага да ачык болууга тийиш. Жаш Пойндекстерди өлтүргөн ушул ок,

— Бирок ким атты деп ойлойсуз?

— Ким атканында түшүнүү кыйын эмес. Кат жазган киши кол койгондо, катты ким жибергенинен эч ким жаңылбайт, бизде да ошондой учур болуп отурат. Ырас, биерде биринчи тамгалары гана жазылыптыр, бирок билүү кыйын эмес. Тамгалар өзүн өзү айтып турбайбы.

— Окко белги коюлганы ырас — деп, айыптоочу кийлигише кетти. — Мүмкүн сеттльменттеги белгилүү жентльменге октун таандык болушу ыктымал. Ошондой деп эле коёлу. Бирок бул али эчтекени далилдебейт. Мылтыкты бирөө уурдап алып өлтүргөндүр, — бул көп боло турган окуя, анын үстүнө, айтыңызчы, бул өлтүрүүнү кандай деп түшүндүрүүгө болот, сиз шек санаган киши өлтүрдү деп кандай негизде болжолдоого болот? Атын айтпасак да, бул кимдин инициалы экенин билебиз. Ал жентльмен өзү да бул менин инициалым эмес деп тана койбос. Бирок анын анткени да эч нерсеге жатпайт. Анын атын ушул өлтүрүү менен байланыштыра турган дагы башка далилдер жок.

— Сиз ошондой деп ойлойсузбу? — деп сурады айыптоочу сөзүн качан бүтөр экен деп шашыла күтүп турган Зеб Стүмп. — А сиз мына муну эмне дейсиз?

Ошентип айтар менен Зеб капчыгынан кичинекей, чети күйүк, дарыдан карайып калган кагазды алып чыкты.

— Бул кагазды мен киши өлтүрүлгөн жердин жанындагы бадалдын арасынан таптым, — деди картаң мергенчи кагазды присяжныйларга берип жатып. — Бу кагаз акациянын тикенегине илинип калыптыр; аерге ок чыккан мылтыктын оозунан учуп барып түшкөн болуш керек. Менин түшүнүмчө, жездин оозуна тыгын кылып тыккан конверттин айрыгы болуш керек. Октогу инициалга далма-дал келген ат ушу кагазда да бар экен. Сот өзү окуп чыкса да болот.

Присяжныйлардын бири кагазды алып, жайып туруп, жарыя окуп берди:

— «Капитан Кассий Кольхаунга».

ХСVІ глава КАЧТЫ!

Ушул ат соттун мүчөлөрүнө чоң таасир кылды. Ошону менен кошо элдин арасынан кыйкырык чыкты. Бул таң калган добуш эмес эле. Жок? Ал айыпталган кишини актоо, каралоочулардын эн ашынган кишисин айыптоо эле.

Зеб Стүмптун айткандары Морис Жеральддын бүтүндөй айыпсыз экендигин, Генри Пойндекстерди өлтүрүүгө такыр катышпаганын ачык далилдеди. Эми бу жөнүнөн эч ким шек санаган жок.

Ошону менен катар өлтүргөн киши Кольхаун экендигин да андан кем ырастаган жок. Чети күйгөн алакандай кагаз бир топ далилдердин эң акыркысы болду.

Зеб сөзүмдү бүтө элекмин дегендиктен, аны сөзүңдү улантып сүйлөй бер дешти. Ал кандай шектенгенин, прерияда кылмыштын изин издегенин, башы жок чабендести капитандын кубалап жүргөнүн эки жолу көргөнүн айтып берди. Анын ат алмаштырганын да сүйлөп берди.

Эң акырында, башы жок чабендести кармаганда, бадалдын арасында болгон окуяны да түгөл сүйлөп берди.

Сөзүн бүтүрүп, картаң мергенчи сот дагы эмне деп суроо берер экен дегенсип, камырабай күтүп турду.

Бирок топурап турган эл эми анын айтканына кызыккан жок. Кыйкырган добуштар чыкты.

— Ирландиялык жигитти бошоткула, ал күнөөлүү эмес! Аны коё бергиле?

Андан да кем талап кылбаган башка кыйкырыктар угулду:

— Кассий Кольхаунду камагыла! Аны сотко бергиле! Киши өлтүрүп, кылмыш кылган ушул турбайбы? Дал ошол үчүн мустангерди каралоого тырышкан экен го. Эгер күнөөкөр болбосо, өзү далилдеп берсин. Сотко бергиле! Соттолсун!.. Судья, сиздин сөзүңүздү күтөбүз, Кольхаунду айыпталуучулардын ордуна олтургузууга буйрук бериңиз. Бул орунду айыпсыз киши көпкө чейин ээлеп келбедиби!

Судья көпчүлүктүн айтканына каршы тура алган жок, Кассий Кольхаундун атын айтып үч жолу кыйкырды. Жооп болгон жок. Баары капитанды көзү менен издеп калышты.

Аңгыча болбой, Зеб Стумп сүйлөп жаткан ордунан басып, картаң бээсине жүгүрүп барды.

Ошерде тургандардын баарын таң калтырган шамдагайлык менен ал бээсине ыргып минип, дубдун жанынан чу коюп өттү.

Четте байлануу турган аттардын арасынан дагы бирөө уурданып басып баратканын ошо замат көрө коюшту. Канчалык сактык кылса, да, а кишинин кыймылынан өтө шашкалактаганы байкалып турду.

— Тигине! Кольхаун экен! Качмак болду! — деп туш-туштан кыйкырышты.

— Кармагыла! — деген судьянын үнү угулду. — Кармап, бери алып келгиле.

Буйрукту кайталоого туура келген жок — ондогон кишилер аттарын көздөй жүгүрдү. Кольхаун өзүнүн боз мустангына баарынан мурун жетип, ыргып минди. Эки жагын алаңдап карап, прерияны көздөй ызгытып жөнөдү.

Элүү чабендес майордун: «Тирүү болсо да, өлүү болсо да алып келгиле!» — деген сөзүнө шыктанып, анын артынан чу дешти.

Кавалериянын экс-капитанынын өмүрү эч качан мындай коркунучта болгон жок эле. Буэн Висттеги уруш майданында да, Обердофердин аракканасынын полунда жатканда да жаагына мустангердин тапанчасы такалганда да мындай болгон эмес эле. Ал Рио-Грандени көздөй чапкылап баратты, бирок Мексиканын чек арасынан өтө качып кетүү үчүн бараткан жок; ал ошерден сыйын табам деп ойлогон да жок — ал команчалардын вигвамына жашырынгысы келди. Артынан кууп келаткан коркунучка алдынан чыга турган азап-тозок тең келе албайт эле. Балким, өзүн ушундай зарылдыкка түрткөн акыл-эссиз жоругу жөнүндө кийин өкүнөр. Ал байлыгынан, досторунан, маданияттуу коомдогу даражасынан ажыраар; ал гана эмес, сүйгөн кызынан да кол үзөр. Бирок азыр ал жөнүндө ойлогудай убакыт жок. Анын кара жаны сүйүүдөн кымбатыраак.

Баш кесердин боз мустангысы арабдын күлүгүнөн бетер зыркырап баратты. Ошентип чуркоого ат туруштук бере алар бекен? Ал эртең менен жыйырма милядан ашыгыраак жол жүрүп тынбай чапкылап отурган эле.

«Бактыма жараша, атымды мексикалык атка алмаштырганым жакшы болгон экен! — деп ойлоду Кольхаун. — Эгерде кыздын мустангысы болбосо, сүрдүү соттун, кыжырланган элдин алдында турмак элем».

Кассий Кольхаун эми андай тагдырдан коркпой, коркунуч өтүп кетти го деген ой менен көңүлүн жубатты. Кылчайып карап, чабендестердин алыс калганын көрө койду. Капитан алды жагын карап, берметтей жылтылдаган көпкөк саваннадан дүмпүйүп карайган токойду көрө койду. Ошол токойго жетсе жаны аман каларына кылмышкер шек санаган жок.

XCVII глава БАШ КЕСЕРДИ КУУГУНТУКТОО

— Чын эле кылмышкерди кууп жете алышпайбы? — деген суроо дарактын түбүнө калгандардын оозунан чыгып кетти.

Прерия менен жүзгө жакын чабендес, аскер жана карапайым кишилер — зыркыратып баратышты, Зеб Стумп да алар менен бирге.

— Жетпей коюшпайт!

Тигине, кууп бараткандарга дагы бир чабендес кошулду — ал өзүнүн күлүгүн минген, элдин арасынан кимдир бирөө бере койгон кыл арканы бар Морис Жеральд.

Аны бардыгы ынтаа коюп карап турушту; кылмышкерди кууп жетип, кармап, сотко алып келишерине эч ким шек кылган жок,

Өзүнүн аман калганына ишенип үлгүргөнчө, Кольхаун арт жагын кылчайып карап, тору атты көрө койду. Бирок тору аттын үстүндөгү мурунку башы жок өлүк эмес, Морис мустангер экен. Андан качып кутула албассың!

Качкындын бүткөн бою дүркүрөй түштү. Бирок жакын жердеги бадалды көрө коюп, кутулам го деп дагы үмүт кылды. Кыйналган боз атын ал дагы камчылай баштады.

Токою кесилген жер бар эле. Кольхаун ошол жерге кирди. Тике бурулган жер да көрүндү. Чытырман бадалдын арасына жигит жашынып калууга болот эле. Бирок андай болбоду! Тору аттын дүбүртү арт жагынан үгүлдү. Мустангер токтогун деп капитанга кыйкырды.

Айласы кеткен эмедей бакырып, капитан Кольхаун тизгинин жыйды да, шап дегизе тапанчасын алды. Тарс эткен добуш үгүлдү. Абадан ок чырылдап өтүп кетти. Аңгыча болбой, шуулдаган добуш үгүлдү; абада узун жылан аты-рылгандай боло түштү, — Кольхаун аны бозоргон түтүндүн арасынан көрүп калды. Жылан тике эле өзүн көздөй атырылды.

Тапанчасын экинчи жолу басууга чамасы келбей калды. А түгүл, кыл аркандан мант берип кетүүгө да чамасы келбеди: сыйыртмак анын ийнине илине түштү. «Багынгын, баш кесер!» — деген кыйкырык чыкты. Кассий Кольхаун тору аттын бура тартканын көрө койду, ошол эле замат капитан ээринен учуп түштү.

Ошондон кийин Кольхаун эч нерсе уккан да, көргөн да, сезген да жок. Жерге катуу тийип, талып калган эле.

ХСVIII глава АЛИ ТИРҮҮ

Баш кесер жерде сулк жатты. Анын колу аркан менен байланып калган эле. Ал өлүп калгандай сыяктанды.

Бирок аны колго түшүргөн киши башкача жоромолдоду. Ал же эси ооп калды, же болбосо жөн эле анткорлонуп жатат деп ойлоду. Анткорлонуп жатат го деп чочуганынан, Морис арканын кере тартып, атынан түшпөй турду.

Кожоюнун тилин алып, ат же артка кайра тартууга, же алга атырылып жөнөөгө минута сайын даяр болуп, былк этпей турду.

— Энчисин алат. Муну ушундай кылмыш кылды деп ойлосоң, төбө чачын тик турат! — деп кобурады мустангер, — Өзүнүн бир тууган таякесин өлтүрүп, башын кескенин карабайсыңбы! Башын кескен да ушул экендигинде шек жок. Таякесинин башын кесүүгө муну эмне аргасыз кылды? Ошенткенин бул өзү түшүндүрөр.

— Жаңылышасыз жигит, — деген бирөөнүн үнү угулду. — Ушул суроонун баарына жооп бере турган киши бар, Картаң Зеб Стумп сиздин кызматыңызды аткарууга даяр. Бирок азыр ал жөнүндө сүйлөп тура турган убакыт эмес, биерде сандалып турууга да убакыт жок. Муну эмендин жанына алып баруубуз керек; кылмышкер ошерден өз энчисин алат.

— Бирок муну кандай кылабыз? Аты качып кетти.

— Опоңой эле, мистер Жеральд, жөн талып калган болуп жаткандыр. Эгерде жөө баралбаса, атчан барсын — менин бээм жеткирет. Атчан жүрүп ээр абдан тажатты.

Эгерде бул анткорлонгонун койбосо, атка мингиси келбесе, анда өлгөн бугудан бетер атка арта салып алып барабыз. Токто! Эси-учун жыя баштады окшойт... Кана, досум, тур, — деди Зеб Стумп, Кольхаунду жакадан алып силкилдетип. — Тургун деп жатабыз, жүр. Сизди күтүп жатышат. Сиз менен анча-мынча сүйлөшө турган кишилер бар.

— Ким? Каерде? — деп сурады туткун, эс-учун бир аз жыйып, эки жагын элеңдеп карап. — Мени менен ким сүйлөшкүсү келет?

— Баарынан мурда мен.

— А? Бу сиз белеңиз, Зеб Стумп? Анан... дагы...

— Дагы, мистер Морис Жеральд, мустангер. Аны менен мурда жолугушаңыз керек эле. Ал да сиз менен сүйлөшкүсү келет. Анан дагы, тиги жакта, форттун жанында сизди күтүп турган ар түрдүү эл бар. Андан көрө тезирээк туруп, биз менен жүрүңүз.

Кольхаун жай ордуна турду. Эки колу сыйыртмак менен бекем байлануу эле.

— Менин атым кана? — деп кыйкырды ал эки жагын карап. — Менин атым кайда?

— Атынын кайда качып кеткенин шайтан билбесе ким билсин. Мүмкүн, үйүңө, Рио-Грандеге кеткендир. Ал шордуу атты абдан кыйнаган экенсиз. Сизге алмашып барганын наалаттап, бир аз дем алганы өзүнүн туулуп өскөн жайытына кеткендир.

Кольхаун картаң мергенчиге таңыркап карады. Алмаштырганы? Бул ошону да билет экен го!

— Болду, — деди Зеб шаштырып, — сотту күттүрүп коюу — оңтойсуз. Даяр болдуңузбу?

— Эмнеге?

Биринчиден, мистер Жеральд экөөбүз менен бирге барууга. Экинчиден, соттун алдына турушуңуз бөтөнчө зарыл.

— Соттун? Мен соттун алдында турушум керекпи?
— Ооба, мистер Кассий Кольхаун.
— Кандай айыптоо боюнча?
— Таякеңиз Генри Пойндекстерди өлтүргөнүңүз үчүн.
— Калп! Ким кандай дебесин, барып турган калп?
— Бас жаагыңды! — деп буюрган эмече кыйкырды Зеб. — Сүйлөйм деп убара болуп кыйналбаңыз. Эгер Зеб Стүмп жаңылбаган болсо, сизге дагы көп сүйлөөгө туура келет. Эми жүрүңүз. Сот күтүп отурат, адилеттик күтүп жатат, ошону менен кошо алтымыш регулятор да күтүп турат.

— Мен кайра барбайм! — деп, мен-менсинип жооп кайтарды Кольхаун. — Мага буйрук бергидей сизге ким укук берди? Андай кылуу үчүн сизге эч ким полномочие берген жок...

— Ырас элеби? — деп, Зеб анын сөзүн бөлүп жиберди.. — Андай укукту мага адилеттик өзү берди, — деп мергенчи сөзүн улантты мылтыгын алып. — Мына муну көрдүңүзбү? Өз укугумдан пайдаланбай койбойм. Келжиреген сөздү койгонүз жакшыраак болот. Мен кулагын шалпайтып түрчулардан эмесмин. Андан көрө, менин бээме миниңиз да, акырын жолго түшүңүз. Болбосо, кадимки таңгак өңдөнтүп, атка таңып салам. Сиз кайра барууңуз керек, сөз бүттү.

Кольхаун жооп кайтарган жок. Ал үмүтүн үзгөнсүп бирде Стумпка, бирде Жеральдга, бирде тегерегин айландыра карап, анан билгизбей чөнтөгүнөн чыгып турган тапанчасын карады. Тапанчасын алууга аракет кылды, бирок кыл аркан, андан башка мылтыгын аны көздөй сунуп турган картаң Зеб жолто кылды.

— Ылдамыраак! — деп кыйкырды мергенчи. — Атка миниңиз, мистер Кольхаун! Сизди картаң бээ күтүп турат. Тезирээк миниңиз деп айтпадымбы!

Кавалериянын экс-капитаны кыцк этпей мергенчинин буйругуна баш ийди. Антпесе, ажалы жетерин билип, коркту.

Зеб Стумп бээсин тизгининен алып, жетелеп жөнөдү. Мустангер ойго батып, алардын артынан бастырып отурду. Ал эрдик кылып, жүрөгүн түбөлүккө ээлеген кыз жөнүндө ойлоп баратты.

ХСІХ глава ЭКИ ОК АТЫЛДЫ

Биринчи жолу токтоп турганынан азыраак созулган экинчи жолку капылес токтолуудан кийин сот эмендин түбүндө заседаниесин кайра баштады. Күн кечкире баштады. Батып бараткан күндүн кыйгач нуру дарактын калың жалбырагы калкалап турган жерге төгүлүп турду. Күндүн ошол нуру күндүзгүдөй алтын өңдөнүп жылтылдабай, бир балаа башталчудай болуп кызарып тийди.

Морис Жеральд эми соттолуучу кишинин ордунда отурбай күбө катарында отурду. Айыпталуучу киши отура турган орун бош калган жок. Кассий Кольхаун камакка алынган кылмышкер болду. Соттун көрүнүшүндөгү болгон бирден-бир өзгөрүү ошол эле.

Баягы эле судья, баягы эле присяжныйлар, баягы эле эл. Айырмасы эле: алардын айыпталган кишиге кылган мамилесинде болду. Кольхаундун айыптуу экендигине эч ким шек кылган жок. Айыптуу экени ачык. Бардык далил түгөл болду.

Бир гана нерсе жетишпеди, эмне себептен өлтүргөнү ачык болгон жок. Эмне үчүн Кассий Кольхаун өзүнүн бир тууган таякесин өлтүрдү? Эмне үчүн анын башын кесип салды? Өлтүргөн кишиден, башка бул суроого эч ким жооп бере албайт.

Соттун тергөөсү бат эле бүттү. «Айыптуу» деген өкүм чыгарылды. Судья башындагы панамасын алып, өкүмдү жарыялаганы өлүмдүн кайгылуу эмблемасы бар кара шапкесин кие баштады.

Формалдуулукту сактап, айыпталган кишиге акыркы сөз берди.

Кольхаун селт этип кетти. Бирөөнү көөмп жатканда кагылган коңгуроо сыяктуу, ушул сунуш анын кулагына суук учурады. Ал элеңдеп, эки жагын карап, бир да киши боору оорубаганын көрүп, үмүтүн үздү.

Жаны оорубаганын көрүп, үмүтүн үздү.

- Жаны ачыган бир да кишини таба алган жок. Баарынын өңү каарданып турду.

Кылмышка кошо катышкандар, акыркы учурга аны колдоп турган, пара алып жалданган бандиттер, эми такыр керексиз болду — алардын жан тартканынан пайда жок. Закондун алдында туруштук берип тура албай, кылмыштын ашкере ачык экенине чыдай албай, алар кайдадыр бүт качып кетишкен,

Өзүнүн байлыгына, атактуу экенине карабастан, Кольхаун эми достору да, жакын кишилери да жок, жападан-жалгыз калды. Киши өлтүргөн адамдын тагдыры Техаста ошондой болот.

Анын өңү, кебетеси бүтүндөй өзгөрүп кетти, — каадасынча менменсинип мактанбай, суу жүрөктүк кылып корккону өңүнөн көрүнүп турду.

Ошенткенине таң калуу керек беле? Абалы аргасыз экенин, көрдүн оозунда турганын сезип отурду.

Аңгыча болбой, ындыны өчкөн көзү, бир арга болчудай ой эсине келе калгансып, жалаңдап кетти. Анын кебетеси бирдемени мойнуна алгысы келгендей боло түштү. Анысы айыбын мойнуна алмакчы болгону беле? Чынын айтып, жанынын кашайганын жеңилдеткиси келеби?

Анын оюн билип, кишилер дымын чыгарбай, күтүп турушту.

Кала берсе, чегиртекелер да чырылдабай калгандай болду.

Тымтырстыкты соттун үнү бузуп жиберди:

— Өлүм жазасын алмаштыргыдай бир нерсе айта аласызбы? — деп сурады сот.

— Жок, — деп Кольхаун жооп кайтарды, — айткыдай эч нерсем жок. Өкүм туура чыгарылды. Өлүм жазасына арзыдым.

Толкундандырган окуяларга жык толгон ошо күнү катышып отургандар бир жолу да мынчалык таң калган эмес эле.

Эл үнчукпай турду.

Тымтырс болуп турганда, соттолгон кишинин үнү гана угулду — ымандай сырын качан айтар экен деп баары күтүп турду.

— Абдан туура, — деп сөзүн улантты Кольхаун, — Генри Пойндекстерди мен өлтүргөм, чытырман токойдун арасынан аткан болчумун.

Топураган элдин арасынан кимдир бирөөнүн чыңырган үнү угулду. Бул кыйкырык кыжырланганынан да төбө чачы тик турган кишинин кыйкырыгы эле. Ошондой эле зарлаган үн да угулду, — бул өлгөн жигиттин атасынын зарлаганы экенин баары биле койду.

— Билем, мен өлүшүм керек, — деп Кольхаун калп эле камырамаксан болуп сөзүн улантты. — Силердин өкүмүңөр ошондой; өкүмүңөрдү өзгөртө турган оюңар жок экени өңүңөрдөн да көрүнүп турат.

Өзүм мойнума алгандан кийин кечирим болот экен деп ойлоо дөдөйлүк болор, Бул катуу жазага мен толук арзыдым. Бирок ошондой болсо да, таякесин өлтүрдү деген маскаралык менен өлгүм келбейт. Эмне үчүн өлтүрдүң, бул өлүмгө сени кандай себеп түрттү деп сурадыңыздар? Менде эч кандай себеп болгон жок.

Турган кишилердин дагы күбүр-шыбыр болгону байкалды; ошол күбүр шыбыр таң калгандарын, эмне болгонун билгиси келгендерин, кыжырлангандарын ачык көрсөттү.

Бирок эч ким үндөгөн жок, сүйлөө үчүн кылмышкерге эч ким жолто да кылбады.

— Таң калып отурасыңар го? Анын себебин түшүндүрүү оңой: мен аны жаңылышып өлтүрдүм.

Топурап турган элдин арасынан таң калган үндөр угулду.

Айыпталган киши сөзүн улантты.

— Ырас, жаңылыштыктан болду. Жаңылыштыктан өлтүргөнүмү билип кыйналганым айтып берүү өтө кынын. Ошондой болгонун бир кыйла убакыт өткөндөн кийин билдим.

Ушул сөзүмү угуп, боору ооруган киши барбы экен деп үмүт кылгансып, соттолгон киши өйдө карады. Бирок сурданган кишилердин иреңинен ырайым кылуу жышаанасын көрө алган жок.

— Танбайм, — деди Кольхаун, — өлтүргүм келген киши бар экенин танбайм, анын атын да жашыргым келбейт. Ал тетиги менин алдымда турган жек көрүнчү шүмшүк. — Кольхаун Морис Жеральдга жутуп жиберчүдөй карады.

Морис Жеральд такыр кам санабаган кишиче, кебелбей карады.

— Ырас, мен ушуну өлтүргүм келди эле. Өлтүрүү үчүн менин негиздерим бар болучу, ал жөнүндө сүйлөбөй эле коёюн. Эми андан пайда жок. Мен ушуну өлтүрдүм го деп ойлодум эле. Бу ирландиялык итти таякем менен плащын, калпагын алмашканын кайдан билет элем?.. Калганынын баары силерге белгилүү. Душманымды мээлеп, досумду аткан экенмин. Атуунун акыры жаман болуп, атчан киши жыгылып түштү. Өлтүрөйүн дегеним жаздым болбосун деп, шамшарымды сууруп чыктым да, шордуунун башын кесе чаап таштадым, каргыш тийген серапэ мени дагы эле алдап турган экен.

Арзыгыдай өч алыш керек деп кыйкырган добуштар угулду.

— Эми, — деп чаңырды Кольхаун чурулдаган добуш бир аз басаңдаганда, — болгон окуяны бүт билесиңер, бирок эмне менен бүтөрү силерге белгисиз! Көр оозунда турганымы көрүп турасыңар, бирок мына муну да ала жатпай тынбайм. Ошентпесем, мени кудай үрсүн?

Акыркы сөзүн айтып бүтө элек жатып Кольхаундун колунан тапанча жаркырап көрүнө түштү — тапанчасын акыркы минутага чейин катып турган экен.

Ошол замат тапанча удаасы менен эки атылды.

Эки киши оңқосунан кетти. Экөө тең башы тийишер- тийишпес болуп сулк жатып калды.

Экөөнүн бири — Морис Жеральд мустангер, экинчиси — кавалериянын экс-капитаны Кассий Кольхаун болучу.

Жабалактап турган эл аларды курчап калды. Экөө тең өлгөндөй сыяктанды.

Жымжырт болуп турган элдин арасынан адамдын кутун учурган аялдын чыңырганы угулду.

С глава КУБАНЫЧ

Кубаныч!

Өзүн өлтүрүү оңунан чыгып, башка кишини өлтүрүү оңунан чыкпай калганда, килейген эмендин түбүндө отурган Луизанын сезими ушундай болду.

Жүрөгүн тызылдатып эңсегени анын кубанганын токтото алган жок.

Ошенткени үчүн жаш кызды ким айыптамак эле?

Башка киши болбосо, мен эмес. Адилеттик кылсаңар, силер да айыптабассыңар.

* * *

Морис Жеральддын жүрөгүнө мээлеген Кассий Кольхаундун огу Луиза белек кылып берген металл тумарга тийип тайып кетти. Жүрөгүнүн тушуна сактап жүргөн эстелик буюм жигитти аман алып калды.

Бирок ок зыянсыз өткөн жок.

Октон жаш ирландиялыктын эси ооп, оорудан жакшы болуп кете элегинде, дагы катуу жапа чекти.

Бирок эми баягы канкор койоттор менен айры куйруктар жабалактап асылган токойдун арасында да, өзүнүн кичинекей кепесинде да, же багуусуз абакта да жаткан жок.

Морис көзүң ачканда, өзү кастарлап, сүйгөн кызы төшөгүнүн жанында отурган эле, Эми аны багуу үчүн кызга эч ким жолто кылган жок. Эч ким, кала берсе, атасы да жолто кылбады.

Башынан өткөргөн күйүт кербез плантатор — чалды абдан мүңкүрөттү. Эми ал кызы менен Мористин үйлөнүшүнө каршы чыккан жок; ырас, каршы чыга турган жөнү да жок эле. Ирландиялык жигит жөн эле жапайы жылкы уулап жүргөн, карапайым мергенчи эмес, атактуу тектен чыккан маалыматтуу жигит. Техаста жаманатты болгон чөйрөгө анын эч кандай тиешеси да жок.

Вудли Пойндекстердин көңүлүнө туура келген дагы бир кырдаал бар эле. Ирландиядан келген юрист бала көрбөй өлгөн тууганынан калган байлыкка Морис Жеральдды мураскер кылды.

Экс-капитан Кассий Кольхаундун бир кезде үйлөнгөнү белгилүү болду да, анын байлыгы Жаңы Орлеанда турган баласына бүт өтүп кетти.

Луиза менен Морис Жеральд үйлөнүп, той бергенден кийин саякаттап Европага кетишти. Анан Мористин туулуп, өскөн жерине да барышты.

Ирландиялык жигитке кусадар болгон көк көз сүлүү Фелимдин кыялында гана калган болучу. Ирландияда болгон убагында Морис Жеральддын жаш колуктусу бир жолу да күнүлөгөн сезимин билдирген жок. Каса-дель-Корвого кайра келгенден кийин гана, анын ошол кыйнаган күнүлөө сезими бир аз козголду. Бир жолу эри көкүрөгүнөн кан аккан татынакай аялды үйүнө көтөрүп келди. Аял али түрүү эле, бирок өлө турган минутасы эсептелүү болчу.

«Ким жарадар кылды»? деген суроого аялдын: «Диаз! Диаз!» деп жооп кайтарууга гана чамасы келди.

Бул Исидора Коварубио де-Лос-Ланостун акыркы сөзү эле.

Исидоранын өлүшү менен Луизанын күнүлөгөн сезими өчүп жок болду. Эми күнүлөө сезими Луизанын жүрөгүн өйкөгөн жок.

Күнүлөө ордуна ал шордуу сеньоритага боору ооруду.

Морис өлтүргөн кишини кууп жетип, өч алмакчы болуп, тору мустангын токунганы жатканда, жаш креолка ага өзү жардам берди.

Диаз мустангердин сыйыртмагында жатканын көрүп, Луиза ыраазы болду. Бир топ регулятор Диазды ошол эле жердеги даракка асып өлтүрмөкчү болушканда да, ал мексикалык жигитти жактаган жок.

Он жыл өттү. Ошол убактын ичинде Техаста, айрыкча Леона менен Нуэсестин теребелиндеги сеттльменттерде зор өзгөрүүлөр болду.

Мурун чытырман токой өскөн жерлерге плантациялар пайда болду. Үйүр-тобу менен мустангдар оттоп жүргөн жапайы талаага шаарлар курулду.

Эми кишилердин, жердин, кыштактардын жаңы аттарын угасыңар.

Бирок Каса-дель-Корвонун эски гасиендасы өзүнүн мурунку наамын сактап калды. Ошерден өзүңөргө тааныш кишилерди да табасыңар.

Гасиенданын кожоюну — Техастагы эң көрүнүктүү эркектердин бири, анын зайыбы ошол аймактагы эң сулуу аялдардын бири. Алар Морис Жеральд менен Луиза, алар али карта я элек, гүлдөп турган кези.

Аерден Вудли Пойндекстер деген чалды да жолуктурасыңар. Ал силерди өзүнүн короолоруна ээрчитип барып, уйларын көрсөтүп, плантациянын жайыттарында жайланып жүргөн үйүр-үйүр жылкысы жөнүндө сыймыктанып сүйлөп берет.

Эски гасиенданын ичинен алты баланын шаңкылдаган үнүн угасыңар. Алар Пойндекстердин неберелери, анын карта ягандагы эрмектери.

Атканага баш багып карасаңар, аерден эски таанышыңар Фелим О'Нилди көрөсүңөр. Эми ал Каса-дель-Корводо ат багарлардын башчысы болуп кызмат кылат. Өңү кара Плутону да ошерден кезиктире аласыңар, эми ал арабакечтин милдетин аткарат, арабага чыгып, божуну колуна алганча, атты анда-санда гана, көңүлү ооганда карайт.

Плутонун зайыбы бар; ал — окуучуларга белгилүү Флоринада.

Каса-дель-Корводо тамак ичип отурган жерден дагы бир тааныш атты — картаң мергенчи Зеб Стумптун атын угасыңар. Күрптүн же бугунун куурулган эти столго келер менен эле, Зеб Стумп жөнүндө сөз башталат.

Столго шарап коюлганда, аны бөтөнчө көбүрөөк эске түшүрүшөт.

Ырас, Зебдин өзүн аерден анда-санда гана учуратасыңар. Баары төшөктөн турбай уктап жатканда, ал гасиендадан кетет да, башкалар уктаганы жатканда кайра келет. Бирок ууга барып, алып келген нерселери картаң Стумптун ошол үйдө турарын ачык далилдейт.

Каса-дель-Коррого барганыңарда, бүт дээрлик жомок болуп кеткен табышмактуу тарыхтын үзүндүлөрүн укпай койбойсуңар.

Малайлар бүткүл тарыхты баштан-аягына чейин айтып берүүдөн качпайт, бирок шыбырап сүйлөшөт. Бул — үйдө сүйлөнүүгө тыюу салынган тема, ал гасиенданын кожоюндарынын эсине кайгылуу окуяны түшүрөт.

Бул — башы жок чабендес жөнүндөгү баян.

Бүттү.

«БАШЫ ЖОК ЧАБЕНДЕС» ЖАНА АНЫН АВТОРУ

«Башы жок чабендестин» автору — Томас Майн Рид (1818—1883) жөнүндө анын эң мыкты китептеринен да кызыгыраак роман жазууга болор эле.

Улуттук теги ирландиялык, анчалык бай эмес, провинциялык поптун уулу Майн Рид өзүнүн үй-бүлөсү кыстаса да, атасынын жолуна түшүүнү каалаган эмес. Жыйырма жашар жигит болгон кезинде ал мекенин таштап, ошо кездеги өзүнүн көп мекендештери көчүп барган Америкага жөнөйт. Ошол көчүп баргандардын арасында Ирландиядагы америкалык үстөмдүккө каршы багытталган революциялык кыймылга катышкандар аз эмес эле.

XVII кылымда эле Англия Ирландияны басып алып, өлкөдө калкты массалык жакырланууга дуушар кылган ырайымсыз колониялык режимди орнотот. Запкы көрсөтүп, эксплуатациялоого Ирландиянын эли көтөрүлүш чыгарып жооп берет. Англиялык бийликтер аябай басып келген боштондук кыймылы калктын улам кеңири

чөйрөлөрүн кучагына алат. Көз каранды болбоо үчүн күрөшкөн жашырын уюмдар өлкөдө аракет кыла баштайт. Ирландиялык эмигранттардын⁷⁰ арасында, айрыкча Америка Кошмо Штаттарында ошол уюмдардын өзүлөрүнүн бөлүмдөрү болгон: аерде XIX кылымдын биринчи жарымында жумуш таппаган нечен жүз миң ирландиялыктар көчүп барат.

Өзүнүн ирландиялык теги, өзүнүн эли жана элинин маданияты менен сыймыктанган жан Майн Рид кээ бир ирландиялык эмигрант-революционерлерге жакын болгон. Балким, анын Америкага кетишине англиялыктардын үстөмдүгү менен элдешкиси келбегени себеп болгон чыгар. Майн Рид жаш чагында эле улуттук эзүүгө каршы чыгып, өзүнүн эркиндиги үчүн күрөшкөн элдерге жан тартат.

Бир кыйла жылдар бою ал Америка Кошмо Штаттарынын аз изилденген, эли өтө аз аймактарында укмуштуу окуялуу турмушту башынан өткөрөт. Изилденбеген, суусу жок чөл аркылуу Батышты, Тынч океанды карай үрккөн алгачкы америкалык көчмөндөрдүн тагдырынан ал көзүн айырбайт: Калифорнияда «алтындын желикмесинин» башталышын өз көзү менен көрөт. Анын көзүнчө Америка Кошмо Штаттары Техасты жана дагы башка территорияны басып алат. Майн Рид Американын эң чоң Дарыяларын — Ред Ривер, Миссисипини — изилдеп чыгат да, кийин өзүнүн романдарында жазган Американын прериялары менен тоолорунда саякат кылып жүргөн. Ал индеец элдеринин, аралаш ак калктын: америкалыктардын, француздардын, испаниялыктардын тиричилик-турмушу менен жакын таанышат. Ээн талаа, эркин тоолор» го алыс жол чегип, ал өмүрүн нечен жолу коркунучка учуратат.

Америка Кошмо Штаттарынын жана Мексиканын аны менен чектеш аймактарынын турмушун байкап, изилдеп жүрүп, Майн Рид аерден адилетсиздикти, кысымчылыкты өз мекениндегиден аз көргөн эмес.

Өзү киришүүгө аракет кылган соодагерчилик иши анын романтикалык мүнөзүнө жат экени көп узабай эле ачык болот. Эми өзү жакшы билген америкалык жана европалык соодагерлер каракчылар менен авантюристтер экенин көрүп, Майн Риддин кыжыры кайнайт.

1843-жылдан тартып Майн Рид журналист болуп иштей баштайт; Америка Кошмо Штаттарынын адабий чөйрөлөрү менен байланышат. Көп убакка чейин Филладельфияда туруп, америкалык атактуу романтик-жазуучу Эдгар Аллен По менен таанышат.

1846-жылы Майн Рид Мексика менен Америка Кошмо Штатынын ортосундагы согушка америкалык аскерлер менен кошо катышат. Саягы, Мексиканын ошо кездеги өкмөтүнө, айрыкча, саясий эски авантюрист — мексикалык диктатор Санта Анага тескери мамиле кылгандыгынан болсо керек.

Америкалык бийлик башындагы кишилер ошо кезде эле Мексиканы багындырып алууга умтулат. 1846-1848-жылдардагы согушта Мексиканын америкалык оккупанттарга каршы партизандык согуш уюштурган эл массаларынын эрдик менен каршылык көрсөтүшү аркасында багындырып ала алышпайт. Ошондой болсо да, согуштун натыйжасында Мексиканын бир кыйла жерин бөлүп алышат. Америка Кошмо Штаттары Калифорнияны, Техасты алат.

Мексикага каршы жүргүзүлгөн согуш баскынчыл, талоончул мүнөздө болгонун жаш капитан Майн Рид бат эле түшүнөт. Мексикалык партизандардын эрдик көрсөткөндүгүнө ал абдан кубанат. Ошол согуш жөнүндөгү өзүнүн романдары менен

⁷⁰ Эмигрант — саясий, диний жана башка себептер менен бир өлкөдөн башка өлкөгө көчүп барган киши.

повесттеринде эмес; бирок ошондой болсо да Мексикадагы америкалык аскерлердин мыкаачы жүргөн-турганы жөнүндө, мексикалыктардын баатырдыгы жөнүндө көп жазган.

1848—1849-жылдардагы революциячыл окуяларды Майн Рид кызуу куттуктайт. Ошол кезде ал реакцияга каршы чыгып, монархиялык курулушка жана феодалдык калдыктарына душман болуп, республиканы жактайт. Ошо кезде революцияга жан тарткан кишилерди аташкандай ал «1848-жылдагы кишилердин» бири болгон. Волонтерлердин отрядын баштап, Майн Рид канга батып жаткан Венгрияга жардам бергени Европага жөнөйт, бирок кечигип калат.

Майн Риддин өмүрүнүн мазмундуу, дуулап турган доору ошону менен бүтөт.

Европа өлкөлөрүндө 1848-жылдагы революциянын жеңилиши анын революциячыл-романтикалык иллюзияларына, эркиндикти сүйгөн санааларына сокку урат. 50-жылдардын башында ал Лондонго жайланышып, профессионал жазуучу болот: 40-жылдардагы өмүрүндө болгон бардык нерселерди ал өзүнүн китептеринде жана окуучулары менен кошо дагы бир жолу көз алдынан өткөргүсү келет.

Майн Риддин романдары биринен сала бири чыгат. Анын китептери жалаң жаштардын гана эмес, окуучулардын кеңири чөйрөсүндө да атактуу болот. Ф. Купердин романдарынан кийин XIX кылымдын 40-жылдарындагы америкалык турмуш жөнүндө биринчи жолу жазылган анын романдары болгон. Майн Риддин китептери Франция менен Германияда которулуп чыга баштайт.

1850-жылы «Атактуу аткычтар» (орусча котормосу — «Мексикадагы аткычтар»), 1851-жылы «Скальпты уулагандар» (орусча котормосу «Баш сөөктү издегендер»), 1855-жылы «Ак жол башчы» деген китептери басылып чыгат. Алардын артынан 1856-жылы Майн Риддин эн атактуу романдарынын бири, Америка Кошмо Штаттарындагы расалык дискриминацияга багытталган «Квартеронка», 1858-жылы «Оцеола, семинолдордун жол башчысы» басылып чыгат; бул Майн Риддин америкалык колонизаторлорго каршы күрөшкөн семинолдордун индеецтик уруусунун күрөшүн жан тартып жазган мыкты романы болуп эсептелет.

Бул китептерде жазуучунун турмушундагы эң бай тажрыйбасы сүрөттөлөт, Америка Кошмо Штаттарындагы тиричилик-турмушту, социалдык мамилелерди байкагандарынын жыйынтыгы болот. «Квартеронкада», «Ак жол башчыда», «Оцеолада» Майн Рид индеец элдерин аябай жок кылууну айыптап, Кошмо Штаттарда гүлдөп турган кулчулукка каршы чыгат.

Майн Риддин алгачкы романдарынын каармандары — өз элдеринин эркиндиги үчүн күрөшүп, америкалык мыкаачы-плантаторлорго, кул ээлерине, спекулянттарга каршы чыккан кайраттуу, айкөл кишилер.

Майн Риддин биринчи романдары басылып чыккан кезде (50-жылдарда), курчуган тап карама-каршылыктарын, күрөшүп жаткан коомдук күчтөрдүн кагылыштарын сүрөттөгөн бир кыйла көрүнүктүү көркөм чыгармалар англиялык адабиятта да пайда болот. 50-жылдарда Диккенс чартисттер жөнүндө «Оор заман» деген өзүнүн романын, андан кийин 1789—1794-жылдардагы француз буржуазиялык революциясынын окуяларына арналган эн сонун «Эки шаар жөнүндөгү повестин» басып чыгарат. Теккерейдин — «Генри Эсмонданын турмушу» (1854), «Виргинцилер» (1859) деген тарыхый романдары XVIII кылымдагы Англиялык коомунун партияларынын күрөшүн көрсөтөт. 50-жылдарда өзүнүн акыркы дуулап турган кезин чекисттер кыймылынын жазуучусу өзүнүн романдары менен поэмаларында 1848-жылдагы дүркүрөгөн саясий окуялар жөнүндө жазат.

Майн Рид 50-жылдардагы көрүнүктүү англиялык жазуучулардын деңгээлине көтөрүлө алган эмес, бирок анын китептери Америка Кошмо Штаттарындагы эзилген элдер менен социалдык чоң топтордун тагдыры жөнүндө сүйлөйт. Майн Риддин бүт дээрлик алгачкы романдарынын баарында испаниялык согушка жана Техас менен Калифорнияны басып алууга байланыштуу, индеецтик элдерге каршы жүргүзүлгөн согуштук экспедицияларга, акырында, түштүк штаттарда кулчулуктун ырбаган проблемаларына байланыштуу Америка Кошмо Штаттарында күчөгөн саясий күрөштүн дүмөктүү атмосферасы көп.

Албетте, Майн Риддин ал романдары — баарынан мурда ошол окуяларга өзүнүн катышкандары жөнүндөгү эстеликтер эле. Бирок, Англияда жазгандары кыйыр түрдө болсо да, англиялык турмуштагы социалдык жана улуттук карама-каршылыктардын күчөгөнүн, 40—50-жылдарда англиялык коомдун Европадагы боштондук кыймылына тилектеш болгон чөйрөлөрүнүн ой-пикирин көрсөтөт: 60-жылдарда Гарибальддын эрдигине, Италия элинин өз эркиндиги, көз каранды болбостугу үчүн жүргүзүлгөн күрөшүнө чып ниети менен кубанат. Бул анын «Тырмактай тагдыр» деген романында сүрөттөлөт. Ал романында жазуучу Италиялык республикачыларга абдан тилектеш экенин жашырып-жаппай айтат.

60—70-жылдарда Майн Риддин чыгармачылыгынын мүнөзү бир кыйла өзгөрөт. Эми анын чыгармаларынан укмуштуу окуялуу сюжет, эффекттүү, кээде көрүнө жасалма декорация орун алат. Анын романдарында популяризатордук элемент көрүнө күчөйт: аз изилденген өлкөлөрдүн географиясынан, зоологиясынан, ботаникасынан дүйнөнүн картасындагы «ак тактарды» талыкпай өчүргөн, XIX кылымдагы европалык саякатчылардын аракети менен табылган ар түрдүү фактыларды ал укмуштуу окуялар повесть формасында жан-дили менен сүрөттөйт. Майн Риддин романдары улам барган сайын бир түрдүү болуп, сюжеттери ойлонуп табылган, образдары күңүрт боло баштайт. Жазуучу мурунку жазгандарын көн кайталайт. Өзүнүн алгачкы романдарында тийип өткөн коомдук чоң маселелер, анда-санда гана болбосо, акыркы жылдардагы китептеринде учурабайт, учураса да үстүртөн учурайт.

Майн Рид өмүрүнүн акырына чейин жазган. Анын кээ бир чыгармалары өзү өлгөндөн кийин басылып чыккан.

60—70-жылдарда жазган чыгармаларынын арасынан Майн Риддин 50-жылдардагы жакшы китептерине жакын турган бир нече гана китеби бар. Алардын катарына «Башы жок чабендес» кирет (1866) Майн Рид бул романын укмуштуу окуяларды баяндоо манерасында жазган.

Бул китептин биринчи бетинен баштап эле табышмактуу кылмышты ачып көрсөтүүгө негизделген чебер сюжет окуучуну өзүнө тартып алат. Адеп жолугушканда эле Луиза менен Жеральддын жүрөгүн өрттөгөн романтикалык сүйүү сюжетте аз роль ойнобойт. Чаташкан сюжетти өрчүтүп, окуучуну бир эпизоддон экинчи эпизодго ээрчитип отуруп, Майн Рид 50-жылдардагы Техастын тиричилик-турмушунун кеңири, көп жагынан чыныгы сүрөтүн көрсөтөт. Романдын күчтүү жагы мына ушундан ачылат. Техасты сүрөттөө менен романчы Америка Кошмо Штаттары оккупациялап колонизаторлор «төмөнкү расанын» макулуктары деп эсептеп, мексикалыктарды кемсинтип, одоно мамиле кылат. Нечен кылымдардан бери индеец элдерине таандык болуп келген жерлеринен кууп чыгып, америкалыктар индеецтерди аябай кырат.

Техастын америкалык колонизаторлору — кербез плантатор Пойндекстер, аракеч дуэлчи Кольхаун — 40—50-жылдардагы америкалык турмуштун мүнөздүү өкүлү болуп эсептелет. Пойндекстер чалды көрүнө айыптап, Майн Рид жаткан бай, шантажчы,

Мексикалык каракчылык жортуулга катышкан киши катарында Кольхаун жөнүндө бөтөнчө катуу айтат. Кольхаун өзүнүн капиталынын күчүнө сыйынат, өзү эмне кылса да жаза тартпайм деп ишенет; ал эч кандай жүзү каралыктан кайра тартпайт; акырында кылмышкер болуп чыгат. Гангстерлик жоругу бар. дүнүйөкор Кольхаун Майн Риддин романдарында нечен жолу бети ачылган америкалык авантюристтин толук реалдуу тиби болуп эсептелет.

Кан төгүп, жазалоодон кайра тартпаган, кандай киши болсо да өздөрүнө ылайык келбесе, Линч менен соттоого белен турган топураган «регуляторлор», — Техаста үстөмдүк кылган америкалык демократиянын образы мына ушундай. Гарнизондук кызматтан кыйналып азап чеккен, ар бир жаңжалды тамаша катарында көрүп кубанган бир топ офицерлерди сүрөттөп жазуу америкалыктардын Техаста кожоюндук кылган сүрөтүн толуктайт. Алардын жакшы көргөн жери — араккана, жазуучунун заардуу тили менен айтканда, «генерал формасын кийген жергиликтүү баатырлардын биринин» сүрөтү вывескасына тартылган «салун». Мүдөөсүн Америка Кошмо Штаттарынын желеги астында коргогон. ашкан соодагер, дүнүйөкор Обердофердн да окуучу ошо жерден табат.

Жүз миңдеген индеецтерди курман кылып, Техасты Испаниянын ырайымсыз, адамгерчиликсиз колонизациялап алышы феодалдык формада өтөт. Мексика Испаниядан бөлүнүп калгандан кийин мексикалык жаш республиканын ошол чет жерлеринде феодалдык мамилелер чындыгында жоюлат.

Америкалык колонизациянын одоно машинасынын кысымы астында Техастын эски тиричилик-турмушу кандайча кыйраганын Майн Рид ачык көрсөтөт. Эски тиричилик-турмуш тартиби бузулуп, индеецтердин уруулары жок боло баштайт; жакырданып, бүлүнүү мексикалык дыйкандардын тагдыры болот. Өлүп бараткан кесиптердин өкүлдөрү — «Башы жок чабендестин» каармандары — жапайы жылкыны кармап, үйрөткөн мустангер Морис Жеральд, картаң мергенчи Зеб Стүмп. Эми, жакында жапайы жылкыны кармап үйрөтө турган киши Техаста жок болот, деп жазуучу ошо жөнүндө соңку сөздөрүндө жазат. Американын жаны штаттарына биринчи болуп, эркин турмуш, эптеп оокат кылгандай каражат издегендер, плантаторго кул болгусу, көпөстөр менен өнөр жай ээлеринин зомбулугуна түшкүсү келбегендер нечен жүз миля жерлерге шаарлар менен гавандардан тентип кетет.

Бирок Майн Риддин доорунда америкалык көпөс, өнөр жай ээлери бир кезде эркин болгон эмгекчилерди, алардын укум-тукумун бардык жерден кууп жетип, өздөрүнө багындырып алат. Романда бөтөнчө жакшы көрүп жазылган картаң Зеб Кентуккиден Техаска келет: сыягы, ал жерде туруу ага кыйын боло баштаган окшойт. Бирок ошо жерде да байлардын имениелерине илбээсиндин этин сатып оокат кылууга аргасыз болгон Зеб да, жапайы жылкыны үйрөтүү эмгеги менен күн көрүүгө аргасыз болгон анын жаш досу Жеральд да, америкалык колонизаторлордун көз карашынан алганда, сайда саны жок кедейлер болуп эсептелинет. Бирок бөлөк бирөөнүн эмгегинен пайдаланууга дам конбогон, ак көңүл, түйтүнүүнү жат көргөн, эч кимди эзбеген ушул кишилерге чыныгы адамгерчиликтүү сезим берип сүрөттөйт. Алар — эч кимге сатылбаган, ниети ак, кадырын сезе билген кишилер. Ушул сапат мустангерди кемсинтмекчи болгон Кольхаун Жеральдды талашып-тартышкан жеринен ачык көрүнөт.

Индеецтердин эркиндигин тайманбай жактаган Оцеола сыяктуу, романда баатыр образдар жок. Бирок Жеральд да Кольхаун кордогон элинин ар намысы үчүн кармашат. Жеральддын табышмак бойдон кала берген өткөндөгү турмушун каңкуулап,

жазуучу Техаска мустангердин өз эркинче келбегенин, ирландиялык эмигранттын күрдөөлдүү турмушун башынан өткөргөнүн айткысы келгенсийт.

Өзүнүн карындашы сыяктуу эле, бузулбаган, ниети ак, жаш жигит Генри Пойндекстер Жеральдга чын көңүлү менен жакын болгусу келген; Жеральд романда Кольхаунга жана анын бөтөлкөлөштөрүнө, картаң Пойндекстерге, дагы башка америкалык колонисттерге карама- каршы коюлган. Ал бекер жеринен мексикалыктар менен достошпойт; америкалыктардын жеңилгендерди кемсинтип жек көргөнү ага жат.

«Башы жок чабендестеги» катышкан кишилер эффектүү тышкы манерасы жагынан бир нече шарттуураак жазылган. Алардын сезимдерин терең анализдөөнү, көңүлүндөгү карама-каршылыктардын сүрөттөлүшүн издөөнүн кажети жок. Андай кылып жазуу Майн Риддин колунан келген эмес; анын баяндоо планына да кирбейт; анын баяндоо планындагы башкы нерсе — катышуучу кишилердин сезими эмес, окуялар. Майн Риддин каармандарынын портреттери кээде алаңгазар болгону менен, көркөм келип, эсте калат. Андай болушунун себеби жазуучу өзүнүн каармандарынын реалдуу турмуш шарттары жөнүндө, алардын каадасы, кесиби жөнүндө, алардын кийими, турак жайлары жөнүндө ачык баяндаганынан келип чыгат. Европалыктар менен индеецтердин адаттары, кыйма-чийме аралашкан экзотикалуу Техастын үрп-адаттары, модалары китепте этнография жагынан сүрөттөлүп жазылат.

Картаң Пойндекстер имениесинин фонунда, топураган малайлары менен арам тамактардын арасында бөтөнчө типтүү. Мустангердин образы талаада, анын жупуну үйүндө бөтөнчө даана көрсөтүлөт. Кольхаун үчүн анын Жеральд менен чатакташып дуэлге чыккан жери — «салон» сөзсүз фон болуп саналат.

Катышуучу кишилердин мүнөздөрү көбүнчө Майн Риддин романдарында өтө бай диалог аркылуу сүрөттөлөт. Баяндоону жандырган курч диалогдор үчүн «Башы жок чабендестин» драмалык сюжети зор мүмкүнчүлүк берет.

Майн Рид үчүн каада болгон пейзажчыл — жазуучунун чеберчилиги да романга таасир кылган. Техастын табигатын сүрөттөө, аба ырайынын кубулуштары, өлкөнүн жан-жаныбарлар менен өсүмдүктөрү окуянын жандуу фону болуп, баяндоодо көрүнүктүү орун ээлейт. Роман да тан каларлык чабендес жүргөн түнкү талааны сүрөттөөдөн башталат. Бул сцена таланттуу жазуучунун колу менен жазылган.

Майн Риддин толгон башка романдарындагы сыяктуу эле, «Башы жок чабендесте» да шарттуу, ойлонуп алынган, анын кезиндеги адабий штамптар өтө көп (булар көбүнчө сүйүү эпизоддоруна тиешелүү). Турмуштагы чындыкка китептин жакшы беттеринде жакын турган жазуучу кээде күлкүнү келтирип, кала берсе, окуучуну өкүнтүп, чындыктан четтеп да кетет. Жеральдга ягуардын тиш салганы сюжет үчүн кереги жок — бул аңчылардын Майн Рид үчүн мүнөздүү кошмо аңгемелеринин бири болуп эсептелет. Романдын бактылуу болуп бүтүшү — мустангерди бай кылган күтүлбөгөн мурас, Пойндекстердин кызына үйлөнгөнү жасалма болуп көрүнөт. Жеральдга ашык болгон жаш мексикалык кыздын сюжеттик линиясы да өрчүтүлгөн эмес.

Бирок ушул кемчиликтерге карабастан, «Башы жок чабендес» кызык китеп. Бул китепте буржуазиялык Американын адамгерчиликсиз үрп-адаттары айыпталып, ак ниет, кайраттуу кишилердин күчүнө ишенгендик бар. Ошондой кишилердин бири — Зеб Стумп — Кольхаундун кылмышын ачат да, «регуляторлордун» бандасы айыпсыз жазага тартышкан Жеральдды актап чыгарат.

«Башы жок чабендес» романында Майн Ридге таандык, адилеттикти жакшы көрүү, капитализмдин жырткычтык закондоруна сын көз менен мамиле кылуу, ошол закондордон запкы жеген кишилерди жактыруу ачык көрсөтүлгөн. Ушул сезимдер Майн Риддин жакшы китептерин дагы сүйкүмдүүрөөк кылып, советтик окуучулардын көңүлүн бурууга укук берет.

Р. САМАРИН

